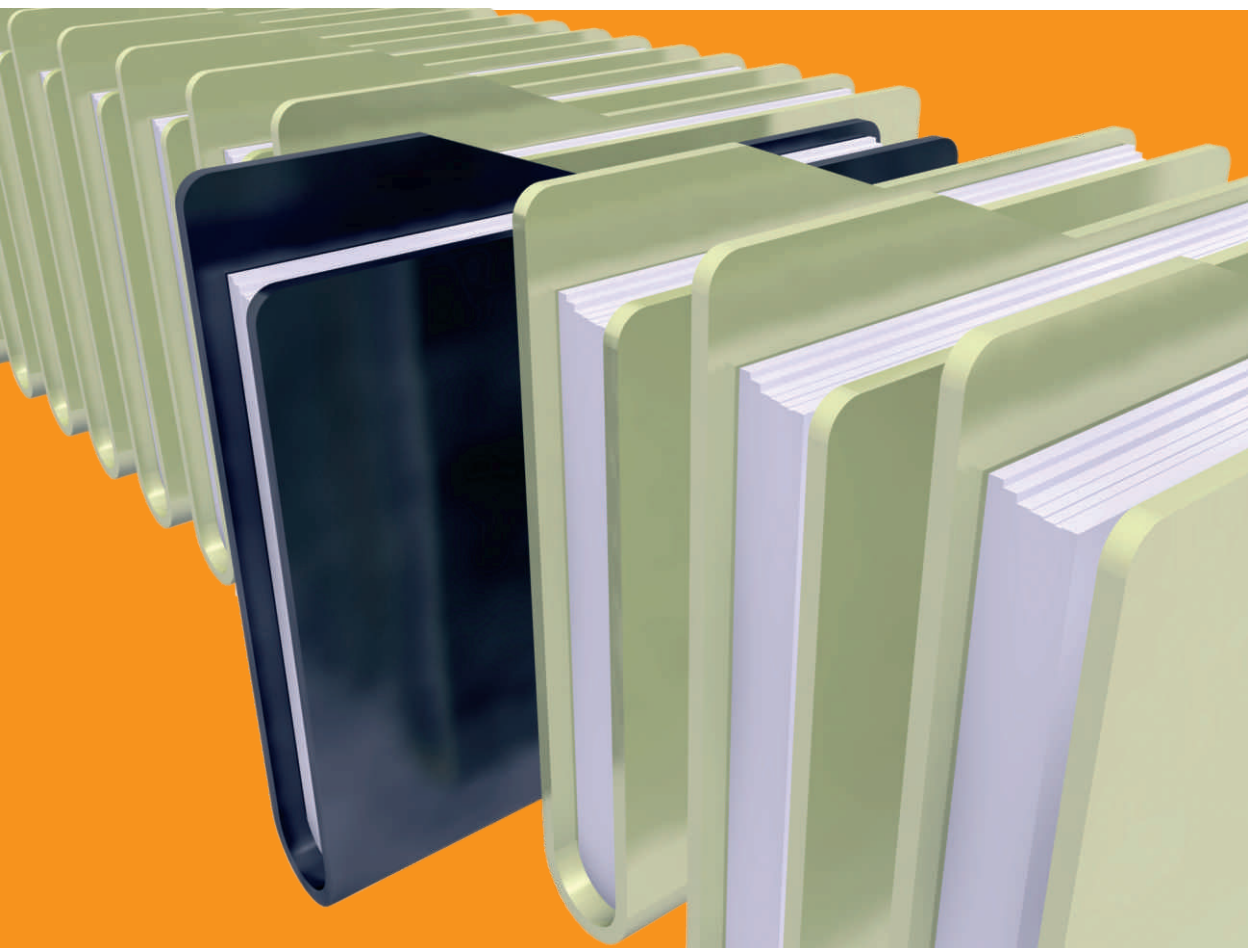

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima

regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva
i iskustva u primeni

Urednici: Ivan Jovanović i Miroljub Stanisavljević
(pravni savetnici u Misiji OEBS u Srbiji)

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima

regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva
i iskustva u primeni

Urednici:
Ivan Jovanović i Miroљub Stanisavljević
(pravni savetnici u Misiji OEBS u Srbiji)

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima
- regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u prameni -

Urednici:

Ivan Jovanović, pravni savetnik, Misija OEBS u Srbiji
Miroљub Stanislavljević, pravni savetnik, Misija OEBS u Srbiji

Recenzent:

Prof. dr Stanko Bejatović

Izdavač:

Misija OEBS u Srbiji

Za izdavača:

Romana Švajger,
šef Odseka za vladavinu prava i ljudska prava, Misija OEBS u Srbiji

Lektura:

Srpko Leštarić

Dizajn i prelom:

Comma | communications design

Štampa:

Fiducia 011

Tiraž:

300 primeraka

ISBN 978-86-85207-94-5

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Stavovi i izrečeni u knjizi pripadaju isključivo autorima
i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS u Srbiji.

Recenzija	5
Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona - <i>Prof. dr Stanko Bejatović</i>	11
Pojednostavljene forme postupanja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Sloveniji - <i>Prof. dr Vid Jakulin</i>	32
Pojednostavljene forme postupanja u novom krivičnoprocesnom zakonodavstvu Crne Gore - <i>Prof. dr Drago Radulović</i>	45
Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - <i>Prof. dr Vojislav Đurđić</i>	56
Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka - <i>Prof. dr Milan Škulić</i>	67
Državni tužilac kao subjekt skraćenih i pojednostavljenih krivičnih postupaka u Sloveniji - <i>Prof. dr Zvonko Fišer</i>	86
Ubrzanje postupka kao jedan od ciljeva reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji - <i>Prof. dr Gordan Kalajdžiev, Prof. dr Gordana Lažetić-Bužarovska</i>	100
Osnovne karakteristike sistema krivične istrage u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i njen uticaj na pojednostavljenje krivičnog postupka - <i>Akademik prof. dr Miodrag N. Simović</i>	114
Sporazumi o priznavanju krivičnog dela kao reprezentativna forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima - <i>Dr Danilo Nikolić</i>	132
Iskustva Tužilaštva za organizovani kriminal u primeni instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela - <i>Miljko Radisavljević, Predrag Četković</i>	153
Sporazum o priznanju krivičnog dela u praksi Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije - <i>Snežana Stanojković</i>	172
Pregovaranje o krivici nakon desetogodišnje primjene u Bosni i Hercegovini - <i>Doc. dr Veljko Ikanović</i>	179

Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici kao oblici pojednostavljenog krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini - <i>Damjan Kaurinović</i>	195
Postupak sporazumevanja prema ZKP Republike Makedonije - <i>Prof. dr Gordana Lažetić-Bužarovska, Asist. dr Boban Misoski</i>	206
Nova uloga javnog tužioca u ubrzanim postupcima u Makedoniji s posebnim osvrtom na dogovaranje - <i>Maja Koneska</i>	215
Postupak dogovora o krivici s aspekta branioca - <i>Deljo Kadiev</i>	220
Oportunitet krivičnog gonjenja i dosadašnja iskustva u njegovoj primeni - <i>Dr Goran Ilić, Mr Jasmina Kiurski</i>	228
Oportunitet krivičnog gonjenja kao pojednostavljena forma rješavanja krivične stvari u Crnoj Gori - <i>Dr Radomir Prelević</i>	247
Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu - <i>Doc. dr Tadija Bubalović</i>	262
Neka pitanja skraćenog kaznenog postupka u europskom kaznenom pravu - <i>Prof. dr Berislav Pavišić</i>	288
Postupak za izdavanje kaznenog naloga: procesno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini i regionalni uporednopravni osvrt - <i>Prof. dr Hajrija Sijerčić-Čolić</i>	303
Skraćeni krivični postupak u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije i zemalja regiona - <i>Ivan Jovanović, Mirosljub Stanisavljević</i>	322
Pritvor u skraćenom krivičnom postupku i u sporazumu o priznanju krivice - <i>Siniša Važić</i>	334
Pojednostavljene forme postupanja u prekršajnim stvarima u BiH - <i>Prof. dr Ljubinko Mitrović</i>	340
Oduzimanje imovinske koristi i pojednostavljenje forme postupaka u krivičnim stvarima - <i>Mr Aleksandar Jevšek, Mr Milimir Govedarica</i>	349

Monografija grupe autora pod nazivom *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* ima za svoj predmet izuzetno značajnu i nadasve aktuelnu problematiku procesa reforme krivičnog procesnog zakonodavstva država regiona (Srbije, BiH, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Crne Gore), a i šire.

Proces reforme krivičnog procesnog zakonodavstva država regiona traje duže od deset godina. Nije mali broj njihovih zajedničkih karakteristika, bez obzira na to o kojoj državi je reč. No, jedna od prepoznatljivijih jeste i izuzetno intenzivan rad na njihovoj reformi. Kao rezultat takvog njihovog obeležja, sve ove države dobile su ne samo nove ZKP već su neki od ovih zakonskih tekstova pretrpeli jednu, a poneki i po više izmena i dopuna (slučaj pre svega sa Srbijom i BiH). Ciljevi reformi krivičnog procesnog zakonodavstva država regiona takođe su gotovo podudarni. Među njima je ključni, bez obzira na to o kojem zakonskom tekstu je reč, stvaranje normativne osnove za efikasniji krivični postupak, i to ne samo ozakonjenjem već i stalnim širenjem polja primene pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima.

Naime, polazeći od činjenice neefikasnosti krivičnog postupka ovih, i ne samo ovih, država poslednjih nekoliko decenija, u krivičnom procesnom zakonodavstvu, posmatrano uopšte, vrše se nemale intervencije s ciljem stvaranja normativne osnove za povećanje efikasnosti krivičnog postupka. Njihov zajednički imenitelj jeste stvaranje normativne osnove za što efikasniji krivični postupak putem normiranja pojednostavljenih formi postupanja u slučajevima kada to konkretna krivična stvar opravdava s obzirom na težinu krivičnog dela, obim dokaznog materijala i držanje lica kome se to krivično delo stavlja na teret. Osnov opravdanosti ovakvog jednog normiranja leži u nespornoj činjenici da je, i pored toga što su važni uzroci nedovoljne efikasnosti krivičnog postupka van krivičnog procesnog zakonodavstva, i normativna osnova jedan od veoma važnih faktora efikasnosti krivičnog postupka kao celine.

Upravo polazeći od ovoga, jedno od važnijih obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva uopšte, a time i država regiona, jeste i istovremeno, paralelno postojanje jedne opšte, redovne forme krivičnog postupka, predviđene kao pravilo, i sve veća pojava pojednostavljenih (jednostavnijih) formi postupanja u krivičnim stvarima. Opravdanost paralelnog egzistiranja više vrsta krivičnih postupaka u konkretnom krivičnom zakonodavstvu svoju podlogu nalazi i u heterogenoj strukturi kriminaliteta – heterogenoj strukturi krivičnih dela i njihovih izvršilaca.

Postupak koji je podesan za jednu vrstu krivičnih dela i njihovih izvršilaca ne mora biti i po pravilu nije podesan i racionalan za drugu vrstu. Isto tako, uniforman krivični postupak nije u skladu ni s relevantnim međunarodnim dokumentima koja garantuju pravo na suđenje u razumnom roku. Pri tome, nije u skladu ni s interesom okrivljenog, koji ima pravo na brz i adekvatan postupak, niti s opštim interesom društva kao celine, budući da je njegov cilj efikasna borba protiv kriminaliteta, a što se zasigurno ne može postići uniformnim načinom postupanja u svim krivičnim slučajevima.

Imajući u vidu sve ovo, u savremenom krivičnom procesnom pravu i krivičnom procesnom zakonodavstvu koje prati njegove tendencije mogućnosti za povećanje efikasnosti krivičnog postupka, posmatrano s normativnog aspekta, traže se pre svega u uvođenju posebnih, skraćenih, pojednostavljenih oblika postupanja za određene kategorije krivičnih dela. Sa sigurnošću se danas može konstatovati da pojednostavljene – uprošćene forme postupanja u krivičnim stvarima jesu jedan od izuzetno važnih instrumenata efikasnosti krivičnog postupka. Kao takve, namenjene su, po pravilu, suđenju za jednostavnije krivične slučajeve (lakša i srednja krivična dela). Ako se ovome doda i činjenica da upravo ova grupa krivičnih dela u ukupnoj strukturi kriminaliteta zauzima važno mesto, onda značaj ovih postupaka postaje još veći.

Uz to, kada se govori o kriminalnopolitičkoj opravdanosti ovih postupaka, nužno je imati u vidu još jednu činjenicu. To je da ovi postupci svojom praktičnom primenom, putem rasterećenja sudova, daju i direktan doprinos povećanju kvaliteta suđenja za teže krivične slučajeve, jer sudovima ostaje više prostora za teže, komplikovanije krivične predmete. S obzirom na sve ovo, ne treba da čudi činjenica da krivično procesno zakonodavstvo država regiona već dugi niz godina karakteriše i višestrukost pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. Danas, kada je npr. reč o kategoriji okrivljenih punoletnih lica, pored tradicionalne i relativno dobro poznate dve forme pojednostavljenih krivičnih postupaka (skraćenog krivičnog postupka i postupka za izricanje sudske opomene), javlja se i nemali broj drugih formi pojednostavljenih krivičnih postupaka. Takav je slučaj, na primer, sa sporazumom o priznanju krivice, kaznenim nalogom, imunitetom svedoka, oportunitetom krivičnog gonjenja, neposrednom optužnicom i sl. Kao takve, sve ove pojednostavljene forme postupanja zasnivaju se na elementima vezanim za krivičnu stvar, za stanje dokaznog materijala i ponašanje – držanje procesnih subjekata i karakteriše ih manji stepen složenosti procesne strukture u odnosu na opštu formu postupanja. Instrumenti pojednostavljenja procesne forme postupanja su trostruki i manifestuju se u izostavljanju pojedinih procesnih faza i stadijuma, što zavisi od konkretne forme pojednostavljenja, skraćivanju procesnih rokova i deformalizaciji postupka (izostavljanju određenih formalnosti i garancija).

S obzirom na prirodu i kriminalnopolitičke razloge ozakonjenja, jasno je da normativna razrada pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima nije nimalo laka. U procesu njihove normativne razrade nužno je voditi računa pre svega o jednoj stvari. To je da se u cilju postizanja željenog stepena efikasnosti ne negiraju osnovna načela krivične procedure, a time i *ratio legis* njenog što preciznijeg normiranja. Ovo se posebno odnosi na nova zakonska rešenja, posebno ona radikalna, koja iziskuju produbljenija teorijska objašnjenja i stručne interpretacije. Ako se ovome doda i takođe nesporna činjenica da sama norma nije dovoljna već da je nužna i njena adekvatna primena, a njen je preduslov dobro osmišljena i realizovana priprema, tj. činjenica nužnosti sklada kaznene politike zakonodavca i politike subjekata koji primenjuju odgovarajuće norme krivičnog zakonodavstva (njene praktične primene), onda ovakva jedna konstatacija još više dobija na svojoj aktuelnosti. Samo u slučajevima međusobnog sklada ova dva aspekta

kaznene politike može se govoriti o njoj kao instrumentu uspešnosti borbe protiv kriminaliteta uopšte. U protivnom toga nema. S obzirom na sve ovo, publikovanje monografije u kojoj se na jednom mestu, a što je slučaj s rukopisom koji je pred nama, na jedan kritički, naučno i stručno argumentovan način obrađuje predmetna problematika javlja se više nego opravdanim.

Sadržinski posmatrano, pet grupa pitanja predstavljaju težište analize monografije čijim rukopisom raspoložemo. Prvo, tu su kriminalnopolitički razlozi ozakonjenja sve većeg broja vidova pojednostavljenih formi postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu država regiona, a i uopšte. Drugo, sporazum o priznavanju krivičnog dela kao krucijalni predstavnik pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. Zatim, načelo oportuniteta krivičnog gonjenja kao nadasve specifična forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima. Potom, tu su pitanja vezana za skraćeni krivični postupak i druge pojednostavljene forme postupanja kao instrumenata efikasnosti krivičnog postupka. Na kraju, peta grupa pitanja tiče se odnosa osnovnih načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljenih krivičnoprocesnih formi.

Pitanja koja čine predmet razmatranja monografije obrađena su sa više aspekata. Među njima se posebno ističu: normativni, u okviru kojeg je svako od navedenih pitanja analizirano s aspekta pozitivnih krivičnopravnih normi posmatranih država regiona (Srbije, Crne Gore, BiH, Makedonije, Slovenije i Hrvatske), odgovarajućih međunarodnih pravnih standarda i relevantnog komparativnog krivičnog procesnog zakonodavstva i stepena njihove međusobne usaglašenosti. Potom, tu je aspekt praktične primene analizirane problematike, u okviru kojeg je ukazano i na načine praktične primene odredaba ovih zakonskih tekstova. Na kraju, kao poseban aspekt javlja se aspekt njihove teoretske komponente u krivičnopravnoj, i ne samo krivičnopravnoj, teoriji u okviru kojeg su analizirana razna teoretska shvatanja u vezi s predmetnom problematikom. S obzirom na ovakav način obrade pitanja u monografiji, kao i aspekte sa kojih su obrađena analizirana pitanja, može se zaključiti da je monografija od nemalog značaja i za sagledavanje stepena implementacije savremenih tendencija nauke krivičnog procesnog prava u novodonesenim krivičnoprocesnim zakonodavstvima država regiona po pitanjima pojednostavljenih krivičnoprocesnih formi, kao i za sagledavanje puteva i načina njihove još potpunije implementacije u ta zakonodavstva, što je takođe jedan od ciljeva procesa njihove reforme.

Uz ovo, u monografiji je ukazano i na načine adekvatne primene tako normiranih rešenja, što joj daje dodatni značaj. Ovo iz razloga što samo adekvatno primenjena norma postiže svoje puno kriminalnopolitičko opravdanje. Ako se ovome doda i takođe nesporna činjenica da je u monografiji kritički, naučno i stručno argumentovano obrađena predmetna problematika sa svih ovih aspekata, onda iznesena konstatacija još više dobija na svom značaju. S obzirom na sve ovo može se konstatovati da je monografija i u funkciji ostvarivanja i ovog cilja reformi krivičnoprocesnih zakonodavstava država regiona, koja traje od početka veka kojem i sami pripadamo. Analitičko i sveobuhvatno tumačenje novih procesnih pravila o kojima se raspravlja čini sadržaj i smisao analiziranih instituta razumljivim, a kritički ton argumentacije u određenim slučajevima osvetljava nepreciznost i višeznačnost zakonskih normi, njihovu unutrašnju i spoljašnju protivrečnost, što u krajnjem treba da bude i signal zakonodavcima za potrebom njihovog, u najmanju ruku, još jednog preispitivanja.

Suštinska objašnjenja novih procesnih ustanova ili pravila, kriminalnopolitičkih ili procesnopravnih razloga zbog kojih su ustanovljena i svrhu kojoj treba da služe mogu biti siguran oslonac kako ih pravilno tumačiti i primenjivati u pravosudnoj praksi. Iako je predmet rasprave

pozitivnopravna norma, u monografiji se daju i nemali predlozi *de lege ferenda* u cilju poboljšanja zakonskog teksta i njegove koherentnosti, što nadležnim organima može da bude signal i za određene reakcije. Teorijska objašnjenja uređenja pojednostavljenih krivičnoprocesnih formi, tumačenje procesnih principa na kojima su zasnovane i procesnog položaja subjekata njihove praktične primene čini monografiju čiji je tekst pred nama aktuelnom literaturom za daljnja doktrinarna proučavanja i pravilnu primenu zakonskih propisa u pravosudnoj praksi, a osmišljeni i decidni predlozi *de lege ferenda* mogu biti od velike pomoći zakonopiscima prilikom dogradnje pojednostavljenog krivičnoprocesnog postupanja i uspostavljanja, čini se, kada je reč o pojedinim oblicima pojednostavljenih krivičnoprocesnih formi, narušenog ekvilibrijuma između efikasnosti i pravičnog postupka koji pruža optimalne garancije zaštite ljudskih prava.

Imajući u vidu izneseno dajem sledeće

Mišljenje

Monografija grupe autora pod nazivom *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni za predmet obrade* ima jednu izuzetno značajnu i nadasve aktuelnu problematiku procesa reforme krivičnog procesnog zakonodavstva država regiona (Srbije, BiH, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Crne Gore), koja još uvek traje. S obzirom na način obrade pitanja u monografiji, kao i aspekte sa kojih su obrađena analizirana pitanja (normativni, teoretski i praktični) može se sa sigurnošću zaključiti da je monografija od nemalog značaja, kako za sagledavanje kriminalnopolitičkih razloga ozakonjenja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima, tako i za sagledavanje načina njihovog normiranja da bi bile u funkciji koja se od njih očekuje – efikasnosti krivičnog postupka.

Uz ovo, u monografiji je ukazano i na načine adekvatne primene tako normiranih rešenja, što joj daje dodatni značaj. Ovo iz razloga što samo adekvatno primenjena norma postiže svoje puno kriminalnopolitičko opravdanje. U protivnom, reč je samo o dekoru bez upotrebne vrednosti. Teorijske eksplikacije analiziranih pitanja i produbljena, naučno zasnovana promišljanja koja karakterišu nemali broj analiziranih rešenja posmatranih zakonskih tekstova mogu poslužiti kao validna naučna građa za daljnje doktrinarno izučavanje i sučeljavanje argumenata o prirodi, strukturalnim elementima i principima uređenja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima, kako država regiona tako i uopšte.

Stručna zasnovanost sistematike, validna teorijska gledišta, svestranost razmatranja, kritička analiza normativnih rešenja i pravosudne prakse obezbeđuju naučni i stručni nivo koji monografiju čini i aktuelnom i originalnom. Teorijske eksplikacije i proširena izlaganja pojedinih od razmatranih pitanja od koristi su ne samo za krivičnoprocesno pravo analiziranih država već i uopšte. Tumačenja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima o kojima se raspravljala analitička su i sveobuhvatna, usled čega njihov sadržaj i smisao postaje razumljiv, a kritički ton argumentacije određenog broja rešenja analiziranih zakonodavstava ukazuje na neophodnost njihovog daljnjeg proučavanja, i to ne samo u teoriji već i u njihovoj normativnoj razradi, koja je zasigurno u toku i pored toga što su sve od analiziranih zemalja donele i nove ZKP. Stručnokritička i argumentovana objašnjenja novih pojednostavljenih formi postupanja

u krivičnim stvarima (pre svega raznih vidova sporazumevanja) i analiza kriminalnopolitičkih razloga opravdanosti njihovog normiranja i njihove primene mogu biti siguran oslonac u njihovom normiranju, tumačenju i primeni. Iako su predmet analize pozitivno pravne norme, u monografiji se daju i nemali predlozi *de lege ferenda* u cilju poboljšanja zakonskog teksta i njegove koherentnosti. Teorijska objašnjenja uređenja novih rešenja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima država regiona čine monografiju aktuelnom literaturom kako za daljnja doktrinarna proučavanja tako i pravilnu primenu zakonskih propisa u pravosudnoj praksi, a predlozi *de lege ferenda*, osmišljeni i decidni, mogu biti od velike pomoći zakonopiscima u svim budućim intervencijama po ovim pitanjima, bez obzira na to o kojem konkretnom zakonodavstvu je reč i kompas načina uspostavljanja nužnog ekvilibrijuma između željene efikasnosti krivičnog postupka i postupka koji pruža optimalne garancije zaštite ljudskih prava u primeni pojednostavljenih formi postupanja. S obzirom na ovo, zadovoljstvo mi je da Misiji OEBS u Srbiji preporučim da u svojstvu izdavača objavi monografiju grupe autora pod nazivom *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Činom objavljivanja monografija će postati više nego korisna – nezaobilazna literatura svih onih kojima je namenjena (naučnoj i stručnoj javnosti, zakonopiscima i zakonodavcima), a Misiji OEBS u Srbiji, kao izdavaču, još jedno svedočanstvo da je i sada, kao i više puta ranije, dala svoj doprinos kako kvalitetu reforme krivičnoprocesnih zakonodavstava država regiona, tako i daljnjem širenju i učvršćivanju kolegijalnih veza pravnika krivičara (teoretičara i praktičara) država čiji su predstavnici učestvovali u pisanju monografije i rada konferencije povodom koje se ona i publikuje.

U Beogradu,

6. maja 2013.

RECENZENT

Prof. dr Stanko Bejatović

Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona

1. Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona (opšte napomene)

Jedna od reprezentativnijih zajedničkih karakteristika krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona u poslednjih desetak godina jeste izuzetno intenzivan rad na njihovoj reformi. Kao rezultat takvog njihovog obeležja sve ove države dobile su ne samo nove ZKP² već su neki od ovih zakonskih tekstova pretrpeli jednu, a poneki i po više izmena i dopuna³. Ciljevi reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona su ne samo višestruki već gotovo i podudarni.⁴ Među njima je ključni cilj, bez obzira na to o kojem zakonskom tekstu je reč, stvaranje normativne osnove za efikasniji krivični postupak, i to ne samo ozakonjenjem već i stalnim širenjem polja primene pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima.⁵ Naime, polazeći od činjenice neefikasnosti krivičnog postupka ovih, i ne samo ovih država, poslednjih nekoliko decenija u krivičnom procesnom zakonodavstvu vrše se, posmatrano uopšte, nemale intervencije s ciljem stvaranja normativne osnove za povećanje efikasnosti krivičnog postupka. Njihov

1 Redovni profesor Pravnog fakulteta i predsednik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu (st.bejatovic@eunet.rs).

2 Posmatrano pojedinačno, Srbija je dobila novi ZKP 2011. godine (*Službeni glasnik RS*, br. 72/2011), Crna Gora 2009. (*Službeni list CG*, br. 57/09), Hrvatska takođe 2009. (*Narodne novine*, br. 76/09 i 80/2011), a BiH 2003, s tim što su u međuvremenu vršene brojne izmene i dopune sva četiri zakonska teksta ovog karaktera – Zakona o krivičnom postupku BiH, Federacije BiH, Republike Srpske i Distrikta Brčko (Vidi: Simović, M. i dr., *Krivični postupak Bosne i Hercegovine, Federacije BiH i Republike Srpske*, Sarajevo, 2009).

3 Slučaj pre svega sa Srbijom i BiH (vidi: Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice: Novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza“, *Zbornik Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva – Normativni i praktični aspekt*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 102–119).

4 Vidi: *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva – Normativni i praktični aspekt*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

5 Vidi: *Zbornik Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva – Normativni i praktični aspekt*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

zajednički imenitelj jeste stvaranje normativne osnove za što efikasniji krivični postupak putem normiranja pojednostavljenih formi postupanja⁶ u slučajevima kada to konkretna krivična stvar opravdava s obzirom na težinu krivičnog dela, obim dokaznog materijala i držanje lica kome se to krivično delo stavlja na teret. Osnov opravdanosti ovakvog jednog normiranja leži u nespornoj činjenici da je, i pored toga što su važni uzroci nedovoljne efikasnosti krivičnog postupka van krivičnog procesnog zakonodavstva,⁷ i normativna osnova jedan od veoma važnih faktora efikasnosti krivičnog postupka kao celine.⁸

Upravo polazeći od ovoga, jedno od važnijih obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva uopšte, a time i zemalja regiona, jeste i istovremeno, paralelno, postojanje jedne opšte, redovne forme krivičnog postupka predviđene kao pravilo, a to je sve uočljivija pojava pojednostavljenih (jednostavnijih) formi postupanja u krivičnim stvarima.⁹ Opravdanost paralelnog egzistiranja više vrsta krivičnih postupaka u konkretnom krivičnom zakonodavstvu svoju podlogu nalazi i u heterogenoj strukturi kriminaliteta – heterogenoj strukturi krivičnih dela i njihovih izvršilaca. Postupak koji je podesan za jednu vrstu krivičnih dela i njihovih izvršilaca ne mora biti, i po pravilu nije podesan i racionalan za drugu vrstu. Isto tako, uniforman krivični postupak nije u skladu ni s relevantnim međunarodnim dokumentima koja garantuju pravo na suđenje u razumnom roku.¹⁰ Odnosno, to nije u skladu ni s interesom okrivljenog, koji ima pravo na brz i adekvatan postupak, ni s opštim interesom društva kao celine, budući da je cilj društva efikasna borba protiv kriminaliteta, a to se zasigurno ne može postići uniformnim načinom postupanja u svim krivičnim slučajevima. Imajući u vidu sve ovo, u savremenom krivičnom procesnom pravu i krivičnom procesnom zakonodavstvu koje prati njegove tendencije, mogućnosti za povećanje efikasnosti krivičnog postupka, posmatrano s normativnog aspekta, traže se pre svega u uvođenju posebnih, skraćenih, pojednostavljenih oblika postupanja za određene kategorije krivičnih dela.¹¹ Sa sigurnošću se danas može konstatovati da pojednostavljene, uprošćene forme postupanja u krivičnim stvarima jesu jedan od izuzetno važnih instrumenata efikasnosti krivičnog postupka. Kao takve, namenjene su, po pravilu, suđenju za jednostavnije krivične slučajeve (lakša i srednja krivična dela). Ako se ovome doda i činjenica da upravo ova grupa krivičnih dela u ukupnoj strukturi kriminaliteta zauzima značajno mesto, onda važnost ovih postupaka još više dobija na svom intenzitetu. Uz to, kada se govori o kriminalnopolitičkoj opravdanosti ovih postupaka, nužno je imati u vidu još jednu činjenicu – da ovi postupci svojom praktičnom primenom, putem rasterećenja sudova, daju i direktan doprinos povećanju kvaliteta suđenja za teže krivične slučajeve, jer sudovima ostaje više prostora za teže, komplikovanije krivične predmete.

6 Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004.

7 Vidi zbornik *Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2008.

8 Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Großkommentar*, 23, neubearbeitete Auflage, Zweiter Band, Berlin 1987, 68–92; Larguier, J., *Procedure penale*, Paris 2001.; Radulović, D., „Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta”, Zbornik *Realne mogućnosti krivičnog zakonodavstva u suzbijanju kriminaliteta*, Beograd 1997.

9 Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004.

10 Vidi čl. 6 tač. 1 *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* i čl. 14 tač. 3c *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*.

11 Vidi: Roxin, C., *Strafverfahrensrecht*, 22. Auflage, München, 2002, 256–268; Lutz Meyer-Goßner, *Strafprozessordnung*, 46. Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2003, 194–198; Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Großkommentar*, 23. Auflage, Zweiter Band, Berlin 1988, 456–468; Bejatović, S., „Mere za povećanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka”, zbornik *Osnovne karakteristike Predloga novog jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*, Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Beograd 2000, 145; Đurđić, V., „Krivičnoprocesno zakonodavstvo kao normativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima”, zbornik *Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2008.

S obzirom na sve ovo, ne treba da čudi činjenica da krivičnoprocesno zakonodavstvo zemalja regiona (a ne samo jedne države) već dugi niz godina karakteriše i višestrukost pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. Danas, kada je, na primer, reč o kategoriji okrivljenih punoletnih lica, pored tradicionalne i relativno dobro poznate dve forme pojednostavljenih krivičnih postupaka (skraćenog krivičnog postupka i postupka za izricanje sudske opomene), javlja se i nemali broj drugih formi pojednostavljenih krivičnih postupaka. Slučaj, na primer, sa sporazumom o priznanju krivice, kaznenim nalogom, imunitetom svedoka, oportunitetom krivičnog gonjenja, neposrednom optužnicom i slično.¹² Kao takve, sve se ove pojednostavljene forme postupanja zasnivaju na elementima vezanim za krivičnu stvar, stanje dokaznog materijala i ponašanje – držanje procesnih subjekata i karakteriše ih manji stepen složenosti procesne strukture u odnosu na opštu formu postupanja. Instrumenti pojednostavljenja procesne forme postupanja su trostruki i manifestuju se u: izostavljanju pojedinih procesnih faza i stadijuma, što zavisi od konkretne forme pojednostavljenja; skraćivanju procesnih rokova i deformalizaciji postupka (izostavljanju određenih formalnosti i garancija).¹³

Tendencije savremene nauke krivičnog procesnog prava i rešenja savremenog komparativnog krivičnog procesnog zakonodavstva u vezi s pojednostavljenim formama postupanja u krivičnim stvarima našle su, sasvim opravdano, svoje mesto i u krivičnom procesnom zakonodavstvu zemalja regiona. Razlozi za tako nešto su isti bez obzira na to o kojem zakonskom tekstu je reč. Cilj im je takođe isti. To je stvaranje normativne osnove za povećanje efikasnosti krivičnog postupka.¹⁴ Polazeći od ovog, posmatrano s aspekta krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, jedna od osobenosti ZKP iz 2001. godine¹⁵, kao prvog koraka njenog procesa reforme¹⁶, jeste i ozakonjenje novih pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. U prvom redu to su: širenje mogućnosti primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja i na punoletne učinioce krivičnih dela; uvođenje mogućnosti izricanja krivičnih sankcija bez glavnog pretresa; širenje funkcionalne nadležnosti sudije pojedinca; širenje mogućnosti vođenja skraćenog krivičnog postupka i drugo.¹⁷

Trend novih rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije, započet donošenjem Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine, po pitanju pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima nastavljen je njegovim kasnijim izmenama i dopunama. Tako na primer, izmenama i dopunama Zakonika iz maja meseca 2004. godine,¹⁸ mogućnost kažnjavanja pre glav-

12 Vidi: Schünemann, B., „Ein deutsches Requiem auf Strafprozess des liberalen rechtsstaats“, *Zeitschrift für Rechtspolitik*, vol. 2009; Zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.

13 O tome detaljnije vidi: Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (*normativni i praktični aspekti*), Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012; Simović, M., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom pravu BiH“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009; Nikolić, D., Sporazum o priznanju krivice, Beograd 2009; Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumenat normativne efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac 2009, knjiga IV; Brkić, S., „Pojednostavljene forme postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji“, zbornik *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009; Đurđić, V., „Presuđenje na osnovu sporazuma o priznanju krivice“, *Pristup pravosuđu*, Niš 2007.

14 Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004.

15 *Službeni list SFRJ*, br. 70/01 i 68/02, i *Službeni glasnik RS*, br. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 20/09, 72/09 i 76/2010.

16 Bejatović, S., „Izmene i dopune ZKP i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/09, 21–40.

17 Bejatović, S., „Izmene i dopune ZKP i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/09, 21–40.

18 *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004.

nog pretresa proširena je na krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do tri godine.¹⁹ Na ovome se nije stalo. Naprotiv, izmene i dopune Zakonika iz avgusta meseca 2009. godine²⁰, donose najznačajnije novine upravo o ovom pitanju, ozakonjenjem sporazuma o priznanju krivice²¹. No, i pored učinjenog napretka, ni ovde se nije stalo. Štaviše, novi ZKP RS iz 2011. godine²² donosi dalje značajne novine i u vezi s ovim pitanjem.²³ Njihova opšta karakteristika je širenje polja moguće primene pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima, i to pre svega preko tri moguća vida sporazumevanja javnog tužioca i okrivljenog, skraćenog krivičnog postupka i načela oportuniteta krivičnog gonjenja.²⁴ Načelno posmatrano, ovakav stav zakonodavca pozdravljen je od strane stručne javnosti Srbije. No, za razliku od ovakve, načelno date ocene, način pojedinačne razrade nemalog broja pitanja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima predmet je oštre, sasvim opravdane kritike stručne javnosti Srbije. Kao rezultat ovoga, u oktobru 2012. godine zvanično je od strane Ministarstva pravde i državne uprave pokrenut postupak izmena i dopuna ovog zakonskog teksta i pre početka njegove celovite primene. Urađeni Nacrt izmena i dopuna Zakonika donosi značajne novine i u vezi s ovim pitanjem. Njihov cilj je daljnja afirmacija pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima, ali uz drugačiji način njihove normativne razrade. Nažalost, s radom na ovom zakonskom projektu se stalo. Umesto usvajanja predloženih izmena i dopuna koje su podržane od najvećeg broja stručne javnosti, dobili smo Zakon o izmenama i dopunama Zakonika kojim se skoro ništa ne menja u odnosu na izvorni tekst Zakonika, što za posledicu ima njegovu potpunu primenu i pored tako iznesenih primedbi struke na njegov sadržaj.²⁵

Posmatrano uopšte, bez obzira na to o kojem vidu pojednostavljenih postupaka se radi, odnosno o kojem krivičnom procesnom zakonodavstvu zemalja regiona (i ne samo zemalja regiona) jeste reč, može se konstatovati da su opšte osobenosti pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima sledeće:

Prvo, u svim analiziranim zakonodavstvima prisutna je ne jedna, već više pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. Danas, kada je reč o kategoriji punoletnih okrivljenih lica, pored tradicionalne i relativno dobro poznate dve forme pojednostavljenih krivičnih postupaka (skraćenog krivičnog postupka i postupka za izricanje sudske opomene), prisutan je i nemali broj drugih formi pojednostavljenih krivičnih postupaka. Slučaj, na primer, sa sporazumima o priznanju krivice, kaznenim nalogom, imunitetom svedoka, načelom oportuniteta krivičnog gonjenja i slično.²⁶

19 Čl. 449 Zakonika o krivičnom postupku.

20 Službeni glasnik RS, br. 72/09.

21 Bejatović, S., „Izmene i dopune ZKP i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/09, 21–40.

22 Vidi: Zbornik Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva – Normativni i praktični aspekt, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012.

23 Vidi: Zbornik *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekt*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012.

24 Đurđić, V., „Izgradnja novog modela krivičnog postupka Srbije na redefinisanim načelima krivičnog postupka“, zbornik *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekt*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012, 71–87.

25 *Predlog Zakona o izmenama i dopunama ZKP*, Ministarstvo pravde i državne uprave, Beograd 2013.

26 Vidi, na primer, Korošec-Jakulin, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom zakonodavstvu Slovenije“, u zborniku *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009, 456–368.

Drugo, elementi na kojima počiva pojednostavljena forma postupanja u krivičnim stvarima, bez obzira na to o kojoj njenoj vrsti je reč, jesu krivična stvar, stanje dokaznog materijala i ponašanje – držanje procesnih subjekata. Što se tiče krivične stvari kao materijalnopravne komponente pojednostavljene forme postupanja, ona je zasnovana na vrsti i prirodi krivičnog dela. U savremenom krivičnom procesnom zakonodavstvu pojednostavljena forma postupanja namenjena je, pre svega, rešavanju lakših krivičnih dela, krivičnih dela koja imaju manji stepen društvene opasnosti što samo po sebi nameće i manje angažovanje materijalnih sredstava i vremena nego u slučajevima kada se radi o težim krivičnim delima.²⁷ Ovakav pristup savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva svoju podlogu nalazi i u Rezoluciji III Sekcije Međunarodnog kongresa za krivično pravo²⁸, u kojoj se izričito naglašava da vrsta i priroda krivičnog dela treba da budu jedan od važnih osnova diferenciranja procesne forme. Ovom rezolucijom se nacionalnim zakonodavstvima, pored ostaloga, preporučuje „da preduzmu sve mere koje se delotvorno odnose na suzbijanje sitnog kriminaliteta s uravnoteženim odnosom sredstava i cilja uz prihvatanje različitih rešenja i postupaka, kao alternative za one koji se tradicionalno koriste u krivičnom pravosuđu“.²⁹ Što se tiče trećeg elementa diferenciranja procesnih formi postupanja u krivičnim stvarima, on je procesnopravnog karaktera i tiče se stanja dokaznog materijala. Shodno ovom elementu pojednostavljene forme postupanja namenjene su slučajevima jednostavnijeg činjeničnog stanja, koje s obzirom na svoju jednostavnost upućuje na lakoću dokazivanja. Upravo lakoća dokazivanja je i osnov pojednostavljenja procesne forme.³⁰ Na kraju, kada je reč o ponašanju – držanju krivičnoprocesnih subjekata kao posebnom elementu diferencijacije procesnih formi postupanja, tu se pre svega misli na priznanje okrivljenog i saglasnost subjekata u izboru procesne forme. S obzirom na sve ovo može se zaključiti da pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima zemalja regiona, i ne samo ovih zemalja već i uopšte, počivaju na načelu srazmernosti između procesne forme i predmeta suđenja, i to tako da u toj diferencijaciji osnovna prava okrivljenog predstavljaju graničnu liniju ispod koje se ne sme ići na uprošćavanje procesne forme.³¹

Treća osobenost pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima ogleda se u manjem stepenu složenosti procesne strukture u odnosu na opštu – redovnu formu postupanja. Instrumenti pojednostavljenja procesne forme postupanja su trostruki i manifestuju se u: izostavljanju pojedinih procesnih faza i stadijuma što je u zavisnosti od konkretne forme pojednostavljenja; skraćivanju procesnih rokova i deformalizaciji postupka (izostavljanju određenih formalnosti i garancija, ali ne na uštrb međunarodnih akata i nacionalnim zakonodavstvom zagarantovanih sloboda i prava učesnika krivičnog postupka).

Četvrto, posmatrano s aspekta načina normativnog regulisanja pojednostavljenja procesne forme postupanja u krivičnim stvarima, prisutna su prevashodno dva rešenja. Prvo se ogleda u potpunom – samostalnom, odvojenom regulisanju posebnih formi za pojedina krivična dela ili za pojedine kategorije okrivljenih lica. To, pre svega, znači da se regulisanje ove problematike vrši posebnim zakonskim tekstom za krivični postupak prema maloletnicima u zakonodavstvima

27 Grubač, M., „Racionalizacija krivičnog postupka uprošćavanjem procesnih formi“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1–3/84, 290.

28 Kongres je održan u Beču 1989.

29 Kompletan tekst Rezolucije vidi u časopisu *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 4, 1990, 90.

30 Brkić, S., op.cit., 202.

31 Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice: Novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekti)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 102–119.

pojedinih, mada ne i svih zemalja regiona.³² Drugi način je da se u okviru Zakonika o krivičnom postupku normiraju samo odstupanja od opšte forme postupanja, u slučaju čega se opšta forma postupanja primenjuje i u pojednostavljenim postupcima u delu koji nije regulisan posebnim odredbama Zakonika.

2. Pojedini oblici pojednostavljenih formi postupanja i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva

Jedna od zajedničkih osobenosti pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima zemalja regiona je i njihova višestrukost, i to posebno kod krivičnih postupaka prema punoletnim učiniocima krivičnih dela. Danas, kada je reč o ovoj kategoriji okrivljenih lica, pored tradicionalne dve forme pojednostavljenih postupaka (skraćenog krivičnog postupka i postupka za izricanje sudske opomene) javlja ja se i nemali broj drugih formi pojednostavljenih krivičnih postupaka. Među njima poseban značaj imaju sledeće:

2.1. Sporazum o priznanju krivice

Jedna od važnijih osobenosti koje je doneo proces reforme krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona jeste ozakonjenje instituta sporazuma o priznanju krivice. Reč je o institutu čija se suština ogleda u prethodnom pregovaranju o priznavanju krivičnog dela između tužioca i okrivljenog i njegovog branioca i naknadnom prihvatanju ili neprihvatanju od strane suda postignutog sporazuma između ovih subjekata. Polazeći od nespornog značaja instituta sporazuma kao instrumenta efikasnosti krivičnog postupka u Srbiji, Zakon o izmenama i dopunama ZKP iz 2009. donosi njegovo ozakonjenje kao jedne od dominantnih formi postupanja u krivičnim stvarima uopšte.³³ Ozakonjenje instituta sporazuma o priznanju krivice u ZKP Srbije i zemalja regiona rezultat je gotovo jedinstvenog stava stručne javnosti o sporazumu kao veoma važnom i korisnom instrumentu povećanja efikasnosti borbe protiv kriminaliteta uopšte.³⁴

S obzirom na ovo, sasvim je opravdano njegovo ozakonjenje i u srpskom krivičnom procesnom zakonodavstvu. Međutim, još i pre njegovog ozakonjenja (odmah po usvajanju 2006. godine, jedna od osobenosti ZKP bila je i ozakonjenje sporazuma³⁵), kao i u kasnijem procesu rada na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, kritički je ukazivano, čini se ne bez osnova, na neka pitanja njegove normativne razrade³⁶. Nije mali broj pitanja o kojima se u stručnoj javnosti ne samo Srbije već i zemalja regiona, a i uopšte, vodila, a i dalje se vodi, diskusija oko načina njihovog rešavanja. Među brojnim pitanjima kada je reč o sporazumu posebno se ističu ona koja se tiču vidova sporazumevanja procesnih subjekata, mogućeg obima njihove primene (da li za sva ili samo za određena, lakša krivična dela dati mogućnost primene instituta), sadržaja teksta sporazuma, vrste i iznosa krivične sankcije u zaključenom sporazumu, mestu i ulozi lica

32 Soković–Bejatović, *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet Kragujevac, Kragujevac 2009.

33 Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, Beograd 2009.

34 Vidi: „Zaključci XLVII redovnog godišnjeg savetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu”, Zlatibor, 26. septembra 2010.

35 Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumenat normativne efikasnosti krivičnog postupka”, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac 2009, knjiga IV, 85–106.

36 Vidi: časopis *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/2006 (u celosti posvećen ovoj problematici).

oštećenog krivičnim delom u procesu zaključivanja sporazuma, uloge branioca u procesu pregovaranja i odlučivanja suda o sporazumu, trenutka procesnog aktiviranja suda, odnosno pitanje mogućnosti i osnova upotrebe pravnog leka u ovakvom jednom postupku i slično.³⁷ No, pre analize ovih i drugih pitanja ovog vida pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima treba istaći četiri sledeće stvari.

Prvo, nijedna stručna rasprava ni u Srbiji ni u posmatranim zemljama regiona (a njih je bilo više) nije dovela niti dovodi u pitanje kriminalnopolitičku opravdanost instituta. Naprotiv! Za relativno kratko vreme postojanja institut je pokazao svoju punu kriminalnopolitičku opravdanost i sve intervencije i zalaganja idu u pravcu iznalaženja rešenja za njegovu što adekvatniju primenu, uz predviđanje mehanizama koji sprečavaju njegovu eventualnu zloupotrebu.³⁸

Drugo, zalaganja stručne javnosti o opravdanosti sporazuma svakim danom sve više prihvata i praksa.³⁹

Treće, za razliku od još uvek važećeg ZKP RS i rešenja prisutnih u krivičnom procesnim zakonodavstvima zemalja regiona, ZKP RS iz 2011. godine predviđa tri vrste sporazumevanja javnog tužioca i okrivljenog. To su: sporazum o priznanju krivičnog dela, sporazum o svedočenju okrivljenog i sporazum o svedočenju osuđenog. Međutim, samo na prvi pogled reč je o novim vidovima sporazumevanja javnog tužioca i okrivljenog. Suština je sasvim druga. U prvom slučaju (sporazum o priznanju krivičnog dela) reč je samo o drugačijoj varijanti sporazuma o priznanju krivice iz još uvek važećeg ZKP. Druga dva sporazuma ovih procesnih subjekata su samo varijante „zadobijanja kooperativnog svedoka“ i predstavljaju osnov da se iskaz okrivljenog-osuđenog lica iskoristi kao dokaz optužbe protiv drugih optuženih lica. Odnosno, predstavljaju samo drugačije nomotehničko regulisanje instituta svedoka saradnika.⁴⁰

37 Vidi: Simović, M., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom pravu BiH“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009; Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, Beograd 2009; Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumentat normativne efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac 2009, knjiga IV, 85–106; Đurđić, V., „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2009; Škuljić, M., *Sporazum o priznanju krivice*, Pravni fakultet, Beograd 2009.

38 Vidi: Zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

39 Najbolji primer za ispravnost ovakve jedne konstatacije su zvanični podaci o primeni sporazuma o u Republici Srbiji. Naime, sporazum je sve više prihvaćen od strane javnih tužilaca, okrivljenih i njihovih branilaca. Prema zvaničnim statističkim podacima, viša i osnovna javna tužilaštva, Tužilaštvo za organizovani kriminal i Tužilaštvo za ratne zločine tokom 2011. godine zaključila su sporazum o priznanju krivice s ukupno 441 okrivljenim licem, što u odnosu na prethodni izveštajni period donosi povećanje od 530%. Od ukupnog broja zaključenih sporazuma sud je usvojio u prvostepenom postupku 364 sporazuma, što predstavlja povećanje od 420% u odnosu na prethodni izveštajni period. Na osnovu zaključenih sporazuma, na zatvorsku kaznu osuđeno je 191 lice, na novčanu 37 lica, na uslovnu osudu 144 lica, prema 71 licu je izrečena mera bezbednosti, a 29 lica je obavezano na ispunjenje obaveza iz člana 236 st. 1. ZKP, dok je 11 lica obavezano na vraćanje imovinske koristi. Prema 21 licu donete su druge odgovarajuće odluke. Sud je rešenjem odbacio 2 zaključena sporazuma, a u 14 slučajeva odlukom suda je odbijen zaključeni sporazum. Na odluke suda izjavljeno je 7 žalbi, od kojih je odbijeno 5, a ostale su nerešene 2 žalbe. Na kraju izveštajnog perioda ostalo je nezavršenih postupaka prema 144 lica. Ako se ovi podaci uporede s podacima za 2010. godinu, onda oni još više dobijaju na svom značaju. Prema statističkim podacima tokom 2010. godine, viša i osnovna javna tužilaštva na teritoriji Republike Srbije zaključila su sporazum o priznanju krivice s ukupno 70 okrivljenih lica. Na području Apelacionog javnog tužilaštva u Beogradu zaključeno je 25 sporazuma, Apelacionog javnog tužilaštva u Novom Sadu 24 sporazuma, Apelacionog javnog tužilaštva u Nišu 12 sporazuma i Apelacionog javnog tužilaštva u Kragujevcu 9 sporazuma (Citirano: Kiurski, J., „Sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela)“, zbornik *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012, 166–180).

40 Uporedi odredbe čl. 504a – 504c ZKP iz 2009. godine i odredbe čl. 320–330 novog ZKP.

Četvrto, kada je reč o ZKP RS iz 2011. godine u normativnoj razradi sporazuma, stav je autora rada i ne samo autora rada⁴¹, da se nije vodilo dovoljno računa o stavovima stručne javnosti i rešenjima relevantnog komparativnog krivičnog procesnog zakonodavstva. U novom ZKP zadržan je ovaj vid pojednostavljenog postupanja, ali ne samo s izmenjenim nazivom, već i izmenjenom sadržinom njegove normativne razrade u odnosu na rešenja prisutna u još uvek važećem ZKP⁴², i to po, čini se, krucijalnim pitanjima njegovog obeležja. Ovakva rešenja ovog zakonskog teksta predmet su opravdane kritike stručne javnosti.⁴³ Najbolja potvrda ispravnosti i opravdanosti ovakvog zaključka je obim predloženih izmena u nacrtu Zakona o izmenama i dopunama ZKP iz februara meseca ove godine, od kojih se, na žalost, odustalo u ovom momentu reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije.⁴⁴

Posmatrano s aspekta ZKP RS iz 2011. godine, osnovne karakteristike ovog vida pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima ogledaju se u sledećem:

Prvo, promenjen je naziv ovog vida pojednostavljenog postupanja. Umesto naziva „Sporazum o priznanju krivice“ uzet je naziv „Sporazum o priznanju krivičnog dela“.⁴⁵ Ovakvo rešenje je ispravnije i u skladu je s koncepcijom pojma krivičnog dela iz čl. 14 st. 1 KZ RS prema kojoj je krivica sastavni, bitan element krivičnog dela.⁴⁶

Drugo, umesto normativno ograničene mogućnosti primene (za krivično delo ili krivična dela u sticaju za koja je propisana kazna zatvora do 12 godina) predviđena je mogućnost primene sporazuma kod svih, pa i najtežih krivičnih dela.⁴⁷

Treće, odsustvo propisivanja minimuma krivične sankcije koja se može predložiti u ponuđenom tekstu sporazuma o priznanju krivičnog dela. Umesto toga propisano je samo „da je kazna ili druga krivična sankcija, odnosno druga mera u pogledu koje su javni tužilac i okrivljeni zaključili sporazum predložena u skladu s krivičnim ili drugim zakonom“.⁴⁸ Ovakvo rešenje je suprotno rešenju iz Zakonika od 2009. godine, u kojem je predviđeno da „kazna po pravilu ne može biti ispod zakonskog minimuma za krivično delo koje se okrivljenom stavlja na teret.“⁴⁹ Što se tiče rešenja u drugim od analiziranih zakonskih tekstova, daje se mogućnost dogovaranja visine kazne i druge krivične sankcije u skladu s odredbama Krivičnog zakonika.⁵⁰

41 Škulić, M., „Glavni pretres u novom ZKP Srbije“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 88–124.

42 Uporedi odredbe čl. 282a–282d važećeg ZKP i odredbe čl. 313–319. novog ZKP.

43 Vidi: *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

44 Vidi: Radna verzija Zakona o izmenama i dopunama ZKP, Ministarstvo pravde i državne uprave, Beograd 2012.

45 Za razliku od srpskog zakonodavca, u zakonima drugih od posmatranih zemalja reč je o sporazumu o priznanju krivice uz prilagodavanje naziva jezičkim specifičnostima svake od ovih zemalja (na primer, pregovaranje o krivici, pregovaranje o sankciji).

46 Stojanović, Z., *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd 2008.

47 Uporedi čl. 282a još uvek važećeg ZKP i čl. 313 st. 1 novog ZKP. Ako se ovo obeležje sporazuma uporedi s rešenjima zemalja regiona, onda je vidljiv različit pristup rešavanja ovog, po autoru, jednog od krucijalnih pitanja sporazuma. Prema ZKP CG mogućnost zaključenja sporazuma postoji samo kod krivičnih dela s propisanim kaznom zatvora do deset godina. Nasuprot ovome, u drugim od analiziranih zakonskih tekstova, takvih ograničenja nema (Vidi: Sijerčić-Čolić, H., *Krivičnoprocesno pravo*, knjiga II, Pravni fakultet Sarajevo 2008, 73).

48 Čl. 317 st. 1 tač. 4 novog ZKP.

49 O izuzetku od ovog pravila, tj. mogućnosti izricanja i blaže kazne vidi st. 3 čl. 282b Zakonika iz 2009.

50 Vidi, na primer, čl. 301 st. 1 tač. 3 ZKP CG.

Četvrto, kada je reč o sankciji, obavezan element sporazuma jeste i „sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije“.⁵¹

Peto, precizirani su procesni trenuci mogućnosti zaključenja sporazuma (Sporazum o priznanju krivičnog dela javni tužilac i okrivljeni mogu zaključiti od donošenja naredbe o sprovođenju istrage pa do izjašnjenja optuženog o optužbi na glavnom pretresu).⁵²

Šesto, pravo predlaganja zaključenja sporazuma pripada isključivo javnom tužiocu i okrivljenom, odnosno njegovom braniocu. Javni tužilac može predložiti okrivljenom i njegovom braniocu zaključenje sporazuma, odnosno okrivljeni i njegov branilac mogu javnom tužiocu predložiti zaključenje sporazuma. Nakon upućivanja predloga o zaključenju sporazuma, stranke i branilac mogu pregovarati o uslovima priznanja krivičnog dela koje se okrivljenom stavlja na teret. Sud nema nikakva prava u pogledu inicijative, niti u pogledu procesa pregovaranja i zaključivanja sporazuma.⁵³

Sedmo, odluka o sporazumu o priznanju krivičnog dela donosi se na ročištu na koje se pozivaju javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac.⁵⁴ O ročištu se čak i ne obaveštava oštećeni. Funkcionalna nadležnost suda za odlučivanje o sporazumu zavisna je od procesnog trenutka podnošenja sporazuma sudu. Shodno ovom kriterijumu, „O sporazumu o priznanju krivičnog dela odlučuje sudija za prethodni postupak, a ako je sporazum podnet sudu nakon potvrđivanja optužnice – predsednik veća“ (čl. 315 st. 1 ZKP RS).⁵⁵

Sedmo, tri su moguće odluke suda o ponuđenom tekstu sporazuma. To su: odbacivanje, prihvatanje ili odbijanje sporazuma. Ročište na kojem se odlučuje o sporazumu drži se bez prisustva javnosti.⁵⁶

Osmo, presudu o prihvatanju sporazuma o priznanju krivičnog dela i oglašavanju okrivljenog krivim sud će izreći ako utvrdi: da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe; da je okrivljeni svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na suđenje i da prihvata ograničenje prava na ulaganje žalbe protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma; da postoje i drugi dokazi koji nisu

51 Reč je o obaveznom elementu sporazuma bez obzira na to o kojem zakonskom tekstu je reč.

52 Propisivanje procesnog trenutka za mogućnost podnošenja teksta sporazuma sudu je, sasvim opravdano, i obeležje drugih ovde analiziranih, i ne samo ovde analiziranih, zakonskih tekstova. Istina, ne na istovetan način. Tako na primer, shodno čl. 300 st. 3 ZKP CG, određen je samo krajnji procesni trenutak mogućnosti podnošenja sporazuma. Prema istom, sporazum se može podneti „najkasnije na prvom ročištu za održavanje glavnog pretresa pred prvostepenim sudom.“ U BiH, posmatrano s ovog obeležja, veće su mogućnosti za pregovaranje o krivici. Na primer, prema čl. 231 st. 1 ZKP BiH „Osumnjičeni, odnosno optuženi i njegov branilac mogu do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa pred apelacionim većem, pregovarati s tužiocem o uslovima priznavanja krivice za delo za koje se osumnjičeni, odnosno optuženi tereti.“ Međutim, do zaključenja sporazuma ne može doći u slučaju kada se optuženi na ročištu za izjašnjenje o krivici izjasnio da je kriv. Što se tiče Hrvatske, krajnji procesni trenutak podnošenja teksta sporazuma je ročište na kojem se okrivljeni izjašnjava o krivici za delo koje mu se stavlja na teret, s tim što „veće može odložiti sednicu za najviše petnaest dana kako bi stranke okončale pregovore“ – čl. 360 st. 2 hrvatskog ZKP.

53 Izvestan izuzetak od ovog predviđen je u hrvatskom ZKP budući da u istom sud može odložiti sednicu veća za najviše petnaest dana kako bi stranke okončale pregovore o sankciji.

54 Čl. 315 st. 2 novog ZKP

55 I ovo, kao i većina drugih pitanja ovde analiziranih zakonodavstava, nije rešeno na istovetan način. Tako na primer, prema ZKP CG o ponuđenom tekstu sporazuma odlučuje, u zavisnosti od faze postupka, predsednik vanraspravnog ili sudećeg veća. Slično je i u zakonodavstvu BiH, budući da u njemu funkcionalna nadležnost suda za odlučivanje o sporazumu zavisni od faze postupka u kojoj se podnosi tekst sporazuma (sudija za prethodno saslušanje, sudija, odnosno sudeće veće). U ZKP Hrvatske veće pred kojim se okrivljeni izjašnjava o krivici funkcionalno je nadležno i za donošenje odluke o eventualno ponuđenom tekstu sporazuma.

56 U vezi s pitanjem vrste odluka suda o ponuđenom tekstu sporazuma pažnju zaslužuje rešenje hrvatskog zakonodavca, koji izričito predviđa i mogućnost odustanka od postignutog predloga sporazuma. Naime, shodno čl. 362 ovog zakonskog teksta, „Stranke mogu odustati od prijedloga sporazuma do donošenja presude.“

u suprotnosti s priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo; da je kazna ili druga krivična sankcija, odnosno druga mera u pogledu koje su javni tužilac i okrivljeni zaključili sporazum, predložena u skladu s krivičnim ili drugim zakonom. Izrečena presuda mora da sadrži razloge kojima se sud rukovodio prilikom prihvatanja sporazuma. U slučaju da nije ispunjen jedan ili više od ovih uslova, kao i u slučaju kada postoje razlozi za obustavu postupka, sud će doneti obrazloženo rešenje kojim se sporazum o priznanju krivičnog dela odbija. U takvom slučaju priznanje okrivljenog dato u sporazumu ne može biti dokaz u krivičnom postupku. Po pravnosnažnosti ovako donesenog rešenja, sporazum i svi spisi koji su sa njim povezani uništavaju se pred sudom, o čemu se sastavlja zapisnik, a sudija koji je doneo rešenje ne može učestvovati u daljem postupku. Dodajmo i to da će sud rešenjem odbaciti sporazum u dva slučaja. Prvo, ako utvrdi da on ne sadrži zakonom propisanu sadržinu. Drugo, ako na ročište na kojem se odlučuje o sporazumu ne dođe okrivljeni pod daljnim uslovom da je uredno pozvan i da nije opravdao izostanak (čl. 316, 317 i 318 novog ZKP).⁵⁷

Deveto, sporazumom o priznanju krivičnog dela okrivljeni se može obavezati na ispunjenje obaveza pod kojima javni tužilac ima pravo, shodno načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, da odloži krivično gonjenje, pod uslovom da priroda obaveze omogućava da se započne s njenim izvršenjem pre podnošenja sporazuma sudu.⁵⁸

Deseto, protiv presude kojom je prihvaćen sporazum o priznavanju krivičnog dela postoji mogućnost ulaganja žalbe. Naime, shodno čl. 319 st. 3 Zakonika, protiv ove presude javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac mogu, u roku od osam dana od dana dostavljanja presude, izjaviti žalbu zbog postojanja razloga zbog kojih se postupak po ispitivanju optužnice obustavlja u smislu čl. 338 st. 1⁵⁹, kao i u slučaju da se presuda ne odnosi na predmet sporazuma o priznanju krivičnog dela.

57 Odluke suda o ponuđenom tekstu sporazuma krivičnoprocesnih stranaka, kao i posledice odbijanja sporazuma od strane suda, načelno posmatrano, identične su i u ostalim ovde analiziranim zakonskim tekstovima. Istina, prisutne se razlike u konkretizaciji (nekonkretizaciji) osnova donošenja pojedinih od tri moguće odluke suda, kao i načinu propisivanja posledica odbijanja sporazuma. Tako na primer, u slučaju odbijanja sporazuma veće nastavlja s ispitivanjem optužnice i ovu dostavlja sudskoj pisarnici s raspravnim spisima radi određivanja rasprave. Izuzetak od ovog je samo ako postoje razlozi za odbacivanje optužnice (čl. 361 st. 3 i 4 hrvatskog ZKP). Ili, prema crnogorskom zakonodavcu, „Kad rešenje o usvajanju sporazuma o priznanju krivice postane pravnosnažno, predsednik veća, bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana, donosi presudu kojom se optuženi oglašava krivim u skladu s usvojenim sporazumom (čl. 303 st. 1 ZKP CG). Slična su i rešenja u BiH. Na primer, shodno čl. 231 ZKP BiH: „Ako Sud odbaci sporazum o priznanju krivice, to saopštava strankama i braniocu, i to uz konstataciju uz zapisniku. Zatim istovremeno određuje i datum održavanja glavnog pretresa, koji se mora zakazati najkasnije u roku od 30 dana.“

58 Reč je o osobenosti sporazuma koja nije opšta osobenost analiziranih krivičnoprocesnih zakonodavstava. Naime, pored ZKP RS, ova osobenost, istina s nešto drugačijom sadržinom, prisutna je samo u ZKP CG. U čl. 301 st. 3 ovog zakonskog teksta predviđeno je da se okrivljeni sporazumom o priznanju krivice može obavezati na ispunjenje obaveza iz čl. 272 st. 1 ovog zakonika pod uslovom da je, s obzirom na prirodu obaveza, to moguće u krivičnom postupku. Međutim, s druge strane, presudom izrečenom na osnovu sporazuma, shodno čl. 363 st. 3 hrvatskog ZKP, uz kaznu zatvora i meru upozorenja, može se izreći i određena mera bezbednosti i mera oduzimanja imovinske koristi.

59 Reč je o sledećim razlozima: da delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; da je krivično gonjenje zastarelo, ili da je obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; da nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio konkretno krivično delo.

Nasuprot ovom, protiv rešenja kojim se sporazum o priznanju krivičnog dela odbacuje ili odbija, žalba nije dozvoljena.⁶⁰

Jedanaesto, za razliku od još uvek važećeg Zakonika, novi ZKP izričito propisuje obaveznost odbrane od početka pregovora s javnim tužiocem o zaključenju sporazuma pa do donošenja odluke suda o sporazumu. Ovakvo jedno rešenje treba pozdraviti, i kao takvo ono predstavlja i obeležje drugih ovde analiziranih zakonskih tekstova.⁶¹

Ne upuštajući se u prikaz drugih odredaba Zakonika o sporazumu, čini se da se navedene, i ne samo navedene, odredbe kojima je normativno razrađen sporazum u ZKP RS iz 2011. godine ozbiljno mogu staviti pod znak pitanja. Odnosno, skoro da se može zaključiti da u njegovoj normativnoj razradi nisu, bar ne u potrebnoj meri, uzeti u obzir preovlađujući stavovi naše, i ne samo naše, stručne javnosti. Podsećanja radi, treba i ovde istaći da su navedena pitanja ujedno i najaktuelnija pitanja u stručnoj javnosti kada je uopšte reč o sporazumu.⁶² Stav autora jeste puna kriminalnopolitička opravdanost ozakonjenja mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela. Međutim, opravdano se može staviti pod znak pitanja veći broj rešenja njegove normativne razrade u tekstu novog ZKP. Navodimo samo najdiskutabilnije:

Prvo, iole ozbiljnija analiza radova posvećenih problematici sporazuma pokazuje da je, sasvim opravdano, preovlađujuće mišljenje da sporazum o priznavanju krivice (krivičnog dela) treba da bude vid pojednostavljenog postupanja koji svoju primenu treba da nađe pre svega kod krivičnih dela koja pripadaju grupi tzv. lakšeg i srednjeg kriminaliteta. Uostalom, to je slučaj i s drugim formama pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima. U savremenom krivičnom procesnom zakonodavstvu pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima namenjene su rešavanju lakših krivičnih dela, krivičnih dela koja imaju manji stepen društvene opasnosti, što samo po sebi nameće i manje angažovanje materijalnih sredstava i vremena nego u slučajevima kada se radi o težim, a posebno o najtežim krivičnim delima.⁶³ Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima treba da počivaju na načelu srazmernosti između procesne forme i predmeta suđenja, i to tako da u toj diferencijaciji osnovna prava procesnih subjekata predstavljaju graničnu liniju ispod koje se ne sme ići na uprošćavanje procesne forme. S obzirom na

60 Pitanje mogućnosti ulaganja pravnog leka protiv odluke suda o ponuđenom tekstu sporazuma u drugim analiziranim zakonskim tekstovima rešeno je na nešto drugačiji način. Prema rešenjima hrvatskog zakonodavca mogućnost ulaganja pravnog leka zavisna je kako od vrste odluke o ponuđenom tekstu sporazuma tako i od osnova pobijanja. Shodno ovim kriterijumima, protiv rešenja sudskog veća kojim se odbija sporazum žalba nije dozvoljena. Slično ovom, ni presuda donesena na osnovu prihvatanja sporazuma ne može se pobijati žalbom zbog odluke o kaznenopravnoj sankciji, oduzimanju imovinske koristi, troškovima kaznenog postupka i imovinskopravnom zahtevu, kao ni po osnovu pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, osim ako je optuženi za dokaze o isključenju protivpravosti i krivice saznao nakon donošenja presude (čl. 361 st. 3 i čl. 364 st. 1 i 2 hrvatskog ZKP). Prema rešenju ZKP CG protiv rešenja kojim se sporazum o priznanju krivice usvaja, žalbu može izjaviti oštećeni, a protiv rešenja kojim se sporazum odbija državni tužilac i okrivljeni. Dalje, protiv presude donesene na osnovu sporazuma o priznavanju krivice žalba je dozvoljena samo u slučaju kada presuda nije u skladu sa zaključenim sporazumom (čl. 301 st. 10 i čl. 303 st. 2 ZKP CG). U krivičnom procesnom zakonodavstvu BiH isključena je mogućnost pobijanja odluke suda o ponuđenom tekstu sporazuma. Posledice sudske odluke su dvostruke. Prvo, ako sud prihvati sporazum o priznanju krivice izjava optuženog se unosi u zapisnik i nastavlja se pretres za izricanje krivične sankcije predviđene sporazumom. Drugo, ako sud odbaci sporazum, odluka se saopštava strankama i braniocu i istovremeno se određuje datum održavanja glavnog pretresa. Ovome dodajmo i to da o rezultatima pregovora o krivici sud obaveštava oštećenog (čl. 238 st. 7, 8 i 9 ZKP Republike Srpske).

61 Vidi čl. 360 st. 1 hrvatskog ZKP, čl. 300 st. 3 ZKP CG i čl. 231 st. 1 ZKP BiH.

62 Vidi: Löffler, J, *Die Absprache in strafprozess*, Tübingen 2010; Budimilić, M., „Sporazumi i potvrda izjašnjavaanja o krivici – praksa pred Tribunalom za bivšu Jugoslaviju i nacionalnim pravosuđima, *Kriminalističke teme*, Sarajevo br. 1–2/2004; Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, Niš 2006; Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumenat normativne efikasnosti krivičnog postupka, zbornik, *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac 2009, knjiga IV, 85–106.

63 Vidi: Grubač, M., „Racionalizacija krivičnog postupka uprošćavanjem procesnih formi“, Zbornik Pravog fakulteta u Novom Sadu, br. 1–3/84, 290.

ovo, čini se da nije u skladu s prirodom sporazuma dozvoljavanje mogućnosti njegove primene i za najteža krivična dela. Uz ovo, ovakvim jednim rešenjem stvara se, sasvim nepotrebno, i mogućnost sumnje u njegovu eventualnu zloupotrebu, o čemu se takođe mora voditi računa u njegovom normiranju. Ako se ovome doda i činjenica da Zakonik, načelno posmatrano, sasvim opravdano, predviđa i još dve dodatne forme sporazumevanja javnog tužioca i okrivljenog (sporazum o svedočenju okrivljenog i sporazum o svedočenju osuđenog) kao instrumente otkrivanja i dokazivanja najtežih krivičnih dela, onda izneseni stav još više dobija na svojoj opravdanosti.

Drugo, rešenje po kojem nema izričitog propisivanja minimuma ispod kojeg ne može da se predloži krivična sankcija u ponuđenom tekstu sporazuma o priznanju krivičnog dela takođe može da se ozbiljno dovede u pitanje. Pored iznesenih argumenata koji govore i u prilog opravdanosti postavljanja i ovakvog jednog pitanja, treba uzeti u obzir i opštu svrhu izricanja krivične sankcije. Potpuno je nesporno da se ona postiže, pored ostalog, samo pod uslovom adekvatno izrečene krivične sankcije. Da li tako nešto garantuje rešenje po kojem i za teška krivična dela može da bude izrečena i blaga – zašto ne reći i najblaža – krivična sankcija, što je moguće pretpostaviti, a što bi bilo u skladu sa čl. 321 st. 1 tač. 3 Zakonika? Stav je autora da komentar nije potreban.

Treće, uz izneseno, mora se postaviti i pitanje adekvatnosti zaštite prava oštećenog lica u postupku pregovaranja o sporazumu o priznanju krivičnog dela. Iole detaljnija analiza položaja ovog subjekta u postupku sporazumevanja o priznanju krivičnog dela govori da je ovim zakonskim tekstom njegov položaj čak i pogoršan u odnosu na još uvek važeći ZKP. Primera radi, navodimo samo dve činjenice. Prvo, o ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu o priznanju krivičnog dela oštećeni se čak i ne obaveštava. Drugo, oštećeni nije subjekat prava na izjavljivanje žalbe protiv odluke suda o sporazumu. Jednom rečju, Zakonik ne daje instrumente putem kojih oštećeno lice može uspešno da brani svoje interese u postupku sporazumevanja o priznanju krivičnog dela. U kontekstu ovog treba konstatovati da ovakvo jedno rešenje nije u skladu ni s uglavnom prihvaćenim rešenjima u analiziranom, i ne samo analiziranom, komparativnom krivičnom procesnom zakonodavstvu. Ilustracije radi, navodimo samo dva primera. Prvo, shodno čl. 301 st. 10 ZKP CG „Protiv rešenja kojim se sporazum o priznanju krivice usvaja žalbu može izjaviti oštećeni.“ Drugo, prema rešenjima krivičnog procesnog zakonodavstva BiH prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivice, sud proverava, pored ostalog, i to „da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinskopravnom zahtevu“ (čl. 231 st. 6 tač. e ZKP BiH).

Četvrto, obavezan element teksta sporazuma je, pored ostalog, i sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije.⁶⁴ S obzirom na ovakvu formulaciju može se zaključiti da se stranke mogu sporazumeti samo o rasponu kazne u okviru zakonskog raspona kažnjavanja (na primer, kazna od tri do pet godina zatvora), a da se sudu prepusti da u okviru „dogovorenog raspona“ izrekne konkretnu meru kazne određene vrste. Ovakva mogućnost pre svega nije u skladu s odredbom čl. 317, po kojoj sud presudom prihvata sporazum kada utvrdi da su ispunjeni određeni uslovi. S obzirom na ovo postavlja se pitanje: Kako sud može prihvatiti sporazum u kojem je u pogledu krivične sankcije dogovoren samo raspon kazne? Koja se kazna u takvim slučajevima izriče u osuđujućoj presudi? Pored ovog, ako se prihvati (a to je moguće prema čl. 314 st. 1 tač. 3 novog ZKP) da sud u slučajevima kada je u sporazumu dogovoren samo raspon kazne može slobodno izreći bilo koju meru kazne u okviru „dogovorenog raspona“, onda se mora postaviti pitanje: kako sud može izreći bilo koji kaznu, tj. odrediti meru određene vrste kazne,

64 Čl. 314 st. 1 tač. 3. novog ZKP.

ako uopšte nije izvodio dokaze koji se tiču propisanih okolnosti kao parametara odmeravanja kazne? Umesto bilo kakvog komentara mišljenja ovog autora jeste da je takva jedna mogućnost više nego nelogična. Ako se po ugledu na neka druga zakonska rešenja⁶⁵ želela predvideti mogućnost da se stranke dogovore samo o rasponu kazne, a da se sudu prepusti da, u slučaju prihvatanja sporazuma, u okviru tog raspona izrekne konkretnu meru kazne, onda se morala propisati i obaveza suda da izvede dokaze na osnovu kojih će utvrditi činjenice od kojih zavisi konkretna mera kazne.⁶⁶

Peto, kada je reč o sporazumu o priznavanju krivičnog dela, jedno od rešenja novog ZKP koje se ozbiljno može staviti pod znak pitanja, jeste i rešenje po kojem je predviđena mogućnost ulaganja žalbe protiv presude kojom je prihvaćen sporazum o priznavanju krivičnog dela od strane javnog tužioca, okrivljenog i njegovog branioca. Više je argumenata koji se mogu istaći protiv opravdanosti ovakvog rešenja. Među njima poseban značaj imaju tri. Prvo, sporazum o priznavanju krivičnog dela treba da bude institut koji za rezultat svoje primene ima efikasniji krivični postupak. Da li se ovakvim jednim rešenjem to postiže? Sigurno ne. Naprotiv, doprinosi se odugovlačenju postupka, i to bez ikakve potrebe. Drugo, razlozi za mogućnost ulaganja žalbe ne samo da nemaju svoje opravdanje već mogu i da govore o neozbiljnoj pripremljenosti glavnih subjekata pregovaranja i odlučivanja o sporazumu, pre svega na ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu, što ne bi smelo ni da se pretpostavi. Primera radi, u vezi s ovim mora se postaviti pitanje: da li je moguće da sud presudom prihvati sporazum a da nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je učinjeno krivično delo, da delo nije krivično delo, da je nastupila zastarelost i slično? Da li u takvom slučaju sud postupa suprotno čl. 324 Zakonika? Ili, da li se sme i zamisliti da tužilac s okrivljenim ponudi tekst sporazuma a da ne zna da li se radi o krivičnom delu ili da je krivično gonjenje zastarelo, odnosno da postoje i neke druge okolnosti koje se javljaju kasnije kao mogući osnov ulaganja žalbe? Zatim, kako je moguće i zamisliti da neko od subjekata prava ulaganja žalbe na okolnosti koje predstavljaju razloge mogućeg ulaganja žalbe ne zna na ročištu, a zna u tako kratkom intervalu nakon završetka ročišta na kojem se odlučivalo o sporazumu? Pored ovih, tu se mogu postaviti i druga pitanja ovakvog karaktera, ali odgovori su uvek isti i ukazuju na neopravdanost ovakvog normiranja prava na ulaganje žalbe na presudu o prihvatanju sporazuma.

Šesto, jedan od elemenata teksta sporazuma o priznanju krivičnog dela može da bude i izjava okrivljenog o prihvatanju ispunjenja obaveze pod kojom javni tužilac ima pravo, shodno načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, da odloži krivično gonjenje, pod uslovom da priroda obaveze omogućava da se započne s njenim izvršenjem pre podnošenja sporazuma sudu. I u vezi s ovim, načelno posmatrano sasvim opravdanim elementom, mora se postaviti pitanje: koje su posledice neispunjenja preuzetih obaveza od strane okrivljenog? Ovako postavljeno pitanje rezultat je

65 Slučaj pre svega sa SAD, gde je takoreći pravilo da okrivljeni priznaje krivično delo, a tužilac sudu predlaže odgovarajuću krivičnu sankciju, s tim što sud takvim predlogom nije formalno vezan. Kazna koju izrekne može biti i veća, što se u praksi u nemalom broju slučajeva i dešava. Međutim, ovde treba imati u vidu činjenicu da se u SAD uglavnom, i to prilično precizno, unapred može pretpostaviti koja će se kazna izreći u konkretnom slučaju. Ovo iz razloga što se u SAD sud rukovodi veoma preciznim i skoro mehanički formulisanim smernicama o visini kazne za određeno krivično delo i uz prisustvo određenih okolnosti (povrat, težina posledice krivičnog dela i dr.). Uz to, u zakonodavstvu SAD nije uopšte zakonski uređena obaveza izvođenja dokaza od kojih zavisi vrsta krivične sankcije, odnosno mera kazne. Nasuprot ovom, kod nas je formalno nemoguće da sud izrekne određenu meru kazne (ovo ni u slučaju prethodno utvrđenog stranačkog raspona) ako pre toga nije izveo i dokaze iz kojih će prosteći činjenice od značaja za odmeravanje kazne u smislu čl. 54–63 KZ RS (Vidi: Brkić, S., „Dogovoreno priznanje (plea bargaining) u angloameričkom pravu”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, XXXVII, 1–2/2003; Damaška, M., „Sudbina angloameričkih procesnih ideja u Italiji”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 13, br. 1/2006, Zagreb).

66 Vidi: Reforma u stilu „jedan korak napred – dva koraka nazad”, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2012, 99–100.

stava zakonodavca da je za prihvatanje teksta sporazuma od strane suda dovoljno da okrivljeni do podnošenja sporazuma o priznanju krivičnog dela započne s ispunjavanjem obaveze, odnosno obaveza. Ako se ovome doda i činjenica da u sporazumu o priznanju krivičnog dela čiji je sastavni deo i ovaj elemenat, ne mora da bude preciziran ni krajnji rok izvršenja preuzete obaveze, odnosno preuzetih obaveza, što je inače obavezno u slučaju odlaganja krivičnog gonjenja kao ključnog vida načela oportuniteta⁶⁷, onda postavljeno pitanje još više dobija na svojoj aktuelnosti.

Imajući u vidu izneseno sasvim je opravdano što je u pokrenutom a potom, stav je autora, neopravdano obustavljenom radu na izmenama i dopunama ZKP, posvećena posebna pažnja upravo pitanjima normativne razrade sporazuma. U prilog tačnosti ovakve konstatacije najilustrativnije govori predlog novih rešenja vezanih za način normiranja sporazuma koje je sačinila obrazovana radna grupa Ministarstva pravde i državne uprave. Među predloženim izmenama isticale su se tri. Prvo, javni tužilac i okrivljeni sporazum bi mogli zaključiti od donošenja rešenja o sprovođenju istrage pa do izjašnjenja optuženog o optužbi na glavnom pretresu. Drugo, u predloženom tekstu sporazuma morala bi da bude precizirana i vrsta i mera kazne a ne samo njeni okviri kao što je to slučaj sada. Brisana bi bila mogućnost da sporazum sadrži samo „raspon“ kazne, jer tako nešto ne samo da ne bi bilo pravično već bi u praksi bilo i veoma demotivišuće po spremnost okrivljenog da sklapa sporazum o priznanju krivičnog dela. S druge strane, kako sud onda kada je sporazum prihvaćen ne bi ni izvodio dokaze, a to svakako ne bi, odnosno ne bi ni mogle, činiti ni stranke, on ne bi ni bio u stanju da utvrdi činjenice od kojih zavisi mera kazne, jer se do njih može doći samo dokazivanjem, odnosno vođenjem odgovarajućeg dokaznog postupka, pa se na ovaj način izbegavaju i ti praktični problemi. Pored ovog, kada je reč o ovom elementu sporazuma predloženo je i to da je njegov sastavni deo i sporazum stranaka o načinu izvršenja kazne ili o jedinstvenoj kazni za krivična dela u sticaju. Zatim, kao mogući element sporazuma mogao bi da bude i sporazum u pogledu imovine proistekle iz kriminalne aktivnosti koja može biti oduzeta po posebnom zakonu. (Reč je o zakonu o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela). Treće, o ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu obaveštavao bi se oštećeni i njegov punomoćnik, s tim da oni ne bi bili u mogućnosti da spreče zaključenje sporazuma, ali bi mogli da se izjasne o elementu sporazuma koji se tiče imovinskopravnog zahteva. Četvrto, predloženo je dvofazno odlučivanje o tekstu sporazuma i drugačije je rešeno pitanje žalbe protiv odluka suda o tekstu sporazuma. Shodno ovom, sud bi prvo donosio obrazloženo rešenje o prihvatanju, odbijanju ili odbacivanju sporazuma, a dozvoljenost njegovog pobijanja žalbom zavisila bi od vrste rešenja. Protiv rešenja o prihvatanju sporazuma ne bi bila dozvoljena žalba. Nasuprot ovom, protiv rešenja kojim se sporazum o priznanju krivičnog dela odbacuje ili odbija, žalba bi bila dozvoljena tužiocu, okrivljenom i braniocu u roku od osam dana od dana dostavljanja. Krajnji rezultat donošenja rešenja o prihvatanju sporazuma je donošenje presude kojom se okrivljeni oglašava krivim i kod iste bi razlozi pobijanja bili svedeni sa četiri na jedan. Ona bi se mogla pobijati samo ako nije u skladu sa zaključenim sporazumom. Isključuje se mogućnost njenog pobijanja po drugim osnovama i na taj način se potvrđuje ozbiljnost stranaka u postupku pregovaranja o tekstu sporazuma. Kako, na primer, opravdati sadašnje rešenje po kojem je žalba na presudu dozvoljena i po osnovu da delo koje je predmet sporazuma nije krivično delo ili da nema dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet sporazuma, a samo nekoliko dana pre toga sporazum je prihvaćen? U sklopu ovog značajan je i predlog po kojem bi sud rešenjem odbijao sporazum o priznanju krivičnog dela i „ako utvrdi da su krivična sankcija, vr-

67 Čl. 283. st. 2 novog ZKP.

sta ili mera kazne, odnosno način izvršenja kazne utvrđen sporazumom očigledno nesrazmer- ni krivičnom delu.“⁶⁸

2.2. Skraćeni krivični postupak

Jedan od tradicionalnih vidova pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima je skraćeni krivični postupak. Posmatrano u odnosu na redovni krivični postupak ova forma pojednostavljenja krivičnog postupka ima niz osobenosti, kako po pitanju svoje arhitektonike tako i po pitanju modifikovanja pojedinih instituta iz opšteg krivičnog postupka.⁶⁹ Kada je reč o tretmanu ovog vida pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima u procesu reforme krivičnoprocesnih zakonodavstava zemalja regiona, pada u oči pre svega jedna njegova osobenost. To je stalno širenje polja njegove primene. Tako na primer, ako se ova problematika posmatra s aspekta krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, onda je vidljivo permanentno širenje polja primene odredaba o skraćenom krivičnom postupku. Prema ZKP iz 2001. godine, kao zakonskom tekstu za koji se, sasvim opravdano, smatra da predstavlja početak reforme srpskog krivičnog procesnog zakonodavstva⁷⁰, odredbe o skraćenom krivičnom postupku primenjuju se u postupcima za krivična dela za koja je kao glavna propisana novčana kazna ili zatvor do tri godine⁷¹. Izmenama i dopunama ovog zakonskog teksta iz 2004. godine predsednik veća, na predlog ovlašćenog tužioca i uz izričit pristanak okrivljenog, mogao je odobriti primenu odredaba o skraćenom krivičnom postupku koje se odnose na glavni pretres, presudu i postupak po žalbi i na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina.⁷² Ovakva uslovna mogućnost primene odredaba o skraćenom krivičnom postupku i na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do pet godina bila je predmet oštre kritike i smatralo se da nije u funkciji efikasnog krivičnog postupka. Upravo imajući u vidu ovo, Zakonom o izmenama i dopunama ZKP iz 2009. godine proširena je primena odredaba ovog postupka na sva krivična dela za koja je propisana kazna do pet godina zatvora, i to bez prethodnog ispunjenja navedenih uslova propisanih u članu 433 Zakonika.⁷³ Na ovome se nije stalo. ZKP iz 2011. godine dalje širi polje primene odredaba o skraćenom krivičnom postupku. Članom 495 Zakonika odredbe o skraćenom krivičnom postupku primenjuju se za krivična dela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, i to bez obzira na to o kojim postupcima se radi. Štaviše, predviđena je primena ovih odredaba i u postupcima za krivična dela koji se vode pred posebnim odeljenjima nadležnog suda.⁷⁴ U pojedinim republikama regiona otišlo se i dalje. Tako, hrvatski ZKP predviđa primenu ovog postupka u postupcima pred opštinskim sudovima, tj., po pravilu, u postupcima „za kaznena djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina.“⁷⁵

Proces širenja primene odredaba o skraćenom krivičnom postupku treba pozdraviti. Ovakvim rešenjima krivični postupci postaju efikasniji, a time i jeftiniji, pri čemu to istovremeno nije na uštrb zakonitosti rešenja konkretne krivične stvari, niti međunarodnim aktima i nacionalnim

68 Vidi tekst *Radne verzije Zakona o izmenama i dopunama ZKP*, Ministarstvo pravde i državne uprave, Beograd 2012.

69 O tome vidi: Bejatović, S., *Krivičnoprocesno pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2010, 535–542.

70 Radulović, D., Bejatović, S., *Zakonik o krivičnom postupku*, Kultura, Beograd 2002.

71 Član 433 st. 1 Zakonika.

72 Čl. 433 st. 2 ZKP.

73 *Službeni glasnik RS*, br. 72/09.

74 Član 495 novog ZKP.

75 Član 520, u vezi s članom 19a st. 1. tač. 1. Zakona.

zakonodavstvom zagaranovanih sloboda i prava okrivljenog lica. Ovo svakako pod uslovom da su njegove odredbe razrađene u skladu s njegovom prirodom, što se ne bi moglo reći kada je reč o novom ZKP RS. Ovde se pre svega misli na dva njegova rešenja u vezi sa skraćenim krivičnim postupkom.

Prvo se tiče primene ovih odredaba i u postupcima za krivična dela koji se vode pred posebnim odeljenjima nadležnog suda, a drugo je isključenje njegove primene na sve krivične slučajeve koji se vode po privatnoj tužbi. Ova dva rešenja skraćenog krivičnog postupka ozbiljno se mogu staviti pod znak pitanja, pre svega iz razloga nepostojanja kriminalnopolitičkih razloga za dozvoljavanje mogućnosti vođenja redovnog krivičnog postupka u slučajevima krivičnih dela za koja se krivično gonjenje preduzima po privatnoj tužbi. Odnosno, tu je posredi nespojivost mogućnosti primene odredaba o skraćenom krivičnom postupku u postupcima koji se vode pred posebnim odeljenjima nadležnog suda zbog njihove prirode i svrhe postojanja. S obzirom na ovo, treba pozdraviti stav radne grupe koja je radila na izmenama i dopunama novog ZKP da se ova dva pitanja skraćenog krivičnog postupka reše u skladu s njegovom prirodom, tj. da se isključi mogućnost primene odredaba o skraćenom krivičnom postupku u postupcima koji se vode pred posebnim odeljenjima nadležnog suda. To znači da se isključi mogućnost vođenja redovnog krivičnog postupka u slučajevima krivičnih dela za koja se krivično gonjenje preduzima po privatnoj tužbi. Međutim, ovakav stav nije prihvaćen u ovom periodu rada na reformi srpskog krivičnog procesnog zakonodavstva.

2.3. Ročište za izricanje krivične sankcije

Jedna od sledećih pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima koja takođe predstavlja novinu u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije i zemalja regiona je ročište za izricanje krivične sankcije.⁷⁶ Posmatrano s aspekta krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije ona je, istina pod drugačijim nazivom, s drugačijim obimom moguće primene, a i s nekim drugim obeležjima normativne razrade, prisutna od 2001. godine. Prema rešenjima ZKP iz 2001. godine mogućnosti praktične primene ovog postupka bile su relativno skromne, što se može objasniti činjenicom da se radilo o postupku do tada potpuno nepoznatom ne samo u našem krivičnom procesnom zakonodavstvu već i u krivičnom procesnom zakonodavstvu uopšte na području bivše Jugoslavije. Svestan korisnosti ovakvog jednog postupka i skromnih mogućnosti njegove primene prema rešenjima ZKP iz 2001. godine, a u nameri stvaranja normativne osnove za pojednostavljenje i ubrzanje krivičnog postupka u svim slučajevima kada to kriminalnopolitički razlozi opravdavaju, zakonodavac je izmenama i dopunama ZKP iz maja 2004. godine proširio mogućnost kažnjavanja bez održavanja glavnog pretresa na krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do tri godine i proširen je krug sankcija koje se mogu izreći u ovakvom postupku. Ovakvo rešenje je pozdravljeno i bilo je u skladu sa zalaganjima struke po tom pitanju.⁷⁷ Međutim, na ovome se nije stalo. Kao i kod drugih formi pojednostavljenog postupanja, nastavlja se i ovde širenje mogućnosti njegove primene. Ratio legis je i ovde stvaranje normativne osnove za ubrzanje krivičnog postupka. Posmatrano s aspekta ZKP iz 2011. godine, u slučaju

76 Reč je o formi pojednostavljenog postupanja s različitim nazivima u zakonodavstvima pojedinih zemalja regiona (Postupak za izricanje krivične sankcije – ZKP Crne Gore, Izdavanje kaznenog naloga – ZKP Hrvatske, Postupak za izdavanje kaznenog naloga – ZKP Republike Srpske i sl.)

77 Vidi: Bejatović, S., *Neophodnost donošenja Zakonika o krivičnom postupku* Republike Srbije, Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd 2004, 48.

kada javni tužilac, na osnovu složenosti predmeta i prikupljenih dokaza, a naročito usled hapšenja okrivljenog pri izvršenju krivičnog dela ili priznanja da je učinio krivično delo, smatra da održavanje glavnog pretresa nije potrebno, može predložiti sudiji održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije. Ovakva mogućnost predviđena je za krivična dela za koja se može izreći kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, s tim što krivična sankcija koju javni tužilac predloži može dostići u proseku najviše trećinu propisane kazne. Pored ovog, za razliku od prethodnih rešenja, ovo ročište je zasnivano na raspravnom modelu. Strankama je i ovde data mogućnost da se, istina u ograničenom obimu, izjasne o okolnostima. Dalje, kada je reč o ovom vidu, bitno je istaći i to da je njegova praktična realizacija zavisna od prihvatanja predloga tužioca od strane suda. Naime, samo u slučaju da se složi za zahtevom za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije, sudija naredbom određuje dan, čas i mesto održavanja ročišta. Ročište se održava u roku od 15 dana od dana donošenja naredbe i na njega se pozivaju stranke i branilac, a uz poziv se optuženom i njegovom braniocu dostavlja i optužni predlog.

Ročište počinje sažetim izlaganjem javnog tužioca o dokazima kojima raspolaže i o vrsti i meri krivične sankcije čije izricanje predlaže. Nakon toga sudija poziva optuženog da se izjasni i upozorava ga na posledice saglašavanja s navodima javnog tužioca, a naročito da ne može podneti prigovor i izjaviti žalbu protiv prvostepene presude. Sudija odmah po okončanju ročišta za izricanje krivične sankcije donosi osuđujuću presudu ili naredbom određuje glavni pretres. Osuđujuća presuda se donosi ako se optuženi saglasio s predlogom javnog tužioca iznetim na ročištu, odnosno ako se nije odazvao na poziv za ročište. U slučaju da se optuženi na ročištu nije saglasio s predlogom javnog tužioca ili ako sudija nije prihvatio predlog javnog tužioca, sudija naredbom određuje dan, čas i mesto održavanja glavnog pretresa. Osuđujuća presuda se dostavlja strankama i braniocu i optuženi i njegov branilac mogu u roku od osam dana od dana dostavljanja podneti prigovor protiv osuđujuće presude. Ako sudija rešenjem ne odbaci prigovor kao neblagovremen ili nedozvoljen, naredbom određuje dan, čas i mesto održavanja glavnog pretresa po optužnom predlogu javnog tužioca. Na glavnom pretresu sudija nije vezan za predlog javnog tužioca u pogledu vrste i mere krivične sankcije. U slučaju da protiv presude ne bude podnet prigovor, presuda postaje pravnosnažna (član 512–518 ZKP).⁷⁸

2.4. Ostali vidovi pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima

Pored tri navedena, reprezentativna vida pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima, krivičnoprocesna zakonodavstva zemalja regiona poznaju i druge vidove ovog načina rešavanja krivične stvari. Takvi su, na primer, slučajevi s neposrednom optužnicom, podizanjem optužnice na glavnom pretresu, načelom oportuniteta krivičnog gonjenja i slično.⁷⁹ Međutim, njihova detaljnija analiza ovde izostaje. Ne zbog njihovog manjeg značaja, već iz dva druga razloga. Prvi je ograničeni obim rada. Drugi, njihovo tradicionalno prisustvo u krivičnoprocesnim zakonodavstvima zemalja regiona, što nije slučaj s prethodna dva navedena vida pojednostavljenog postupanja (sporazumom o priznanju krivičnog dela i ročištem za izricanje krivične sankcije). Usled

78 O karakteristikama ovog vida pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima u zakonodavstvima drugih država regiona vidi na primer čl. 540–545 Zakona o kaznenom postupku Hrvatske; član 350–363 ZKP Republike Srpske; član 461–464 Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore.

79 Vidi: Stojanović, Z., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009, 11–29.

ovog, umesto detaljnije analize – samo konstatacija da su i ovi, drugi vidovi pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima, prisutni u analiziranim krivičnoprocesnim zakonodavstvima, istina s drugačijim načinom njihove normativne razrade, što je posebno izraženo kod načela oportuniteta krivičnog gonjenja.⁸⁰

Izvršena analiza pitanja vezanih za pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima pokazuje njihovu sve veću prisutnost i u krivičnoprocesnim zakonodavstvima zemalja regiona. Jedna od daljnjih karakteristika ovih zakonskih tekstova je i višestrukost formi pojednostavljenog postupanja u svakom od njih. Dalje, i teorija i praksa prihvataju njihovu punu opravdanost. Međutim, za razliku od ovoga, prisutne su nemale razlike u njihovoj normativnoj razradi. Tako na primer, posmatrano s aspekta sporazuma o priznavanju krivičnog dela kao najnovije i najaktuelnije forme pojednostavljenih postupanja u krivičnim stvarima zemalja regiona, među brojnim pitanjima prisutne su razlike pre svega kod pitanja koja se tiču vidova sporazumevanja procesnih subjekata, mogućeg obima njihove primene (mogućnost primene za sva ili samo za određena, lakša krivična dela), sadržaja teksta sporazuma, vrste i iznosa krivične sankcije u zaključenom sporazumu, mestu i ulozi lica oštećenog krivičnim delom u procesu zaključivanja sporazuma, uloge branioca u procesu pregovaranja i odlučivanja suda o sporazumu, trenutka procesnog aktiviranja suda, odnosno pitanje mogućnosti i osnova upotrebe pravnog leka u ovakvom jednom postupku i slično.

Kada je reč o krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije, može se konstatovati da i ono, načelno posmatrano, u ovom pitanju sledi trendove uočljive u ostalim ovde analiziranim zakonskim tekstovima. Međutim, za razliku od ovog njegovog obeležja, koje se može oceniti pozitivnim, to se ne bi moglo reći za konkretnu razradu pojedinih vidova pojednostavljenog postupanja. Novi ZKP RS u normativnoj razradi nemalog broja pitanja ovog karaktera nije u skladu s preovlađujućim stavovima struke. Urađena radna verzija Zakona o izmenama i dopunama ovog zakonskog teksta otklanja nemali broj nelogičnosti novog ZKP. Nažalost, u ovom momentu odustalo se od daljnjeg rada na usvajanju predloženih izmena i dopuna. Ostaje nada autora da će ovaj postupak ubrzo biti nastavljen i želja da se na taj način stvore mogućnosti da i krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije i u ovim pitanjima dobije rešenja u skladu s većinskim zalaganjem struke. Konferencija za čije je potrebe napisan ovaj tekst treba da bude podstrek da se ide tim putem.

80 O tome detaljnije vidi: *Primena načela oportuniteta u praksi: izazovi i preporuke*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2012.

LITERATURA

1. Bejatović, S., „Izmene i dopune ZKP i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/09.
2. Bejatović, S., *Krivičnoprocesno pravo*, Službeni glasnik, Beograd 2010.
3. Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice: Novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.
4. Bejatović, S., i dr., *Primena načela oportuniteta u praksi: Izazovi i preporuke*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2012.
5. Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumenat normativne efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac, 2009, knjiga IV.
6. Bejatović, S., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
7. Bejatović, S., „Međunarodni pravni standardi u oblasti krivičnog procesnog prava i način njihove implementacije u Zakonik o krivičnom postupku“, zbornik *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
8. Bejatović, S., „Reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva Srbije i efikasnost krivičnog pravosuđa“, zbornik *Reforma krivičnog pravosuđa*, Pravni fakultet u Nišu, Niš 2010.
9. Bejatović, S., „Aktuelna pitanja tekuće reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije“, zbornik *Aktuelne tendencije u razvoju evropskog kontinentalnog prava*, Pravni fakultet u Nišu, Niš 2010.
10. Bernardi, A., „Europe sans frontieres et droit penal“, *Revue de science criminelle et de droit penal compare*, 2002/1.
11. Beziz-Ayache, A., *Dictionnaire de droit penal general et procedure penale*, 2e edition, Paris 2003.
12. Brkić, S., „Dogovoreno priznanje (plea bargaining) u angloameričkom pravu“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, XXXVII, 1–2/2003.
13. Brkić, S., „Pojednostavljene forme postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji“, zbornik *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
14. Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004.
15. Budimlić, M., „Sporazumi i potvrda izjašnjavanja o krivici – praksa pred Tribunalom za bivšu Jugoslaviju i nacionalnim pravosuđima, *Kriminalističke teme*, Sarajevo, br. 1–2/2004
16. Damaška, M., „Sudbina angloameričkih procesnih ideja u Italiji“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 1/2006.
17. Damaška, M., „O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog kaznenog postupka“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 14, br. 1/2007.
18. Đurđić, V., „Izgradnja novog modela krivičnog postupka Srbije na redefinisanim načelima krivičnog postupka“, zbornik *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekt*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012.

-
19. Đurđić, V., „Krivičnoprocesno zakonodavstvo kao normativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima“, zbornik *Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2008.
 20. Đurđić, V., „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2009.
 21. Đurđić, V., *Presuđenje na osnovu sporazuma o priznanju krivice*, Pristup pravosuđu, Niš 2007.
 22. Fischer, T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, 56. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2009.
 23. Grubač, M., „Racionalizacija krivičnog postupka uproščavanjem procesnih formi“, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1–3/84.
 24. Jakulin, J., Korošec, D., „Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja u krivičnom zakonodavstvu Slovenije“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
 25. Joseph G. Cook, Paul Marens, *Criminal Procedure* (5th edition), Lexis Publishing, New York 2001.
 26. Kiurski, J., „Sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela)“, zbornik *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012.
 27. Larguier, J., *Procedure penale*, Paris 2001.
 28. Löffler, J., *Die Absprache in Strafprozess*, Tübingen 2010.
 29. Löwe–Rosenberg, *Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Großkommentar*, 23. Auflage, Zweiter Band, Berlin 1988.
 30. Lutz Meyer-Goßner, *Strafprozeßordnung*, 46. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2003.
 31. Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, JP Službeni glasnik, Beograd 2009.
 32. Radulović, D., Bejatović, S., *Zakonik o krivičnom postupku*, Kultura, Beograd 2002.
 33. Radulović, D., „Reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Crne Gore“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/2010.
 34. Radulović, D., *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Podgorica 2009.
 35. Radulović, D., „Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Crne Gore“, zbornik *Nova rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu – teoretski i praktični aspekt*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2011.
 36. Sieber, U., „Die Zukunft des Europäischen Strafrechts“, Sonderdruck aus Band 121/2009, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2009.
 37. Sijerčić-Čolić, H., „Specifični instituti u razvoju novog krivičnog postupka u BiH“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1/2010.
 38. Simović, M., *Krivični postupci u Bosni i Hercegovini*, 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo 2008.
 39. Simović, M., „O nekim iskustvima u funkcionisanju novog krivičnog procesnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine“, zbornik *Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo*, Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Srbije i Crne Gore, Beograd 2005.
 40. Simović, M. i dr., *Komentar Zakona o krivičnom (kaznenom) postupku Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2005.
-

-
41. Simović, M., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom pravu BiH“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
 42. Soković–Bejatović, *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet Kragujevac, Kragujevac 2009.
 43. Tiedemann, K., „Die Europaisierung des Strafrechts“, u: *Kreuzer, Scheuing, Sieber; Die Europaisierung der mitgliedstaatlichen Rechtsordnungen in der Europaischen Union*, Baden-Baden 1977.
 44. Stojanović, Z., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
 45. Šešić, Z., „Sporazum o priznanju krivice u novom ZKP“, *Pravni život*, br. 10/2007.
 46. Škulić, M., „Glavni pretres u novom ZKP Srbije“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.
 47. Škulić, M., *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Beograd 2003.
 48. Škulić, M., „Pogrešna koncepcija Nacrta ZKP Srbije“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/2010.
 49. Škulić, M., *Sporazum o priznanju krivice*, Pravni fakultet, Beograd 2009.
 50. Škulić, M, Ilić, G., *Reforma u stilu „Jedan korak napred, dva koraka nazad“*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2012.

Pojednostavljene forme postopanja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Sloveniji

I Uvod

Krivično pravo u savremenom društvu obavlja dve međusobno suprotstavljene funkcije. S jedne strane ono predstavlja instrument zaštite postojećeg društvenog i pravnog poretka. Osim posebnih vrednosti, karakterističnih za to društvo, štiti i vrednosti koje se smatraju opštim ljudskim vrednostima (na primer, život, fizički integritet, imovinu). Ova dva elementa predstavljaju zaštitnu funkciju krivičnog prava. S druge strane, krivično pravo treba da štiti ljude od arbitrarnih i nezakonitih intervencija državnog aparata. Ova funkcija se naziva garantna funkcija krivičnog prava.²

Uprkos sve većem značaju koji se pridaje zaštiti ljudskih prava i jačanju garantne funkcije krivičnog prava, stalni porast broja procesuiranih slučajeva i nerazumno dugo trajanje sudskih procesa primorava nas da tragamo za pojednostavljenim procesnim formama koje bi doprinele bržem i efikasnijem postupanju u predmetima pred sudom.

Pojednostavljene procesne forme iz slovenačkog Zakona o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP)³ mogu se podeliti na skraćeni postupak i uprošćene forme postopanja pred sudom i pojednostavljene procesne forme u prethodnom postupku.

1 Pravni fakultet, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija.

2 L. Bavcon, A. Šelih et al.: *Kazensko pravo*. Splošni del. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije 2013, 49.

3 Zakon o krivičnom postupku. Prečišćeni tekst. *Službeni glasnik Republike Slovenije*, br. 32/2012.

II Skraćeni postupak pred okružnim sudom

U postupku pred okružnim sudom primenjuju se odredbe sadržane u članovima od 430 do 444 ZKP, a u pitanjima koja nisu predmet ovih odredaba primenjuju se druge odredbe navedenog Zakona *mutatis mutandis*.⁴

Krivični postupak pokreće se na osnovu optužnog predloga podnetog od strane javnog tužioca, oštećenog u ulozi tužioca ili na osnovu privatne tužbe.

Javni tužilac može da podnese optužni predlog samo na osnovu prijave krivičnog dela.

Optužni predlog i privatna tužba podnose se u onoliko primeraka koliko je potrebno da se preda sudu i okrivljenom.⁵

Pre podnošenja optužnog predloga javni tužilac može da zatraži od sudije pojedinca (u daljem tekstu: sudija) da sprovede konkretne istražne radnje. Ukoliko sudija usvoji predlog, sprovedeće tražene istražne radnje i potom dostaviti sve spise javnom tužiocu.

Istražne radnje će biti sprovedene efikasno i u najkraćem mogućem roku. Ukoliko sudija ne prihvati predlog za sprovođenje istražnih radnji, o tome će obavestiti javnog tužioca.

Po prijemu gore pomenutih spisa ili obaveštenja, javni tužilac može da odluči ili da podnese optužni predlog, ili da odbaci krivičnu prijavu rešenjem.⁶

Pritvor može biti određen u posebnim slučajevima protiv lica za koja postoji osnovana sumnja da su počinila krivično delo u vezi s kojim se postupa po službenoj dužnosti:

- 1) ako se osumnjičeni skriva, ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako druge okolnosti ukazuju na jasnu opasnost od bekstva ukoliko mu se ne odredi pritvor;
- 2) ako je navedeno delo krivično delo protiv javnog reda ili polne nepovredivosti, ili delo s elementima nasilja za koje se može izreći presuda od dve godine zatvora, ili neko drugo krivično delo za koje se može izreći kazna od tri godine zatvora kad god postoje osnovi za pritvor iz čl. 201 st. 1 tač. 2 i 3 ZKP.

Pritvor pre podnošenja optužnog predloga može da traje onoliko koliko je potrebno da se istražne radnje sprovedu, ali ne duže od 15 dana. O žalbama protiv naloga za određivanje pritvora odlučuje veće okružnog suda (čl. 25 st. 6).

Što se tiče pritvora od dostavljanja optužnog predloga do kraja glavnog pretresa, odredbe čl. 207 ovog Zakona će se primenjivati *mutatis mutandis*; sudija je obavezan da svakog meseca razmatra da li osnov za pritvor još uvek postoji.

4 Čl. 429 ZKP.

5 Čl. 430 ZKP.

6 Čl. 431 ZKP.

Ukoliko je okrivljeni u pritvoru, sud će postupati naročito brzo.⁷

Ukoliko je krivična prijava podneta od strane oštećenog i ukoliko je u roku od jednog meseca od prijema zahteva javnog tužioca ovaj propustio da podnese optužni predlog i da obavesti oštećenog da je odbacio prijavu ili obustavio krivično gonjenje (čl. 162), oštećeni ima pravo da preuzme krivično gonjenje kao tužilac podnošenjem optužnog predloga sudu.⁸

Optužni predlog ili privatna tužba sadrže: ime i prezime okrivljenog uz njegove lične podatke ukoliko su poznati, opis krivičnog dela i njegovu zakonsku definiciju, naziv suda pred kojim će se održati glavni pretres, predlog dokaza koji će se izvesti na glavnom pretresu i predlog da se okrivljeni proglasi krivim i da mu se izrekne kazna u skladu sa zakonom. Obrazloženje treba da sadrži one činjenice i dokaze koji su neophodni za utvrđivanje osnova sumnje da je okrivljeni počinio krivično delo koje predmet optužnog predloga ili privatne tužbe protiv njega.

Optužni predlog može da sadrži predlog da se okrivljenom odredi pritvor. Ukoliko je okrivljeni u pritvoru ili je bio u pritvoru za vreme sprovođenja istražnih radnji, u optužnom predlogu će biti naznačeno vreme provedeno u pritvoru.

Kako bi optužni predlog sadržao vrstu i visinu kazne ili druge krivične sankcije koja se nalazi u optužnom predlogu javnog tužioca, odredbe čl. 269 st. 2 ZKP se primenjuju *mutatis mutandis*.⁹

Po prijemu optužnog predloga ili privatne tužbe sudija će prvo razmotriti da li sud ima nadležnost u predmetu i da li postoji osnov da se optužni predlog ili privatna tužba odbace.

Ukoliko sudija sam, ili na predlog stranaka, utvrdi da su u spis uključeni dokumentacija i podaci iz čl. 83 ZKP, doneće rešenje da se oni isključe iz spisa. O žalbi na ovo rešenje odlučivaće drugostepeni sud, koji može s obzirom na sadržinu isključenog dokaznog materijala da izda nalog da se glavni pretres održi pred drugim sudijom.

Ukoliko ne donese nijedno od prethodno pomenutih rešenja, sudija će naložiti da se optužni predlog dostavi okrivljenom, obaveštava ga u pisanoj formi o mogućnosti priznanja krivice za krivično delo za koje ga terete i o posledicama (čl. 285a), st. 3 tač. 5) i odmah zakazuje glavni pretres. Ukoliko propusti da zakaže glavni pretres u roku od mesec dana, sudija će obavestiti predsednika suda o razlozima za to.

Predsednik suda će preduzeti neophodne korake da se glavni pretres zakaže u najkraćem mogućem roku.

Ukoliko sudija proceni da bi zbog bržeg odvijanja krivičnog postupka imalo osnova da se održi vanraspravno ročište pre zakazivanja glavnog pretresa, odredbe Poglavlja XIXa ZKP se primenjuju *mutatis mutandis*.¹⁰

7 Čl. 432 ZKP.

8 Čl. 433 ZKP.

9 Čl. 434 ZKP.

10 Čl. 435 ZKP.

Ukoliko sudija utvrdi da slučaj spada u teritorijalnu nadležnost drugog okružnog suda, uputiće slučaj nadležnom sudu kada odluka postane pravosnažna. Ukoliko utvrdi da slučaj potpada pod stvarnu nadležnost okružnog suda, uputiće slučaj nadležnom javnom tužiocu za dalje postupanje. Ukoliko javni tužilac smatra da je sud stvarne nadležnosti sud koji mu je predao zahtev, zatražiće da o predmetu odlučuje veće okružnog suda (čl. 25 st. 6).

Kada je glavni pretres zakazan, sud ne može po službenoj dužnosti da se proglasi teritorijalno nadležnim za taj slučaj.¹¹

Sudija će odbaciti optužni predlog ili privatnu tužbu u obrazloženoj odluci ukoliko oceni da postoji osnov da se postupak prekine kako je predviđeno u čl. 277 ZKP.

Odluka će biti dostavljena tužiocu i okrivljenom.¹²

Sudija poziva na glavni pretres okrivljenog i njegovog branioca, tužioca, oštećene i njihove pravne zastupnike i advokate, svedoke, veštake i tumače; uz to može da obezbedi objekte koji će biti upotrebljeni kao dokazi tokom glavnog pretresa.

Okrivljenom će biti predočeno u pozivu da može da donese na glavni pretres dokaze u svoju odbranu ili da blagovremeno o takvim dokazima obavesti sud kako bi se ti dokazi mogli obezbediti za glavni pretres. Zajedno s pozivom, okrivljenom će biti dostavljen primerak optužnog predloga ili privatne tužbe ako mu nije bio dostavljen primerak odmah po razmatranju (čl. 435 st. 2); u pozivu će takođe biti upućen da ima pravo da angažuje advokata, i da, osim ukoliko je odbrana obavezna, glavni pretres neće biti prekinut ukoliko se branilac ne pojavi ili ako okrivljeni reši da angažuje advokata tek na samom pretresu.

Poziv će biti uručen okrivljenom dovoljno pre glavnog pretresa, tako da ima vremena da pripremi odbranu, što ne sme biti kraće od tri dana. Ovaj rok se može skratiti uz saglasnost okrivljenog.¹³

Glavni pretres se održava u sedištu suda. U hitnim slučajevima, naročito kada je potrebno obaviti pregled ili omogućiti saslušanje dokaza, glavni pretres se može održati uz dozvolu predsednika suda u mestu gde je počinjeno krivično delo ili gde je potrebno obaviti pregled, pod uslovom da je to mesto pod teritorijalnom nadležnošću tog suda.¹⁴

Prigovor na odluku da sud nije teritorijalno nadležan može se uložiti samo pre otvaranja glavnog pretresa.¹⁵

Ukoliko se okrivljeni ne pojavi na glavnom pretresu iako mu je blagovremeno uručen sudski poziv, sudija može da odluči da održi glavni pretres u njegovom odsustvu, pod uslovom da njegovo prisustvo nije neophodno i da je već saslušan. Ukoliko je branilac blagovremeno dobio poziv, ali se nije pojavio na glavnom pretresu i ne obavesti sud o razlozima nedolaska čim je obavešten, ili ako napusti glavni pretres bez dozvole, ili ako mu zbog remećenja reda u sudnici sudija oduzme

11 Čl. 436 ZKP.

12 Čl. 437 ZKP.

13 Čl. 439 ZKP.

14 Čl. 440 ZKP.

15 Čl. 441 ZKP.

slučaj ukoliko odbrana nije obavezna, glavni pretres će se održati bez branioca, osim ako okrivljeni ne angažuje drugog odmah.¹⁶

Sudija može da odluči da zapisnik glavnog pretresa izdiktira lično, koristeći aparat za snimanje zvuka.

U gorenavedenom slučaju, pisani zapisnik sadrži samo podatke iz čl. 316 st. 1 i čl. 317 ZKP i odluku sudije o drugačijem načinu vođenja zapisnika.

Odredba iz čl. 84 ZKP primenjuje se *mutatis mutandis* na diktiranje zapisnika na glavnom pretresu. Transkript snimka zapisnika s glavnog pretresa će biti sačinjen u roku od tri dana od izricanja presude kojom je okrivljeni osuđen na zatvorsku kaznu i, u drugim slučajevima, u roku od tri dana od najave žalbe. Ako žalba nije najavljena, transkript se ne sačinjava.

Kad god je glavni pretres prekinut na više od mesec dana, transkript audio snimka glavnog pretresa se mora sačiniti. Transkripti se takođe sačinjavaju na zahtev jedne od stranaka ili po nalogu suda.¹⁷

Glavni pretres počinje čitanjem optužnog predloga ili privatne tužbe od strane tužioca. Kada je jednom otvoren, glavni pretres se odvija bez prekida kad god je to moguće.

Po završetku glavnog pretresa, sudija donosi presudu i objavljuje je odmah, iznoseći osnove za takvu odluku.

Pri ukidanju pritvora po izricanju presude primenjuju se odredbe čl. 361 ZKP *mutatis mutandis*.

Ukoliko je izrečena kazna zatvora, sudija može da naredi da se okrivljenom odredi pritvor ili da ostane u pritvoru, pod uslovom da postoje osnovi iz čl. 432 st. 1 ZKP. U takvim slučajevima, pritvor može da se produži dok presuda ne postane pravosnažna, ili do početka izdržavanja zatvorske kazne, ali ne sme da traje duže od kazne koju je izrekao prvostepeni sud.

Ukoliko tokom ili posle glavnog pretresa sudija oceni da predmet potpada pod stvarnu nadležnost okružnog suda, ili da postoji osnov iz čl. 352 ZKP, odbaciće optužni predlog ili privatnu tužbu rešenjem.¹⁸

Sudija može da prekine glavni pretres na najviše šest meseci ako javni tužilac najavi da će slučaj ući u postupak poravnanja (čl. 161a).

Kada javni tužilac primi obaveštenje o ispunjenju sporazuma, povući će optužni predlog. Ukoliko javni tužilac ne povuče optužni predlog u propisanom roku, sudija će nastaviti glavni pretres na temelju prethodnog ročišta.¹⁹

16 Čl. 442 ZKP.

17 Čl. 442a ZKP.

18 Čl. 443 ZKP.

19 Čl. 443a ZKP.

Pre zakazivanja glavnog pretresa u vezi s krivičnim delom koje se nalazi u nadležnosti sudije pojedince i u vezi s kojim se postupa po privatnoj tužbi, sudija može da pozove privatnog tužioca i oštećenog da se sami pojave pred sudom određenog dana kako bi pojasnili pitanje unapred ukoliko smatra da bi to povoljno uticalo na ranije okončanje postupka. Okrivljeni će uz poziv dobiti i primerak privatne tužbe.

Ukoliko stranke u postupku ne postignu sporazum o poravnanju pa privatna tužba ne bude povučena, sudija će uzeti izjave obe strane i naložiti im da podnesu predloge za obezbeđenje dokaza.

Ukoliko sudija ne odbaci optužnicu u nedostatku osnova za to, određiće koji dokazi treba da budu izvedeni na glavnom pretresu i, po pravilu, zakazaće glavni pretres u najkraćem roku i obaveštiti o tome strane u postupku.

Ukoliko sudija smatra da dokaze ne treba prikupljati i da ne postoje nikakvi drugi razlozi za posebno zakazivanje glavnog pretresa, može da otvori glavni pretres na licu mesta i, po izvođenju postojećih dokaza pred sudom, presudi po privatnoj tužbi. Ova mogućnost mora biti posebno naznačena u pozivu upućenom tužiocu i okrivljenom.

Kada se privatni tužilac ne odazove na poziv na osnovu čl. 444 st. 1, primenjuju se odredbe iz čl. 58 ZKP.²⁰

Kada drugostepeni sud razmatra žalbu na donetu prvostepenu presudu, sud obaveštava stranke u postupku o zasedanju veća samo ukoliko predsednik veća ili veće zaključe da je prisustvo stranaka korisno za razjašnjenje slučaja.²¹

III Pojednostavljene forme krivičnog postupka pred sudovima

Pojednostavljene forme krivičnog postupanja pred sudovima sastoje se od izdavanja kaznenog naloga (čl. 445a do 445e ZKP) i sporazuma o priznavanju krivice (čl. 450a do 450č ZKP).

1. Postupak izdavanja kaznenog naloga

U slučaju krivičnih dela iz nadležnosti okružnog suda (odnosno dela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine), javni tužilac može da, pri podnošenju optužnog predloga, predloži određivanje okrivljenom krivične sankcije ili mere. Javni tužilac može da predloži da se odredi jedna od dole navedenih krivičnih sankcija ili mera:

- 1) novčana kazna, zabrana upravljanja motornim vozilom, uslovna kazna uz određenu novčanu kaznu ili
- 2) zaplena predmeta i prihoda stečenih krivičnim delom.²²

20 Čl. 444 ZKP.

21 Čl. 445 ZKP.

22 Čl. 445a ZKP.

Ukoliko sudija oceni da dokazi navedeni u optužnom predlogu ne predstavljaju dovoljan osnov za izdavanje kaznenog naloga, ili ako se ne slaže s određivanjem sankcija predloženim od strane javnog tužioca, sudija će zakazati glavni pretres na koji će pozvati lica navedena u čl. 439 st. 1 ZKP. U tom slučaju okrivljenom će biti dostavljen samo primerak optužnog predloga bez predloga za izricanje kaznenog naloga.²³

Ukoliko se sudija slaže s predlogom, izdaće kazneni nalog presudom.

U kaznenom nalogu sudija navodi da se predlog javnog tužioca prihvata, čime se okrivljenom, čiji lični podaci moraju biti navedeni, izriče predložena krivična sankcija ili mera. Operativni deo presude o kaznenom nalogu mora sadržati neophodne podatke iz čl. 359 st. 1 i 2 ZKP. U obrazloženju osnova za kazneni nalog navode se samo oni dokazi iz optužnog predloga iz kojih proističe izdavanje kaznenog naloga.

Kazneni nalog takođe sadrži instrukcije upućene okrivljenom u vezi s njegovim pravom na prigovor iz čl. 445č st. 2 ZKP, uz upozorenje da ukoliko se prigovor ne podnese u propisanom roku kazneni nalog postaje pravosnažan po isteku tog roka, a krivična sankcija ili mera će biti izvršena.²⁴

Overena kopija presude o izdavanju kaznenog naloga dostavlja se okrivljenom, njegovom braniocu, ako ga ima, i javnom tužiocu. Okrivljeni ili njegov branilac mogu da podnesu prigovor u roku od 8 dana od dana obaveštenja o donošenju presude o izdavanju kaznenog naloga. Prigovor se može izjaviti usmeno, s tim da uđe u zapisnik suđenja, ili pismeno. Prigovor treba da sadrži oznaku presude kojom je izdat kazneni nalog, a može i da predloži dokaze koje treba izvesti na glavnom pretresu. Okrivljeni može da se odrekne prava na prigovor i, sve dok glavni pretres nije zakazan, može da povuče prigovor koji je već uložen. Odricanje od prava na prigovor i povlačenje prigovora ne može biti opozvano. Upućivanje novčane kazne pre isteka roka za podnošenje prigovora se ne smatra odricanjem od prava na prigovor.

Okrivljenom koji iz opravdanih razloga ne podnese prigovor u propisanom roku sud odobrava obnavljanje postupka, čime će sud primeniti odredbe čl. 89 i 90 ZKP *mutatis mutandis*.

Ukoliko primenom *mutatis mutandis* odredaba čl. 375 st. 2 ZKP sud ne odbaci prigovor, poništiće rešenjem sudsku odluku o izdavanju kaznenog naloga i postupiti u skladu s odredbama čl. 439 do 443a ZKP (odredbe koje se odnose na glavni pretres u skraćenom postupku).²⁵ Pri donošenju odluke o uloženom prigovoru, sud neće obavezivati predlog javnog tužioca iz čl. 445a st. 2 ili zabrana iz čl. 385 ZKP (zabrana *reformatio in peius*)²⁶.

U postupku za izdavanje kaznenog naloga, primenjivaće se odredbe čl. 445a do 445d, dok će pitanja koja nisu uređena ovim odredbama biti predmet drugih odredaba ZKP, primenjenih *mutatis mutandis*.²⁷

23 Čl. 445b ZKP.

24 Čl. 445c ZKP.

25 Čl. 445č ZKP.

26 Čl. 445d ZKP.

27 Čl. 445e ZKP.

2. Sporazum o priznanju krivice

Okrivljeni, njegov branilac i javni tužilac mogu da predlože tokom krivičnog postupka oštećenom zaključivanje sporazuma o priznanju krivice okrivljenog, kojim on priznaje da je počinio krivično delo. Takav sporazum se može zaključiti na predlog javnog tužioca čak i pre početka postupka, ako postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni počinio krivično delo koje će biti predmet postupka. Javni tužilac koji predlaže sporazum, mora u ovom slučaju obavestiti osumnjičenog u pisanoj formi o opisu i pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela u vezi koga se predlaže zaključivanje sporazuma. Ukoliko osumnjičeni nije do tog momenta saslušan, mora ga obavestiti o njegovim pravima u skladu sa čl. 148 st. 4 ZKP.

Ukoliko strane u postupku postignu sporazum uz mogućnost okončanja postupka na osnovu sporazuma o priznanju krivice i osumnjičeni ili okrivljeni nema svog branioca, predsednik suda će mu odrediti branioca po službenoj dužnosti na predlog javnog tužioca kako bi ga zastupao u postupku priznavanja krivice. U slučaju zaključivanja sporazuma, dodeljeni branilac će obavljati svoju dužnost u nastavku krivičnog postupka dok presuda ne postane pravosnažna, u suprotnom biće otpušten kada javni tužilac obavesti predsednika suda da su pregovori propali. Naknada za angažovanje i neophodni troškovi dodeljenog branioca tokom postupka pregovaranja o sporazumu spadaju u troškove krivičnog postupka, a o privremenoj isplati akontacije odlučuje sud u skladu s čl. 92 st. 3 ZKP. Ukoliko je podnesen predlog u skladu sa čl. 450a st. 3, stranke mogu da pregovaraju u uslovima za priznanje krivice za učinjeno krivično delo zbog koga je pokrenut prethodni postupak ili krivični postupak protiv osumnjičenog ili okrivljenog i o sadržaju sporazuma. Javni tužilac može takođe da pregovara samo s braniocem, ako osumnjičeni ili okrivljeni da svoju saglasnost za to. Sporazum o priznanju krivice mora biti zaključen u pisanoj formi i moraju da ga potpišu obe strane, kao i branilac. Krivično delo koje je predmet sporazuma mora biti opisano kako je propisano da se delo opisuje u optužnici (čl. 269 st. 1 tač. 2). Sporazum će biti priložen uz optužni predlog ili optužnicu, a ako je sporazum postignut kasnije, javni tužilac ga mora podneti odmah sudu –najkasnije do početka glavnog pretresa.

Ukoliko ne dođe do zaključenja sporazuma, sva dokumentacija povezana s postupkom pregovaranja o sporazumu mora biti isključena iz spisa.²⁸

U sporazumu po kome okrivljeni priznaje krivicu za sva ili neka krivična dela za koja ga terete, javni tužilac i okrivljeni se mogu sporazumeti o:

1. kazni ili opomeni i načinu izvršenja sankcije;
2. odustajanju javnog tužioca od krivičnog gonjenja za druga krivična dela koja nisu predmet sporazuma o priznanju krivice;
3. troškovima postupka;
4. izvršenju nekog drugog zadatka.

Takođe, postoje pitanja koja ne mogu biti predmet sporazuma o priznanju krivice, kao što su pitanje pravne kvalifikacije krivičnog dela, mere bezbednosti kada su obavezne, kao i zaplena prihoda od krivičnog dela, osim načina zaplene.

28 Čl. 450a ZKP.

Sud će odlučiti na ročištu predviđenom u čl. 285č ZKP šta jeste i šta ne može biti predmet sporazuma.²⁹

Sporazum u pogledu kazne sadrži vrstu i visinu kazne koja se određuje za učinjeno krivično delo. Dogovorena kazna mora biti u okviru zakonom propisane kazne; ublažena kazna i način njenog sprovođenja može biti predložena sporazumom samo pod uslovima i u okvirima predviđenih Krivičnim zakonikom.

Ukoliko postoje zakonski uslovi za to, strane mogu da se dogovore da se okrivljenom odredi krivična sankcija opomene umesto kazne. Dogovorena sankcija opomene mora da sadrži sve elemente potrebne za izricanje takve sankcije u skladu s odredbama Krivičnog zakonika.

Javni tužilac se može sporazumeti s okrivljenim o obustavi krivičnog gonjenja za ona krivična dela koja nisu predmet sporazuma o priznanju krivice samo u smislu krivičnih dela iz čl. 162 st. 1 i 2 ZKP i pod uslovom da oštećeni da svoju saglasnost. Krivično delo za koje javni tužilac obustavlja krivično gonjenje mora biti opisano u sporazumu što je preciznije moguće, i to uz pominjanje njegove pravne definicije. Saglasnost oštećenog mora biti priložena uz sporazum.

Strane u postupku mogu da se nagode u postupku sporazumevanja o priznanju krivice da okrivljeni bude izuzet od obaveze da nadoknadi sve troškove ili deo troškova krivičnog postupka, izuzetno od čl. 94, 95 i 97 ZKP. U takvom slučaju troškovi se pokrivaju iz budžeta.

Okrivljeni se može obavezati sporazumom o priznanju krivice da nadoknadi oštećenom štetu nanetu učinjenim krivičnim delom, da ispuni obavezu izdržavanja ili da izvrši neki drugi zadatak iz čl. 162 ZKP. To treba da bude učinjeno najkasnije do podnošenja sporazuma sudu.³⁰

O sporazumu o priznavanju krivice koji je zaključen između okrivljenog i javnog tužioca odlučuje sud pred kojim se vodi krivični postupak ili u prethodnom postupku ili, ako je sporazum zaključen kasnije, na glavnom pretresu.

Prilikom donošenja odluke o sporazumu o priznanju krivice, sud će razmotriti:

1. da li je sporazum u skladu s odredbama čl. 450a, 450b i 450c ZKP i
2. da li su ispunjeni uslovi za priznanje krivice iz čl. 285c st. 1 ZKP.

Ukoliko sud utvrdi da neki od prethodno navedenih zahteva nije ispunjen ili da okrivljeni nije ispunio obavezu iz st. 5 prethodno navedenog člana, sud će doneti odluku kojom odbija sporazum i nastaviće postupak kao da se okrivljeni nije izjasnio krivim po optužnici. Ukoliko sud oce- ni da su svi zahtevi ispunjeni, usvaja odluku kojom se usvaja sporazum i nastavlja postupak mutatis mutandis kako se okrivljeni izjasnio krivim (čl. 285č).

Žalba protiv gore pomenute sudske odluke nije dozvoljena.³¹

29 Čl. 450b ZKP.

30 Čl. 450č ZKP.

31 Čl. 450c ZKP.

IV Pojednostavljene forme prethodnog postupka

U pojednostavljene forme postupka koje se koriste u prethodnom postupku spadaju poravnanje (čl. 161a ZKP) i obustava krivičnog gonjenja (čl. 162 ZKP).

1. Poravnanje

Javni tužilac može krivičnu prijavu ili optužni predlog za krivična dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna do tri godine zatvora i za krivična dela navedena u čl. 161a st. 1 da uputi na postupak poravnanja. Pri tome će uzeti u obzir vrstu i prirodu krivičnog dela, okolnosti pod kojima je navedeno delo počinjeno, ličnost učinioca i njegove ili njene prethodne osuđujuće presude za istu ili neku drugu vrstu krivičnog dela, kao i nivo krivične odgovornosti optuženog.

Ukoliko posebne okolnosti postoje, poravnanje se može dozvoliti i za sledeća krivična dela: teži oblik nanošenja telesnih povreda u skladu s čl. 123 st. 1, nanošenje teških telesnih povreda u skladu sa čl. 124 st. 4, teška krađa u skladu s čl. 205 st. 1 tač. 1, nezakonito prisvajanje iz čl. 208 st. 4 i izazivanje štete na tuđoj imovini iz čl. 220 st. 2 Krivičnog zakonika; ukoliko je predata krivična prijava protiv maloletnika, ovo se odnosi i na druga krivična dela za koja Krivični zakonik predviđa zatvorsku kaznu u trajanju do pet godina.

Postupak poravnanja vodi posrednik za poravnanja, koji je dužan da slučaj uputi u proceduru. Poravnanje se može primenjivati samo uz saglasnost osumnjičenog i oštećenog. Posrednik za poravnanja je samostalan u svom radu. Posrednik za poravnanja dužan je da obezbedi da sadržaj sporazuma bude srazmeran težini krivičnog dela i njegovim posledicama.

Ukoliko sadržaj sporazuma predviđa obavljanje društveno korisnog rada, sprovođenje sporazuma organizuju i njime rukovode centri za socijalni rad u saradnji s posrednikom za poravnanja i javnim tužiocem.

Po prijemu obaveštenja o ispunjenju sporazuma, javni tužilac odbacuje krivičnu prijavu. Posrednik za poravnanja je takođe dužan da obavesti javnog tužioca ukoliko se ne postigne dogovor o poravnanju i razlozima za to. Rok za ispunjenje sporazuma ne sme biti duži od tri meseca.

U slučaju odbacivanja gorepomenute krivične prijave, oštećeni ne uživa prava iz čl. 60 st. 2 i 4 ZKP, koji zato mora biti obavešten od strane posrednika za poravnanja pre potpisivanja sporazuma.³²

2. Obustava krivičnog gonjenja

Javni tužilac može, po dobijanju saglasnosti oštećenog, da obustavi krivično gonjenje u slučaju krivičnog dela za koje je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do tri godine i u slučaju dela iz čl. 162 st. 2 ako je osumnjičeni voljan da ispuni uslove koje mu postavi javni tužilac i da izvrši određene radnje u cilju ublažavanja ili otklanjanja posledica krivičnog dela. U te radnje spadaju:

32 Čl. 161a ZKP.

-
- 1) odklanjanje ili nadoknada štete;
 - 2) uplata novčanih sredstava na račun javnih ustanova ili humanitarnih organizacija ili u fond za obeštećivanje žrtava krivičnih dela;
 - 3) obavljanje društveno korisnog rada;
 - 4) ispunjenje obaveza izdržavanja;
 - 5) medicinska terapija u odgovarajućoj zdravstvenoj organizaciji;
 - 6) odlazak na odgovarajuće savetovanje u vezi s duševnim stanjem ili neke druge vrste savetovanja;
 - 7) pridržavanje zabrane prilaska žrtvi ili nekom drugom licu i uzdržavanje od posećivanja određenih mesta.

Ukoliko posebne okolnosti postoje, krivično gonjenje se može obustaviti i u slučajevima krivičnih dela omogućavanja korišćenja narkotika i opojnih droga u sportu u skladu s čl. 187 st.1, porodičnog nasilja u skladu s čl. 191 st. 2 i 4, zapostavljanja i zlostavljanja deteta u skladu s čl. 192 st. 2, teške krađe u skladu s čl. 205 st. 1 tač. 1, nezakonitog prisvajanja u skladu s čl. 208 st. 4, iznude i ucene u skladu s čl. 213 st. 1 i 2, poslovne prevare u skladu sa čl. 228 st. 1, oštećenja tuđeg objekta u skladu sa čl. 220 st. 1 i korišćenje čekova bez pokrića i zloupotrebe bankovnih i kreditnih kartica u skladu sa čl. 246 st. 2 Krivičnog zakonika; ukoliko je krivična prijava podneta protiv maloletnog lica, ovo se može primeniti i u slučaju drugih krivičnih dela za koja Krivični zakonik predviđa kaznu zatvora u trajanju do pet godina.

Ukoliko javni tužilac naloži odklanjanje štete iz čl. 162 st. 1 tač. 1 ili tač. 3, takvim radom će upravljati i rukovoditi centar za socijalni rad u saradnji s javnim tužiocem. Ukoliko u roku koji je odredio javni tužilac osumnjičeni ispuni obavezu i nadoknadi troškove, krivična prijava će biti odbačena.

U gorenavedenom slučaju odbačaja krivične prijave, oštećeni nema prava iz čl. 60 st. 1, 2 i 4 ZKP (pravo da pokrene ili nastavi krivično gonjenje). Javni tužilac je dužan da obavesti oštećenog o gubitku ovih prava pre nego što oštećeni da svoju saglasnost iz čl. 162 st.1.

Prema opštem uputstvu Vrhovnog javnog tužioca, odlučuje se o naknadi troškova obustavljenog krivičnog gonjenja, načinu i uslovima sprovođenja obaveza iz čl. 162 st. 1 i nadzoru njihovog sprovođenja. To uputstvo takođe detaljnije definiše posebne okolnosti iz drugog stava navedenog člana, koje imaju uticaja na odluku javnog tužioca da obustavi krivično gonjenje.

U pogledu troškova nastalih u postupku odlučivanja o obustavljanju krivičnog gonjenja koji se naplaćuju od tužilaštva, primenjuju se odredbe ZKP *mutatis mutandis*. Troškovi sprovođenja radnji iz čl. 162 st. 1 ne spadaju u troškove krivičnog postupka.³³

Javni tužilac u postupku iz čl. 162 ZKP poziva osumnjičenog i oštećenog u tužilaštvo. U pozivu mora navesti razloge tog pozivanja. Ukoliko se odazovu na poziv, javni tužilac će upoznati osumnjičenog s krivičnom prijavom i saopštiti mu da će odbaciti prijavu ako osumnjičeni sledi uputstva i izvrši određene radnje u određenom roku.

33 Čl. 162 ZKP.

Ukoliko javni tužilac mora da pribavi određene podatke neposredno od osumnjičenog ili oštećenog kako bi odlučio da li da prepusti da se slučaj razreši u postupku poravnanja (čl. 161a), da se zaključi sporazum o priznanju krivice ili da odustane od pokretanja krivičnog postupka (čl. 163), ili podnese zahtev za izdavanje kaznenog naloga (čl. 445a), može pozvati osumnjičenog i oštećenog ili samo jedno od njih u tužilaštvo. Javni tužilac će obavestiti osumnjičenog o krivičnoj prijavi i odlukama koje tužilac može doneti postupajući po prijavi, a oštećenom će biti predočena njegova prava.

U gore opisanim slučajevima, javni tužilac sastavlja službenu belešku u kojoj će navesti izjave osumnjičenog i oštećenog.

Ta službena beleška se ne predaje sudu ukoliko se pokrene krivični postupak protiv osumnjičenog.

Osumnjičeni ili oštećeni koji se neopravdano ne odazovu na poziv, neće biti ponovo pozvani.³⁴

Zaključak

Skraćeni postupak pred okružnim sudom i izložene pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima pred sudovima ili u prethodnom postupku mogu da doprinesu bržem i efikasnijem razrešenju krivičnih slučajeva, međutim smatramo neka od tih rešenja diskutabilnim.

Iako je u čl. 161a st. 3 ZKP izričito propisano da se poravnanje može primeniti samo uz saglasnost osumnjičenog i oštećenog, u praksi se pokazalo da su u nekim slučajevima osumnjičeni i oštećeni prisiljeni da prihvate poravnanje. U pogledu činjenice da je ključno za poravnanje da obe strane u postupku poravnanja učine neki ustupak, postavlja se pitanje zašto bi oštećeni učinio bilo kakav ustupak učiniocu. Takođe se čini spornim zašto je država stavila oštećenog u situaciju da pregovara s licem koje mu je namerno nanelo teške telesne povrede ili počinilo teži oblik dela nanošenja telesnih povreda protiv njega. I konačno, po pravilu se odbijanje oštećenog da sklopi sporazum tretira u korist osumnjičenog.

Odbacivanje krivične prijave zbog ispunjavanja naloga javnog tužioca o uplati određene novčane sume na račun neke javne ustanove ili humanitarnog fonda podseća na prodaju indulgencija, što je po našem mišljenju potpuno neprihvatljivo.

Odredbe u vezi s poravnanjem i obustavom krivičnog gonjenja pokazuju da javni tužilac može da sprovodi kaznenu politiku čak i pre nego što slučaj dođe do suda (ukoliko okrivljeni postupi u skladu s uputstvima tužioca i izvrši određene radnje kako mu je naloženo, slučaj neće ni stići do suda, jer će tužilac odbaciti krivičnu prijavu). Smatramo da su navedene odredbe izuzetno upitne, jer one znače da javni tužilac određuje „kazneni okvir“ u svakom pojedinačnom slučaju što predstavlja relativno veliki rizik od kršenja principa jednakosti pred zakonom.

Čini se da je najspornija pojednostavljena forma postupka sporazum o priznanju krivice. Navedene odredbe ZKP koje se odnose na priznanje krivice su, rekli bismo, veoma problematične i verovatno i neustavne iz barem dva razloga. Odredbe koje ograničavaju sudiju na formalnu

³⁴ Čl. 163a ZKP.

ocenu sporazuma o priznanju krivice, a u pogledu izricanja kazne na predlog javnog tužioca, lišavaju sudiju njegove osnovne funkcije – funkcije presuđivanja; ovo je nesumnjivo problematično samo po sebi, jer sudija ne može da obavlja funkciju na koju je izabran. Ono što je još problematičnije je to što javni tužilac i okrivljeni (odnosno njegov branilac) određuju „kazneni okvir“ u svakom pojedinačnom slučaju, što znači da kreiraju *ex post facto paradigm* za svaki pojedinačni slučaj. Takvo ponašanje nužno rezultira kršenjem jednakosti pred zakonom, što predstavlja jedno od osnovnih pravnih načela u svakom pravnom poretku.

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima će možda doprineti bržem i efikasnijem rešavanju predmeta, ali ne verujemo da će doprineti većoj pravičnosti i povećati poverenje ljudi u pravosuđe.

Pojednostavljene forme postupanja u novom krivičnoprocesnom zakonodavstvu Crne Gore

I

Savremena zakonodavstva karakteriše sve izraženija diferencijacija procesnih formi (postupaka), tj. paralelna egzistencija jedne opšte forme krivičnog postupka (koji se najčešće zove redovni krivični postupak) i određeni broj posebnih formi postupka, čiji je osnovni smisao da se preko tih posebnih (uprošćenih) formi doprinese poboljšanju efikasnosti krivičnog postupka, koja je jedna od najvećih slabosti našeg i ne samo našeg pravosuđa.

Diferencijacija procesnih formi u zakonodavstvu najčešće se sprovodi tako da opšti model postupka varira pod određenim uslovima, na određeni način i do određenih granica.² Heterogenost procesne forme uslovljena je heterogenošću krivičnih stvari (krivičnih djela i učinilaca). Postupak koji je pogodan za jednu vrstu krivičnih djela i učinilaca može da bude nepodesan i neracionalan za drugu vrstu krivičnih djela i učinilaca, pa ne bi bilo ni u skladu s obavezujućim međunarodnim dokumentima o pravu na suđenje u razumnom roku³, da se za sva krivična djela primjenjuje ista forma postupka.

Dakle, razuđenija procesna diferencijacija nalazi svoje načelno opravdanje u potrebi veće adaptivnosti krivičnog postupka materijalnom pravu.⁴

1 Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica.

2 Dr Snežana Brkić, *Krivično procesno pravo II*, Novi Sad 2010, 17.

3 Vidjeti čl. 6 tač. 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i čl. 14 tač. 3c Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

4 Dr Snežana Brkić, „Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji“, *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*, Beograd 2009, 176.

Uniformna procedura ne bi odgovarala ni pojedinačnom ni opštem interesu, odnosno ni okrivljenom koji ima pravo na adekvatan i brz postupak, niti društvenoj zajednici koja ima potrebu da sigurno i efikasno suzbija kriminalitet.⁵

Redovni krivični postupak kao opšta forma postupanja, koji u svojoj strukturi ima istragu, optuženje, pripremanje glavnog pretresa i glavni pretres, opravdan je za teže slučajeve suđenja, gdje je zbog same prirode krivične stvari i njene složenosti, teže istu riješiti a da se ne ugrozi potrebna ravnoteža između potrebe za zaštitom osnovnih sloboda i prava čovjeka (okrivljenog) i potrebe za efikasnošću krivičnog postupka. Procedura koja je za teža krivična djela neophodan minimum za dobro presuđenje, pokazuje se kod lakših i manje složenih krivičnih djela kao suvišnost, rasipanje vremena, truda i sredstava. Odstupanje od opšte procedure i njeno uprošćavanje daju jednostavan, brz i kratak postupak, prilagođen značaju djela, ali tako pojednostavljen da ne dovodi u pitanje ni opšti interes, ni osnovna prava građana.⁶

U savremenim uslovima, koje karakteriše globalna kriza (ne samo ekonomska) praćena porastom kriminaliteta, a time sve veći priliv krivičnih predmeta u sudovima, treba tragati za mogućim rješenjima za izlazak iz krize krivičnog pravosuđa i visokog stepena njegove neracionalnosti. Jedan od puteva izlaska iz te krize jeste i ideja produbljene procesne diferencijacije, gdje bi opštoj procesnoj formi konkurisao veći broj uprošćenih procesnih modela, koji bi bili namijenjeni suđenju lakših i jednostavnijih slučajeva. Imajući u vidu strukturu kriminaliteta u kojoj dominiraju lakša i srednje teška krivična djela, uvođenje uprošćenih procesnih formi, s jedne strane, značajno bi rasterećilo sudove, a s druge strane, sudovi bi se mogli više posvetiti kvalitetnijem suđenju težih i komplikovanijih predmeta.

II

Cilj mnogih izmjena i dopuna našeg procesnog zakonodavstva u prošlom vremenu bio je, između ostalog, uprošćavanje procesnih formi i ubrzavanje krivičnog postupka.⁷ U krivičnoprocesnoj literaturi nalazimo različite termine za označavanje odstupanja od opšte procesne forme kao što su sumarni, ubrzani, pojednostavljeni, uprošćeni postupak i slično. Na čemu se temelji zahtjev za pojednostavljenje postupka? Taj zahtjev počiva na načelu srazmjernosti između procesne forme i predmeta suđenja (jednostavnom predmetu suđenja prilagoditi isto tako jednostavnu procesnu formu), pri čemu ne treba izgubiti iz vida da osnovna prava okrivljenog predstavljaju graničnu liniju ispod koje se ne bi moglo ići na uprošćavanje, odnosno pojednostavljenje procesne forme. Opravdano se ističe u literaturi da se oblikovanje uprošćenih procesnih formi suočava s dva osnovna problema: prepoznavanje onih kvalifikativa procesnih objekata i subjekata koji opravdavaju prostije forme, te iznalaženje prave mjere uprošćavanja procesne forme koja odgovara osobenostima procesnih objekata i subjekata.⁸

U smislu gore izloženog, procesne forme se karakterišu posebnim osnovom (koji je i ratio legis posebnih procesnih formi), i posebnom strukturom. Posebnost osnova pojednostavljenih procesnih

5 Dr Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo, Uvod i opšti dio*, Službeni glasnik, Beograd 2004, 25.

6 Dr Tihomir Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Beograd 1981, 689; Dr Stanko Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd 2006, 511.

7 Vidjeti naš rad, *Osnovne karakteristike nove reforme krivičnoprocesnog zakonodavstva Crne Gore*, *RKK*, br. 2, 2007, 13–29.

8 Dr Snežana Brkić, *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004, 166.

formi nalazi se u osobenostima procesnih objekata (predmeta) ili u ponašanju (držanju) procesnih subjekata. Kad je riječ o procesnom objektu kao osnovu za reglementaciju pojednostavljenih formi postupka, od značaja mogu da budu kako materijalnopravne, tako i procesnopravne implikacije procesnih objekata. S materijalnopravnog aspekta od značaja je: a) značaj i težina krivičnog djela i b) vrsta ili priroda krivičnog djela. S procesnopravnog aspekta najznačajnija je činjenična građa i stanje dokaza.

U savremenom zakonodavstvu se pojednostavljenje krivičnog postupka najčešće povezuje sa značajem i težinom krivičnog djela. U uslovima sve veće preopterećenosti pravosuđa i traženja rješenja kako taj problem da se riješi, laka krivična djela i djela manje društvene opasnosti ne opravdavaju angažovanje materijalnih sredstava, vremena i subjekata u istom objektu kao kad su u pitanju teža djela i djela veće društvene opasnosti.⁹

III

Bez obzira na to što se u normiranju pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima usreću značajne razlike, ipak se može govoriti i o njihovim zajedničkim karakteristikama nezavisno od toga o kojem se krivičnoprocesnom zakonodavstvu radi, a to je višestrukost pojednostavljenih formi postupanja i jedinstvenost elemenata tih formi.¹⁰ To znači da se može govoriti i o evropskim standardima kod zakonskog uređenja pojednostavljenih formi postupanja. Evropske standarde u regulisanju određenih pitanja ne predstavljaju samo rješenja sadržana u međunarodnim konvencijama, nego i ona sadržana u brojnim nacionalnim zakonodavstvima.¹¹

U procesu harmonizacije nacionalnih zakonodavstava na evropskom prostoru posebnu ulogu imaju preporuke Komiteta Ministara Savjeta Evrope.

Kada je riječ o uprošćenim procesnim formama, veoma je značajna preporuka broj P (87) 18 Komiteta ministara zemljama članicama iz 1987. godine, koja upućuje države članice na korišćenje i razradu standarda koji će se primjenjivati:

- pri diskrecionom gonjenju;
- kod određivanja mjera u postupcima za lakša i masovna krivična djela;
- u korišćenju skraćenih postupaka;
- u vansudskim poravnanjima;
- u korišćenju pojednostavljenih postupaka;
- u pojednostavljivanju redovnih sudskih postupaka.

Preporuka polazi od toga da su istorijski, ustavni i legislativni okviri nacionalnih pravnih sistema različiti, pa prihvatanje preporuka vezuje, prvo, za mogućnost primjene u postojećim pravnim okvirima, a ako to nije moguće, onda izmjenom pravnih okvira. Standardi koje promoviše

9 Vidjeti Dr Momčilo Grubač, „Racionalizacija krivičnog postupka uprošćavanjem procesnih formi“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1–3, 1984, 290.

10 Mr Tanja Kesić i Mr Dragana Čvorović, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i radna verzija ZKP Republike Srbije“, *Pravna riječ*, br. 29, 2011, 685.

11 Slobodan Nadrljanski, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i standardi Evropske unije“, *Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije*, Zlatibor 2010, 284.

Preporuke su: da postoji javni interes za pojednostavljenom procesnom formom, da postoji odgovarajući stepen sumnje o krivici zasnovan na dokazima, saglasnost učinioca na pojednostavljenu formu postupanja, te u slučaju prihvatanja ponuđene procedure isključenje neke druge paralelne procedure, kao i da se omogući oštećenom da u odgovarajućem postupku ostvari imovinskopravni zahtjev.¹²

Slično stanovište zauzeto je u Rezoluciji treće Sekcije Međunarodnog kongresa za krivično pravo održanog u Beču 1989. godine¹³, u kojoj se naglašava da vrsta i priroda krivičnog djela treba da bude jedan od važnih osnova diferenciranja procesne forme. U tom smislu, nacionalnim zakonodavstvima se preporučuje „da preduzmu sve mjere koje se djelotvorno odnose na suzbijanje sitnog kriminaliteta s uravnoteženim odnosom sredstava i ciljeva uz prihvatanje različitih rješenja i postupaka kao alternative za one koji se tradicionalno koriste u krivičnom pravosuđu.“

IV

Osobnosti procesnog objekta u procesnopravnom pogledu ogledaju se u oblasti činjenične građe ili stanju dokaza. Uprošćavanje procedure s obzirom na stanje činjenične građe može da se očituje u kvalitativnom i kvantitativnom smislu. U kvalitativnom smislu radi se o jednostavnosti činjeničnog stanja koja upućuje na lakoću njegovog utvrđivanja. Upravo lakoća dokazivanja legitimira uprošćavanje postupka bilo u smislu odricanja od pojedinih procesnih faza ili njihovog rekonstruisanja, bilo u smislu drugih načina njegovog ubrzanja.¹⁴

Stanje dokaza takođe može da utiče na pojednostavljenje krivičnog postupka. U tom smislu, ako se u određenim fazama krivičnog postupka, pa čak i prije pokretanja postupka (u izviđaju) obezbijedi određeni kvalitet i kvantitet dokaza da to, samo po sebi, utiče na izostavljanje određenih faza postupka, onda se time postupak pojednostavljuje. Do pojednostavljenja procesne forme dolazi i u slučaju tzv. flagrantnih krivičnih djela.

V

Pored osobnosti procesnog objekta kao osnova pojednostavljenju procesne forme, osnov uprošćavanja može da se nađe i u osobnostima procesnih subjekata, odnosno posebnostima njihovog držanja u krivičnom postupku. Te osobnosti subjekata mogu tu funkcionirati kao samostalni osnov uprošćavanja procesnih formi. Između tih osobnosti procesnih subjekata relevantnih za uprošćavanje procesne forme u zakonodavstvu se, uglavnom, izdvajaju priznanje okrivljenog, sporazum o priznanju krivice, kao i saglasnost subjekata u izboru procesne forme.

Na osnovu onoga što je prethodno izloženo, pojednostavljene procesne forme se karakterišu manjim stepenom složenosti procesne strukture u odnosu na opštu formu postupanja. Uprošćavanje, kako se ističe u literaturi, najčešće počiva na tri istovremena procesa: skraćivanju (izostanku poje-

12 Vidjeti Slobodan Nadrljanski, *Op. cit.* 287.

13 Prevod Rezolucije objavljen je u časopisu *JRKK* br. 4, 1990, 90.

14 Dr Snežana Brkić, *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004, 202.

dinih faza ili čitavih stadijuma), ubrzanju (predviđanju kratkih procesnih rokova) i deformalizaciji postupka (izostavljanju nepotrebnih formalnosti i garantija).¹⁵

VI

Novi Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore donesen je 2009. godine¹⁶ i objavljen u *Službenom listu* 18.08.2009. godine, a trebalo je da se s njegovom primjenom počne nakon jedne godine od dana stupanja na snagu. Taj duži *vocatio legis*, od godine dana, ostavljen je da bi se obezbijedili uslovi za njegovu primjenu, počev od kadrovskih, do materijalno tehničkih, budući da novi ZKP uvođi dosta novina. Procjena zakonodavca da će biti dovoljan period od godine dana da se počne s primjenom ZKP nije se potvrdila, pa je nešto prije isteka tog jednogodišnjeg perioda donesen Zakon o izmjenama i dopunama ZKP¹⁷ samo s jednim članom – da se još za jednu godinu odlaže početak primjene ZKP.

Kada je riječ o pojednostavljenju formi postupanja u novom procesnom zakonodavstvu Crne Gore uglavnom su zastupljeni svi oblici pojednostavljenih procesnih formi koje poznaju savremena zakonodavstva.

Pojednostavljenje izostankom pojedinih faza krivičnog postupka zadržano je u novom ZKP. Tako, zadržana je mogućnost podnošenja neposredne optužnice, ali uz određene razlike koje se tiču uslova za njeno podnošenje. Nema više razlikovanja neposredne optužnice s obzirom na to da li se radi o krivičnim djelima za koja je propisana kazna zatvora do pet godina (s obzirom na to da se po novom ZKP skraćeni postupak vodi za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina, gdje je optužni akt u formi optužnog predloga) i neposredne optužnice za krivična djela za koja je propisana teža kazna. Za podizanje neposredne optužnice dovoljno je da se ispune dva uslova: a) da je u izviđaju (ranije pretkrivični postupak) prikupljeno dovoljno podataka o krivičnom djelu i učiniocu koji su dovoljni za podizanje optužnice, i b) da je učinilac krivičnog djela prethodno saslušan. Saslušanje može da obavi državni tužilac, a može i policija shodno čl. 261 st. 5 (koje saslušanje policija vrši po odobrenju državnog tužioca, uz pristanak osumnjičenog i uz prisustvo branio-ca). Treba takođe uzeti da državni tužilac mora da raspolaže i s podacima o okrivljenom (čl. 289), koje podatke će uglavnom, dobiti saslušanjem okrivljenog. U teoriji ima mišljenja da bi državni tužilac uvijek, kada je to objektivno moguće, trebalo da podnese neposrednu optužnicu i time značajno ubrza krivični postupak, čime ga u bitnoj mjeri pojednostavljuje.¹⁸

VII

Za razliku od neposredne optužnice koja se podnosi bez prethodno sprovedene istrage, imamo podizanje optužnice na glavnom pretresu, čime dolazi do uprošćavanja postupka ne samo izostavljanjem faze istrage, nego i izostavljanjem faze stavljanja pod optužbu. U starom ZKP takve situacije su bile predviđene u dva slučaja: 1) u slučaju proširenja optužbe na krivično djelo optuženog učinjeno ili otkriveno na glavnom pretresu, 2) u slučaju ako drugo lice na glavnom pretresu

15 Dr Snežana Brkić, *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2004, 208.

16 *Službeni list CG* br. 57/09.

17 *Službeni list CG* br. 49/10.

18 Dr Milan Škulić: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Podgorica 2009. godine, str. 837.

u toku zasjedanja učini krivično djelo. I jedan i drugi slučaj dati su radi efikasnosti krivičnog postupka, a pošto se, u slučaju izvršenja djela na glavnom pretresu radi o flagrantnim krivičnim djelima, s aspekta dokaznosti, oni se mogu odmah presuditi. Osim toga, suđenje po optužbi podnesenoj na glavnom pretresu za djelo učinjeno od strane drugog lica osim pojednostavljenja, odnosno ubrzanja postupka, ima i svoje kriminalnopolitičko opravdanje, gdje kažnjavanje treba da posluži kao primjer, pa i da preventivno djeluje, jer djelo, s obzirom na mjesto i vrijeme izvršenja pokazuje naročitu drskost.¹⁹

Novi ZKP izostavio je ovu mogućnost proširenja optužnice na glavnom pretresu u slučajevima koje smo naveli, što znači da tužiocu ostaje redovni put optuženja. Ne znamo koji su bili motivi za ovu izmjenu, ali nam se čini neopravdanom.

VIII

Pojednostavljene procesne forme, a time i odstupanje od opšte forme (redovnog krivičnog postupka), u legislativnom pogledu može da bude izraženo na različite načine. Jedan od mogućih načina jeste da se u potpunosti reglementira posebna forma za pojedina krivična djela ili za učinioce (kao što je u nekim zemljama posebno regulisan postupak prema maloljetnicima). Drugi način jeste da se u ZKP regulišu samo odstupanja od opšte forme krivičnog postupka, što znači da se opšta forma krivičnog postupka primjenjuje u djelu koji nije regulisan posebnim odredbama. Ova druga varijanta predviđena je u našem ZKP, te se ovdje i ne radi o posebnim postupcima koji termin se često koristi u literaturi²⁰, nego o krivičnim postupcima koji se dijelom vode po opštoj formi, a dijelom posebnim odredbama.

IX

Što se tiče pojednostavljenih procesnih formi, one u svjetlu odredaba ZKP, najviše dolaze do izražaja u skraćenom krivičnom postupku, koji se vodi za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili zatvor do pet godina (čl. 446), s tim što se na pitanja koja nisu posebno uređena odredbama o skraćenom postupku shodno primjenjuju opšte odredbe ZKP. Ovaj postupak po novom ZKP nije više vezan za vrstu sudova (ranije se mogao voditi samo pred osnovnim sudom), nego samo za težinu krivičnog djela izraženu vrstom i visinom zapriječene kazne.

Skraćeni krivični postupak osoben je ne samo zbog izostanka prethodnog postupka, nego i po znatnoj modifikaciji glavnog stadijuma, a sve u cilju njegovog neformalnijeg, nesputanijeg i bržeg odvijanja, jer je logično pretpostaviti da se će različito ustrojstvo glavnog stadijuma u ove dvije procesne forme odraziti i na dužinu njihovog trajanja.²¹ Kraći rokovi trajanja pritvora i njegove kontrole, rokova za pismenu izradu i dostavljanje presude stranci i mogućeg izostavljanja obrazloženja presude doprinose bržem okončanju postupka.

19 Dr Tihomir Vasiljević: *Op. cit.* str. 522.

20 Vidjeti: Dr Dragoljub Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1986, 310; Dr Čedomir Stevanović, *Krivično procesno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1982, 347; Dr Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo, Posebni deo*, Službeni glasnik, Beograd 2002, 213; Dr Vojislav Đurđić, *Krivično procesno pravo*, Niš 2006, 207.

21 Dr Snežana Brkić, *Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji*, Pravni fakultet, Novi Sad 2009, 192.

U novom ZKP izostala je mogućnost održavanja glavnog pretresa u odsustvu ovlašćenog tužioca, koja je do sada postojala, a ostala je i dalje mogućnost održavanja glavnog pretresa u odsustvu nedošavšeg okrivljenog, što svakako utiče na ubrzanje krivičnog postupka. Proširenje funkcionalne nadležnosti sudije pojedinca za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do deset godina (umjesto dosadašnje funkcionalne nadležnosti za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine), doprinijeće ubrzanju krivičnog postupka.²²

X

Novim Zakonikom o krivičnom postupku u naše procesno zakonodavstvo uvedena je još jedna uprošćena procesna forma zasnovana na izostanku glavnog pretresa, nazvana postupak za izricanje krivične sankcije bez glavnog pretresa²³ koji se vodi kada su u pitanju krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, pod uslovom da državni tužilac predloži kažnjavanje bez glavnog pretresa, da okrivljeni da pristanak i da je prethodno saslušan.

Ako imamo u vidu da kaznenu politiku naših sudova karakteriše dominantan broj uslovnih osuda, novčanih kazni i kratkih kazni zatvora²⁴, to je dovoljan motiv zakonodavcu da ovaj institut uvede u naše zakonodavstvo, što je učinjeno u mnogim savremenim zakonodavstvima. Ova vrsta postupka je, po svojoj formi, najbliža mandatnoj formi postupka kao skraćenom načinu utvrđivanja činjenica i okolnosti vezanih za donošenje odluke. Zakonik kaže (čl. 461 st. 2) „da državni tužilac stavlja predlog kada ocijeni da održavanje pretresa nije potrebno“, čime on na sebe preuzima odgovornost da procjenjuje da li je činjenično stanje dovoljno razjašnjeno i prije glavnog pretresa, pa je bespotrebno da se on održava. Znači, nužno je postojanje konkretnih činjenica koje, uz podatke dobijene od okrivljenog njegovim prethodnim saslušanjem, omogućuju sudu odlučivanje o konkretnoj krivičnoj stvari.

Ocjena državnog tužioca da održavanje glavnog pretresa nije potrebno mora da se na nečemu temelji, a to u ZKP nije bliže određeno. U svakom slučaju, državni tužilac mora da poče od uloge glavnog pretresa u zasnivanju sudske odluke. Ako se odlučivanje zasniva na primjeni prava na konkretne činjenice koje su rezultat dokazivanja, onda procjenu o nepotrebnosti glavnog pretresa treba dati sa stanovišta da su i raspoloživi dokazi o relevantnim činjenicama od kojih zavisi ocjena osnovanosti optužnog zahtjeva takvi da eliminišu potrebu održavanja glavnog pretresa.

Predlog ne mogu da daju ni supsidijarni ni privatni tužilac, što je i razumljivo, jer oni kao privatna lica ne mogu ni procjenjivati da li je potrebno održavanje glavnog pretresa. A to nije ni u njihovom interesu, jer je ova forma postupka privilegovana za okrivljenog, a uz to u ovom postupku ne mogu da ostvaruju svoj imovinskopravni zahtjev.

22 Dr Stanko Bejatović, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Zlatibor 2009, 62.

23 O tome šire u: Dr Danilo Nikolić, „Postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa“, *Krivično zakonodavstvo državne zajednice Srbije i Crne Gore*, Zlatibor 2003, 261–297; Dr Snežana Brkić, „Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji“, RKK br. 1, 2009; Dr Stanko Bejatović, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Zlatibor 2009; Slobodan Nadrljanski, „Kažnjavanje bez glavnog pretresa“, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Zlatibor 2009.

24 Tako je u osnovnim sudovima na području Crne Gore u periodu od 1995. do 2008. godišnje izricano oko 70% uslovnih osuda i oko 25% novčanih kazni, o čemu šire u Dr Darko Radulović, *Alternative kazne zatvora*, Pravni fakultet u Podgorici, Podgorica 2009.

Iako je ovaj postupak proširen i na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine, sud ne može izreći zatvorsku kaznu, nego samo novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu, uslovnu osudu i sudsku opomenu.

Kako vidimo, ZKP je isključio mogućnost izricanja kazne zatvora u postupku izricanja krivičnih sankcija bez glavnog pretresa, pa se postavlja pitanje kako onda može da izriče uslovnu osudu čijim izricanjem se utvrđuje kazna zatvora ako imamo u vidu da je u čl. 54 st. 5 KZ propisano „Ako je učiniocu utvrđena i kazna zatvora i novčana kazna, uslovna osuda se može izreći samo za kaznu zatvora, a ne i za novčanu kaznu“.

Kod ovakvog zakonskog određenja zakonodavac nije imao u vidu ovu ograničavajuću odredbu KZ o izricanju uslovne osude, što u praksi može da stvori problem, pa imamo predloga da se isključi mogućnost izricanja i uslovne osude, ako se u postupku izricanja krivičnih sankcija bez glavnog pretresa ne može izreći kazna zatvora.²⁵

Savremena zakonodavstva ovu vrstu uprošćene forme predvidjela su kao model ubrzanja krivičnog postupka, a ne kao pogodnost učiniocu. Međutim, ako je jedan od uslova da dođe do ovog postupka pristanak okrivljenog, teško je zamisliti da će okrivljeni dati pristanak a da ne uživa određenu pogodnost. Te pogodnosti su i date u čl. 462, ne samo isključenjem mogućnosti izricanja kazne zatvora, nego i ograničenjem novčane kazne (do 3.000,00 €), pa i mjere bezbjednosti zabrane upravljanja motornim vozilom (do dvije godine).

Interesantno je da ovaj postupak još nije zaživio u praksi, iako u našem zakonodavstvu postoji preko devet godina, pa se može postaviti pitanje zbog čega je to tako, kao i dodatno pitanje: ako je to tako, da li ima potrebe da u ZKP imamo jednu „mrtvu normu“? Pouzdan odgovor teško je dati bez nekih dubljih istraživanja, ali takvo stanje je, najvjerovatnije, posljedica toga što je naše pravosuđe, dobrim dijelom, prilično konzervativno i dosta neraspoločeno prema novim institutima, koji teško probijaju put u svojoj primjeni. Slično je stanje bilo i s institutom *odloženog gonjenja* (diverzija krivičnog postupka), koji je dugo nailazio na otpor u primjeni da bi posljednjih godina polako počeo da se primjenjuje.

XI

Još jedan institut koji je uveden u naše zakonodavstvo, a pri čijem ozakonjenju je ratio legis bio ubrzanje i efikasnost krivičnog postupka, odnosno rješavanje krivične stvari i bez suda, jeste oportunitet krivičnog gonjenja koji je u ZKP predstavljen u dva vida: diverzija krivičnog postupka ili, kako to ZKP kaže, odloženo krivično gonjenje (čl. 272) i odbačaj krivične prijave iz razloga pravičnosti (čl. 273). Ovaj institut smo, do skora, imali samo u postupku prema maloljetnicima, ali je on u drugim zemljama pokazao značajne rezultate i sudove rasteretio tzv. bagatelnog kriminaliteta, pa je,

25 Slobodan Nadriljanski, „Kažnjavanje pre glavnog pretresa“, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Zlatibor 2009, 187.

bez obzira na neka sporna pitanja, podržan i u teoriji.²⁶ Jedno od tih spornih pitanja jeste i pitanje da li je to u skladu s ustavnom i zakonskom pozicijom državnog tužioca čija je osnovna funkcija krivično gonjenje učinilaca krivičnog djela, a ne konačno rješavanje krivične stvari, što po ustavu i zakonu pripada sudu. Pošto je za ovo savjetovanje pripremljen poseban referat na temu oportuniteta krivičnog gonjenja kao pojednostavljena forma rješavanja krivične stvari, mi se ovim pitanjem nećemo šire baviti.

XII

Još jedan institut koji je do sada bio svojstven anglosaksonskom pravu, ali polako osvaja i evropske prostore, našao je mjesta u novom ZKP. Riječ je o sporazumu o priznanju krivice, koji može znatno da doprinese efikasnosti krivičnog postupka. S obzirom na to da se i o ovom institutu može napraviti poseban prilog²⁷, nećemo se ovim pitanjem šire baviti, nego ćemo samo ukratko izložiti ono što je karakteristično u ZKP Crne Gore.

Brojna su pitanja koja su od značaja prilikom zakonskog uređenja ovog instituta, kao što su obim primjene (da li za sva krivična djela ili samo za lakša), vrsta i mjera krivične sankcije, uloga oštećenog u postupku sporazumijevanja, uloga branioca, pitanje mogućnosti izjavljivanja pravnog lijeka i slično. U čl. 300 ZKP predviđeno je da se na zaključenje sporazuma može ići za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do 10 godina, a predlog može da potekne od državnog tužioca, okrivljenog i njegovog branioca, i to najkasnije na prvom ročištu za odražavanje glavnog pretresa. Sporazum o priznanju krivice podnosi se predsjedniku vijeća iz čl. 24 st. 7 (vanpretresno vijeće) ako optužnica još nije podignuta, a nakon podizanja optužnice – predsjedniku vijeća. Šta čini predmet sporazuma predviđeno je u čl. 301 ZKP i državni tužilac i okrivljeni se sporazumijevaju o visini kazne i drugim sankcijama, troškovima krivičnog postupka, imovinskopravnom zahtjevu i o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke donesene na osnovu sporazuma.

Odlučujući o sporazumu sud može isti odbaciti, odbiti ili usvojiti. O sporazumu podnesenom prije podizanja optužnice odlučuje predsjednik vijeća iz čl. 24 st. 7 (u kom slučaju sporazum mora da sadrži podatke koje sadrži optužnica), a o sporazumu nakon podizanja optužnice odlučuje predsjednik vijeća. Na ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu prisustvuju državni tužilac, okrivljeni i branilac, a o ročištu se obavještavaju oštećeni i njegov punomoćnik. Kad rješenje o usvajanju sporazuma o priznanju krivice postane pravosnažno, predsjednik vijeća, bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana, donosi presudu u skladu s usvojenim sporazumom.

26 Vidjeti Dr Vojislav Đurđić, „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“, *RKK* br. 2–3, 2011; „Revizija osnovnih procesnih načela na kojima je uređen novi krivični postupak Srbije“, *Pravna riječ* br. 33, 2012; Dr Milan Škulić, „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“, *Pravna riječ* br. 15, 2008; Dr Snežana Cigler, *Načelo legaliteta i oportuniteta krivičnog gonjenja*, Novi Sad 1995; Dr Radmila Danić, *Načelo legaliteta i oportuniteta krivičnog gonjenja*, Beograd 2007; Mr Jasmina Kiurski, „Načelo oportuniteta“, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore*, Zlatibor 2004; Dragana Čvorović, „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“, *RKK* br. 1, 2008.

27 O tome šire Dr Danilo Nikolić, *Sporazum o priznanju krivice*, Niš 2006; „Sporazum o priznanju krivice“, *RKK* br. 1, 2007; Dr Stanko Bejatović, „Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP Srbije“, *RKK* broj 1–2, 2012; „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivično procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumente normativne efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Savjeta Evrope*, Pravni fakultet, Kragujevac 2009, Knjiga IV; „Sporazum o priznanju krivice i novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza“, *Savremene tendencije krivično procesnog prava u Srbiji i regionalna krivično procesna zakonodavstva*, Beograd 2012; Dr Vojislav Đurđić, „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku“, *RKK* br. 3, 2009; Dr Milan Škulić, *Sporazum o priznanju krivice*, Pravni fakultet, Beograd 2009; Svetlana Vujanović, „Sporazum o priznanju krivice u praksi pravosudnih organa Crne Gore“, *Savremene tendencije krivičnoprocesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnopravna zakonodavstva*, Beograd 2012.

Predlog za zaključenje sporazuma o priznanju krivice, kako smo već naveli, može da podnese državni tužilac, odnosno okrivljeni i njegov branilac, a ne i srodnici okrivljenog koji u njegovo ime i za njegov račun mogu da vrše pojedine procesne radnje. Zakonodavac koristi termin „predložiti“ (predlog) ne određujući njegovu formu i sadržinu, za razliku od sporazuma kojem je određena i forma i sadržina. Mislimo da predlog treba da bude u pismenoj formi i u pravnom smislu u vidu ponude. Ponuda kao sadržina predloga predstavlja jednostranu izjavu slobodne i dobrovoljne volje upućene drugoj strani u cilju zaključenja sporazuma o priznanju krivice. Predlog kao ponuda može da bude dat samo kao inicijativa da se pristupi pregovaranju, ali može odmah sadržavati neke ili sve uslove pod kojima je predlagač spreman da zaključi sporazum.

Strankama se ostavlja puna sloboda prilikom pregovaranja o uslovima pod kojima se može zaključiti sporazum, a sud nema nikakva prava ni u pogledu inicijative, ni u pogledu procesa pregovaranja i zaključivanja sporazuma.

Pisana forma sporazuma nužna je iz praktičnih razloga – radi zavođenja sporazuma u tužiočeve i sudske upitnike, prethodnog upoznavanja sudije s istim i ocjene ispunjenosti formalnih zakonskih uslova. Uz to, pismena forma obezbjeđuje ocjenu ispravnosti njegovog donošenja, ocjenu postupka za donošenje, ocjenu sadržine i, napokon, odlučivanje o njemu. Ovim institutom se želi doprinijeti ubrzanju krivičnog postupka i što prije dođe do zaključenja sporazuma, to će krivični postupak biti efikasniji. Za okrivljenog je najznačajniji onaj dio sporazuma koji se odnosi na vrstu i visinu kazne i druge dogovorene sankcije. Prilikom pregovaranja o visini kazne i drugim krivičnim sankcijama državni tužilac se, kao predstavnik države, mora pridržavati svih pravila materijalnog prava o odmjeravanju kazne, te uslovima izricanja drugih krivičnih sankcija.

Odredbe ZKP koje se odnose na sporazum o priznanju krivice počele su s primjenom šest mjeseci nakon stupanja na snagu ZKP, tj. od 26.02.2010. godine (dakle skoro godinu i po dana prije početka integralne primjene ZKP), tako da već možemo govoriti o trogodišnjem iskustvu u primjeni ovog instituta. Međutim, do sada ovaj institut nije naišao na široku primjenu u praksi. Od početka primjene odredbi ZKP o sporazumu o priznanju krivice, zaključno s prošlim polugođem, samo se u 29 predmeta išlo na zaključenje sporazuma, što je neznatno u odnosu na ukupan broj predmeta.²⁸ Koji su razlozi ovakve (ne)primjene ovog instituta moglo bi da bude predmet posebnog istraživanja, ali mislimo da se dobrim dijelom razlog nalazi u činjenici da je naše pravosuđe prilično konzervativno i teško otvara vrata primjeni novih instituta.

U uporednom zakonodavstvu postoje određene razlike u reglementaciji najznačajnijih pitanja u vezi sporazuma o priznanju krivice. Tako, u nekim zakonodavstvima nema ograničenja s obzirom na težinu krivičnog djela, pa se na sporazum o priznanju krivice može ići i za najteža krivična djela. Zakonodavac u Crnoj Gori je primjenu sporazuma ograničio na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do 10 godina i, po našem mišljenju, to je jedno razumno rješenje, jer ipak ovaj institut u dobroj mjeri potire javnopravni karakter krivičnom djelu i pravo na disponiranje krivičnim djelom, krivicom i kaznom, koje se daje okrivljenom, vodi svojevrsnoj „reprivatizaciji“ krivičnog postupka.²⁹

28 O tome šire u Svetlana Vujanović, *op. cit.*, 121.

29 A. Eser, „Funkcionalne promjene procesnih maksima krivičnog prava na putu ka „reprivatiziranju“ krivičnog postupka“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1992, 167.

Ima predloga da se i u našem ZKP brišu ograničenja u pogledu težine krivičnog djela i da je za rasvjetljenje i rješenje najtežih krivičnih djela i najpotrebnije ići na sporazum o priznanju krivice. Nije nam poznato na čemu se temelje ovi stavovi, ali iskustva u primjeni ovog instituta u zemljama u okruženju koje ga već 10 godina primjenjuju govore nam da u najtežim predmetima priznavanja krivice nisu bila tako česta kao što bi se očekivalo.³⁰

Shodno čl. 300 st. 4 ZKP sporazum o priznanju krivice može se podnijeti prije ili poslije podizanja optužnice³¹, pa ako se podnosi prije podizanja optužnice, sporazum o kojem odlučuje predsjednik vijeća iz čl. 24 st. 7 mora da sadrži podatke koje sadrži optužnica. Analizom ovih odredbi mogu se izdvojiti dva pitanja. Prvo, ako o sporazumu odlučuje predsjednik vijeća iz čl. 24 st. 7 prije podizanja optužnice, onda, s formalne strane, presuda se donosi bez podizanja optužnice, bez obzira na to što takav sporazum mora da sadrži sve elemente koje treba da sadrži optužnica, što je, kako se ističe u literaturi, u suprotnosti s načelom optužbe.³² Zato bi pravo rješenje bilo da do proseca pregovaranja može doći u svim fazama krivičnog postupka, zaključno s prvim ročištem za glavni pretres, a procesna radnja odlučivanja o sporazumu moguća je nakon potvrđivanja optužnice, što bi svakako podrazumijevalo i izmjenu postojećih odredbi koje se odnose na sporazum o priznanju krivice. Drugo, pogrešno je tražiti da sporazum koji je podnesen prije podizanja optužnice sadrži sve elemente koje sadrži optužnica. Na primer, ne treba da sadrži predlog dokaza koji će se izvesti na glavnom pretresu, jer se dokazi i ne izvode.

Uporedna zakonodavstva međusobno se razlikuju i u pogledu položaja oštećenog u procesu sporazumijevanja, negdje je on uključen u postupak sporazumijevanja i vodi se računa o njegovom interesu, a negdje on ne utiče na zaključivanje sporazuma. Naš zakonodavac je oštećenom dao značajno mjesto u postupku sporazumijevanja, pa je predmet sporazuma i imovinsko pravni zahtjev (čl. 301 st. 1 tač. 2), oštećeni se obavještava o ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu (čl. 302 st. 5), ali prilikom odlučivanja o sporazumu sud odlučuje da sporazumom nisu povrijeđena prava oštećenog.

XIII

S obzirom na ograničeni prostor, samo smo se ukratko osvrnuli na normativna rješenja koja znače pojednostavljenje procesne forme, čime se doprinosi efikasnosti krivičnog postupka. Međutim, ne treba ispustiti iz vida da efikasnost krivičnog postupka nije statička kategorija van prostora i vremena. Ona je vezana za stanje u društvu, uslovljena je homogenošću društva, zavisi od toga kako se poštuju ne samo zakonske norme, nego i moralne norme koje služe opštem ljudskom napretku. A u cilju poboljšanja efikasnosti krivičnog postupka i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu neodložno nam je potrebno autoritet zakona podići na viši nivo. A zakone, bez obzira koliko ih radili pod uticajem stranog zakonodavstva ili sugestija stranih eksperata, treba usklađivati s našom stvarnošću, na prvom mjestu tako da budu primjenljivi i relaksirani od „normativnog romantizma“. Čak ne treba previše insistirati ni na represivnosti krivičnog zakonodavstva, jer je davno rečeno da preventivna funkcija nije toliko u strogosti kazne, odnosno krivične sankcije, već u neminovnosti nje-ne primjene na svakog učinioca krivičnog djela za kojeg se utvrđi da je kriv.

30 O tome šire u Dr Veljko Ikanović, „Materijalnopравни i procesni aspekt priznavanja krivice“, *RKK* br. 1–2, 2012, 278.

31 U zemljama u okruženju (Srbija, BiH i Hrvatska) za donošenje presude na osnovu sporazuma o priznanju krivice nužno je da postoji optužnica bez obzira na to što se o priznanju krivice može pregovarati i prije podizanja optužnice.

32 Svetlana Vujanović, op. cit., 122.

Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima

1. O uprošćavanju procesnih formi

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima nastaju iz potrebe za racionalizacijom krivičnog postupka, potrebe koja svakim danom biva sve očiglednija, što se očituje u reformama krivičnoprocesnih zakonodavstava, kojima države sve češće pristupaju. U kom će pravcu racionalizacija ići, zavisi od uzroka i faktora koji tu potrebu za njom stvaraju. Ukoliko su uzroci sporog krivičnog pravosuđa u samom zakonodavstvu, u njegovoj reformi treba i tražiti izlaz. Kao argument u prilog pojednostavljenja i ubrzanja postupka uzima se porast priliva predmeta, koji nije praćen odgovarajućim povećanjem broja sudija i tužilaca, kao i postojanje formalizma čija je svrha da obezbedi bolju zaštitu optuženog.² I Savet Evrope u zajedničkoj akciji svojih članica za ubrzanje i pojednostavljenje funkcionisanja pravosudnog sistema polazi od povećanog broja krivičnih slučajeva pred sudovima, a posebno onih koji se kažnjavaju manjim kaznama, i od stava da docnja u rešavanju zločina kompromituje pravosuđe i nanosi štetu njegovom radu.³ Dužina trajanja krivičnog postupka često je osnovni kriterijum za vrednovanje uspešnosti rada pravosudnih organa i sinonim je za tezu o „sporom pravosuđu“, „sporjoj pravdi“, predugoj distanci od trenutka izvršenja krivičnog dela do „privođenja učinioca zasluženoj kazni“.⁴

1 Profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

2 Pradel, J., *Droit pénal comparé*, 2e édition, Paris, 2002, p. 603 (citirano prema: Goran P. Ilić, „O pojednostavljenju forme krivičnog postupka“, u zborniku *Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi*, Beograd 2006, 361).

3 Vidi preambulu Preporuke br. R(87)18 Komiteta ministara Saveta Evrope zemljama članicama u vezi s pojednostavljenjem krivičnog pravosuđa (usvojena od strane Komiteta ministara na 410. sednici održanoj 17. septembra 1987. na nivou zamenika ministara).

4 Dr Drago Radulović, „Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta“, u zborniku *Realne mogućnosti krivičnog zakonodavstva*, Beograd 1997, 159.

Koliki se značaj pridaje pravdi koja se deli bez zakašnjenja, izraženo je u svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, koja pravo na *suđenje u razumnom roku* uvršćuju u osnovna prava čoveka. Tako i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u odredbama o pravu na pravično suđenje (član 6 stav 1), statuirala i pravo na suđenje u razumnom roku.

Ubrzanje postupka je pravni i politički problem,⁵ pa je razumljivo što je i Komitet ministara Saveta Evrope usvojio preporuku vezanu za pojednostavljenje krivičnog pravosuđa, koja pored upućivanja na primenu načela diskrecionog gonjenja sadrži i ove smernice za otklanjanje spornosti krivične pravde u postupcima za lakša ali masovna krivična dela: koristiti tzv. skraćene postupke, vršiti vansudska poravnanja kao alternativu suđenju, koristiti tzv. pojednostavljene postupke, pojednostaviti redovni sudski postupak – Preporuka N0 (87) 18.

Saglasno ovim preporukama, ubrzanje krivične procedure može ići u pravcu pojednostavljenja opšte forme krivičnog postupka (putem mera kojim će se pojedine faze i stadijumi tog postupka uprostiti i učiniti fleksibilnijim), ili u pravcu razvijanja posebnih uprošćenih formi (tada, po pravilu, izostaju pojedine faze ili stadijumi, ili se poseže za nekim instrumentima vansudskog rešavanja krivičnih predmeta – diverzioni metod).

Zakonodavac beži iz opšteg u izuzetni postupak kad god želi da postigne brzinu u suđenju određenih krivičnih dela.⁶ U poslednje vreme uprošćavanje procesnih formi je okrenuto ka izbegavanju suđenja na glavnom pretresu premeštanjem težišta odlučivanja na neku raniju fazu postupka. Za starije pojednostavljene postupke bilo je karakteristično da izostaju faze koje prethode glavnom pretresu, kao što je slučaj s našim sumarnim krivičnim postupkom u kome izostaje faza istrage.

Zapaženo je da savremena zakonodavstva karakterišu česte reforme zasnovane na umnožavanju posebnih, uprošćenih formi krivične procedure.⁷ Međutim, težnja ka uprošćavanju procesnih formi ne sme preći donju granicu ispod koje proces više ne predstavlja čvrst sistem garancija za ostvarivanje jednog *due process of law* i jedne meritorno pravilne odluke.⁸

U uporednom pravu sve je više novih modaliteta pojednostavljenih krivičnih postupaka, raznovrsnih i međusobno različitih po načinu na koji su uređeni. Utemeljeni su u ideji da se uprošćavanjem procesnih formi⁹ i njihovim prilagođavanjem predmetu sudskog postupka, omogućiti brže, racionalnije i efikasnije suđenje. Prateći tu tendenciju i po uzoru na rešenja iz uporednog prava,¹⁰ u Srbiji su Zakonikom o krivičnom postupku iz 2001. godine uvedena dva potpuno nova posebna krivična postupka: a) postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa i b) postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije. To su radikalna i smela zakonska

5 Dr Tihomir Vasiljević, „Sredstva za ubrzanje krivičnog postupka“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1966, 141.

6 T. Vasiljević, „Značaj brzine i uzroci spornosti krivičnog sudskog postupka“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, br. 2/1941, 91.

7 Dr Snežana Brkić, „Nove procesne forme u Zakoniku o krivičnom postupku“, u zborniku *Mesto jugoslovenskog krivičnog prava u savremenom krivičnom pravu*, Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd 2002, 218.

8 Dr Siniša Triva, „Mjere koje imaju za cilj da građanski sudski postupak bude brži i efikasniji“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, br. 4/1972, 421.

9 Opširnije o uprošćavanju procesnih formi vidi: Dr Momčilo Grubač, „Nove odredbe o glavnom pretresu u Zakonu o krivičnom postupku od 24. 12. 1976. godine“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/87; Dr Stanko Bejatović, „Pojednostavljeni krivični postupci i tendencije državnog reagovanja na kriminal“, u zborniku *Strategija državnog reagovanja protiv kriminala*, Beograd 2003. i dr Vojislav Đurđić, „Aktuelna pitanja i osnovne karakteristike glavnog krivičnog postupka“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/99.

10 Uzor našem zakonodavcu bio je procesni zakon Nemačke, iz koga su u nešto izmenjenom obliku preuzeta zakonska rešenja (§§ 407 bis 412 StPO).

rešenja, zasnovana na ideji da se efikasnost postupka može postići sprečavanjem da svi započeti postupci dospeju do glavnog pretresa, tako što će se omogućiti da glavni predmet postupka definitivno bude rešen u nekoj ranijoj fazi pre glavnog pretresa. Sud se na taj način rasterećuje suvišnog i nepotrebnog iznošenja svake krivične stvari na glavni pretres. Time je i u Srbiji definitivno *srušen postulat* tradicionalnog mešovitog tipa krivičnog postupka da *nema presuđenja bez glavnog pretresa*. Za razliku od sumarnog postupka, koji je takođe izgrađen na ideji uprošćavanja procesnih formi, u kome izostaje faza istrage, u ovim novoustanovljenim posebnim postupcima izbegava se faza glavnog pretresa, bez koje je doskora bilo nezamislivo suđenje u kontinentalnom tipu krivičnog postupka. Sledeći savremene ideje o mogućim modalitetima racionalizacije postupka, srpski zakonodavac je novelom iz 2009. godine uveo još jednu novu formu pojednostavljenog postupka – sporazum o priznanju krivice. Time je ujedno uveden jedan instrument konsenzualne pravde, koja je doskora bila nezamisliva u mešovitom tipu krivičnog postupka. Sve te uprošćene forme, izuzev postupka za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije, predviđa i novi procesni zakonik. U osnovi su zadržana ranija zakonska rešenja, sumarni postupak je proširen na sva dela sa zaprećenom kaznom do osam godina zatvora, neke odredbe su presistematizovane, a pojedini postupci preimenovani.

2. Odnos osnovnih procesnih načela i uprošćenih procesnih formi

Za uprošćene procesne forme karakteristično je da se od redovnog krivičnog postupka razlikuju po strukturi, koja se prilagođava raznolikim razlozima uprošćavanja (prirodi i težini dela, složenosti predmeta i kvalitetu dokazne građe, svojstvima okrivljenog, stavu stranaka prema optužbi, kao što su priznanje okrivljenog ili sporazum stranaka, itd). U osnovi se strukturalne promene svode na izostavljanje pojedinih faza ili čitavih stadijuma (izostavlja se faza istrage ili čitav prethodni postupak, ili pak glavni postupak, iza kog može izostati i postupak po pravnim lekovima). Upravo ta „defektnost“ strukture iziskuje da se procesne faze i procesne radnje unutar njih povežu, a osnovne procesne funkcije uredi na drukčijem ostvarenju osnovnih procesnih načela. Budući da se objašnjenje odnosa osnovnih procesnih načela i uprošćenih procesnih formi nužno temelji i zavisi od poimanja procesnih načela i njihove funkcije, od razvrstavanja kakvog načela u osnovna i definisanja suštine svakog od njih, najpre će ti opšti pojmovi biti sažeto objašnjeni.

Imajući u vidu da u teoriji krivičnog procesnog prava nema opšteprihvaćene definicije, može se smatrati da je prihvatljivo shvatanje po kome se osnovna procesna načela poimaju kao *opšta pravna pravila koja nastaju sintezom procesnih propisa međunarodnog ili unutrašnjeg prava iz kojih izvire, usmerena ka nekim postuliranim društvenim vrednostima čijem ostvarenju uređenje krivičnog postupka treba da služi*.¹¹ Svoju funkciju procesna načela rasprostiru na pravnu nauku, pravnu politiku i pravnu praksu. Pravna nauka nastoji da izgradi teorijsku sistematizaciju i da mnoštvo pojedinačnih pravnih pravila svede na određeni broj principa, a ta potreba izvire iz ekonomije naučnog mišljenja, koja traži svođenje što većeg broja objekata pod isti objašnjavajući pojam.¹² U odnosu na zakonodavca, načela se shvataju kao njegov najbolji izbor procesnih institucija u svetlu kriminalne politike, dok se u odnosu na organe krivičnog postupka shvataju kao

11 V. Đurđić, „Revizija osnovnih procesnih načela na kojima je uređen novi krivični postupak Srbije“, *Pravna riječ*, br. 33/2012, 449.

12 Dr Toma Živanović, *Sistem sintetičke pravne filozofije*, 1951, 265.

pomagala u tumačenju propisa krivičnog procesnog prava, posebno onda kad oni sadrže pravne standarde ili pravne praznine koje treba popuniti.¹³

Uopšteno uzetv, pravna načela se razlikuju od običnih pravnih pravila po normativnoj strukturi kao osnovu primene – pravno pravilo se ili primenjuje u celosti ili se uopšte ne primenjuje (nije moguća delimična primena), dok načela sadrže zahtev da se u potpunosti ili što je moguće u većoj meri ostvari neki društveni cilj (predstavljaju „optimalne zapovesti“ – *Optimierungsgebote*¹⁴). Ta neodređenost zahtevanog ponašanja, zbog koje se načela označavaju kao „optimalne zapovesti“, može dovesti do kolizije načela, što ima za posledicu ograničenje u njihovom ispunjenju. Ova odlika pravnih načela uopšte, pa i procesnih načela, posebno dolazi do izražaja u domenu uprošćavanja procesnih formi.

Uprošćavanje procesnih formi u biti obuhvata ostvarenje tri zahteva, sadržinski različita ali usmerena ka ostvarenju istog cilja. Ti zahtevi se, naime, javljaju kao sredstva za ostvarenje jednog istog cilja – postizanje uprošćene procesne forme koja odgovara osnovu uprošćavanja. Reč je o: *skraćivanju* postupka, koje se postiže izostavljanjem pojedinih faza ili čitavih stadijuma; *ubrzavanju* postupka putem ustanovljavanja ili skraćivanja rokova za preduzimanje procesnih radnji ili za trajanje prinudnih mera, te o *deformalizaciji* postupka (izostavljanjem formalnosti ili kakvih garancija).¹⁵ U tom pravcu se kao osobito pogodan metod javlja odstupanje od doslednog sprovođenja pojedinih procesnih načela uspostavljanjem režima izuzetaka u posebnim krivičnim postupcima.¹⁶

Iz rečenog bi se mogao izvesti opšti zaključak da se u uprošćenim formama ograničava važenje pojedinih osnovnih načela karakterističnih za opštu procesnu formu, kako bi se uprošćene procesne forme rasteretile garancija, saobrazno osnovima i načinu uprošćavanja, i ostvarila svrha uvođenja svake pojedinačne uprošćene procesne forme. Nije moguće unapred postaviti opšte pravilo koja će načela biti ograničena u uprošćenim procesnim formama, ali se čini logičnim da se sužava polje onih načela koja dominiraju fazom ili stadijumom koja izostaje u strukturi pojedine uprošćene forme. Primera radi, u onim uprošćenim formama u kojima izostaje istraga smanjen je obim inkvizicionog načela, dok se u uprošćenim formama koje u strukturi nemaju glavni pretres ograničava polje načela neposrednosti i kontradiktornosti.

Ograničenje ispunjenja osnovnih načela krivičnog postupka relativno fakultativni karakter onih uprošćenih formi kod kojih njihovo pokretanje ili okončanje zavisi od volje stranaka. Postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa, sada preimenovan, istina pogrešno,¹⁷ u ročište za izricanje krivične sankcije, započinje na zahtev javnog tužioca, a osuđujuća presuda se donosi ako se okrivljeni na ročištu saglasi s predlogom javnog tužioca o vrsti i meri krivične sankcije (čl. 512 i čl. 517 st. 2 tač. 1 ZKP/21011). Osim rečenog, okrivljeni može sprečiti da se okonča već započeti postupak izricanja krivične sankcije bez glavnog pretresa i prevesti ga u sumarni postupak (da bi se održao glavni pretres), izjavljivanjem prigovora protiv osuđujuće presude donete po osnovu nedolaska optuženog na ročište (čl. 518 st. 2 i 3 ZKP/2011).

13 Dr sc. Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb 2003, 78.

14 R. Alexy, „Rechtsregeln und Rechtsprinzipien“, *Archiv für Recht – und Sozialphilosophie*, Beiheft 25/1985, 19.

15 Cf. S. Brkić, *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad 2004, 166.

16 T. Vasiljević, „Značaj brzine i uzroci sporosti krivičnog sudskog postupka“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 96.

17 Vidi: „Redefinisavanje klasičnih procesnih pojmova u Prednarcu Zakonika o krivičnom postupku iz 2010“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/2010, 18 i 19.

Odnos između pravnih načela, uopšteno uzev, nije jednoznačno određen i može biti odnos nadređenosti-podređenosti, isključivosti, delimičnog ukrštanja i uzajamnog nedoticaja.¹⁸ Ove korelacije postoje i među procesnim načelima, u opštoj i u uprošćenim formama krivičnog postupka, i mogu biti od koristi prilikom izbora načina transformacije procesnih načela koja treba da posluži za integrisanje strukturalnih elemenata (faza i stadijuma) skraćene strukture uprošćene procesne forme. To znači da ograničenje ispunjenja nekog osnovnog načela nema za posledicu obavezno favorizovanje nekog osnovnog načela ili pak da nužno povlači za sobom ograničenje nekog drugog načela. Transformacija osnovnih procesnih načela prilikom uprošćavanja procesnih formi jedino je podređena legitimirajućem osnovu zbog kojeg se pojedina uprošćena forma postupka i ustanovljava, a pomenuta korelacija pravnih načela može biti od koristi kao metod da se u tom cilju osnovna procesna načela međusobno usklade. Ukratko, transformacija osnovnih načela krivičnog postupka mora biti u funkciji uprošćavanja procesnih formi.

3. Transmisija negativnih efekata uređenja osnovnih načela iz opšte u uprošćene procesne forme

Pod uticajem raznorodnih faktora,¹⁹ pravnih i vanpravnih, načela podležu promenama, menja im se obim i značenje, razlozi kojima se pravdaju i ciljevi kojima služe, ili se jedna načela zamenjuju drugima – zato im je *relativnost*²⁰ odlika. Na normativnom planu, u zakonodavnim reformama se promene osnovnih načela manifestuju u vidu proširenja ili smanjenja polja važenja nekog osnovnog načela, u vidu njihovog zakonskog redefinisavanja pa sve do ukidanja pojedinog načela.

Svaka od tih promena u osnovnim načelima odražava se, u manjoj ili većoj meri, na uređenje opšte forme krivičnog postupka, a odraz tih promena na uređenje i povezivanje strukturalnih elemenata postupka naročito je izražen kod ograničenja i ukidanja nekog osnovnog načela. Ukidanje u opštoj procesnoj formi nekog načela koje se u doktrini razvrstava u osnovna načela, kao što je učinjeno Zakonikom o krivičnom postupku iz 2011, reperkutuje se na preuređenje čitavog redovnog krivičnog postupka, pogotovu ako se radi o načelu za koje se smatra (ili se smatralo) da dominira svim drugim načelima, kao što je načelo utvrđivanja istine. Zbog ukidanja načela istine u krivičnom postupku otvaraju se mnogobrojna pitanja: Ako se u krivičnom postupku ne utvrđuje istina o krivičnom događaju, na koji način je moguća pravilna primena materijalnog krivičnog prava na konkretan slučaj, kao opšteprihvaćeni cilj krivičnog postupka? Pošto u državi „vlдавине права“ niko ne može biti kažnjen dok se sa sigurnošću ne utvrdi da potpada pod pravo države na kažnjavanje, kad se ukine načelo istine i sud se u krivičnom postupku oslobodi odgovornosti za dokazivanje svih pravno relevantnih činjenica – na čemu će se zasnivati *ius puniendi* države? To je fundamentalno pitanje, pravnoteorijsko i pravopolitičko, ali i etičko i filozofsko, na koje srpski zakonopisci nisu dali odgovor. Može li država, u krajnjem, poveriti strankama utvrđivanje činjenica na kojima se zasniva javni interes kažnjavanja ili je civilizacijski da se osloni na samostalni, nezavisni, nepristrasni i kompetentni organ, kakav je sud?²¹

18 U. Penski, „Rechtsgrundsätze und Rechtsregeln“, *Juristenzeitung*, 3/1989, 108 (citirano prema: S. Brkić, *Racionalizacija ...*, 256).

19 Vidi: M. Grubač, „Načela krivičnog postupka i njihova transformacija“, *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1-2/1995, 72.

20 Dr Tihomir Vasiljević, „Transformacija principa krivičnog procesnog prava“, *Analiz Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1969, br. 3-4, 300.

21 V. Đurđić, „Revizija osnovnih procesnih načela na kojima je uređen novi krivični postupak Srbije“, *Pravna riječ*, br. 33/2012, 454.

Osnovna procesna načela rasprostiru se i na uprošćene forme krivičnog postupka ako njihovo važenje nije ograničeno ili ukinuto posebnim zakonskim odredbama kojima se uređuje dati uprošćeni postupak. To jednako važi i za dejstvo zakonskih promena osnovnih načela na uprošćene procesne forme, pa i kad su u pitanju negativna dejstva. Drukčije rečeno, negativna dejstva reformisanja osnovnog načela na uređenje i praktičnu primenu redovnog krivičnog postupka, prenose se i na uprošćene forme u kojima to načelo nije ograničeno ili isključeno. Zato ćemo ukazati na dejstva nekih osnovnih načela redefinisanih procesnim zakonikom iz 2011. godine.

Načelo optužbe. Pogrešno zakonsko određenje krivičnog postupka prinudilo je zakonopisce da iz novog zakona izostave odredbu o načelu optužbe. Zato što se po zamisli zakonopisaca istraga smatra strukturalnim elementom krivičnog postupka u užem smislu, a pokreće se *odlukom javnog tužioca* u formi naredbe (čl. 7 st. 1 tač. 1 ZKP/2011), nije bilo moguće zadržati dosadašnju, inače u procesnim kodeksima uobičajenu zakonsku definiciju načela optužbe²², koja je glasila: „Krivični postupak pokreće se po zahtevu ovlašćenog tužioca“²³. Umesto da traže rešenje u otklanjanju uzroka koji sprečava da se načelo optužbe pravilno i konsekvantno zakonom reguliše, zakonopisci su pribegli jednom pragmatičnom, nimalo inventivnom zahvatu – izbacili su definiciju načela optužbe iz procesnog zakonika. To, međutim, ne znači da budući krivični postupak neće biti uređen na načelu optužbe, jer ono posredno proizlazi iz drugih odredaba, npr. o ovlašćenom tužiocu, o predmetu presude,²⁴ o presudi kojom se optužba odbija, o bitnim povredama odredaba krivičnog postupka kao osnova za pobijanje presude i dr. (čl. 5 st. 1, čl. 420 st. 1 i čl. 422 st. 1 tač. 1, čl. 438 st. 1 tač. 7 ZKP/2011).

Da je moguća zakonska definicija načela optužbe i kad je istraga uređena kao javnotužilačka, zakonopisci su se mogli uveriti da su pogledali kakva su iskustva u uporednom pravu kad se pojam krivičnog postupka pravilno definiše. Zakonska definicija optužbe postoji i u pravnim sistemima koji su nam tradicionalno uzor za izgradnju krivičnog procesnog zakonodavstva, pa i pravnog sistema u celini gledano, a takođe i u krivičnom procesnom zakonodavstvu države čija su rešenja zakonopisci često preuzimali ili parafrazirali. U nemačkom krivičnom procesnom pravu, koje nam tradicionalno služi kao izvor ideja za izgradnju našeg zakonodavstva, postoji zakonska definicija optužbe: „Postupak pred sudom se pokreće podizanjem optužnice“ (§ 151 StPO). U hrvatskom pravnom sistemu načelo optužbe je podignuto na rang ustavnog načela (čl. 25 st. 5 Ustava RH) i kao takvo preuzeto je u krivični procesni zakon: „Kazneni postupak se provodi na zahtjev ovlašćenog tužitelja“ (čl. 2 ZKP RH). Takvo rešenje postoji i u crnogorskom krivičnom procesnom pravu, samo što je u samoj definiciji precizirano da je načelo optužbe potrebno i u toku krivičnog postupka: „Krivični postupak pokreće se i vodi po optužbi ovlašćenog tužioca“ (čl. 18 st. 1 ZKP CG). Umesto da iskoriste iskustva iz uporednog prava, zakonopisci su ostali dosledni i verni svom originalnom ali pogrešnom poimanju krivičnog postupka, pa makar svojom upornošću razrušili mnoge definicije klasičnih krivičnoprocesnih pojmova.

Umesto na optužnom načelu, čija je definicija izostavljena iz procesnog zakonika, prethodni krivični postupak (pre svega faza istrage), izgrađen je s izraženim elementima inkvizicionog načela: istraga, a prema zakonskom tekstu *eo ipso* i krivični postupak u užem smislu, pokreće se po službenoj dužnosti, čak i protiv nepoznatog učinioca; okrivljeni nema pravo žalbe na rešenje o

22 Vidi: čl. 17 ZKP Makedonije, čl. 405 ZKP Italije, čl. 2 st. 1 ZKP Hrvatske, čl. 18 st. 1 ZKP Crne Gore i dr.

23 Čl. 19 Zakonika o krivičnom postupku iz 2001 (*Službeni list SRJ*, br. 70/2001 i 68/2002 i *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – dr. zakon, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon, 72/2009 i 76/2010).

24 Mislimo da sadržini čl. 420 ZKP više odgovara naziv „predmet presude“ nego „odnos presude i optužbe“.

spvođenju istrage; u istrazi isključivo javni tužilac sprovodi dokazne radnje, čiji rezultati se bez ikakvih zakonskih prepreka mogu direktno koristiti kao dokaz na glavnom pretresu; javni tužilac odlučuje o predlozima okrivljenog ili njegovog branioca da se izvedu dokazi; odbrana nema pravo da saslušava svedoke i veštake u istrazi pa da se njihov iskaz koristi kao dokazno sredstvo na glavnom pretresu; ako je istraga vođena protiv nepoznatog učinioca, optužnica može biti potvrđena samo na osnovu dokaza javnog tužioca; itd.

Načelo neposrednosti. Kad se posmatra istorijat noveliranja našeg krivičnog procesnog prava, stiče se utisak da je sa svakom konceptijskom novelom obim odstupanja od načela neposrednosti sve širi (npr. oba nova procesna kodeksa, onaj iz 2006. i ovaj iz 2011. sadrže izmene koje se direktno ili indirektno obrušavaju na načelo neposrednosti).

Specifičnost zakonika iz 2011. godine je u tome što je ostvarivanje načela dovedeno u pitanje iako nisu menjane odredbe kojima se odstupa od neposrednog izvođenja dokaza na glavnom pretresu. Problem je nastao zato što je promenjena priroda istrage, umesto sudske postala je, u osnovi, javnotužilačka, a toj radikalnoj promeni nije prilagođeno posredno izvođenje dokaza na glavnom pretresu. Odredbe o odstupanju od načela neposrednosti izvođenja dokaza na glavnom pretresu ostale su nepromenjene, pa su pomoću njih izjednačeni nesudski i sudski dokazi. Da dokazi koje je izveo javni tužilac, sud ili policija imaju istu snagu kao sudski dokazi vidi se iz odredaba o „upoznavanju sa sadržinom zapisnika o iskazima“, prema kojima se zapisnici o dokazima izvedenim u istrazi mogu koristiti na glavnom pretresu i biti osnov presude, bez obzira na to koji organ je izveo te dokaze (čl. 406 ZKP/2011). Dokazi izvedeni od nesudskih organa u istrazi, prema novoj zakonskoj regulativi, ni po čemu se ne razlikuju od onih izvedenih u predistrazi od istih tih organa. (Sa tog stanovišta, isto bi i jednostavnije bilo da su u važećem procesnom zakoniku samo osnaženi dokazi nesudskih organa u pretkrivičnom postupku, umesto ukidanja sudske istrage). Time što je u nekim slučajevima javnom tužiocu nametnuta obaveza da pre ispitivanja svedoka i veštaka pribavi saglasnost sudije za prethodni postupak (kad se ispituju bez prisustva osumnjičenog, bilo da nije pozvan ili se radi o istrazi protiv nepoznatog učinioca), ne ojačava se dokazna snaga tužiočevih dokaznih radnji, niti se tako dobijen iskaz uopšte može konvalidirati prethodnom odlukom suda.

Nasuprot ponuđenoj koncepciji da i sudski i nesudski dokazi iz istrage imaju istu pravnu snagu, skoro je opšteprihvaćeno da sudski dokazi izvedeni po strogim formalnim pravilima mogu biti činjenična osnova presude i kad su izvedeni u pretpretresnim fazama, i da su po dokaznoj snazi nadmoćni u odnosu na nesudske dokaze (od ovog pravila izuzimaju se materijalni dokazi i dokazi do kojih se došlo tzv. posebnim dokaznim radnjama sprovedenim na osnovu odluke suda). Međutim, to ne znači da javnotužilačka istraga ima za posledicu da se na glavnom pretresu apsolutno isključuje korišćenje dokaza iz istrage. Tako rigidan koncept prvobitno je bio zastupljen u radikalnoj reformi italijanskog krivičnog postupka kada je uveden čist adverzijalni model, ali se kasnije od tog koncepta odustalo pre svega zbog tzv. mafijaških krivičnih dela. U uporednom pravu je češće da se i dokazi iz javnotužilačke istrage mogu izuzetno koristiti kao činjenična osnova presude, ali pod strogim uslovima, kao što je to slučaj s nemačkim krivičnim postupkom.²⁵

25 Vidi § 251 StPO.

Kad se nova koncepcija dokazne snage nesudskih dokaza izvedenih u istrazi dovede u vezu sa stranački uređenim glavnim pretresom, zaključak je da se u našem novom postupku putem odredbi o odstupanju od načela neposrednosti favorizuje jedna stranka – javni tužilac, što takvu koncepciju čini dubioznom. Dok okrivljeni na glavnom pretresu, putem primene načela neposrednosti i kontradiktornosti, mora dokazivati svaku činjenicu koja mu ide u korist, javni tužilac dokaze koje je sam izveo (pa i one bez prisustva osumnjičenog) može posredno uvesti u postupak putem korišćenja zapisnika o izvedenim dokazima i ti dokazi mogu biti osnov presude. Zato što okrivljeni ne učestvuje u izvođenju dokaza i što nije osigurana „jednakost oružja“, postupak u kome se presuđenje temelji na nesudskim dokazima daleko je od pravičnog.

Načelo kontradiktornosti. Načelo kontradiktornosti se ne definiše nekom eksplicitnom zakonskom normom već proizlazi iz samog uređenja postupka. Jedino u onom modelu krivičnog postupka koji je izgrađen, u manjoj ili većoj meri, kao spor ravnopravnih stranaka pred sudom, može biti reči o načelu kontradiktornosti. U zakonskoj regulativi inače, kontradiktornost postupka se postiže garantovanjem *fizičkog prisustva stranaka*, ustanovljavanjem obaveze organima postupka da *blagovremeno upoznaju stranke s vremenom izvođenja procesnih radnji i materijalom postupka*, kao i pravilima kojima se omogućava *davanje izjava i predloga*.²⁶

Ograničenja načela kontradiktornosti tipična su za prethodni postupak, ali su moguća i na glavnom pretresu. Neka odstupanja od načela neposrednosti istovremeno su i odstupanja od načela kontradiktornosti. Na primer, posredno izvođenje dokaza na glavnom pretresu razara i neposrednost i kontradiktornost postupka, na štetu kvaliteta sudskih odluka, a negativno se ocenjuje i sa stanovišta zaštite ljudskih prava.

U tom pogledu, i sa stanovišta kontradiktornosti, pod najvećim znakom pitanja je kompatibilnost s Ustavom i Evropskom konvencijom onih odredaba najnovijeg srpskog kodeksa o jednoj pravnoj snazi dokaza neposredno izvedenih na glavnom pretresu i posrednih dokaza, izvedenih u nekoj od ranijih faza prethodnog postupka, pa čak i u predistražnom postupku. U tim slučajevima, kad se radi o iskazu svedoka i veštaka ili ispitivanju stručnog savetnika, osumnjičeni nema mogućnost da im na glavnom pretresu postavlja pitanja kao kod kontradiktornog saslušanja, čime mu je uskraćeno pravo „na jednakost oružja“ i dovodi se u procesno neravnopravan položaj. Izjave date u nekoj od prethodnih faza postupka mogu se koristiti kao dokaz, i to nije nekonzistentno sa stavom 1 i 3(d) člana 6 Evropske konvencije, pod uslovom da je optuženom pružena adekvatna i propisana mogućnost da ospori i ispita svedoka protiv njega, bilo u vreme kad svedok daje izjavu ili u nekoj kasnijoj fazi postupka.²⁷ Taj pravni standard na kome se temelji načelo pravičnog postupka, koji se označava kao „jednakost oružja“, ne zadovoljava zakonsko uređenje dokaznih radnji u istrazi kad se dovede u vezu s odstupanjima od načela neposrednosti na glavnom pretresu.

O „jednakosti oružja“ u ovom slučaju ne može biti ni reči iz više razloga. Dokazne radnje u istrazi izvodi isključivo javni tužilac, a okrivljeni i njegov branilac mogu samo prisustvovati njihovom izvođenju, ali ni to pravo nije garantovano bez ograničenja (čl. 300 ZKP/2011). I svedoke odbrane (takođe i veštake), a ne samo svedoke optužbe, u istrazi ispituje javni tužilac, jer u istrazi ne važe pravila o osnovnom, unakrsnom i dopunskom ispitivanju koja su propisana za glavni

26 Vidi: M. Grubač, *Krivično procesno pravo, Uvod i opšti deo*, Beograd 2004, 145.

27 Slučaj *Kostovski*, presuda od 20. novembra 1989, A.166.

pretres. Nije teško zaključiti u kom pravcu će biti usmereno ispitivanje kad svedoka ispituje protivnička stranka! Okrivljeni i njegov branilac imaju jedino pravo da javnom tužiocu predlože da svedoku optužbe, svedoku odbrane ili veštaku postavi određeno pitanje radi razjašnjenja starije stvari, koja javni tužilac može odbiti ili preformulisati (izuzetno, javni tužilac može odobriti neposredno postavljanje pitanja). Okrivljeni u istrazi nema pravo da unakrsno ispituje svedoke optužbe, jer ta pravila važe samo za glavni pretres. Može li se uopšte govoriti o bilo kakvoj jednakosti ako u istrazi okrivljeni nema pravo na direktno ispitivanje svojih svedoka i unakrsno ispitivanje svedoka optužbe. Pre bi se moglo reći da prisustvo okrivljenog i njegovog branioca dokaznim radnjama u istrazi predstavlja vid kontrole rada javnog tužioca, ali je nedovoljno da osigura „jednakost oružja“. To samo po sebi nije u suprotnosti s pravičnim postupkom, ako bi služilo za podizanje optužbe. Međutim, kako se iskazi svedoka i veštaka iz istrage mogu na glavnom pretresu koristiti bez ikakvih ograničenja, okrivljeni nema mogućnost da ospori i pod istim uslovima ispita svedoke protiv sebe ili da direktno ispita svoje svedoke (dovoljno je da svedok ili veštak ne dođe na glavni pretres, tj. da se „ne mogu pronaći“, ili da bez zakonskog osnova neće da svedoči, pa da njegov iskaz, na predlog tužioca, odlukom suda postane činjenična osnova presude)²⁸. Jednakost oružja direktno je anulirana u slučajevima kad javni tužilac ispituje svedoke ili veštake bez prisustva okrivljenog i njegovog branioca, pa se njihovi iskazi na glavnom pretresu iskoriste za činjeničnu osnovu presude bez ispitivanja, primenom načela usmenosti, neposrednosti i kontradiktornosti. U slučaju kad poziv braniocu i okrivljenom „nije dostavljen u skladu s odredbama“ procesnog zakonika i kad se istraga vodi protiv nepoznatog učinioca, javni tužilac je ovlašćen da ispituje svedoke ili veštake bez prisustva branioca i protivne stranke, ali mu je za to potrebno prethodno odobrenje sudije za prethodni postupak (čl. 300 st. 6 ZKP/2011). Međutim, bez posebnog obrazlaganja posve je jasno da prethodna saglasnost suda ne može podići dokazni kredibilitet iskaza svedoka ili veštaka koje javni tužilac sam ispita bez prisustva branioca i okrivljenog, niti ima bilo kakvog uticaja na „jednakost oružja“. Nije propisano iz kojih razloga sud može dati saglasnost, to je prepušteno slobodnoj volji sudije, pa se postavlja pitanje šta je racio ove odredbe. Budući da sva vlast u istrazi pripada javnom tužiocu, ne može se očekivati od sudije za prethodni postupak da nedavanjem saglasnosti spreči vođenje istrage protiv nepoznatog učinioca, što je kao zakonsko rešenje samo po sebi dubiozno.

Odstupanja od načela neposrednosti, dakle, ostala su ista kao da sudska istraga nije zamenjena javnotužilačkom. To znači da dokazi koje su izveli drugi državni organi u predistrazi i istrazi isto vrede kao da ih je izveo sud uz poštovanje stroge zakonske forme i procesnih principa neposrednosti, kontradiktornosti i javnosti, koji dominiraju glavnim pretresom. Međutim, nedopustivo je da u pogledu dokazne snage budu izjednačeni sudski i nesudski dokazi jer se time postupak udaljava od svog osnovnog zadatka – pravilne primene materijalnog krivičnog prava na konkretan događaj, a zbog neravnopravnog položaja okrivljenog u pogledu izvođenja dokaza takav postupak ne može se označiti pravičnim.

Načelo kontradiktornosti pretpostavlja da postupak mora u određenoj meri biti uređen na „stranački način“, tj. kao adverzijalni postupak, pa je stoga to načelo najzastupljenije na glavnom pretresu. Tu ideju su zakonopisci maksimalno razvili: na glavnom pretresu dokaze izvode isključivo stranke, dok je uloga suda u potpunosti pasivizirana. Najpre se izvode dokazi koje je predložio tužilac, potom dokazi odbrane i na kraju dokazi čije je izvođenje naredio sud po službenoj dužnosti. U zakonu je određen redosled i saslušanja okrivljenog i ispitivanja svedoka, veštaka i

28 Vidi čl. 406 st. 1 tač. 1 i 4 ZKP/2011).

stručnog savetnika. Ispitivanje može biti osnovno, kad svedoka ili veštaka ispituje stranka koja ih je i predložila, unakrsno, kad ih ispituje suprotna stranka, i ponovno, kad ih ponovo ispituje stranka koja ih je i predložila (čl. 396 i 402 ZKP/2011). Na osnovu rečenog, izgleda kao da su stvoreni uslovi za pravnički dvoboj dweju ravnopravnih stranaka. Međutim, za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora manja od osam godina branilac nije obavezan, što znači da je stručna odbrana fakultativna za najveći broj krivičnih dela, po zakonskoj nomenklaturi i po izvršenim krivičnim delima. U tim slučajevima, ako okrivljeni ne uzme branioca, način izvođenja dokaza i procena pravne važnosti činjenica prepušteni su laičkom poimanju, a tada o ravnopravnosti stranaka ne može biti ni reči. U čisto adverzijalnom glavnom pretresu razlozi pravičnosti nalažu da stručna odbrana bude obavezna u svim slučajevima, nezavisno od vrste i težine krivičnog dela očitovanih u zaprećenoj kazni, ali su taj zahtev zakonopisci prevideli, zaslepljeni sjajem novog modela glavnog pretresa izgrađenog na formalnoj ravnopravnosti stranaka. I u slučajevima kad okrivljeni ima branioca, bez obzira na to da li je stručna odbrana obavezna ili fakultativna, pitanje je u koliko slučajeva će ona biti kompetentna i delotvorna, od čega isključivo zavisi stvarna a ne formalna ravnopravnost.

4. Zaključne napomene

Transformacija osnovnih načela krivičnog postupka veoma je pogodan metod da se prilikom uprošćavanja procesnih formi međusobno usklade i integrišu strukturalni elementi određene uprošćene forme postupka u krivičnim stvarima, saobrazno postuliranim vrednostima koje predstavljaju osnov uprošćavanja i funkciji koju ta forma treba da ostvari.

Svako osnovno načelo na kojem se temelji uređenje redovnog krivičnog postupka rasprostire svoje važenje i na uprošćene forme presuđenja krivične stvari ako prilikom izgradnje date procesne forme ne bude ograničeno ili čak ukinuto. Iz tog razloga se svi pa i negativni efekti redefinisanja, ograničenja polja važenja ili ukidanja nekog osnovnog načela prenose na uprošćene forme krivičnog postupka (ukidanje načela istine u redovnom krivičnom postupku isključuje istraživanje i dokazivanje istine u svim uprošćenim procesnim formama).

Preuređenje osnovnih načela krivičnog postupka i propisivanje garancija prava na odbranu koje nisu prilagođene javnotužilačkoj istrazi i stranački oblikovanom glavnom pretresu bude sumnju da li novi krivični postupak uređen procesnim zakonikom iz 2011. godine osigurava pravično suđenje. Brojna su zakonska rešenja koja dovode u pitanje načelo pravičnog postupka. Okrivljeni nema mogućnost da zatraži sudsku zaštitu protiv odluke organa krivičnog gonjenja da protiv njega pokrenu istragu, koja je prema eksplicitnoj odredbi novog zakonika prva faza krivičnog postupka shvaćenog u užem smislu, što je u direktnoj suprotnosti s ustavnim garancijama o pravu na pravično suđenje da o „osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje krivičnog postupka“ odlučuje jedino sud. Propisivanjem mogućnosti da se istraga vodi i protiv nepoznatog učinioca krivičnog dela uskraćeno je pravo okrivljenog da učestvuje u krivičnom postupku koji se protiv njega vodi, iako je to pravo konstitutivni element načela pravičnog postupka. Za krivična dela za koja se vodi skraćeni postupak, a to su najbrojnija krivična dela, nije predviđena obavezna stručna odbrana, čime se u adverzijalno uređenom postupku okrivljeni postavlja u neravnopravan položaj u odnosu na javnog tužioca prilikom tumačenja krivičnopravnih normi i izvođenja dokaza, koje je sada isključivo u rukama stranaka. Zabranom da okrivljeni i branilac posle određene faze postupka predlažu i izvode dokaze direktno se ograničava pravo na odbranu

i protivno je pretpostavci nevinosti, jer se iznuđuje da u toj fazi postupka odbrana predlaže dokaze umesto da teret dokazivanja bude isključivo na tužiocu. Zakonskim ograničavanjem načela neposrednosti i kontradiktornosti, sprovedenim tako što se iskazima svedoka i veštaka koje su u istrazi pribavili organi krivičnog gonjenja daje ista dokazna snaga kao da su na glavnom pretresu dobijeni unakrsnim ispitivanjem svedoka i veštaka, favorizuje se tužilačka stranka i anulira „jednakostranost oružja“ kao fundamentalni činilac načela pravičnog postupka.

Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka

1. Uvodna razmatranja

Načelo istine, naročito kada se shvati kao *načelo materijalne istine i antipod načelu formalne istine*, gde se u klasičnom kontinentalnoevropskom krivičnoprocesnom zakonodavstvu ono tretira kao jedan od suštinskih principa krivičnog postupka kojim se ovaj bitno razlikuje od parničnog postupka, poslednjih je godina kod nas, a u vezi s reformom našeg krivičnog procesnog zakonodavstva,² postalo jedno od „najdiskutovanijih“, pa možda i najspornijih pitanja. Uopšteno posmatrano, kod nas se uglavnom izdvajaju dva shvatanja – jedno koje smatra da Srbija kao zemlja koja ipak pripada krugu kontinentalnoevropskih država treba da ostane verna tradicionalnom načelu istine u krivičnom postupku, što podrazumeva i jaku ili bar „jaču“ dokaznu ulogu suda i drugo, koje insistira na odstupanju od klasičnog načela istine, što je povezano i s idejom da sud mora biti dokazno što je moguće pasivniji, a da je izvođenje dokaza „pred sudom“ primarno aktivnost stranaka, utemeljena i na pravilima o *teretu dokazivanja*, gde teret optužbe treba da snosi ovlašćeni tužilac, koji shodno tome mora snositi i rizik nedokazivanja, odnosno neuspeha u dokazivanju.

Kao što ćemo to detaljnije objasniti u daljem tekstu, smatramo da načelo istine ne treba ni u kom slučaju poistovećivati s nekakvom „apsolutnom dužnošću“ suda, da uvek i u svakom slučaju

1 Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

2 Reforma našeg krivičnog procesnog zakonodavstva, bez obzira na usvajanje novog Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine, još uvek traje, jer ne samo da su nedavno usvojene veoma male izmene tog Zakonika, već je izvesno da će on još pre početka njegove eventualne primene za sva krivična dela (za krivična dela koja spadaju u delokrug tužilaštava posebne nadležnosti, on je već u primeni), taj Zakonik doživeti i druge promene, bilo veoma velike kao što je to predviđeno u Nacrtu Zakona o izmenama i dopunama ZKP iz 2011. godine, koji je izrađen krajem decembra 2012. godine, bilo niz drugih ne previše obimnih, ali svakako ne i malih izmena, kojima će biti neophodno da se otklone brojne pravno-tehničke greške u tom Zakoniku, ali i određene pravne praznine koje postoje u njemu. Više o tome: M. Škulić i G. Ilić, *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – jedan korak napred, dva koraka nazad*, Udruženje javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012.

utvrđi neku „pravu“, „realnu“, „apsolutno nespornu“ i sl., istinu, jer to često nije ni moguće i verovatno više predstavlja božanski, nego sudski prerogativ. Ovde se, u stvari, radi samo o tome da sud objektivno mora da učini sve što je moguće da utvrđi istinu u smislu da uvek teži istini, ali samo u granicama drugih procesnih pravila, koja inače, po logici stvari, donekle limitiraju traganje za istinom, kao što je to, na primer, načelo *in dubio pro reo*, ali i druga dokazna pravila, pa i ona koja se tiču pravne nevaljanosti određenih dokaza i sl. U izvesnom smislu limitirajuće u odnosu na utvrđivanje istine deluje i zabrana *reformatio in peius*, kao i zastarelost krivičnog gonjenja, ali i neki drugi krivičnoprocesni mehanizmi. Sve ovo, kao što se to i inače iznosi u teoriji, ukazuje na to da niti je načelo istine nekakva „sveta krava“ u krivičnom postupku a utvrđivanje istine neki ideal koji se bez izuzetka mora postići, niti ono uopšte, predstavlja neko *centralno pitanje* u smislu njegove veze s efikasnošću krivičnog postupka, pa čak ni njegovom brzinom, ukoliko pođemo od toga da ipak nisu isto *efikasnost* krivičnog postupka i *brzina* kojom se on odvija.

Načelo istine je veoma važno sa stanovišta pravičnosti krivičnog postupka i njegovog cilja koji je, nužno, ne samo pravnog već i etičkog karaktera, jer s jedne strane građani, ili bar ogromna većina građana, očekuju da sud u krivičnom postupku utvrđi istinu, a s druge strane, sud ne može ili bar ne bi trebalo da ima pravo izricanja krivičnih sankcija, odnosno kažnjavanja (*ius puniendi*) kada se radi o osuđujućim presudama, ukoliko svoju presudu ne samo da ne zasniva na tačnom i potpuno utvrđenom činjeničnom stanju, tj. istini, već kada uopšte nije ni imao dužnost utvrđivanja istine. Iz ovoga se vidi i potpuna apsurdnost postojanja mogućnosti za žalbu zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, odnosno drugim rečima zbog neutvrđivanja celovite istine (*nepotpuno činjenično stanje*) ili zbog utvrđivanja „neistine“ (*pogrešno činjenično stanje*), onda kada u nekom krivičnom postupku (kao što je to, nažalost, sada slučaj s novim ZKP Srbije iz 2011. godine), uopšte i ne postoji dužnost suda da utvrđuje istinu. U našoj teoriji se ovo objašnjava na sledeći način: „Ako sud nema odgovornost za pribiranje i izvođenje dokaza i nije u obavezi da utvrđuje istinu u krivičnom postupku, koncepcijski je sasvim nespojivo da se žalbom odbija činjenično stanje.“³

Načelo istine ne bi trebalo da se apriorno devalvira ni onda kada zakonodavac u cilju postizanja veće efikasnosti, odnosno bržeg odvijanja i okončanja krivičnog postupka, uvodi određene sumarn(ij)e ili uprošćen(ij)e procesne forme. I tada bi načelo istine, onda kada inače postoji u konkretnoj krivičnoj proceduri (kao što je kod nas još uvek slučaj sa ZKP iz 2001. godine i kao što je to u većini država kontinentalne Evrope, a što nije slučaj sa ZKP Srbije iz 2011), moralo da važi, ali to, naravno, ne isključuje mogućnost da ono određenim procesnim mehanizmima donekle bude i *dodatno limitirano*, s obzirom na to da načelo istine ni inače nije apsolutnog karaktera već, kao što je prethodno objašnjeno, trpi i određena nužna ograničenja. Naravno, i kada se radi o takvim razumnim limitima, oni su mogući samo pod uslovom da to nije suprotno načelu pravičnog vođenja krivičnog postupka, a naročito da se time ne krše elementarna i suštinska prava otkrivenog.

2. Načelo istine u tradicionalnom kontinentalnoevropskom krivičnom postupku

Načelo istine smatra se tradicionalnim krivičnoprocesnim principom, koji se često pomalo rutinski označava i kao vrhunsko načelo krivičnog postupka. Međutim, nije sporno da istina, ma

3 V. Đurđić, *Priroda i procesna struktura novog krivičnog postupka Srbije*, "Pravni život", broj 9, tom I, Beograd 2011, 770.

koliko u krivičnom postupku bila važna, ne može i ne sme biti takva vrednost koja se mora dostizati po svaku cenu, što znači da je istina svakako cilj krivičnog postupka, ali cilj do koga se može doći samo primenom pravnih i procesnih sredstava koja su akterima postupka na raspolaganju, te uz poštovanje svih garantovanih prava subjekata postupka, a pre svega prava na odbranu lica protiv koga se postupak vodi.⁴ Obrnuto, kada bi istina bila takva neprikosnoveni i apsolutna vrednost do koje bi se po svaku cenu moralo doći u krivičnom postupku, onda se njeno dostizanje ne bi ničim ograničavalo, odnosno bilo bi moguće korišćenje bilo kojih svrishodnih sredstava, što bi onda otvorilo put torturi, narkoanalizi i drugim sredstvima kojima ne samo da se utiče na volju određenog lica, pre svega okrivljenog, već su i duboko nehumana, te se njihova primena svodi na degradaciju čoveka. Do istine je dakle, potrebno i korisno doći, ali ne po svaku cenu, već samo uz poštovanje kako dokaznih pravila, tako i dokaznih zabrana. Iz tih razloga je u savremenim krivičnim procedurama istina važan cilj postupka, ali se njegovo ostvarenje može postići samo i isključivo u normativnim okvirima, koji se u nacionalnim krivičnim postupcima utvrđuju zakonom, pri čemu se i ustavnopravnim normama štite najvažnija prava i slobode u krivičnom postupku.

Načelo istine se u većini savremenih nacionalnih kontinentalnoevropskih krivičnoprocesnih zakonodavstava svodi na dužnost suda da u krivičnom postupku istražuje i utvrđuje istinu kroz izvođenje dokaza po službenoj dužnosti, na temelju svih činjenica i dokaznih sredstava koja su mu na raspolaganju i koja su od značaja za donošenje njegove odluke.⁵ Tradicionalno je u anglosaksonskim krivičnim postupcima načelo istine manje značajno, jer shodno dominantno stranačkoj prirodi izvođenja dokaza u takvim adverzijalnim tipovima krivične procedure sudska dužnost utvrđivanja činjenica je svedena na nužni minimum.

Načelo istine se često naziva načelom materijalne istine,⁶ za šta se ponekad ističe da je potpuno neprihvatljivo, jer se tako upućuje na to da sem te „materijalne“ istine, postoji još i neka druga („nematerijalna“ ili „idealistička“) istina koja bi bila van krivičnog postupka, a koja je možda svojstvena nekom drugom postupku ili drugom domenu društvene delatnosti, pa se tako istini nekada dodaju i pridevi – „stvarna“, „prava“ i slično, što takođe upućuje na postojanje još neke istine van krivičnog postupka.⁷ U stvari, termin „materijalna istina“ nije sam po sebi pogrešan, niti se za njega ne mogu naći veoma valjana opravdanja, iako ga mi inače ne koristimo, jer smatramo da je istina kao imenica, termin i pojam sama po sebi dovoljno jakog i ubedljivog značenja. Termin „materijalna istina“ u stvari, nije nikakav antipod nekoj „idealnoj“ ili „idealističkoj“ istini, već predstavlja određenu suprotnost nečemu što se tradicionalno u teoriji krivičnog procesnog prava označava kao „formalna istina“, a i za upotrebu tog termina uopšte nije teško niti nepoželjno naći odgovarajuća rezonska opravdanja. U istorijskom smislu, izraz „materijalna istina“ nastao je u Nemačkoj u vreme napuštanja inkvizitorskog krivičnog postupka i zakonske ocene dokaza (formalna istina).⁸

Prethodno smo već objašnjavali da se istina, mada se njoj teži, ne dostiže uvek i po svaku cenu u krivičnom postupku, a nekada to ni formalno, apsolutno nije moguće. Na primer, krivični

4 Više o tome: M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2012, 80–83.

5 F. Stamp, *Die Wahrheit im Strafverfahren*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1998, 15.

6 Više o tome: C. Roxin, *Strafverfahrensrecht*, Verlag C. H. Beck, München, 1998, 74. Ovaj autor u segmente „istražnog načela“ svrstava: princip instruktivnosti, načelo istrage i princip materijalne istine.

7 B. Petrić, *Priručnik za primenu Zakona o krivičnom postupku*, Poslovna politika, Beograd 1985, 11.

8 N. Matovski, G. Lažetić-Bužarovska i G. Kalajdžijev, *Kazneno procesno pravo*, 2, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Akademik, Skopje 2011, 50.

postupak je pokrenut i vodio se protiv određenog lica, došlo je i do podizanja optužnice i vođenja glavnog pretresa, a optuženi je potom pravosnažno oslobođen zbog nedostatka dokaza ili iz bilo kog drugog razloga iz kojeg se inače donosi oslobađajuća presuda u krivičnom postupku. Potom, lice koje je oslobođeno može javno dati izjavu da je, u stvari, učinilo krivično delo koje je predmet postupka, a to mogu potvrditi i druga lica, za koja u vreme vođenja krivičnog postupka nije bilo poznato da poseduju takva saznanja, pa nisu ni pozivana i saslušavana kao svedoci, ili se mogu pojaviti drugi dokazi vrlo snažnog dokaznog kredibiliteta, ali sve to zbog dejstva načela *ne bis in idem* nikako ne može dovesti do ponovnog optuženja i eventualne osude jednom pravosnažno već oslobođenog lica. U takvom slučaju se činjenica da on krivično delo nije učinio smatra istinom u formalnom smislu, odnosno to je istina utvrđena u zakonito vođenom i okončanom krivičnom postupku, mada tu, nedvosmisleno, postoji i neka „druga“, „prava“, ili „materijalna“ istina. Naravno, samo je ona istina, koja je utvrđena u krivičnom postupku i sadržana u pravosnažnoj odluci suda, relevantna za pravni položaj lica koje je oslobođeno u ovom primeru i ono ne sme trpeti nikakve štetne pravne posledice zbog postojanja okolnosti koje vrlo ubedljivo, ili čak sasvim pouzdano ukazuju da ta „formalna istina“, ili istina do koje je u datom trenutku bilo moguće doći u krivičnom postupku, ipak ne odgovara stvarnosti. Slični primeri mogli bi se lako istaći i u pogledu nekih drugih krivičnopравnih instituta, a pre svega u odnosu na zastarelost krivičnog gonjenja, ali i pravila o zabrani *reformatio in peius* prilikom korišćenja žalbe. Iz ovoga proizlazi da savremeni pravni sistemi demokratskih država daju izrazitu prevagu opštem načelu pravne sigurnosti u odnosu na načelo istine u krivičnom postupku, što je posebno upadljivo u onim krivičnoprocesnim sistemima (gde spada i krivični postupak naše zemlje) koji apsolutno ne dozvoljavaju ponavljanje krivičnog postupka na štetu okrivljenog.

Načelo istine utvrđeno je odredbama čl. 17 st. 1 Zakonika o krivičnom postupku, koje se odnose na: 1) *subjekte* koji imaju dužnost istinitog i potpunog utvrđivanja činjenica, a to su ne samo sud već i drugi državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku, 2) *predmet* istinitog utvrđivanja, a to su relevantne činjenice, odnosno činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite odluke, a uvek je faktičko pitanje u svakom konkretnom slučaju koje su činjenice bitne. Pri tom su sud i državni organi dužni da s jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju kako činjenice koje terete okrivljenog, tako i one koje mu idu u korist (čl. 17 st. 2). Sud se u procesnom smislu ogrešuje o načelo istine ako u svojoj odluci ne utvrdi na ispravan način činjenice koje su relevantne za donošenje zakonite odluke, što je na odgovarajući način sankcionisano odredbama Zakonika o krivičnom postupku. Jedan od žalbenih razloga, odnosno osnova za pobijanje presude, jeste i pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, što postoji kada je sud neku odlučnu činjenicu pogrešno utvrdio ili je nije utvrdio (čl. 370 st. 1).

Odluku zasnovanu na pogrešno ili nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju ukida drugostepeni sud kada odlučuje o žalbi i kada smatra da zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, treba narediti novi glavni pretres pred prvostepenim sudom (čl. 389 st. 1). Drugostepeni sud može i sam održati pretres, kada smatra da je prvostepeni sud povredio načelo istine, tj. ako je potrebno da se zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja izvedu novi dokazi ili ponove već ranije izvedeni dokazi, te ako postoje opravdani razlozi da se predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovni glavni pretres (čl. 377 st. 1). I presuda drugostepenog suda koja je doneta na osnovu održanog pretresa na kome je činjenično stanje utvrđeno drugačije nego u odluci prvostepenog suda (čl. 395 st. 1 tač. 2) može se pobijati žalbom, te će biti ukinuta rešenjem suda trećeg stepena ako se ustanovi da je drugostepeni sud pogrešno ili nepotpuno utvrdio činjenično stanje. Pored toga, pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, odnosno,

drugim rečima, ogrеšenje o načelo istine u sudskoj odluci, jedan je od osnova i za ulaganje nekih vanrednih pravnih lekova, odnosno zahteva za ponavljanje krivičnog postupka (čl. 407), a kada je u pitanju zahtev za zaštitu zakonitosti (čl. 426), odnosno zahtev za ispitivanje zakonitosti pravosnažne presude (čl. 432), iako se ovi vanredni pravni lekovi ne mogu ulagati zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, sud koji rešava o njima može, u slučaju pojave znatne sumnje u pogledu istinitosti odlučnih činjenica utvrđenih u odluci koja se nekim od ovih vanrednih pravnih lekova pobija, presudom ukinuti tu odluku i narediti da se održi novi glavni pretres pred istim ili drugim stvarno nadležnim prvostepenim sudom.

3. Istina u tipičnom adverzijalnom krivičnom postupku i sumarna forma krivičnog postupka koja je karakteristična za SAD

Iako je kolevka anglosaksonskog prava Engleska,⁹ danas se tipičnim savremenim predstavnikom tog velikog pravnog sistema smatraju SAD.¹⁰ Krivično pravo SAD još uvek izvire iz prilično heterogenih izvora: 1) većina krivičnopравниh odredbi propisana je zakonima (statutima) država, kao i zakonima (statutima) koji se donose na saveznom nivou; 2) krivično pravo je delom sadržano u trgovinskoj, sanitarnoj, zdravstvenoj, finansijskoj i poreskoj regulativi, koja se usvaja kako na saveznom, tako i na nivou država, odnosno regulatornih agencija;¹¹ 3) jedan deo krivičnog prava izvire i neposredno iz Ustava SAD; najzad, 4) krivično pravo se danas u retkim prilikama u nekim od država SAD stvara i kao *common law*, što je inače, po uzoru na takvo pravo Engleske, bio prvi i najraniji izvor krivičnog prava u SAD, a svodi se na svojevrstno običajno pravo, odnosno obuhvata pravo i inkriminacije koje svojim odlukama stvaraju same sudije (*judge-made crimes*).¹²

Kada je reč o pravilima krivičnog postupka, ona su veoma slična u svim američkim državama i u tom su pogledu razlike daleko manje nego kada se radi o materijalnom krivičnom pravu. Dva su suštinska obeležja krivičnog postupka SAD:

- 1) Krivični postupak je konstruisan striktno *adverzijalno*, odnosno stranački, tako da se svodi na svojevrstan dokazni „dvoje“, odnosno procesni „duel“ stranaka pred porotom koju sačinjavaju obični građani i koja odlučuje o suštinskom pitanju krivične procedure, tj. o tome da li je dokazana krivica, uz veoma pasivnu ulogu suda, koji je pretežno koncentrisan na vođenje računa o poštovanju procesnih pravila od strane stranaka, te na izricanje konkretne krivične sankcije, ukoliko porota utvrdi postojanje krivice.

9 Engleska je u poslednje vreme u najvećoj meri napustila *common law* kao izvor krivičnog prava, tako da se danas daleko najveći broj krivičnih dela u Engleskoj propisuje zakonima (statutima), dok Škotska još uvek ostaje daleko vernija klasičnom *common law* sistemu, što znači da i u toj državi postoje „zakonska“ krivična dela, tj. krivična dela propisana statutima, ali je još uvek veći broj krivičnih dela svrstan u *common law*, a i ona krivična dela koja su predviđena statutima tamo su se našla neposrednim preuzimanjem iz *common law* sistema. Više o tome: F. Lyall, *An Introduction to British law*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2000, 182.

10 Za razliku od trgovinskog prava, poreskog prava, građanskog prava itd., koji se primarno regulišu na saveznom nivou, materijalno krivično pravo je u SAD tradicionalno regulisano zakonima država članica federacije, pri čemu su kodifikacije u većini država orijentisane na rešenja prisutna u Modelu krivičnog zakona (Model Penal Code). Više o tome: P. Hay, *U.S. – amerikanisches Recht*, Verlag C. H. Beck, München 2000, 259.

11 Kada je reč o ovim aktima, tu se uglavnom radi o propisivanju određenih delikata, povezanih s osnovnom materijom koju takvi opšti (najčešće podzakonski akti), regulišu, slično kao što je slučaj s tzv. sporednim krivičnim zakonodavstvom kod nas, pri čemu ovde posebno treba imati u vidu da se u takvim aktima u SAD uglavnom ne propisuju krivična dela kao najteža vrsta delikata, već relativno sitniji delikti, koji se svode na određene prekršaje.

12 T. J. Gardner and V. Mainan, *Criminal Law – Principles, Cases and Readings*, West Publishing Company, St. Paul, New York, Los Angeles, San Francisco 1980, 30 i 31.

-
- 2) U krivičnom postupku ogroman je značaj sporazuma o priznanju krivice, odnosno tzv. *ispregovaranog priznanja krivice (plea bargaining)*, tako da se na takav način okončava daleko najveći broj započetih krivičnih postupaka, iako se formalno radi o izuzetku u odnosu na porotno suđenje, koje bi moralo da bude pravilo i koje je, inače, predviđeno i Ustavom SAD u smislu da svaki građanin koji je optužen da je učinio krivično delo ima pravo na to da se o optužbi nakon pravično vođenog krivičnog postupka izjasni porota koju sačinjavaju drugi građani, a bez učešća sudija profesionalaca u odnosu na izvođenje zaključka o (ne)dokazanosti optužbe. Ovo predstavlja najtipičniju i osnovnu formu *sumarnog krivičnog postupka u SAD*.

Iz ova dva prethodna objašnjenja, osnovna i suštinska obeležja krivičnog postupka SAD, odnosno povezano s njima, proizlaze i neke druge bitne karakteristike američkog krivičnoprocesnog sistema, kao što su:

- 1) skoro potpuna *neformalnost krivične istrage*, koja se ne smatra delom krivične procedure, niti se sprovodi na osnovu neke posebne odluke, što znači da se istraga svodi na faktičko razjašnjavanje krivičnog dela vršenjem svih potrebnih radnji od strane policije, a bez donošenja formalne odluke (poput „zaključka“, „naredbe“, „rešenja“ i sl), koja bi formalno označava započinjanje istrage, u kojoj inače dominira policija, uz mogućnost izvesne instruktivne uloge državnog tužioca, što nije pravilo već je rezervisano samo za neke veoma specifične situacije, koje nisu preterano česte u praksi;¹³
- 2) izrazita dokazna limitiranost krivične istrage, što se svodi na nemogućnost da se bilo koji iskaz dat u istrazi koristi u samom formalnom krivičnom postupku, osim kada se radi o iskazu koji je policiji dao osumnjičeni i pod uslovom da su striktno poštovana sva njegova prava koja su elementi prava na odbranu od optužbe da je učinio krivično delo, gde je posebno važno da su mu pre uzimanja izjave oficijelno i na jasan način dati sve potrebne pouke i obaveštenja (tzv. *Miranda pravilo*).¹⁴
- 3) *načelna orijentisanost krivične istrage na materijalne dokaze*, što proizlazi iz pravila da se materijalni dokazi koji su pribavljeni u istrazi mogu koristiti i na suđenju ako dođe do podizanja optužbe, ali samo pod uslovom da su pribavljeni na zakonit način, pri čemu se striktno primenjuje i poznata dokazna koncepcija o isključenju kako dokaza koji su sami po sebi pravno nevaljani, tako i onih koji bi inače, kao takvi, tj. sami po sebi bili pravno valjani ali se do njih došlo na pravno nevaljan način – „*plodovi otrovnog drveta*“ (*the fruits of the poisonous tree doctrine*);

13 Američka policijska istraga ne liči mnogo na našu sadašnju istragu, niti mnogo podseća na javnotužilačku istragu, kako je ova koncipirana u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine, već je po nizu elemenata najbližnja našem sadašnjem *prekrivičnom postupku*. To verovatno predstavlja i značajan razlog nerazumevanja nekih stranih eksperata poreklom iz SAD (koji su između ostalog, učestvovali i u radu radne grupe za izradu *Nacrta ZKP iz 2010. godine*) i država koje imaju sličan krivičnoprocesni sistem, prave uloge i funkcije sadašnje istrage koju u vrši istražni sudija prema pozitivnom ZKP Srbije, jer ta istraga suštinski i nema preterano veliki istraživački karakter, već je neka vrsta „sudskog filtera“ u odnosu na radnje koje su prethodno vršene u prekrivičnom postupku i na dokaze pribavljene pre formalnog pokretanja krivičnog postupka. Prekrivični postupak je suštinski tipičan „istraživački procesni stadijum“, a kako u njemu dominira policija, u odnosu na koju formalno rukovodeću ulogu ima javni tužilac, moglo bi se zaključiti da Srbija već dugo ima „policijsko-tužilačku istragu“. Kada se u pogledu istog krivičnog dela, u narednoj procesnoj fazi (koja je za razliku od prekrivičnog postupka i formalno sastavni segment konstrukcije krivičnog postupka), pokrene istraga, tada se u tom procesnom stadijum de facto više i ne vrše, bar ne u bitnijoj meri, neke posebne *istražne funkcije* u smislu da se nešto novo razjašnjava i istražuje, već se faktički samo ostvaruje sudska kontrola prethodnih policijskih radnji, te dokazno osnažuju informacije koje su se u određenom obliku prethodno već posedovale na temelju rezultata samog prekrivičnog postupka.

14 To znači da, kada je reč o tzv. ličnim izvorima dokaza, odnosno *iskazima kao dokazima*, a koji potiču iz istrage, tj. dati su nesudskim organima (pre svega policiji), kao dokaz se jedino može koristiti iskaz osumnjičenog, pod uslovom da su poštovana sva ustavna pravila koja se tiču elemenata prava osumnjičenog na odbranu, što se prvenstveno tiče poznatog *Miranda upozorenja*.

- 4) veoma ograničeno postojanje i praktično funkcionisanje redovnih pravnih lekova – *žalba protiv presude je u SAD praktično izuzetak* i u praksi je veoma retka, a može se uložiti jedino u odnosu na izrazita kršenja procesnih pravila, odnosno povrede prava, ali žalbeni sud pri tom nije dužan da odlučuje o svakoj uloženoj žalbi, već samo ako preliminarno oceni da bi povreda prava mogla postojati i da odlučivanje u odnosu na konkretno pitanje ima značaja i za razvoj buduće prakse.
- 5) Načelno *nedefinisanje utvrđivanja istine kao cilja krivične procedure* – iz adverzijalne prirode postupka proizlazi i da se u krivičnom postupku suštinski utvrđuje samo koja je stranka uspješnija u izvođenju dokaza u svoju korist, a ne i koji su zaista postojeći činjenični elementi krivičnog dela koje je predmet krivičnog postupka, iz čega i proizlazi ogroman značaj priznanja optuženog i uopšte njegovog stava u odnosu na optužbu i tužilačku verziju događaja, jer ako sam optuženi validno prizna optužbu, drugi se dokazi neće izvoditi, isto kao što se sud sam neće upuštati u bilo kakvo dokazivanje u odnosu na činjenice koje same stranke ne smatraju spornim, bez obzira što to nekada može biti i dubiozno ili čak, u nekim ekstremnim situacijama, može biti i sasvim očigledno da takav „usaglašeni stav“ stranaka ne odgovara onome što je zaista istinito u konkretnom slučaju.

Ova poslednja osobenost američke krivične procedure, tj. nepostojanje načela istine u smislu da postoji dužnost da se istina oficijelno utvrđuje u krivičnom postupku, u smislu da *aktivno dokažno istražuje*,¹⁵ osnovni je razlog zašto se u krivičnom postupku SAD *veoma forsira jedna izrazito sumarna forma krivičnog postupka*, a to je okončanje postupka na temelju postojanja priznanja okrivljenog, do čega u najvećem broju slučajeva dolazi na osnovu sporazuma s tužiocem (tzv. ispregovarano priznanje, stranačka „nagodba“, sporazum stranaka i sl. – *plea bargaining*) što predstavlja svakako najizrazitiju osobenost krivičnog postupka SAD. Ovo i predstavlja osnovni razlog zašto se različite forme sporazuma o priznanju krivice, mada one postoje sada i u mnogim klasičnim kontinentalnoevropskim krivičnim postupcima (kao na primer, *Absprache*, odnosno tzv. *Deal* u nemačkom krivičnom postupku), slabije „primaju“ nego u SAD, u smislu da broj krivičnih predmeta koji se rešava na takav način nikada nije preterano velik.¹⁶ Sve dok postoji klasično shvaćeno načelo istine u krivičnom postupku, ili dok bar sudije osećaju određenu „vernost tradiciji“, po kojoj je cilj krivičnog postupka istina, priznanje ne može imati tako „kapitalan značaj“ kao što je to slučaj u nekim drugim krivičnoprocesnim sistemima, u kojima je priznanje i

15 Ovdje treba istaći da ni u SAD nije moguće da se na činjenicama za koje je sasvim izvesno da su neistinite zasnovna odluka suda, odnosno odlučivanje porote o (ne)postojanju krivice, ali je to pitanje krajnje relativizovano time što sud apsolutno nije dužan da sam utvrđuje istinu, odnosno po svojoj inicijativi izvodi dokaze potrebne za utvrđivanje istine, već je celokupan dokazni postupak u osnovi prepušten strankama, a sud se po pravilu čak i ne sme mešati u dokazni postupak. Stranke, naravno, rukovodene svojim čisto stranačkim interesom, po pravilu nisu preterano zainteresovane za istinu u krivičnom postupku, već svaka stranka teži da ostvari svoje osnovne ciljeve – tužilac da dokaže optužbu, a okrivljeni da se odbrani. S obzirom na to da odluku o krivici, tj. o uspešnosti optužbe da krivicu dokaže donosi laička porota, osnovni cilj je da se porota ubedi u konkretnu „stranačku verziju“. Sve je dakle pretežno u rukama stranaka kada su u pitanju dokazi koji se izvode pred porotom kao „sudom“ koji odlučuje da li je okrivljeni kriv, kao i profesionalnim sudijom, koji uglavnom vodi računa o tome da li se poštuju procesne formalnosti, ali se sam ne meša u dokazni postupak, tj. dokaze niti izvodi, niti naređuje njihovo izvođenje i sl. Sve je ovo, između ostalog, i razlog zašto je *priznanje krunski dokaz* u američkom krivičnom postupku, tako da je samo, skoro „golo“ priznanje dovoljno da dovede do okončanja krivičnog postupka u njegovim najranijim fazama, jer se ono po pravilu smatra kredibilnim kada se radi o odraslim duševno zdravim licima, te se ne traže neki dodatni dokazi koji ga pokrepljuju, već je u osnovi dovoljno da nema osnova za razumnu sumnju da se radi o lažnom priznanju, a kako sud nema ni dužnost niti formalnu mogućnost traganja za istinom, veoma se retko u praksi i može pojaviti takva „razumna sumnja“ u istinitost datog priznanja okrivljenog.

16 Doduše, prema nekim novijim statističkim podacima, u Nemačkoj se na temelju novih zakonskih odredbi (jer *Deal* je ušao u nemački ZKP tek u septembru 2009. godine, mada je neformalno primenjivan i više decenija pre toga), primenom nemačke varijante sporazuma o priznanju krivičnog dela rešava oko jedne trećine slučajeva, ali treba imati da tu spadaju uglavnom ne preterano teška krivična dela, kao i delikti koji sa stanovišta našeg pravnog sistema spadaju u prekršaje. Kod nas je manje poznato da je slično i u SAD, gde kada se govori o preko 90% slučajeva koji se rešavaju stranačkim sporazumom, treba imati u vidu da tu spadaju svi mogući delikti, pa i oni koji su sa stanovišta našeg pravnog sistema sasvim bezazleni prekršaji, poput na primer, pogrešnog parkiranja.

skoro formalno svojevrsna „kraljica dokaza“ (*regina probationem*).¹⁷ Dobar je primer i nama susjedna Republika Srpska, odnosno BiH,¹⁸ gde sporazum o priznanju krivice postoji već više od decenije, ali nikada procenti slučajeva koji su rešeni na takav način nisu ni približno predstavljali neki izuzetno imponzantan broj u odnosu na ukupan broj krivičnih predmeta, pa čak i ako bi se u budućnosti mogao očekivati daleko veći broj sporazuma, oni verovatno nikada neće biti ni blizu broju „ispregovanih priznanja“ u SAD, ili na primer, u Kanadi, gde je sistem veoma sličan onome koji postoji u SAD kao danas najtipičnijem predstavniku čisto adverzijalno orijentisanog krivičnog postupka.

3.1. Da li istina sada ima veći značaj u krivičnom postupku SAD, nego u Srbiji shodno novom Zakoniku o krivičnom postupku?

Prethodno je objašnjeno da u SAD ne postoji načelo istine na način na koji se ono shvata u klasičnim kontinentalnoevropskim krivičnim procedurama, ali je pri tom naglašeno i da ni u američkom krivičnom postupku istina nije bez značaja, već je samo sud načelno dokazno pasivan, te ne traga oficijelno za istinom već se isključivo oslanja na dokazne aktivnosti stranaka.

Međutim, neka dokazna pravila u SAD daju praktično više značaja istini u krivičnom postupku, nego što je to sada slučaj u Srbiji, kada je u pitanju novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine, što predstavlja svojevrsni apsurd kada se ima u vidu kako naša dosadašnja tradicija, tako i činjenica da Srbija nesporno pripada krugu kontinentalnoevropskih država, ne samo u geografskom već i u istorijskom, kulturološkom, pa i pravnom smislu.

Naime, tačno je da pravila krivičnog postupka SAD (*Federal Rules of Criminal Procedure*), koja se ponekad pogrešno smatraju sličnim izvorom prava, kao što su zakon(ic) i o krivičnom postupku u Evropi, ne govore o „istraživanju istine“ ili „traganju za istinom“, ali to i nije potrebno u tom izvoru prava, jer u anglosaksonskim državama postoji posebna pravna disciplina – dokazno pravo (*Law on Evidence*), što predstavlja i poseban izvor prava, kada je reč o normativnom aspektu. U okviru te oblasti ustanovljavaju se pravila koja se odnose na utvrđivanje istine i dokazivanje, kako u krivičnom tako i u parničnom postupku, tj. uopšte u relevantnim „pravnim procedurama“, gde spada i „materija istine“ u procesnom smislu. Tako se već u drugom članu Saveznih pravila o dokazivanju (*Federal Rules on Evidence*) spominje istina, tako što se utvrđuje da „pravila treba tumačiti na način koji omogućava da se sazna istina i donese pravična odluka.

Pravilo 1.02 Saveznih pravila o dokazivanju u SAD, bukvalno glasi: „Ova pravila bi trebalo primenjivati tako da se svakim postupkom upravlja pošteno (pravično), da se otklone neopravdani troškovi i odugovlačenje, kao i da se doprinese razvoju dokaznog prava, da bi se na kraju saznavla istina i pravično odlučilo.“¹⁹

17 Svojevrsan je paradoks da je priznanje bilo *regina probationem* u nekadašnjim najklasičnijim inkvizitorskim krivičnim postupcima, koji su se, između ostalog, odlikovali formalnom ocenom dokaza i mogućnošću da se do priznanja (čak i sasvim rutinski), može dolaziti primenom torture, a da je danas priznanje, doduše više faktički nego formalno, steklo status „kraljice dokaza“ u najtipičnijim adverzijalnim krivičnim procedurama.

18 Više o zakonskom rešenju u BiH: H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo, knjiga II, Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci*, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2012, 73–78.

19 Zbog važnosti ove teme, navodimo i originalni tekst na engleskom: „These rules should be construed so as to administer every proceeding fairly, eliminate unjustifiable expense and delay, and promote the development of evidence law, to the end of ascertaining the truth and securing a just determination.“

4. Devaluacija načela istine u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije

Istina je u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije implicitno označena kao svojevrsni nepotrebn luksuz u krivičnom postupku, jer se ne samo utvrđivanje istine, već čak ni težnja ka njoj od strane službenih aktera krivične procedure uopšte ne označava kao cilj krivičnog postupka.

Novim Zakonikom o krivičnom postupku promovisana je dokazna pasivnost suda. Dokaze bi izvodile stranke, a uloga suda bi se svela na kontrolu ispravnosti dokaznog postupka. Stranke su formalno ravnopravne. Dakle, nasuprot javnom tužiocu, koji može računati na kompletnu logističku podršku državnog aparata čiji je deo, biće okrivljeni kome može pomagati branilac. Naravno, ako okrivljeni ima finansijska sredstva da plati njegove usluge, ili ukoliko se radi o slučajevima obavezne stručne odbrane, kada okrivljenom koji nema branioca ovoga postavlja sud. Obavezna odbrana je propisana samo za teža krivična dela, tako da većina okrivljenih može, ali ne mora imati branioca. Međutim, bogate okrivljene, poput na primer, onih koji se terete da su „narko bosovi“, braniće „advokatske zvezde“. Oni će moći da imaju pravne timove i da angažuju privatne detektive za prikupljanje dokaza.

Inače, u ključnoj načelnoj odredbi Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine, koja se tiče izvođenja dokaza i tereta dokazivanja, napravljena je ozbiljna greška. Naime, u čl. 15 st. 3 utvrđeno je da sud izvodi dokaze *na predlog stranaka*, iz čega bi proizišlo da dokaze ne izvode stranke, već to čini sud, ali samo po njihovom predlogu, slično kao što je bilo i u ZKP iz 2001. godine, odnosno u našem prethodnom tradicionalnom krivičnoprocesnom sistemu.

Međutim, čitavim nizom odredbi Zakonika promovisana je izrazita dokazna pasivnost suda, a izvođenje dokaza je ne samo primarno, već skoro isključivo povereno strankama, što je u potpunoj kontradiktornosti s odredbom čl. 15 st. 3. U istom članu Zakonika, tj. već u narednom stavu čl. 15, navodi se da sud može dati nalog stranci da predloži dopunske dokaze ili izuzetno *sam odrediti da se takvi dokazi izvedu* ako oceni da su izvedeni dokazi protivrečni ili nejasni i da je to neophodno da bi se predmet dokazivanja svestrano raspravio. Dakle, čak se ni u ovoj odredbi *ne daje sudu mogućnost da sam izvede dokaze*, već samo da izda nalog da se dokazi izvedu. Očigledna je intencija da se sud što je više moguće i po svaku cenu – *dokazno pasivizira*. Iako u Zakoniku nije sasvim jasno rečeno, ovo podrazumeva da bi takve dokaze morala izvesti određena stranka, odnosno lice koje potpomaže ostvarivanje stranačke funkcije, poput branioca, kada je reč o okrivljenom. Odredba čl. 15 st. 4 je stoga direktno i očigledno suprotstavljena odredbi čl. 15 st. 3 Zakonika, što ni u kom slučaju ne predstavlja usamljen primer postojanja međusobno protivrečnih odredbi u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije.

Kakve su šanse okrivljenog koji nema branioca da bude uspešan u dokaznom „dvoboju“ s javnim tužiocem? I kada Brazil igra protiv Konga, oba fudbalska tima čine po 11 igrača. Da li to znači da su im jednake šanse za pobedu? Pa u Srbiji je svega 6,5% stanovništva fakultetski obrazovano!

Kada znamo da je kod nas već decenijama kriminalna politika „ribarska mreža kojom se hvataju male ribe, a koja propušta velike ribe“, zna se i kakav je obrazovni nivo prosečnog okrivljenog. Kako stvari stoje, ipak će u praksi, odnosno u jednom velikom broju slučajeva, neke stranke biti „malo ravnopravnije“ od drugih.

Tipičan adverzijalni krivični postupak kakav postoji u SAD, *podrazumeva porotu*, sastavljenu od običnih građana, koja odlučuje ko je pobjednik dokaznog dvoboja.²⁰ Tek kada porota sastavljena od običnih građana optuženog oglasi krivim, sudija ga kažnjava. Ako ga porota oslobodi, posao sudije je završen. Ali optuženi u tom postupku uvek ima pravo da mu, ako sam nema sredstva, država o svom trošku obezbedi branioca. To u Srbiji nije slučaj.

S druge strane, ni u SAD nije sporno da kvalitet odbrane koju realizuju branioci postavljeni po službenoj dužnosti često nije na visokom nivou. Obrnuto, veoma bogati okrivljeni „kupuju“ vrhunske advokatske usluge. Setimo se slučaja O`Džej Simpsona, koji je takoreći „krvavih ruku“ optužen za ubistvo supruge i njenog ljubavnika,²¹ ali je veštım advokatskim manevrisanjem izbegao osudu, da bi nedavno objavio knjigu pod naslovom *Šta ako sam ubio*, kojom faktički priznaje krivicu.²² Pored toga, porotno suđenje u SAD je pravi izuzetak, jer se više od 90% slučajeva sumarno rešava priznanjem krivice, koje je u najvećem broju slučajeva „pogođeno“, tj. formalno ispregovrano između državnog tužioca i odbrane.

U kontinentalnoj Evropi, sud je po pravilu suvereni i neprikosnoveni „gospodar“ dokaznog postupka, bez obzira što stranke raspolažu odgovarajućom dokaznom inicijativom, te u određenoj meri mogu učestvovati i u izvođenju dokaza. To je najtipičnije u Nemačkoj i u drugim državama čiji su nam pravni sistemi tradicionalno služili kao uzor. Slično je i u Austriji koja je tipična i interesantna i po tome što je takođe odnedavno uvela sistem državnotužilačke istrage, ali, naravno, nije prihvatila i potpuno adverzijalnu konstrukciju glavnog pretresa, niti je u svom novom Zakoniku o krivičnom postupku eliminisala načelo istine.²³ Adverzijalni krivični postupci (za koje se ponekad navodi i da su primer svojevršne „amerikanizacije“ krivičnih postupaka nekih evropskih država) sada postoje i u nekim kontinentalnim evropskim državama, kao, na primer, u Republici Srpskoj i, šire, u nama susednoj BiH, mada tamo i pored toga postoji načelo istine u krivičnom postupku.²⁴ Takav sistem postoji i u Italiji, ali tamo okrivljeni uvek mora imati advokata, što onda načelno omogućava kakvu takvu formalnu jednakost optužbe i odbrane na glavnom pretresu koji je adverzijalno ustrojen, tj. svodi se na dokazni dvoboj dve stranke pred u dokaznom smislu pasivnim sudom, kao svojevršnim „posmatračem“, čija je aktivnost tokom suđenja svedena na minimum.

Pretvaranje sudija u „stručni žiri“ koji će „bodovati“ uspešnost u dokazivanju tužioca i odbrane suštinski predstavlja potencijalno veoma nezgodan eksperiment. Možda se neke sudije tome raduju, rezonujući po sistemu „muko moja pređi na drugoga“. Oni sada sebe vide kao „neutralne posmatračee“ stranačke utakmice. Ali suđenje nije utakmica, ili bar to ne bi trebalo da bude. Sudije ne treba da budu ni gledaoci, niti navijači.

20 Krivični postupak je u SAD ustrojen kao jedna vrsta „dokaznog stranačkog dvoboja“. Tužilac i okrivljeni, odnosno njegov branilac, jer je ekstremno retko da okrivljeni nema branioca, sopstvenim se argumentima „tuku“ pred porotom sastavljenom od običnih građana, koja ceni ko je bio ubedljiviji. Sam sudija je relativno pasivan. Tek ako porota odluči da je okrivljeni kriv, sudija stupa na scenu izricanjem odgovarajuće kazne. Ako porota odluči da nema krivice, posao sudije je završen. Ovo je i pravnim laicima poznato iz beletristike i filmova. Ono što mnogi ne znaju jeste da je ovakvo „školsko“ suđenje u SAD *de facto* pravi izuzetak. Odvija se u manje od 10% svih slučajeva. Skoro 90% slučajeva okončava se na temelju priznanja okrivljenog, kada izostaje porotno suđenje, a sud samo izriče kaznu, uzimajući priznanje kao ozbiljnu olakšavajuću okolnost i rukovodeći se sporazumom tužioca i okrivljenog, ali bez formalne obaveze da izrekne kaznu koju su stranke predložile. Kada bi bilo nešto više suđenja pred porotom, pravosudni sistem SAD svakako bi doživeo kolaps.

21 Z. Erzincioğlu, *Forensic – the Crime Scene Investigations*, Barnes&Nobles, New York 2004, 19.

22 On je čak kasnije u parničnom postupku (što je u SAD formalno moguće) oglasen krivim za ubistvo svoje bivše supruge i njenog ljubavnika, te mu je izrečena presuda kojom se obavezuje da plati visok novčani iznos naknade štete bliskim rođacima svojih žrtava.

23 Više o tome: S. Seiler, *Strafprozessrecht*, 10, überarbeitete Auflage, Facultas.wuv, Wien 2009, 31–34.

24 Više o tome: Z. Jekić i M.Škulić, *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo 2005, 291.

Istina, shodno novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije, više nije cilj budućeg krivičnog postupka, već bi u tom postupku, kao i u svakoj klasičnoj građanskoj parnici, „pobeđivala“ stranka koja je uspešnija u dokaznom „duelu“. Istina ni inače nije nekakva „sveta krava“ u savremenom krivičnom postupku. Njoj se u tipičnom evropskom krivičnom postupku teži, ali ne po svaku cenu. Onda kada se istina ne može utvrditi, donosi se odluka u korist okrivljenog. Sada se istini neće čak ni težiti. Sud će jednostavno „vagati“ da li su verovatniji navodi optužbe ili argumenti odbrane, a da li je prava istina na jednoj ili drugoj strani, pa – „ko će ga znati?“ Svevišnji možda...

U većini zemalja kontinentalne Evrope, naročito kada se radi o klasičnim pravnim sistemima država tzv. stare Evrope, odnosno onih zemalja koje predstavljaju svojevrsno „jezgro“ Evropske Unije i čiji su pravni sistemi tradicionalno važili kao uzori za niz drugih evropskih zemalja, među kojima su i nekadašnja Jugoslavija pa samim tim i države nastale na njenom tlu, postoje veoma značajne razlike između parničnog i krivičnog postupka. Te se razlike prvenstveno ogledaju u pravilima dokazivanja i utvrđivanja činjeničnog stanja, odnosno primarno se odnose na domet i dejstvo određenih dokaznih načela, odnosno načela koja se odnose na cilj i svrhu procedure. Ta procesna načela su suštinski različita u postupku čiji je predmet određeno građanskopravno pitanje spornog karaktera, kao što je to u parničnom postupku, i procedure čiji je predmet tzv. *causa criminalis*, odnosno krivično delo, odnosno delo koje je protivpravno i zakonom propisano kao krivično delo, a što se rešava u krivičnom postupku.

Na primer, u nemačkoj krivičnoprocesnoj teoriji tradicionalno se ističe da u „civilnom“, tj. parničnom postupku, u kojem se pre svega, odlučuje o „privatnim interesima“, važi princip dispozicije, što se ogleda u tome da parnične stranke same snose odgovornost za utvrđivanje činjenica koje bi bile podloga za odluku suda. To se svodi i na postojanje odgovarajućeg tereta dokazivanja, pa tako sud, shodno principima parničnog postupka, svoju presudu može zasnovati samo na onome što su stranke tvrdile, podvele pod određene dokaze, odnosno dokazale, pri čemu ono što je za stranke nesporno obavezuje i samog sudiju, u vezi s čim se ističe da generalno u parničnom postupku važi *načelo formalne istine*.²⁵

Obrnuto, u nemačkoj teoriji krivičnog procesnog prava se naglašava da, suprotno parničnom postupku, u krivičnom postupku važi *načelo materijalne istine*, kao i princip istraživanja od strane suda, što označava da sam sud istražuje sadržinski aspekt predmeta krivičnog postupka („sam od sebe instruisan“), te pri tom, u ostvarenju tog zadatka i u odnosu na razjašnjenje stvari, nije vezan aktivnostima procesnih stranaka,²⁶ a što se posebno ogleda u tome da sud „istražuje istinu izvođenjem po službenoj dužnosti svih dokaza koji su od značaja za odlučivanje suda“.²⁷

Za razliku od ovog, prethodno opisanog klasičnog kontinentalnoevropskog pogleda na cilj krivičnog postupka i pravila izvođenja dokaza, odnosno oficijelnog sudskog utvrđivanja činjeničnog stanja u krivičnom postupku, u SAD se na ovo pitanje gleda sasvim drugačije, tako da je američki krivični postupak veoma sličan parničnom postupku, što se svodi na konstruisanje

25 C. Roxin und B. Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 26. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2009, 78.

26 Ovo se posebno ilustruje karakterističnim primerom *nemogućnosti donošenja presude zbog izostanka u krivičnom postupku*, tj. pravilom po kojem, za razliku od parničnog postupka, gde nedolazak jedne uredno pozvane stranke na suđenje dovodi do presude zbog izostanka, odnosno ako se radi o tužiocu, smatra se da je samim nedolaskom na glavnu raspravu on prečutno odustao od optužbe, takvih pravila nema u klasičnom kontinentalnoevropskom krivičnom postupku.

27 C. Roxin und B. Schünemann, op. cit, 78.

„adverzijalnog postupka“, čija je osnovna osobenost da svaka stranka snosi teret dokazivanja svojih tvrdnji, a odluku o tome „ko je bio bolji u dokazivanju“, donosi porota.²⁸

Za klasične kontinentalnoevropske krivične postupke tipično je da sud teži utvrđivanju istine, koja je deklarirani cilj krivične procedure, ali pri tom, uzima u obzir i odgovarajuću dokaznu inicijativu stranaka, što se ne čini bezuslovno, već samo kada sud oceni da se radi o adekvatnim dokaznim predlozima stranaka. Tako na primer, u nemačkom krivičnom postupku sud *u cilju utvrđivanja istine* po službenoj dužnosti izvodi dokaze u pogledu svih činjenica i dokaznih sredstava, koji imaju značaja za donošenje odluke (§ 244 Abs. 2 StPO).²⁹

Potpuno suprotno prethodno navedenom primeru, odnosno citiranom zakonskom pravilu iz jednog klasičnog evropskog krivičnog procesnog sistema, koje jasno oslikava „klasičnu kontinentalnoevropsku koncepciju“, novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije iz 2011. godine, veoma konsekvatno eliminiše dejstvo načela istine u krivičnom postupku, te novu srpsku krivičnu proceduru čini izrazito sličnom klasičnom parničnom postupku, slično kao što je to u SAD. Ovde vredi istaći da koncepcija u Srbiji nosi i dodatno obeležje paradoksalnosti, jer u nekim tipovima parničnih postupaka, suprotno opštem pravilu tog tipa sudske procedure, važi načelo istine, tj. od suda se na temelju striktnih zakonskih propisa zahteva da i mimo procesne inicijative stranaka, odnosno nevezan stranačkim dokaznim predlozima, po službenoj dužnosti utvrđuje istinu, kao što je, na primer, slučaj u parničnim postupcima u kojima se rešava o pravima dece, odnosno onda kada su predmet parničnog postupka bračni i porodični odnosi.

5. Delovanje načela istine u odnosu na osnovne primere uprošćenih procesnih formi u krivičnom procesnom pravu Srbije

Načelo istine i onda kada je formalno prisutno u konkretnoj kontinentalnoevropskoj krivičnoj proceduri, kao što je prethodno objašnjeno i kao što je kod nas slučaj u smislu ZKP iz 2001. godine, odnosno kao što je naša višedecenijska krivičnog procesna tradicija, često trpi određene izuzetke, pa istinu ni u kom slučaju ne treba shvatiti kao cilj krivičnog postupka koji se *može* ili *mora* postići po svaku cenu. Naprotiv, radi se o cilju kojem se samo teži, a sam Zakonik o krivičnom postupku poznaje niz izuzetaka od ovog načela, poput, na primer, delovanja instituta zastarelosti, nekada i zbog dejstva načela *in dubio pro reo*, zabrane *reformatio in peius* itd.³⁰

U uprošćene procesne forme spadaju oni krivičnog procesni mehanizmi koji, s jedne strane, predstavljaju odgovarajuće *odstupanje od opštih krivičnog procesnih pravila*, dok s druge strane *omogućavaju brže i jednostavnije rešavanje predmeta krivičnog postupka*, odnosno odgovarajuće odlučivanje o krivičnom delu o kojem se već rešava u krivičnom postupku ili koje bi moglo da bude predmet krivičnog postupka. Tu spadaju sledeće krivičnog procesne forme: 1) postupanje prema načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, 2) oblici tzv. ispregovarane presude, kao što je to u našem pravu sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela), 3) sumarno okončanje glavnog pretresa bez izvođenja dokaza, odnosno većine dokaza a na osnovu postojanja priznanja optuženog, 4) pravila skraćenog krivičnog postupka, kao uprošćenije i jednostavne procedure onda kada se

28 *Ibid.*, 79–80.

29 Više o tome: L. Meyer-Goßner und J. Cierniak, *Strafprozeßordnung – Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2009, 958–959.

30 Više o tome: M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, CID, Podgorica 2012, 78–79.

radi o relativno lakšim krivičnim delima te 5) pravila drugih sumarnih tipova krivičnog postupka, kao što su postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa.

Kada je reč o određenim „uprošćenim“ ili sumarnim krivičnoprocenim formama, one nekada i formalno podrazumevaju potencijalno ne toliko formalno koliko faktičko odstupanje od načela istine, što se može pravdati pre svega time što najvažnije sumarne procesne forme podrazumevaju postojanje eksplicitnog ili implicitnog priznanja okrivljenog.

Eksplicitno priznanje je uvek neophodno kada se radi o ustanovi sporazuma o priznanju krivice (ZKP iz 2001. godine), odnosno sporazuma o priznanju krivičnog dela kada je u pitanju ZKP iz 2011. godine, kao i kada se glavni pretres okončava bez izvođenja većine dokaza, jer postoji odgovarajuće priznanje optuženog.

Implicitno priznanje okrivljenog, odnosno osumnjičenog, neophodno je kada su u pitanju ostale sumarne procesne forme, kao kada je, na primer, reč o postupanju prema načelu oportuniteta krivičnog gonjenja.

6. Načelo istine i postupanje prema načelu oportuniteta krivičnog gonjenja

Uslovljeni oportunitet krivičnog gonjenja predstavlja jednu vrstu hibridne, odnosno, po svom karakteru mešovite krivičnoprocenke ustanove, koja ima elemente kako klasičnog *nepokretanja krivičnog postupka* zbog necelishodnosti, tako i elemente *oproštaja „učiniocu“* krivičnog dela,³¹ ukoliko on ispunjenjem određenih obaveza tu specifičnu aboliciju „zasluži“, a s obzirom na karakter tih obaveza koje u određenoj meri imaju sličnosti i s nekim krivičnim sankcijama (na primer, s novčanom kaznom, kao i s radom u javnom interesu), ovom ustanovom se u određenoj meri, može ostvariti i *svrha krivičnog sankcionisanja*, a da pri tom u formalnom smislu ne dolazi do kažnjavanja i nekih uobičajenih štetnih posledica izvršenja kazne, niti nastupa tzv. stigmatizacija osuđivanosti. Pored toga, s obzirom na karakter nekih od obaveza koje se nameću osumnjičenom i koje on uz saglasnost oštećenog prihvata, ovo krivičnoprocenno rešenje u sebi potencijalno sadrži i neke elemente *pomirenja* između osumnjičenog i oštećenog, odnosno njihovog poravnanja, što inače, kada su u pitanju relativno lakša krivična dela, predstavlja jednu od istaknutijih tendencija u savremenom krivičnom postupku.³² Kada se radi o krivičnim delima za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora *do tri godine*, javni tužilac može sam, tj. autonomno i bez odobrenja suda, odložiti krivično gonjenje, a ako su u pitanju krivična dela za koja je propisana kazna zatvora *preko tri godine, a do pet godina*, tada je za odlaganja krivičnog gonjenja kao dodatni neophodan uslov potrebno još i odobrenje vanraspravno veća (čl. 236 st. 2).

Samim tim što je osnovni uslov za odbacivanje krivične prijave to da osumnjičeni u toku odlaganja krivičnog gonjenja ispuni jednu ili više obaveza koje mu javni tužilac odredi, može se zaključiti da bez odgovarajućeg „kooperativnog“ stava osumnjičenog u odnosu na sopstveno „krivično negonjenje“, javni tužilac ne može da postupi na ovaj način, koji predstavlja izuzetak od načela

31 Ovdje se formalno, naravno, ne radi o „učiniocu krivičnog dela“, jer važi pretpostavka nevinosti.

32 Ovakve mogućnosti se u krivičnoj procesnoj nauci često označavaju kao tzv. diverzioni modeli, koji predstavljaju odgovarajuće alternative klasičnom sudskom krivičnom postupku, kada se radi o lakim i srednje teškim krivičnim delima, čime se, pre svega, postižu ekonomski efekti, ali se na taj način takođe izbegava i stigmatizacija koju podrazumeva krivična osuđivanost. Više o tome: S. Seiler, *Strafprozessrecht*, 10. überarbeitete Auflage, Facultas.wuv, Wien 2009, 22.

legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja. Time što prihvata određenu obavezu, osumnjičeni *fak-tički priznaje* krivično delo, jer ako smatra da nije učinio krivično delo, on bi po logici stvari od-bio da ispuni obaveze koje bi mu javni tužilac odredio, odnosno mogao da odredi, te bi to prak-tično dovelo do pokretanja krivičnog postupka i rešavanja predmeta na „klasični“ način. Takvo „priznanje“ osumnjičenog ovde, naravno, ne postoji u formalnom smislu, što predstavlja veliku razliku u odnosu na sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela). Pored toga, onda kada jav-ni tužilac postupi po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, osumnjičeni je „pošteđen“ i od kri-vičnog gonjenja a ne samo od krivičnog sankcionisanja, on formalno „ostaje nevin čovek“ iako je *de facto* priznao krivično delo. Naravno, ovde postoji i izvesna mogućnost da osumnjičeni koji, u stvari, smatra da uopšte i nije učinio krivično delo, suočen s drugačijom ocenom javnog tuži-oca, ipak prihvati obaveze iz mehanizma uslovljenog oportuniteta krivičnog gonjenja, da bi na takav način sebe poštedeo neprijatnosti krivičnog gonjenja i možda, čak i u strahu od potenci-jalne sudske zablude. S obzirom na to da ovde nema formalnog priznanja osumnjičenog kao što je to slučaj kod sporazuma o priznanju krivice, javni tužilac, odnosno sud (kada vanpretresno veće daje svoju saglasnost) nema neke posebne parametre da ceni „istinitost priznanja“, već samo ostaje opšte pravilo da organ koji vodi krivični postupak načelno mora da bude savestan, te da se rukovodi načelom istine. Zato je i ovde od važnosti to načelo, pa stoga i u ovom pogledu postoi potencijalni načelni problem, što ZKP iz 2011. godine (u kojem se na nešto drugačiji načni, ali u osnovi slično kao i sada, reguliše postupanje javnog tužioca prema uslovljenom oportunitetu krivičnog gonjenja) ne poznaje načelo istine.

7. Načelo istine i sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela)

Sud će, kada je reč o sporazumu o priznanju krivice propisanom u ZKP iz 2001. godine (novele iz 2009), obrazloženim rešenjem *usvojiti sporazum* o priznanju krivice i doneti odluku koja od-govara sadržini sporazuma ako utvrdi da su *kumulativno ispunjeni sledeći uslovi*:

- 1) uslovi koji se odnose na *svest i volju okrivljenog i kvalitet njegovog priznanja* – potrebno je da okrivljeni svesno i dobrovoljno priznaje krivično delo, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe, te da je isključena mogućnost priznanja okrivljenog u zabludi;
- 2) uslov koji se odnosi na *krivičnu sankciju i meru kazne* – potrebno je da sporazum obuhvata saglasnost stranaka u odnosu na krivičnu sankciju, odnosno kaznu koja mora biti u zakonskim okvirima;
- 3) uslov koji se odnosi na *svest okrivljenog o konsekvencama zaključenog sporazuma* – okrivljeni mora biti potpuno svestan svih posledica zaključenog sporazuma, što znači da on mora razumeti da je priznao krivično delo koje je predmet optužbe, te je još posebno neophodno da je okrivljeni u potpunosti razumeo da se sporazumom odriče dva važna prava: a) prava na suđenje i b) prava na ulaganje žalbe protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma;
- 4) uslov *dodatnog dokaznog potkrepljenja priznanja okrivljenog* – neophodno je da postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju priznanje krivice okrivljenog;
- 5) uslov *poštovanja prava oštećenog i načela pravičnosti* – potrebno je da sporazumom o priznavanju krivice nisu povređena prava oštećenog, kao i da sporazum nije protivan razlozima pravičnosti.

Uslov dokaznog potkrepljenja priznanja okrivljenog, svodi se, u stvari, na neophodnost da sud stekne uverenje da se radi o istinitom priznanju, što mora biti potkrepljeno i drugim dokazima, što znači da i odvijanje ove sumarne procesne forme mora biti usklađeno s delovanjem načela istine u krivičnom postupku.

Novi Zakonik o krivičnom postupku uvodi *tri vrste sporazuma javnog tužioca i okrivljenog*: 1) sporazum o priznanju krivičnog dela, 2) sporazum o svedočenju okrivljenog, kao i 3) sporazum o svedočenju osuđenog.

Prvi stranački sporazum je samo druga varijanta onoga što u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine, a u skladu s novelama iz 2009. godine, predstavlja sporazum o priznanju krivice, dok su druga dva stranačka sporazuma varijante „zadobijanja kooperativnog svedoka“, odnosno drugačije pravno-tehničko regulisanje nekadašnjeg instituta svedoka saradnika. Kako samo prva vrsta sporazuma o priznanju krivičnog dela u novom ZKP predstavlja oblik sumarne forme krivičnog postupka, analiziraćemo odnos tog sporazuma s načelom istine.

Obavezni element sporazuma o priznanju krivičnog dela je između ostalog (opis krivičnog dela, priznanje okrivljenog itd.), *sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije* (čl. 314 st. 1 tač. 3). Iz ovoga bi proizišlo da se stranke mogu sporazumeti i *samo o rasponu kazne* u okviru zakonskog raspona kažnjavanja (na primer, kazna od dve do tri godine zatvora i slično), a da se onda sudiji prepušta da u okviru „dogovorenog“ raspona, izrekne konkretnu meru kazne određene vrste. Međutim, tako nešto nije usklađeno s odredbom čl. 317, po kojoj sud presudom prihvata sporazum kada utvrdi da su ispunjeni određeni uslovi, poput svesnog i dobrovoljnog priznanja krivičnog dela itd., pri čemu nije jasno kako sud može prihvatiti sporazum koji se u pogledu krivične sankcije odnosi samo na raspon kazne. Koja se kazna tada izriče u osuđujućoj presudi? S druge strane, ako bi se smatralo da sud u slučaju da se sporazum tiče samo raspona kazne može potpuno slobodno izreći bilo koju meru kazne u okviru „dogovorenog raspona“, to bi bilo veoma nelogično, jer kako sud može izreći bilo koju kaznu, odnosno odrediti meru određene vrste kazne, ako nije uopšte izvodio dokaze koji se tiču okolnosti koje su parametri za odmeravanje kazne.³³ Ako se već želelo da postoji mogućnost da se stranke dogovore samo o rasponu kazne, a da se onda sudu prepusti da konačno – ukoliko prihvati sporazum i samo u okviru tog raspona izrekne konkretnu meru kazne – onda se moralo propisati da tada sud mora izvesti dokaze kojima utvrđuje činjenice od kojih zavisi mera kazne.

Sud će presudom prihvatiti sporazum o priznanju krivičnog dela i oglasiti okrivljenog krivim ako utvrdi (čl. 317 ZKP iz 2011):

33 Tako nešto je dozvoljeno u SAD kao kolevci *plea bargaining* sistema, gde to čak predstavlja pravilo, što znači da okrivljeni priznaje krivično delo, a tužilac sudu predlaže odgovarajuću krivičnu sankciju. Sud nije takvim predlogom formalno vezan, već kazna koju izrekne može biti i veća, što je u praksi pravilo. Međutim, u SAD se pri tom, i pored toga, uglavnom prilično precizno unapred može „proceniti“ koja će se kazna u varijanti „plus – minus“ izreći u konkretnom slučaju. Moguće je da je to američko rešenje poslužilo kao uzor našem zakonodavcu, koji je, međutim, zaboravio da onda takvo rešenje (koje može imati i određeni *ratio legis*, iako je sporno da li bi okrivljeni tako rado rizikovao upuštanje u neizvesnost u pogledu sudske konkretizacije kazne „predložene“ u rasponu) na odgovarajući način uskladi s drugim zakonskim odredbama, te omogućiti sudu izvođenje dokaza koji su potrebni za odlučivanje o meri kazne, tj. utvrđivanje činjenica koje bi imale značaj olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. Naime, u SAD se sud rukovodi veoma preciznim i skoro mehanički formulisanim „smernicama“ o visini kazne za određena krivična dela i uz prisustvo određenih okolnosti (na primer, da li se radi o povratniku, koliko su teške posledice itd.) i tamo nije uopšte zakonski uređeno da se moraju izvesti dokazi od kojih zavisi vrsta krivične sankcije, odnosno mera kazne, dok je kod nas formalno nemoguće da sud izrekne određenu meru kazne (čak i u okviru prethodno *stranački utvrđenog raspona*), a da pre toga nije izveo i dokaze iz kojih će proizići činjenice koje su od značaja za odmeravanje kazne.

-
- 1) da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe;
 - 2) da je okrivljeni svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na suđenje i da prihvata ograničenje prava na ulaganje žalbe (čl. 319 st. 3) protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma;
 - 3) da postoje i drugi dokazi koji nisu u suprotnosti s priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo;
 - 4) da je kazna ili druga krivična sankcija, odnosno druga mera u pogledu koje su javni tužilac i okrivljeni zaključili sporazum predložena u skladu s krivičnim ili drugim zakonom.

Za razliku od Zakonika iz 2001. godine, Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine i ovde vrlo ozbiljno odstupa od načela istine, ali potencijalno i od načela pravičnog vođenja krivičnog postupka, jer više ne zahteva postojanje *drugih dokaza* koji *potkrepljuju* priznanje okrivljenog, već su neophodni drugi dokazi koji „samo“ nisu u suprotnosti s priznanjem, što je u osnovi, *značajno niži dokazni standard*. To znači da se praktično može raditi o bilo kakvim dokazima koji, iako nisu suprotni priznanju, i ne moraju da budu u bilo kakvoj relevantnoj vezi s priznanjem. Iz ovoga proizlazi da je praktično moguće da samo po sebi, priznanje *de facto* i uz postojanje praktično „bilo kakvih drugih dokaza“, bude dovoljno, što se ne čini adekvatnim rešenjem.

8. Načelo istine i sumarno okončanje glavnog pretresa na osnovu priznanja optuženog

Prema Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine, *priznanje optuženog* u našem krivičnom postupku, što je imanentno i drugim savremenim demokratskim kontinentalnoevropskim krivičnim postupcima, nije neki apsolutno superioran dokaz ili tzv. kraljica dokaza (*regina probationem*), ali priznanje optuženog na glavnom pretresu načelno oslobađa sud dužnosti da izvođi druge dokaze, osim u *dve situacije*: 1) kada sud oceni da priznanje optuženog *nije validno* jer postoji osnovana sumnja u istinitost priznanja, ili je priznanje nepotpuno, protivrečno, nejasno, kao i ako priznanje nije potkrepljeno drugim dokazima, 2) kada su u pitanju dokazi od kojih zavisi odluka suda o vrsti i meri krivične sankcije, koji se svakako moraju izvoditi. Tzv. golo priznanje („prazno“ priznanje), koje nije potkrepljeno drugim dokazima, ne može biti dovoljno. Po logici stvari, ukoliko je istinitost priznanja nesumnjiva, a priznanje potpuno, jasno i neprotivrečno, iz samog takvog priznanja, odnosno iskaza u kojem je ono sadržano, proisteći će svakako i drugi dokazi koji ga potkrepljuju, ili će sud na temelju tog iskaza, steći odgovarajuću osnovu za izvođenje drugih dokaza koji takvo priznanje potkrepljuju.

Iz ovoga proizlazi da prema pravilima Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine, dato priznanje koje sud oceni kao *istinito*, omogućava da se postupak završi na jedan sasvim sumaran način, samo uz izvođenje dokaza koji su potrebni za odluku suda o vrsti krivične sankcije i meri kazne.

Prema čl. 392 st. 1–3 ZKP iz 2011. godine predsednik veća će nakon izlaganja optužbe upitati optuženog: 1) da li je optužbu razumeo, a ako se uveri da je nije razumeo, ponovo će mu izložiti njenu sadržinu na način koji je za optuženog najrazumljiviji; 2) da li želi da se izjasni o optužbi i o imovinskopravnom zahtevu ako je podnesen; najзад, 3) da li priznaje da je učinio krivično delo za koje je optužen, pa ako se uveri da optuženi nije razumeo šta znači priznanje, objasniće mu značenje i posledice priznanja krivičnog dela na način koji je za optuženog najrazumljiviji.

Prema čl. 88 ZKP iz 2011. godine, kada okrivljeni prizna da je učinio krivično delo, organ postupka dužan je da i dalje prikuplja dokaze o učiniocu i krivičnom delu samo ako postoji *osnovana sumnja u istinitost priznanja* ili je priznanje nepotpuno, protivrečno ili nejasno i ako je u suprotnosti s drugim dokazima. Prema čl. 350 st. 3 ZKP iz 2011. godine, ako je optuženi na glavnom pretresu priznao da je učinio krivično delo, predlaganje dokaza za glavni pretres će se ograničiti na dokaze od kojih zavisi ocena: 1) da li priznanje može da se smatra validnim, kao i 2) dokaze od kojih zavisi odluka o vrsti i meri krivične sankcije. U pogledu vrednovanja „kvaliteta“ priznanja, sud ocenjuje da li ono ispunjava pretpostavke iz čl. 88 ZKP, što znači da u pogledu sledećih njegovih karakteristika: 1) da li je ono nepotpuno, 2) protivrečno ili 3) nejasno (što je sve isto kao i u ZKP iz 2001 godine, ali nedostaje *postojanje drugih dokaza koji priznanje potkrepljuju*), te da li postoji osnovana sumnja u istinitost priznanja, To znači da ako sud oceni da je priznanje potpuno, neprotivrečno i jasno te da nema osnovane sumnje da se radi o neistinitom priznanju, dalji se postupak sumarno okončava samo izvođenjem dokaza koji se tiču krivične sankcije.

Ni ovde novi ZKP Srbije iz 2011. godine nije odstupio od načelnog stava da načelu istine nema mesta u krivičnom postupku. Naime, iako na prvi pogled, izgleda kao da se u čl. 350 st. 3 u vezi sa čl. 88 kao uslov zahteva da je priznanje *istinito*, što bi bilo adekvatno rešenje, to ipak, nažalost, nije tako, jer je uz potrebu da priznanje nije nepotpuno, protivrečno i nejasno, dovoljan uslov da nema osnovane sumnje da se radi o istinitom priznanju, što znači da sud donekle može i da sumnja u istinitost priznanja a da to ipak bude dovoljno da se donese osuđujuća presuda baš na osnovu „sumnjivog priznanja“. Međutim, u odnosu na ostale odredbe koje su daleko rigidnije u svom odnosu prema istini, treba ipak pohvaliti ova pravila novog ZKP, koja se poprilično približavaju atributu *istinito* u odnosu na priznanje, jer kada je priznanje potpuno, neprotivrečno i jasno, ono skoro da se može okarakterisati kao *istinito*, što se i nagoveštava kada se kaže da je potrebno i da nema osnovane sumnje da se radi o *istinitom priznanju*. To u stvari znači da nema osnovane sumnje da je priznanje lažno. Naravno, bilo bi bolje da se ovde jednostavno navodi kao uslov da je sud stekao uverenje da je priznanje *istinito*, u pogledu čega bi, naravno, morali postojati i drugi dokazi koji priznanje potkrepljuju, a ne samo dokazi koji *nisu u suprotnosti s priznanjem*.

9. Načelo istine i neki izrazito sumarni tipovi krivičnog postupka

Prema ZKP iz 2001. godine, postoje dve vrste posebno sumarnih tipova krivičnog postupka. To su postupci za izricanje krivičnih sankcija bez vođenja glavnog pretresa, gde spadaju: 1) postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa i 2) postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije.³⁴ Naravno, i sam skraćeni postupak, po definiciji, pa već i po svom nazivu, predstavlja sumarn(ij)u procesnu formu u odnosu na opšti (redovni) krivični postupak.

Postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa jesu posebni krivični postupci sumarnog tipa, koji se odlikuju izostankom glavnog pretresa i svode se na postojanje vrlo uprošćenih procesnih formi,³⁵ koje omogućavaju veoma brzo okončanje krivičnog postupka. S obzirom na to da kod ovih postupaka izostaje suđenje u užem smislu, a da okrivljeni ima načelno pravo na suđenje, *saglašavanje okrivljenog* s takvim načinom rešavanja predmeta krivičnog postupka

34 Ova druga forma sumarnog tipa postupka, nije, u stvari moguća, jer se tiče krivičnih dela u pogledu kojih se istraga više i ne vodi, što znači da se radi samo o „goloj“ normi.

35 Više o tome: Z. Jekić i M. Škulić, *Zakonik o krivičnom postupku – s predgovorom, objašnjenjima i registrom pojmova*, Beograd 2002, 31.

je *conditio sine qua non*, jer okrivljeni, kao i njegov branilac, aktiviranjem određenog procesnog mehanizma, tj. ulaganjem *prigovora* protiv rešenja donetog u ovakvom postupku, automatski postižu „povratak“ postupka na redovan tok. Pri tom se, kada se vodi takav tip postupka, pravilima Zakonika ograničava mogućnost suda u odnosu na izricanje krivičnih sankcija koje bi inače bile moguće da se vodio klasični skraćeni postupak, što, praktično, predstavlja odgovarajuće „motivisanje“ okrivljenog da se saglasi s takvim postupkom, tj. da ne ulaže prigovor, koji bi automatski anulirao rešenje doneto u tom postupku, te doveo do klasičnog načina rešavanja predmeta krivičnog postupka.

Obe forme maksimalno sumarnog načina okončanja krivičnog postupka za lak(š)a krivična dela, a koja se svode na izricanje krivične sankcije bez glavnog pretresa, *podrazumevaju pristanak okrivljenog*, jer ako okrivljeni uloži odgovarajuće pravno sredstvo, postupak se „automatski vraća na redovni kolosek“. Iz ovoga proizlazi i da time što pristaje na odgovarajuću skraćenu procesnu formu, okrivljeni *de facto* i *implicitno priznaje krivično delo*, što je donekle slično pristanku osumnjičenog na obaveze čijim ispunjenjem „zaslužuje“ krivično negonjenje kod postupanja javnog tužioca prema načelu (uslovljenom) oportuniteta krivičnog gonjenja.

Slična, maksimalno „uprošćena“ forma krivičnog postupka za relativno lakša krivična dela (za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina), postoji i u ZKP iz 2011. godine, a to je *ročište za izricanje krivične sankcije*. I ovde je saglasnost okrivljenog na takvu formu i način okončanja krivičnog postupka *conditio sine qua non*, jer u skladu sa čl. 517 sudija će odmah po okončanju ročišta za izricanje krivične sankcije doneti osuđujuću presudu ili naredbom odrediti glavni pretres. Osuđujuća presuda se donosi ako se optuženi: 1) saglasio s predlogom javnog tužioca iznetim na ročištu; ili 2) nije odazvao na poziv za ročište. Obrnuto, ako se optuženi na ročištu nije saglasio s predlogom javnog tužioca ili ako sudija nije prihvatio predlog javnog tužioca, sudija će naredbom odrediti dan, čas i mesto održavanja glavnog pretresa, što znači da se tada postupak „automatski vraća na redovni kolosek“.

10. Zaključak

Sumarne forme krivičnog postupka su od velike važnosti, jer se njihovim širim uvođenjem u krivičnoproceni sistem te znatno češćim korišćenjem u praksi može na odgovarajući način rasteriti krivično pravosuđe i postići da prosečno trajanje krivičnog postupka bude daleko kraće.³⁶

Većina sumarnih i tzv. uprošćenih formi krivičnog postupka podrazumeva i odgovarajući „koooperativan“ stav okrivljenog u odnosu na takvu formu krivične procedure, a što se s jedne strane svodi na zahtev da okrivljeni mora da prizna krivično delo, a s druge strane da okrivljeni mora imati i odgovarajući „motiv“ da bi pristao na „skraćenu“ procesnu formu.

Motiv za okrivljenog, onda kada on „pristaje“ na odgovarajuću uprošćenu procesnu formu, u osnovi se svodi na blažu krivičnu sankciju, koja će mu biti izrečena u takvom krivičnom postupku, što je nekada i formalizovano, kao kada je kod nas reč o postupcima za izricanje krivične sankcije bez glavnog pretresa, a nekada se faktički podrazumeva, kao kada je u pitanju sporazum

36 Više o tome: S. Bejatović, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim postupcima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor 2009, 58–59.

o priznanju krivice, odnosno krivičnog dela, tj. to može biti predmet stranačkih „pregovora“. To je, naravno, suštinski opravdano, odnosno ima odgovarajući rezon, ali u pogledu ovoga treba ispoljiti i određenu dozu opreza, a suština je da se ni kada je reč o sumarnim oblicima vođenja i okončanja krivičnog postupka ne sme zanemariti načelo istine, koje se ovde primarno ogleda u pravilu da sud mora biti uveren, na temelju postojanja i drugih dokaza, a ne samo i jedino odgovarajuće izjave okrivljenog, da je dato priznanje *istinito*. U tom pogledu nema razloga za neku preteranu mistifikaciju, jer po logici stvari, u praksi će priznanje koje je zaista istinito, po pravilu i samo proizvoditi druge dokaze koji ga *potkrepljuju*, pa je zato pogrešno što se u ZKP iz 2011. godine insistira u odgovarajućim odredbama koje se tiču datog priznanja okrivljenog (poput priznanja kao elementa sporazuma o priznanju krivičnog dela) da moraju postojati i drugi dokazi „koji nisu u suprotnosti“ s datim priznanjem. Takva formulacija nije dobra, jer to u praksi može zaista dovesti da procesno opstane priznanje koje je zaista potpuno „golo“. Naime, moguće je da postoji i čitav niz dokaza koji zaista *nisu u suprotnosti s priznanjem*, ali pri tom nisu ni u kakvoj bitnoj vezi s njim, što bi bilo potpuno apsurdno i moglo bi dovesti i do izrazito nepravičnog načina rešavanja predmeta krivičnog postupka, ako bi se takvo priznanje rutinski vrednovalo kao verodostojno.

U Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine u pogledu kriterijuma za ocenu istinitosti priznanja okrivljenog, te uopšte, osnovnog uslova za vođenje određenih uprošćenih procesnih formi krivičnog postupka, koji se svodi na eksplicitno ili implicitno „saglašavajući“ stav okrivljenog, a naročito kada je reč o sporazumu o priznanju krivičnog dela, postoje daleko bolje garancije nego što je to, nažalost, slučaj s pravilima novog Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine, a što pre svega predstavlja posledicu *pogrešnog i štetnog devalviranja načela istine* u tom Zakoniku.

Državni tužilac kao subjekt skraćениh i pojednostavljenih krivičnih postupaka u Sloveniji

1. Uvod

Na samom početku treba objasniti da Slovenija spada u red onih, sada već dosta retkih država, koje do ovog trenutka još nisu reformisale svoj krivični postupak u pravcu koji prevladava u Evropi počev od kraja osamdesetih godina dvadesetog veka.

To svakako ne znači da se slovenački zakon o krivičnom postupku (ZKP)², od njegovog usvajanja sredinom devedesetih godina prošlog veka, nije u mnogo čemu izmenio. Naprotiv, u prvom redu zbog brojnih i važnih odluka Ustavnog suda Slovenije usledilo je nekoliko novelacija zakona, kojima su izmenjeni neki važni delovi procesnog zakona. I sam zakonodavac je s vremena na vreme uvodio neke novitete, mada se za to, prema nekim mišljenjima, odlučivao preretko, a povremeno i s prevelikim oprezom, pa čak i strahom.

Među pomenutim novitetima u svakom slučaju treba navesti uvođenje instituta takozvane restorativne pravde koji, kao što svi znamo, imaju za posledicu odustajanje od krivičnog gonjenja. Tek kasnije se slovenačko zakonodavstvo okrenulo i pravnim institutima skraćenog i pojednostavljenog postupka u užem smislu, koji nas naročito zanimaju u okviru ovog referata. Ali, nema sumnje da su oba navedena pravca unela pozitivne inovativne promene u slovenački krivični postupak.

1 Generalni državni tužilac Republike Slovenije.

2 Za prvobitni tekst ZKP, v. Ur. l. RS, br. 63/94. Na snagu je stupio početkom 1995. godine.

U svakom slučaju, ostaje neosporna činjenica da se sve ovo dešavalo u okvirima nepromjenjenog osnovnog koncepta i strukture procesnog zakona. Tek nedavno, mislim na izmene zakona koje su stupile na snagu u maju 2012. godine³, kada su u zakon uvedeni (pravi) pregovori u krivičnom postupku, moglo bi se reći da je došlo i do dubljeg, čak i sistemskog posezanja u teme-lje zakona iz 1994. godine.

Za slovenački Zakon o krivičnom postupku (a ovo važi i za jugoslovenske zakonike ili zakone o krivičnom postupku do početka devedesetih godina) možemo reći, bez velike opasnosti da bi- smo bili demantovani, da praktično nije poznavao prave skraćene i pojednostavljene postupke. To je bio njegov veliki sistemski nedostatak. Ono što se zvanično nazivalo skraćenim postup- kom⁴ bila je samo umanjena i dosta neinventivna varijanta redovnog krivičnog postupka, takore- či njegov mlađi brat. Vremenom su se razlike između redovnog i tako skraćenog postupka sma- njivale, a ne povećavale, što bi se u našem vremenu očekivalo. Zakonodavac je *sic et simpliciter* odlučio da se za sva lakša krivična dela sprovede nekakav olakšani postupak. Crta razgraniče- nja određena je potpuno linearno, uzimajući u obzir predviđenu kaznu, bez izuzetaka.⁵ Nijedna druga potencijalno relevantna okolnost ga nije zanimala; potpuno je ignorisao volju i želje stra- naka⁶, a ujedno i potrebe vezane za postupak u konkretnom predmetu, na primer u vezi s doka- zivanjem i tome slično.

Paradoksalna je činjenica da su širi manevarski prostor za skraćivanje ili pojednostavljivanje krivičnog postupka otvarale i stvarale neke varijante redovnog krivičnog postupka. Ovim naročito mislim na oba oblika direktne optužnice⁷ i, što se često zaboravlja, jer se radi o mrtvorodnom detetu u našem krivičnom postupku, na istražno ili optužno ročište⁸, koje kao potencijalna pola- zna tačka za pregovore, nažalost, nikada nije zaživelo.

Dok je u ovako koncipiranom skraćenom postupku uticaj stranaka na izbor procedure minima- lan ili ga uopšte nema, primena pomenutih varijanti redovnog postupka u pretežnoj meri zavisi od odluke državnog tužioca. Druga strana, odbrana, zakonom je, međutim, potisnuta praktično u marginalnu poziciju, pa bi se teško moglo reći da se u ovim slučajevima radi o skraćenim ili po- jednostavljenim procedurama koje odgovaraju modernim teorijskim standardima u ovoj oblasti.

2. Organ gonjenja i skraćeni i pojednostavljeni postupci

U ovom referatu osvrnućemo se na one novije institute slovenačkog krivičnog procesnog pra- va koji dovode do skraćenih ili pojednostavljenih postupaka, u kojima je uloga organa krivičnog gonjenja presudna ili vrlo važna. Slika, međutim, ne bi bila potpuna, ako u ovom kontekstu ne

3 Novelacija ZKP-K, v. Ur. l. RS, br. 91/2011.

4 V. XXV poglavlje ZKP pod naslovom *Skraćeni postupak pred sreskim sudom*.

5 U slovenačkom ZKP je ta granica postavljena na nivo od tri godine zatvora, izuzetaka praktično nema. Svakome je jasno da se radi o ogromnom broju krivičnih dela koja se pojavljuju u praksi, a koja se međusobno veoma razlikuju. Ali, i pored toga, sva su procesuirana u potpuno istom tipu postupka, bez razlike.

6 To se, jasno, odnosi i na organ javnog gonjenja, mada on, opisom i kvalifikacijom dela u optužnom aktu, kao što svi znamo, bitno utiče na svrstavanje predmeta u jedan ili drugi tip postupka. Bilo bi zanimljivo saznati da li su državni tužioci u okvirima poznatih instituta krivičnog postupka primenjivali mehanizme kao što je npr. korekcionalizacija (*correctionalisation*). U Sloveniji ta pojava nije istraživana, a kao dugogodišnji državni (javni) tužilac usudio bih se reći da se ovo nije sistematski primenjivalo, a pogotovo ne iz proceduralnih motiva (zbog usmeravanja predmeta u jednostavniji tip procedure). Ujedno je potpuno izvesno da su navedeni mehanizmi bili primenjivani u pojedinačnim slučajevima.

7 V. čl. 170 st. 1 i 6 ZKP.

8 V. čl. 169 st. 3 ZKP.

bismo uzeli u obzir i institute restorativne pravde⁹ koje poznaje naš krivični postupak, mada oni, strogo gledano, ne spadaju u red skraćenih ili pojednostavljenih postupaka, pa ćemo se ukratko osvrnuti i na njih.

Ali, akcenat ovog puta neće biti na raspravljanju o teorijskim problemima (koji su mi, doduše, vrlo bliski), već ćemo dati prednost nekim praktičnim pitanjima: kako su skraćeni i pojednostavljeni postupci u širem smislu prihvaćeni u praksi, kakve su rezultate pokazali, pa možda i gde su neke njihove slabe tačke, koje su se do ovog trenutka pokazale. Materija je prilično opširna i složena, zato rasprava neće moći da se vodi na istom nivou u slučaju svih procesnih figura: o pojedinim već poprilično znamo, dok su druge toliko nove da smo jedva u stanju da damo prve i sasvim grube ocene njihovog uvođenja.

Skraćeni i pojednostavljeni postupci, čija primena zavisi od volje stranaka, svrstavaju se među postupke sa subjektivnom osnovom.¹⁰ To su postupci koji naglašavaju stranački, pa time i adversarni karakter postupka. Jedna stranka može da predloži sprovođenje skraćenog ili pojednostavljenog postupka (obično u vidu modula), a s tim mora biti saglasna i druga stranka. Mogući su brojni različiti modaliteti ovakvih postupaka, kao i procedura da se do njih dođe, a do određene mere i nivou saglasnosti stranaka. Ali, na principijelnom nivou uloga stranaka je ravnopravna, ista bi trebalo da budu i njihova proceduralna prava, pa samo od njihovog interesa zavisi ko će u konkretnom slučaju biti aktivniji, a ko će možda čekati na potez druge strane, dok će u nekom drugom slučaju, možda vrlo sličnom, situacija biti obrnuta.

Bitno je, dakle, da se radi o subjektivnoj (dobrovoljnoj i svesnoj) odluci stranaka da pristanu na skraćivanje ili pojednostavljivanje postupka ili se u njega upuste. Ako nema minimalne potrebne saglasnosti, onda nema ni (pravog) skraćenog ili pojednostavljenog postupka, jer sud strankama ne može da nametne odluku o izboru postupka koju on smatra pogodnom.

Samo državni tužilac, kao organ gonjenja, ima poseban zadatak da se brine o kvantitetu predmeta koji će izneti pred sud. Duboko sam uveren da je funkcija modernog organa gonjenja da iznese pred sud (samo) onoliko predmeta u koliko sud može u razumnom vremenu da donese presudu. Kvalitativna i kvantitativna selekcija slučajeva za krivično gonjenje, odustajanje od gonjenja, te skraćeni i pojednostavljeni postupci glavni su instrumenti pomoću kojih državni tužilac obavlja ovaj zadatak.

U ovom referatu ću ukratko predstaviti, kao što je već rečeno, slovenačko iskustvo, s posebnim osvrtom na ulogu državnog tužioca kao organa gonjenja u javnom interesu, koje se odnosi na:

- uslovno odloženo krivično gonjenje (čl. 162 ZKP);
- poravnanje (medijaciju, čl. 161a ZKP);
- nalog za kažnjavanje (XXV a poglavlje ZKP);
- sporazum o priznanju krivice (XXVI a poglavlje ZKP, zajedno s predraspravnim ročištem).

9 V. Bošnjak, M., *Koncept restorativne pravičnosti*. Magistarski rad, Ljubljana 1999.

10 Osnovi za skraćivanje ili pojednostavljivanje postupka mogu biti, pored pomenutog, subjektivnog, još i objektivni (težina krivičnog dela, evidentnost dokaza, flagrantnost izvršenja krivičnog dela) i kombinovani subjektivno-objektivni. Razvijeni i dobro artikulirani procesni zakoni većinom uzimaju u obzir sve ili bar većinu pomenutih osnova. Našem zakonu je, naprotiv, nedostajala prava, filozofija skraćivanja i pojednostavljivanja, jer je polazio od stanovišta da je osuđujuća (meritorna) presuda uvek samo rezultat u celini sprovedenog postupka i održanog glavnog pretresa.

U tužilačkom žargonu u Sloveniji se odloženo gonjenje i poravnanje često nazivaju zajedničkim izrazom alternativa, jer je za njih karakteristično alternativno reagovanje na izvršeno krivično delo.

3. Slovenačko iskustvo

3.1. Uslovno odloženo krivično gonjenje

(Uslovno) odloženo krivično gonjenje bilo je prvi institut restorativne pravde koji je kao selekcionim mehanizam¹¹ zvanično uveden u slovenačko krivično procesno pravo samim donošenjem ZKP u njegovom osnovnom tekstu i obliku 1994. godine. Odloženo gonjenje, koje je u uporednom pravu toliko poznato da ga ne treba predstavljati¹², doneto je po uzoru na institut iz člana 153a nemačkog zakona o krivičnom postupku.

Glavna rešenja su vrlo slična nemačkom uzoru, ali ima i nekih značajnih razlika: tako na primer, odluka tužioca ne podleže sudskoj kontroli. Ovakvo rešenje može biti kritikovano, mada je – s aspekta koji nas ovde naročito zanima, a to su ovlašćenja organa gonjenja – u skladu s položajem državnog tužioca u našem krivičnopravnom sistemu. Njegove takozvane negativne odluke kao takve (odluka o odbacivanju prijave, a do toga dolazi i posle uspešno sprovedenog postupka odloženog gonjenja), naime, ne podležu sudskoj kontroli ni principijelno, a zbog toga ni u ovom slučaju.

Dalji razvoj instituta odloženog gonjenja u Sloveniji pruža nam odličan materijal za analizu toga šta je zakonodavac učinio dobro, a gde je pogrešio, pa je kasnije morao da pribegne popravljajući.¹³ U oči svakako pada činjenica da je potencijalna upotreba odloženog gonjenja prvobitno bila izrazito ograničena, i to samo na krivična dela s predviđenom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do godinu dana. Očigledan je strah zakonodavca da ne otvori previše vrata jednom selekcionom mehanizmu procesne prirode, s kojim do tada nije imao nikakvog iskustva.

Ideja je, inače, bila da bi to moglo biti dovoljno za sticanje početnih iskustava, uvežbavanje državnih tužilaca i njihovo navikavanje na novu procesnu situaciju. Vrlo brzo se pokazalo da je set krivičnih dela bio suviše uzak, kao što su mnogi od nas od početka smatrali.

Odloženo gonjenje u praksi nije zaživelo, jer je bilo ograničeno na relativno mali broj najlakših krivičnih dela, pri čemu se našlo u konkurenciji s drugim postojećim institutima krivičnog pra-

11 Namera zakonodavca da odloženo krivično gonjenje primarno funkcioniše kao selekcionim mehanizam za eliminaciju bagatele iz krivičnog postupka toliko je jasna, da je na ovom mestu verovatno ne treba objašnjavati. Vid. o tome, pa i šire, Bavcon, L. (vođa istraživanja), „Uveljavljanje novih instituta kazenskog materialnog i procesnog prava“. *Raziskava*, št. 124, Institut za kriminologiju pri PF v Ljubljani, Ljubljana 2000.

12 Poznat je svakako i srpskoj publici, v. čl. 236 srpskog ZKP.

13 U okviru ovog referata ne mogu da se bavim raspravljajem o prigovorima protiv instituta uslovnog gonjenja, koji su u uporednom pravu poznati, a pojavljivali su se na početku i kod nas. Istini za volju, treba dodati da su kasnije, kad je došlo do njegove upotrebe u praksi, skoro potpuno utihnuli.

va¹⁴, koji su državnim tužiocu već tada omogućavali da odustane od krivičnog gonjenja, čak i uz manje njegovog angažmana i rada nego što je to tražio pomenuti institut. Mogli bismo reći da su se državni tužioci, usko posmatrano, na neki način ponašali racionalno, ali da nisu dovoljno uzimali u obzir sistemski interes da se u slučaju bagatele izbegne suđenje, ako je to ikako moguće. Taj prelaz, u kome državni tužioci počinju da razumevaju svoju ulogu u krivičnom postupku na jedan širi način, jedna je od najvećih teškoća koje su sprečavale bolje rezultate, kako pri alternativni, tako i pri skraćenim i pojednostavljenim postupcima.

Odloženo gonjenje je od tadašnje prosečne tužilačke prakse i tradicije (moramo se vratiti skoro dve decenije unazad) tražilo nove pristupe, koji su do tada bili retki ili uopšte nisu postojali. Trebalo je utvrditi merila za selekciju slučajeva za odlaganje krivičnog gonjenja, zatim fiksirati proceduru¹⁵, te obučiti tužioce i dati im uputstva kako će se time baviti. Bilo je dosta principijelnih prigovora koji se nadovezuju na ulogu organa gonjenja u krivičnopravnom sistemu i tome slično, da ne nabrajam dalje, jer bi samo o tome moglo da se priča daleko više nego što dozvoljava vreme koje imam na raspolaganju za ovo izlaganje u celini.

Ali bitni problem, po mom mišljenju, bila je celovita situacija i konstelacija u kojoj se našlo odlaganje gonjenja, koja jednom ovakvom novitetu nije bila naklonjena. Na ispitu smo pali tačno na onom mestu gde po pravilu padaju zakonodavna rešenja koja su, mada dobronamerna, doneta u prvom redu na volonterskoj bazi. Postojala je ozbiljna opasnost da će jedan institut, koji je poznat i u svetu već proveren i koji bi mogao poslužiti kao relevantan i relativno korektan deflator i selekcionni mehanizam u sferi krivičnog gonjenja, propasti pre nego što uopšte zaživi. Činjenica je da ga u prvim godinama po njegovom usvajanju državni tužioci praktično nisu primenjivali, pa je ostajao više ili manje mrtvo slovo na papiru.

U narednim godinama je zbog opisanih nedostataka došlo do zakonodavnog širenja odloženog gonjenja u više pravaca. U prvom redu u pogledu krivičnih dela koja odloženo gonjenje može da obuhvati. Tako je u prvom koraku 1998. godine¹⁶, zajedno s uvođenjem poravnjanja, što ćemo videti malo kasnije, došlo do linearnog proširenja odloženog gonjenja na sva krivična dela s predviđenom kaznom zatvora do tri godine. To je bilo vrlo značajno, pa i statistički, odnosno fenomenološki, relevantno proširenje. Ali, ovim proces još nije bio završen, jer je kasnije došlo do još jednog, ovog puta ne linearnog već katalošskog proširenja i na određena znatno teža krivična dela.¹⁷ U najnovije vreme proširen je i registar obaveza koje državni tužilac može da odredi osumnjičenom, ali je to verovatno vidik koji nas u ovom momentu manje zanima.

Nakon svih pomenutih promena, uslovno odloženo krivično gonjenje se u praksi relativno često primenjuje: tako je u 2006. godini krivično gonjenje odloženo za 1.890 lica (5,8% svih prijavljenih lica), od kojih je 1.379 ispunilo obaveze, pa je krivična prijava odbačena. Taj procenat

14 Naročito u ovoj sredini se radi o tradicionalnom institutu dela malog značaja (čl. 14 tada važećeg slovenačkog KZ). Ovde ne mogu da ulazim ni u teoretski interesantne, ali za praksu manje zanimljive odnose između instituta koji su organu gonjenja omogućavali selekciju predmeta za krivično gonjenje. O ovome v. više „Izborni mehanizmi u kazenskom postupku“, u: *Izhodišča za nov model kazenskoga postopka*, K. Šugman (ur.), Inštitut za kriminologijo pri PF v Ljubljani 2006.

15 Na primer, kroz obavezna uputstva, koja poznaje i naše zakonodavstvo o državnom tužilaštvu. Za sadašnju situaciju v. čl. 167 i naredne članove zakona o državnom tužilaštvu (ZDT-1, Ur. l. RS, br. 58/2011); takva su uputstva doneta i postoje.

16 V. Ur. l. RS, br. 72/98.

17 To se desilo 2004. godine, novelom ZKP-F (v. Ur. l. RS, br. 43/2004). U krug krivičnih dela za koja je moguće odlaganje krivičnog gonjenja ušla su i (apstraktno) znatno teža krivična dela, ali koja u konkretnim slučajevima ili vidovima mogu biti i znatno lakša (npr. neka dela u vezi s opojnim drogama, teške krađe, ucenjivanja i slično). „Rekorder“ u pogledu predviđene kazne je omogućavanje uživanja opojnih droga iz člana 187 st. 1 KZ-1, za koje je predviđena kazna od šest meseci do osam godina zatvora.

je zatim počeo da opada (pad na 4,7% u 2010. godini, pa do 4,4% u 2012. godini).¹⁸ Na prvi pogled ove brojke mogu izgledati skromne¹⁹, ali ako uzmemo u obzir da smo na ovaj način izbegli krivične postupke na sudu za isti broj ljudi, a time uštedeli kako novac tako i ljudski potencijal (u tužilaštvima i u sudovima), rezultat nije, po mom mišljenju, nikako za odbacivanje. Ono što zabrinjava jeste trend opadanja primene odloženog gonjenja u tužilačkoj praksi. Razlozi su kompleksni, a nešto više o njima u nastavku, kada ćemo prokomentarisati i rezultate poravnjenja, koji, na žalost, idu nekako u istom smeru. Druga negativna konstatacija koju ne bismo smeli potcenjivati je da se odloženo gonjenje od tužilaštva do tužilaštva veoma različito primenjuje; za relativno malu Sloveniju, koja nema velikih gradova, pa i razlike između regiona nisu naročito velike, to je iznenađujuće.

3.2. Poravnanje (medijacija)

Slovenačko zakonodavstvo u početku nije predvidelo poravnanje među procesnim varijantama kojima bi se moglo postići odustajanje od krivičnog gonjenja, mada se i u ovom slučaju radi o institutu koji je poznat u uporednom pravu. Tek nakon kritika da odloženo gonjenje neće moći da pokrije sve situacije u kojima krivično gonjenje možda ipak nije potrebno ili svrsishodno, već bi moglo da se reaguje i na alternativan način, zakonodavac je odlučio da uvede i medijaciju.²⁰ Slično kao u slučaju odloženog gonjenja, odlučivanje o medijaciji je u rukama državnog tužioca. On, naime, određuje u kojim će se slučajevima pokušati s poravnanjem, a na kraju odlučuje i o tome da li medijaciju treba smatrati uspešnom ili ne.

Za razliku od odloženog gonjenja, državni tužilac u proceduri medijacije kao takvoj ne učestvuje ni indirektno, a još manje direktno. Poravnanje, naime, sprovodi medijator, a to je lice koje je izvan krivičnog pravnog sistema, nezavisno od tužioca: nije to bilo ko, već lice koje mora da ima određene lične kvalitete i specifično obrazovanje. Medijatori u krivičnom postupku su organizovani i povezani u udruženje, ali ih ne treba mešati s medijatorima u parničnom i drugim nekriminalnim postupcima. Funkcija je časna, ali za svoj trud dobijaju simboličnu nagradu iz budžeta državnog tužilaštva, kako za uspešne tako i za neuspešne medijacije.

Sučajevi u kojima se sprovodi medijacija suštinski bi trebalo da budu drugačiji od odloženog gonjenja: smatra se da bi to bili oni slučajevi u kojima treba aktivnošću medijatora da se otkloni kriminogena situacija između posvađanih učesnika. Akcenat, dakle, nije samo na alternativnoj, ali još uvek (kvazi)punitivnoj reakciji na krivično delo izvan klasičnog krivičnog postupka, već je cilj ambiciozniji: otkloniti ili bar smanjiti opasnost da se krivično delo ponovi.

Medijacija, koja je na početku bila moguća za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do tri godine, kasnije je proširena u dva pravca. Slično kao u slučaju odloženog gonjenja, medijacija je sada moguća i za određena teža krivična dela, koja su izričito navedena u zakonu.²¹ U pojedinim slučajevima radi se o dosta teškim krivičnim delima, ali ni u jednom slučaju o krivičnim delima za koja je predviđena teža kazna od pet godina zatvora. Drugo proširenje, do kojeg

18 Svi statistički podaci u ovom i u narednim poglavljima uzeti su iz godišnjih izveštaja o radu državnih tužilaštava u Sloveniji za 2006, 2010. i 2012. godinu.

19 Za ilustraciju, sva državna tužilaštva u Sloveniji su u 2012. godini primila prijave protiv ukupno 33.352 punoletna lica.

20 Vid. čl. 161a ZKP, koji je unet u zakon već pomenutom novelom ZKP-A u 1998. godini.

21 Istom novelom kao u slučaju odloženog gonjenja, dakle: ZKP-F iz 2004. godine (vid. op. br. 16).

je došlo čak malo ranije, još je zanimljivije, jer je njime prevaziđeno pravilo da se radi o institutu koji je potpuno u rukama državnog tužioca i ograničen na prekrivični postupak. Naime, medijaciju je moguće sprovesti i u slučaju kada je u skraćenom postupku već došlo do glavne rasprave.²² U ovom slučaju sud prekida raspravu i daje strankama mogućnost da sprovedu poravnanje. Ako medijacija uspe, krivični postupak se obustavlja. Ova varijanta medijacije primenjuje se ređe i povlači sa sobom neke opasnosti.

Državni tužioci u Sloveniji primenjuju medijaciju paralelno s odloženim gonjenjem. Kada se odluče za alternativu, uzmu u obzir obe procesne figure i izaberu onu, koju ocene pogodnijom u konkretnom slučaju. Radi poređenja, evo i nekoliko statističkih podataka za poravnanje: u 2006. godini je u poravnanje usmereno 1.660 punoletnih lica (5,1% prijavljenih lica)²³, dok je poravnanje uspešno završeno za 880 lica ili za oko 53% lica u postupku poravnanja. Procenat uspešnih poravnanja po pravilu je nešto niži od uspešnih odloženih gonjenja, što ocenjujem kao normalno. U 2010. godini je procenat lica u postupku poravnanja pao na 3,8% svih prijavljenih, da bi se u 2012. godini još smanjio na svega 2,4% prijavljenih lica. Uspešnost poravnanja kreće se sve vreme između 50 i 55% od broja lica usmerenih na poravnanje.

U celini gledano, u pogledu tužilačkog angažmana alternativa predstavlja dosta složen problem i pravi poduhvat na planu organizacije. Na početku je, pre svega, trebalo uspostaviti mrežu medijatora na celoj teritoriji zemlje, a zatim organizovati njihovo obrazovanje. Za alternativu treba obezbediti (ne tako mala) materijalna sredstva iz budžeta tužilaštva. Medijatorima treba obezbediti uslove za rad (prostorijske van tužilaštva) i s njima kontinuirano raditi, pa i – za ilustraciju navodim samo jednu aktivnost – izvoditi disciplinske postupke u slučaju kršenja pravila o njihovom radu.

Ali to još nije sve: ako se u okviru odloženog gonjenja ili medijacije pojave zadaci ili obaveze koje se sastoje u radu u korist zajednice, treba organizovati i takav rad. To se samo na prvi pogled čini jednostavno, ali nije nimalo jednostavno. Na sreću, u našoj zemlji je to zadatak drugih organa, a ne direktno državnog tužilaštva. Kako to teško ide, dokazuje organizovanje fonda za naknadu žrtvama krivičnih dela. Mada bi takav fond bio direktno u korist državnog budžeta, pokazalo se toliko teškoća, da taj fond do danas (posle skoro dve decenije!) još nije formiran.

U okviru odloženog gonjenja osumnjičenom može biti naloženo plaćanje određene sume u korist humanitarnih organizacija. Ako uzmemo da se poslednjih godina ove brojke vrte oko više stotina hiljada evra godišnje, razumljivo je da i taj deo posla, koji isto tako pada na pleća državnih tužilaštava, mora biti izvršen apsolutno korektno i transparentno. U svakom slučaju, interes primalaca ovih sredstava je veliki.

Alternativa za pravosuđe (i za društvo u celini) stvara određenu uštedu. Predmeti se rešavaju brže i bez intervencije suda. Ipak, krivičnopravni sistem u celini nije toliko zaokružen da bi uštede maksimalno i u potpunosti iskoristio.

22 Vid. čl. 443a ZKP, u zakon unet novelom ZKP-D (vid. Ur. l. RS, br. 111/2001).

23 Napominjem da se i odloženo gonjenje i poravnanje primenjuju i u postupcima protiv maloletnika. Problematika alternative u postupcima protiv maloletnika je nešto drugačija, pa je u ovom referatu ne razmatram, a ne navodim ni statističke podatke.

Nažalost, i pored donetih obaveznih uputstava za odloženo gonjenje i poravnanje, praksa okružnih državnih tužilaštava je još uvek dosta neujednačena. Neka tužilaštva češće primenjuju alternativu nego druga, neka iz različitih razloga preferiraju odloženo gonjenje, a druga poravnanje i obrnuto.²⁴ Ovo može dovesti do nejednakog tretiranja ljudi (osumnjičenog i oštećenog).

Svakako, radi se o dva korisna pravna instituta, kojima praktično u svakom pogledu rukovodi državni tužilac. Pored njega, bitne su i uloge osumnjičenog i oštećenog: bez njihove saglasnosti ovi postupci nisu mogući, dok je uloga suda sasvim marginalna i ograničena na retke slučajeve medijacije u već pokrenutom krivičnom postupku. Ako je prijava odbačena po ovom osnovu, oštećeni, logično, gubi pravo na supsidijarno gonjenje.

Već nekoliko puta sam upozorio na trend opadanja primene odloženog krivičnog gonjenja i medijacije. Uzroci za opadanje nažalost nisu sistematično istraživani, pa zbog toga o njima možemo samo da nagađamo. Jedan verovatno leži u njihovoj relativnoj složenosti: angažman tužilaštva je prilično veliki, a rezultati neizvesni. S druge strane, dok je nekada nedostajalo kvalitetnih instituta za selekciju slučajeva za gonjenje, danas je ovaj segment prepun instituta (najčešće procesne prirode), koji se možda čak i preklapaju. I na kraju, slovenačko zakonodavstvo je, istovremeno s ukidanjem tradicionalnog *delo malog značaja*, predvidelo novi osnov za odbacivanje krivične prijave, a to je nesrazmernost između malog značaja krivičnog dela i posledica koje bi moglo prouzrokovati krivično gonjenje.²⁵ Ovdje nema mogućnosti da se kritički osvrnem na ovu normu, ali je činjenica da i ona predstavlja konkurenciju odloženom gonjenju i medijaciji. Čak i više, u prednosti je, pa treba prvo utvrditi nije li gonjenje možda nesvrishodno, a tek onda, ako nije, moguće je razmišljati o odloženom krivičnom gonjenju i poravnanju. A kako se praktično na istom prostoru u međuvremenu našao još i nalog za kažnjavanje, koji ćemo upoznati odmah u nastavku, zadatak je još komplikovaniji...

3.3. Nalog za kažnjavanje

Ako smo, raspravljajući o alternativnim oblicima reagovanja na izvršeno krivično delo prema slovenačkom ZKP, bili na granicama skraćenih ili pojednostavljenih postupaka ili čak izvan njih, nalog za kažnjavanje je nešto drugo – on bez sumnje ulazi u njihov krug, čak u njihov centar. Ovakvi postupci su poznati u uporednom pravu i danas skoro da više i nemamo krivično procesno zakonodavstvo koje ih ne primenjuje.²⁶ Kao ni do sada, nećemo ulaziti u širu teoretsku raspravu o postupcima ovog tipa, već ćemo posvetiti pažnju ulozi državnog tužioca u vezi s nalogom za kažnjavanje koji predviđa slovenački ZKP.

Ne bi se moglo reći da je slovenački zakonodavac uveo nalog za kažnjavanje u naš pravni poređak nezadovoljan rezultatima alternative – to nikako, jer ne postoje istraživanja ili analize koje bi

24 Pri izboru moramo biti realni: merila nisu uvek ona koja su propisana i koja bi trebalo da budu u prvom planu prema teoriji. Ako tužilaštvo tradicionalno ima bolje iskustvo s jednom ili drugom procesnom varijantom, moguće je da privileguje jednu na štetu druge. Ako tužilaštvu nedostaje kadrova, verovatnije je da neće primenjivati odloženo gonjenje, koje iziskuje veći ljudski angažman (postupak u celini izvode tužilački kadrovi). Ali, s druge strane, poravnanje košta znatno više, pa kod većih tužilaštava ukupni troškovi medijacije mogu biti dosta visoki, pogotovo u vreme aktuelnih budžetskih restrikcija. Na subjektivnom planu se postavlja pitanje kvalitetnih medijatora, a i drugih faktora koji utiču na izbor alternativnog postupka.

25 Vid. čl. 161 st. 1 ZKP.

26 Više o tome Šugman, K. (ur.), *Izhodišča za nov model kazenskoga postopka*, op. cit., 479–492. Upor. i postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa prema čl. 449 i dalje srpskog ZKP.

to dokazivale. Mislim da je problem bio u neodlučnosti našeg zakonodavca u pogledu toga šta da uradi s krivičnim postupkom kao sistemom: da li da nastavi s postupnim promenama (delimično prema vlastitoj inicijativi, ali i zbog odluka Ustavnog suda, kao što je rečeno) ili da ga reformiše u celini jednim širokim zamahom. Kada se pokazalo da oko ovog poslednjeg za sada nema dovoljno saglasnosti, via facti se odlučio za politiku malih koraka. Tako je u 2003. godini u posebnom (novom) poglavlju ZKP²⁷ ozakonio nalog za kažnjavanje. Za svoj uzor je i u ovom slučaju uzeo krivični postupak SR Nemačke.²⁸

Mehanizam naloga je prilično jednostavan i uobičajen za ovakve procedure: postupak je ograničen samo na krivična dela iz nadležnosti sreskog suda.²⁹ Državni tužilac može uz optužni predlog da predloži sudu da izda nalog za kažnjavanje, kojim će optuženom izreći određenu sankciju ili meru³⁰, a da ne obavi glavnu raspravu. Sudija kontroliše da li dokazi, izneti u optužnom aktu, predstavljaju dovoljan osnov za izdavanje naloga, pa onda, ako se slaže s predloženom sankcijom, odmah izdaje nalog za kažnjavanje. Ako se optuženi ne slaže s nalogom za kažnjavanje, može da izjavi prigovor, usled čega se predmet usmerava u postupak koji je inače propisan za taj tip predmeta.

Na ovom mestu treba podvući nekoliko momenata: pomoću naloga za kažnjavanje je u slovenačkom krivičnom postupku po prvi put omogućeno donošenje osuđujuće presude bez održane glavne rasprave (pretresa). To je bio mali korak za čovečanstvo, a veliki za slovenački krivični postupak, koji je do tada vrlo rigidno branio stanovište da je osuđujuću presudu moguće doneti samo nakon glavne rasprave, potpuno nezavisno od volje stranaka i potreba za dokazivanjem u konkretnoj krivičnoj stvari.

Ova takoreći dogma je bila prevaziđena baš nalogom za kažnjavanje. Insistiranje na ovakvom rešenju je bilo malo nelogično, ako ga posmatramo sa sistemskog stanovišta, jer je procedura u celini zasnovana tako da se može završiti samo po izvođenju svih faza postupka. Ali, s druge strane, u vreme naglog porasta broja krivičnih predmeta u sistemu bilo je vrlo nerealistično zatvaranje pred procesnim varijantama koje bi mogle doprineti bržem okončanju postupka, bar u onim slučajevima gde su postojali stvarni i ubedljivi razlozi, a stranke se tome nisu protivile.

Uloga državnog tužioca je presudna za primenu naloga za kažnjavanje: ako nema njegovog predloga, odbrana sama ne može ništa da postigne, pa, normalno, ni sud. Oboje mogu, mahom, neoficijelno da opomenu državnog tužioca da je možda propustio mogućnost za brzo okončanje postupka, ali ništa više od toga. Po mom mišljenju, odbrana ima legitimitet da otvori ovo pitanje, dok bi za sud ovakva aktivnost u konkretnom predmetu mogla biti sporna. U praksi u poslednje vreme dolazi do opšte inicijative sudova da državni tužioci ponovo preispitaju slučajeve u kojima taj predlog nisu podneli, ako su eventualno ispunjeni uslovi da to učine.

27 Vid. XXV a poglavlje ZKP pod naslovom Postupak za izdavanje naloga za kažnjavanje (Postopek za izdajo kaznovalnega naloga), čl. 445a do 445e (Ur. l. RS, br. 56/2003).

28 V. *Strafbefehlsverfahren* iz člana 407–412 StPO. Za navedeno su se naročito zalagali i stručnjaci iz SR Nemačke koji su radili na projektu modernizacije pravosuđa u Sloveniji pre njenog ulaska u EU (Vid: *Modernizacija pravosodnega sistema Republike Slovenije. Projekt medinstitucionalnega sodelovanja – twinning projekt Slovenija*. Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, Ljubljana 2006).

29 Predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

30 Nalogom za kažnjavanje moguće je predložiti i izreći samo novčanu kaznu, zabranu vožnje motornog vozila, uslovnu osudu pod pretnjom novčane kazne ili kazne zatvora u trajanju do šest meseci ili sudsku opomenu, te oduzimanje predmeta i imovinske koristi stečene krivičnim delom (čl. 445a st. 2 ZKP).

Inače, u teoriji se mogu naći prigovori u vezi s nalogom za kažnjavanje prema slovenačkom ZKP. Naročito se pominje nepovoljan položaj odbrane, koja na početku ne može da izrazi ni svoju saglasnost ni protivljenje ovakvom skraćivanju postupka, već to može da učini tek prilikom prigovora protiv naloga za kažnjavanje, koji je sud već izdao. U ovoj situaciji odbrana ima protiv sebe dve strane: naravno, organ gonjenja, koji je njen „prirodni“ protivnik, ali i sud, koji je očigledno već prihvatio argumente državnog tužioca, što bi moglo da znači da su šanse da prigor uspe male.

Nalog za kažnjavanje je prema slovenačkom zakonu očigledno namenjen uglavnom bagatelnoj delinkvenciji. To se jasno vidi iz sankcija koje može da predloži državni tužilac i izrekne sudija. U poslednje vreme iz prakse dolaze predlozi, a izgleda da se njima priklanja i zakonodavac, da se proširi dijapazon sankcija koje mogu biti izrečene u okviru naloga za kažnjavanje. Tako bi nalog za kažnjavanje omogućio da se još više krivičnih predmeta okonča bez glavne rasprave.

Teorija ističe da je nalog za kažnjavanje naročito pogodan tip postupka za tretiranje određenih krivičnih dela, pogotovo onih koja po pravilu ne traže neki naročiti dokazni postupak. Radi se, dakle, o potrebi za usklađivanjem rešenja materijalnog i procesnog prava; što se tiče slovenačkog zakonodavstva, ipak se ne bi moglo reći da se prilikom uvođenja naloga za kažnjavanje vodilo računa i o ovoj činjenici.

Praksa je nalog za kažnjavanje dosta dobro i brzo prihvatila. Već u 2006. godini državni tužiocu su podneli naloge za kažnjavanje za 3.368 lica, od kojih je usvojeno 75%, a njih 67% su postali pravosnažni. Drugim rečima, bez glavnog pretresa su postignute osuđujuće presude za 1.679 lica. Do 2010. godine se broj predloženih naloga malo smanjio (na 2.906 lica), ali je znatno porasla njihova uspešnost (na 80% od podnetih predloga), od kojih je 1.935 postalo pravosnažno, a to znači 83% od onih koje je sud prihvatio. U 2012. godini je podneto 2.714 naloga za kažnjavanje, sudovi su prihvatili čak 87% predloga, od kojih je 82% postalo pravosnažno (za 1.925 lica). Globalni rezultati bi se, dakle, s aspekta organa gonjenja mogli oceniti kao više nego zadovoljavajući.

Pored trenda opadanja, koji ipak zabrinjava, jer nisu jasni njegovi uzroci (naprotiv, izuzetno visoka uspešnost predloga za kažnjavanje mogla bi da predstavlja osnov čak i za njihovu širu upotrebu), došli smo i do nekih drugih negativnih konstatacija. Slično kao u slučaju odloženog gonjenja i poravnanja, praksa pojedinih tužilaštava u državi je dosta neujednačena: neka ga primenjuju redovno i široko, a druga mnogo ređe. Obavezno uputstvo za upotrebu naloga za kažnjavanje, doneto u drugoj polovini 2012. godine, za sada nije doprinelo ujednačavanju tužilačke prakse.

Neki upozoravaju i na činjenicu da relativni uspeh naloga za kažnjavanje može biti posledica jedne „nenačelne koalicije“: državnog tužioca, koji sa svojim predlogom za sankciju mora da ide toliko nisko da ne izazove reakciju odbrane (to jest prigovor), same odbrane, koja mora upuštanjem u ovaj postupak da dobije toliko koliko ne bi dobila ako izabere suđenje, pa i sudije, koji je motivisan da se nalogom za kažnjavanje s malim angažmanom afirmiše kao uspešan sudija.³¹ Dosta je teško doći do objektivnih podataka o tome da li su ovakve primedbe pouzdane. Do sada ih nije bilo moguće argumentovano ni potvrditi ni pobiti.

31 Vežano za sudiju: ne treba da obavlja pretres niti da piše obrazloženje presude, a rizik žalbe je sveden na minimum.

3.4. Sporazum o priznanju krivice

Pregovaranje u krivičnom postupku i sporazum o priznanju krivice³², kao i neki drugi instituti koji su s njima tesno povezani³³, ušli su u slovenački krivični postupak na otvorena vrata tek novelom ZKP-K u novembru 2011. godine, a u celini su stupili na snagu u maju 2012. godine.³⁴ Na neki način bi se moglo reći da su već opisani instituti restorativne pravde i nalog za kažnjavanje ipak služili za uvežbavanje takozvanih pregovaračkih situacija - jedni uspešnije, a drugi manje uspešno.

Slovenačko zakonodavstvo je prilično odugovlačilo s uvođenjem pregovora i sporazuma o priznanju krivice u krivični postupak. S jedne strane se očekivalo da će jednom ipak doći do celovite reforme postupka, koja bi obuhvatala i takozvani *plea bargaining*, jer se smatralo da je njegovo uvođenje bez globalnih promena u konceptu i strukturi procesnog zakona problematično.³⁵ S druge strane, s vremenom je bilo sve više i više skepticizma prema uvođenju pregovaranja, koji se bazirao i na nekim njegovim ne baš najsrećnijim recepcijama u krivične procedure na kontinentu. Kad je za celovitu reformu ponestalo i snage i vremena, odlučeno je da se ide dalje parcijalnim promenama, pa su već pomenutom novelom uvedeni, kao što je rečeno, sporazum o priznanju krivice i predraspravno ročište. Javnost je novitet prihvatila s velikim zanimanjem i (možda čak i preteranim) očekivanjima. U poslednje vreme je nastala i obimna literatura, koja je u relativno kratkom vremenu dosta kvalitetno i s različitih aspekata obradila novitete, ponekad i veoma kritički.³⁶

Neke pregovaračke situacije, koje su još ranije mogle da posluže istoj svrsi, nisu iskorišćene.³⁷ S druge strane stoji činjenica da je do pregovora između organa gonjenja i odbrane, mada u ograničenom obimu, dolazilo i ranije, a pogotovo u poslednje vreme, ali oni ni na koji način nisu bili regulisani.³⁸ Moglo bi se čak reći da je i celokupni odnos tužilačke organizacije prema njima bio prilično ambivalentan: neki su ih odlučno odbijali, dok su ih drugi tolerisali ili podržavali. Ali, svima je bilo jasno da je samo pitanje vremena kada će ući u zakon.

32 Vid. XXV a poglavlje ZKP pod naslovom: Sporazum o priznanju krivice (čl. 450a do 450č ZKP). U zakonu se nalazi odmah posle poglavlja o izdavanju naloga za kažnjavanje, pa bi ovaj njegov položaj ukazivao na to da se stvarno radi o pojednostavljenom postupku. I sam zakon kaže da u ovom delu reguliše jedan skraćeni i dva pojednostavljena postupka. Mislim da ovo nije tačno, ali bi rasprava o tome prevazilazila okvire ovog referata: norme o priznanju krivice u zakonu (zajedno s nekim drugim dopunama i izmenama, koje će biti navedene u nastavku) po mom mišljenju menjaju koncept zakona.

33 Mislim na XIX a poglavlje pod naslovom: Predraspravno ročište (čl. 285a do 285f ZKP). To je prvo poglavlje drugog dela zakona (Glavna rasprava i presuda).

34 Vid. *Službeni list RS*, br. 91/2011.

35 Takva je bila na neki način i poruka istraživanja koje bi trebalo da otvori put ka reformisanju krivičnog postupka u Sloveniji. Radi se o već citiranom radu pod naslovom: *Izhodišča za nov model kazenskega postopka* (op. br. 13).

36 Ovde zbog ograničenog prostora nije moguće, a nije ni primereno citirati sve radove koji se bave ovom temom. Izabrao sam ih nekoliko, znajući da je izbor subjektivan i nepravedan, zbog čega se izvinjavam necitiranim autorima. Dakle, v. npr. Tratnik, A., „Nekateri pomisleki ob uvajanju pogajanj o krivdi v slovenski kazenski postopek“, *Zbornik znanstvenih razprav*, LXXI (2011); Gorkič, P., „Pravni vidiki pogajanj in sporazumov o krivdi v kazenskem postopku“ i Šugman Stubbs, K., „Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki“. Vid. *Zbornik 4. konference kazenskega prava in kriminologije*, GV Založba, Ljubljana 2011; Šorli, M., „Pogajanja med obdolžencem in obrambo“. *Podjetje in delo*, št. 6–7/2011; Fišer, Z. i Gialuz, M., „Primerjalnopravni pogled na pogajanja v kazenskem postopku v Sloveniji in Italiji“. *Pravnik*, 9–10/2012 i Tratnik, A., „Kako se pogajati v kazenskem postopku“. *Pravna praksa*, 12/2013.

37 Vid. na primer odgovor odbrane na optužbu prema članu 322 ZKP. U ograničenim okvirima ovog referata ne mogu ulaziti u analizu nekih takozvanih pregovaračkih situacija u našem ZKP, koje su u praksi već ranije pokazale da pregovori, mada nisu bili izričito regulisani, nikako nisu bili nemogući ili nedopušteni. Rasprava o tome, mada neosporno zanimljiva, ako uzmemo u obzir da su u nekim zemljama pregovori ušli u zakon prvo na mala vrata, preko prakse, iako uopšte nisu bili zakonom regulisani, izlazila bi iz okvira postavljenog naslova. Jasno je da uvođenje pravnih instituta u pozitivno pravo nije samo stvar tehnologije, već se presudno tiče i pravne kulture.

38 Tako Fišer, Z., „Ali se državni tožilci pogajajo“. Vid. *Zbornik 4. konference kazenskega prava in kriminologije*, GV Založba, Ljubljana 2011.

Sa aspekta uvođenja novih skraćenih i pojednostavljenih postupaka na subjektivnoj osnovi, naročito je bilo dragoceno odloženo gonjenje, jer su se državni tužioci po prvi put ozbiljnije našli u stvarnoj pregovaračkoj situaciji. Zanimljivo je da to danas priznaju i oni koji su se protivili njegovoj primeni, priznavajući da najveće promene zbog uvođenja skraćenih ili pojednostavljenih postupaka nisu one u procesnoj tehnologiji, nego one do kojih mora da dođe u tužilačkim glavama. Naš državni tužilac kao državni organ, tradicionalno vezan za legalitetni princip, nije bio sklon pregovaranju s bilo kim, a pogotovo ne s potencijalnim učinioцем krivičnog dela. Čak, ako je bio u mogućnosti da bira, izbegavao je da pregovara. Ali, ako želimo da u naš postupak uspešno prenesemo institute koji se zasnivaju na pregovorima, takav odnos državnog tužioca je nužno menjati; to je bitna paradigmatična promena. Jasno je da se zbog uvođenja pregovora menja i uloga odbrane, pa svakako i suda, ali nas u ovom referatu, koji se specifično bavi organom gonjenja i njegovom ulogom u skraćenim i pojednostavljenim postupcima, naročito zanimaju promene u formi mentis, koje se odnose na državnog tužioca.

Tehničke karakteristike pregovora i priznanja krivice prema slovenačkom zakonu možda nisu najzanimljivije. Pošto su na snazi samo godinu dana, na osnovu prakse ne možemo još reći šta je dobro, a šta ne. Pored toga, treba uzeti u obzir da su u prvom periodu donošene presude u starim predmetima, to jest onim koji su započeti pre nego što je pregovaranje bilo izričito dozvoljeno. Drugim rečima, statistički uzorak verovatno nije dovoljno reprezentativan.

Načelno, sporazum o priznanju krivice moguć je pri svim krivičnim delima, od najlakših do najtežih, bez bilo kakvih ograničenja. Po pravilu bi do sporazuma trebalo da dođe u fazi posle podignute optužbe, jer se smatra da je time okvir postupka dovoljno fiksiran, a zakon dopušta i sporazum koji bi mogao biti sklopljen u ranijim fazama postupanja. Zakon, razumljivo, garantuje procesna prava odbrane u postupku pregovora i u fazi sklapanja ugovora, a određuje i bitnu sadržinu sporazuma, kao i one sadržaje za koje sporazum nije dopušten. Tako nije moguć dogovor o pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela, što znači da nije dopušten takozvani *charge bargaining*; ali, pokazuje se da nije moguć vertikalni *charge bargaining*, dok je s određenim ograničenjima ipak dopušten horizontalni *charge bargaining*. Dalje, nije dopušten dogovor o onim merama bezbednosti koje se obavezno izriču, a isto tako ni dogovor o oduzimanju imovinske koristi, stečene krivičnim delom.

Postupak pregovora nije bliže određen, što je razumljivo. Inicijativa je potpuno u rukama stranaка, a teoretski bi trebalo da državni tužilac bude aktivniji, jer se smatra da on raspolaže s više informacija koje su relevantne ili presudne za sklapanje sporazuma. U prvim mesecima primene se ova pretpostavka nije obistinila, jer je inicijativu za pregovore češće davala odbrana.

Moguće je očekivati da će, bar u prvom periodu, najveći problem državnog tužioca biti izbor predmeta u kojima bi se mogao upustiti u pregovaranje. Drugi opšti problem može nastati oko stvaranja pregovaračke platforme u konkretnom slučaju, naročito u pogledu kazne. Slovenački sistem određivanja kazne je dosta otvoren, pa je tužiocu često teško da utvrdi kakva bi trebalo da bude sankcija da bi zadovoljila opšte potrebe, a istovremeno bila dovoljno privlačna i za obranu. Ovaj problem *mutatis mutandis* postoji i za odbranu, pa i za sud. U tužilačkoj organizaciji u Sloveniji doneta su obavezna uputstva za pregovaranje.

Sklopljeni sporazum treba da potvrdi sudija. Do momenta kada stranke predlože dogovor sudiji, sud je potpuno isključen iz procesa pregovaranja. Zakon polazi od stanovišta da je uloga sudije u

suštini pasivna. Ali, njegova odluka je presudna, pa se može zaključiti da postoji određeni manevarski prostor koji će bar neke sudije verovatno popuniti nekom svojom aktivnošću, pogotovo u vezi utvrđivanja dokaznog standarda, potrebnog za osuđujuću presudu.³⁹

Do sada se uglavnom nije ostvarilo očekivanje da će do pregovora i dogovora doći u ranim fazama postupka. Po pravilu je predraspravno ročište onaj ključni momenat i procesni okvir u postupku gde se realizuje dogovor. Ovo ročište, novitet u našem krivičnom postupku, mada teorijski nejasno postavljeno⁴⁰, već do sada je više nego ispunilo očekivanja.

Ono je zakonom propisano kao obavezno u redovnom postupku, a kao fakultativno u skraćenom postupku. Ima dva cilja: s jedne strane služi kao procesni okvir za sklapanje ugovora po pregovorima, jer zakon za ove potrebe nije predvideo neki drugi procesni institut. S druge strane, zakonodavac ga je uneo u zakon s jasnom namerom da ubrza tok glavne rasprave. To je funkcija koja je u kontekstu rasprave o skraćenim ili pojednostavljenim postupcima isto tako zanimljiva i važna, ali je problem u tome što još nismo u stanju da ocenimo da li je u svojoj nameri da ubrza postupak zakonodavac uspeo ili nije.

Teorijski gledano, predraspravno ročište nije sastavni deo nekog posebnog skraćenog ili pojednostavljenog postupka, već je opšti procesni institut, kao što su to pregovori i sklapanje dogovora.

Prema nekim mišljenjima, relativno veliki uspeh skraćivanja postupka na osnovu dogovora u našem pravu treba pripisati (ne samo) pregovorima, već predraspravnom ročištu, koje je postavljeno u poziciju u kojoj je strankama već prilično jasno kako suđenje može da se završi, pa je i motivacija za dogovor dovoljno velika. Prema statističkim podacima za 2012. godinu⁴¹, državna tužilaštva u Sloveniji su registrovala 166 slučajeva pregovora, koji su u 140 slučajeva doveli do dogovora. Predraspravna ročišta su u isto vreme održana za 3.271 lice, dok su izjavu o priznanju krivice dala 1.203 lica – više nego svaki treći optuženi na predraspravnom ročištu!

Brojevi, naročito ovi poslednji o uspehu predraspravnog ročišta, donekle su iznenadili i same državne tužioce. Ako ništa drugo, pokazalo se da je zakonu bio neophodan jedan ovakav procesni institut, koji sprečava da se u slučaju svih podignutih optužnih akata izlazi (direktno) na pretres pred sud. Drugim rečima, pokazalo se da se krivični postupak ipak može tretirati i kao spor između stranaka, a ne samo kao postupanje državnih organa, koje takvo ili onakvo mora da prođe sve faze da bi legitimno dovelo do osuđujuće presude. To nije tačno, a očigledno, bar u određenom procentu slučajeva, nije ni u interesu stranaka.

Na kraju, ovaj referat nikako ne bi bio potpun, ako sasvim kratko ne bih pomenuo još jednu posledicu uvođenja pregovora i sporazuma o krivici, koja ima direktan uticaj na skraćivanje postupka. Glavni pretres u slovenačkom krivičnom postupku je do poslednje novele bio tipičan jednofazni glavni pretres. Sud je u okviru istog pretresa raspravljao i o pitanjima krivice i o pitanjima u vezi s određivanjem kazne. Svima su poznati prigovori protiv ovako koncipiranog i organizovanog glavnog pretresa, ali su retki zakonodavci koji su to rešili radikalno, to jest uvođenjem

39 To je za slovenački krivični postupak novitet: sud može da osudi optuženog samo ako je „... ubeden u njegovu krivicu.“, vid. čl. 3 st. 2 ZKP.

40 Nije jasno da li se radi o finalnom aktu prethodnog postupka ili o početnoj fazi glavnog pretresa (tako zakon).

41 Još jednom treba podvući da se radi o podacima samo za period od 15. maja 2012. do kraja 2012. godine, jer je tada stupila na snagu novela ZKP koja predviđa mogućnost pregovornog okončanja postupka.

dvofaznog glavnog pretresa. Jasno, rešenje je komplikovano i skupo. To nije učinilo ni naše zakonodavstvo, ali se u slučajevima u kojima je oko krivice postignut sporazum pretres nastavlja još samo raspravom o okolnostima koje utiču na izbor i određivanje krivične sankcije, i, naravno, odlukom o sankciji. Stranke imaju mogućnost da se dogovore i o drugačijem sastavu suda nego što je zakonom propisano; to je prvi slučaj dogovora o postupku u našem zakonu. Time problem monofaznog pretresa još nije rešen, ali je u nekoj meri umanjen, pa je to važan korak ka definitivno boljem rešenju, a to istovremeno znači i ka nekom daljem pojednostavljivanju krivičnog postupka.

Ubrzanje postupka kao jedan od ciljeva reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji

1. Uvod – disfunkcionalnost i sporost mešovitog (inkvizicionog) sistema kao povod za reforme

Temeljna reforma krivičnog postupka u Republici Makedoniji s novim Zakonom o krivičnom postupku iz novembra 2010. godine (u primeni od novembra 2013) sastoji se u napuštanju starog modela takozvanog „mešovitog“ postupka, koji stranci neretko nazivaju inkvizicionim, i njegovom zamenom jednim modernim akuzatornim (adverzijalnim) postupkom po primeru reformi u Italiji i drugim evropskim državama.² Reforma je imala dva glavna cilja, koja je pokušala da postigne paralelno: 1) postupak da se *ubrza* i učini efikasnijim, i 2) da unapredi nepristrasnost suda i *pravednost* postupka. Ubrzanje ne samo što povećava efikasnost krivičnog postupka koji, kao što je poznato, zavisi od što bržeg osuđivanja što je moguće većeg broja počinitelja krivičnih dela, već je i pravo na suđenje u razumnom roku samo po sebi bitan element pravednog suđenja.

Uvođenje adverzijalnog modela nametnulo se postupnom, ali sve prepoznatljivijom međunarodnom afirmacijom ovog modela kao adekvatnijeg za ostvarivanje proceduralne pravde. Sudski paternalizam kontinentalnih postupaka imao je ozbiljan problem zbog neskrivenog konflikta interesa kod sudije kao istražitelja, što dovodi do toga da sudija bude pristrasan a postupak da traje dugo, na štetu optuženog (posebno ako je pritivoren) i društva u celini. Činjenica da se ovaj sistem pokazao kao nefunkcionalan i da u njemu sud ne ostvaruje svoju funkciju jasno se vidi u sudskim statistikama, koje pokazuju da više od pola kriminalaca ostaju neotkriveni

1 Oboje koautora su profesori na Pravnom fakultetu „Justinijan Prvi“ u Skoplju.

2 Vidi: *Strategija za reformu krivičnog prava*, Ministarstvo pravde, Skoplje 2007, (www.justice.gov.mk).

(53% u 2011. godini),³ a od prijava jedan značajan deo (jedna četvrtina) odbacuje se od strane javnog tužilaštva⁴, dok ogroman procenat optuženih sud proglašuje krivim!⁵

Neefikasnost sudskog sistema posebno se odražava u dugom trajanju postupka, što u jednom bitnom delu zavisi od modela postupka.⁶ Stari krivični postupak ne samo što je imao jasno izražen sudski paternalizam i jake inkvizicione elemente, već ni brzina postupka uopšte nije bila prioritet postupka.⁷ Poznato je da što je veći broj „radnih stanica“, odnosno što se više državnih organa bavi predmetom, to se više vremena gubi u „praznom hodu“, tačnije, to je vreme koje prolazi bez stvarnog rada na predmetu.⁸

U literaturi već duže vreme se sreće stav da je sudska istraga jedan od glavnih razloga za dugotrajnost krivičnih postupaka. U praksi oni više ne igraju značajnu ulogu u smislu zaštite osumnjičenog od neosnovanog suđenja sa svim negativnim publicitetom i drugim za njega štetnim efektima po slobodu, privatni život (stara doktrina tajnosti istrage u cilju izbegavanja ovakvih štetnih efekata po optuženog praktično je napuštena)⁹, već za glavni cilj imaju da se obezbede dokazi protiv optuženog s njihovim punovažnim izvođenjem još pre suđenja, čime je istraga postala više „suđenje pre suđenja“ umesto nekakav zaštitni filter za optuženog. Sudske istrage nisu pokazale opravdanost ni s aspekta nekakvog pravog istraživanja, zato što istražni sudija retko prikuplja nove dokaze, već samo formalno izvodi dokaze koji su već prikupljeni od strane policije i javnog tužilaštva.

Sve ovo ukazuje da imamo ozbiljan problem ne samo s podbačajem suda u njegovoj ulozi zaštitnika prava u krivičnom postupku na mikro planu već i s ozbiljnim podbačajem uloge suda na makro planu, u smislu njegove uloge u sistemu podele vlasti, kao zaštitnika građana od organa progona (izvršne vlasti).

3 Iz statistike se vidi da policija nije uspeła da otkrije veliki deo (između 40 i 50%) počinioca otkrivenih i registrovanih krivičnih dela. Ovaj broj konstantno raste, na primer, od 7.114 u 2002. godini (39%), do 16.657 u 2011. godini (53%). Vidi: Državni zavod za statistiku Republike Makedonije, *Počinioci krivičnih dela u 2011.*, Skoplje 2012, (www.stat.gov.mk). Uporedi: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Makedonije (<http://www.mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=392>).

4 Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 12%, ali se procenat drastično razlikuje u zavisnosti od toga da li je delo prijavljeno od MUP ili neposredno od građana ili pravnih lica. Naime, tužilaštvo odbija polovinu prijave neposredno podnesenih od građana i drugih subjekata (49%), a prihvata gotovo sve prijave krivičnih dela podnesenih od ili preko policije (neverovatnih 93%)! Po podacima javnog tužilaštva, procenat odbačenih krivičnih prijava je dvostruko veći od onog objavljenog od strane Državnog zavoda za statistiku i iznosi 28,28%. Vidi: *Izveštaj o radu javnih tužilaštva u Republici Makedoniji u 2011. godini.*

5 Tako, u 2011. godini, od 10.051 optuženog osuđeno je čak 9.810 lica ili fenomenalnih 93%! Ovo pokazuje da sudovi sebe gledaju više kao organ koji treba da se bori s kriminalom i da osudi osumnjičene kriminalce, nego kao garant zakonitog i fer suđenja.

6 Tako, po podacima za 2011. godinu o trajanju postupka od prijave do donošenja odluke u slučajevima poznatog počinioca, od ukupno 14.627 prijava, postupak je trajao: do 1 meseca u 4.477 slučajeva; od 1 do 2 meseca u 1.755 slučajeva; od 2 do 4 meseca u 1.920 slučajeva; od 4 do 6 meseci u 1.249 slučajeva; od 6 meseci do 1 godine u 2198 slučajeva; preko 1 godine u čak 3.028 slučajeva. Izvor: Državni zavod za statistiku (www.stat.gov.mk).

7 Za razliku od ovoga, princip „brzog suđenja“ jedno je od načela američkog postupka, a značaj brzine postupka je važan i u evropskim kontinentalnim sistemima. Tako, Nemci među osnovna načela krivičnog postupka svrstavaju i *maksimu koncentracije*. Načelo ubrzanja pronalazi svoj izraz u čl. 163, st. 2 nemačkog ZKP, po kojem policija ima obavezu da bez odlaganja podnese akte javnom tužilaštvu. Vidi: C. Roxin/B. Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 26 Auflage, C.H. Bech, München 2009, 59–85.

8 Vidi: *Delays in the criminal justice system: reports presented to the 9th Criminological Colloquium*, Council of Europe, 1989; *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights* (CEPEJ)(2006)15).

9 Istrage su prekinute u jednom malom delu slučajeva zato što je optuženi bio u bekstvu ili iz drugih razloga bio nedostupan državnim organima (oko 150 slučajeva godišnje, što je 0,36% u 2011. godini). Značajniji deo istraga je zaustavljen, najčešće zato što delo nije imalo elemenata krivičnog dela ili *nije postojalo dovoljno dokaza* (konstantno oko 700 slučajeva godišnje). Iz podataka Državnog zavoda za statistiku (*supra*) ipak se vidi da „zaštitna“ uloga istrage kao nekakvog zaštitnog filtera od neosnovanih optužbi nije potpuno neefikasan, zato što je broj prekinutih ili zaustavljenih istraga oko 20% istraga (20% u 2002. godini, 17% u 2011. godini).

2. Ubrzanje postupka promenom modela i njegovo dejstvo na subjekte

2.1. Ubrzanje prethodnog postupka preko njegove deformalizacije (preskakanje istrage)

Prva ideja je da će se promenom modela postupka ubrzati sam postupak preko restrukturiranja prethodnog postupka time što se napušta sudska istraga, ali ne na način na koji se to radi u Srbiji i Hrvatskoj, gde se sudska istraga zamenjuje isto toliko formalnom tužiočevom istragom, već njenim preskakanjem.¹⁰ Glavna ideja je da se smanji broj tzv. „radnih stanica“ u postupku i da se prethodni postupak sprovede u kontinuitetu s usaglašenim postupkom policije i javnog tužilaštva.¹¹

Da bi ostvarili aktivnije uključjenje javnog tužioca i ubrzali prethodni postupak važno je pre svega *rano obaveštavanje* javnog tužioca od strane policije. Novi ZKP Republike Makedonije zahteva da policija odmah obavesti javnog tužioca. Naravno da će to policija učiniti kad sama prikupi određene informacije i izvrši prethodne, neophodne provere činjenica da li se radi o krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti. Policija svakako preuzima i ovlašćenja koje joj ZKP daje u cilju hitnog (i stručnog) otkrivanja i hvatanja počinitelaca, kao i obezbeđivanje tragova i dokaza krivičnog dela.

Može se primetiti da je suštinski promenjen *cilj* prethodnog postupka. Postoji mnogo neslaganja oko pravog i deklarisanog cilja istrage i prethodnog postupka u celini. Nema mnogo logike u tome da istražni sudija prikuplja dokaze zbog odluke javnog tužioca!¹² Više je nego očigledno da aktivna uloga istraživača kod istražnog sudije dovodi do konflikta interesa odnosno funkcija, zato što je funkcija, odnosno zadatak da se istražuje, u sudaru s njegovom funkcijom zaštitnika prava građana. Više je nego jasno da je cilj formalne sudske istrage u obezbeđivanju dokaza s njihovim izvođenjem već u istrazi (što se i dalje radi preko javnog tužioca u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj). Ovo se radi navodnim učešćem stranaka i prividnom „jednakosti oružja“, iako je jasno da odbrana nema adekvatnu i dovoljnu priliku da iskaze svedoka i drugih optuženih testira i ospori u istrazi, bez saznanja koji dokazi će biti izvedeni na suđenju. Moderna koncepcija pravednog postupka traži da se dokazi testiraju na javnoj i kontradiktornoj raspravi pred nezavisnim sudom.

Zato novi makedonski ZKP nema formalnu istragu s izvođenjem dokaza. Ukoliko zaista postoji nekakva opasnost da neki dokazi neće moći da se izvedu na suđenju, održaće se posebno, tzv. „dokazno ročište“, gde se dokazi izvode po pravilima koja važe za glavnu raspravu. Nasuprot tome, Hrvatska, Crna Gora i Srbija ostaju pri ideji da dokazi treba da se izvedu već u prethodnom postupku, što radi javni tužilac! Ovo je nešto što je nepoznato u uporednom pravu, i samim tim jedno originalno rešenje koje će teško izdržati test pred sudom u Strazburu. Tako, može se

10 Vidi: G. Kalajdziev, „Koncepcijske razlike u istragama u Hrvatskoj i Makedoniji“, u *Zbirci radova na Pravnim fakultetima u Skoplju i Zagrebu*, Skoplje/Zagreb 2010, (dostupno na http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100280). Uporedi: D. Krapac, „Reforma mješovitog kaznenog postupka: potpuna zamjena procesnog modela ili preinaka prethodnog postupka u stranački oblikovano postupanje?“ *Zbirka radova na Pravnom fakultetu „Justinijan Prvi“ u Skoplju*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2007, 177, 185–89.

11 Vidi: G. Kalajdziev, „Bitnije dileme i razlike u reformi istrage u državama bivše Jugoslavije“, u zborniku *Kriminalističko-krivičnoprocesne karakteristike istrage prema Zakonu o krivičnom postupku u prošloj deceniji*, Vol. 5, br. 1 (novembar 2012), 432–443.

12 Praksa pak, kao što smo videli, ne potvrđuje da sud u istrazi igra nekakvu uistinu zaštitnu ulogu, zato što sud vrlo retko odbija zahteve policije i javnog tužioca, bez obzira na to da li se radi o otvaranju istrage ili o primeni mera kojima se zadire u slobodu privatnosti osumnjičenih i drugih lica, kao što su pritvor, pretresi, prislušivanje i slično.

reći da je novi optužni istražni postupak u Makedoniji više dizajniran kao priprema za suđenje nego kao pravi istražni postupak, zato što javno tužilaštvo više ispituje da li su dokazi i saznanja sakupljeni prethodno u predistražnom postupku dovoljni da bi se pred sudom dokazala krivica osumnjičenog, nego što istražuje u užem smislu reći.¹³

2.2. Ubrzanje istrage preko pojačanja kapaciteta javnog tužilaštva inspektorima pravosudne policije

Važna novina po kojoj se makedonski novi krivični postupak razlikuje od svih drugih u regionu je uspostavljanje pravosudne policije kao asistenta javnog tužilaštva. Radi se o kriminalističkoj policiji koja blisko sarađuje s javnim tužilaštvom, jedan njen mali deo će biti neposredno u timu javnog tužilaštva u tzv. istražnim centrima javnog tužilaštva. To su glavni alati koji će javnom tužilaštvu pomoći da se nosi s izazovima nove aktivne uloge pred kojom se našlo reformom krivičnog prava kod nas i u svetu.

Novina koja bi trebalo bitno da doprinese ubrzanju prethodnog postupka je baš tim istraživača javnog tužioca, sastavljen od kriminalističkih inspektora i drugih saradnika koji treba da mu pomognu u sakupljanju i proveru informacija i dokaza u prethodnom postupku. Naime, osnovni problem u dosadašnjem krivičnom postupku bio je u tome što javni tužilac nije imao kapacitete da sam sakupi neophodne podatke i dokaze da bi doneo odgovarajuću odluku o daljem toku postupka.¹⁴ Zbog toga, putem prepiske, tužilac je od policije, banaka i drugih državnih organa tražio da se preduzmu određena dejstva u cilju dobijanja potrebnih informacija, da bi ih tek tada predao istražnom sudiji, čime se gubilo mnogo vremena, a predmet je, naravno, sporo napredovao. Nova rešenja omogućuju da tužilac, uz pomoć sopstvenog istražnog tima, ne samo prvo prikupi podatke da bi odlučio da li će se voditi istraga protiv određenog lica, da bi ista završila „u jednom dahu“, odnosno u kontinuitetu, energično i aktivno.¹⁵

Po primeru Italije, novi ZKP iz 2010. utvrđuje da su „starešine“ pravosudne policije, a to su neposredni rukovodioci organizacijskih jedinica pravosudne policije koji ostaju u resornim ministarstvima, sada u direktnoj vezi s javnim tužilaštvom, na koji način će tužilaštvo lakše raspolagati pravosudnom policijom.¹⁶ Ovo je pokušaj jedne jasnije i funkcionalnije relacije koja je do sada bila utvrđena samo kao relacija između dve, inače strogo hijerarhijski postavljene organizacije. Novi ZKP i dalje ostavlja (do sada malo korišćenu) mogućnost, po potrebi (ad hoc), u cilju efika-

13 Za razliku od Bosne i Hercegovine i Makedonije, novi krivični postupak u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj ostaje s ogromnim brojem odredbi koje uređuju istragu i dokazna dejstva koja se preuzimaju u istom, čime dokazi sakupljeni na formalan način u prethodnom postupku ostaju informacijska kičma suđenja. Na taj način, formalna sudska istraga se zamenjuje isto toliko formalnom optužnom istragom, pri čemu se zadržava veliki broj odredbi starog zakona. Optužna istraga, kao druga faza u prethodnom postupku, ne razlikuje se suštinski od starog koncepta sudske istrage, budući da javni tužilac sada vrši sva ona istražna dejstva koje je do sada sprovodio istražni sudija, iako je i on stranka u postupku.

14 Monopol istrage kod MUP bio je glavni razlog za neadekvatne istrage policijskih prekroračenja u više presuda Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Makedonije. Vidi, na primer, *Case of Pejrusan Jasar v. FYROM* (2007).

15 Pravosudna policija u istražnim centrima prvenstveno će delovati u fazi prethodnog prikupljanja obaveštenja, više nego u istražnom postupku, gde dejstva neposredno preuzima javno tužilaštvo, iako pravosudna policija može da mu pomaže. Ovo ne znači da pravosudna policija u istražnim centrima ne može da radi i u fazi otkrivanja i prijava u slučajevima kada tužilaštvo samo sazna za sumnje da je izvršeno krivično delo (neposredno zapažanje, glas, notornost i sl.)

16 Vidi: „New Relationship between the Police and the Public Prosecutors Office in the Republic of Macedonia“, *Justinian Law Review*, dostupno na www.law-review.mk/pdf/02/Gordan%20Kalajdziev.pdf

snog sprovođenja krivičnog postupka, po naredbi javnog tužioca, da mu budu dodeljeni na posao određeni inspektori, pripadnici pravosudne policije.¹⁷

ZKP predviđa da se pripadnici pravosudne policije pri javnom tužilaštvu organizuju u tzv. „istražne centre“ javnog tužilaštva.¹⁸ Ideja da se formiraju istražni centri u javnim tužilaštvima s većim obimom rada u cilju pronalazjenja racionalnog rešenja koje će biti efektivno i ekonomično, dovelo je do ozbiljnih razlika u tumačenju zakonskih odredbi.¹⁹

2.3. Ubrzanje postupka koncentracijom glavne rasprave

Stari krivični postupak (koji će se primenjivati u Makedoniji ne samo do novembra 2013. godine kada treba početi primena novog ZKP iz 2010. godine već i dalje za dela za koja je već započet postupak) dopuštao je da se podigne optužnica bez prikupljanja svih dokaza, s tim da se na glavnom pretresu najpre raščišćava krivičnopravni spor, a sud i stranke će moći bez problema predlagati nove dokaze. Obaveza da sam u celini i potpuno utvrdi istinu, prenosila je na sud teret dokazivanja, što je ostavljalo inkvizitorski trag na suđenju, a postupak se razvlačio mesecima, a nekad i godinama. Naime, s obzirom na to da je prioritet dat potpunom utvrđivanju istine, nije bilo prekluzije u predlaganju dokaza i bilo je ostavljeno sudu i strankama da mogu slobodno predlagati dokaze i po završetku suđenja.²⁰

Pokušaj pojednostavljenja postupka preko njegovog remodeliranja napuštanjem istražnog načela i odstranjivanjem inkvizitorskih elemenata ne zadržava se samo na prethodnom postupku. Rasterećenje suda da istinu utvrđuje po službenoj dužnosti, što nepotrebno opterećuje sudstvo namećući mu praktično deo obaveza stranaka u postupku, u Makedoniji, kao i u svim drugim državama regiona, smatralo se strateškim pitanjem koje zaslužuje prioritet. Kao što je poznato, reforma postupka u glavnoj raspravi se u svim zemljama odvijala prebacivanjem dokazne inicijative na stranke i uvođenjem unakrsnog ispitivanja na suđenju. Ipak, većina država u regionu odlučila je da ne pasivizuju sud u potpunosti, pa i dalje, s određenim ograničenjima, dopuštaju da sud i sam predlaže dokaze.²¹ Ovakav hibridni model se ocenjuje kao svojevrsan razuman kompromis koji je navodno optimalan, baš zbog toga što se u predlaganju i izvođenju dokaza inici-

17 Važan cilj koji treba postići uspostavljanjem pravosudne policije i prelaskom dela kriminalističkih inspektora iz MUP u javno tužilaštvo jeste prevazilaženje problema monopola istražnih kapaciteta u MUP i tzv. „hijerarhijskog dualizma“.

18 Istražni centri javnog tužilaštva su na neki način originalno rešenje, iako slični oblici organizacije koji podrazumevaju blisku operativnu saradnju pod rukovodstvom javnog tužilaštva postoje u više država. Tako na primer, u Italiji svaki tužilac ima sopstveni tim od dva-tri inspektora, dok u drugim državama policijski službenici se bez ikakve organizacijske forme priključuju kancelarijama javnog tužilaštva. Vidi: B. Pavišić, ed., *Talijanski kazneni postupak*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002.

19 Iako je ideja autora novog ZKP bila da ovi budu više kao specijalizovana odeljenja pri javnim tužilaštvima, kao operativna personalna asistencija javnim tužiocima, nadležni državni organi, koji rade na pripremama primene novog ZKP, shvatili su ih kao odvojene (autorsirane) specijalizovane centre.

20 Tako, kao što nam je svima poznato, u skladu s čl. 274 i 314 starog ZKP, stranke i oštećeni mogu i po zakazivanju glavnog pretresa i po njegovom početku da traže da se pozovu novi svedoci ili veštaci ili da se prikupe novi dokazi. S druge strane, predsednik veća, koji je bio glavni akter suđenja, može (mogao je) čak i bez predloga stranaka da naredi prikupljanje novih odnosno drugih dokaza za glavni pretres.

21 Tako je u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, i s ozbiljnim ograničenjima u Hrvatskoj. Vidi komparativnu analizu kod: H. Sijerčić-Čolić, „Načelo materijalne istine u krivičnom postupku“, u: A. Petrović, I. Jovanović, *Savremene tendencije krivičnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 169–191.

jativa prepušta strankama, a sudu se ostavlja mogućnost da na kraju i sam postavlja pitanja, da izvodi dokaze i slično, kada sud smatra da je to neophodno.²²

Makedonija je jedina država u regionu koja sasvim pasivizuje sud u dokaznoj inicijativi.²³ Time se ne želi postići samo čistoća modela zbog nekakve teoretske konzistentnosti, ili kao što to kaže prof. Damaška – da bi bili veći katolik od pape, već zato što verujemo da će ovo, osim većoj nepristrasnosti suda, doprineti i bitnom ubrzanju postupka! Ovo poslednje se čini neopravdano zapostavljenim u akademskim i zakonodavnim debatama u drugim državama regiona. Naime, ideja je jasna: ako postoji prekluzija u dokazivanju, tako što ni sud ni stranke, po pravilu, neće moći isprva predlagati dokaze na suđenju, tužilaštvo će morati ići na suđenje samo ako stvarno ima dovoljno dokaza da se dokaže krivica optuženog, a suđenje će trajati mnogo kraće. Suđenje će se jednostavno planirati i izvoditi neprekinuto, u kontinuitetu (čl. 359 ZKP iz 2010), tako što će se planirati onoliko dana da se ono završi u zavisnosti od broja dokaza koji su predloženi da se izvedu. Budimo iskreni – dokazi su do tada ili prikupljeni ili nisu; vrlo su retki slučajevi gde neke posebne okolnosti uistinu opravdavaju da se suđenje odlaže zbog prikupljanja nekih novih dokaza.²⁴ Naprotiv, nelogično je i štetno da se suđenja po pravilu odlažu i da traju u nedogled, kao što nam se to sada dešava. Što se tiče stranaka, nedopustivost dokaza za koje su stranke znale, ali ih bez opravdanog razloga pre glavne rasprave nisu predložile strankama, nameće obavezu kvalitetne pripreme za raspravu pred sudom i čini ih odgovornima ne samo za ishod nego i za efikasnost i brže okončanje kaznenih postupaka.²⁵

Kao kontroverzno se pokazalo i pitanje da li će celokupni dosije iz istrage (sa svim iskazima optuženog i svedoka) ići na glavni pretres. Ukoliko istražni spisi ostanu glavni izvor informacija, glavni pretres je, u stvari, samo provera dokaza iz istrage.²⁶ Postoje različita mišljenja o tome da li će pristup suda spisima doprineti efikasnosti i brzini suđenja ili će samo nepotrebno uticati na nepristrasnost suda. Konačno, prof. Damaška upozorava da nova varijanta stranačkog izvođenja pred raspravnim sudom sadrži i ostatke starog dokaznog režima (npr. pravo oštećenog da sude luje u izvođenju dokaza) pa postoji verovatnoća da će *kombinacija* novih i starih elemenata dovesti do konfuzije i *odugovlačenja* rasprave.²⁷

22 Prof. Damaška je u pravu kad kaže da pasivan stav suda više odgovara tipičnoj angloameričkoj raspravi, jer odluku o činjeničnom stanju tamo donosi porota, pa na nju pada moralna odgovornost za ispravnost presude, ali smatra da to rešenje nije sasvim prikladno novim evropskim postupcima, koji ostaju hibridni. Damaška ukazuje da je novo Hrvatsko rešenje bez potrebe restriktivnije nego u većini zemalja common law odakle dolazi stranačko izvođenje dokaza: M. Damaška, „Hrvatski dokazni postupak u poredbenopravnom svetlu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2, 2010, 821, 824.

23 Istini za volju, kao izuzetak, sud može odrediti tzv. „superveštačenje“ (čl. 394 ZKP).

24 Moramo priznati da i novi ZKP predviđa odlaganje ili prekid glavne rasprave zbog sakupljanja novih dokaza (čl. 370 i 372 ZKP, 2010). Ruku na srce, ova rešenja su više primer odredbi nekritički preuzetih iz starog ZKP, bez analize da li su u skladu s novim konceptom, kakvih primera u novom ZKP ima više i većina je već registrovana za eventualnu reviziju zakona koja se sada zagovara u stručnim krugovima.

25 Vidi: D. Tripalo, Z. Đurđević, „Predlaganje dokaza“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2/2011, 471, 486.

26 U ovom smislu, u Makedoniji su postavljene barijere u odnosu na uticaj istrage na glavni pretres, po uzoru na neke savremene evropske postupke. Tako, kao i u Italiji, predsednik veća sada ima ograničeni pristup materijalu koji je prikupljen u toku istrage, s kojim inače raspolaže tužilac. Dokazi pred sudom u principu se ponovo izvedu. Slično ovome, iskazi dati u prethodnom postupku sada se u Makedoniji, po uzoru na Nemačku, mogu koristiti samo da bi se optuženi podsetio, kao i za ocenu verodostojnosti iskaza, ali oni ne spadaju u dokaze na kojima se može zasnovati osuda.

27 Damaška, *op. cit.*

2.4. Ubrzanje i racionalizacija pravnih lekova

Potreba za preuređivanjem sistema pravnih lekova u makedonskom procesnom kaznenom zakonodavstvu, odnosno za njihovu racionalizaciju, jedna je od osnovnih odrednica reforme kaznenog postupka u skladu s ciljevima utvrđenim u Strategiji za reformu kaznenog prava.

Izмене odredbi u odnosu na redovne i vanredne pravne lekove predstavljale bi kombinaciju n-pora teoretičara za ubrzanje postupka, racionalizaciju pravnih lekova (pre svega vanrednih pravnih lekova), kao i naglašavanje potrebe za češćim održavanjem rasprava pred drugostepenim sudom umesto ukidanja presude i vraćanja rasprave na ponovno odlučivanje pred prvostepenim sudom, s jedne strane, i prevazilaženje problema koje su praktičari uvideli, a koji bi se mogli rešiti preciziranjem, izmenom ili dopunom određenih odredbi.

Ujedno, po prvi put je uneta prekluzija u predlaganju dokaza sa žalbom u tom smislu što se u žalbi ne smeju navoditi nove činjenice ili novi dokazi osim onih za koje će stranke dokazati da se nisu mogle izneti do završetka dokaznog postupka u toku glavne rasprave zato što im nisu bili poznati ili dostupni. Na ovaj način se izbegava taktiziranje, najčešće odbrane, s dokazima koji značajno utiču na konačni ishod postupka, a koji se ne iznose u toku prvostepenog postupka. U cilju ubrzanja postupka izvršena je korekcija rokova za podnošenje odgovora na žalbu, kao i rokova u kojima postupa sudija koji obaveštava o prijemu predmeta.

Nažalost, predlozi za neke radikalnije korake koji imaju za cilj da bitno ubrzaju i pojednostave postupak po pravnim lekovima nisu bili prihvaćeni. Tako na primer, naš predlog da na sudsku presudu može da se žali samo optuženi, a ne i javni tužilac, kao što je to u sistemima *common law* (opšteg prava), dovelo je do zgražavanja domaće stručne javnosti, iako bi to bilo dosledno akuzatornom modelu.

3. Ubrzani postupci prema novom ZKP Republike Makedonije

Novi ZKP Republike Makedonije predviđa nekoliko oblika ubrzanih postupaka, čiji je cilj pojednostavljeno postupanje i rasterećivanje sudije od preuzimanja obimnih procesnih radnji. Simplifikovanje kaznene pravde je imperativ koji preporučuje Savet Evrope u Preporuci R(87)18, čiji je glavni cilj povećana svest zakonodavca u pravcu ubrzanja postupka, promenjen kazneni tretman priznanja okrivljenog, povećana ovlašćenja javnog tužioca, koji treba da preuzme neka ovlašćenja sudije.²⁸

Ubrzani postupci mogući su u tri slučaja:

- kada je reč o lakšim krivičnim delima – skraćeni postupak;
- u slučaju suglasnosti počinioca i oštećenog da spor reše pomoću treće neutralne osobe – postupak medijacije, ili
- u slučaju kada se može odlučivati i bez održavanja glavne rasprave, a na osnovu prikupljenog dokaznog materijala – kazneni nalog.

28 Recommendation No. R(87)18 concerning the simplification of criminal justice, 17 September 1987.

3.1. Skraćeni postupak

Skraćeni postupak tradicionalno je prihvaćen u svim kaznenopravnim sistemima za lakša krivična dela. Novi ZKP uvodi male promene. U smislu *Recommendation Rec(2003)23* Saveta Evrope, prema kojoj zatvorska kazna iznad pet godina spada u dugotrajnu zatvorsku kaznu, makedonski zakonodavac je proširio nadležnost sudije pojedinca i u tom smislu se skraćeni postupak može sprovesti za sva krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.²⁹ Ovim rešenjem se sud rasterećuje obimnog postupka u slučaju lakših krivičnih dela i omogućava se da sudija ima dovoljno vremena da se posveti težim krivičnim delima. Novi položaj javnog tužioca u toku krivičnog postupka i obaveza da lično zastupa optužnicu usloveli su napuštanje mogućnosti održavanja glavne rasprave u odsustvu tužioca. Naime, uloga koju tužilac ima na glavnoj raspravi i u toku skraćenog postupka može se ostvariti samo uz njegovo aktivno učešće u svim radnjama koje čine glavnu raspravu. Novi ZKP proširio je rok koji se mora obezbediti optuženom za pripremu odbrane. Naime, poziv za glavnu raspravu treba da se dostavi optuženom tako da između dana kada je poziv uručen i dana kada treba da se održi glavna rasprava mora ostati dovoljno vremena za pripremu odbrane, a najmanje osam dana, a ne najmanje 3 dana kao što je to bio slučaj do sada. Ova je promena prouzrokovana garancijama predviđenim čl. 6(3)(b) Evropske konvencije za ljudska prava. Svakome ko je optužen za počinjeno krivično delo mora se omogućiti da ima dovoljno vremena i uslova za pripremu odbrane. Ujedno, sudija mora upozoriti optuženog da se glavna rasprava može održati u njegovom odsustvu ako su ispunjeni zakonski uslovi – za krivična dela kažnjiva novčanom kaznom ili zatvorom do maksimum tri godine kada se optuženi nije pojavio na glavnoj raspravi, a bio je uredno pozvan ili mu se poziv nije mogao uručiti zbog očiglednog izbegavanja optuženog da primi poziv. S pozivom za glavnu raspravu odbrani treba da se dostavi lista dokaza koju je podneo tužilac, a ujedno i odbrana treba da se pouči da ima rok za podnošenje svoje liste dokaza.

Mirovno ročište prethodi održavanju glavne rasprave. Novina u ZKP jeste mogućnost da se u slučaju privatne krivične tužbe predloži tužiocu i oštećenom da spor reše putem medijacije. S tim u vezi treba napomenuti da makedonski ZKP ne predviđa obligatorni pokušaj za medijaciju od strane sudije nego ostavlja na dispoziciju sudiji da uputi strane na medijaciju kada oceni da bi to bilo svrsishodno. Ujedno, svaka strana ima pravo da da svoju saglasnost da se spor reši putem medijacije. Ukoliko neka strana ne da svoju saglasnost, sudija produžava postupanje prema odredbama za skraćeni postupak. Makedonski je zakonodavac predvideo alternativan put razrešavanja krivičnog slučaja za koji se vodi skraćeni postupak.

Pored vansudskog raspravljanja spora, kada se kao tužilac javlja privatni tužilac, u skraćenom postupku nije isključena mogućnost za pogađanje kada se kao tužilac javlja javni tužilac. Naime, ZKP ne predviđa ograničenje u odnosu na težinu krivičnih dela o kojima se stranke mogu pogađati, pa ako je to moguće za teža dela utoliko više pogađanje treba upražnjavati za lakša krivična dela. U toku skraćenog postupka postoji mogućnost da optuženi prizna krivicu i u tom se slučaju primenjuju odredbe o priznanju krivice na glavnoj raspravi. Sudija je dužan da proveri priznanje i oceni da li je prihvatljivo ili ne i nakon toga izvodi dokazne radnje povezane s utvrđivanjem krivične sankcije. Naime, priznanje dovodi do racionalizacije glavne rasprave i dokaznog

29 Definition of life sentence and long-term prisoners, Appendix to Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners, 9th October 2003.

postupka u jednom bitnom delu posvećenom utvrđivanju krivice, stepenu krivične odgovornosti i činjeničnog stanja.

U okvirima skraćenog postupka postoje promene u odnosu na sprovođenje istražne radnje. Naime, u sadašnjem skraćenom postupku javni tužilac predlaže sudiji pojedincu sprovođenje istražnih radnji i ako sudija prihvati predlog, sudija je dužan da preduzme radnje. U novom ZKP, s obzirom na nova ovlašćenja koja ima javni tužilac kao *dominus litis* kaznenog progona, istražne radnje samostalno preduzima tužilac pre nego što podnese optužni predlog. Tužilac treba da obavesti odbranu pre podnošenja optužnog predloga za prikupljene dokaze i preduzete istražne radnje, što predstavlja tzv. obavezu otkrivanja dokaza (*disclosure*), predviđenu čl. 302 st. 5 ZKP. Nakon toga treba odbrani ostaviti rok za pripremu odbrane u smislu istražnih dejstava odbrane. Tužilačka je odluka kada će inicirati sporazumevanje za krivična dela za koja se vodi skraćeni postupak. Primenom analogije, moguće je da i sudija pojedinac, kada to oceni za potrebno, pozove stranke u sud radi razjašnjenja predloga ili prigovora, a sve to u funkciju pripreme glavne rasprave u smislu čl. 347 st. 2 ZKP.

3.2. Medijacija

Medijacija je ušla u nacionalna zakonodavstva nakon Preporuke R(99)19 Saveta Evrope³⁰ koja ukazuje na fleksibilnost i obuhvat medijacijskog postupka koji se može sprovoditi komplementarno s kaznenim postupkom ili može biti njegova alternativa. S tim u vezi, pravilno se kao radikalno neintervencionistički³¹ kvalifikuju shvatanja da medijaciju treba tretirati kao vraćanje prema izvorištu konfliktna situacije³² i prema ovlašćenju da involvirane strane same reše nastali konflikt. Medijacijske aktivnosti omogućavaju da se žrtva krivičnog dela oseća kao ravnopravni subjekt kaznene zaštite.³³ Prednosti medijacije leže u priznavanju interesa žrtve, povećavanju uloge pojedinca u okviru rešavanja sporova nastalih činjenjem krivičnih dela. Medijacija se bazira na sledećim principima: dobrovoljno učešće involviranih strana, dostupnost medijacije, aktivno učešće involviranih stranaka, interaktivnost s ciljem da strane pronađu zajedničko prihvatljivo rešenje, kao i poverljivi karakter medijacijskog postupka.³⁴ Uvođenje medijacije u kaznenoproceno zakonodavstvo jeste rezultat restorativne pravde.³⁵ Restorativna pravda u središtu svog interesa ima interese žrtava i šire zajednice, pošto omogućava obnavljanje narušenih odnosa nakon počinjenog krivičnog dela. Zainteresovane strane imaju mnogo više interesa da se

30 Recommendation no. R(99)19 on Mediation in Penal Matters, 15.09.1999.

31 Michael von Voß, „Anzeigemotive, Verfahrenserwartungen und die Bereitschaft von Geschädigten zur informellen Konfliktregelung. Erste Ergebnisse einer Opferbefragung“, *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1/1989, 35.

32 Ideja čiji je tvorac Nils Christie, prema kome se ovlašćenja za rešavanje konflikta moraju oduzeti državi i vratiti u ruke involviranih osoba: Nils Christie, „Conflicts As Property“, *The British Journal of Criminology*, Vol. 17, 1/1977, 1–15.

33 Stanje koje žrtva nije imala u tradicionalnom odgovoru na kriminalitet, Jean-Pierre Bonafé-Schmitt, „La Médiation Pénale en France et aux États-Unis“, *Maison des Sciences de l’Homme, Réseau Européen Droit et Société*, 1998, 106. Medijacijske aktivnosti vode prema tzv. „privatizovanoj pravdi“, Stuart Henry, „Justice on the Margin: can Alternative Justice be Different?“, *The Howard Journal*, Vol. 28, 4/1989, 53.

34 Kao što navodi A. Snare, „Psychosocial Interventions Aimed at Resolving the Conflict Between the Perpetrator and the Victim, for Example within the Framework of Mediation and Compensation Programmes“, 20th Criminological Research Conference: „Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System“, 1993, 60.

35 John Blad, „The Scope of Restorative Justice“, Papers presented at the Third Conference of the European Forum for Victim – Offender Mediation and Restorative Justice, Budapest, Hungary, 14–16 October 2004; W. Van Ness, „Restorative justice: International Trends“, October, 1998, www.restorativejustice.org; Gordana Lажетик-Бужаровска, „Медијацијата и обешетувањето во законодавствата на европските држави“, *Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“*, Скопје; во чест на проф. Тодорка Оровчанец, том 42, Скопје, декември, 2006, 540–565; Лажетик-Бужаровска/Мисоски, „Спогудување и медијација“, МРКПК, бр. 2/2009, 215–260; Гордана Лажетик-Бужаровска, „Ресторативната правда од аспект на меѓународните документи“, *Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“*, Скопје; во чест на проф. др Димитар Поп-Георгиев, том 40, Скопје, декември, 2006, 630–645.

spor reši i da se svi nesporazumi prevaziđu. Ne treba misliti da je rešenje konflikta samo u interesu države.³⁶ Prednost medijacije jeste u mogućnosti da se kriminalna situacija prevaziđe putem aktivnog učešća involviranih strana, izgradnjom nove ravnoteže u njihovim odnosima, kada njihove susrete vodi treća neutralna osoba – medijator. Medijacija jeste pregovaranje između počinioa krivičnog dela i njegove žrtve ili oštećenog s ciljem njihovog pomirenja, uz mogućnost da počinilac uputi izvinjenje ili spremnost da nadoknadi štetu. Ovakav način postupanja je prihvatljiv samo za prvoprestupnike koji su počinili lakše krivično delo.

Sadržinski, medijacija obuhvata posredovanje i pomirenje. Posredovanjem između žrtve i počinioa krivičnog dela medijator nastoji da ugovori zajednički susret. Ovo bi bilo moguće ako postoji saglasnost obe strane. Velika je umešnost medijatora da uspe da ubedi strane da bi zajednički susret bio veoma koristan za prevazilaženje konflikta nastalog nakon krivičnog dela lakše prirode. Komparativna iskustva pokazuju da nije lako dobiti saglasnost involviranih strana za zajednički susret, pošto svaka strana oseća psihičko opterećenje – počinilac nastoji da izbegne suočavanje s posledicama dela koje je počinio,³⁷ a žrtva strahuje za svoju bezbednost i suočavanje s počinioem.³⁸ Veoma je važno da medijator ubedi strane da bi bilo korisno da žrtva ima mogućnost da iznese svoje patnje u toku i nakon krivičnog dela, ali i da traži da joj počinilac kaže razloge zašto je počinio krivično delo,³⁹ a da počinilac skupi hrabrosti da se suoči sa žrtvom o kojoj nije vodio računa prilikom krivičnog dela, pošto on u principu ne zna u kakvoj je situaciji ona bila u toku inkriminirane radnje i nakon počinjenog krivičnog dela. Medijacijski susreti razvijaju personalnu odgovornost počinioa.⁴⁰ Ukoliko medijator ne uspe da ubedi strane da se održi zajednički susret, posredovanje je moguće i putem odvojenih susreta. Glavni cilj posredovanja je da strane pronađu zajedničko prihvatljivo rešenje ili da postignu sporazum o razrešenju konflikta. U velikom broju slučajeva medijacija se završava dogovorom o nadoknadi štete, ali nije isključeno da se susret završi izvinjenjem počinioa prema žrtvi.⁴¹

Imajući u vidu navedene karakteristike medijacije, makedonski se zakonodavac odlučio da dopusti medijaciju u odnosu na krivična dela čiji se krivični progon inicira privatnom tužbom za krivična dela u okviru ovlašćenja sudije pojedinca. Naime, u toku mirovnog ročišta u skraćenom postupku sudija pojedinac može predložiti upućivanje tužioca i oštećenog na medijaciju. Ovim rešenjem makedonski zakonodavac nije prihvatio obavezni pokušaj medijacije, već je ostavio na procenu sudiji da li će privatnom tužiocu i osumnjičenom predložiti medijaciju. U kontekstu principa dobrovoljnosti, saglasnost zainteresovanih strana jeste preduslov za postupak medijacije. Naime, saglasnost se mora dobiti napismeno u roku od tri dana nakon što je sudija uputio stane na medijaciju. Ako neka strana ne dostavi pismenu saglasnost, sudija donosi rešenje da predlog za upućivanje na medijaciju nije uspeo i određuje termin održavanja glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka. Nakon prijema saglasnosti pak sudija donosi rešenje da se slučaj upućuje na medijaciju, a strane imaju rok od tri dana da sporazumno odrede osobu koja će biti medijator u njihovom sporu. ZKP dopušta mogućnost da strane odrede jednu ili više oso-

36 Bonafé-Schmitt, *op. cit.*, 256.

37 Hans-Jörg Albrecht, „Sanctions and Their Implementation”, Twenty first Criminological Research Conference (PC-CRC), Strasbourg 1996, 37.

38 Martin Wright, „Victims, Mediation and Criminal Justice”, *Criminal Law Review*, 1995, 192. Richard Young, „Reparation as Mitigation”, *Criminal Law Review*, July, 1989, 465.

39 Tony Marshall, „Mediation & Criminal Justice – The UK Expiriance”, Pan-European Seminar on Victim-Offender Mediation, Barcelona 13 July 1995.

40 James A. Inciardi, *Criminal Justice*, Harcourt Brace Jovanovich Inc., 1987, 637.

41 Marshall, *op. cit.*, 4. Ponekad i izvinjenje izražava terapeutsku važnost medijacije, Young, *op. cit.*, 69.

ba za medijatora. Medijatori u Makedoniji su udruženi u Komoru medijatora i postoji Imenik medijatora prema oblasti u kojoj je medijator obučen da učestvuje. Medijator je dužan da postupak medijacije vodi prema odredbama Zakona o medijaciji – dogovara zajednički susret, a ako je to neizvodljivo, dogovara posebne susrete sa svakom stranom. Postupak medijacije se mora završiti u roku od 45 dana od dana kada su stranke dale svoju pismenu saglasnost.

ZKP predviđa da je medijatorova dužnost da upozna strane s principima, pravilima i troškovima medijacijskog postupka, ali, uzimajući u obzir činjenicu da strane svoju saglasnost daju pre nego što ostvare kontakt s medijatorom, nužno je da sudija pre nego što ponudi medijaciju treba ukratko da objasni zainteresovanim stranama prednosti i mogućnosti medijacije.

Postupak medijacije može se završiti na nekoliko načina: a) prema principu da medijator mora biti objektivni i etičan i mora voditi računa da se spor ne produbljuje u toku medijacije, kada se medijacijski postupak završava tako što medijator pismenom izjavom obavesti sud da dalji pokušaji za sporazumno rešenje nisu opravdani; b) prema odredbama Zakona o medijaciji, maksimalno trajanje medijacije jeste 45 dana, a s obzirom na to da postupak medijacije prema ZKP počinje od dana kada su strane dostavile saglasnost sudiji, od toga se dana računa rok od 45 dana; c) princip dobrovoljnog učešća zainteresovanih strana u postupku medijacije prouzrokuje završavanje postupka medijacije u slučaju kada jedna strana odustane od daljeg učešća u medijacijskom postupku i d) s obzirom na princip zakonitosti krajnjeg ishoda postupka, medijator može obustaviti postupak ako oceni da je postignuti sporazum nezakonit ili nepodoban za izvršenje. U svakom slučaju završetka postupka medijacije bez odlaganja se obaveštava sudija koji mora u najkraćem roku odrediti termin za održavanje sudskog ročišta.

Medijacija je uspešna kada strane postignu sporazum i pristupe potpisivanju pismenog sporazuma. ZKP propisuje sadržaj pismenog sporazuma: a) podaci o strankama u postupku medijacije; b) opis događaja i pravna kvalifikacija krivičnog dela; c) datum početka medijacijskog postupka; d) podaci o održanim susretima stranaka i medijatora; e) predmet sporazuma – nadoknada štete, izvršenje određenih obaveza u korist oštećenog, izvinjenje koje treba počinilac da uputiti oštećenom, vraćanje oduzetih predmeta ili drugi osnov sporazuma; f) rok za ispunjenje obaveze koji ne može biti duži od tri meseca; g) odluka o nadoknadi troškova; h) datum kada je postignut sporazum; i) potpis stranaka i j) potpis i pečat medijatora koji overava sporazum.

Potpisani i overeni sporazum odmah se dostavlja sudiji. Imajući u vidu lakoću s kojom se mogu prihvatiti obaveze s namerom da se nikad ne ispune, potpisani sporazum ne vodi u obustavu krivičnog postupka. Naime, ZKP predviđa da je optuženi dužan da u zakonskom roku od tri meseca priloži dokaz sudiji da je ispunio obaveze i nadoknadio troškove postupka. Rešenje o obustavi postupka sudija donosi tek kada optuženi dostavi dokaz da je ispunio obaveze, a ne kada je potpisan pismeni sporazum. U protivnom slučaju, ako optuženi ne dokaže da je ispunio obaveze u zakonskom roku, sudija mora odrediti ročište za glavnu raspravu po pravilima skraćenog postupka, bez obzira na činjenicu da je pismeni sporazum potpisan i overen.

3.3. Kazneni nalog

Savet Evrope preporučuje da kazneni nalog (penal order) treba da se uvede u nacionalna zakonodavstva kada su ispunjeni sledeći uslovi: da je dokazni materijal jasan i da nesumnjivo ukazuje na

krivicu okrivljenog, da se postupak sprovodi na inicijativu tužioca, da se krivična sankcija određi bez vođenja krivičnog postupka, da se okrivljeni u potpunosti upozna s posledicama prihvatanja kaznenog naloga, da okrivljeni mora imati pravno sredstvo za osporavanje kaznenog naloga, da sankcije koje sud može izreći bez održavanja krivičnog postupka budu limitirane i određene zakonom, a da zatvorska kazna ne sme biti između njih. Ako ga odbrana ne ospori, kazneni nalog ima status presude za koju važe načela *res judicata* i *ne bis in idem* i da osporavanje kaznenog naloga vodi ka sprovođenju krivičnog postupka bez dejstva zabrane za *reformatio in peius* u odnosu na krivičnu sankciju sadržanu u kaznenom nalogu koji je osporen i stavljen van snage.

U novom ZKP makedonski zakonodavac je dosadašnji postupak, pod imenom *Donošenje presude bez glavnog pretresa*, koji postoji u ZKP iz 2004 godine, preimenuvao u *Postupak kaznenog naloga*.⁴² Reč je o ubrzanom postupanju s izraženom inicijativom javnog tužioca u odnosu na ocenu dokaznog materijala i odgovarajuću sankciju.⁴³ U nemačkoj praksi, kazneni nalog ima učestaliju primenu zbog uštede vremena i omogućavanja veće ekspanzivnosti u radu sudova.⁴⁴ Postupak jeste brz i sumaran i omogućava odstupanja od principa usmenosti i neposrednosti kada tužilac oceni da nije neophodno da se sprovede glavna rasprava, pošto su dokazi kojima tužilac raspolaže dovoljni za donošenje presude. Kazneni nalog može se doneti samo kada je počinjeno lakše krivično delo, za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.⁴⁵ Postupak kaznenog naloga omogućava da javni tužilac kao inicijalni akt sudiji pojedincu uputi predlog za izdavanje kaznenog naloga, a ne optužni predlog.

Predlog za izdavanje kaznenog naloga sadrži: a) lične podatke osumnjičenog; b) opis krivičnog dela za koje se osumnjičeni tereti kao počinilac; c) pravnu kvalifikaciju krivičnog dela; d) dokaze kojima raspolaže tužilaštvo i e) vid i visinu krivične sankcije ili druge mere koju tužilac predlaže sudiji.

ZKP je taksativno odredio koje krivične sankcije tužilac može birati ili kombinovati: a) novčana kazna u iznosu od 10 do 100 dnevnih zarada globe (*day fine*);⁴⁶ b) uslovna osuda s utvrđenom kaznom zatvora od tri meseca ili uslovna novčana kazna; c) zabrana upravljanja motornim vozilom u trajanju od dve godine i d) konfiskacija imovine i imovinske koristi pribavljenih počinjenim krivičnim delom kao i oduzimanje predmeta.

42 Ovaj je naziv poznat i u komparativnom kaznenom procesnom zakonodavstvu, kao *Strafbefehlsverfahren* u nemačkom zakonodavstvu ili kao *decreto penale* u italijanskom zakonodavstvu. Komparativni prikaz u *European Criminal Procedures*, (eds. M. Delmas-Marty / J.R. Spencer), Cambridge University Press 2002; Гордана Лажетик-Бужаровска, „Рефлексиите на начело за забрзување на кривичната постапка врз примената на постапката за казнена наредба“, *МРКК*, br. 1–2, 2003, 55–71.

43 Kurt Madlener, *The protection of human rights in the criminal procedure of the Federal Republic of Germany, Human rights in criminal procedure – comparative study*, The Hague, 242, prema kome čak 70% optuženih prihvata ovakav način postupanja i presuđivanja. Isto, Werner Beulke, *Strafprozeßrecht*, 6, neubearbeitete Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg 2002, 276; Robert Esser, „Criminal Procedure System of the Federal Republic of Germany“, u *Transition of Criminal Procedure Systems*, (ed. Berislav Pavišić), Vol. II, Rijeka 2004, 117.

44 K. Madlener, *op. cit.*, 242, navodi da u više od 400.000 slučajeva godišnje optužnica ne ide na suđenje već se primenjuje kazneni nalog (*Strafbefehlsverfahren*); P. Hünerfeld, „La célérité dans la procédure pénale en Allemagne“, *International Review of Penal Law*, Vol. 66, No. 3–4/95, 394, navodi konstataciju H. Dahs da na ovaj oblik postupka otpada blizu 30% krivičnih dela o kojima odlučuju sudovi.

45 B. Huber, „Criminal procedure in Germany“, u *Comparative criminal procedure* (eds. Hatcher, Huber, Vogler), British Institute of International and Comparative Law, 1996, 157–158, navodi da bi bez postojanja kaznenog naloga sudski sistem teško preživeo; W. Beulke, *op. cit.*, 228.

46 Prema nemačkom StPO, kazneni je nalog dozvoljen samo za lakša krivična dela (*Vergehen*), kažnjiva novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine, R. Juy-Birman, „The German system“, u *European Criminal Procedures*, 316–317.

47 I u Nemačkoj se najčešće određuje novčana kazna prema sistemu dnevne globe (*Tagessatz*), između 5 i 360 dnevnih globa ako je počinjeno jedno krivično delo ili 720 dnevnih globa za više krivičnih dela, B. Huber, *op. cit.*, 158.

Nakon prijema predloga za izdavanje kaznenog naloga, sudija vrši procenu da li postoje osnovi za kazneni nalog ili ne i može doneti jednu od sledećih odluka:

- da rešenjem odbaci predlog za izdavanje kaznenog naloga iz formalnih razloga – kada utvrdi da je reč o krivičnom delu za koje se ne može izreći kazneni nalog. Protiv ovakvog rešenja tužilac ima pravo na žalbu u roku od 48 sati krivičnom veću osnovnog suda;
- da odredi datum glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka – kada oceni da podaci izneseni u predlogu nisu dovoljan osnov za izdavanje kaznenog naloga ili da je predložena kazna ili mera neprihvatljiva; ili
- da donese presudu na osnovu predloga za izdavanje kaznenog naloga – kada je predlog osnovan u pogledu opisa činjeničnog stanja, priloženog dokaznog materijala i predložene krivične sankcije ili mere. Ova presuda u dispozitivu sadrži i odluku o imovinskopravnom zahtevu, ako postoji takav zahtev, a sadrži i kratko obrazloženje u odnosu na dokaze koji opravdavaju kazneni nalog. Ujedno, ovo je jedina presuda u ZKP koja sadrži pravnu pouku – prigovor na presudu.

Odbrana nije involvirana u postupku izdavanja kaznenog naloga do momenta kada je optuženom dostavljena presuda. Polazeći od činjenice da odbrana ima rok od 8 dana da pripremi prigovor na donesenu presudu na osnovu predloga za kazneni nalog postavlja se pitanje da li je ovaj rok dovoljan da se odbrana pripremi, s obzirom na to da odbrana nije informisana o preduzetim aktivnostima javnog tužioca sve dok ne dobije presudu s kaznenim nalogom. Rok treba da se preispita s obzirom na to da prigovor ne mora sadržati obrazloženje, ali je potrebno da sadrži dokaze u korist odbrane. Ukoliko sudija odbaci prigovor zbog prekoračenja zakonski predviđenog roka, odbrana se može žaliti u roku od tri dana krivičnom veću osnovnog suda. Ako sudija oceni da je prigovor osnovan, dužan je da odredi datum za održavanje glavne rasprave prema odredbama skraćenog postupka. Ukoliko se održi glavna rasprava, sud nije vezan za predloženu sankciju ili meru koja je bila sadržana u predlogu za izdavanje kaznenog naloga. Prema odredbama koje se odnose na redovni krivični postupak, i u skraćenom postupku povodom prihvatanja prigovora na presudu odbrana mora imati rok da dostavi listu dokaza. Naime, potrebno je da sud upozna odbranu s obavezom da dostavi listu dokaza u određenom roku nakon prijema rešenja da se prigovor prihvata.

Kazneni nalog jedini je postupak gde se nakon određivanja glavne rasprave smatra da presuda protiv koje je odbrana podnela prigovor nije uopšte bila doneta, pa se proces vodi kao da nje uopšte nije ni bilo. Treba ukazati na nekoliko konceptualnih odstupanja koja sadrži postupak kaznenog naloga. Naime, ovo je jedini postupak u kojem se presuda donosi bez kontradiktorne rasprave. Činjenica je da se ocena dokaza u slučaju kaznenog naloga bitno razlikuje od novog koncepta izvođenja dokaza putem direktnog i unakrsnog ispitivanja. U ovom postupku zadržan je dosadašnji način ocene dokaza na osnovu pisanih izjava svedoka, materijalnih dokaza i sl. Sudija donosi odluku u vezi s validnošću i značajem dokaza koje je tužilaštvo dostavilo u prilogu predloga za izdavanje kaznenog naloga bez njihove provere kroz kontradiktornu raspravu. Upravo zbog ovakvih odstupanja, ovaj postupak treba primenjivati samo u izuzetnim situacijama, kada postoje jasni i nedvosmisleni dokazi s proverenim kvalitetom i kredibilitetom.

4. Zaključna razmatranja

Efikasna kaznena pravda preduslov je vladavine prava. Nastojanje da kaznena pravda bude jednako dostupna svim građanima i da bude ostvarena u najkraćem roku doprinosi savremenim tendencijama dinamičnog razvoja i reformisanja proceduralnog postupanja. Isti su motivi za analizu i prilagođavanje različitih rešenja čiji je cilj ubrzanje kaznenog postupka i pojednostavljeno postupanje u zakonski određenim okolnostima.

Pojednostavljenje i ubrzanje postupka bio je jedan od glavnih ciljeva reforme. Ne samo zato što su radi ovoga uvedene mogućnosti za sporazum i nove forme ubrzanih postupaka koji su ukratko prikazani u ovom radu, već ceo koncept reforme u celini pokušava da pojednostavi kazneni postupak. U tom cilju napušta se ne samo sudska istraga, već i sudski paternalizam u celini. Važan cilj reforme je da se sud rastereti obaveze da sam, po službenoj dužnosti, razjašnjava slučaj, a teret da dokaže krivicu van svake razumne sumnje preuzima javno tužilaštvo, što bi trebalo da doprinese da sud ostane nepristrastan arbitar, ali i da značajno ubrza postupak.

Postoje dva glavna razloga za ovakvu pasivizaciju suda u dokaznoj inicijativi: 1) ako ostane obaveza da sud po službenoj dužnosti raščisti slučaj, postupak će i dalje ostati bitno inkvizitarni, a sud će i dalje (kao i do sada) sebe percipirati kao organ čiji primarni zadatak je osuda kriminalaca, a ne obezbeđivanje fer suđenja i jednakosti oružja suprotstavljenih stranaka, i 2) ovo će bitno produžiti postupak. Za ovo nam nisu potrebni argumenti, iz jednostavnog razloga što dugi krivični postupci s dugom istragom i mnogo ročišta, koja se po pravilu odlažu na po mesec dana, jesu nešto na što smo praktično navikli.

Tako, u Makedoniji, za razliku od većine država u regionu, sudska istraga se deformalizuje i praktično preskače, a ne zamenjuje se novom optužnom istragom u kojoj bi javni tužilac radio isto ono što je ranije radio istražni sudija. S druge strane, makedonski ZKP je jedini u regionu koji, po primeru Italije, formira pravosudnu policiju. Bitan element ideje da javni tužilac neposredno raspolaže timom u koji su uključeni iiskusni kriminalni inspektori povezan je s ubrzanjem postupka. Sada, ne samo što sudska istraga otpada, već se čine naponi da se stvore uslovi da javni tužilac sam, uz pomoć inspektora i stručnih pomoćnika kao njegovih asistenata, brzo prikupi podatke i dokaze da bi najpre odlučio da li će voditi istražni postupak, koji se pak nadovezuje na predistražni postupak i već je jedna priprema za suđenje.

Treba naglasiti i to da ne samo što sud neće snositi deo tereta dokazivanja, već ima prekluziju i na predlaganje dokaza od strane stranaka. Naime, na samom suđenju novi dokazi mogu se predložiti samo u izuzetnim slučajevima.

Osnovne karakteristike sistema krivične istrage u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i njen uticaj na pojednostavljenje krivičnog postupka

1. Uvodne napomene

Za naše razmatranje istraga je cjelina radnji prikupljanja podataka potrebnih za odlučivanje o podizanju optužbe (tj. akta na osnovu koga predmet dolazi pred sud).² U opisanom smislu, istraga obuhvata radnje otkrivanja krivičnog djela i učinioca i radnje prikupljanja dokaza o krivičnom djelu i učiniocu na osnovu kojih se odlučuje o podizanju optužbe.

Istraga u uporednom krivičnom procesnom pravu³ može označavati različite sadržaje⁴, imati u vidu užu i širu smisao.⁵

- 1 Dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i inostrani član Ruske akademije prirodnih nauka, potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i redovni profesor Pravnog fakulteta u Banjoj Luci.
- 2 Vidi Grubač, M. (2006). „Shvatanje pojma krivičnog postupka u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije”, Novi Sad: *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, (10–11), 531–545 i Kritika “novog” Zakonika o krivičnom postupku. Beograd: *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2006, (2), 5–42.
- 3 Vidi Đurđić, V. (2009). „Komparativnopravna rješenja o prethodnom krivičnom postupku i njihova implementacija u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo”. Beograd: *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- 4 Vidi Pavišić, B. (2004). „Overview: Transition of Criminal Procedure Systems”, u: *Transition of Criminal Procedure Systems*. Rijeka, 24.
- 5 U njemačkom prethodnom postupku državni tužilac je dominantna figura. On prima informacije od građana, te prijavljeni slučaj mora sam istražiti ili nadzirati policijske izviđače koje sprovodi policija po njegovom uputstvu. Da bi mogao djelotvorno istraživati, ima pravo na upotrebu sredstava prinude: hapšenje, pretres, oduzimanje predmeta i provjera identiteta, pri čemu su neke od tih mjera dopuštene samo ako postoji opasnost od odlaganja. Po završetku istraživanja odlučuje da li će nastaviti s gonjenjem, kada podnosi sudu pisanu optužnicu. Tužilac ima vrlo široka ovlaštenja: može odbaciti krivičnu prijavu ili odustati od gonjenja. Za odustanak je potrebna dozvola suda koju on daje gotovo automatski. U osnovi, istovjetno rješenje je u Austriji u kojoj je državno tužilaštvo podložno ministru pravosuđa. U italijanskom krivičnom postupku istraživačka djelatnost i prikupljanje elemenata dokaza povjereni su državnom tužiocu kojij je *dominus litis* istraživanja i pod njegovim vođstvom pravosudnoj policiji. Radnje prethodnog postupka obavljaju se sa svrhom da državni tužilac na kraju prethodnih istraživanja može odlučiti hoće li pokrenuti krivični postupak. Nakon što su provedene radnje istraživanja, državni tužilac mora odlučiti između pokretanja postupka i „arhiviranja” (*archiviazione*). Poštujući načelo legaliteta krivičnog progona, zakonodavac je odredio kriterije na osnovu kojih državni tužilac mora odlučiti i ujedno predvidio sudski nadzor nad zahtjevom za arhiviranje. Ako nema zahtjeva za arhiviranjem, zaključna radnja prethodnih istraživanja je zahtjev za upućivanjem na suđenje koji čini optužnicu. Francuska je zadržala podjelu na izviđače i istragu i jakog istražnog sudiju. Kada je formalna istraga fakultativna (obligatorna je samo u slučaju zločina – *crimes*), pa se ne sprovodi, izviđači su jedini oblik prethodnog postupka. Prethodnu istragu (izviđače) vodi sudska policija, na zahtjev državnog tužioca ili po službenoj dužnosti. Uloga državnog tužioca svedena je na nadzor i usmjeravanje istražnih djelatnosti policije.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava upućuje da svaki sistem krivičnog postupka u Evropi – akuzatorni, mješoviti ili inkvizitorni – ima svoje slabosti. To vrijedi i za fazu istrage, bez obzira na normativno rješenje kojim je uređena u nacionalnom pravu, što opravdava razmatranje poboljšanja nacionalnih sistema, odnosno, ispitivanja mogućeg novog optimalnog „evropskog“ modela krivične procedure⁶ i unutar istrage.⁷ U traženju optimalnih rješenja, u posljednjih nekoliko decenija jasno su izražena dva nastojanja.⁸ Prvo, koje ide za približavanjem nacionalnih sistema i drugo, koje smjera njihovom međusobnom usklađivanju ili konvergenciji, a posebno usklađivanju s praksom Evropskog suda za ljudska prava.⁹

Nešto što je u ranijem krivičnom postupku nazivano pretkrivični postupak i prethodni krivični postupak, novi Zakon o krivičnom postupku BiH¹⁰ je sublimirao u jednu i jedinstvenu istragu koju sprovodi, kojom rukovodi i nadzire je tužilac, kao izvorni nosilac istražnih ovlašćenja. Tužilac je postao *dominus litis* prethodnog postupka, dok se uloga istražnog sudije transformisala u sudiju za prethodni postupak, s ovlašćenjem eventualne kontrole odluka tužioca. Na taj način, s argumentacijom podizanja nivoa efikasnosti prethodnog postupka, otvorilo se staro-novo pitanje koliko je to prividno procesno spajanje funkcije gonjenja i istraživanja dobro ili loše. Prateća pojava ovih promjena u novom modelu krivičnog postupka jeste i promjena položaja i uloge ovlašćenih službenih lica.

Istraga je dio, ali nije istovjetna prethodnom postupku. Prethodni ili pripremni postupak u uporednom pravu osim istrage u opisanom smislu obuhvata još (1) optuživanje i (2) odlučivanje o optužbi prije početka glavnog pretresa.¹¹ Za istragu vrijede ključni uslovi prava na pravični postupak prema čl. 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹² Neki od tih uslova u istrazi imaju drukčije značenje (npr. javnost postupanja).¹³

Istraga sadržajno obuhvata dvije cjeline. Prva cjelina je otkrivačka, latentna faza.¹⁴ Ona obuhvata djelatnost otkrivanja (ili saznanja) o krivičnom djelu, prikupljanje podataka o učiniocu, žrtvi i drugih podataka, te preduzimanje mjera radi osiguranja sprovođenja krivičnog postupka. U

6 Vidi Elsner, L.Z. (2008). „Police Prosecution Service Relationship within Criminal Investigation“. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 14, 203–224.

7 Vidi Bejatović, S. (2007). „Konceptijska dosljednost tužilačke istrage prema novom Zakoniku o krivičnom postupku“. Beograd: *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, (1), 71–94.

8 Vidi Ivičević Karas, E. (2010). „O reformama savremenog francuskog krivičnog postupka iz aspekta jačanja procesne uloge državne advokature“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 17, (1), 109–124.

9 Vidi Radulović, D. (1997). „Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta“, u zborniku *Realne mogućnosti krivičnog zakonodavstva*, Beograd, 159; Vasiljević, T. (1966). „Sredstva za ubrzanje krivičnog postupka“. Novi Sad: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 141; Triva, S. (1972). „Mjere koje imaju za cilj da građanski sudski postupak bude brži i efikasniji“, Beograd: *Arhiv za pravne i društvene nauke*, (4), 421; V. Đurđić (1996). „Načelo oportuniteta“. Beograd: *Pravni život*, (9) 421–437; Cigler, S. (1998). *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet, 212; Vasiljević, T. (1941). „Značaj brzine i uzroci sporosti krivičnog sudskog postupka“. Beograd: *Arhiv za pravne i društvene nauke*, (2), 91; Brkić, S. (2009). „Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji“. Beograd: *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 47, (1), 77–121.

10 *Službeni glasnik BiH* br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09 i 93/09. U daljnjem tekstu: Zakon. Pored ovog zakona, u Bosni i Hercegovini su u primjeni još tri zakona o krivičnom postupku [u Republici Srpskoj Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske* br. 72/11, 101/11 i 121/12), u Federaciji BiH – Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH (*Službene novine Federacije BiH* br. 35/03, 28/05, 55/06, 27/07 i 9/09) i u Brčko distriktu – Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta (*Službeni glasnik Brčko distrikta BiH – Prečišćeni tekst*, br. 44/10)], koji sadrže identične odredbe o istrazi.

11 Pavišić, 2004, 47.

12 U daljnjem tekstu: Evropska konvencija.

13 Vidi Lazin, Đ. (2007). „Zaštita ljudskih sloboda i prava prema novom Zakoniku o krivičnom postupku“, u zborniku *Primjena novog Zakonika o krivičnom postupku Srbije*, Kopaonik: Udruženje za krivično pravo Srbije, 29–50.

14 Latentnu fazu istrage bitno određuju početna saznanja. Ona je, u pravilu, policijsko postupanje u cilju stvaranja podloge za preliminarnu, kriminalističko – diferencijalnu dijagnozu.

toj fazi postupanja krivično djelo još nije sasvim određeno, a isto vrijedi za učinioca. U spoznajnom smislu postoji početna ili polazna – najniža vjerovatnoća da je učinjeno krivično djelo. To su osnove sumnje koje mogu biti ograničene na polaznu vjerovatnost izvršenja krivičnog djela ili, uz to, i na ličnost učinioca.

Druga cjelina je prikupljanje dokaza o krivičnom djelu učinioca koji je određen (individualizovan, ali ne nužno identifikovan), protiv kojeg se preduzimaju radnje zbog krivičnog djela. Tu se, u pravilu, radi o prethodnom postupku u pravnom smislu riječi. Druga faza istrage se u nekim slučajevima sprovodi odmah, bez prethodne faze. Tu, na prvom mjestu, dolaze slučajevi flagrantnih krivičnih djela.¹⁵

Istragu bitno obilježava istražna djelatnost. Ta djelatnost se sastoji od radnji (1) prikupljanja dokaza, (2) vođenja postupka, (3) odlučivanja i (4) primjene prinude. Prikupljanje dokaza znači pripremu nosioca dokaza da posredstvom dokaznog sredstva postanu dokaz u glavnom stadijumu postupka. U istrazi je naglašena otkrivačka, inventivna komponenta i u skladu s tim bitno veći su zahtjevi organizovanja i planiranja djelatnosti.¹⁶

2. Uloga tužioca u istrazi

Uloga tužioca u krivičnom postupku je „dvostruka“. Prvo, tužilac nastupa kao državni organ zadužen za otkrivanje i gonjenje učinilaca krivičnih djela, uključujući i njegovu isključivu nadležnost za naređivanje i sprovođenje istrage, te podizanje i zastupanje optužnice. U drugom slučaju, tužilac ima funkciju stranke u postupku, s ovlašćenjima u postupku kao i suprotna stranka (osumnjičeni), a što je u skladu sa zakonskim rješenjima o jednakom položaju stranaka u postupku.

Na osnovu čl. 35 st. 2 Zakona, obaveze tužioca su sljedeće: (1) da odmah po saznanju da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo preduzme potrebne mjere i radnje u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage, pronalaženja osumnjičenog, rukovođenja i nadzora nad istragom, kao i radi upravljanja aktivnostima ovlašćenih službenih lica vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza. Svrha je ove odredbe razvijanje jače aktivnosti tužilaštva, oblikovanje postupka, izgrađivanje i postizanje veće efikasnosti u vezi s otkrivanjem krivičnih djela i pronalaženjem njihovih učinilaca, kao i u pogledu upravljanja aktivnostima ovlašćenih službenih lica vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza;¹⁷ (2) da sprovede istragu u skladu sa zakonom; (3) da daje imunitet u skladu sa zakonom;¹⁸ (4) da zahtijeva dostavljanje informacija od državnih organa, preduzeća, pravnih i fizičkih lica; (5) da

15 Vidi Brkić, S. (2002). „Nove procesne forme u Zakoniku o krivičnom postupku“, u zborniku *Mjesto jugoslovenskog krivičnog prava u savremenom krivičnom pravu*, Beograd: Srpsko udruženje za krivično pravo, 218.

16 Vidi Bejatović, S. (2009). „Međunarodni pravni standardi u oblasti krivičnog procesnog prava i način njihove implementacije“ u *Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije*, zbornik radova *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*, Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.

17 Sijerčić-Čolić, Hadžiomeragić, Jurčević, Kaurinović i Simović, 133.

18 Pod uslovima koje propisuje Zakon, svjedok ima pravo da ne odgovara na postavljena pitanja ukoliko bi ga istinit odgovor izložio krivičnom gonjenju. Svjedok može dati odgovor na takva pitanja ako mu se odlukom tužioca da imunitet od krivičnog gonjenja. Kada mu se da imunitet, svjedok ne može biti krivično gonjen, osim u slučaju davanja lažnog iskaza.

izdaje pozive i naredbe i predlaže izdavanje poziva i naredbi u skladu sa zakonom;¹⁹ (6) da naredi ovlaštenom službenom licu da izvrši naredbu izdatu od suda u skladu sa zakonom; (7) da utvrđuje činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu; (8) da predlaže izdavanje kaznenog naloga;²⁰ (9) da podiže i zastupa optužnicu pred sudom; (10) da podnosi pravne lijekove;²¹ (11) da obavlja i druge poslove određene zakonom (npr. zahtijeva međunarodnu pravnu pomoć i slično).

Prava i dužnosti tužioca propisani su i Zakonom o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine²², kojim se to tužilaštvo uspostavlja kao organ zadužen za efikasno ostvarivanje propisa iz nadležnosti Bosne i Hercegovine, primjenu ljudskih prava i zakonitosti na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tužilac je tako, po principu legaliteta krivičnog gonjenja, dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo. Postupajući po principu legaliteta, tužilac nije ovlašten da cijeni oportunistički krivičnog gonjenja, osim u posebnim slučajevima predviđenim zakonom.

Aktuelni koncept istrage zahtijeva neposredno učešće tužioca u istrazi i preduzimanje radnji dokazivanja, što je i njegova zakonska dužnost, sadržana u stavu da je tužilac dužan ne samo goniti već i otkrivati učinioce krivičnih djela. On usmjerava istragu u smjeru koji će mu omogućiti potpuno i svestrano sagledavanje i razjašnjavanje svih relevantnih činjenica povezanih s krivičnim djelom i njegovim izvršiocem, kako onih koje idu na štetu tako i onih koje idu u korist osumnjičenog. Takav pristup, s jedne strane, daje tužiocu snažan mehanizam razvijanja istražne strategije i taktike, koja će mu nakon potvrđivanja optužnice omogućiti jaku poziciju na glavnom pretresu tako što će raspolagati dokazima koji su pribavljeni na zakonit način i koji se proceduralno ne mogu rušiti, te će preduprijeti eventualna iznenađenja odbrane. S druge strane, to će mu omogućiti svestrano sagledavanje svih činjenica koje idu u korist osumnjičenog. Na taj način će se preduprijeti podizanje optužnice protiv lica za čiju krivicu nema dovoljno dokaza koji bi mogli dovesti do osuđujuće presude. Ovakva uloga zahtijeva od tužioca dosljedno poštovanje zakona, profesionalnost, rad, upornost, disciplinu, istraživački duh, stalno usavršavanje iz različitih naučnih oblasti, kao i visoke moralne kvalitete. On mora temeljno istražiti i pripremiti predmet za suđenje, treba da ima teoriju kojom se objašnjava slučaj i da bude u stanju predvidjeti na koji će se način braniti osumnjičeni.

-
- 19 Sve pozive osumnjičenom do podizanja optužnice upućuje tužilac. Kada je riječ o naredbama, neke samostalno izdaje tužilac (naredba o vještačenju, naredba o sprovođenju istrage, naredba o obustavi istrage, naredba o dovođenju osumnjičenog i sl.) ili tužilac predlaže izdavanje naredbi (naredba za pretres, naredba za oduzimanje predmeta, naredba za ekshumaciju, naredba za sprovođenje posebnih istražnih radnji sl.). Posebna mogućnost koja je data tužiocu odnosi se na prikupljanje izjava od lica koja se nalaze u pritvoru, ukoliko je to potrebno radi otkrivanja drugih krivičnih djela istog lica, njegovih saučesnika ili krivičnih djela drugih učinilaca. Lice u pritvoru može se pozvati samo zbog navedenih djela, a njegovo dovođenje tužiocu podliježe prethodnom pribavljanju odobrenja suda. U ovom slučaju isključena je mogućnost da ovlaštena službena lica od pritvorenih lica prikupljaju obavještenja o krivičnom djelu zbog kojeg se nalaze u pritvoru. Ovakvo rješenje se smatra ispravnim, jer je neprihvatljivo da dva organa istovremeno ispituju lice u pogledu istog krivičnog djela.
- 20 Tužilac ima pravo da u optužnici od suda zatraži izdavanje kaznenog naloga u kojem bi se optuženom odredila krivičnopravna sankcija ili mjera bez sprovođenja glavnog pretresa.
- 21 Tužilac je jedini ovlašten da podnese žalbu kako na štetu, tako i u korist optuženog, što proizlazi iz njegove dvojne uloge, kao stranke u postupku i kao državnog organa.
- 22 *Službeni glasnik BiH – Prečišćeni tekst*, br. 40/09. Postoje i entitetski zakoni o tužilaštvima i Zakon o tužilaštvu Brčko distrikta BiH. Integralni tekst Zakona o tužilaštvima Republike Srpske može se pronaći na www.vladars.net/.../zakon%20o%20tužilaštvima%20rs, ... i obuhvata Zakon o tužilaštvima Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 55/2), koji je stupio na snagu 12. septembra 2002. godine; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tužilaštvima Republike (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 85/03) i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tužilaštvima Republike (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 37/06), koji je stupio na snagu 5. maja 2006. godine. Zakon o Federalnom tužilaštvu Federacije BiH objavljen je u *Službenim novinama Federacije BiH*, br. 42/02 i 19/03, a Zakon o Tužilaštvu Brčko distrikta BiH u *Službenom glasniku Brčko distrikta BiH*, br. 19/07.

Tužilac je od kabinetskog organa postao aktivni, operativni subjekt krivičnog gonjenja, istrage i krivičnog postupka, pred kog su postavljeni brojni zadaci. Od tužioca se očekuje visok stepen aktivnosti, znanja i vještina. Od trenutka obavještanja o krivičnom djelu nejneposrednije utiče na početak, tok i završetak krivičnog postupka.²³ Njegova uloga je dominantna i na glavnom pretresu gdje zastupa optužnicu, iznosi dokaze, ispituje svjedoke i vještake, predlaže izvođenje dokaza i sl. Jasno je da se navedeni ciljevi i zadaci tužioca ne mogu uspješno realizovati bez kvalitetne i efikasne realizacije dužnosti i obaveza ovlašćenih službenih lica.²⁴ Djelatnost ovlašćenih službenih lica u istrazi se sastoji u pružanju kriminalističko-tehničke i druge pomoći nadležnom tužiocu, odnosno sudu, kao i vršenju istražnih radnji (radnji dokazivanja), pod uslovima i na način predviđen Zakonom, kao i vršenju određenih potražnih radnji (raspisivanje potrage za licima i predmetima, uzimanje otisaka prstiju itd).²⁵

Teret dokazivanja krivice je na tužiocu: osumnjičeni se može braniti ćutnjom tokom istrage. Njegova ćutnja se ne može koristiti protiv njega.

3. Pokretanje i sprovođenje istrage

Istraga se pokreće na osnovu naredbe tužioca o sprovođenju istrage. Naredba se donosi na osnovu postojanja osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo. Radi se o obliku vjerovatnoće koji se zasniva na određenim okolnostima koje ukazuju na moguće postojanje krivičnog djela i na lice kao mogućeg izvršioca, odnosno o obliku sumnje koji je obilježen niskim diferencijalnim domaćajem.²⁶ Osnovi sumnje moraju biti određenog karaktera, zasnivati se na konkretnim podacima koji su dovoljno jaki da se to opravda. Osnove sumnje uvijek treba posmatrati u njihovom funkcionalnom smislu, kao skup okolnosti i indicija koje upućuju na vjerovatnoću da je krivično djelo počinjeno, pri čemu se prikupljena saznanja ne mogu uklopiti u postavku da krivičnog djela nema.

Zakonodavac je ostavio mogućnost tužiocu da donese naredbu o sprovođenju istrage – ako to ocijeni potrebnim. U tom kontekstu, ne može se izvesti zaključak da je tužilac u svakom slučaju postojanja osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo obavezan donijeti naredbu o sprovođenju istrage. Međutim, u trenutku kada se u istrazi zahtijeva određena sudska intervencija (u smislu donošenja odluke o, na primjer, pretresanju, pritvoru i sl.), naredba o sprovođenju istrage se mora donijeti u pisanoj formi i predočiti sudiji za prethodni postupak uz zahtjev za donošenje određene naredbe ili rješenja. To je jedini način da sud stekne uvid u osnov, predmet i rezultate dotadašnje istrage, te ocijeni opravdanost zahtjeva za donošenje tražene odluke.

Naredbom o sprovođenju istrage moraju se precizno pobrojati koje su to okolnosti koje treba istražiti, kao i istražne radnje koje se imaju u tu svrhu preduzeti. Danom donošenja naredbe počinje teći zakonom propisani rok koji je dat tužiocu za sprovođenje istrage.

23 Vidi Bejatović, S. (2006). „Tužilačko-policijski koncept istrage i efikasnost krivičnog postupka s posebnim osvrtom na krivično procesno zakonodavstvo Srbije“. Beograd: *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, (3), 109–119.

24 Vidi Talk, P. (2005). „The Relationship Between Public Prosecutors and the Police in the member states of the Council of Europe“, Conference of Prosecutors General of Europe 6th Session, Budapest, 29–31 may 2005.

25 Vidi Memorandum o razumijevanju između Državne agencije za istragu i zaštitu i Tužilaštva BiH o saradnji u oblasti krivičnih istraga teških povreda međunarodnog humanitarnog prava i Uputstvo o profesionalnim osnovama za saradnju Državne agencije za istragu i zaštitu i Tužilaštva BiH u otkrivanju i krivičnom gonjenju učinilaca krivičnih djela, potpisan u Sarajevu 12. oktobra 2005. godine.

26 Modly, Petrović, Korajlić, 64. i 65.

Tužilac neće narediti sprovođenje istrage ako iz prijave i pratećih spisa očigledno proizlazi da prijavljeno djelo nije krivično djelo, ako ne postoje osnovi sumnje da je prijavljeno lice učinilo krivično djelo, ako je nastupila zastarjelost ili je djelo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem ili ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje (čl. 216 st. 3 Zakona). Novina je da u takvim slučajevima tužilac ima obavezu obavijestiti podnosioca prijave u roku od tri dana od dana donošenja odluke o nepokretanju istrage. Podnosiocu prijave i oštećenom je dato pravo da ulože pritužbu o odluci tužioca o nesprovođenju istrage, i to uredu tužioca u roku od osam dana (čl. 216 st. 4 Zakona). Nije predviđena procedura niti forma odluke koja se donosi u vezi s pritužbom, već je na osnovu prirode i samog karaktera odredbe jasno da ured tužioca može donijeti odluku da je pritužba osnovana i narediti sprovođenje istrage ili odluku da je pritužba neosnovana i o tome obavijestiti podnosioca pritužbe. Za sprovođenje istrage potrebno je, također, da ne postoje zakonski uslovi koji isključuju sprovođenje istrage kao što su slučajevi sa strancima koji uživaju pravo imuniteta i na koje se primjenjuju odredbe međunarodnog prava, kao i u slučaju lica za čije je gonjenje potrebno pribaviti prethodno odobrenje nadležnog državnog organa.

Tužilac ima široka ovlašćenja za sprovođenje istrage (čl. 35 i 217 Zakona). Ta ovlašćenja uključuju: identifikaciju osumnjičenih; upućivanje poziva fizičkim i pravnim licima; mogućnost da naloži policiji i drugim ovlašćenim licima da izvrše sudske naloge; zahtijevati od suda da izda nalog za pretres (čl. 53) i nalog za oduzimanje predmeta (čl. 65); pozvati i ispitati osumnjičenog (čl. 77); davanje imuniteta svjedocima (čl. 84); traženje informacija od fizičkih i pravnih lica i vladinih organa; izvršiti uviđaj; zatražiti pomoć vještaka (čl. 96) i zahtijevati posebne istražne radnje (čl. 118 Zakona). Tužilac može od suda zatražiti nalog kojim se privremeno oduzima imovina stečena na nezakonit način (čl. 73 Zakona).

4. Posebne metode istrage

Gotovo sva savremena krivična zakonodavstva, u većoj ili manjoj mjeri, predviđaju posebna pravila za primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka o najtežim oblicima kriminaliteta.²⁷ *Ratio legis* njihovog korišćenja zasniva se na zaključku da „klasični“, u praksi uobičajeni dokazni metodi, nisu dovoljni za najteže oblike kriminaliteta, a posebno onih koji imaju međunarodni karakter.²⁸ Posebne istražne radnje²⁹ mogu se primjenjivati protiv određenih lica u sljedećim slučajevima: ako se ne može doći do dokaza na drugi način ili bi njihovo pribavljanje bilo popraćeno nesrazmjernim poteškoćama i ako postoje osnovi sumnje da je to lice počinilo ili trenutno čini krivična djela usmjerena protiv integriteta Bosne i Hercegovine, krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, krivična djela terorizma i krivična djela za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora od od tri godine ili teža kazna (čl. 116 i 117 Zakona). Posebne istražne radnje uključuju: nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija; pristup kompjuterskom sistemu i kompjutersko sravnjenje podataka; nadzor i tehničko snimanje prostorija;

27 Veliki značaj imaju u tom pogledu Konvencija Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom iz 1990. godine; Bečka konvencija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine, rezolucije Interpola o organizovanom kriminalu (AGN/57/RES/17 i AGN/58/RES/5), kao i Rezolucija Evropskog savjeta o sprečavanju organizovanog kriminala iz 1998. godine.

28 Vidi Krapac D. (1997). „Posebne mjere i radnje za otkrivanje i suzbijanje krivičnih djela organizovanog kriminaliteta u novom Zakonu o krivičnom postupku Republike Hrvatske“, Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, (2), 405.

29 U Njemačkoj postoje termini „posebne istražne mjere“ ili „posebne policijske istražne metode“, kao i „prikrivene istrage“ (verdeckte ermittlungen). U zemljama anglosaksonskog pravnog sistema ove mjere se nazivaju „prikrivenim metodama“ (undercover methods) ili „tajnim operacijama“ (undercover operation). U Crnoj Gori se koristi izraz „mjere tajnog nadzora“, a u Hrvatskoj „mjere kojima se privremeno ograničavaju ustavna prava i slobode radi pribavljanja podataka i dokaza za sprovođenje krivičnog postupka“.

tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima; korišćenje prikrivenih istražitelja i informatora; simulirani³⁰ i kontrolisani otkup predmeta³¹ i simulirano davanje potkupnine i nadzirani prevoz i isporuku predmeta (čl. 116 st. 2 Zakona).

Sve posebne istražne radnje moraju se preduzeti u skladu sa sudskim nalogom. Dokazi pribavljene kao rezultat valjanih posebnih istražnih radnji su prihvatljivi na sudu i mogu se smatrati dokazima. Ovo uključuje svjedočenje prikrivenih istražitelja, tehničke snimke, dokumente i predmete pribavljene tokom istrage (čl. 122 Zakona). Sud ne može svoje odluke zasnivati na dokazima koji su pribavljeni putem posebnih istražnih metoda bez sudskog naloga ili u prekoračenju sudskog naloga.³² Pored toga, osumnjičeni ne može biti proglašen krivim za djelo koje je počinio po naredbi ili na zahtjev policajca koji radi tajno, a koji je potaknuo njegovu kriminalnu djelatnost („namamljivanje“).³³

5. Uloga ovlašćenih službenih lica u istrazi

Uloga ovlašćenih službenih lica u istrazi je višestruka: oni prvi reaguju na poziv, istražuju i rade u partnerstvu s tužiocima. Ovlašćena službena lica prva reaguju na hitni poziv, prijavu krivičnog djela ili bilo kakav incident u kojem javna bezbjednost zahtijeva trenutnu akciju. Ovakve hitne situacije ili krivična djela su raznoliki i pripadaju širokoj lepezi mogućih događaja, od ozbiljnih saobraćajnih nezgoda do terorističkih napada i uzimanja talaca.³⁴

Radi izvršenja zadataka koji se odnose na pronalaženje učinilaca krivičnih djela, sprečavanje skrivanja ili bjekstva osumnjičenog ili saučesnika, otkrivanje i čuvanje tragova krivičnih djela i predmeta koji mogu poslužiti kao dokazi i na prikupljanje svih informacija koje mogu biti korisne u krivičnom postupku, ovlašćena službena lica mogu (čl. 218 Zakona): prikupljati potrebne izjave od lica; izvršiti potreban pregled prevoznih sredstava, putnika i prtljaga³⁵; ograničiti kretanje na određenom prostoru za vrijeme potrebno da se obavi određena radnja³⁶; preduzeti potrebne mjere u vezi s utvrđivanjem identiteta lica i predmeta³⁷; raspisati potragu za licem i stvarima

30 Vidi Marinković D., Đurđević Z. (2006). „Simulovani poslovi i usluge kao dokazna radnja i oblik navođenja na krivično delo“. Beograd: *Pravni život*, (9), 1025–1939.

31 Vidi Vujačić, A. (2004). *Kontrolisane isporuke*. Beograd: *Bilten Okružnog suda*, (64), 33 i 34.

32 Mogućnost upotrebe uređaja za snimanje u dokazne svrhe je različito uređena. Postavljanje uređaja za prisluškivanje razgovora detaljno uređuje u Engleskoj *Police Act 1977*. (primjenu određuje viši policijski službenik), a u Njemačkoj *OrgKrimG* iz 1998. (odluku donosi sud). Prisluškivanje telefona u Španiji, Luksemburgu i Francuskoj određuje istražni sudija, u Njemačkoj i u neki drugim sistemima u prvoj fazi odluku donosi državni tužilac, a u drugoj fazi sud. Uopšteno, traži se težina krivičnog djela i ispunjenje zakonskih uslova (supsidijarnost, vremenska ograničenost, određenost lica), uz detaljne provedbene uslove.

33 Vidi Knežević, S. (2005). „Zaštita privatnosti osumnjičenog u svjetlu novih zakonskih rješenja“. *Novo krivično zakonodavstvo Srbije* (Zbornik radova), Kopaonik, 169–185 i Škulic M. (2007). „Uloga posebnih dokaznih radnji u suzbijanju organizovanog kriminala“. *Primjena međunarodnog krivičnog prava – organizovani kriminal* (Zbornik radova), Beograd, 35 i dalje.

34 Vidi Hodgson, J. (2001). „The Police, the Prosecutor and the Judge D’Instruction, Judicial Supervision in France, Theory and Practice“. *British Journal of Criminology*, (41), 342–361.

35 Pregled nije formalna istražna radnja i nije predmet sudskog odlučivanja i autorizacije. Prilikom vršenja pregleda ne smije se narušiti struktura objekta koji se pregleda. Pregledom se konstatuje zatečeno stanje korišćenjem ljudskih čula bez narušavanja integriteta predmeta, odnosno prostora koji se pregleda.

36 Ova mjera predstavlja određeni vid lišavanja slobode koje traje najkraće potrebno vrijeme. Odnosi se na neodređeni broj lica koja se zateknu na mjestu gdje se ova mjera preduzima, a preduzima se s ciljem pronalaženja učinilaca krivičnih djela, obezbjeđenja tragova krivičnog djela i predmeta koji potiču ili su korišćeni prilikom izvršenja krivičnog djela.

37 Ovdje je riječ o postupku kriminalističke identifikacije, koja ima zadatak da utvrdi ko je lice čiji je identitet nepoznat; lice koje krije svoje podatke ili koje nije u stanju da saopšti podatke o sebi ili da se utvrdi identitet leša, tjelesnih ostataka i sl.

za kojima se traga³⁸; u prisustvu odgovornog lica pretražiti određene objekte i prostorije državnih organa, javnih preduzeća i ustanova i ostvariti uvid u određenu njihovu dokumentaciju³⁹; preduzeti i druge potrebne mjere i radnje⁴⁰. Osim navedenih, ovlašćena službena lica mogu preduzimati i druge radnje kao što je zadržavanje na mjestu izvršenja krivičnog djela (poseban oblik lišenja slobode), kao i radnje koje spadaju u nadležnost tužioca, a koje pod Zakonom predviđenim uslovima mogu preduzimati i ovlašćena službena lica kao što su uviđaj i vještačenje, osim obdukcije i ekshumacije leša. U suštini, ovlašćena službena lica mogu preduzimati sve radnje dokazivanja, uz dužnost da o tome obavijeste tužioca, pri čemu obavještavanje tužioca nije zakonski uslov za preduzimanje tih radnji već objektivni formalni uslov ocjene njihove zakonitosti.

Između ovlašćenih službenih lica i tužioca može doći do institucionalnog konflikta ili poteškoća u sljedećim situacijama: policijski istražitelj može tužioca okriviti za nepodizanje optužnice ili nezainteresovanost za dalji rad na slučaju koji je obradila policija; moguće je da se policijski istražitelj ne složi s načinom istrage koju sprovodi tužilac; tužilac može okriviti policiju zato što nije djelovala prema uputama ili nije dokaze pribavila na zakonit način. Da bi prevazišli ovakve sukobe, tužioci i policija moraju raditi zajedno, kao dio tima koji ima iste ciljeve.

6. Nadzor tužioca nad radom ovlašćenih službenih lica

Nadređenost tužioca u smislu nadzora nad radom ovlašćenih službenih lica nastupa u trenutku saznanja da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo. Iz ovog proizlazi da tužilac nema nadzor niti mogućnost rukovođenja i upravljanja radom ovlašćenih službenih lica prije saznanja da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo. Odgovornost za postupanje i rad ovlašćenih službenih lica do trenutka izvještavanja tužioca o učinjenom krivičnom djelu leži isključivo na samim ovlašćenim službenim licima i službama u čijem okviru te službena lica djeluju.⁴¹

Nadzor tužioca nad radom ovlašćenih službenih lica manifestuje se na tri načina: (1) tužilac osigurava stručnu podršku i tumačenje krivičnopravnih odredbi, te vodi računa o zaštiti ljudskih prava građana u postupcima ovlašćenih službenih lica; (2) izdaje potrebna uputstva ovlašćenim službenim licima u toku istrage, u smislu prikupljanja informacija i dokaza na zakonom dopušten način, kako bi oni bili pravno valjani u postupku pred sudom; (3) učestvuje u potrebnim procesnim radnjama u toku istrage koje se odnose na angažman ovlašćenih službenih lica.

S obzirom na visinu zapriječene kazne za određeno krivično djelo, razlikuje se i način izvještavanja o učinjenom djelu. Tako, za krivična djela za koja je zapriječena kazna zatvora preko pet

38 Potraga se po načinu postupanja ne razlikuje od potjernice, ali se razlikuje od nje po temeljnom propisu na osnovu kojeg se raspisuje. Potraga za licima i predmetima raspisuje se na osnovu odredaba st. 1 čl. 218 Zakona i zakonskih propisa koji regulišu rad i postupanje ovlašćenih službenih lica, te nije usmjerena samo na osumnjičenog.

39 Pretraživanje mora biti preduzeto uz prisustvo odgovornog lica državnog organa, javnog preduzeća ili ustanove. Ova radnja je bitno različita od radnje pretresanja stana, ostalih prostorija i pokretnih stvari zbog toga što su ovlašćena lica ograničena u pretraživanju samo na one objekte i prostorije, kao i dokumentaciju, za koje se vjeruje da je u vezi s krivičnim djelom zbog koga se ova radnja preduzima. Uvid u dokumentaciju podrazumijeva i preslikavanje originalne dokumentacije (fotokopiranje, skeniranje i sl), a kada je to potrebno, od odgovornog lica treba tražiti da uporedi istovjetnost kopija s originalom i da tu istovjetnost ovjeri, odnosno parafira.

40 Ne propisuje se koje su to mjere i radnje, ali treba smatrati da su to sve one kriminalističke i operativne mjere i radnje kojima se može postići izvršenje postavljenog zadatka, među koje spadaju: prikupljanje saznanja uz prikrivanje svojstva ovlašćenog službenog lica, prikupljanje saznanja od informatora, provjera pripadnosti telekomunikacijskih adresa i sl.

41 Milošević, Tirić, 48.

godina, ovlaštena službena su dužna obavijestiti tužioca odmah po saznanju o postojanju osnovna sumnje o izvršenom djelu. Kod krivičnih djela s propisanom kaznom do pet godina, ovlaštena službena lica su dužna obavijestiti tužioca o svim raspoloživim informacijama, radnjama i mjerama koje su preduzeli u roku od najkasnije sedam dana od dana saznanja o postojanju osnovna sumnje da je krivično djelo učinjeno (čl. 218 Zakona). Potrebne mjere i radnje koje ovlaštena službena lica imaju pravo i obavezu, odnosno dužnost da preduzimaju, uz prethodno obavještanje tužioca, su: vršenje uviđaja (čl. 221); određivanje potrebnih vještačenja (osim pregleda, obdukcije i ekshumacije leša) – čl. 221 i zadržavanje lica zatečenih na mjestu izvršenja djela (čl. 220 Zakona). Mjere i radnje koje mogu preduzeti ovlaštena službena lica po odobrenju tužioca su: podnošenje zahtjeva sudu za izdavanje naredbe za pretresanje (čl. 53 st. 2); podnošenje prijedloga sudu za izdavanje naredbe za privremeno oduzimanje predmeta (čl. 65 st. 2) i javno objavljivanje fotografije osumnjičenog (čl. 220 st. 2 Zakona).

7. Rukovođenje istragom

Rukovođenje istragom je nužno vezano s planiranjem njenog toka. Kako će tužilac planirati istragu, zavisi od više činilaca. Prije svega, od same prirode i težine krivičnog djela, ali i od samog tužioca. Naime, postoje tužioci koji u cijelosti prenose ovlaštenja za sprovođenje istražnih radnji na ovlaštena službena lica, a tužilac potom donosi tužilačku odluku. Druga varijanta je da tužiocima sami sve rade u istrazi i treća – kombinacija navedenih varijanti.

Za jednostavnije istrage, uglavnom za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina, ne postoji prepreka da se ovlaštenim službenim licima daju šira ovlaštenja. Za kompleksnije istrage tužilac istragu treba da sprovodi u timu s ovlaštenim službenim licima, koja mogu pripadati različitim agencijama za sprovođenje zakona. Tako formirani tim u praksi treba da funkcioniše jedinstveno, svako u okviru svojih nadležnosti i mogućnosti.

Ovlaštena službena lica, s obzirom na to da u pravilu ona budu prva obaviještena o počinjenju krivičnog djela, vrše i prvu procjenu radnji koje treba odmah preduzeti. Prvo što u takvoj situaciji ovlaštena službena lica treba da preduzmu jeste obezbjeđenje mjesta događaja, kako bi to mjesto ostalo neizmijenjeno do dolaska uviđajne ekipe; da prikupe podatke koji kasnije mogu postati nedostupni; evidentiraju svjedoke i da ih razdvoje (da međusobno ne kontaktiraju), te prikupe što više podataka o počiniocu i sl. Takođe, tužilac odmah odlučuje i da li će izaći na lice mjesta ili će ovlastiti nadležna službena lica da izvrše uviđaj.

Ako postoji opasnost od odlaganja preduzimanja određenih radnji dokazivanja, tužilac može sudu podnijeti i usmeni zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje, a može se zahtijevati i privremeno oduzimanje predmeta. Da li postoji opasnost od odlaganja, tužilac zajedno s ovlaštenim službenim licima cijeni u svakoj konkretnoj situaciji.

8. Uloga oštećenog u istrazi

Stupanjem na snagu novog krivičnog procesnog zakonodavstva u BiH, uloga oštećenog u istražnom postupku se značajno promijenila.⁴² Istražni postupak je postao isključivo javnopravno ovlaštenje tužioca, dok oštećeni u toj fazi praktično nema nikakvu ulogu.⁴³ Uz to, uvođenjem istražitelja u krivični postupak tužilac dobija čvrste mehanizme pomoću kojih može lakše upravljati krivičnim gonjenjem.⁴⁴ Sama istraga i njen sadržaj mogu predstavljati tajnu kako za osumnjičenog tako i za oštećenog. Oštećeni uopšte ne mora znati da se sprovodi istraga, jer ga tužilac nema obavezu obavještavati o tome.⁴⁵

Cjelokupni krivični postupak, pa tako i istražni, sprovodi se, na prvom mjestu, radi zaštite prava i sloboda građana, koji u slučaju izvršenja krivičnih djela dobijaju status oštećenih – ukoliko im je neko od tih prava i sloboda povrijeđeno, odnosno ugroženo. Zbog toga, tužilac u svakom trenutku istražnog postupka mora imati u vidu interese oštećenog. Tužilac je u obavezi da u toku postupka ispita oštećenog i utvrdi sve činjenice i okolnosti od značaja za ostvarivanje imovinsko-pravnog zahtjeva oštećenog. Uz to, Zakon daje oštećenom pravo ulaganja pritužbe na odluke tužioca o nesprovođenju, odnosno obustavi istrage.

9. Uloga osumnjičenog u istrazi

S obzirom na karakter istražnih radnji i mjera koje se preduzimaju u istražnom postupku, postoje tri različita stepena prava osumnjičenog. Tako, možemo razlikovati položaj i prava osumnjičenog: (1) prema kojem nisu primijenjene mjere i radnje koje zahtijevaju sudsko odobrenje; (2) prema kojem su primijenjene mjere i radnje koje zahtijevaju sudsko odobrenje; (3) kada je protiv njega određen pritvor (uključujući lica lišena slobode). Načelno, kada istražne mjere i radnje ili njihove konsekvence imaju za posljedicu narušavanje, odnosno ograničavanje određenih sloboda i prava osumnjičenog, za njihovo izvođenje potrebno je odobrenje suda, odnosno sudije za prethodni postupak.

Osumnjičeni u istražnom postupku ima, prije svega, pravo na branioca, i to već od prvog saznanja da protiv njega teče istraga, odnosno već od njegovog prvog pojavljivanja pred organima koji

42 Postoji i više preporuka Vijeća ministara Vijeća Evrope koje uređuju položaj žrtve u krivičnom postupku, odnosno koje se odnose na zaštitu svjedoka. Najznačajnije su takve preporuke R(85)11, R(87)4, R(87)18, R(87)21 i R(06)8. Tim preporukama uređuje se opšti način postupanja prema žrtvi (razumijevanje, zaštita, obavijest o pravima i okončanju istrage, poseban način ispitivanja), ističe se pravo žrtve na izjašnjavanje o primjeni načela oportuniteta, te na pobijanje odluke o obustavi krivičnog gonjenja. Poseban značaj ima Okvirna odluka Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. godine o položaju žrtava u krivičnom postupku (2001/220/PUP). Od dokumenata Ujedinjenih nacija treba spomenuti Deklaraciju o osnovnim pravima žrtava krivičnih djela i zloupotrebe moći (Deklaraciju je donijela Generalna skupština UN 1985. godine), te Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala s pripadajućim protokolima. Vidi Tomašević, G. i Pajičić, M. (2008). "Subjekti u krivičnom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenog u novom hrvatskom krivičnom postupku". Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 15, (2), 817–857.

43 Jedan od prvih predmeta u kojima je Evropski sud za ljudska prava raspravljao o pravu oštećenog u svjetlu čl. 6 st. 1 ove konvencije bio je *Moreira de Azevedo protiv Portugalije* (23. oktobar 1990, §§ 46, 66 i 67). U ovom slučaju se oštećeni u svojstvu pomoćnika („assistante“) pridružio javnom tužiocu u krivičnom progonu, a do određenog procesnog trenutka nije podnio imovinsko-pravni zahtjev (već je zatražio da se o tome kasnije odluči u parnici). Za razliku od Evropske komisije za ljudska prava koja je smatrala da ishod postupka nije bio od odlučujućeg značaja za ostvarenje građanskih prava oštećenog, Evropski sud za ljudska prava zauzeo je drukčiji stav.

44 Vidi Pavliček, J. (2009). „Uloga istražitelja u krivičnom postupku“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 16, (2), 895–910.

45 Prema Okvirnoj odluci Vijeća Evropske unije 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. godine koja se odnosi na naknade žrtvama, zemlje članice su dužne osigurati dovoljan nivo edukacije za sve profesionalne grupe koje su u kontaktu sa žrtvom. Takva edukacija trebalo bi da omogući policijskim službenicima, tužiocima i sudijama da razumiju situaciju žrtve i njenih potreba, ocijene svoje vlastito ponašanje u tom kontekstu, te razviju nove radne i operativne postupke koji će spriječiti sekundarnu viktimizaciju i omogućiti žrtvama da se osjećaju priznato i poštovano.

sprovode istragu. Međutim, u istražnom postupku osumnjičeni ne samo da nema mogućnost da osporava osnov vođenja krivične istrage protiv njega, kako je to imao po ranijem zakonu o krivičnom postupku (žalbom na rješenje o sprovođenju istrage), nego ne mora ni znati da se protiv njega vodi istraga, jer tužilac nije u obavezi da ga o tome obavijesti, niti da mu dostavi inicijalni akt o sprovođenju istrage (naredbu).

Obim prava osumnjičenog i njegovog branioca u istrazi se svodi, uglavnom, na: obavještenje osumnjičenog o djelu za koje se tereti i osnovima sumnje koji stoje protiv njega; davanje procesnih garancija i uputstava prilikom njegovog prvog ispitivanja kod tužioca ili ovlašćenog službenog lica i obavještenje od kada osumnjičeni i njegov branilac mogu razgledati sve dokaze koji idu u korist osumnjičenog. Međutim, ako tužilac ne odluči ispitati osumnjičenog na početku istrage, osumnjičeni suštinski ne može formirati i sprovesti svoju odbranu, odnosno, u tom slučaju, njegova uloga u toj fazi istražnog postupka potpuno je pasivna.⁴⁶

Prisustvo osumnjičenog, odnosno njegovog branioca, prilikom sprovođenja određenih istražnih radnji, predviđeno je vrlo restriktivno, i to kod onih radnji kojima se ograničavaju pojedina prava ili slobode građana (npr. pretres) premda se ni tada ne radi o aktivnoj ulozi osumnjičenog, odnosno njegovog branioca, nego o svojevrsnoj kontroli zakonitosti izvođenja određene istražne radnje. Prema tome, uloga osumnjičenog, a posebno njegovog branioca u istrazi se uglavnom svodi na prava, a ne na ovlašćenja, a u cilju ostvarivanja i zaštite njegovih ustavnih prava i sloboda.

Članom 47 Zakona propisano je da u toku istrage branilac ima pravo da razmatra spise i razgleda pribavljene predmete koji idu u korist osumnjičenog. Ovo pravo se braniocu može uskratiti ako je riječ o spisima i predmetima čije bi otkrivanje moglo dovesti u pitanje cilj istrage. To pravo branioca proizlazi iz zahtjeva za jednakost pravnih sredstava (jednakost oružja) u krivičnom postupku, koji je u osnovi prava na pravično suđenje zaštićenog članom 6 st. 1 Evropske konvencije. Međutim, zakonodavac je suzio vrstu dokaznog materijala u koji omogućava uvid osumnjičenom, odnosno njegovom braniocu, samo na dokaze koji idu u korist osumnjičenog, a čak i kod dokaznog materijala koji ide u korist osumnjičenog, dopustio je odstupanje od tog prava u slučaju postojanja opasnosti za cilj istrage.

10. Uloga suda u istrazi

Stupanjem na snagu Zakona, sud je dobio ulogu svojevrsnog kontrolora istrage u situacijama kada istražne mjere i radnje koje preduzimaju tužilac ili ovlašćena službena lica narušavaju prava i slobode građana. Pri tome, u ovoj fazi krivičnog postupka, sud ne vrši kontrolu osnovanosti vođenja istražnog postupka iako posredno daje ocjenu osnovanosti određenih zaključaka tužioca (kad odlučuje o prijedlozima tužioca). Prilikom ocjene da li će uvažiti određeni prijedlog tužioca ili ovlašćenog službenog lica, sudija za prethodni postupak se posredno, kroz prizmu ocjene osnovanosti i opravdanosti preduzimanja određene istražne radnje, može upustiti i u pitanje postojanja osnova sumnje, te nalazeći da je zaključak tužioca ili ovlašćenog službenog lica u pogledu postojanja osnova sumnje pogrešan, može odbiti zahtjev za izdavanje tražene naredbe. U tim slučajevima, odbijanje izdavanja naredbe za izvođenje određene istražne radnje nema konstitu-

46 Milošević, Tirić, 57.

tivno formalno dejstvo u smislu daljeg trajanja istrage, jer je ta ocjena u cijelosti u nadležnosti tužioca.

Jedna od specifičnih uloga suda u istražnom postupku jeste sudsko obezbjeđenje dokaza. Radi se o izuzetnim situacijama u kojima se sud prije suđenja stavlja u poziciju organa pred kojim se izvodi određeni dokaz. U pogledu sudskog obezbjeđenja dokaza koje se odnosi na saslušanje svjedoka, Zakon razlikuje dvije situacije, i to: uzimanje izjave i upotreba izjave takvog svjedoka. Materijalni uslov za saslušanje svjedoka prije glavnog pretresa jeste da je to u interesu pravde i da postoji mogućnost da svjedok neće biti dostupan sudu za vrijeme suđenja. Formalni uslov sadržan je u odgovarajućoj procesnoj inicijativi koja se ogleda u postojanju prijedloga stranaka ili branioca, kao i prihvatanju tog prijedloga od sudije za prethodni postupak, koji u tom slučaju donosi naredbu da se izjava tog svjedoka uzme na posebnom saslušanju. Saslušanje svjedoka se sprovodi u skladu s pravilima predviđenim za njihovo ispitivanje na glavnom pretresu, čime se obezbjeđuje načelo kontradiktornosti. To ne podrazumijeva automatsku upotrebu takvog iskaza na glavnom pretresu. S tim u vezi, Zakon postavlja dodatni uslov kojim se obavezuju stranke, odnosno branilac, koji traže da se izjava pribavljena na ovaj način uzme u obzir kao dokaz na glavnom pretresu, da dokažu da je i pored svih uložениh napora da se osigura prisustvo svjedoka na glavnom pretresu, svjedok ostao nedostupan (čl. 223 st. 2). U slučaju prisustva lica od koga je uzeta izjava na glavnom pretresu, takva izjava se neće upotrijebiti, već će se svjedok ispitati na način predviđen za ispitivanje svjedoka na glavnom pretresu.

Zakon je napravio razliku između primjene sudskog obezbjeđenja dokaza kada se radi o iskazima svjedoka u odnosu na druge objektivne dokaze u pogledu kojih nije propisao potrebu za ispunjavanjem materijalnih i formalnih uslova. Zakon u čl. 223 st. 3 propisuje da ukoliko stranke ili branilac smatraju da će doći do nestanka određenog dokaza, odnosno do nemogućnosti njegovog izvođenja na glavnom pretresu, mogu predložiti sudiji za prethodni postupak da preduzme neophodne radnje – s ciljem obezbjeđenja takvog dokaza. Ukoliko sudija za prethodni postupak prihvati takav prijedlog, on o tome obavještava stranke i branioca, ali ne zakazuje nikakvo posebno ročište za izvođenje dokaza, već sam neposredno izvršava izviđaj (neposredno opažanje) i konstatuje činjenično stanje, odnosno može narediti da se preduzmu druge radnje s ciljem da se obezbijede dokazi. Najzad, sudija za prethodni postupak može odbiti prijedlog za obezbjeđivanje dokaza, kada donosi rješenje protiv koga je dozvoljena žalba vanraspravnom vijeću (čl. 223 st. 4).

11. Obustava istrage

Pravo da obustavi istragu ima samo tužilac, koji istragu obustavlja naredbom o obustavi istrage⁴⁷. Obustava predstavlja negativnu odluku tužioca u pogledu daljeg krivičnog gonjenja poslije otvaranja istrage. Razlozi za obustavu istrage sadržani su u čl. 224 Zakona: a) djelo koje je učinio osumnjičeni nije krivično djelo; b) postoje okolnosti koje isključuju krivicu osumnjičenog, osim u slučaju iz čl. 206 Zakona⁴⁸; 3) nema dovoljno dokaza da je osumnjičeni učinio krivično djelo i 4) ako je djelo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem ili zastarom ili postoje druge smetnje

47 Ustavni sud BiH nije nadležan da odlučuje o apelaciji koja je podnesena protiv naredbe o obustavi istrage, jer taj akt nema svojstvo presude, bar ne u onoj mjeri da ga je donio „bilo koji sud u Bosni i Hercegovini“, odnosno nema svojstvo odluke u smislu čl. 16 st. 1 Pravila Ustavnog suda (Odluka o dopustivosti Ustavnog suda BiH, broj AP 1101/11 od 20. aprila 2011. godine).

48 Ovaj član se odnosi na postupak u slučaju neuračunljivosti osumnjičenog, odnosno optuženog.

koje isključuju krivično gonjenje. U trećem slučaju radi se o situaciji kada preduzete istražne radnje i mjere nisu rezultirale prerastanjem kvaliteta osnova sumnje na nivo osnovane sumnje da je određeno lice počinilo krivično djelo.⁴⁹ U ovom slučaju naredba o obustavi istrage je relativnog karaktera, jer Zakon tada ostavlja mogućnost ponovnog otvaranja istrage – ukoliko se naknadno dobiju nove činjenice i okolnosti koje ukazuju da postoje osnovi sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo. Druge smetnje koje isključuju krivično gonjenje obuhvataju smrt ili duševno oboljenje osumnjičenog nakon izvršenja krivičnog djela, pravosnažno presuđenu stvar, te imunitet prema domaćem ili međunarodnom pravu.

I o obustavi istrage kao i o nesprovođenju istrage tužilac donosi naredbu u pisanoj formi u kojoj navodi razloge zbog kojih je došlo do obustave istrage, a tu naredbu dužan je dostaviti oštećenom i prijaviocu krivičnog djela, koji imaju pravo pritužbe uredu tužioca u roku od osam dana. Razlika u obavezama tužioca kod nesprovođenja istrage i obustave istrage jeste u tome što tužilac ima obavezu o obustavi istrage obavijestiti⁵⁰ (u pisanoj formi) i osumnjičenog, pod uslovom da je on bio ispitan u fazi istrage.

12. Okončanje istrage

Tužilac okončava istragu kada nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica (čl. 233 st. 1 Zakona). Okončanje istrage će se zabilježiti u spisu. Međutim, ova procjena tužioca je podložna preispitivanju od sudije za prethodno saslušanje prilikom donošenja odluke o potvrđivanju optužnice – tom prilikom sudija za prethodno saslušanje može ocijeniti da stanje stvari nije u istrazi dovoljno razjašnjeno, odnosno da dokazi predloženi uz optužnicu ne ukazuju na postojanje osnovane sumnje da je osumnjičeni izvršio krivično djelo koje je predmet optužbe. U tom slučaju, tužilac može nastaviti istragu u cilju dodatnog razjašnjenja stanja stvari.

Zakonom je određeno i optimalno vrijeme u kome se istraga treba sprovesti, a koje iznosi šest mjeseci od donošenja naredbe o sprovođenju istrage. Ukoliko se u tom roku istraga ne završi, ona prelazi u nadležnost ureda tužilaštva, koji treba da preduzme sve potrebne mjere kako bi se istraga okončala.⁵¹ Postoji kršenje prava na donošenje odluke u razumnom roku iz čl. II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i čl. 6 st. 1 Evropske konvencije kada nadležno tužilaštvo ne okonča istragu u roku više od četiri godine i sedam mjeseci, a pri tom ne ponudi nijedan razlog koji bi se mogao smatrati razumnim i opravdanim za trajanje konkretnog postupka, te propusti da, u skladu sa zakonom, preduzme mjere i radnje koje bi za cilj imale okončanje istrage.⁵²

49 Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak, 97.

50 Ustavni sud BiH nije nadležan da odlučuje o apelaciji izjavljenoj protiv obavještenja tužilaštva, jer obavještenja nemaju svojstvo presude, bar ne u onoj mjeri da ih je donio „bilo koji sud u Bosni i Hercegovini“, odnosno nemaju svojstvo odluke u smislu čl. 16 st. 1 Pravila Ustavnog suda (Odluka o dopustivosti, br. AP 2368/09 od 11. februara 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 1979/09 od 11. februara 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 1973/09 od 11. februara 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 961/09 od 11. februara 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 3304/09 od 25. februara 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 166/10 od 11. marta 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 1036/10 od 13. maja 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 1182/10 od 13. maja 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 1251/10 od 13. maja 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 809/10 od 15. juna 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 1872/10 od 29. juna 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 3084/09 od 29. juna 2010; Odluka o dopustivosti, br. AP 2702/12 od 18. septembra 2012. i Odluka o dopustivosti, br. AP 2932/12 od 18. septembra 2012. godine). Ustavni sud BiH podsjeća na svoju nadležnost iz čl. VI.3 (b) Ustava Bosne i Hercegovine, prema kojoj „Ustavni sud ima apelacionu nadležnost u pitanjima koja su sadržana u ovom ustavu, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini“.

51 Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak, 102.

52 Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti, br. AP 3232/09 od 10. oktobra 2012. godine.

Koje su to mjere da bi se istraga okončala, Zakon nije izričito predvidio, ali je praksa potvrdila da se te „potrebne mjere“ kreću u vrlo širokom obimu (npr. angažovanje dodatnog broja tužilaca i odgovarajućeg stručnog osoblja u cilju rasterećenja postupajućeg tužioca, posebno kada se radi o složenijim slučajevima i sl). Smisao ove zakonske odredbe iscrpljuje se u potrebi poštovanja prava osumnjičenog da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja, što proizlazi iz prava na pravično suđenje zagaranovanog članom 6 Evropske konvencije, a ne u ograničenju tužioca u pogledu mogućeg trajanja istrage.

Takođe, zakonodavac predviđa još jedan uslov koji je potrebno ispuniti da bi došlo do okončanja istrage, odnosno da bi se mogla podići optužnica, a on podrazumijeva da je u toku istrage došlo do ispitivanja osumnjičenog. Kada će tužilac, odnosno ovlašćeno službeno lice ispitati osumnjičenog, nije precizno zakonom određeno, što znači da on to može uraditi odmah nakon donošenja naredbe o sprovođenju istrage ili neposredno pred okončanje istrage, odnosno podizanje optužnice. Ipak, mišljenje koje dominira u domaćoj teoriji, a i praksi ističe stav da osumnjičeni treba biti ispitan u ranoj fazi istrage, kako se ne bi ugrozilo njegovo pravo na odbranu.

13. Zaključna razmatranja

U dosadašnjoj primjeni Zakona sadržani su brojni argumenti koji idu u prilog tužilačkom u odnosu na sudski koncept istrage. Među njima najznačajniji su sljedeći: tužilački model istrage doprinosi efikasnijem krivičnom postupku⁵³; znatno veći stepen aktivnosti tužioca i dosta jasniji i adekvatniji način regulisanja odgovornosti za neefikasnost istrage; smanjuje se mogućnost nepotrebnog ponavljanja dokaza, čime se istovremeno utiče na efikasnost prvostepenog postupka uopšte; dolazi do punog izražaja načelo neposrednosti; osigurava se veća zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda učesnika u postupku, posebno osumnjičenog; ubrzava se krivični postupak u smislu otklanjanja onih prepreka koje usporavaju tok konkretnog krivičnog postupka.

Prijedlozi *de lege ferenda* koji mogu pozitivno uticati na koncept istrage u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine odnose se na povećanje djelotvornosti i efikasnosti istrage i njeno usklađivanje s relevantnom pravnom tekovinom Evropske unije.⁵⁴ Jedan od ciljeva jeste omogućiti ovlašćenim službenim licima i tužilaštvu da međusobno sarađuju. U bilo kojem trenutku tužilac bi trebao biti u poziciji da zatraži od ovlašćenih službenih lica bilo koje informacije vezane za istragu koja je u toku. U praksi, ovlašćena službena lica smatraju predmet riješenim u trenutku kada podnesu prijavu tužilaštvu. Ako se kasnije ispostavi da prikupljeni dokazi nisu dovoljni za osuđujuću presudu, to može uzrokovati određene frustracije na obje strane. Stoga bi, s jedne strane, trebalo ukinuti ograničenja u odnosu na dopustivost dokaza koje su prikupila ovlašćena službena lica. S druge strane, ovlašćena službena lica bi trebalo da pristanu na određene mjere institucionalne reforme, te, posebno, da učine znatne napore kako bi se djelotvorno podigao nivo njihove profesionalnosti, transparentnosti i odgovornosti. U drugom kontekstu je institucionalna reforma potrebna kako bi se osigurala opšta ravnoteža mjera: neophodno je ojačati vanjsku nezavisnost tužilaštava, kao i unutarnji nadzor u tužilaštvima. Uz to, neophodno je ojačati kapacitet sudova za kontrolu istrage, te bolje zaštititi prava osumnjičenih i

53 U sudskom konceptu istrage tužilac ima pasivnu ulogu koja se uglavnom svodi na ono što mu u istrazi dostave policija i istražni sudija, a što nije u skladu s njegovom osnovnom funkcijom otkrivanja i gonjenja učinilaca krivičnih djela.

54 Vidi Recommendation Rec (2000)19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system (Adopted by the Committee of Ministers on 6 October 2000 at the 724th meeting of the Ministers' Deputies).

žrtava. Osumnjičeni i žrtva se mogu u bilo kojem trenutku obratiti ovlaštenim službenim licima i tužiocu kako bi podstakli prikupljanje dokaza i dobili informacije o stvarnom stanju postupka.

Sudija za prethodni postupak ima ključnu zadaću odlučivanja u situacijama kao što su hapšenje, pretres privatnih prostorija ili sprovođenje prikrivenog nadzora. S druge strane, određena ovlaštenja mogu biti prepuštena tužiocu, kao što je davanje naloga za izradu DNK analize ili dobijanje mišljenja vještaka. Na trećem nivou, ovlaštena službena lica mogu, u okolnostima definisanim zakonom, odlučivati sama, a to se može odnositi na ovlaštenje da pozovu osumnjičenog ili svjedoka, identifikuju lica i sl.

Budući da su prikrivene istražne radnje skrivene od osumnjičenog, on nema načina odbraniti se od njih tokom cijelog njihovog trajanja. Svi konvencionalni alati odbrane su beskorisni – dok god osumnjičeni nije svjestan da se istraga odvija.⁵⁵

Funkcionalno pravosuđe u koje građani imaju povjerenja i koje primjenjuje prihvaćene norme i postupke, predstavlja ključni faktor za uspješnu tranziciju i ekonomski i socijalni razvoj zemlje, kao i za izgradnju mirnog i pravičnog društva. Na svom putu ka Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina će morati rješavati sadašnje institucionalne slabosti u svom usitnjenom i dezintegrisanom pravosudnom sistemu, da bi osigurala vladavinu prava i da bi se mogla boriti s korupcijom i organizovanim kriminalom. Tehnička, finansijska i politička pomoć međunarodne zajednice je potrebna da bi se ostvarile najvažnije reforme.

Što se tiče usklađenosti istrage s relevantnom pravnom tekovinom Evropske unije, potrebno je ojačati prava žrtava u fazi istrage⁵⁶; inicirati i finansirati kako opšte tako i specijalizovane organizacije za potporu žrtvama, te osigurati odštetu žrtvama nasilja i povjerenje javnosti u policiju i tužilaštvo.

55 Budući da djelotvornost prikrivenih mjera i radnji zavisi od potrebe da one ostanu tajna osumnjičenom, jedno od rješenja ove dileme je dopustiti da se u to umiješa još jedan subjekt koji će argumentovati u korist osumnjičenog. Tako je u Austriji uspostavljeno javno tijelo koje se naziva „povjerenik za pravnu zaštitu“ (*Rechtsschutzbeauftragter*), koji ima zadatak nadziranja svih prikrivenih istraga (čl. 146 novog StPO). Kada god državni tužilac zatraži mjeru prikrivenih istraga, obavještava se povjerenik za pravnu zaštitu, te dobija mogućnost dati komentar na taj zahtjev. Povjerenik ima zadatak nadzirati zakonitost sprovođenja prikrivenih istraga, te se obavještavati o eventualnim rezultatima.

56 Kad žrtve žele zatražiti informaciju, trebale bi se prvo obratiti direktno policiji. Ukoliko policija ne postupi po njihovim željama, treba omogućiti da se žrtva može obratiti tužiocu. Kao zadnje utočište, žrtvama se treba omogućiti obraćanje i sudiji za prethodni postupak.

LITERATURA

1. Bakalović, H. (1979). *Istraga u krivičnom postupku*. Sarajevo: Svjetlost.
2. Batistić Kos, V. (2008). „Mjerila Evropskog suda za ljudska prava za učinkovitu istragu zločinjanja motivisanog rasnom diskriminacijom”. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, br. 1.
3. Beulke, W. (2005). *Strafprozessrecht*. München: CF Müller.
4. Buzaković, B. i Karađinović, N. (2007). *Pravna, institucionalna i organizaciona analiza, saradnje policije i tužilaštva u krivičnim istragama*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.
5. Chalmers, D. & Monti, G. (2008). *European Union Law: updating supplement*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Codice di procedura penale (*Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana*, n. 250, 24 ottobre 1988).
7. Craig, P. (2008). „The Treaty of Lisbon: Process, architecture and substance“. *European Law Review*, April, 33.
8. Damaška, M. (2008). *Lica pravosuđa i državna vlast: uporedni prikaz pravosudnih sistema*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
9. Damaška, M. (2007). „O nekim učincima stranački oblikovanog pripremnog postupka”. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, br. 1.
10. Dautbegović, A., Pivić, N. (2008). „Položaj oštećenog u krivičnom postupku BiH“. Zenica: *Anali Pravnog fakulteta*.
11. Delmas-Marty, M. & Spencer, J. R. (2002). *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Delmas-Marty, M. & Vervaele, A. E. J. (2002–001). *The Implementation of the Corpus Juris in the Member States*. Antwerpen-Groningen, Oxford: Intersentia, vol. 14.
13. Dervieux, V. (2002). „The French system“. In Delmas-Marty/Spencer (ed.), *European Criminal Procedures*.
14. Dingwall, G. & Davenport, A. (1995). „The Evolution of Criminal Justice Policy in the UK“, in Harding/Fenell/Jörg/Swart (ed.), *Criminal Justice in Europe – A Comparative Study*.
15. Đurđević, Z. (2010). „Sudska kontrola državnoadvokatskog krivičnog progona i istrage”. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 17, br. 1.
16. Fabrizy, E. (2008). *Die österreichische Strafprozeßordnung (StPO)*. Kurzkommentar, Wien: Manz.
17. Gualtieri, V. (2002). *Le investigazioni del difensore*. Padova.
18. Harding, C., Fenell, P., Jörg, N. & Swart, B. (1995). *Criminal Justice in Europe – A Comparative Study*. New York: Oxford University Press Inc.
19. Hellmann, U. (2005). *Strafprozessrecht*. Potsdam: Springer-Verlag.
20. Huber, B. (2002). *Javno (državno) tužilaštvo: pravni položaj, djelatnost i nadzor*, u prevodu prof. dr Davora Krapca, Zakonitost, Zagreb.
21. Jurčević, M. i Huremagić, R. „Uloga tužioca u istrazi s posebnim osvrtom na nadzor tužioca nad radom ovlašćenih službenih lica“ (<http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadržaj&kat=12&id=32&jezik=b>).
22. Juy-Birmann, R. (2002). „The German system“. In Delmas-Marty, Mireille – Spencer, JR. (ed.), *European Criminal Procedures*.
23. Klier, D. i Pajić, L. (2008). „Subjekti u krivičnom postupku – nova pozicija tužioca“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*.

-
24. Krapac, D. (1989). „Savremeni prethodni krivični postupak – nastanak i glavne značajke“. Zagreb: *Naša zakonitost*, br. 23.
 25. Krapac, D. i Lončarević, D. (1985), *Oštećeni kao tužilac u krivičnom postupku*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
 26. Kulić, D. (2008). „Ovlašćeno službeno lice kao subjekat istrage u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine“. Banja Luka: *Pravna riječ*, br. 15.
 27. Lazin, Đ. (2006). „Sudska istraga – dileme i problemi“. Beograd: *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2.
 28. Mathias, E. (2002). „The balance of power between the police and the public prosecutor“. In Delmas-Marty/Spencer (ed.), *European Criminal Procedures*.
 29. Matijević, M. i Mitrović, D. (2007). „Tužilačka istraga u funkciji efikasnog otkrivanja tamne brojke kriminaliteta“. Banja Luka: *Pravna riječ*, br. 12.
 30. Meyer-Goßner, L. (2003). *Strafprozeßordnung*. München: Beck.
 31. Milošević, B. i Tirić, A. (2009). *Modul 3 – krivična oblast, Principi krivičnog postupka i istraga*. Sarajevo: Visoki sudski i tužilački savjet BiH, Javna ustanova CEST FBiH i CEST RS.
 32. Modly, D., Petrović, B. i Korajlić, N. (2004). *Uvod u kriminalistiku*. Sarajevo. Fakultet kriminalističkih nauka.
 33. *Modul 1 Krivična oblast – istražni postupak (2006)*. Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Sarajevo.
 34. Novosel, D. i Pajčić, M. (2009). „Državni tužilac kao gospodar novog prethodnog krivičnog postupka“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 16, br. 2.
 35. Novosel, D. (2008). „Tok krivičnog postupka – krivični progon i istraga“, Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, br. 2.
 36. Novoselec, P. (1990). „Državna advokatura u Saveznoj Republici Njemačkoj, Francuskoj i Švajcarskoj“. Zagreb: *Pravni vjesnik*, 6(34).
 37. Pavišić, B. (2002). *Talijanski krivični postupak*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zavod za kaznene znanosti, Mošćenice.
 38. Pavišić, B. (2008). „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“, Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 15, br. 2.
 39. Pena, U. i Šikman, M. (2008). „Saradnja policije i tužilaštva u suzbijanju kriminaliteta“. Beograd: *Sprečavanje i suzbijanje savremenih oblika kriminaliteta*, Zbornik radova.
 40. Perrodet, A. (2002). „The Italian system“, in Delmas-Marty/Spencer (ed.), *European Criminal Procedures*.
 41. Schmoller, K. (2004). „Aktuelno stanje austrijskih kaznenoprocesnih reformi“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol 11, br. 1.
 42. Sijerčić-Čolić, H. Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D. i Simović, M. (2005). *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, DES Sarajevo, Sarajevo.
 43. Sijerčić-Čolić, H. (2009). „Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organizovanog kriminaliteta – primjer Bosne i Hercegovine“. Split: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 46, br. 4.
 44. Simović, M. (2011). *Krivično procesno pravo II (krivično procesno pravo – posebni dio)*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet.
 45. Simović, M. (2005). *Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
 46. Simović, M. (2004). *Krivični postupci u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Privredna štampa.
-

-
47. Simović, M. i Simović, V. (2005). *O nekim karakteristikama novog koncepta istrage u Bosni i Hercegovini*, Kriminalistika u teoriji i praksi, Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
 48. Simović, M. i Tajić, H. (2007). *Zbirka sudskih odluka iz krivičnopravne materije*. Sarajevo: Privredna štampa.
 49. Simonović, B. i Šikman, M. (2009). „Neka iskustva u realizaciji tužilačkog koncepta istrage u Republici Srpskoj“, Beograd: *Pravni život*, br. 10 tom II.
 50. Spencer, J. R. (2002). „The English System“, in Delmas-Marty/Spencer (ed.), *European Criminal Procedures*.
 51. Tegeltija, M. et al. (2006). *Modul 1 – krivična oblast, Istražni postupak*. Sarajevo: Visoki sudski i tužilački savjet BiH, Javna ustanova CEST FBiH i CEST RS.
 52. Tegeltija, M. (2005). „Tužilačka istraga“. Banja Luka: *Bezbjednost, policija, građani*, br. 1.
 53. Tomašević, G. i Pajčić, M. (2008). „Subjekti u krivičnom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenog u novom hrvatskom krivičnom postupku“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 15, br. 2.
 54. Trechsel, S. & Summers, S. (2005). *Human Rights in Criminal Proceedings*. New York: Oxford University Press Inc.
 55. Vervaele, A. E. J. (2005). „Evropsko krivično pravo i opšta načela prava Unije“. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, vol. 12, br. 2.
 56. Vodinić, V. (1985). *Kriminalistika – otkrivanje i dokazivanje*, tom drugi. Skoplje.
 57. Vranješ, N., Višić, Ž. i Bajčić, V. (2009). *Modul – postupak istrage kao odnos krivičnoprocesnih radnji tužioca i policije, Uspostavljanje kontinuirane zajedničke edukacije policije i tužilaca u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Visoki sudski i tužilački savjet BiH, Javna ustanova CEST FBiH i CEST RS.
 58. Žarković, M. i Lajić, O. (2007). „Forme pribavljanja iskaza građana i osumnjičenih od strane policije u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Republike Srbije“. Banja Luka: *Pravna riječ*, 12.
 59. Šeparović, Z. (1987). *Viktinologija: studije o žrtvama*, Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.

Sporazumi o priznavanju krivičnog dela kao reprezentativna forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima

1. Opšte napomene

Sporazum o priznanju krivičnog dela kod nas se primenjuje od 11.09.2009. godine i do sada je u Republici Srbiji zaključeno, i to u 2010. godini, 70 sporazuma, u 2011. godini 441 sporazum i 2012. godine 523 sporazuma. Dakle, tužilaštva i sudovi u Republici Srbiji imaju trogodišnje iskustvo u primeni ovog instituta. No, primena ovog krivičnoprocesnog instituta u svetu traje znatno duže.² Tako na primer, sporazum o priznanju krivice dominantan je način završavanja krivičnog postupka u krivičnopravnom sistemu Sjedinjenih Američkih Država. Početak primene ovog instituta vezan je za slučaj *Cancemi v. People* iz 1858. godine, kada je sud države Njujork zauzeo stav da se okrivljeni ne može odreći svojih zagarantovanih ustavnih prava, pa ni prava na suđenje. No, već 1859. godine, Vrhovni sud u slučaju *State v. Kaufman* odlučuje da se okrivljeni može odreći svojih zagarantovanih procesnih prava, uključujući i pravo na ubrzano suđenje, kao i pravo da mu se sudi u redovnom postupku pred velikom porotom (grand jury). Danas se u SAD primenom sporazuma o priznanju krivičnog dela rešava 90–98% svih krivičnih predmeta.

Osnovni razlog primene ovog instituta je efikasnost sudova u suđenju za krivična dela.

Najnovijim izmenama koje je doneo ZKP iz 2011. godine i predloženim izmenama iz 2013. godine ovaj krivičnoprocesni institut je samo usavršavan i prilagođavan našim potrebama i pravnom sistemu naše države.

1 Državni sekretar u Ministarstvu pravde i državne uprave Republike Srbije.

2 Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, Beograd 2010.

Danas je sve manje teoretičara i praktičara u Republici Srbiji koji se protive uvođenju i primeni ovog instituta u naše krivično pravo.³

Najnovije izmene Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije, kao ni prethodna zakonska rešenja, ne sadrže definiciju – određivanje pojma sporazuma o priznanju krivice. Ni teorija se nije posebno bavila određivanjem pojma i pravne prirode ovog krivičnoprocesnog instituta. Umesto zakonskog određivanja pojma, sporazum je regulisan članovima od 313 do 319. U ovim članovima Zakonik posebno reguliše: zaključenje sporazuma; sadržaj sporazuma; odlučivanje o sporazumu; odbacivanje sporazuma; prihvatanje sporazuma; odbijanje sporazuma i žalbe protiv odluka o sporazumu. Zakonik, dakle, dosta detaljno reguliše sve uslove i stadijume zaključivanja sporazuma bez obzira što se ni u čl. 2, kojim se određuje značenje izraza, ne određuje pojam sporazuma. Ako imamo u vidu odredbe Zakonika o sporazumu i njegovu pravnu prirodu, pojmovno ga možemo odrediti ovako: sporazum o priznanju krivičnog dela je u pismenoj formi sačinjena saglasnost slobodnih volja državnog tužioca, s jedne strane, i okrivljenog i njegovog branioca s druge, kojim okrivljeni svesno, dobrovoljno i s isključenom mogućnošću zablude u potpunosti priznaje krivicu za jedno ili više krivičnih dela za koja se tereti a koja su predmet optužbe, a državni tužilac zauzvrat pristaje na davanje pojedinih ustupaka okrivljenom, koji se odnose na vrstu i visinu krivičnih sankcija, eventualno odustajanje tužioca od krivičnog gonjenja za druga krivična dela koja nisu predmet sporazuma, kao i o drugim odnosima koji proizlaze iz krivičnih dela koja su predmet sporazuma ili su u vezi s tim ili drugim krivičnim delima⁴.

2. Postupak zaključenja sporazuma

Zakonik u članu 313 reguliše postupak i lica ovlašćena za zaključivanje sporazuma na vrlo uopšten način, ostavljajući praksi izvesnu slobodu za sam postupak koji dovodi do zaključivanja sporazuma. Njegove osnovne karakteristike ogledaju se u sledećem:

Pokretanje i mogućnost zaključenja sporazuma s obzirom na fazu postupka. Za razliku od zakonskog rešenja iz 2009. godine, najnovijim zakonskim izmenama sporazum o priznanju krivičnog dela može se zaključiti sve do završetka glavnog pretresa. Dakle, umesto dosadašnjeg rešenja da se zaključenju sporazuma može pristupiti samo „do izjašnjenja optuženog o optužbi na glavnom pretresu“, sada se ta mogućnost povećava sve dok sudija ili predsednik veća ne konstatuje da je glavni pretres završen. U slučaju ukidanja prvostepene presude i ponovnog suđenja i odlučivanja u ponovnom postupku, sporazum se može zaključiti sve do završetka glavnog pretresa. Prema najnovijem zakonskom rešenju nema vremenskog ograničenja za zaključenje sporazuma⁵ u odnosu na fazu krivičnog postupka⁶.

Postavlja se pitanje: kada se, s obzirom na fazu krivičnog postupka, može pristupiti pregovaranju o zaključenju sporazuma. Smatramo da početak pregovora za krivična dela za koja se vodi istra- ga treba vezivati za donošenje rešenja o sprovođenju istrage, a za krivična dela koja se procesui-

3 Bejatović, S., "Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP RS", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1–2/2012, 65–85.

4 Vidi: *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

5 Bejatović, S., op.cit., str. 80.

6 Bejatović, S., "Sporazum o priznanju krivice: novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza", zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 102–119.

raju po skraćenom postupku najranije od završetka sprovedenih istražnih radnji ili od podnetog optužnog predmeta. Tek kad je tužilac u rešenju ili optužnom predlogu opredelio činjenični opis krivičnog dela i pravnu kvalifikaciju, može se pristupiti pregovorima o zaključenju sporazuma.

Zakon ne određuje u kojoj se formi pokreću pregovori, odnosno inicira postupak, što znači da to može biti učinjeno i pismeno i usmeno i da to mogu učiniti tužilac i okrivljeni lično ili preko branioca. Sama inicijativa može se sastojati u želji da se pregovora radi zaključenja sporazuma, a mogu se izneti i odgovarajući uslovi, što je faktičko pitanje. Ako je predlog u pismenoj formi, i predlog, i ceo postupak pregovaranja čine faze postupka iz kojih je isključena javnost.

Ukoliko se pregovori za zaključenje sporazuma na završe uspešno, treba uništiti sve pismene tražgeve da su takvi pregovori uopšte vođeni. Naravno sve se može prethodno usmeno dogovoriti, a zatim podneti predlog u pismenom obliku o svim potrebnim elementima sporazuma.

Forma za zaključivanje sporazuma. Radi zaštite osumnjičenog–okrivljenog, opravdano nije propisana forma postupka koja prethodi zaključivanju sporazuma, ali je zato st. 3 čl. 313 propisano da sporazum mora biti sačinjen u pisanom obliku. Pismena forma sporazuma je konstitutivni element i sporazum koji nije sačinjen u pisanom obliku ništav je. Pismeni oblik sporazuma je nužan kako iz praktičnih tako i iz suštinskih razloga. Sporazum je potrebno zavesti u tužilačke i sudske upisnike i formirati spise koje će razmatrati sudija za prethodni postupak ili predsednik veća da bi ocenio ispunjenost zakonskih uslova. Pismena forma obezbeđuje ocenu ispravnosti postupka za donošenje, ocenu sadržine i omogućava odluku nadležnom sudiji da sporazum usvoji ili odbije, proveravajući da li su ga potpisali tužilac, okrivljeni i branilac.

Pravo na branioca. Zakonom je imperativno propisano da okrivljeni prilikom zaključenja sporazuma mora imati branioca (čl. 313 st. 2). To znači da s tužiocem može pregovarati i sam okrivljeni, ali da se pred tužiocem, kada se sačinjava zapisnik i zaključuje sporazum, okrivljeni mora pojaviti s braniocem. Ako okrivljeni branioca ne obezbedi sam, branioca će mu postaviti sud po službenoj dužnosti.

Podnošenje sporazuma nadležnom sudiji. Sporazum o priznanju krivičnog dela u pisanom obliku sudu podnosi isključivo javni tužilac. Ovakvo zakonsko rešenje je logično s obzirom na to da se krivični postupak vodi po službenoj dužnosti.

Sporazum se podnosi sudiji za prethodni postupak sve do trenutka potvrđivanja optužnice. Ako je optužnica stupila na pravnu snagu, za odlučivanje je nadležan predsednik veća koji bi inače postupao po optužbi u redovnom postupku. Ako sporazum ne bude usvojen, ovaj predsednik veća ili sudija pojedinac ne može učestvovati u daljem toku postupka.

Na optužnicu koja je sastavni deo sporazuma ne primenjuju se odredbe o ispitivanju optužnice već se odmah odlučuje o sporazumu. Optužnica deli sudbinu sporazuma. Ako je sporazum usvojen, optužnica je samim tim „stala na pravnu snagu“ i podobna je da se na osnovu nje i sporazuma donese presuda. Ako sudija odbije sporazum, onda se sporazum uništava, a po optužnici se postupa kao da nije bilo sporazuma. Ako nije stala na pravnu snagu, optužnica se dostavlja pretpretresnom sudiji, a ako je stala na pravnu snagu – predsedniku veća, i to tek kad rešenje o usvajanju sporazuma postane pravosnažno.

3. Sadržaj sporazuma

Zakonik propisuje dve vrste elemenata sporazuma i to *obligatorne i fakultativne*. Zakonik propisuje šest obligatornih elemenata koje svaki sporazum mora imati, bez obzira na koje krivično delo se odnosi, a fakultativnih elemenata ima pet. To su:

Opis krivičnog dela koje je predmet optužbe. Ovo je prvi obligatorni element i nužno je da bude zastupljen u svakom sporazumu, bez obzira na vrstu krivičnog dela. Bez „opisa“ kako zakon kaže, bolje reći bez činjeničnog opisa, ne može se ocenjivati da li u radnjama okrivljenog stoje sve činjenice i okolnosti koje se tiču krivičnog dela i učinioca. Činjenični opis treba da bude sveobuhvatan i da se odnosi na kompletan opis događaja iz koga se može utvrditi da li u tako sveobuhvatnom opisu događaja ima svih opštih, odnosno svih posebnih elemenata bića krivičnog dela na koje se sporazum odnosi, ili više dela ako se radi o sticaju.

Priznanje okrivljenog da je učinio krivično delo koje predmet sporazuma. Za razliku od Zakonika iz 2009. godine, kada je traženo da okrivljeni „u potpunosti priznaje krivično delo“ sada takve odredbe nema, ali se propisuje da sporazum mora kao svoj poseban element sadržati priznanje okrivljenog da je učinio krivično delo koje je predmet sporazuma. Ovaj element u sporazumu mora biti ugovoren i opisan kao samostalan deo sporazuma.⁷

Sporazum o vrsti i meri kazne ili o drugoj krivičnoj sankciji, o načinu izvršenja kazne ili o jedinstvenoj kazni za krivična dela u sticaju. Zakonikom iz 2011. godine predviđeno je da obavezni element mora biti „sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne...“. Dakle, dozvoljeno je bilo i okvirno ugovaranje kazne. Od strane nove radne grupe ocenjeno je da ova odredba o ugovaranju raspona kazne ne odgovara svrsi i pravnoj prirodi sporazuma i da nije u saglasnosti s načinom odmeravanja kazne u našem Krivičnom zakoniku pa se prešlo na rešenje iz Zakonika od 2009. godine da kazna mora biti određena i u visini a ne samo po vrsti.

Sporazumeti se o vrsti i meri kazne znači da se tužilac kao zastupnik optužbe i okrivljeni, kada su utvrdili da je okrivljeni izvršio krivično delo, dogovaraju o vrsti i visini kazne koja će okrivljenom u postupku nakon potvrđivanja sporazuma biti izrečena. Ovde se radi o primeni takozvanog sudskog odmeravanja kazne na osnovu pravila o odmeravanju i zakonom propisane kazne za krivično delo koje je predmet sporazuma.⁸

Kod ugovaranja vrste i visine kazne tužilac preuzima ulogu koju inače ima sud u redovnom krivičnom postupku tako što, ugovarajući vrstu i visinu kazne, u stvari vrši u ime suda odmeravanje kazne – individualizaciju kazne u tom konkretnom slučaju. Pri dogovaranju vrste i visine kazne tužilac se mora pridržavati svih pravila iz Krivičnog zakonika koji regulišu ovu oblast. Članom 43 Krivičnog zakonika propisane su vrste kazni a članovima 64 i 77 mere upozorenja i, članom 79, mere bezbednosti. Dakle, vrste kazni i vrste krivičnih sankcija su taksativno navedene u zakonu. Tužilac može s okrivljenim ugovoriti samo onu vrstu kazne ili krivične sankcije koja je propisana u Krivičnom zakoniku jer u protivnom sud neće prihvatiti sporazum.

7 Kiurski, J., „Sporazum o priznanju krivičnog dela i izvršenje krivične sankcije utvrđene u sporazumu“, zbornik *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekti)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012, 166–180.

8 Đurđić, V., „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2009.

Rad na ugovaranju vrste kazne ili krivične sankcije je lakši deo za tužioca i okrivljenog. Mnogo teži i kompleksniji je deo odmeravanja visine kazne.⁹

Pri ugovaranju vrste i visine kazne tužilac se mora pridržavati zakonom propisanih pravila o glavnim i sporednim kaznama. Tako se kazna zatvora može izreći samo kao glavna. Novčana kazna, rad u javnom interesu i oduzimanje vozačke dozvole mogu se izreći i kao glavne i kao sporedne. Za jedno krivično delo zakon može propisati više kazni, ali se samo jedna od njih može ugovoriti – izreći kao glavna.

Sporazum o bilo kojoj drugoj krivičnoj sankciji mora biti potpuno u skladu s odredbama Krivičnog zakonika kojima je propisana ta sankcija i određeni uslovi njenog izricanja.¹⁰

Uslovi o odmeravanju jedinstvene kazne za krivična dela izvršena u sticaju propisani su članom 60 Krivičnog zakonika i oni moraju biti shvaćeni kao odredbe imperativnog karaktera, što znači da se jedinstvena kazna može izreći samo saglasno napred navedenom propisu.

Odredbe o ublažavanju kazne propisane čl. 56 i 57 Krivičnog zakonika moraju biti pravilno primenjene i njihova pogrešna primena je razlog da sud odbije predloženi sporazum.

Sporazum o troškovima krivičnog postupka i oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom povodom kojeg se zaključuje sporazum. Odredbe o troškovima krivičnog postupka sadržane su u članovima 261–267 ZKP.

Za razliku od dosadašnjeg rešenja, treba imati u vidu da se sada ne radi samo o troškovima nastalim u pretkrivičnom postupku i u istrazi nego i o troškovima na glavnom pretresu, s obzirom na to da se sporazum može zaključiti sve do završetka glavnog pretresa. Tužilac može ugovoriti da se okrivljeni oslobodi plaćanja troškova krivičnog postupka samo pod uslovima iz čl. 264 st. 3 ZKP.

Izjava o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke kojom je sud u potpunosti prihvatio sporazum, osim u slučaju iz čl. 310 st. 3 Pravo na žalbu je visoko rangirano među pravima okrivljenog u krivičnom postupku. Tako je čl. 36 st. 2 Ustava Republike Srbije zajemčeno pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se rešava o njegovom pravu ili na zakonu zasnovanom interesu.

Stranke se, dakle, u sporazumu saglašavaju da odustaju od prava na upotrebu žalbe protiv presude koja je doneta na osnovu postupno prihvaćenog sporazuma o priznanju krivičnog dela. Izjavu moraju u sporazumu ugovoriti tužilac i okrivljeni, kao i branilac okrivljenog. Dakle, sva tri subjekta koji učestvuju u zaključivanju sporazuma odriču se prava na žalbu protiv osuđujuće presude koja će biti doneta na osnovu tog sporazuma. Postavlja se pitanje da li pravo na ulaganje žalbe pripada ostalim licima iz čl. 433 (bračni drug okrivljenog srodnici i dr.) kojima zakon dozvoljava da u korist okrivljenog ulože žalbu. Kako su se okrivljeni i njegov branilac, svako ponaosob, odrekli prava na žalbu, to se u slučaju da neko od lica ovlašćenih na ulaganje žalbe čl. 433 imaju primeniti odredbe čl. 434 st. 5 da se odricanje od žalbe ne može opozvati. Takvu žalbu

9 Škulić, M., „Glavni pretres u novom ZKP Srbije“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 88–124.

10 Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice: novi ZKP RS i regionalna komparativna analiza“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, 116.

ili eventualno nedozvoljenu žalbu okrivljenog ili njegovog branioca sud će odbaciti na osnovu čl. 443.

Od ovog opšteg pravila postoji izuzetak samo ako doneta presuda nije u skladu sa zaključenim i pravosnažno usvojenim sporazumom.

Neusklađenost presude sa sporazumom je faktičko pitanje. No, presuda svakako mora odgovarati sporazumu u potpunosti kada je reč o vrsti i visini kazne ili druge sankcije, kao i ostalim elementima kao što je kvalifikacija krivičnog dela, visini troškova, odluka o imovinskom zahtevu, odluka o oduzimanju imovinske koristi proistekle iz krivičnog dela itd. Sud, dakle, nakon što usvoji sporazum, nema ovlašćenja da menja bilo koji od elemenata koji su ugovoreni u sporazumu. Sud nije ovlašćen ni da u presudi izostavi neki od ugovorenih elemenata sporazuma. Ako je u sporazumu bilo nekih nepravilnosti onda ga sud nije trebao prihvatiti, odnosno morao ga je odbiti.¹¹

Potpis stranaka i branioca. Zakonik pravilno u bitne obavezne elemente propisuje da sporazum mora sadržavati potpise stranaka, dakle, državnog tužioca i okrivljenog. Pri zaključenju sporazuma okrivljeni mora imati branioca koji je garant okrivljenom da je postupak zaključenja pravilno sproveden, da su okrivljenom objašnjene sve prednosti i mane zaključenog sporazuma. Branilac, dakle, svojim potpisom na sporazumu potvrđuje pravilnost i zakonitost sadržine zaključenog sporazuma. Branilac garantuje da je okrivljeni svestan svih posledica koje proizlaze iz zaključenog sporazuma. Njegov potpis je garant okrivljenom da sporazum nije na njegovu štetu.

Fakultativni elementi sporazuma su:

Izjava javnog tužioca o odustajanju od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom. Zakonik dozvoljava da predmet pregovora s okrivljenim i njegovim braniocem bude i odustajanje javnog tužilaštva od krivičnog gonjenja za neko ili neka druga krivična dela koja nisu predmet sporazuma. Osim davanja ovakve mogućnosti zakon ne određuje nikakve uslove kada to tužilac može učiniti. Dakle, faktičko je pitanje i slobodna procena tužioca kada i pod kojim uslovima će ugovoriti ovaj element. No, tužilac u svojim spisima mora imati bar službenu belešku zašto odustaje od gonjenja za neka druga krivična dela. Razlozi za to mogu biti saradnja okrivljenog na otkrivanju ili dokazivanju nekih drugih krivičnih dela protiv drugih okrivljenih. U svakom slučaju može se raditi o nekom vidu saradnje okrivljenog s tužiocem. *Izjava okrivljenog o prihvatanju obaveza iz čl. 283/1.* Članom 283 stav 1 ZKP propisano je da državni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, koja se gone po službenoj dužnosti, pod uslovom da osumnjičeni prihvati jednu ili više mera propisanih istim članom. Reč je, dakle, o fakultativnom pravu tužioca na primenu odlaganja krivičnog gonjenja koje je jasno izraženo pojmom može. Na taj način, princip oportuniteta uveden je u naše pravo 2002. godine.

Zakonik taksativno propisuje vrstu mera čije se izvršenje može tražiti i van ovih mera državni tužilac se ne može kretati. Te mere su:

¹¹ Vidi: Zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

-
- 1) *Da osumnjičeni otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu.* Treba reći da posledica o kojoj je ovde reč nije posledica u smislu ponašanja koje prouzrokuje određenu posledicu. Ovde se, dakle, ne radi o posledici krivičnog dela kao elementu njegovog bića. Ovde je reč o drugoj posledici, a to je posledica u odnosu na zaštitni objekt krivičnog dela. Naime, da bi postojalo krivično delo, mora postojati njegova posledica. No, iz nekih krivičnih dela proizlazi i štetna posledica koja se manifestuje, odražava, odnosno dodatno oštećuje zaštitni objekt. Ovde se radi o šteti nanetoj zaštitnom objektu koji je motiv inkriminacije. Vrlo često je ovakva posledica objektivni uslov inkriminacije. Ovakva vrsta posledica – štete može nastati kako kod krivičnih dela povrede tako i kod krivičnih dela ugrožavanja.
 - 2) *Plaćanje određenog novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove.* Ovaj uslov je s praktičnog stanovišta interesantan s dva aspekta, i to: prvo, šta sve treba podrazumevati pod pojmovima ovih pravnih lica čija je delatnost javna i od opšteg interesa. Treba odgovoriti i utvrditi šta su i koje su to humanitarne organizacije i fondovi, jer se u praksi treba čuvati mnogih kvazihumanitarnih organizacija i fondova. Naime, postoji veliki broj organizacija i kod nas i u svetu s navodnom humanitarnom delatnošću, a u stvari radi se o organizacijama i fondovima koji su sumnjivi, kako zbog njihovih osnivača tako i zbog neobavljanja delatnosti za koju su osnovani. Mnoge ovakve organizacije, domaće i strane, služe za pranje novca i za obavljanje raznih drugih kriminalnih poslova. Zato se, po našem mišljenju, u primeni ovog uslova treba usredsrediti na one humanitarne organizacije koje su univerzalne i u vremenu i u prostoru, i društveno verifikovane, kao što je: Crveni krst, Komesarijat za izbeglice, fondovi za borbu protiv neizlečivih bolesti, zadužbine, na primer, Ive Andrića, Vuka Karadžića, klinike i bolnice.

Kada je reč o javnim ustanovama, onda ovakva plaćanja treba usredsrediti na Narodnu biblioteku Srbije, gradske, univerzitetske, fakultetske, školske i druge biblioteke, uplatu u neki fond za renoviranje kuća ili osnivanja zadužbina nekih znamenitih ličnosti itd. U svakom slučaju, ovde državni tužioc mora biti i oprezni i obavešteni, da ne bi pogrešnim izborom primaoca ovog novčanog iznosa kompromitovali i sebe i ovaj krivičnopравни institut.

Kada je reč o visini novčanog iznosa koji osumnjičeni treba da uplati, treba koristiti kriterijume koji važe za odmeravanje novčane kazne a propisani su članom 54 st. 2 KZ. Mišljenja smo da zbog više razloga ovaj novčani iznos treba da bude znatno veći nego što bi to iznosila očekivana novčana kazna. Osumnjičeni je ovde ipak višestruko privilegovan. Naime, osumnjičeni se ne izlaže krivičnom gonjenju i pošteđen je svih neprijatnosti koje krivični postupak po svojoj prirodi nosi. Ne angažuje stručnu odbranu te nema takve i slične troškove, ne dangubi radi dolazaka na glavni pretres i nema troškove prevoza, ne snosi ni jednu od posledica koje pogađaju osuđeno lice i ne pojavljuje se kod novog izvršenja krivičnog dela kao recidivista, jer se ne vodi u kaznenoj evidenciji kao osuđivano lice itd.

- 3) *Obavljanje određenog društveno korisnog i humanitarnog rada.* Ova mera nije specifičnost našeg zakonodavstva. Naime, od saznanja da se kaznom zatvora, posebno kratkim kaznama lišenja slobode, postiže suprotan cilj, pristupilo se i u svetu i kod nas traganju za alternativnim merama. Ova nastojanja prvobitno su se odnosila samo na traženje

alternative u vezi s kaznama lišenja slobode u kratkom trajanju, ali je ovo sada opšta tendencija savremenog krivičnog prava. Alternative se više ne traže samo za kaznu lišenja slobode, nego i za kaznu uopšte. Jedna od najuspelijih alternativa kazni lišenja slobode je rad u javnom interesu.

- 4) *Ispunjavanje dospelih obaveza izdržavanja.* Ova mera vezana je za izvršenje krivičnog dela izbegavanja davanja izdržavanja iz čl. 195 KZ, iako se to u zakoniku ne kaže. Formulacijom da ispuni dospelu obavezu izdržavanja zakonodavac je rekao da su te obaveze pre svega utvrđene a zatim i dospele. Radi se, dakle, o zaostatku osumnjičenog u plaćanju obaveze izdržavanja koja je utvrđena valjanim izvršnim naslovom (presudom, poravnanjem i dr.), ali to može biti i bez ovih izvršnih isprava, dakle, samo na osnovu krivične prijave. U nedostatku izvršnog naslova, ovlašćeni tužilac će pozvati osumnjičenog i oštećenog i pokušati da utvrdi i visinu i vremenski period zaostatka, naravno, uz punu saglasnost pozvanih lica i u takvom slučaju može odložiti krivično gonjenje.
- 5) *Podvrgavanje odvikavanju od alkohola ili opojnih droga.* Krivični zakonik između ostalih mera bezbednosti poznaje i mere: a) obavezno lečenje narkomana; b) obavezno lečenje alkoholičara. Do donošenja Zakonika ove dve mere bile su poznate kao jedna. Sada su regulisane čl. 83 i 84 Krivičnog zakonika kao dve posebne mere.

Ako se u postupku pregovaranja utvrdi da je osumnjičeni, odnosno okrivljeni, učinio krivično delo koje je predmet pregovora o zaključivanju sporazuma o priznanju krivice usled stalne zavisnosti od upotrebe opojnih droga, ili je krivično delo izvršio usled zavisnosti od upotrebe alkohola i da kod takvog učinioca postoji ozbiljna opasnost da će usled neke od ovih zavisnosti i dalje vršiti krivična dela, interes je društva da se otkloni uzrok vršenja krivičnih dela. Kako je kod ovakvih učinilaca uzrok vršenja krivičnih dela upotreba alkohola ili opojnih droga, od kojih su učinioci krivičnog dela dovedeni u zavisnost, nužno je da se podvrgnu odgovarajućem lečenju. I alkoholizam, i zavisnost od zloupotrebe korišćenja opojnih droga uglavnom uzrokuju vršenje imovinskih krivičnih dela: krađe, pronevere, utaje, prevare i drugih krivičnih dela iz koristoljublja, sve u cilju da bi se obezbedila sredstva za nabavku alkohola ili droga. Alkohol i droge su često i uzroci vršenja nasilja u porodici, ali i drugih krivičnih dela. Prilikom pregovaranja o ovoj meri tužilac treba da se pridržava odredbi čl. 83 i 84 Krivičnog zakonika i uslova pod kojima se ova mera izriče. Dakle, da li će se obavezno lečenje alkoholičara ili narkomana ugovoriti u zdravstvenoj ustanovi ili će se ugovoriti podvrgavanje takvom lečenju na slobodi treba da bude predmet ocene u svakom konkretnom slučaju. Trajanje dogovorenog lečenja ne može biti duže od rokova predviđenih čl. 84 i 85 Krivičnog zakonika.

- 6) *Podvrgavanje psihosocijalnoj terapiji.* Ova mera će u praksi biti vrlo retka. Nema tradiciju u našem krivičnom pravu i sudskoj praksi. Ovu meru treba ugovarati kod sporazuma za one učinioce krivičnih dela koji dela vrše iz razloga strukture svoje ličnosti i asocijalnog ponašanja. Procena da li je ovakvom učiniocu potrebna pomoć socijalnog radnika, psihologa, sociologa i drugih stručnjaka je relativna, odnosno faktičko pitanje.
- 7) *Izvršenje obaveze ustanovljene pravosnažnom odlukom suda ili poštovanje ograničenja utvrđenih pravosnažnom sudskom odlukom.* Kod uslovljavanja ove obaveze nužno je postojanje pravosnažne sudske odluke kojom je obaveza ustanovljena. Ovde se ne radi

samo o obavezama utvrđenim krivičnim odlukama, nego i o odlukama suda u parničnom i vanparničnom postupku. To će posebno biti izraženo kod obaveza koje proističu iz seta zakona o porodičnim odnosima.

Sporazum u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela koja može biti oduzeta po posebnom zakonu. Ovaj element sporazuma odnosi se samo na učinioca krivičnog dela koji je imovinu stekao vršeći krivično delo ili dela. Odredbe koje se primenjuju za ovaj deo sporazuma nalaze se u Zakonu o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.¹² U redovnom postupku imovina se od okrivljenog najpre oduzima privremeno, a zatim se vodi postupak u kojem sud meritorno odlučuje da li je određena imovina proistekla iz izvršenog krivičnog dela ili je njen vlasnik stekao na zakonom dozvoljen način.

Sporazum o meri obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (čl. 188 tač. 3 do 7) ZKP. Zakonik o krivičnom postupku iz 2009. godine nije ni kao obligatornu ni kao fakultativnu predvideo obavezu ugovaranja mere obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. No, to što zakon nije sadržavao odredbe u delu o sporazumu ne znači da nije u praksi bilo moguće dogovoriti neku od mera iz čl. 188 ZKP. Posebno je bilo nužno dogovoriti u sporazumu situacije kada se okrivljeni nalazi u pritvoru.

U sporazumu se može ugovoriti da se okrivljeni zadrži u pritvoru ili da se pritvor ukine. Pritvor je moguće zameniti drugim merama iz čl. 188 ZKP, što je stvar pregovora i dogovora. Naravno da odluka o nekoj od mera obezbeđenja prisustva okrivljenog mora biti u skladu sa zakonskim uslovima propisanim u čl. 188 do 223 ZKP. Ovaj deo sporazuma, s gledišta njegovog zasnivanja na zakonu, podleže oceni suda kada se odlučuje o sporazumu.

Sporazum o imovinskopravnom zahtevu. Osnovni zadatak krivičnoprocesnog prava jeste rasvetljenje i rešavanje krivične stvari, što znači da se utvrdi da li je krivično delo izvršeno i da li je lice protiv koga se vodi krivični postupak izvršilac tog krivičnog dela, i ako jeste, da mu se izrekne krivična sankcija. Izvršenjem krivičnog dela često nastaju posledice imovinskog karaktera. Pored krivičnog, često nastaje istovremeno i građanski delikt pričinjavanjem štete na dobrima fizičkog ili pravnog lica, što oštećenom daje pravo na postavljanje imovinskopravnog zahteva.¹³

Ovlašćeno lice za naknadu štete može u krivičnom postupku ostvariti svoje imovinskopravne zahteve i to samo one koji su proizašli iz izvršenja krivičnog dela. Imovinskopravni zahtev koji se postavlja u krivičnom postupku mora da potiče iz krivičnog dela i može biti: naknada štete pričinjene krivičnim delom, povraćaj oduzete stvari ili poništaj određenog pravnog posla. Treba istaći da se pravo na postavljanje odštetnog zahteva u krivičnom postupku ZKP ne vezuje samo za ličnost oštećenog. Ovo pravo pripada svakom ovlašćenom licu koje takav zahtev može ostvarivati u parnici.¹⁴

U postupku za zaključivanje sporazuma o priznanju krivičnog dela odštetni zahtev se podnosi u fazi istrage nadležnom javnom tužiocu. Tužilac će u fazi pregovora o zaključivanju sporazuma uključiti oštećenog ili njegovog zastupnika. Sami pregovori mogu se voditi direktno s

12 Službeni glasnik, br. 97/08.

13 Bejatović, S., „Imovinskopravni zahtev oštećenog“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/99.

14 Vidi čl. 2 ZKP.

okrivljenim ili u prisustvu ili uz učešće tužioca. Sam zahtev može biti u pisanom obliku, a može biti podnet usmeno na zapisnik. Dogovor oštećenog i okrivljenog u svakom slučaju čini status okrivljenog u tom postupku povoljnijim i može uticati u korist okrivljenog kod dogovaranja vrste i visine kazne odnosno sankcije.

4. Sudska ocena sporazuma o priznanju krivice

Sporazum je ugovor između državnog tužioca i okrivljenog o onom što je njegov predmet. Predmet sporazuma je specifičan. Krivične sankcije, a posebno kaznu zatvora, po međunarodnim i nacionalnim pravnim standardima, mogu izricati samo sudovi. Dakle, sporazum iz više razloga mora ići na ocenu suda jer je on osnov za donošenje presude.

Sud, bilo sudija za prethodni postupak, bilo predsednik sudećeg veća – sudija pojedinac, rešavajući o sporazumu može doneti u formi rešenja sledeće odluke: odbaciti, usvojiti ih ili odbiti sporazum.

Zakonik dozvoljava zaključivanje sporazuma još u fazi istrage. Ako se u toj fazi postupka zaključuje sporazum, onda je za odlučivanje o njemu nadležan predsednik veća iz čl. 21. st. 4, određen godišnjim rasporedom sudija.

Ako je sporazum podnet nakon podnošenja optužnice, unet u optužnicu ili priložen uz optužnicu, ili je dostavljen uz prigovor na optužnicu ili uz optužni predlog na početku ročišta po optužnom predlogu, o njemu odlučuje predsednik sudećeg veća, odnosno sudija pojedinac, u zavisnosti od toga da li je krivično delo iz nadležnosti krivičnog veća ili sudije pojedinca.

Sporazum se, bilo u skraćenom bilo u redovnom postupku, može podneti do završetka glavnog pretresa.

O zakazanom ročištu za odlučivanje o sporazumu obaveštavaju se oštećeni i njegov punomoćnik ako ga oštećeni ima. Naravno, obaveštenje će se uputiti samo ako neko lice ima svojstvo oštećenog kod izvršenja krivičnog dela koje je predmet sporazuma.¹⁵

Oštećeni ima pravo da s punomoćnikom prisustvuje ročištu za odlučivanje o sporazumu, ali nema i obavezu, tako da sud ročište drži kako onda kad oštećeni prisustvuje tako i onda kad je uredno pozvan a ne odazove se pozivu. Prisustvo oštećenog ročištu za ocenu sporazuma nije obavezno, nije uslov za njegovo održavanje, ali je svakako i poželjno i korisno.

Odbačaj sporazuma o priznanju krivice. Zakonik u čl. 316 predviđa kada će sud odbaciti sporazum o priznanju krivice. Odbačaj sporazuma može uslediti u slučaju da sporazum ne sadrži podatke propisane u čl. 314 st. 1 koje smo nazvali obligatornim elementima svakog sporazuma. Sporazum koji je podnet od trećih lica (recimo roditelja, bračnog druga, oštećenog ili drugih bliskih srodnika) ne može biti odbačen, nego će se zakazati ročište na kome će sud odlučivati

15 Đurđić, V., „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku”, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2009; Škulić, M., *Sporazum o priznanju krivice*, Pravni fakultet, Beograd 2009.

o njemu, naravno, u prisustvu stranaka. Ovo znači da je irelevantno ko je zaključeni sporazum dostavio sudu radi donošenja odluke po istom.

Zakonik o krivičnom postupku, u čl. 316 tač. 2 propisuje još jedan obligatorni uslov za odbačaj sporazuma o priznanju krivice, a to je u slučaju da na ročište zakazano radi sudskog odlučivanja o sporazumu nije došao uredno pozvani okrivljeni. Poziv za ovo ročište okrivljenom mora biti lično uručen, dakle, radi se o primeni odredaba Zakonika koje predviđaju način ličnog uručenja. Zakonik reguliše mogućnost traženja odlaganja od strane okrivljenog. Zakonik izričito dozvoljava okrivljenom da opravda nedolazak na ročište zakazano za odlučivanje o sporazumu. Kad je reč o korišćenju prava na traženje povraćaja u pređašnje stanje, ovakva mogućnost nije predviđena. Zakonik povraćaj u pređašnje stanje dozvoljava u nekim drugim situacijama, a na rešenje o odbačaju nije dozvoljena žalba. Kada analiziramo ceo sistem Krivičnog zakonika, nalazimo da se ni u jednom slučaju tako striktno ne kažnjava nedolazak okrivljenog odbačajem pravnog akta koji je po svojoj prirodi u njegovu korist, a da mu se ne dozvoljava pravo žalbe. Na primer, osnovano je pretpostaviti da je okrivljeni nedolaskom i neobaveštavanjem suda o razlozima nedolaska odustao od zaključenog sporazuma. No, šta ako nije odustao, ako je objektivno bio sprečen da dođe a ostaje pri sporazumu? Zašto mu onda ne dozvoliti povraćaj u pređašnje stanje iako ga Zakonik izričito ne predviđa? Dozvolom povraćaja u pređašnje stanje ne bi bila prekršena nijedna odredba Zakonika o krivičnom postupku. Ako je okrivljeni opravdao izostanak odrediće se drugo ročište. Dalje, analizom ovog problema postavlja se pitanje može li se isti sporazum sudu podneti dva puta na ocenu – usvajanje. Dakle, ponovo nakon odbačaja. Zakonik ne reguliše ovo pitanje, ali i ne zabranjuje ponovno podnošenje sudu na ocenu i ne predviđa odbačaj zbog toga što je sporazum već jednom procesno odbačen. Dakle, sporazum se može podneti ponovo, ali uvek i samo do završetka glavnog pretresa. Nalazimo da nije protivno prirodi i delu ovog krivičnoprocesnog instituta da se ustanovi mogućnost traženja odlaganja ročišta, povraćaj u pređašnje stanje (nije predviđen) ili ponovno podnošenje. Odlaganje zakazanog ročišta i ponovno podnošenje na ocenu sporazuma koji je odbačen zbog nedolaska okrivljenog, prema našem mišljenju, treba uvek dozvoliti ako je to učinjeno pre završetka glavnog pretresa.

Ročište na kome se odlučuje o sporazumu. Postupak suda za razmatranje i donošenje sudske odluke o sporazumu regulisan je članom 315 Zakonika o krivičnom postupku. Ovim zakonikom propisano je da se o sporazumu o priznanju krivice odlučuje na ročištu. Ročište, u zavisnosti od faze krivičnog postupka, zakazuje ili sudija za prethodni postupak, ili predsednik sudećeg veća, odnosno sudeći sudija pojedinac, i to naredbom. U naredbi o zakazivanju ročišta određuju se dan, čas i mesto ročišta, i posebnom vrstom poziva ili obaveštenja upozorava okrivljeni i njegov branilac, i oštećeni i njegov punomoćnik, šta je predmet rasprave na tom ročištu. Poziv s jasnom sadržinom o predmetu rasprave na ročištu dostavlja se i javnom tužiocu. Ako oštećeni nije potpisao sporazum sam ili preko svog punomoćnika, ili ako sporazum ne sadrži odluku o imovinskopravnom zahtevu, oštećenom i njegovom punomoćniku mora biti dostavljen poziv, odnosno obaveštenje o ročištu i deo sporazuma koji se odnosi na odštetni zahtev. Zašto samo deo sporazuma koji se odnosi na imovinskopravni zahtev? Zato što ukoliko sporazum o priznanju krivice ne bude usvojen nego odbačen ih odbijen, on se mora, zajedno sa svim spisima koji su vezi s njim, od strane suda uništiti. Dakle, dostavljanjem oštećenom samo dela sporazuma ili obaveštenja o tom delu sporazuma koji sadrži dogovor o odštetnom zahtevu, oštećenom se daje mogućnost da se blagovremeno upozna radi pripreme za učešće na ročištu, a istovremeno se štiti interes okrivljenog od mogućnosti posledica u slučaju redovnog postupka koje bi proizašle iz zloupotrebe sporazuma koji bi posedovao oštećeni. Podsetimo se svih prava okrivljenog u redovnom

krivičnom postupku kada je reč o odbrani, pa između ostalog i prava da se brani ćutanjem, da se ne samooptužuje itd. Sud, dakle, u ovom postupku treba i mora da štiti prava i oštećenog, ali i okrivljenog.¹⁶

O samom ročištu treba voditi zapisnik koji u uvodnom delu ne treba da se razlikuje od drugih sudskih zapisnika, izuzev jasnog označenja da se radi o zapisniku sačinjenom pred određenim sudom na ročištu na kome se odlučuje o sporazumu o priznanju krivice. Na zapisniku treba konstatovati ko sve prisustvuje ročištu i treba da je jasno vidljivo o kojem je sporazumu reč.

Izmenama od 31. avgusta 2009. uvedena je obligatorna odbrana okrivljenom na ročištu na kome se raspravlja o sporazumu. Član 313 st. 2 ZKP određuje da okrivljeni još kod zaključenja mora imati branioca ili će mu istog sud postaviti po službenoj dužnosti.

Obavezno je prisustvo okrivljenog s braniocem ročištu na kome se odlučuje o sporazumu. Ako je okrivljeni uredno pozvan, svoj izostanak nije opravdao, nije tražio odlaganje ročišta ni lično ni preko branioca, sud će rešenjem odbaciti sporazum.

Nedolazak izabranog ili postavljenog branioca nije razlog za odbačaj sporazuma, već će nedolazak biti cenjen kao i u redovnom postupku, a to znači da će se ponovo zakazati ročište na koje će se pozvati taj branilac, ili odrediti drugi, ali samo ako okrivljeni ostaje pri zaključenom sporazumu.

Za razliku od obaveznog prisustva okrivljenog s braniocem, prisustvo javnog tužioca nije obligatorno i ročište se može održati u njegovom odsustvu, naravno, pod uslovom da je blagovremeno i uredno pozvan. Na pitanje da li je ovakvo zakonodavno rešenje ispravno, dajemo potvrđan odgovor. Tužilac je, kao ovlašćeni predstavnik države, u zakonom dozvoljenim granicama izvršio svoj službeni deo posla. Sporazum je potpisao, overio pečatom i potpisom i službeno dostavio sudu. Da li je njegovo prisustvo kod takvog stanja stvari obligatorno? Nije, ali je poželjno, pre svega zbog usmenog obrazloženja razloga koji su ga rukovodili da zaključi sporazum o priznanju krivice s takvom sadržinom. Kod sudije će se skoro uvek pojaviti potreba za objašnjenjima i otklanjanjem nedoumica i nejasnosti u vezi s delom sporazuma o srazmernosti učinjenih ustupaka od strane javnog tužioca i okrivljenog i razloga koji su ga rukovodili da to učini.

Tužilac kao i okrivljeni i njegov branilac mogu sve do završetka prvog ročišta odustati od sporazuma. U takvoj situaciji sud treba da odbije sporazum, jer više nema dobrovoljnosti u njegovom zaključivanju. Sud ne može, sve i kad bi hteo, usvojiti sporazum ako je jedna od stranaka odustala. Sud ne ceni da li su stranke potpisale i zaključile sporazum pa da one više s njim ne mogu raspolagati. Naprotiv, sve dok sud ne usvoji sporazum, on ne proizvodi šire pravno dejstvo, izuzev među strankama. Zakonik strankama izričito ne daje pravo odustanka od sporazuma, ali ono proizlazi indirektno, iz zakonom propisane situacije da će sud sporazum odbaciti ako na ročište za odlučivanje o njemu ne dođe uredno pozvani okrivljeni.

16 Simović, M., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom pravu BiH“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009; Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, Beograd 2009; Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumenat normativne efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac 2009, knjiga IV, 85–106; Đurđić, V., „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2009; Škulić, M., *Sporazum o priznanju krivice*, Pravni fakultet, Beograd 2009.

Kada drži ročište radi odlučivanja o sporazumu o priznanju krivice, sud će proveravati na pogodan i podoban način sve okolnosti koje mu omogućavaju donošenje meritorne odluke o sporazumu, dakle, o usvajanju ili odbijanju. Da bi ovaj posao uradio i stručno i savesno, nikako se ne sme sporazumu pričiti birokratski, formalno, bez odgovarajuće provere i odgovora koji će kod sudije stvoriti uverenje i vrednosne sudove da stručno, nepristrasno, u skladu sa zakonom, done-se odluku.

Ocena elemenata sporazuma o priznanju krivice. Sam postupak razmatranja sporazuma na ročištu treba da teče tako da sud u zapisniku konstatuje, pored opštih podataka o vrsti zapisnika i prisutnim licima, i to da sporazum nije odbačen i da se ročište može održati. Kada konstatuje da postoje uslovi za održavanje ročišta, sudija upozna je okrivljenog sa svim njegovim pravima koja ima u ovom postupku. Posebno ga upozorava na pravo na odbranu, pravo na branioca, upozna je ga sa sadržinom sporazuma i detaljno obrazlaže i upozna je okrivljenog sa svim posledicama koje će proizaći iz usvojenog sporazuma, a posebno da će na osnovu sporazuma bez suđenja biti doneta presuda koja će svim elementima sporazuma dati pravnu snagu, kao i klauzulu izvršnosti koja podrazumeva pravo na prinudno izvršenje. Okrivljeni će, bez obzira na sadržinu sporazuma koji se na ročištu razmatra, biti upoznat da neće biti glavnog pretresa, da se neće izvoditi nikakvi dokazi i da, ako se sporazum usvoji, on priznaje izvršenje radnji koje se kvalifikuju kao krivično delo, te s činjenicom da na presudu koja će sadržavati ceo predmet sporazuma i kojom će biti osuđen na kaznu i druge obaveze, nema pravo žalbe. Dakle, biće mu ne samo predočeni nego i objašnjeni značaj i priroda njegovog priznanja i odricanja od žalbe, što znači da nakon usvajanja sporazuma i njegove pravosnažnosti nema više prava žalbe na presudu.¹⁷

Kvalitet priznanja. Da bi mogao da se upusti u ocenu validnosti sporazuma o priznanju krivice, sud na ročištu za ocenu sporazuma mora utvrditi postojanje ili nepostojanje određenih uslova, to jest njihovo prisustvo pri zaključenju, pa i to da li je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo ili dela koja su predmet sporazuma.

Priznanje dato svesno i dobrovoljno. Oceniti da li je okrivljeni svesno priznao krivično delo u zaključenom sporazumu znači utvrditi da li je takvo priznanje dato od strane uračunljivog čoveka. Svest koja se traži kod okrivljenog znači da treba utvrditi njegovu sposobnost da misli i rasuđuje o objektivnom svetu različitosti i činjenica, te o sebi samom i o svojim postupcima. Svest praktično podrazumeva normalno psihičko stanje u kome čovek poseduje saznanje da postoji. Svest kao uslov za usvajanje sporazuma ovde u stvari predstavlja ocenu uračunljivosti okrivljenog. Uračunljivost je skup intelektualnih i voljnih elemenata koje čine čoveka sposobnim da misli, rasuđuje i odlučuje o svojim postupcima i da upravlja njima. Dakle, za postojanje uračunljivosti potrebno je postojanje dva elementa, i to elementa svesti i elementa volje.

Kad je reč o svesti treba reći da ista sposobnost, odnosno intelektualno svojstvo postoji kod onog učinioca koji ima sposobnost da rasuđuje i shvata značaj svog dela – dela koje je učinio. Pojednostavljeno, to znači da je učinilac krivičnog dela sposoban da shvati delo koje je preduzeo pre svega u njegovom prirodnom smislu, polazeći od radnji – aktivnosti činjenja ili nečinjenja koje prouzrokuju određenu posledicu, kao i društveni smisao i značaj dela. Svest je element ne samo uračunljivosti nego i vinsti, i to svih njenih oblika, bilo pozitivno bilo negativno. Treba

17 Vidi: Zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

reći da je uračunljivost pravna kategorija čije se postojanje pretpostavlja i zaključak o tome donosi sud iz celokupnog ponašanja okrivljenog, a nepostojanje uračunljivosti uvek se mora utvrditi, i to preko veštaka neuropsihijatra. Uračunljivost postoji kada je učinilac sposoban da shvati značaj svog dela, ali i kada je sposoban da upravlja svojim postupcima. Ona može biti slojevita. No, samo nesumnjivo uračunljivom licu treba dozvoliti zaključenje sporazuma o priznanju krivice.

Kada je reč o zaključenju sporazuma o priznanju krivice, treba reći da i za ovaj postupak važe međunarodni pravni standardi, pa i pravo na pravično suđenje zagarantovano članom 6 Evropske konvencije. Ovim pravom se, između ostalih, garantuje pravo na efikasno učestvovanje u postupku. To dalje znači da okrivljeni i u ovom postupku mora da razume samu prirodu i sadržinu sporazuma. Mora biti svestan kojih se prava odriče, svestan obaveza koje prihvata i koje će biti pretočene u snagu presude s pravom države na prinudno izvršenje takve presude. Okrivljeni mora biti svestan i svih beneficija koje za njega proizlaze iz sporazuma o priznanju krivice, na koje smo već ukazali. Okrivljeni naročito mora biti svestan da se odriče prava na upotrebu pravnog leka i posledica koje ovo odricanje proizvodi.

Pored svesti kao intelektualnog svojstva postoji i drugi element koji je voluntaristički, a to je volja. Volja kao pravni, ne samo krivičnopravni institut, jedna je od najvažnijih činjenica kako u građanskom tako i u krivičnom pravu. Nije dovoljno samo postojanje volje za pravne odnose, jer je relevantna samo realizovana volja, bilo putem izjave ili nekog drugog oblika činjenja ili nečinjenja.

Dobrovoljnost u priznavanju krivičnog dela i zaključenju sporazuma znači da okrivljeni krivično delo priznaje i sporazum zaključuje samo onda i zato što to želi i što to hoće, a ne zato što to mora. Niko, ni tužilac, ni organi otkrivanja ili sud ne samo da ne mogu, nego i ne smeju na bilo koji način obavezivati, prisiljavati ili neprimereno podstrekavati okrivljenog da prizna krivično delo i zaključi sporazum o priznanju krivice.

Dobrovoljnost znači da priznanje krivičnog dela i prihvatanje uslova i zaključenje sporazuma isključuje da je takvo priznanje iznuđeni dokaz, odnosno dokaz pribavljen na nezakonit način. Samo zakonito pribavljeni dokazi u krivičnom postupku, pa i kod priznanja krivičnog dela u ovom ili drugom redovnom ili skraćenom postupku, jesu dokaz koji je relevantan za sud i dokaz na kome se može zasnivati sudska odluka. Ovakav stav proizlazi kako iz celog duha Zakonika o krivičnom postupku Srbije, tako i iz čl. 9 istog. Član 12 ZKP propisuje da je zabranjeno i kažnjivo svako nasilje, kao i svako iznuđivanje priznanja ili kakve druge izjave od okrivljenog ili drugog lica koje učestvuje u postupku. Mere zabrane iz čl. 9 zaštićene su i tako što su dokazi pribavljeni uz korišćenje nasilja prema okrivljenom ili drugom licu zakonski kvalifikovanim kao pravno nevaljani dokazi. Naime, u čl. 16 st. 5 ZKP propisano je da se sudske odluke ne mogu zasnivati na dokazima koji su sami po sebi ili prema načinu pribavljanja u suprotnosti s Ustavom ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili sa ZKP, ili su drugim zakonom izričito zabranjene.

Dobrovoljnost priznanja krivičnog dela je obezbeđena i u primeni ovog novog krivičnopravnog instituta. Dobrovoljnost se u primeni ovog instituta ne može usko tumačiti, bukvalno jezičkim prihvatanjem pojma odredbi „da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe i da je isključena mogućnost priznanja okrivljenog u zabludi“. Uskim tumačenjem proizišlo bi da se priznanje odnosi samo na krivično delo, i to kako

na činjenični opis bića istog, tako i na pravnu kvalifikaciju. Naime, dobrovoljnost mora biti prisutna kod okrivljenog i kod svih dogovorenih uslova, odnosno predmeta sporazuma, a to znači o vrsti i visini kazne i/ili drugim krivičnim sankcijama i drugim elementima na koje je već ukazano. To znači da okrivljeni može priznati krivično delo dobrovoljno a biti primenom sile ili ozbiljne pretnje ili prevarenim radnjama primoran ili naveden da zaključi i potpiše sporazum o priznanju krivice. Dakle, sve što je prethodilo zaključenju sporazuma – pregovaranje, priznanje krivičnog dela, zaključenje-dogovor i potpisivanje sporazuma, moraju biti delatnosti izvršene kako svesno tako i dobrovoljno. Dobrovoljnost se nesumnjivo uključuje u određivanje sadržine sporazuma, njegovog predmeta i osnova kao i pravnih dejstava koja će proizvesti zaključeni sporazum. Sporazum je vrsta dvostranog ugovora i on je kao takav zakon za stranke pa ne sme biti manjkav ni u jednom svom delu. Dobrovoljnost isključuje silu, pretnju, ucenu, dakle, svaku delatnost koja utiče na učinioca krivičnog dela, na njegovu slobodnu volju kod izjašnjavanja o krivici i elementima sporazuma.¹⁸

Ocena pravilne primene odredaba o kazni. Naš Zakonik daje sudu pravo i obavezu da na ročištu na kome odlučuje o priznanju krivice utvrdi da li je sporazum donet uz poštovanje odredbi materijalnog prava čl. 54, 56 i 57 Krivičnog zakonika Srbije, i ne samo ove odredbe nego i druge, kao na primer odredbe o sticaju, produženom krivičnom delu, poravnanju okrivljenog i oštećenog itd. kada je reč o kaznama, odnosno druge odredbe materijalnog prava kada je reč o drugim krivičnim sankcijama. Tako, u slučaju ugovaranja uslovne osude, nužno je pravilno primeniti odredbe čl. 64, 65 i 66 Krivičnog zakonika. Ovde se radi o sudskom ispitivanju zaključenog sporazuma o priznanju krivice sa stanovišta da li je pri ugovaranju kazne ili druge sankcije javni tužilac kao ugovarač pravilno primenio materijalno pravo. Kažemo javni tužilac, jer je on taj koji nastupa u ime države i koji mora voditi računa o pravilnoj primeni materijalnog prava.

Okvirno ili relativno ugovaranje – određivanje kazni. Nema zakonskih mogućnosti da se u sporazumu ugovori kazna zatvora, recimo u rasponu od jedne do tri godine, a određivanje njenog apsolutnog iznosa u dogovorenim okvirima da se prepusti sudu. Argumenti za ovakvu praksu su da sud treba da odmeri kaznu, odnosno krivičnu sankciju, čime mu se daje aktivnija uloga. Dalje se navodi da je jedino sud kompetentan za taj posao. Na ovaj način smanjuje se rizik da sud ne usvoji predloženi sporazum, jer sud može oceniti prilikom odlučivanja o usvajanju sporazuma da je kazna iz sporazuma previsoko ili prenisko odmerena, ali u okviru zakonskih ovlašćenja može i ne prihvatiti, odnosno odbiti sporazum. Nesrazmera utvrđene kazne ili druge sankcije s težinom krivičnog dela razlog je da se sporazum ne usvoji. Ovom dopunom u odnosu na ranije rešenje ZKP izvršena je eliminacija jedne vrlo važne nedorečenosti. Naime, ovom odredbom sudu je data uloga da ipak ocenjuje ugovorenu kaznu.

Sud nije ovlašćen ni direktno ni indirektno da menja sporazum i da tako izmenjen sporazum usvoji. Usvojeni sporazum ne obavezuje samo stranke nego i sud kod donošenja presude. Presuda u svemu mora odgovarati sadržini sporazuma, čl. 314 st. 1, tač. 3.

Sud će voditi računa o tome da li je u sporazumu pravilno ugovoreno uračunavanje pritvora u dogovorenu kaznu za izvršeno krivično delo. Nepravilnosti u pogledu računanja pritvora ili drugih lišenja slobode podležu sudskoj oceni i razlog su da sud odbije sporazum, čl. 317 st. 1 tač. 4.

18 Nikolić, D., „Sporazum o priznanju krivice i njegov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009, 116.

Presuda doneta na osnovu sporazuma je kao i svaka druga presuda i ona može biti osnov, odnosno može biti podobna da se u nepravom ponavljanju postupka, u slučaju ispunjavanja uslova, primene odredbe o sticaju.

Ocena svesti o posledicama zaključenog sporazuma. Zakonik u čl. 317 st. 1 tač. 2 kao poseban uslov traži da je okrivljeni potpuno svestan posledica zaključenog sporazuma. Zakonik naglašava visok stepen svesti i njenu sveobuhvatnost upotrebom pojma „potpuno“. „Potpuno“ u pojmovnom smislu značilo bi i u celini i u delovima. To bi značilo svest o svim mogućim posledicama koje proizvodi zaključeni sporazum o priznanju krivice. No, treba reći da pored izraza „potpuno o svim posledicama“, Zakonik ipak izdvaja kao najvažnije dve posledice koje sporazum proizvodi, i to: odricanje prava na suđenje i da prihvata ograničenje prava na ulaganje žalbe.

Odricanje od prava na suđenje. Međunarodni standardi, a pre svega Evropska konvencija u članu 6, svakom garantuje pravo na javnu raspravu prilikom utvrđivanja njegovih građanskih prava i obaveza ili bilo kakve krivične optužbe protiv njega/nje. Naravno, ovog prava osumnjičeni ili okrivljeni može se dobrovoljno i potpuno svesno odreći ako takva mogućnost postoji u nacionalnom zakonu.

U jednom predmetu Evropski sud, odlučujući po aplikaciji o ovom pravu (pravu na suđenje), kaže: „pravo na javnu raspravu obično uključuje i pravo na ročište kroz pretres i, ukoliko ne postoje izuzetne okolnosti“¹⁹, Evropski sud dopušta i prećutno odricanje od prava na suđenje.

Ograničenje prava na ulaganje žalbe. Nakon pravosnažnosti rešenja kojim se usvaja sporazum o priznanju krivice donosi se osuđujuća presuda, čija izreka predstavlja realizaciju sporazuma. Dakle, ono što se ugovori sporazumom biće realizovano osuđujućom presudom. Jedna od vrlo bitnih, ako ne i najbitnija posledica ovako donete osuđujuće presude, jeste da okrivljeni protiv nje ne može ulagati pravni lek. Naime, još u zaključenom sporazumu mora da stoji da se okrivljeni i branilac odriču prava na žalbu protiv odluke donete na osnovu sporazuma.

Pravo na žalbu je visoko rangirano među pravima okrivljenog u krivičnom postupku, o čemu je bilo reči kod predmeta sporazuma.

Okrivljeni mora potpuno, znači bez izuzetka, biti svestan da će, ako je recimo u sporazumu dogovorena kazna od jedne godine, biti osuđen na tu vrstu i visinu kazne, da će mu ona biti izrečena osuđujućom presudom i da je ta sudska odluka pravosnažna, dakle, i izvršna, te da mu se predoči da će odmah posle dobijanja presude biti upućen na izdržavanje kazne. Sve što je ugovoreno u sporazumu biće pretočeno u presudu čijem izvršenju će se odmah prići, čega okrivljeni treba da bude svestan. Sve to sud mu je dužan objasniti na način razumljiv okrivljenom, a sam način zavisi od opšteg obrazovanja okrivljenog i stanja stvari na ročištu na kom se odlučuje o sporazumu. Posle ovog ročišta okrivljeni će biti osuđen na kaznu, obavezan (ili ne) na naknadu štete i na druge ugovorene obaveze, kako to stoji u sporazumu. Ono što je ugovoreno usvojenim sporazumom, nakon pravosnažnosti rešenja o njegovom usvajanju više neće biti podvrgavano nikakvoj proveru. Okrivljeni se, dakle, ne može žaliti višem sudu. Eventualna žalba okrivljenog ili branioca neće biti razmatrana nego će biti odbačena kao nedozvoljena.

19 Fischer protiv Austrije, 26. april 1995, st. 44.

Pravo na žalbu okrivljenom i braniocu pripada u roku od osam dana od prijema presude samo pod uslovom da presuda u odnosu na ugovorene elemente nije u skladu sa zaključenim sporazumom.

Ocena dokaza koji potkrepljuju priznanje krivice. Utvrđivanje da li postoji dovoljno dokaza za uslove podnošenja optužnice poznavali su i naši raniji krivičnoprocesni zakoni, tako da u ovom delu postoji bogato i praktično i teorijsko iskustvo. Smatramo da je trebalo zadržati termin „osnovana sumnja“, naravno van potpunog priznanja. Ne vidimo razloge zašto bi termin „da postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju...“ bio jasniji od, recimo, formulacije da sumnja proizlazi iz dokaza koji su, pored potpunog priznanja, priloženi uz sporazum. Ovakvo rešenje bilo bi prihvatljivije, jer zakonodavac ne traži kvalitet dokaza „van svake sumnje“ ili „nesumnjivih dokaza“. Smatramo, uz sva ispitivanja i proveravanja koja su nužna da bi pozitivno bilo ocenjeno potpuno priznanje krivičnog dela od strane okrivljenog, da zakon s pravom traži samo da je ono „potkrepljeno drugim dokazima“. Ovo tim pre što su isključene sve mogućnosti lažnog ili delimičnog priznanja kroz način ocene njegove istinitosti. Dakle, ne vidimo nijedan razlog da drugi dokazi treba da imaju veću dokaznu snagu da bi potkrepili priznanje okrivljenog nego oni koje se traže kod ocene podnete optužnice.²⁰

Postojanje drugih dokaza koji potkrepljuju optužnicu sud će ceniti sumarnom procenom stepena verovatnoće, odnosno sumarne i ukupne procene dokaznog materijala. Nije prikladno za ovaj postupak vršiti ocenu svakog dokaza ponaosob i svih dokaza skupa u njihovoj povezanosti, kako se to čini u presudi nakon održanog glavnog pretresa. Dakle, kvalitet i kvantitet drugih dokaza moraju biti takvi da kod suda, bolje reći kod bilo kog sudije, stvore uverenje da nema sumnje da je potpuno priznanje okrivljenog istinito i da je okrivljeni stvarno učinio ili nije preduzeo delatnosti koje čine elemente bića krivičnog dela koje je priznao. Ovaj zaključak jednim delom je hipotetički, ali s obzirom na ostale načine provere kvaliteta istinitosti priznanja dovoljan je i ispunjava sve međunarodne i nacionalne pravne standarde.

Kod ocene ovog uslova za prihvatanje ili odbijanje sporazuma sudija će koristiti ne samo svoje stručno iskustvo slobodne ocene dokaza nego i svoje diskreciono pravo koje podrazumeva njegovu ubeđenje da su priznanje i dokazi takvog kvaliteta da se mogu oceniti visokim stepenom izvesnosti istine.

Zaštita prava oštećenog. Zakonik o krivičnom postupku u čl. 2 st. 1 tač. 8 određuje pojam oštećenog i kaže: „Oštećeni je lice čije je kakvo lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo.“

Kada sud na ročištu odlučuje o sporazumu o priznanju krivice, on mora utvrditi, odnosno posebno oceniti njegov deo koji se odnosi na odštetni zahtev, naravno, ukoliko su iz izvršenja dela ili u vezi s izvršenjem dela povređena neka imovinska prava oštećenog. Obaveza suda je da pri donošenju odluke o usvajanju sporazuma oceni da li su delom sporazuma koji se odnosi na imovinskopravni zahtev povređena prava oštećenog. Prava oštećenog mogu biti povređena i tako što se uopšte ne regulišu sporazumom, iako imovinskopravni zahtev očigledno proizlazi iz samog događaja. Potpunu naknadu štete po osnovima i visini javni tužilac može u sporazumu dogovoriti samo ako za to ima potpun i nesumnjiv pristanak oštećenog lično ili njegovog punomoćnika

20 Nikolić, D., „Stranački sporazum o krivici“, *Službeni glasnik RS*, Beograd 2009, 70.

s punovažnim ovlašćenjem. Ponovo ističemo da je u sporazumu kojim je ugovorena potpuna naknada imovinskopravnog zahteva nužno detaljno i precizno navesti vidove imovinske i neimovinske štete kako po vrsti tako i po visini novčanih iznosa za svaki vid. Ako se radi o drugačijoj naknadi, recimo plaćanje popravke kola, onda to treba završiti tako da se popravka računa u visini predračuna, a po mogućnosti isplati unapred pre zaključenja sporazuma itd.

Ako se sporazumom o priznanju krivice imovinskopravni zahtev rešava samo delimično, onda to mora jasno biti napisano i navedeno da se za veći deo imovinskopravnog zahteva od ugovorenog, kako po osnovima tako i po visini, oštećeni upućuje na parnicu (ovo zbog saglasnosti presude s odredbama ZKP).

Javni tužilac i okrivljeni mogu dogovoriti da se oštećeni za ostvarivanje imovinskopravnog zahteva uputi na građansku parnicu i da imovinskopravni zahtev uopšte ne bude predmet sporazuma. Ovakvu mogućnost Zakonik o krivičnom postupku ne samo da dozvoljava, nego se ovakva odluka krivičnog suda u praksi pojavljuje kao najčešća, uvek kad je izgledno da bi se raspravljajanje i utvrđivanje osnovanosti imovinskopravnih zahteva oštećenog produžilo, što bi komplikovalo krivični postupak i dovelo do njegovog znatnog odugovlačenja.

Ocenjujući ovakvu pravnu situaciju u sporazumu, ili kad se sporazumom uopšte ne reguliše imovinskopravni zahtev iako njegovo postojanje proizlazi iz događaja i zna se oštećeni, sud će biti vrlo obazriv da li da takav sporazum usvoji. Ne može biti preča efikasnost krivičnog postupka ili važniji neki drugi razlozi od prava oštećenog krivičnim delom, čiji je grupni zaštitni objekt imovina. Zašto s izvršiocom nekog od krivičnih dela protiv imovine zaključiti sporazum a da on pre zaključenja sporazuma nije vratio ukradenu robu ili nema sredstava da istu naknadi jer nema nikakve imovine? Da li takav okrivljeni zaslužuje privilegije koje dobija sporazumom o priznanju krivice? Smatramo da sudovi treba da prilikom odlučivanja o prihvatanju – usvajanju sporazuma visoko vrednuju njegov deo o regulisanom imovinskopravnom zahtevu. Ako je imovinskopravni zahtev oštećenog u potpunosti ispunjen, to je vrlo bitan razlog (ako ne i najvažniji, u zavisnosti od vrste krivičnog dela) da se i okrivljenom daju veće povlastice u odnosu na druge elemente sporazuma i da sud usvoji sporazum.²¹

Uostalom, i u opštem delu Krivičnog zakonika imamo poseban institut za oslobođenje od kazne kada učinilac krivičnog dela na osnovu sporazuma s oštećenim naknadi učinjenu štetu. Tako je na osnovu čl. 59 KZ sud ovlašćen da takvog učinioca, ako se radi o krivičnom delu sa zaprećenom kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom, oslobodi od kazne.

Pored odredbi čl. 59, koje čine poseban fakultativan osnov za oslobađanje od kazne, i u čl. 58 KZ, koji propisuje osnove za fakultativno oslobođenje od kazne, stavom 3 daje se mogućnost sudu da oslobodi učinioca krivičnog dela s propisanom kaznom zatvora do pet godina ako posledicu izvršenog krivičnog dela, a pre nego što je okrivljeni saznao da je otkriven, okrivljeni otkloni ili nadoknadi štetu prouzrokovanu krivičnim delom. Ova dva osnova, ukoliko nisu primenjeni, a postojala je mogućnost njihove primene, vrlo su važni za sud prilikom ocene ne samo odnosa okrivljenog prema oštećenom, nego i kao osnovi za neograničeno ublažavanje kazne, odnosno bez ograničenja propisanih čl. 57 st. 1–3 KZ.

21 Nikolić, D., „Stranački sporazum o krivici“, *Službeni glasnik RS*, Beograd 2009, 89.

Kod delimično rešenog ili potpuno nerešenog imovinskopravnog zahteva zakonodavac je dao obavezu sudu da zaštiti oštećenog. U slučaju izvesnosti nemogućnosti oštećenog da prema okrivljenom ostvari naplatu imovinskopravnih potraživanja nastalih izvršenjem krivičnog dela ili u vezi s izvršenjem istog, smatramo da u principu ne treba privilegovati okrivljenog i s njim zaključiti sporazum.

Kod krivičnih dela protiv imovine, u pregovaranju treba na neki način usloviti okrivljenog da obešteti oštećenog (krađa, prevara, utaja, pronevera, zloupotreba službenog položaja itd.) kao prethodni uslov da se zaključi sporazum. Zašto? Ne samo radi potpune zaštite oštećenog nego i radi njihovih daljih međusobnih odnosa i izbegavanja dugih, skupih i u naplati neizvesnih građanskih sporova koji slede nakon pravosnažnosti osuđujuće krivične presude koja nema odluku o imovinskopravnom zahtevu.

Pre donošenja odluke sud će uzeti izjavu od oštećenog, koga će pitati da li je učestvovao u zaključivanju dela sporazuma o njegovim imovinskopravnim zahtevima, da li je zadovoljan istim i, ako je isplaćen, da li se odriče budućih zahteva i po osnovima i po visini u odnosu na krivično delo i okrivljenog na koje se odnosi sporazum.

5. Presuda na osnovu sporazuma o priznanju krivice

Presuda je sudska odluka kojom se okončava sudski postupak i meritorno odlučuje o optužbi iz optužnog akta (privatne tužbe, optužnog predloga ili optužnice). Presuda u krivičnom postupku uglavnom se donosi nakon održanog glavnog pretresa. Postoji postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa, postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije, kao i ovaj postupak, no, ovo su izuzeci od pravila da je presuda rezultat kontradiktornog, neposrednog i po pravilu javnog izvođenja dokaza pred sudom. Dakle, izuzeci od pravila da nema presude bez suđenja i suđenja bez presude.

Specifičnost u odnosu na redovni postupak za donošenje krivične presude predstavlja i ovaj postupak, gde se presuda donosi na osnovu sporazuma. Prethodni uslov za donošenje ove presude je postojanje pravosnažnog rešenja o usvajanju sporazuma. Sudija koji je odlučivao o sporazumu u spisima mora konstatovati da je rešenje kojim je isti usvojen pravosnažno.

Već smo istakli da se sporazum može zaključiti u fazi istrage i podneti sudu na odlučivanje sudiji za prethodni postupak. Kad ovakav sporazum sud usvoji i to rešenje postane pravosnažno, tužilac je dužan da sastavi optužnicu „u koju uključuje sporazum o priznanju krivice, ako optužnica još nije bila podnesena“. Zakonodavac kaže da će tužilac u optužnicu koju je dužan podići „uključiti“ sporazum.

Osuđujuća presuda. Predsednik veća (sudija pojedinac) donosi osuđujuću presudu kojom okrivljenog oglašava krivim za dela iz optužnog akta, i to onako kako su ista opisana i pravno kvalifikovana i osuđuje ga na utvrđenu krivičnu sankciju kako je ugovoreno sporazumom. Presuda treba da sadrži u svom dispozitivu i sve druge ugovorene uslove, odnosno regulisana pitanja kao što su odštetni zahtev, troškovi krivičnog postupka, paušal, druge obaveze okrivljenog itd.

Dispozitiv ovako donete presude u stvari mora biti sadržajno identičan sa sadržajem sporazuma o priznanju krivice. Već smo istakli da se sporazumom o priznanju krivice može ugovoriti da sud u presudi odmeri troškove krivičnog postupka i paušal. Presuda doneta na osnovu sporazuma o priznanju krivice pored sadržaja iz sporazuma kao i svaka druga osuđujuća presuda treba da sadrži sve ono što je navedeno u čl. 424 ZKP. Tu, pre svega, spada odluka o uračunavanju pritvora, eventualnog lišenja slobode ili dela ranije izdržane kazne, što znači adekvatna primena pravila materijalnog prava – Krivičnog zakonika koji to reguliše.

Kad je reč o sadržini pismeno izrađene presude, treba primeniti odredbe čl. 428 ZKP. Naravno, uvod presude, pored naznačenja po kom se optužnom aktu odlučuje, treba da sadrži i to da se isti donosi u postupku na osnovu sporazuma o priznanju krivice, a zatim normalan uvod, kao kod svake osuđujuće presude.

Odbijajuća presuda. Pored osuđujuće presude i ugovaranja priznanja krivičnog dela i kazne, predmet sporazuma može biti i dogovor da tužilac zbog važnosti dobijenih podataka od okrivljenog o krivičnom delu, saučesnicima krivičnog dela, o sprečavanju izvršenja krivičnog dela koje se priprema, o dokazivanju drugih krivičnih dela, odustane od krivičnog gonjenja za neka druga krivična dela koja je okrivljeni učinio. Po našem mišljenju, kad se sporazum sačini s ovom klauzulom, od okrivljenog treba uzeti potpuno priznanje o krivici. Ovako uzeto potpuno i do sitnica detaljno priznanje omogućava, prvo, podnošenje optužnog akta s činjeničnim opisom i pravnom kvalifikacijom od kojih se odustaje, a drugo, tačno navođenje kod kojih krivičnih dela javni tužilac odustaje od krivičnog gonjenja.

U slučaju da je sporazumom o priznanju krivice predviđeno odustajanje javnog tužioca od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom (koja se odnose na osuđujuću presudu), ta dela treba da budu obuhvaćena optužnim aktom, a zatim posebnim podneskom tužilac pre donošenja presude treba da da izjavu da odustaje od gonjenja, te će sud u istoj presudi ili ako to procesno bude izvodljivo, u posebnoj presudi doneti presudu kojom se optužba odbija shodno čl. 422 Zakonika o krivičnom postupku.

Odbijajuća presuda se, dakle, može uraditi posebno, a može biti i deo osuđujuće presude, kako se to inače radi u redovnom postupku kada u istom predmetu imamo i osuđujuću i odbijajuću presudu. Pismeno izrađena odbijajuća presuda treba da odgovara odredbama čl. 428 st. 7 bez ocene dokaza i samo navođenje da je javni tužilac odustao od krivičnog gonjenja na osnovu prethodno zaključenog sporazuma o priznanju krivice. Ovo zbog toga što se s pravosnažnošću ove presude smatra da je ta krivična stvar u odnosu na tog okrivljenog pravosnažno presuđena bez obzira na to što se radi o odbijajućoj presudi.

Pismeni otpravak ove presude treba da sadrži posebnu pouku suda oštećenom da ne može preuzeti krivično gonjenje za krivična dela koja su predmet sporazuma za koja je tužilac odustao od gonjenja. Odbijajuća presuda ne dira u prava oštećenog na imovinskopravni zahtev. Kad je odbijajuća presuda doneta na osnovu sporazuma, onda protiv nje nije dozvoljena žalba.

LITERATURA

1. Bejatović, S., „Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP RS“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1–2/2012.
2. Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice: novi ZKP Srbije i regionalna komparativna analiza“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.
3. Bejatović, S., „Sporazum o priznanju krivice i druge pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije kao instrumenat normativne efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, Pravni fakultet Kragujevac 2009, knjiga IV.
4. Bejatović, S., „Imovinskopravni zahtev oštećenog“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 2/99.
5. Kiurski, J., „Sporazum o priznanju krivičnog dela i izvršenje krivične sankcije utvrđene u sporazumu“, zbornik *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2012.
6. Nikolić, D., „Sporazum o priznanju krivice i njegov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
7. Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, Beograd 2010.
8. Nikolić, D., „Stranački sporazum o krivici“ *Službeni glasnik RS*, Beograd 2009.
9. Simović, M., „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom pravu BiH“, zbornik *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009.
10. *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.
11. Đurđić, V., „Stranački sporazum o priznanju krivice u krivičnom postupku“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2009.
12. Škulić, M., *Sporazum o priznanju krivice*, Pravni fakultet Beograd 2009.
13. Škulić, M., „Glavni pretres u novom ZKP Srbije“, zbornik *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

Iskustva Tužilaštva za organizovani kriminal u primeni instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela

Uvod

Dugi niz godina nakon Drugog svetskog rata javnotužilačka organizacija bila je ustrojena po sovjetskom modelu, iz koga je preuzela brojna rešenja.³ Baštineći sovjetska rešenja, javno tužilaštvo je decenijama funkcionisalo strogo po principima kontinentalnoevropskog pravnog sistema, bez imalo približavanja anglosaksonskom modelu pravnog sistema i bez mogućnosti recepcije valjanih rešenja iz tog modela. U posthladnoratovskom periodu, dva pomenuta velika pravna sistema krenula su da se približavaju jedan drugom, gradeći sve više mostove preko kojih se valjana rešenja prenose iz jednog sistema u drugi.

Nakon perioda tranzicije devedesetih godina prošlog veka, koji je bio obeležen promenama u ekonomskoj sferi i privrednom sistemu tadašnje SRJ, početkom 21. veka dolazi i do svojevrsne tranzicije krivičnopravnog sistema Republike Srbije. Pre ovog perioda, nikakav oblik sporazumevanja između javnog tužioca i okrivljenih nije bio moguć. Javni tužilac je bio obavezan, shodno načelu legaliteta krivičnog gonjenja,⁴ da pokrene i vodi krivični postupak protiv lica za koje je

1 Tužilac za organizovani kriminal Republike Srbije.

2 Viši savetnik u Tužilaštvu za organizovani kriminal Republike Srbije.

3 Dr Goran Ilić i dr., *Položaj javnog tužilaštva u Republici Srbiji i uporedno pravna analiza*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije, Beograd 2007, 31–32.

4 Pojedini autori smatraju da bi načelo legaliteta krivičnog gonjenja trebalo posmatrati samo u sintezi s načelom oficijelnosti krivičnog gonjenja i nazivaju ga načelom legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja. Videti dr Milan Škulić, *Krivično procesno pravo opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik RS, Beograd 2007, 69.

postojala osnovana sumnja da je izvršilo krivično delo, izuzev u krivičnim postupcima koji su se vodili prema maloletnim licima.⁵

Sporazum o priznanju krivičnog dela je pravni institut karakterističan za anglosaksonske pravne sisteme, ali je danas sve više prihvaćen i u kontinentalnoevropskim krivičnim procesnim zakonodavstvima, u tolikoj meri da se u teoriji ponekad govori o svojevrsnoj zarazi ovim institutom (plea bargaining infection).⁶ Bukvalan prevod izraza *plea bargaining* znači cenkanje, nagađanje, pogađanje između tužioca s jedne strane i okrivljenog i njegovog branioca s druge strane, pri čemu se sporazum ne mora striktno odnositi samo na priznanje krivice okrivljenog, već se može odnositi i na neke druge elemente koji mogu ući u sporazum kao njegov sastavni deo. Proces pojednostavljenja redovnih krivičnih postupaka kroz ozakonjenje instituta koji ranije nisu bili karakteristični za kontinentalnoevropske sisteme, u koji paket se može uvrstiti i sporazum o priznanju krivičnog dela, karakteristika je savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja u regionu.⁷

U najkraćem, sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela) mogao bi da se definiše kao saglasnost volja javnog tužioca s jedne strane, i okrivljenog i njegovog branioca s druge strane, koji se sačinjava u pisanoj formi, a kojim okrivljeni svesno, dobrovoljno i isključujući zabludu u potpunosti priznaje krivicu za jedno ili više krivičnih dela koja su predmet optužbe.⁸

Treba naglasiti da su pre uvođenja sporazuma o priznanju krivice izmenama Zakonika o krivičnom postupku iz septembra 2009. godine,⁹ kojima je u čl. 282a–d predviđen ovaj institut, već postojali određeni instituti koji su predviđali sporazumevanje javnog tužioca i okrivljenog.¹⁰

Postoji pluralitet faktora koji su uticali na srpskog zakonopisca da se 2009. godine odluči na tako ozbiljan korak kakav je uvođenje sporazuma o priznanju krivice u sistem pozitivnog krivičnog procesnog prava Republike Srbije. Kao glavni razlozi mogu se istaći porast broja krivičnih predmeta, dugi i iscrpljujući krivični postupci koji su nastali kao rezultat nemogućnosti suda da pretrese zakazuje u kratkim rokovima, nezadovoljstvo stranaka nastalo neokončavanjem predmeta i sve većim brojem procesnih umesto meritornih presuda, brojne pritužbe sudu u Strazburu, kao i limiti fiskusa koji više nije mogao da finansira pravosudni sistem u ovakvom formatu. Sinergija ovih faktora dovela je do potrebe za traženjem alternativnih puteva za povećanje efikasnosti pravosuđa.

Iz rakursa ljudskih prava, bilo je neophodno obezbediti suđenje u razumnom roku, što aktuelna zakonska rešenja nisu mogla da obezbede. Suđenje u razumnom roku je ne samo jedan od elemenata pravičnog krivičnog postupka, već je u pitanju i jedno vrlo važno pravo okrivljenog, koje

5 Pre uvođenja odlaganja krivičnog gonjenja u naš pravni sistem, oportunitet je svoj izraz u našem krivičnom postupku nalazio samo kroz postupke koji su se vodili prema maloletnim licima, dok u krivičnim postupcima vođenim prema punoletnim licima nije postojao.

6 Dr Stanko Bejatović i dr, *Primenjena načela oportuniteta u praksi izazovi i preporuke*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Beograd 2012, 52–53.

7 Dr Stanko Bejatović, „Sporazum o priznanju krivice – novi ZKP Republike Srbije i regionalna komparativna analiza“ (citirano prema *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012), 103.

8 Emilija Tončić, „Javni tužilac kao subjekt zaključenja sporazum o priznanju krivice“ (citirano prema zborniku radova *Zakonik o krivičnom postupku i javno tužilaštvo*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Beograd 2009), 213.

9 *Službeni glasnik RS* br. 72/09.

10 Reč je o odlaganju krivičnog gonjenja (čl. 236 ZKP iz 2001. godine) i svedoku saradniku (čl. 504o–ć ZKP iz 2001. godine), koji su praktično prokrčili put uvođenju sporazuma o priznanju krivice. Vesko Krstajić, „Sporazum o priznanju krivičnog dela“, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda* br. 2/2012, Beograd 2012, 54.

je regulisano kako ustavom (čl. 33 Ustava Republike Srbije), tako i međunarodnim standardima (čl. 6 st. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima).¹¹ Kvintesencija ovog prava svodi se na ustavom i zakonom garantovano pravo okrivljenog da se krivični postupak protiv njega započne i završi u razumnom roku. Kroz pravilnu primenu sporazuma o priznanju krivičnog dela moguće je ostvariti afirmaciju prava na suđenje u razumnom roku, a da se ta primena ne nađe u koliziji s pravom na pravično suđenje.

Prosečna dužina trajanja krivičnih postupaka u Republici Srbiji pre početka primene sporazuma o priznanju krivice u našem krivičnom procesnom pravu ukazivala je na izrazitu neekonomičnost našeg krivičnog postupka. Čak 73,94% krivičnih predmeta postajalo je pravosnažno u roku dužem od šest meseci, a skoro polovina krivičnih postupaka u Republici Srbiji trajala je preko godinu dana do pravosnažnosti.¹² Sigurno je da neverovatno deluje svim akterima krivičnog postupka u Republici Srbiji saznanje da svaki krivični postupak u Velikoj Britaniji koji traje duže od jedne godine ima realne šanse da preraste u krivični postupak – skandal!¹³ Uz ostvarivanje prava na suđenje u razumnom roku kroz sporazum o priznanju krivičnog dela, kroz ovaj institut može se ostvariti i opšti interes društva čiji je cilj efikasna borba protiv kriminala.¹⁴

Sa mnogo skepse u pravosudnim krugovima dočekano je ugrađivanje sporazuma o priznanju krivice u naše krivično procesno pravo kao instituta pozitivnog krivičnog prava. O tome rečito svedoči okolnost da je u prvoj punoj godini primene ovog instituta, odnosno u 2010. godini, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu zavelo svega 12 predmeta po sporazumu o priznanju krivice s 21 okrivljenim licem.¹⁵ Ako se uzme u obzir da je reč o najvećem tužilaštvu u Republici Srbiji, koje godišnje ima preko 10.000 krivičnih predmeta s barem duplo toliko okrivljenih, jasno je koliko je neprimenjivanjem ovog instituta minimiziran njegov efekat u prvoj godini. Ipak, u sledećoj, 2011. godini, primetna je pozitivna tendencija povećanja broja zaključenja ovih sporazuma, pa je tako Prvo osnovno javno tužilaštvo u 2011. godini zavelo 77 predmeta po sporazumu o priznanju krivice sa 112 okrivljenih, da bi u 2012. godini taj broj porastao na 167 predmeta po sporazumu o priznanju krivice sa 231 okrivljenim.

Nesumnjivo je da sporazum o priznanju krivice predstavlja moćno oružje u rukama javnog tužioca, samo ga treba pravilno koristiti i sigurno je da će u budućnosti dati još bolje rezultate. Koliki značaj za jedan pravni sistem može imati ovaj sporazum jasno govori i podatak iz američke prakse, po kome je u 2004. godini putem sporazuma o priznanju krivice rešeno čak 95,7% predmeta, a inače taj procenat ne pada ispod 90% predmeta rešenih sporazumom u toku jedne godine!¹⁶ Iz rečenog sledi neminovan zaključak da bi bez postojanja ovog instituta američki krivični pravni sistem vrlo brzo doživeo potpuni zastoj i potom kolaps.

11 Mr Jasmina Kiurski, „Zloupotreba prava i njen uticaj na efikasnost rada“ (citirano iz zbornika radova *Uloga javnog tužioca u pravnom sistemu*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Beograd 2010), 355.

12 Dr Snežana Brkić, „Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo* br. 1/2009, Beograd 2009, 86.

13 Ranko Sokolović, *Policija i krivični postupak – suprotstavljanje organizovanom kriminalu*, Službeni glasnik, Beograd 2005, 183.

14 Još je Bekarija u 18. veku ukazivao da što kazna brže usledi nakon izvršenja krivičnog dela, to će ona biti pravednija i korisnija. Žan Pradel, *Istorijat krivičnih doktrina*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2008, 31.

15 Izvor: pisarnica Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu.

16 Mr Vanja Bajović, *Sporazum o priznanju krivice uporednopravni prikaz*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2009, 55.

Shodno rečenom, nadamo se da će u budućnosti primena sporazuma o priznanju krivice (krivičnog dela) u Republici Srbiji dobiti još veći zamah, da će uticati na ubrzanje rada kako javnih tužilaštava, tako i sudova, kao pojednostavljena forma postupanja u krivičnim predmetima.

Iskustva Tužilaštva za organizovani kriminal Republike Srbije

Kada je u septembru 2009. godine uveden sporazum o priznanju krivice u naš pravni sistem, ni u Tužilaštvu za organizovani kriminal nije došlo do njegove primene u većoj meri. U toku 2010. godine Tužilaštvo za organizovani kriminal zaključilo je svega 3 sporazuma o priznanju krivice s 3 okrivljena.¹⁷ Međutim, za razliku od osnovnih tužilaštava, Tužilaštvo za organizovani kriminal imalo je jedan objektivan limitirajući faktor kao smetnju za punu primenu ovog instituta. Naime, čl. 282a ZKP iz 2001. godine kao gornju granicu predviđene visine kazne kod krivičnih dela za koja je dozvoljena primena sporazuma o priznanju krivice propisao je dvanaest godina. Kada se ima u vidu vrsta krivičnih dela za koja je po čl. 2 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela nadležno da postupa Tužilaštvo za organizovani kriminal i prosečna visina gornje granice kazni propisana za ova krivična dela, jasno je da kod većeg broja ovih krivičnih dela nije ni bilo moguće ući u proceduru zaključenja sporazuma, jer je prag predviđenih kazni iznad dvanaest godina. Ipak, u 2011. godini situacija je bila nešto bolja, jer je Tužilaštvo za organizovani kriminal u tom periodu, i pored postojanja ovog ograničavajućeg faktora zaključilo 10 sporazuma o priznanju krivice s 10 okrivljenih.

Stupanjem na snagu Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine i s početkom njegove primene dana 15.01.2012. godine u postupcima koje vodi Tužilaštvo za organizovani kriminal, evidentna je ekspanzija primene sporazuma o priznanju krivičnog dela¹⁸ u praksi ovog tužilaštva. Tako je u toku 2012. godine Tužilaštvo za organizovani kriminal zaključilo 58 sporazuma o priznanju krivičnog dela s 58 okrivljenih lica. Razlog ovako naglog porasta broja zaključenih sporazuma o priznanju krivičnog dela jeste izostavljanje propisivanja bilo kakve gornje granice visine kazne kod krivičnih dela za koja je moguće zaključiti sporazum. Odatle sledi da je po Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela moguće za svako krivično delo, bez obzira na visinu predviđene kazne koju zakon propisuje.

Iako pojedini autori ocenjuju ovakvo zakonsko rešenje kao negativno,¹⁹ naše je mišljenje upravo suprotno. Profesor Škuljić smatra da ukidanje gornje granice predviđene kazne od dvanaest godina zatvora za krivična dela kod kojih se može zaključiti sporazum o priznanju krivičnog dela rađa jednu anomaliju, koja se ogleda u tome da se sporazum sada može zaključiti za svako krivično delo, bez obzira na vrstu krivičnog dela i visinu predviđene kazne, što bi značilo da se sporazum u praksi može zaključiti i za silovanje deteta, višestruko ubistvo i dr.

17 Izvor: pisarnica Tužilaštva za organizovani kriminal RS.

18 Strogo formalno posmatrano, moramo da primetimo da je naziv ovog instituta predviđen u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine (*Službeni glasnik RS* br. 72/11) korektniji, s obzirom na to da glasi *sporazum o priznanju krivičnog dela*. Krivični zakonik prihvata objektivno-subjektivnu definiciju opšteg bića krivičnog dela, pa u skladu s tim naziv sporazum o priznanju krivice iz teorijskog aspekta ima takav prizvuk kao da okrivljeni priznaje samo subjektivni supstrat krivičnog dela, a ne i objektivni, te da samim tim ne priznaje krivično delo u potpunosti. Naravno, u okviru priznanja može ući samo kompletno priznanje krivičnog dela, sa svim objektivnim i subjektivnim elementima, pa je zato naziv koji svakako više odgovara suštini ovog instituta sporazum o priznanju krivičnog dela.

19 Dr Milan Škuljić i dr Goran Ilić, *Reforma u stilu „jedan korak napred – dva koraka nazad“*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2012, 98.

Ovakav stav nije utemeljen na praktičnim iskustvima koja je sa sobom donela primena sporazuma o priznanju krivičnog dela, ili pre ovog instituta primena odlaganja krivičnog gonjenja. Naime, *argumentum a contrario* na ovu primedbu koja se tiče primene sporazuma o priznanju krivičnog dela predstavljala bi pre svega sama priroda sporazuma o priznanju krivičnog dela. Ovaj sporazum predstavlja *per definitionem* konsenzualan pravni akt, odnosno za njegovu zaključenje potrebna je saglasnost volja javnog tužioca i okrivljenog. Bez toga nema ni zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela *in concreto*. Odavde jasno sledi da javni tužilac u praksi ceni pod kojim okolnostima i za koje krivično delo će okrivljenom ponuditi zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela, odnosno kada će i pod kojim okolnostima prihvatiti ponudu okrivljenog da zaključi sporazum. Ne postoji kogentna zakonska norma koja kaže da javni tužilac u bilo kom slučaju ili za bilo koje krivično delo mora da zaključi sporazum. Stoga je logično očekivati da će u praksi javni tužilac odlučivati da li će uopšte ići na zaključenje sporazuma za ovakvu vrstu krivičnih dela kakva pominju citirani autori, a očekivano bi bilo da neće. S druge strane, ne vidimo nikakav razlog da se propisivanjem granice koja se odnosi na visinu predviđene kazne a priori vezuju ruke tužiocu da zaključuje sporazume za određenu vrstu krivičnih dela. Kao što je to učinjeno u praksi kod primene odloženog gonjenja (čl. 236 ZKP iz 2001. godine i čl. 283 ZKP iz 2011. godine), javna tužilaštva mogu i internim uputstvima o obaveznom postupanju izuzeti pojedina krivična dela iz korpusa krivičnih dela kod kojih je moguće sklapati sporazum.²⁰ Kao kod primene načela oportuniteta kroz odlaganje krivičnog gonjenja, tako je stvar diskrecione ocene tužioca kada će i da li će uopšte za određena krivična dela da ulazi u sklapanje sporazuma o priznanju krivičnog dela. Shodno svemu kazanom, smatramo da je ukidanje ograničenja visine predviđene kazne kod krivičnih dela za koja se može zaključiti sporazum o priznanju dobro rešenje ZKP iz 2011. godine.

Nedvosmislen indikator korisnosti sporazuma o priznanju krivičnog dela kao alata u rukama tužilaštva kojim se postupak može okončati u kratkom roku jeste predmet Tužilaštva za organizovani kriminal SK 1/12. Reč je o krivičnom postupku koji je vođen protiv organizovane kriminalne grupe koje se bavila neovlašćenom proizvodnjom i stavljanjem u promet opojne droge marihuane (skanka). U ovom predmetu je jedanaest od dvanaest pripadnika organizovane kriminalne grupe prihvatilo da zaključi sporazum o priznanju krivičnog dela, čime je predmet ove organizovane kriminalne grupe rešen praktično bez suđenja (naravno, ako se ne računa ročište za odlučivanje po sporazumu iz čl. 315 ZKP)! Svi okrivljeni koji su sklopili sporazum dobili su efektivne zatvorske kazne, oduzeti su im predmeti upotrebljeni za izvršenje krivičnog dela u smislu čl. 87 KZ,²¹ zatim imovinska korist pribavljena krivičnim delom u smislu čl. 91 KZ, a kod pojedinih okrivljenih dogovoreno je i trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela u smislu čl. 34 Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.

U predmetu Tužilaštva za organizovani kriminal SK 2/12 su, takođe, sedmorica od osmorice okrivljenih koje je tužilaštvo teretilo za udruživanje radi vršenja krivičnih dela i neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojne droge marihuane prihvatila zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela, uz izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta iz čl. 87 KZ, kao

20 Npr. u praksi nekadašnjih opštinskih javnih tužilaštava je kod primene načela oportuniteta formirana lista krivičnih dela na koja nije primenjivano odlaganje krivičnog gonjenja, jer se smatralo da postoje razlozi zbog kojih ipak treba ići u krivični postupak za ta dela, bez obzira što su formalno ispunjavala zakonom predviđene uslove za odlaganje krivičnog gonjenja. Na toj listi našli su se tzv. alkoholisane lake saobraćajke (Ugrožavanje javnog saobraćaja iz čl. 289 st. 1 KZ), Nasilje u porodici iz čl. 194 KZ, Neovlašćene proizvodnje, držanja, nošenja i prometa oružja i eksplozivnih materija iz čl. 348 st. 1 KZ i dr.

21 Zanimljivo je da je po jednom od sporazuma zaključenih u ovom predmetu kao predmet upotrebljen za izvršenje krivičnog dela u smislu čl. 87 KZ oduzeta nepokretnost, tačnije plac i kuća koju su okrivljeni koristili kao laboratoriju u kojoj je spravljana marihuana.

i trajnog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u smislu čl. 34 Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.

Kroz predmete tužilaštva SK 24/12, SK 27/12, SK 28/12, SK 33/12 i SK 38/12 zaključeno je pet sporazuma o priznanju krivičnog dela s petoro okrivljenih, čime je rešen kompletan krivični postupak protiv pripadnika ove organizovane kriminalne grupe. Ne treba dodatno isticati koliko su na ovaj način tužilaštvo i sud rasterećeni, kao i koliko je zaključenje ovih sporazuma s ovolikim brojem okrivljenih pojednostavilo i ubrzalo vođenje krivičnog postupka protiv ovih organizovanih kriminalnih grupa, ali i ostavilo prostora tužilaštvu i sudu da postupaju u drugim krivičnim predmetima.

Odredbom čl. 314 st. 1 tač. 4 ZKP predviđeno je da sporazum o priznanju krivičnog dela mora sadržati i odluku o troškovima krivičnog postupka, o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i o imovinskopravnom zahtevu, ukoliko je podnet, dok čl. 314 st. 2 tač. 3 ZKP predviđa da sporazum može sadržati i odluku u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela koja će biti oduzeta od okrivljenog. Nesumnjivo je da sporazumi sadrže odluke o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom ili odluke o trajnom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, ukoliko ta imovina ili imovinska korist postoji u konkretnim slučajevima. Međutim, tužilaštvo je u predmetima SK 20/12 i SK 22/12 postiglo u sporazumima s okrivljenima dogovor da im se vrati imovina koja im je bila privremeno oduzeta u smislu čl. 147 ZKP, a sud je potom prihvatao svojim odlukama takve sporazume. Nije sporno da se sporazumom može dogovoriti kako oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela ili imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, tako i njihovo vraćanje, ali bi se možda moglo postaviti pitanje celishodnosti ugovaranja ovakve prestacije suda, kada je članom 151 ZKP već *ex lege* predviđeno da se predmeti koji su u toku postupka privremeno oduzeti vraćaju držaocu ako prestanu razlozi zbog kojih su privremeno oduzeti, a ne postoje razlozi za njihovo trajno oduzimanje. Ipak, motivi obe strane ovde nisu od važnosti,²² već je važno da je u pitanju zakonito postupanje tužilaštva i da nema smetnje da se ovakva praksa nastavi i u budućnosti.

Pomenućemo da za razliku od oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, čije je oduzimanje Krivični zakonik članom 91 mandatorno predvideo, imovina proistekla iz krivičnog dela predstavlja teritoriju oko koje tužilaštvo i okrivljeni mogu da pregovaraju i u praksi to i čine. Procena tužilaštva se ovde svodi na vaganje između interesa tužioca da oduzme određenu imovinu okrivljenom s jedne strane, i interesa države, čiji je reprezentant javni tužilac u krivičnom postupku, da se efikasno okonča krivični postupak protiv istog okrivljenog.²³ Naravno, tužilac vaganje vrši samo u situacijama kada oceni da je skupčano s velikim teškoćama da u redovnom krivičnom postupku ishodi oba cilja.

Kada je u pitanju pravo na žalbu protiv odluke o sporazumu o priznanju krivičnog dela, predviđeno čl. 319 ZKP, treba reći da čl. 319 st. 3 ZKP eksplicitno predviđa da je žalba dozvoljena protiv presude kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela, i to u roku od osam dana od

22 Motiv okrivljenih može ležati u njihovoj želji da im se što pre vrate u državinu ili svojinu stvari za koje u postupku nije utvrđeno da postoji titulus po kome bi bile oduzete, i da prosto ne žele da čekaju naknadno postupanje suda kojim bi im se vraćali ti predmeti, već žele da kroz presudu kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela odmah dobiju izvršnu ispravu na osnovu koje mogu da zatraže vraćanje oduzetih stvari. S druge strane, ako je već postignut sporazum s okrivljenima, tužilaštvo nema razloga da im u tom delu ne izađe u susret.

23 Dr Goran P. Ilić i dr., *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd 2012, 671.

dana dostavljanja presude, ali samo iz razloga koje predviđa čl. 338 st. 1 ZKP²⁴ ili ako se presuda ne odnosi na predmet sporazuma (čl. 314 ZKP). S druge strane, protiv rešenja kojim se sporazum o priznanju krivičnog dela odbacuje ili odbija, žalba nije dozvoljena. Presude Višeg suda u Beogradu, Posebnog odeljenja Spk Po1 br. 1/12 od 07.03.2012. godine, Spk Po1 br. 7/12 od 23.03.2012. godine, Spk Po1 br. 8/12 od 26.03.2012. godine, Spk Po1 br. 12/12 od 27.03.2012. godine i Spk Po1 br. 11/12 od 25.05.2012. godine, kojima su prihvaćeni sporazumi o priznanju krivičnog dela zaključeni između Tužilaštva za organizovani kriminal i okrivljenih, postale su automatski pravosnažne, jer su se stranke na ročištu za odlučivanje po sporazumu iz čl. 315 ZKP odrekle prava na žalbu. Međutim, mišljenja smo da ovakva praksa nije dobra, bez obzira što dodatno ubrzava okončanje postupka po sporazumu.

Naime, rokovi za ulaganje žalbe su kratki, i retko će se kada pojaviti potreba da se žalba uloži, kada je već sve sporazumom dogovoreno i na ročištu pred sudom potvrđeno. Ipak, bez obzira na dogovor stranaka, mogu se pojaviti situacije u kojima će postojati potreba da se žalba na odluku suda uloži, i to opravdano, pa nema potrebe lišavati se ovog redovnog pravnog leka koji ne doprinosi preteranoj dilaciji postupka, a može biti od koristi. Ilustrovaćemo šta želimo da kažemo jednim primerom iz prakse.

U već pomenutom predmetu Tužilaštva za organizovani kriminal SK 1/12, Tužilaštvo za organizovani kriminal se dogovorilo s desetoricom od jedanaest okrivljenih da plate troškove krivičnog postupka, dok je s jednim od okrivljenih postignut dogovor da se oslobodi plaćanja troškova krivičnog postupka, jer je tužilaštvo imalo uvid u njegovo loše imovno stanje i taj dogovor postao je sastavni deo sporazuma zaključenog između tužilaštva i okrivljenog. U presudi Spk Po1 br. 24/12 od 17.05.2012. godine, Viši sud u Beogradu, Posebno odeljenje prihvatio je sporazum tužilaštva i okrivljenog kojim se okrivljeni oslobađa plaćanja troškova krivičnog postupka, ali je očiglednom omaškom obavezao okrivljenog da plati troškove krivičnog postupka u iznosu od 75.440 dinara. Imajući u vidu da sud sporazum o priznanju krivičnog dela može prihvatiti samo integralno, a ne parcijalno, niti sme bilo šta u njemu izmeniti, okrivljeni i njegov branilac izjavili su žalbu protiv presude kojom se prihvata sporazum, a tužilaštvo je žalbu podržalo. Nakon toga je Apelacioni sud u Beogradu, Posebno odeljenje, rešenjem Kž1 Po1 br. 14/12 od 29.06.2012. godine usvojio žalbu okrivljenog, ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio Višem sudu u Beogradu, Posebnom odeljenju na ponovno suđenje. U ponovljenom postupku ovaj nedostatak je otklonjen i presuda je postala pravosnažna.

Iz rečenog se može izvesti zaključak da je ipak korisno ostaviti pravo na žalbu, jer se i sudu može desiti da pogreši i da presuda kojom se sporazum prihvata ne bude istovetna sa sadržajem prihvaćenog sporazuma, što je nedostatak koji se brzo i efikasno može otkloniti u žalbenom postupku. Da su se stranke i ovde odrekle prava na žalbu, moralo bi se ići na zahtev za zaštitu zakonitosti prema Vrhovnom kasacionom sudu, što bi svakako znatno duže trajalo nego situacija u kojoj stranke sebi ostave pravo da podnesu žalbu i eventualnu spornu situaciju tako reše pred nadležnim drugostepenim sudom.

24 Reč je o situacijama u kojima; jedna od strana smatra da delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; da je krivično gonjenje zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe.

Konkretan primer iz prakse nedvosmisleno ukazuje da nisu opravdane primedbe pojedinih autora koji kritikuju mogućnost ulaganja žalbe na presudu kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela.²⁵ Zaključak ovih autora da pravo na žalbu samo može da doprinese odugovlačenju postupka po priznanju sporazuma o krivičnom delu biće pobijen našim argumentom da i sud, kao treći nužan procesni subjekat u postupku koji se vodi po sporazumu o priznanju krivičnog dela, može nenamerno da povredi prava koja je okrivljeni stekao sporazumom. Šta činiti u takvoj situaciji u praksi i kako zaštititi okrivljenog? Tek bi ulaganje vanrednog pravnog leka dovele do odugovlačenja krivičnog postupka. Zato treba ostaviti okrivljenom i tužiocu pravo na žalbu kao redovan pravni lek, makar ona u većini slučajeva ostala neiskorišćena.

Nesumnjiv napredak u odnosu na zakonsku regulativu ZKP iz 2001. godine predstavlja i odredba čl. 313 st. 2 ZKP prema kojoj prilikom zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela okrivljeni mora imati branioca. Time je otklonjen nedostatak ZKP iz 2001. godine, koji u čl. 282v st. 1 tač. 5 predviđa da okrivljeni mora imati branioca tek na ročištu na kome sud odlučuje o sporazumu o priznanju krivice. Pošto okrivljeni mora imati branioca već prilikom zaključenja sporazuma, on ima obezbeđenu stručnu pomoć još u fazi pregovora s tužiocem. U skladu s tim, isključena je mogućnost da tužilac zaključi sporazum s okrivljenim koji nema branioca i tako eventualno iskoristi pravnu neobrazovanost okrivljenog, čime su bolje zaštićena prava okrivljenih lica u postupku.

Zanimljivo pitanje predstavlja i obim tema oko kojih okrivljeni i njegov branilac mogu da pregovaraju s tužiocem i da oko tih pitanja postignu saglasnost. Nije sporno da postoje elementi koje sporazum o priznanju krivičnog dela mora da sadrži (obligatorni elementi – čl. 314 st. 1 ZKP), kao i elementi koje sporazum o priznanju krivičnog dela može da sadrži (fakultativni elementi – čl. 314 st. 2 ZKP). Reč je o davanju odgovora na pitanje da li je moguće da javni tužilac s okrivljenim i njegovim braniocem postigne sporazum i o nekim drugim spornim pitanjima, van kruga ovih elemenata koja su taksativno nabrojana u čl. 314 ZKP, ili je u pitanju *numerus clausus* tema oko kojih je moguće postići sporazum?

Na ovo pitanje ZKP ne daje izričit odgovor, ali praksa postupanja Tužilaštva za organizovani kriminal govori u prilog tezi da je moguće postići dogovor i o elementima koji nisu navedeni u čl. 314 ZKP, ali da taj dogovor ostaje u sferi „džentlenskog dogovora“ između tužilaštva i odbrane i ne može činiti sastavni deo sporazuma o priznanju krivičnog dela. U praksi Tužilaštva za organizovani kriminal ovaj problem je prevaziđen tako što tužilaštvo u zapisnike o pregovaranju²⁶ s okrivljenima unosi sadržaj dogovora o pitanjima koja ne mogu formalno ući u sadržaj sporazuma i jedan primerak tog zapisnika ostavlja odbrani kao dokaz da je zaista postignut dogovor s tužilaštvom o tim temama. Naravno, sud presudom prihvata samo pitanja koja su obuhvaćena sporazumom, pa ne postoji efikasan zakonski mehanizam da se tužilaštvo natera da poštuje obaveze

25 Videti dr Stanko Bejatović, *op. cit.*, 113.

26 Zapisnik o pregovaranju, kao i zapisnik o priznanju, predstavljaju obavezan deo procedure vođenja pregovora između svih tužilaštava na teritoriji Republike Srbije i okrivljenih, a predviđeni su obaveznim uputstvom o primeni i zaključenju sporazuma o priznanju krivice Republičkog javnog tužilaštva A br. 299/09 od 22.10.2009. godine. O potrebama simplifikacije procedure pregovaranja i manjkavostima ovog uputstva već smo pisali (Videti Predrag Četković, „Primena sporazuma o priznanju krivice u praksi“, *Tužilačka reč* br. 22/2012, Beograd 2012, 46), pa se ne bismo na tome posebno zadržavali.

koje preuzme u zapisniku o pregovaranju.²⁷ Ipak, u praksi postupanja Tužilaštva za organizovani kriminal nije bilo situacija da tužilaštvo ne poštuje dogovore koje je preuzelo iz ovih zapisnika, a poštovanje dogovora bi trebalo očekivati i od drugih tužilaštava. Ne samo što se kod postizanja dogovora između stranaka u ovoj situaciji očekuje da obe postupaju u dobroj veri, već po pravilu ovim zapisnikom obaveze prihvata isključivo tužilaštvo. S obzirom na to da je tužilaštvo stranka u postupku,²⁸ ali istovremeno i državni organ, dakle neko ko je po prirodi stvari dužan da postupa nepristrasno i da se ne vodi bilo kakvim ličnim interesima i osećanjima u postupku, ne postoji bojazan da tužilaštvo neće i *pro futuro* poštovati obaveze koje na ovaj način preuzme.

Što se tiče kruga pitanja oko kojih su se Tužilaštvo za organizovani kriminal i okrivljeni dogovarali, a koja nisu bila obuhvaćena sporazumom o priznanju krivičnog dela, reč je o sledećem:

- 1) tužilaštvo se obavezivalo da se pozitivno izjasni o budućem predlogu okrivljenih za izvršenje domaće krivične presude uz premeštaj u drugu državu kao zemlju njihovog državljanstva i prebivališta, u smislu odredbe čl. 80 Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima Republike Srbije;
- 2) tužilaštvo je preuzimalo obavezu da se po proteku 2/3 (dve trećine) izdržane kazne, u zavisnosti od vladanja okrivljenih za vreme izdržavanja kazne i postignutom svrhom kažnjavanja, pozitivno izjasni o osnovanosti molbe okrivljenih za uslovni otpust u smislu čl. 46 KZ;
- 3) tužilaštvo se obavezivalo da se izjasni da nije saglasno da se okrivljeni upućuju na izdržavanje kazne zatvora u Posebno odeljenje za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala u smislu odredbe čl. 15 st. 2 i st. 3 Zakona o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala kada za to dođe vreme;
- 4) tužilaštvo se saglašavalo i da podrži buduće molbe okrivljenih da budu upućeni na izdržavanje kazne zatvora u određenu kazneno-popravnu ustanovu na teritoriji Republike Srbije;
- 5) ukoliko je okrivljenima bio određen pritvor, tužilaštvo se u pojedinim slučajevima prihvatilo obaveze da se nakon objavljivanja presude kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela između javnog tužioca i okrivljenog, saglasi s predlogom odbrane da se okrivljenima ukine pritvor.

Kada je u pitanju poslednji navedeni slučaj, potpuno jasnim smatramo zakonske odredbe koje kažu da je sud organ koji u krivičnom postupku može odrediti ili ukinuti pritvor, odakle nedvosmisleno proishodi da tužilaštvo i okrivljeni ni u kom slučaju ne mogu u sporazumu disponirati određivanjem ili ukidanjem pritvora. Zato smatramo da na postoji dilema koju postavljaju određeni autori oko toga može li sporazum o priznanju krivičnog dela sadržati i sporazum okrivljenog i tužioca u vezi s pritvorom.²⁹ Mišljenja smo da ne može, jer ne samo da sporazum o priznanju krivičnog dela, u skladu s čl. 314 ZKP, ne može sadržati ovu vrstu dogovora kao element

27 Na ovom mestu treba pomenuti da je u praksi postupanja nekih nižih tužilaštava na teritoriji Republike Srbije bilo situacija da sud od njih zahteva da mu dostave zapisnik o pregovaranju i zapisnik o priznanju uz sporazum o priznanju krivice. Kako su ova dva zapisnika interna akta tužilaštva, čije sačinjavanje je određeno obaveznim uputstvom RJT kao internim aktom, ne vidimo zakonsko uporište na osnovu koga bi sud imao pravo da vrši uvid u ove zapisnike, niti smatramo da ova akta mogu zakonski vezivati tužioca, već stvaraju isključivo moralnu obligaciju. Akt koji je za sud bitan, i čiji sadržaj bi trebalo eventualno pretočiti u presudu kojom se prihvata sporazum, jeste isključivo sporazum o priznanju krivičnog dela, i samo njega treba dostavljati sudu.

28 A po ZKP iz 2011. godine do optuženja tužilaštvo je i organ postupka, čije su prerogative proširene ovim Zakonikom, pa je samim tim oboriva pretpostavka da će objektivno postupati.

29 Siniša Petrović, „Sporazum o priznanju krivičnog dela“, *Bilten Višeg suda u Beogradu*, br. 83/2013, Beograd 2013, 67.

sporazuma (bilo obligatorni ili fakultativni), već je članom 213 st. 1 ZKP određeno da se pritvor određuje rešenjem nadležnog suda, a članom 214 st. 1 ZKP je utvrđeno da se pritvor u istrazi može odrediti, produžiti ili ukinuti rešenjem sudije za prethodni postupak ili veća iz čl. 21 st. 4 ZKP, dok čl. 216 st. 1 ZKP kaže da se od predaje optužnice sudu pa do upućivanja okrivljenog na izdržavanje krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode, pritvor može odrediti, produžiti ili ukinuti rešenjem veća. Dakle, dileme ovde uopšte nema. Tužilaštvo se samo može saglasiti s predlogom odbrane za ukidanje pritvora, ili može preuzeti obavezu da i samo predloži ukidanje pritvora (što je manje verovatno da će u praksi činiti), ali nikako ne može u sporazumu ili u zapisniku o pregovaranju na sebe preuzeti obavezu da se okrivljenom ukine pritvor, iz prostog razloga što o tome ne odlučuje. Ovakav stav potvrđen je i presudom Apelacionog suda u Beogradu, Posebnog odeljenja KŽ1 Po1 br. 23/12 od 01.02.2013. godine. Naime, u predmetu Tužilaštva za organizovani kriminal SK 29/12 tužilaštvo je u zapisniku o pregovaranju preuzelo obavezu da se, nakon objavljivanja presude kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela između javnog tužioca i okrivljenog, saglasi s predlogom odbrane da se okrivljenom ukine pritvor, što je tužilaštvo i učinilo. Međutim, kako sud nije prihvatio ovaj predlog odbrane koji je podržan od strane tužilaštva, odbrana je pisala žalbu na presudu kojom se prihvata sporazum s obrazloženjem da sud nije prihvatio dogovor tužilaštva i odbrane oko pritvora, koju je Apelacioni sud pomenutom presudom odbio.

Kao sporno pitanje u praksi moglo bi da se pojavi i pitanje da li presuda kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela mora da sadrži „preslikan“ sadržaj sporazuma, ili sud ima ovlašćenje da izlazi van granica sadržaja sporazuma i, ako može, do koje mere to može činiti. Mišljenja smo da sud u presudi kojom prihvata sporazum može izvršiti konkretizaciju određenih tačaka koje su uopšteno regulisane sporazumom, ali ta konkretizacija mora biti učinjena isključivo u okvirima odrednica koje su prihvaćene sporazumom, a nikako mimo ili izvan ovih odrednica. Daćemo i primer na šta ciljamo. U predmetu Tužilaštva za organizovani kriminal SK 24/12 tužilaštvo je s okrivljenom sklopilo sporazum o priznanju krivičnog dela u kome je tačkom 2 sporazuma predviđeno da se okrivljenoj zbog izvršenja produženog krivičnog dela poreske utaje izrekne kazna zatvora u trajanju od jedne godine, dok je tačkom 3 sporazuma predviđeno da su tužilaštvo i okrivljena postigli dogovor da sud odredi da se ova kazna izvrši tako što okrivljena ne sme napuštati prostorije u kojima stanuje, osim u slučajevima propisanim zakonom koji uređuje izvršenje krivičnih sankcija. Iz ovakve formulacije jasno je da je u pitanju jedna uopšteno regulisana tačka sporazuma, koju je potom Viši sud u Beogradu, Posebno odeljenje, konkretizovao u presudi Spk Po1 br. 42/2012 od 22.10.2012. godine, jasnije određivši način izvršenja kazne. Način izvršenja je konkretizovan tako što je sud u presudi predvideo da osuđena sme napuštati prostorije u kojima stanuje samo kada odlazi na posao i vraća se s posla, određivši tačno vreme njenog izlaska iz stana i vraćanja u stan, kao i adresu s koje kreće i na koju odlazi do posla. Ovakva konkretizacija je sasvim primerena, jer u trenutku zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela u nekim situacijama tužilaštvo i okrivljeni neće raspolagati svim detaljima, pa će sud morati da izvrši detaljnije određenje obaveza iz pojedinih tačaka sporazuma. Važno je samo da ta konkretizacija ne ide van uopštenih granica koje sporazum o priznanju krivičnog dela postavlja, jer bi takvo postupanje bilo nezakonito. Sud ne može da nameće osuđenom licu nove obaveze presudom kojom prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela, već samo može da sporazum prihvati onako kako su ga tužilaštvo i okrivljeni zaključili, ili da ga odbije odnosno odbaci ako za to postoje zakonom predviđeni razlozi.

Naslanjajući se na napred kazano, trebalo bi se osvrnuti i na primedbe vezane za čl. 314 st. 1 tač. 3 ZKP, u kome stoji da obavezan element sporazuma o priznanju krivičnog dela predstavlja i sporazum tužioca i okrivljenog o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije. Zamerka ovako formulisanoj zakonskoj normi jeste da iz nje proizlazi da bi se stranke na osnovu ovakve formulacije mogle sporazumeti i samo o rasponu kazne u okviru raspona koji zakon predviđa, pa da bi se sudiji onda prepuštalo da u okviru dogovorenog raspona izrekne konkretnu visinu kazne.³⁰ Dopustiti sudu da kod sporazuma konkretizuje kaznu iz sporazuma o priznanju krivičnog dela nije logično, jer on u postupku (ne)prihvatanja sporazuma nema ovlašćenja da ceni olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, pa stoga ne može ni da pravilno konkretizuje kaznu u okvirima raspona.

Teorijski gledano, zaista je moguća situacija kakvu su citirani autori opisali. Međutim, u praksi Tužilaštva za organizovani kriminal nije bilo nijedne situacije u kojoj su se tužilaštvo i okrivljeni dogovarali o rasponu kazne ili druge krivične sankcije, već je svaki put dogovorena konkretna kazna ili krivična sankcija. Razlog za ovakvo postupanje vrlo je jednostavan – reč je o motivima okrivljenih za zaključenje sporazuma. Jedan od važnih motiva koji vodi okrivljene prilikom zaključenja sporazuma jeste prekidanje neizvesnosti koja prati tok svakog krivičnog postupka. Svakako je jedna od najgorih stvari koje okrivljenog tište tokom krivičnog postupka neizvesnost oko konca krivičnog postupka, odnosno to što ne zna da li će u finalu postupka biti osuđen i na koju kaznu će biti osuđen. Važan segment zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela je taj što njegovim zaključenjem okrivljeni prekida tu neizvesnost i dobija jasnu sliku o tome šta ga čeka na kraju krivičnog postupka. Imajući rečeno u vidu, sasvim je izvesno da i u budućnosti okrivljeni neće pristajati na zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela u kome će biti definisan samo raspon kazne, a ne konkretna visina kazne ili druge krivične sankcije koja će mu po sporazumu biti izrečena, jer bi time sebe nepotrebno izložio daljoj neizvesnosti vezanoj za okončanje krivičnog postupka. Ipak, bez obzira na praktična iskustva, de lege ferenda bi trebalo eventualnim budućim izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku brisati reči „ili rasponu kazne“ kako se ne bi ostavljala mogućnost pri zaključenju sporazuma da se kazna ili druga krivična sankcija odredi samo u rasponu, a ne i konkretno.

Kao zamerka iz ugla zakonodavne tehnike, mogla bi se pomenuti odredba čl. 313 ZKP. U tom članu na nekoliko mesta zakonodavac govori o optužnici, njenom podizanju i potvrđivanju, a nigde ne pominje optužni predlog kao formu optužnog akta kojim javni tužilac pokreće skraćeni postupak shodno čl. 499 st. 1 ZKP. Pored toga, iz formulacije teksta odredbe čl. 313 ZKP ne može se utvrditi u kojoj fazi skraćenog postupka se može zaključiti sporazum o priznanju krivičnog dela, s obzirom da se u skraćenom postupku ne donosi naredba o sprovođenju istrage, koja predstavlja inicijalni momenat od koga se može zaključiti sporazum. Stoga je ovde trebalo jasnije definisati period u kome je moguće zaključiti sporazum o priznanju krivičnog dela, uzimajući u obzir i skraćeni postupak, kako se ne bi stvarale nedoumice oko toga može li se u skraćenom postupku zaključiti sporazum o priznanju krivičnog dela (što ne bi smelo da bude sporno) i koji je inicijalni momenat od koga se sporazum može zaključiti. Krivična dela koja se vode po skraćenom postupku nisu često prisutna u praksi Tužilaštva za organizovani kriminal, ali će ovakva zakonska formulacija svakako izazvati brojne dileme kada počne primena ZKP iz 2011. godine u osnovnim tužilaštvima na teritoriji Republike Srbije.

30 Dr Milan Škulić i dr Goran Ilić, *op. cit.*, 99.

U odnosu na rešenja predviđena ZKP iz 2001. godine, možemo se složiti s konstatacijom da je po rešenjima koja predviđa Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine položaj oštećenog bitno pogoršan, s obzirom na to da se oštećeni sada ne poziva na ročište za odlučivanje o sporazumu o priznanju krivičnog dela, ne može uložiti žalbu protiv presude kojom se prihvata sporazum, niti sudija ima dužnost da proverava da li je sporazum o priznanju krivičnog dela u interesu oštećenog, odnosno da li su zaključenjem sporazuma povređena prava oštećenog.³¹

U modernim krivičnim postupcima sve više dolazi do uobličjenja koncepta *victim participation* koji je zasnovan na pravičnosti prema žrtvi, njenom poštovanju i uvažavanju njenog dostojanstva.³² Činjenica je da pomenuta rešenja nisu u skladu s ovim konceptom, i da položaj oštećenog po aktuelnim rešenjima ZKP iz 2011. godine nije na zavidnom nivou. Poređenja radi, jedno od posebno osetljivih pitanja u engleskom pravu jeste položaj žrtve u odnosu na sporazum javnog tužioca i optuženog o priznanju krivičnog dela. U Engleskoj su nakon slučaja *Robin Peverett* donete nove smernice za zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela, koje obavezuju tužioca da vodi računa i o interesu žrtve.³³

Kada se iz aspekta položaja oštećenog analizira praksa postupanja Tužilaštva za organizovani kriminal, može se konstatovati da je ona relativno siromašna. Razlog za tako nešto treba potražiti u strukturi krivičnih dela za koja u praksi ovo tužilaštvo najčešće vrši krivični progon okrivljenih. Dobar deo ovih krivičnih dela čine tzv. krivična dela bez žrtve (*victimless crimes*), kod kojih i ne postoji oštećeni kao fizičko lice – žrtva (npr. udruživanje radi vršenja krivičnih dela iz čl. 346 KZ, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ, nedozvoljena proizvodnja, držanje, nošenje i promet oružja i eksplozivnih materija iz čl. 348 KZ i dr.). Ipak, i kada se okrivljeni procesuiraju za krivična dela kod kojih postoji oštećeni (npr. prevara iz čl. 208 KZ), tužilaštvo u dosadašnjoj praksi nije insistiralo na sporazumevanju s okrivljenim oko imovinskopravnog zahteva, već je u sporazumima stajalo da se tužilac i okrivljeni sporazumevaju da se oštećeni uputi da svoj imovinskopravni zahtev ostvaruje u parnici. Tako su tužilaštvo za organizovani kriminal i okrivljeni u predmetu SK 5/12 tačkom 5 sporazuma predvideli da su saglasni da se oštećeni upute na parnicu radi ostvarenja imovinskopravnog zahteva, nakon čega je Viši sud u Beogradu, Posebno odeljenje, u svojoj presudi Spk Po1 br. 6/2012 od 22.03.2012. godine konstatovao da prihvata sporazum u tom delu i da upućuje oštećene u parnicu jer podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za delimično presuđenje imovinskopravnog zahteva. Slično postupanje tužilaštva može se videti i u predmetu SK 26/12, gde su se tužilaštvo i okrivljeni sporazumeli da se lica oštećena prevarom upute na parnicu radi ostvarivanja imovinskopravnog zahteva, a što je sud prihvatio kao deo sporazuma svojom presudom Spk Po1 br. 50/12 od 23.11.2012. godine. Činjenica je da ni u jednom predmetu Tužilaštva za organizovani kriminal nismo naišli na situaciju u kojoj je došlo do sporazumevanja okrivljenog i tužioca oko imovinskopravnog zahteva oštećenog, već su oštećeni po pravilu upućivani na parnicu, što govori da položaj oštećenih kod zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela nije najbolje uređen, jer se po postojećim rešenjima ne može ni očekivati bitno drugačija praksa u postupanju tužilaštva i suda po ovom pitanju. Treba kazati da je i ranije praksa sudova bila takva da u većini slučajeva nisu u krivičnom postupku odlučivali o imovinskopravnim zahtevima oštećenih. Ipak,

31 *Ibidem*, 100.

32 Tako su pod uticajem ovog modela u japanskom krivičnom postupku od 2000. godine uvedena dva modaliteta učešća žrtve: izjašnjenje žrtve (*Victim's Statement of Opinion*) i sistem učešća žrtve (*Victim Participation System*). Dr Goran P. Ilić, „O položaju oštećenog u krivičnom postupku“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* br. 1/2012, Beograd 2012, 138.

33 *Ibidem*, 143, fn. 22.

može se konstatovati da se upućivanjem na parnicu radi ostvarivanja imovinskopravnog zahteva ne vređaju prava oštećenih lica,³⁴ već se samo produžavaju rokovi u kojima će (sada parnični) sud odlučiti o imovinskopravnom zahtevu oštećenog. Donošenjem presude o krivičnoj stvari gradi se podloga oštećenom da lakše dođe do materijalnog obeštećenja kroz parnični postupak.

Inicijativa za zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela može poteći kako od javnog tužioca tako i od okrivljenog. Što se tiče dosadašnje prakse postupanja Tužilaštva za organizovani kriminal, može se izneti zaključak da su do sada inicijativu za zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela iznosili isključivo okrivljeni, te da su svi dosadašnji sporazumi zaključivani po inicijativi okrivljenih i njihovih branilaca. Razlog ovakve prakse leži u više razloga. Pre svega, krivična dela za koja je nadležno da goni Tužilaštvo za organizovani kriminal jesu u većini slučajeva krivična dela s visokom gornjom granicom predviđene kazne. Stoga okrivljeni strahuju od izricanja visokih zatvorskih kazni i sigurno je da zaključivanjem sporazuma pokušavaju da izbegnu izricanje kazni koje bi gravitirale ka maksimumu. Jedini zakonit način da utiču na visinu kazne jeste pregovaranje s tužilaštvom, što može da donese dobrobit u postupcima koje vodi Tužilaštvo za organizovani kriminal, jer su kazne izrečene pred Višim sudom u Beogradu, Posebnim odeljenjem, po pravilu zatvorske.³⁵ s druge strane, tužilaštvo često poseduje dokazni materijal kojim može da dokaže krivicu okrivljenog i u slučaju da se ide u redovan krivični postupak, pa nema potrebu da ishitreno ulazi u pregovore. Dokazni materijal obezbeđen je kako klasičnim dokaznim radnjama, tako i posebnim dokaznim radnjama, koje osnovna tužilaštva ne mogu da koriste, pa je verovatno iz tog razloga u praksi ovog tužilaštva inicijativa za zaključenje sporazuma redovno na strani okrivljenog i njegove odbrane.

Veoma zanimljivo pitanje za praksu postupanja kako tužilaštva, tako i suda, jeste pitanje upotrebljivosti presuda donetih po sporazumu o priznanju krivičnog dela kao dokaznog materijala u redovnom toku krivičnog postupka za saokrivljene koji nisu zaključili sporazum. Nakon pravosnažnosti presude kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela okrivljeni dobija status osuđenog lica i protiv njega se više ne vodi krivični postupak, pa nema obavezu a ni razlog da prisustvuje daljem toku glavnog pretresa.

Osnovno pitanje koje se ovde postavlja jeste da li pravosnažnu presudu kojom se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela izvesti u daljem toku krivičnog postupka protiv okrivljenih kao dokaz, bez pozivanja osuđenih da svedoče, ili ne izvoditi presudu kao dokaz već zvati osuđene da svedoče? Ili možda i izvoditi presudu kao dokaz i zvati lica osuđena po sporazumu kao svedoke? Ukoliko bismo prihvatili stav da osuđena lica treba zvati naknadno kao svedoke u krivičnom postupku protiv saokrivljenih, prvo pitanje koje nam se postavlja jeste da li neko lice može učestvovati u istom krivičnom postupku kao okrivljeni u jednoj fazi, a potom kao svedok u drugoj fazi? U postupanju sudova i tužilaštava po ZKP iz 2001. godine bilo je ovakvih situacija i verovatno ih još ima u redovnim postupcima. Može se postaviti i pitanje da li odredba čl. 406 st. 1 tač. 5 ZKP iz 2011. godine delom otklanja ovu dilemu tako što je propisano će se upoznavanje sa sadržinom zapisnika o iskazima već osuđenih saučesnika u krivičnom delu obaviti primenom čl. 405

34 Vesko Krstajić, *op. cit.*, str. 63.

35 Zanimljivo je da je praksa postupanja kod zaključenja sporazuma o priznanju krivice pred osnovnim tužilaštvima bitno drugačija. Primera radi, u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu neretko je tužilac taj koji ponudi zaključenje sporazuma i znatan broj sporazuma biva zaključen po inicijativi tužioca.

ZKP³⁶, i to kada je reč o iskazima saoptuženih prema kojima je krivični postupak razdvojen ili je već okončan osuđujućom presudom. Ipak, mišljenja smo da ovom odredbom nisu definisane sve situacije koje se odnose na sporazum o priznanju krivičnog dela. Odredba čl. 406 ZKP govori o iskazima okrivljenih koji su osuđeni. Kako se sporazum o priznanju krivičnog dela može zaključiti, shodno čl. 313 st. 1 ZKP, od momenta donošenja naredbe o sprovođenju istrage pa do izjašnjenja optuženog na glavnom pretresu, moguće je da okrivljeni zaključi sporazum s tužilaštvom odmah nakon donošenja naredbe, pa da njegov iskaz u krivičnom postupku uopšte ne postoji. Moguća je i situacija da se okrivljeni brani ćutanjem pre zaključenja sporazuma, pa se postavlja pitanje dokazne vrednosti čitanja takvog iskaza. Moguća je, takođe, da okrivljeni u istrazi negira priznanje, a da potom odluči da zaključi sporazum o priznanju krivičnog dela. Da li onda treba čitati njegov iskaz iz krivičnog postupka ili iskaz iz sporazuma? Očigledno je da se odredbom čl. 406 st. 1 ZKP ne mogu obuhvatiti sve situacije vezane za davanje iskaza u postupku zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela, već samo neke od njih.

Pored spornog teorijskog aspekta, protiv pozivanja osuđenih lica kao svedoka govore i neki praktični aspekti. Svakako da je jedan od čestih motiva okrivljenih da zaključe sporazum o priznanju krivičnog dela i okončanje krivičnog postupka protiv njih u kratkom roku, uz izbegavanje dugog suđenja i mučne forenzičke atmosfere koja počesto prati krivične postupke pred Višim sudom u Beogradu, Posebnim odeljenjem. Ako bi znali da će i posle zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela opet morati da se pojavljuju u krivičnom postupku i svedoče, pitanje je da li bi se neki od okrivljenih uopšte odlučili na zaključenje sporazuma. Pitanje da li će posle donošenja presude po sporazumu morati ponovo da se pojavljuju u krivičnom postupku jedno je od češćih koje okrivljeni postavljaju tužilaštvu prilikom pregovora oko zaključenja sporazuma.³⁷

S druge strane, ako se osuđena lica ne bi pozivala na glavni pretres i ne bi svedočila, da li bi na taj način bilo povređeno pravo na odbranu saokrivljenih koji su još uvek u krivičnom postupku? Oni su u takvoj situaciji lišeni prava da ispituju ranije osuđene na glavnom pretresu, da navode njihovog svedočenja sučele s ostalim dokazima u postupku. Ovim trpi i načelo neposrednosti, jer sud nije u mogućnosti da neposredno izvede dokaz saslušanja osuđenog koji je prethodno priznao krivično delo, pošto je nesumnjivo da ispitivanje *in vivo* gradi ili razgrađuje nečiji dokazni kredibilitet pred sudom (na to utiču brojni faktori poput stava tog lica, uverljivosti njegovog nastupa pri davanju iskaza, facijalne ekspresije u toku davanja iskaza i slično).³⁸

Ako bi se pak prihvatio stav da osuđena lica ne treba pozivati kao svedoke u daljem toku krivičnog postupka protiv saokrivljenih, onda se postavlja pitanje dokaznog dometa presuda kojima se prihvataju sporazumi o priznanju krivičnog dela. U kom obimu ove presude mogu biti dokaz i šta se njima može dokazati? Jasno je da okrivljeni zaključenjem sporazuma priznaju izvršenje onoga što se njima stavlja na teret, ali da li svojim priznanjem automatski terete i saokrivljene? U praksi Tužilaštva za organizovani kriminal okrivljeni su po sporazumu priznavali kompletne dispozitive naredbe o sprovođenju istrage ili optužnog akta, ukoliko opis njihovih radnji izvršenja nije mogao bez teškoća da se razdvoji od radnji ostalih saokrivljenih. To, međutim, ne

36 Čl. 405 ZKP propisuje da će se upoznavanje s ovim zapisnicima učiniti tako što će se izvršiti uvid u njih, a po potrebi predsednik veća može ukratko izneti njihovu sadržinu ili ih pročitati.

37 Da po ovom pitanju još uvek ne postoji praksa postupanja u sudu jasno kažu i neke sudije Višeg suda u Beogradu, Posebnog odeljenja. Videti Siniša Petrović, *op. cit.*, 68.

38 Nije sporno da je ocena dokaza veoma složen proces, koji uključuje razna znanja u zavisnosti od predmeta spora, pre svega logiku i psihologiju. Dr Zagorka Jekić, *Dokazi i istina u krivičnom postupku*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1989, 43.

znači da oni svojim priznanjem znaju sve o radnjama saokrivljenih i da to znači da terete i ostale okrivljene. Naprotiv, bilo je situacija u kojima sami okrivljeni kažu da uopšte ne poznaju neke od okrivljenih koji se pominju kao članovi organizovane kriminalne grupe, niti šta znaju o njihovim radnjama u grupi.³⁹ Zato smo mišljenja da bi presude po sporazumima trebalo izvoditi kao dokaz, ali samo određenih okolnosti, a ne svega što u tim presudama piše. Neko opšte pravilo se ne može ustanoviti, već bi sud ad hoc morao da ceni šta je dokazano presudom po sporazumu o priznanju krivičnog dela (npr. ako trojica okrivljenih priznaju da su bili pripadnici organizovane kriminalne grupe, onda se presude po sporazumu mogu koristiti kao dokaz da je postojala i delovala organizovana kriminalna grupa, ali ne i da su ostali okrivljeni bili njeni pripadnici. Okolnost ko je još od okrivljenih bio pripadnik organizovane kriminalne grupe morala bi da se dokazuje drugim dokaznim sredstvima).

U praksi ne bi trebalo da bude sporna okolnost da kvalifikacija krivičnih dela koju sud prihvata usvajajući sporazum o priznanju krivičnog dela ne bi trebalo da vezuje taj sud u krivičnom postupku koji vodi protiv saokrivljenih. U predmetu SK 12/12 Tužilaštvo za organizovani kriminal zaključilo je s okrivljenim sporazum o priznanju krivičnog dela koji je sud prihvatio i oglašio to lice krivim zbog izvršenja krivičnih dela udruživanja radi vršenja krivičnih dela iz čl. 346 KZ i neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ. Pored toga, još jedan okrivljeni u predmetu Tužilaštva za organizovani kriminal SK 10/12 sklopio je sporazum s tužilaštvom zbog izvršenja krivičnog dela udruživanja radi vršenja krivičnih dela iz čl. 346 KZ. Ostale pripadnike ove organizovane kriminalne grupe sud je oglašio krivim u redovnom krivičnom postupku (dakle, ne po sporazumu) svojom presudom K Po1 br. 287/10 od 12.03.2013. godine zbog izvršenja krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ. U ovoj presudi sud nije prihvatio kvalifikaciju tužilaštva iz optužnice, koja je okrivljena teretila i za izvršenje krivičnog dela udruživanja radi vršenja krivičnih dela iz čl. 346 KZ i za izvršenje krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ u sticaju. Ne ulazeći ovde u analizu da li je u konkretnom slučaju postojao sticaj krivičnih dela 246 KZ i 346 KZ, smatramo da sud nije bio vezan kvalifikacijama koje je prethodno prihvatio u presudama donetim po sporazumima o priznanju krivičnog dela.⁴⁰ Članom 317 ZKP predviđeni su uslovi pod kojima sud prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela,⁴¹ a nijedan od tih uslova ne predviđa preispitivanje kvalifikacije krivičnih dela koja su predmet sporazuma. Iz ovoga se utvrđuje da kvalifikacija koju sud usvoji presudama po sporazumu ne vezuje kasnije taj sud prilikom donošenja presude u krivičnom postupku.

Za razliku od pitanja pravne kvalifikacije, kada su u pitanju činjenice sud ipak donekle ulazi u predmet sporazuma. Kako po Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine tako i po Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine, osuđujuća presuda kojom se prihvata sporazum ne može se zasnivati samo na priznanju okrivljenog, već moraju postojati i drugi dokazi.⁴² Međutim, jasno je da je standard tih dokaza po ZKP iz 2011. godine niži nego što je po ZKP iz

39 Što je tužilaštvo izričito i konstatovalo u pojedinim zapisnicima o priznanju.

40 Obim ovog rada nam ne dozvoljava da uđemo u elaboriranje ove teme, iako je reč u pitanju koje u praksi još uvek nije dobilo jasan odgovor i zaslužuje posebnu pažnju.

41 Čl. 317 ZKP kaže da će sud presudom prihvatiti sporazum o priznanju krivičnog dela i oglašiti okrivljenog krivim ako utvrdi: 1) da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe; 2) da je okrivljeni svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na suđenje i da prihvata ograničenje prava na ulaganje žalbe (čl. 319 st. 3 ZKP) protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma; 3) da postoje i drugi dokazi koji nisu u suprotnosti s priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo; 4) da je kazna ili druga krivična sankcija, odnosno druga mera u pogledu koje su javni tužilac i okrivljeni zaključili sporazum predložena u skladu s krivičnim ili drugim zakonom.

42 Vesko Krstajić, *op. cit.*, 65.

2001. godine. Čl. 282v st. 8 tač. 4 ZKP iz 2001. godine predviđa da je potrebno da postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju priznanje krivice okrivljenog, dok čl. 317 st. 1 tač. 3 ZKP iz 2011. godine predviđa da je potrebno da postoje i drugi dokazi koji nisu u suprotnosti s priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo. Dakle, po ZKP iz 2001. godine bilo je potrebno da dokazi potkrepljuju priznanje okrivljenog, dok je po ZKP iz 2011. godine dovoljno da nisu u suprotnosti s priznanjem, a ne moraju da ga potkrepljuju. Smatramo da je ovakvo rešenje dobro, jer kod sporazuma o priznanju krivičnog dela kao forme kojom se pojednostavljuje krivični postupak ne postoji potreba da sud preterano ulazi u meritum i utvrđuje da li dokazi potkrepljuju priznanje, već je sasvim dovoljno da utvrdi da dokazi nisu u suprotnosti s priznanjem okrivljenog.⁴³ Treba reći da u dosadašnjoj praksi postupanja tužilaštva za organizovani kriminal nije bilo slučajeva da je sud rešenjem odbio sporazum o priznanju krivičnog dela, bilo iz razloga predviđenih čl. 317 st. 1 tač. 3 ZKP, bilo iz nekog drugog zakonom predviđenog razloga.

Kada je u pitanju analiza izrečenih kazni, drugih krivičnih sankcija i mera pred Višim sudom, Posebnim odeljenjem, ne možemo se složiti s konstatacijama pojedinih autora da se ograničenja sporazuma o priznanju krivičnog dela ogledaju u nemogućnosti kreiranja oštrije kaznene politike i nezadovoljstvu javnosti zbog blage kaznene politike.⁴⁴ Analizirajući sve zaključene sporazume o priznanju krivice (krivičnog dela) koje je ovo tužilaštvo zaključilo s okrivljenima u periodu od 2010. godine pa sve do marta 2013. godine, utvrdili smo da je samo u jednom slučaju izrečena admonitivna sankcija po usvojenom sporazumu, konkretno uslovna osuda, dok su u svim ostalim slučajevima izrečene efektivne zatvorske kazne u trajanju od šest meseci do petnaest godina zatvora! U pojedinim predmetima okončanim po sporazumu o priznanju krivičnog dela izričane su uz kazne zatvora i novčane kazne, koje su se kretale od minimalne novčane kazne koja je iznosila 10.000 dinara do maksimalne izrečene novčane kazne od 7.000.000 dinara. U dva navrata izrečene su novčane kazne od po 5.000.000 dinara, a još dva puta su po sporazumu izrečene novčane kazne od po 2.000.000 dinara. Po zaključenim sporazumima bilo je i oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom u smislu čl. 91 KZ, koja se kretala od minimalne oduzete sume od 100 evra i 9000 dinara pa do maksimalne oduzete sume od jednog okrivljenog u visini od 274.653.189 dinara, a treba pomenuti još jednu oduzetu imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom u visini od 246.327.072 dinara (dakle, samo od dvojice okrivljenih oduzeto je preko pola milijarde dinara!). Pored toga, kao imovina proistekla iz krivičnog dela kroz zaključene sporazume o priznanju krivičnog dela do sada je trajno oduzet veći broj nepokretnosti (osam stanova, dve parcele, jedna kuća, jedan poslovni prostor) i putničkih motornih vozila (šest motornih vozila), kao i devizni novac (najveće oduzimanje deviznog novca bilo je u iznosu od 546.430 evra). Podvlačenjem crte ispod navedenog, može se izvući zaključak, barem kada je u pitanju praksa postupanja Tužilaštva za organizovani kriminal Republike Srbije, da je sporazum o priznanju krivičnog dela moćno sredstvo u rukama tužioca putem koga on može umnogome da pojednostavi krivični postupak, a da istovremeno ne spusti prag kaznene politike, kao i da obezbedi u punoj meri kako oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, tako i trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.

43 Sud mora da ispita i druge dokaze u utvrdi da li se priznanje okrivljenog nalazi u kontradikciji s njima, jer priznanje krivice više nije kraljica dokaza (*regina probationem*) u savremenom krivičnom procesnom pravu. Priznanje je dokazno kredibilno jedino ukoliko nije u suprotnosti s drugim dokazima. Dr Milan Škuljić, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2011, 965.

44 Branislava Inić-Jašarević, „Uloga tužioca u primeni sporazuma o priznanju krivice“, *Tužilačka reč* br. 16/2010, Beograd 2010, 28.

Zaključak

U epilogu ove analize, može se zaključiti da su iskustva Tužilaštva za organizovani kriminal Republike Srbije tokom tri i po godine praktične primene sporazuma o priznanju krivice (krivičnog dela) bogata i uglavnom pozitivna, ali da još uvek ima dilema vezanih za primenu sporazuma koje dosadašnja praksa nije rešila. Ono što bismo svakako istakli kao najvažniju promenu na bolje koju je sa sobom doneo Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine, a što je *de facto* otvorilo vrata punoj primeni ovog veoma važnog instituta u praksi našeg tužilaštva,⁴⁵ jeste ukidanje ograničenja visine predviđene kazne kod krivičnih dela za koja se može sklapati sporazum o priznanju krivičnog dela. Da nije bilo ovakvog postupka zakonodavca, ne bi bio zaključen ni veliki broj sporazuma koje je tužilaštvo zaključilo s okrivljenima, i to na efektivne zatvorske kazne, uz oduzimanje velikih novčanih iznosa na ime imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog dela, kao i trajnog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Kao pozitivno rešenje ocenili smo zakonom predviđenu mogućnost prava na žalbu po presudama kojima se prihvataju sporazumi o priznanju krivičnog dela i objasnili na praktičnom primeru kakve teškoće može da prouzrokuje odricanje od prava na žalbu na ročištu na kome se odlučuje o sporazumu. Valjano rešenje predstavlja i zakonska odredba po kojoj okrivljeni prilikom zaključenja sporazuma mora imati branioca, jer su na taj način u potpunosti zaštićena prava okrivljenih još tokom pregovaranja s tužiocem. Dobro rešenje koje se nametnulo u praksi predstavlja i dogovor između tužioca i okrivljenih o pitanjima koja ne mogu ući u sadržaj sporazuma, a koja se džentlmenski rešavaju kroz zapisnike o pregovaranju. Analizirali smo i u kojoj meri i u kom smeru sud može da konkretizuje presudom o prihvatanju sporazuma o priznanju krivičnog dela sadržaj sporazuma o priznanju krivičnog dela.

Što se tiče nedostataka zakonskih rešenja koja regulišu sporazum o priznanju krivičnog dela, ono na čemu bi svakako trebalo poraditi jeste popravljanje položaja oštećenog kod zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela, kako bi se ovaj zakonski tekst približio evropskim standardima u tom domenu. Bez obzira na to što nije dovela do dilema u praksi, osnovana je primedba da bi trebalo izmeniti rešenje po kome se javni tužilac i okrivljeni mogu dogovoriti samo o rasponu kazne, a da sud posle određuje konkretnu kaznu ili drugu krivičnu sankciju. Kao nesveobuhvatno smo označili i definisanje momenta od koga se može pristupiti zaključenju sporazuma, jer ne obuhvata skraćeni krivični postupak. Treba kazati da bi bez obzira na više nego zadovoljavajući broj zaključenih sporazuma o priznanju krivičnog dela po inicijativi okrivljenih, i Tužilaštvo za organizovani kriminal u budućnosti moralo da pokaže inicijativu i predlaže okrivljenima zaključivanje sporazuma, čime bi se dodatno doprinelo pojednostavljenju krivičnih postupaka.

Nerešenu dilemu za sada u praksi predstavlja i način na koji će se postupati s osuđenim licima po sporazumu o priznanju krivičnog dela, odnosno hoće li biti pozivani kao svedoci u postupcima protiv saokrivljenih ili neće. Ukoliko neće biti pozivani, kakav je dokazni domet presuda donetih po sporazumima o priznanju krivičnog dela.

45 Imajući u vidu da je Tužilaštvo za ratne zločine RS, koje za sada jedino pored Tužilaštva za organizovani kriminal primenjuje ZKP iz 2011. godine, već imalo mogućnost da u skladu sa sada ukinutim čl. 13b Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine zaključuje sporazume o priznanju krivice i za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora od 40 godina, tj. najteža krivična dela.

Rasvetlili smo dileme i oko toga da li pravna kvalifikacija iz presuda kojima se prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela vezuje sud u krivičnom postupku protiv ostalih okrivljenih, kao i u kojoj meri priznanje okrivljenog mora biti praćeno dodatnim dokazima.

Kao veliku prednost zaključenih sporazuma o priznanju krivičnog dela, pored nespornog pojednostavljenja postupka kroz ovaj krivičnopravni institut, istakli smo i visinu oduzete imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i visinu trajno oduzete imovine proistekle iz krivičnog dela, pri čemu su u praksi Tužilaštva za organizovani kriminal sklapani sporazumi s relativno visokim zatvorskim kaznama i naplaćivane i značajne novčane kazne.

Sumirajući najznačajnije, mišljenja smo da je sporazum o priznanju krivičnog dela u prethodne tri i po godine praktične primene postao veoma važan instrument u praksi rada Tužilaštva za organizovani kriminal Republike Srbije, da su iskustva tužilaštva vezana za ovaj institut uglavnom pozitivna, i da se u narednom periodu očekuje još obimnija primena sporazuma kako u praksi našeg tužilaštva, tako i u praksi drugih tužilaštava na teritoriji Republike Srbije.

LITERATURA

1. Bajović Vanja, *Sporazum o priznanju krivice uporednopravni prikaz*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2009.
2. Bejatović Stanko, „Sporazum o priznanju krivice – novi ZKP Republike Srbije i regionalna komparativna analiza“ (citirano prema *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012).
3. Bejatović Stanko i dr., *Primena načela oportuniteta u praksi izazovi i preporuke*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Beograd 2012.
4. Brkić Snežana, „Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njihovog ozakonyenja u Republici Srbiji“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo* br. 1/2009, Beograd 2009.
5. Ilić Goran i dr., *Položaj javnog tužilaštva u Republici Srbiji i uporedno pravna analiza*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije, Beograd 2007.
6. Ilić P. Goran i dr., *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd 2012.
7. Ilić P. Goran, „O položaju oštećenog u krivičnom postupku“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* br. 1/2012, Beograd 2012.
8. Inić-Jašarević Branislava, „Uloga tužioca u primeni sporazuma o priznanju krivice“, *Tužilačka reč* br. 16/2010, Beograd 2010.
9. Jekić Zagorka, *Dokazi i istina u krivičnom postupku*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1989.
10. Kiurski Jasmina, „Zloupotreba prava i njen uticaj na efikasnost rada“ (citirano iz zbornika radova *Uloga javnog tužioca u pravnom sistemu*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Beograd 2010).
11. Krstajić Vesko, „Sporazum o priznanju krivičnog dela“, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda* br. 2/2012, Beograd 2012.
12. Petrović Siniša, „Sporazum o priznanju krivičnog dela“, *Bilten Višeg suda u Beogradu*, br. 83/2013, Beograd 2013.
13. Pradel Žan, *Istorijat krivičnih doktrina*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2008.
14. Sokolović Ranko, *Policija i krivični postupak – suprotstavljanje organizovanom kriminalu*, Službeni glasnik, Beograd 2005.
15. Tončić Emilija, „Javni tužilac kao subjekt zaključenja sporazum o priznanju krivice“ (citirano prema zborniku radova *Zakonik o krivičnom postupku i javno tužilaštvo*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Beograd 2009).
16. Četković Predrag, „Primena sporazuma o priznanju krivice u praksi“, *Tužilačka reč* br. 22/2012, Beograd 2012.
17. Škulić Milan, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2011.
18. Škulić Milan, *Krivično procesno pravo opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd 2007.
19. Škulić Milan i Ilić Goran, *Reforma u stilu „jedan korak napred – dva koraka nazad“*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca RS, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2012.

Sporazum o priznanju krivičnog dela u praksi Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije

1. Opšte napomene

Novi Zakonik o krivičnom postupku počeo je s primenom u postupcima za krivična dela organizovanog kriminala i ratnih zločina koji se vode pred posebnim odeljenjem nadležnog suda 15. januara 2012. godine. Za razliku od prethodnog Zakonika, koji je poznao institut *sporazuma o priznanju krivice*, sada naziv ovog instituta glasi *sporazum o priznanju krivičnog dela*. Osim toga, novi Zakonik ne predviđa ograničenje u vezi s visinom propisane kazne, dok se prema ranijem Zakoniku sporazum mogao zaključiti samo za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do 12 godina. No, bez obzira na navedenu zakonsku odredbu, izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine čl. 13b predviđao je da se, kada se postupak vodi za krivična dela iz nadležnosti Tužilaštva za ratne zločine, sporazum o priznanju krivice mogao zaključiti bez ograničenja propisanih u čl. 282a st. 1 ZKP, uključujući i pomenuto ograničenje u pogledu zaprećene kazne od 12 godina. Ovo zakonsko rešenje, predviđeno s ciljem da „rastereti“ veoma komplikovane krivične postupke u ovoj materiji, svakako predstavlja još jednu od specifičnosti u procesuiranju krivičnih dela ratnih zločina, iako u praksi Tužilaštva na osnovu citirane zakonske odredbe nije došlo do zaključenja sporazuma.

Sporazum o priznanju krivičnog dela po definiciji predstavlja u pisanoj formi saglasnost slobodnih volja, i to s jedne strane javnog tužioca, a s druge strane okrivljenog i njegovog branioca i predstavlja jedan od tri sporazuma javnog tužioca i okrivljenog.

1 Zamenik Tužioca za ratne zločine Republike Srbije

2. Zakonska regulativa o institutu sporazuma

Sporazum o priznanju krivičnog dela javni tužilac i okrivljeni mogu zaključiti od donošenja naredbe o sprovođenju istrage do izjašnjenja optuženog o optužbi na glavnom pretresu.

Sporazum o priznanju krivičnog dela, pored obaveznih elemenata i podataka, može sadržati i izjavu javnog tužioca o odustajanju od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom, izjavu okrivljenog o prihvatanju obaveza koje mogu dovesti do odlaganja krivičnog postupka (čl. 283 st. 1 ZKP) pod uslovom da priroda obaveze omogućava da se započne s njenim izvršenjem pre podnošenja sporazuma sudu i, najzad, sporazum u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela koja će biti oduzeta od okrivljenog.

Odlučivanje o sporazumu u nadležnosti je sudije za prethodni postupak, a ako je sporazum podnet sudu nakon potvrđivanja optužnice – predsednika veća. Kako se u dosadašnjoj praksi Tužilaštva za ratne zločine radilo o krivičnim delima za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, odluke povodom zaključenih sporazuma Tužilaštva i okrivljenih donosio je sudija pojedinac.

Odluka o Sporazumu donosi se na ročištu na koje se pozivaju javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac, bez prisustva javnosti.

Sud će presudom prihvatiti sporazum i ta presuda sadrži sve elemente koje presuda inače sadrži. Sporazum o priznanju krivičnog dela od strane suda može biti prihvaćen isključivo u celosti.

Od početka primene „novog“ Zakonika jedna od osnovnih dilema je pitanje da li se javni tužilac i okrivljeni mogu sporazumeti i o pritvoru. Zakonik ne sadrži zabranu sporazumevanja o pritvoru, ali ni mogućnost. Za sada je odluka o pritvoru kao elementu sporazumevanja u formi mišljenja, a ne stava.

Zakonikom o krivičnom postupku nije propisan rok u kome je sud obavezan da zakaže ročište povodom sporazuma i u tom smislu od velike važnosti bi bilo da taj rok bude što kraći, a nikako se ne bi smelo odugovlačiti sa zakazivanjem, jer se samo zakazivanjem ročišta u što kraćem roku u potpunosti postiže svrha ovog instituta.

Dobrim rešenjem moglo bi se smatrati rešenje prihvaćeno u Republici Hrvatskoj. Članom 371 njenog Zakona o kaznenom postupku propisano je da predsednik veća određuje pripremno ročište najkasnije u roku od mesec dana ako je optuženi u pritvoru, a dva meseca ako nije određen pritvor. Ukoliko predsednik veća ne odredi pripremno ročište u navedenom roku, o tome se obaveštava predsednik suda, koji će preduzeti mere da se pripremno ročište odmah odredi, što bi bila preporuka i za naše zakonsko rešenje.

3. Iskustvo Tužilaštva za ratne zločine u primeni sporazuma o priznanju krivičnog dela

Primenom starog Zakonika o krivičnom postupku Tužilaštvo za ratne zločine je, nakon podizanja optužnice KTRZ br. 13/08, sklopilo 6 (šest) sporazuma o priznanju krivice SK br. 1/11, i to od 14.04.2011. godine, 15.04.2011. godine, 18.04.2011. godine i tri od 20.04.2011. godine (po

starom Zakoniku), zbog krivičnog dela iz čl. 333 st. 3, u vezi sa st. 1 KZ, a povodom skrivanja Haškog optuženika Stojana Župljanina. Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine propisano je da je Tužilaštvo za ratne zločine nadležno i za krivično delo pomoći učiniocu posle izvršenog krivičnog dela iz čl. 333 KZ ako je ovo izvršeno u vezi s krivičnim delima iz nadležnosti Tužilaštva za ratne zločine. Navedeno predstavlja još jednu specifičnost – iz razloga što su učinioци, tzv. jataci, izvršioci krivičnog dela koje je u neposrednoj vezi s teškim kršenjem međunarodnog humanitarnog prava.

U napred navedenom slučaju, a pre otpočinjanja glavnog pretresa, tužilac za ratne zločine je smatrao da ima dovoljno osnova za inicijativu i usmeno je predložio braniocima okrivljenih zaključenje sporazuma. Nakon usmenog predloga, a na osnovu čl. 282a, tužilac za ratne zločine predložio je sklapanje sporazuma o priznanju krivice u pisanoj formi. Predložio je da okrivljeni u potpunosti priznaju krivična dela za koja se terete i da se Tužilaštvo i okrivljeni saglase da se okrivljenima izreknu uslovne osude, a jednom od okrivljenih kazna zatvora. Prema predlogu tužioca, sporazumeli su se da troškovi krivičnog postupka padaju na teret okrivljenih, kao i da se prema tadašnjem Zakoniku obe strane odriču prava na žalbu protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma o priznanju krivice.

Na osnovu zaključenih sporazuma, tužilac i okrivljeni saglasili su se da se okrivljenima izreknu uslovne osude i to tako što su utvrđene kazne zatvora u trajanju od jedne godine i istovremeno je određeno da se one neće izvršiti ako osuđeni, za vreme od tri ili četiri godine, zavisno od slučaja, ne učine novo krivično delo. Kod dogovorene vrste i visine krivične sankcije Tužilaštvo je u konkretnim slučajevima cenilo sve okolnosti propisane čl. 54 KZ koje utiču kako na vrstu, tako i na visinu krivične sankcije. Kao olakšavajuće okolnosti na strani okrivljenih pre svega je cenilo okolnosti pod kojima je delo učinjeno, odnosno da su okrivljeni bili u prijateljskim i rodbinskim odnosima sa Stojanom Župljaninom. Takođe, cenjeno je držanje okrivljenih posle učinjenih krivičnih dela, kao i da okrivljeni nisu osuđivani. U odnosu na jednog od okrivljenih cenjena je okolnost da je saradivao s organima gonjenja i Međunarodnom zajednicom u cilju pronalazjenja Stojana Župljanina. Otežavajućih okolnosti na strani okrivljenih nije bilo.

Imajući u vidu stepen krivice u kontekstu istaknutih olakšavajućih okolnosti, Tužilaštvo je u konkretnim slučajevima bilo mišljenja da predložene sankcije za navedeno krivično delo predstavlja za okrivljene dovoljnu opomenu da ubuduće ne vrše ista ili slična krivična dela, te da će se postići svrha izricanja krivičnih sankcija – specijalna prevencija, a istovremeno i postići generalna prevencija, odnosno da će izrečena krivična sankcija uticati na druge da ne čine ista ili slična krivična dela.

Viši sud u Beogradu je na ročištu održanom na osnovu čl. 282b st. 5 ZKP utvrdio da su okrivljeni, tzv. jataci, u prisustvu svojih branilaca zaključili sporazum o priznanju krivice s Tužilaštvom za ratne zločine, da su svesno i dobrovoljno priznali izvršenja krivičnih dela koja im se optužnicom stavljaju na teret (pomoć učiniocu posle učinjenog krivičnog dela) da navedena priznanja nisu data u zabludi i da su okrivljeni u potpunosti svesni svih posledica zaključenja sporazuma, a posebno da se sporazumom u potpunosti odriču prava na suđenje i ulaganja žalbe na odluku suda donesenu na osnovu sporazuma.

Na osnovu sporazuma sa šest okrivljenih Viši sud u Beogradu – Odeljenje za ratne zločine donelo je presudu K.Po2 br. 5/10, gde je u potpunosti prihvatio sporazume o priznanju krivice i

petorici okrivljenih izrekao uslovne osude, a jednom okrivljenom kaznu zatvora u trajanju od jedne godine. Sud je prihvatio i sporazum tužioca i okrivljenog koji se odnosi na način izvršenja kazne zatvora, odnosno sporazumom je predviđeno da okrivljeni ne sme napustiti prostoriju u kojoj stanuje primenom odredbe čl. 45 st. 5 KZ.

Tužilaštvo za ratne zločine je, nakon stupanja na snagu novog Zakonika o krivičnom postupku, za skrivanje haškog optuženika Stojana Župljanina sklopilo još dva sporazuma o priznanju krivičnog dela. Naime, Tužilaštvo je podnelo optužne predloge KT br. 11/12 i KT br. 13/12 i sporazume o priznanju krivičnog dela SK br. 4/12 i SK br. 5/12, te su optužni predlozi činili sastavni deo sporazuma, a zbog krivičnog dela pomoći učiniocu posle učinjenog krivičnog dela iz čl. 333 st. 3, u vezi sa st. 1 KZ.

Viši sud u Beogradu – Odeljenje za ratne zločine donelo je i na osnovu prethodno navedenih sporazuma o priznanju krivičnog dela presude K.Po2 br. 9/12 i K.Po2 br. 1/13 i na taj način u celosti prihvatio sporazume.

Svakako, prilikom sklapanja sporazuma, Tužilaštvo je nailazilo na poteškoće u smislu da okrivljeni nisu u početku imali saznanja da su izvršili krivično delo već da su svoju pomoć Stojanu Župljaninu cenili u domenu prijateljskih i rodbinskih odnosa. Međutim, tokom pregovaranja, a na osnovu pravilnog predočavanja odlučnih činjenica i analize dokaza Tužilaštva, shvatili su značaj svojih radnji i na osnovu toga sklapali sporazume.

Uloga branilaca bila je od presudne važnosti u svim sporazumima Tužilaštva za ratne zločine, jer su branioci približavali okrivljenima značaj sporazuma, sem u jednom slučaju, kada se okrivljeni mimo mišljenja branioca odlučio za sklapanje sporazuma s Tužilaštvom. Dakle, branilac je bio mišljenja da okrivljeni ne treba da sklopi sporazum o priznanju krivičnog dela, ali je uprkos takvom mišljenju branioca, okrivljeni odlučio da sklopi sporazum. Pregovori oko sklapanja sporazuma završavali su se u relativno kratkom roku.

Pored navedenih sporazuma za skrivanje haškog optuženika Stojana Župljanina, Tužilaštvo za ratne zločine sklopilo je i dva sporazuma s okrivljenima koji su skrivali haškog optuženika Ratka Mladića.

Optužnim predlozima KT br. 8/12 i KT 9/12, sporazumima o priznanju krivičnog dela SK br. 2/12 i SK br. 3/12, Tužilaštvo i okrivljeni su se saglasili da se okrivljenima za skrivanje Ratka Mladića izreknu uslovne osude, i to tako što će se utvrditi kazna zatvora u trajanju od jedne godine, odnosno šest meseci i istovremeno odrediti da se one neće izvršiti ako osuđeni za vreme od tri godine, odnosno dve godine, ne učine novo krivično delo.

U konkretnim slučajevima, Tužilaštvo je smatralo da krivična sankcija odgovara težini krivičnog dela koja su okrivljeni priznali, pre svega imajući u vidu da su okrivljeni u krvnom i tazbinskom srodstvu s Ratkom Mladićem. Na osnovu navedenih sporazuma, Viši sud u Beogradu doneo je presude K.Po2 br. 5/12 i SPK-Po2 br. 4/12, kojima je utvrđeno da su ispunjeni zakonom propisani uslovi primenom odredbe čl. 317 ZKP, prihvatio sporazume i izrekao uslovne osude. I u navedenim slučajevima, Tužilaštvo je stalo na stanovište u odnosu na vrstu i visinu krivične sankcije i na strani okrivljenih pre svega cenilo okolnosti pod kojima je delo učinjeno, odnosno da su okrivljeni u srodničkim odnosima s Ratkom Mladićem i da nisu osuđivani.

4. Poređenje sa sporazumom o priznanju krivičnog dela pred Tribunalom u Hagu i sudovima u regionu

Sporazum o priznanju krivičnog dela Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju regulisan je u Statutu, Pravilniku o postupku, dokazima i praksi. Pravilo 62bis propisuje potvrdno izjašnjavanje o krivici. Ukoliko se optuženi izjasni da je kriv ili zatraži da se njegova izjava o krivici izmeni u potvrdnu, a pretresno veće se, raspolažući potrebnim informacijama, uveri da je izjavu o krivici dao dobrovoljno, da izjava o krivici nije dvosmislena i da postoji dovoljno činjeničnog osnova za postojanje krivičnog dela i učestvovanje optuženog u njemu, bilo na osnovu nezavisnih indicija, bilo na osnovu toga što ne postoji nikakvo bitno neslaganje između strana u pogledu predmetnih činjenica, pretresno veće može proglasiti optuženog krivim i uputiti sekretara da odredi datum za pretres o odmeravanju kazne (izmenjeno od 10. jula 1998. godine, izmenjeno od 04. decembra 1998. godine).

Pravilo 62ter propisuje postupak za sporazum o izjašnjavanju o krivici. tužilac i odbrana mogu se sporazumeti da će, nakon što se optuženi potvrdno izjasni o krivici po optužnici, ili po jednoj ili više tačaka optužnice, tužilac pred pretresnim većem postupiti tako što će zatražiti da se optužnica shodno tome izmeni, izneti stav da je primerena neka konkretna kazna ili raspon kazne, ne usprotivljujući se zahtevu optuženog za izricanje konkretne kazne ili raspona kazne.

Nijedan od prethodno navedenih sporazuma ne obavezuje pretresno veće. Ukoliko strane postignu sporazum o izjašnjenju o krivici, pretresno veće će zatražiti da se taj sporazum objavi na otvorenoj sednici ili – ako mu je iznesen valjan razlog – na zatvorenoj sednici u trenutku kada se optuženi potvrdno izjasni o krivici u skladu s pravilom 62, ili kad zatraži da svoje izjašnjenje promeni u potvrdno.

U odnosu na praksu MKSJ, prvi sporazum o izjašnjenju o krivici je u predmetu *Erdemović*. Međutim, prihvatanje njegovog potvrdnog izjašnjavanja o krivici nije prošlo bez značajnih poteškoća koje su rezultat „anglosaksonskog“ postupka, koji je bio stran Erdemovićevom branio-cu (iz bivše Jugoslavije) i članovima pretresnog veća (iz Francuske, Kostarike i Egipta). U žalbenom postupku Erdemovićev branilac je tvrdio da je potvrdno izjašnjavanje o krivici njegovog klijenta rezultat toga što ni optuženi ni branilac nisu razumeli implikacije potvrdnog izjašnjavanja o krivici. Istakao je da je institut potvrdnog izjašnjavanja o krivici bio strani postupak koji se tada primenjivao u bivšoj Jugoslaviji i opisao ga je kao primer kolizije između „anglosaksonskog“ i „kontinentalnih“ krivičnih sistema. Kao što se vidi iz navedenog, proces postizanja sporazuma o izjašnjavanju o krivici bio je novina u praksi i postupcima pred MKSJ. Nakon predmeta *Erdemović* usvojena su pravila koja uređuju postupak postizanja sporazuma o izjašnjavanju o krivici.

Svrha sporazuma o izjašnjavanju o krivici je, pre svega, pokazivanje iskrenosti i bitno je za Tribunal da kroz ovaj institut ohrabri učinioce da prihvate odgovornost.

Utvrđena pravila 62bis i 62ter odnose se pre svega na to da je izjava o krivici data dobrovoljno, da je data svesno, da ne sme biti dvosmislena i da mora postojati dovoljno činjeničnih osnova za krivično delo i učestvovanje optuženog u krivičnom delu. Ova četiri pravna uslova za valjano, potvrdno izjašnjenje o krivici (pravilo 62bis) i postupak za sklapanje sporazuma o izjašnjenju o krivici najbolje se mogu razumeti i ilustrovati analiziranjem izjašnjenja o krivici koji su podneseni

u predmetu *Dragan Obrenović*. Zahtev u predmetu *Obrenović* je primer načina na koji se sporazum između tužioca i odbrane šalje u formi zahteva pretresnom veću, zajedno sa sporazumom o izjašnjavanju o krivici i činjeničnim osnovom. U odnosu na predmet *Obrenović*, specifičnost se ogleda u tome što je Tužilaštvo preporučilo kaznu od 15 do 20 godina, kao i pristanak optuženog da se neće žaliti na presudu pretresnog veća, osim ako ona ne pređe raspon kazne koju je Tužilaštvo predložilo. Navedeni deo sporazuma o priznanju krivice direktno se odnosi na odredbe Pravilnika i Statuta o rasponu kazne. Optuženi se može osuditi na maksimalnu doživotnu kaznu u skladu s pravilom 101, a raspon kazne koje predloži Tužilaštvo nije obavezujući za pretresno veće, koje ima ovlašćenje da odredi kaznu koju smatra odgovarajućom (pravilo 62ter (b)).

Naše zakonsko rešenje uglavnom je slično zakonskom rešenju MKSJ, sem u delu koji se odnosi na sporazumevanje o kazni, s obzirom na to da je naš sud u obavezi da prihvati sporazum u celosti, a Veće MKSJ, ukoliko to oceni, može izreći i težu kaznu nego što je predloženo sporazumom.

U smislu navedenog, u predmetima MKSJ *Dragan Nikolić* i *Momir Nikolić* izrečene su strože kazne od predloženih u sporazumu o izjašnjavanju o krivici. U slučaju Momira Nikolića, pretresno veće je izreklo kaznu od 27 godina, odbacivši predloženu kaznu Tužilaštva od 15 do 20 godina, te preporuku odbrane od 10 godina. U slučaju *Dragan Nikolić* Tužilaštvo je predložilo kaznu od 15 godina, a pretresno veće je izreklo kaznu od 23 godine.

Što se tiče zemalja u regionu, Hrvatska je čl. 66 Zakona o kaznenom postupku propisala elemente za zaključenje sporazuma i njihovo zakonsko rešenje se uglavnom poklapa s našim Zakonikom, sem u pojedinostima koje su bliže opisane u samom postupku zaključenja sporazuma, odnosno prava i obaveze tužioca koji su regulisani Zakonom o državnom odvjetništvu RH.

Tužilaštvo za ratne zločine preuzelo je krivično gonjenje u više predmeta koji su dostavljeni od strane Kantonalnog suda u Bihaću, Republika BiH, zbog krivičnog dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 142 st. 1 KZ SRJ. U jednom od navedenih predmeta Tužilaštvo BiH sklopilo je sporazume o priznanju krivice s 5 okrivljenih, a za jednog od saučesnika koji se trenutno nalazi na teritoriji Republike Srbije, Tužilaštvo za ratne zločine je preuzelo gonjenje. Okrivljenom i njegovom braniocu predložilo je sklapanje sporazuma o priznanju krivičnog dela, pre svega imajući u vidu da su ostali saučesnici sklopili sporazume u BiH. Rok za izjašnjenje po ovom predlogu još nije istekao.

Preuzimanje krivičnog gonjenja od Tužilaštva BiH omogućeno je na osnovu Ugovora Republike Srbije i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (*Službeni list SCG – Međunarodni ugovori* br. 6/2005 i *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori* br. 13/10), kao i Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (*Službeni glasnik RS* br. 20/09).

Zaključak

U pogledu primene, u praksi Tužilaštva za ratne zločine ovaj krivičnopravni institut pokazao se opravdan i daje dobre rezultate. Ukupno zaključenih sporazuma u Tužilaštvu za ratne zločine je deset, od kojih je četiri po „novom“ Zakoniku. Načelo ekonomičnosti došlo je do izražaja u pri-

meni ovog instituta jer se sud, oštećeni, svedoci, veštaci, stranke i branioci ne moraju izlagati dodatnim troškovima vezanim za glavni pretres.

Pored načela ekonomičnosti, načelo efikasnosti krivičnog postupka je kroz primenu instituta sporazuma došlo do izražaja, jer doprinosi da se suđenje okonča u razumnom roku kroz poštovanje načela pravičnosti suđenja.

Sporazum o priznanju krivičnog dela je važan institut i trebalo bi ga zaključivati u svakom konkretnom slučaju kada su za njegovu primenu ispunjeni zakonski uslovi. S obzirom na to da je u pitanju nov institut, koji je tek zaživeo u praksi, primetna je obazrivost na strani okrivljenih i njihovih branilaca u zaključivanju sporazuma. U tom smislu potrebno je naći rešenje kako stimulisati okrivljene na zaključenje sporazuma uvek kada je to uputno, posebno imajući u vidu da se u krivičnompravnom sistemu Sjedinjenih Američkih Država u više od 90% slučajeva postupak okonča nekim vidom sporazuma tužioca s okrivljenim.

Tužilaštvo za ratne zločine ukazuje na činjenicu da članom 313 ZKP nije izričito regulisan sporazum o priznanju krivičnog dela u skraćenom postupku, tj. za krivična dela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 8 godina. Naime, u skraćenom postupku mogu se preduzimati određene dokazne radnje, a ne donosi se naredba o sprovođenju istrage, čije donošenje predstavlja zakonski uslov za sklapanje sporazuma. Tužilaštvo je analizom i tumačenjem Zakonika utvrdilo da je optužni predlog inicijalni akt za sklapanje sporazuma. U smislu navedenog, a da bi se prevazišle ovakve nedoumice, neophodno je da se sporazum o priznanju krivičnog dela izričito reguliše i u skraćenom postupku, a pogotovo u postupcima u kojima postupaju javna tužilaštva posebne nadležnosti.

U dosadašnjoj praksi Tužilaštva za ratne zločine veoma bitnom pokazala se aktivna uloga tužioca u pogledu inicijative za zaključenje sporazuma. S obzirom na to da je rezultat ovakvih aktivnosti tužioca pozitivan, mišljenja smo da ovaj institut zaslužuje široku primenu i ubuduće, kako u tužilaštvima posebne nadležnosti, tako – po otpočinjanju primene novog Zakonika – i u tužilaštvima opšte nadležnosti.

Pregovaranje o krivici nakon desetogodišnje primjene u Bosni i Hercegovini

Uvodne napomene

Ulaskom u Savjet Evrope, Bosna i Hercegovina (BiH) je preuzela niz obaveza koje su istaknute u mišljenju Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope broj 234 (2002).² Jedna od važnijih obaveza je i reforma krivičnog zakonodavstva, koja je sprovedena na državnom i entitetskom nivou. Pored domaćih, u reformi su značajnu ulogu imali i međunarodni pravni stručnjaci. U toj reformi materijalno krivično zakonodavstvo je zadržalo tradicionalne odlike evropskog kontinentalnog prava. S druge strane, krivično procesno zakonodavstvo je izgrađeno pod odlučujućim uticajem američkih pravnih savjetnika, inspirisano anglo-američkim procesnim idejama i određenim rješenjima iz Statuta i Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Ono je prihvatilo više instituta i postupaka stranih našoj pravnoj kulturi i shvatanju uloge i cilja krivičnog postupka, a jedan od najznačajnijih je i pregovaranje o krivici. Ono je u skoro identičnom obliku 2003. godine ugrađeno u Zakon o krivičnom postupku BiH (ZKP BiH)³, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (ZKP RS)⁴, Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (ZKP FBiH)⁵ i Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (ZKP BDBiH)⁶.

Od kada je ovaj institut uveden u domaće zakonodavstvo, podijeljena su mišljenja o potrebi njegovog prihvatanja, sadržini i potpunosti zakonskog definisanja i dostignutim ciljevima koji su postavljeni prilikom njegovog uvođenja. Zato smatramo da je nakon desetogodišnje primjene

1 Sudija Vrhovnog suda Republike Srpske.

2 Mišljenje Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope br. 234/2002.

3 *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.

4 *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 92/09, 100/09 i 53/12.

5 *Službene novine FBiH*, br. 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10 i 08/13.

6 *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 10/03, 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08 i 17/09 i 44/10.

potrebno dati analizu praktičnih efekata zakonskih rješenja, ukazati na neusklađenost materijalnih i procesnih odredaba, mnogobrojne dileme i probleme koji otežavaju i ugrožavaju primjenu ovog kontroverznog instituta. Radi toga ćemo se pozabaviti samo nekim aspektima pregovaranja o krivici koji, po našem mišljenju, zahtijevaju da budu ponovo reformisani, kao i onim koji su u međuvremenu uvedeni u zakon. U daljem radu ćemo se uglavnom baviti zakonodavstvom Republike Srpske (RS), a na određene razlike u drugom entitetu ili Distriktu i na nivou države samo ukazati ako su od značaja za naše istraživanje.

Razlozi uvođenja pregovaranja o krivici u zakonodavstvo u BiH

Uvođenje instituta pregovaranja o krivici rezultat je promjene modela krivičnog postupka u pravcu uvođenja adversarnog (akuzatorskog) krivičnog sistema. U njemu bi sudija trebalo da ima više ulogu neutralnog arbitra u ocjeni spornog pitanja, a da glavnu ulogu dobiju tužilac i osumnjičeni, odnosno optuženi. Opravdanje za ovaj radikalni pristup zakonskoj regulativi i raskid s dotadašnjom evropskom tradicijom sadržano je u namjeri da se skрати i pojeftini krivični postupak, rasterete sudovi i smanji broj neriješenih predmeta. Smatramo da je jedan od razloga, koji se ne spominje, bio i taj da se stranim sudijama i tužiocima u Sudu BiH olakša rad jer su dolazili pretežno iz zemalja *common law* sistema. Strani eksperti, mahom iz Sjedinjenih Američkih Država (SAD) učestvovali su u obuci sudija i tužilaca u primjeni novog zakonodavstva, time presudno utičući na shvatanje i razumijevanje suštine ovog instituta.

Od samog početka stručna i naučna javnost bila je podijeljena na dva suprotstavljena shvatanja o potrebi uvođenja ovog instituta, njegovim prednostima i nedostacima. Prvo shvatanje je pregovaranje smatralo svetim gralom rješavanja zaostalih i teških krivičnih predmeta, instrumentom brze i efikasne, a uz to i jeftine pravde, što se nije pokazalo opravdanim. Prije svega krivično pravosuđe nikad nije bilo opterećeno brojem predmeta koje nije moglo riješiti u relativno razumnim rokovima. Drugo, u najtežim predmetima po obimu i sadržini procesne građe priznavanja krivice nisu tako česta kao što se očekivalo. U tome je značajna uloga branilaca, pogotovo po službenoj dužnosti, koji zbog visoke nagrade često nisu motivisani da suđenje završe u kratkom roku.

Drugo shvatanje je da pregovaranje nije moguće primijeniti u našoj sudskoj praksi i da će se time urušiti cio pravni sistem zasnovan na našoj tradiciji. Ukazivano je da se sve prepušta tužiocu, stvara se podloga za zloupotrebe i korupciju, da se time gubi uloga sudova i povjerenje u sudove. Ove se primjedbe takođe nisu pokazale značajnije osnovanim.

Zajedničko za oba shvatanja jeste da postoji određena nedorečenost i nepreciznost postojećih odredaba, neusklađenost procesnog i materijalnog zakonodavstva i potreba preciznijih kriterijuma i kontrole u njihovoj primjeni. Zakonodavac je vršio izmjene izvornih odredaba čineći ih potpunijim i jasnijim, ali se djelimično udaljio od njihove suštine i izazvao nove probleme u praksi. Pokazalo se da nije dovoljno prevesti i ugraditi odredbe iz anglo-američkog pravnog poretka u naš zakon, jer one imaju čudnu osobinu da se kao problem i nepremostiva teškoća pojave u trenutku kada to najmanje očekujemo.⁷

7 Više o tome M. Damaška, „Sudbina anglo-američkih procesnih ideja u Italiji“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13 br. 1/2006, 3–15.

S obzirom na to da se u značajnom dijelu pravo na disponiranje krivičnim djelom, krivicom i kaznom daje optuženom, ovo vodi svojevrsnoj reprivatizaciji krivičnog postupka.⁸ S obzirom na to, neprihvatljivo je marginalizovanje uloge oštećenog, koja se u ovom dijelu svodi na minimum.

Sadržina i razvoj

U prvobitnom tekstu Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske⁹ iz 2003. godine bilo je propisano da osumnjičeni, odnosno optuženi i njegov branilac mogu do glavnog pretresa pregovarati s tužiocem o uslovima priznavanja krivice za djelo za koje se osumnjičeni odnosno optuženi tereti (čl. 238). S obzirom na to da optuženi očekuje određene ustupke ako prizna krivicu, a tužilac to čini da postupak ubrza i pojeftini, razumljivo je da se pregovara do faze glavnog pretresa. To je vrijeme kada se još nije započelo s izvođenjem dokaza, kada strane ne znaju kako će se odvijati suđenje jer nisu sigurne u njegov ishod kod dokaza kojima raspolažu. S obzirom na to da sud prilikom razmatranja sporazuma provjerava da osumnjičeni, odnosno optuženi razumije da se sporazumom odriče prava na suđenje, očigledno je pregovaranje i moguće samo prije suđenja.

Međutim, u praksi se dešavalo da optuženi želi da pregovara nakon započinjanja glavnog pretresa, pa čak i na pretresu pred drugostepenim sudom. Ovo je odgovaralo i tužiocu, ali i sudovima, jer je značilo izbjegavanje složenog i teškog postupka suđenja, izrade obimnih presuda, postupka po žalbi i uštedu vremena. Ali kako zakon to nije omogućavao, uglavnom se nastavljao redovni postupak suđenja i donošenja presude. Optuženi su se rijetko odlučivali da priznaju krivicu na glavnom pretresu i da time skrate suđenje tako što će se izvesti samo dokazi koji se odnose na odluku o krivičnoj sankciji (čl. 272). To je i razumljivo jer zakon ne propisuje mogućnost da optuženi za dato priznanje dobije posebnu pogodnost, osim što se ovo može cijeniti kao i svaka druga olakšavajuća okolnost. Smatramo da je to trebalo propisati materijalnim zakonodavstvom i time procesnu odredbu učiniti životno logičnom i prihvatljivom.

Prateći primjenu zakona u praksi i cijeneći sugestije koje su stizale iz pravosudnih krugova, zakonodavac se opredijelio da ovaj rok za pregovaranje produži.¹⁰ Sada osumnjičeni, odnosno optuženi i njegov branilac mogu do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa pred vijećem drugostepenog suda pregovarati s tužiocem o uslovima priznavanja krivice za djelo za koje se osumnjičeni, odnosno optuženi tereti (čl. 246 ZKP RS). Zakon je ostavio veoma fleksibilan rok za pregovaranje o krivici, a sudska praksa je prihvatila da se pregovarati može već u najranijoj fazi istrage. Ovdje su očigledno preovladali razlozi pragmatičnosti, bez upuštanja u to da li se time ugrožava suština samog instituta. Smatramo da ovo nije dobro rješenje, jer omogućava niz zloupotreba procesnih prava od strane optuženog i nesavjesnog branioca, pogotovo ako izostane odgovarajući pravilan stav tužioca. Teško je odgovoriti šta je to što motiviše pregovaranje nakon izvedenih dokaza, osim da je to svijest o lošem ishodu postupka po stranu koja ga inicira. Ne samo da je pitanje treba li optuženom tada dozvoliti da koristi ovu „pogodnost“, već i tužiocu zbog načela istine i mogućnosti da se izvedu svi dokazi koji mogu očigledno da idu u korist optuženog. To umanjuje i efekat uštede vremena i troškova, kao bitnih komponenti pregovaranja o

8 Više o tome vidi: A. Eser, „Funkcionalne promjene procesnih maksima krivičnog prava: na putu k' reprivatiziranju' krivičnog postupka“, *Zbornik PFZ*, 42 (2) 167–191, 1992.

9 *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 50/03.

10 Izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 119/08 i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 53/12.

krivici. Ovo posebno dolazi do izražaja ako pregovaranje uslijedi u poodmakloj fazi suđenja ili na pretresu pred drugostepenim sudom. S druge strane, postavlja se pitanje čemu služi priznanje krivice na pretresu (čl. 280) koje i jeste namijenjeno za ovu fazu postupka. Ono, uz određene izmjene materijalnog zakona, kao što smo ukazali, treba da bude jedina mogućnost priznavanja poslije početka glavnog pretresa.

Sporazum o priznanju krivice sačinjava se u pisanom obliku i uz optužnicu se dostavlja sudiji za prethodno saslušanje, sudiji, odnosno vijeću. Nakon potvrđivanja optužnice, sudija za prethodno saslušanje razmatra sporazum o priznanju krivice i izriče krivičnopravnu sankciju predviđenu sporazumom, sve do dostavljanja predmeta sudiji, odnosno vijeću radi zakazivanja glavnog pretresa. Nakon dostavljanja predmeta radi zakazivanja glavnog pretresa o sporazumu odlučuje sudija, odnosno vijeće. Ovo je logično, jer bez optužnice koja je potvrđena ne može se govoriti o krivici optuženog, tako da je postojanje potvrđene optužnice preduslov za razmatranje sporazuma koji se može zaključiti i prije njenog podizanja. Ovlašćenje sudije pojedinca da odlučuje o sporazumu i za krivična djela iz nadležnosti vijeća (zaprijećena kazna preko deset godina) diskutabilno je. Opravdanje da, pošto nema suđenja nije potrebno ni vijeće, ne djeluje uvjerljivo. Očigledno je više motivisano time da se „štedi“ broj sudija, nego što se vjeruje u ispravnost takvog stava. Razmatranje sporazuma obuhvata procjenu dokaza, ali i odmjeravanje kazne, u ovom slučaju i dugotrajnog zatvora, kao važnog dijela procesa suđenja. S obzirom na to da se na kaznu ne može izjaviti žalba, ovo pitanje dobija posebnu težinu.

Zakonodavac ne ograničava pregovaranje na krivična djela po vrsti ili težini zaprijećene kazne. Ovakvo rješenje je jedinstveno u državama nastalim na teritoriji bivše SFRJ i bilo je kritikovano od stručne i šire javnosti. Navođeni su razlozi da se ovim daje preveliko ovlašćenje tužiocu da u najtežim krivičnim djelima on određuje kaznu, nudi privilegije optuženom, a što sve može dovesti do zloupotreba i nejednakog tretmana građana pred zakonom. Koliko god izgledali uvjerljivi, ovi razlozi nisu opravdani. Suština pregovaranja o krivici i jeste da se olakša i ubrza rješavanje najsloženijih predmeta, a to su po pravilu predmeti najtežih krivičnih djela za koja su zaprijećene i najteže kazne. Za jednostavnije i lakše predmete pregovaranje o krivici i nije od presudnog značaja. Oni se mogu riješiti brzo i efikasno i u redovnom postupku ili priznanjem krivice prilikom izjašnjenja o krivici ili na glavnom pretresu. Obim i sadržina pogodnosti koje tužilac nudi osumnjičenom ili optuženom mogu se kontrolisati od strane višeg tužioca, uspostavljanjem efikasne tužilačke organizacije s odgovarajućim nivoom odgovornosti. Osim toga sud je taj koji vrši kontrolu sporazuma, uključujući i kaznu koja je njime predviđena, tako da postoji brana eventualnoj nezakonitoj primjeni u praksi. Suština je u uspostavljanju povjerenja u institucije, njihovoj efikasnoj kontroli i odgovornosti, a ne u ograničavanju pregovaranja. Pregovaranje o krivici se mora ili prihvatiti u potpunosti ili kao institut napustiti. U sistem se mora imati puno, a ne ograničeno povjerenje i tu nema srednjeg puta i kompromisnog rješenja. Zato postojeće rješenje smatramo dobrim, što potvrđuju i dosadašnji rezultati u njegovoj primjeni.

Prilikom pregovaranja s osumnjičenim, odnosno optuženim i braniocem o priznanju krivice, tužilac može predložiti izricanje kazne ispod zakonom određenog minimuma kazne zatvora za to krivično djelo, odnosno blažu sankciju za osumnjičenog, odnosno optuženog u skladu s Krivičnim zakonom. Međutim, u Krivičnom zakonu Republike Srpske¹¹ sporazum kao institut koji bi predstavljao osnov i davao mogućnost blažeg kažnjavanja nije propisan. Usled toga

11 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 49/03, 108/04, 37/06, 7 0/06, 73/10 i 1/12.

ovakav prijedlog tužioca ne obavezuje sud koji odlučuje o sporazumu, dovodeći time optuženog u neizvjesnu situaciju, koja ga često sputava u pregovaranju. Smatramo da je sporazum trebalo unijeti u materijalno krivično zakonodavstvo i time dati podlogu za njegovu procesnu ulogu, bilo po osnovu posebnog ublažavanja ili nekoj drugoj privilegiji.

Sudija za prethodno saslušanje, sudija, odnosno vijeće, sporazum mogu prihvatiti ili odbaciti. Postavilo se pitanje zašto se sporazum može samo odbaciti, a ne i odbiti, jer se sud upušta u njegovu sadržinu kada odlučuje da li će ga prihvatiti. Do sada je to ostalo nerazjašnjeno i smatramo da se ova odredba mora dopuniti tako da sud sporazum može i odbiti.

Prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivice, sud provjerava: a) da li je do sporazuma o priznanju krivice došlo dobrovoljno, svjesno i s razumijevanjem, kao i nakon upoznavanja s mogućim posljedicama, uključujući i posljedice u vezi s imovinskopравnim zahtjevom i troškovima krivičnog postupka, b) da li postoji dovoljno dokaza o krivici optuženog, c) da li optuženi razumije da se sporazumom o priznanju krivice odriče prava na suđenje i da ne može uložiti žalbu na krivičnopравnu sankciju koja će mu se izreći, d) da li je predložena krivičnopравna sankcija u skladu sa zakonom i e) da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu. Ako sud prihvati sporazum o priznanju krivice, izjava optuženog će se unijeti u zapisnik i nastaviti s pretresom za izricanje krivičnopравne sankcije predviđene sporazumom.

Ovo su uglavnom isti uslovi kao i kod priznanja krivice prilikom izjašnjenja, a važna razlika je u tome što se provjerava da li optuženi razumije da ne može uložiti žalbu na krivičnopравnu sankciju koja će mu se izreći. Upravo ovo rješenje o pravu na žalbu je loše i u samom početku primjene izazvalo je brojne dileme.

Prvo, zakonodavac u odredbama o pravu na žalbu na presudu ne pravi razliku između presuda koje su donesene u redovnom postupku i onih donesenih nakon prihvatanja sporazuma o priznanju krivice. Shodno tome, ne propisuje da je pravo žalbe na takvu presudu isključeno ili ograničeno. Zato je pitanje može li se i u kom obimu iz odredbe o postupku razmatranja sporazuma izvoditi ograničenje prava na žalbu. Sudovi su prihvatili da se žalba na krivičnu sankciju ne može izjaviti, što odgovara suštini samog instituta. Zakonodavac ni poslije velikog broja izmjena i dopuna zakona, a u Republici Srpskoj i donošenjem novog zakona, ovaj problem nije riješio.

Drugo, ako se optuženi ne može žaliti na krivičnu sankciju znači li to da se može žaliti na ostale dijelove presude. U početku je bilo shvatanja da je žalba potpuno isključena, a što je rezultat restriktivnog nesistematskog tumačenja zakonskog teksta. Odlučujući po žalbi na presudu koja je donesena u postupku prihvatanja sporazuma o krivici, Vrhovni sud Republike Srpske zauzeo je stanovište da je takva žalba dozvoljena, osim na dio koji se odnosi na krivičnu sankciju. Razlozi koji su navedeni ukazuju da se mora omogućiti optuženom da viši sud ispita po žalbi pravilnost primjene materijalnih i procesnih odredbi u postupku prihvatanja samog sporazuma. Ovu praksu su preuzeli i drugi sudovi u BiH. Da je ovakva praksa pravilna govori i to da u SAD, kolijevci ovog instituta, optuženi može tražiti da viši sud ispita kršenje zakona u postupku prihvatanja i osude po sporazumu.

Kada smo se kritički osvrnuli na opravdanost da se pregovaranje dozvoli u svim fazama postupka imali smo u vidu i probleme koji mogu nastati i u postupku po žalbi. Sporazum se može zaključiti

i na pretresu pred drugostepenim sudom, nakon što je on po žalbi ukinuo prvostepenu osuđujuću presudu. Protiv nove osuđujuće drugostepene presude nije moguće izjaviti žalbu sudu trećeg stepena (čl. 333). Ovo je potpuno jasno i opravdano ako je vođen redovni postupak. Međutim, situacija je drugačija ako je zaključen sporazum, jer se optuženi tada odriče prava na suđenje i otvara pitanje da li mu se uskraćuje mogućnost da viši sud ispita pravilnost postupka koji je prethodio sporazumu. Odgovor na ovo nije jednostavan, iako je kod ovakve situacije Vrhovni sud Republike Srpske zauzeo stanovište da žalba nije dozvoljena.¹²

Mjesto i uloga oštećenog su ovdje sporedni, jer će ga sud samo obavijestiti o rezultatima pregovaranja o krivici. Međutim, prilikom prihvatanja sporazuma sud provjerava da li je on zaključen nakon upoznavanja s mogućim posljedicama, uključujući i posljedice u vezi s imovinskopравnim zahtjevom i troškovima krivičnog postupka. Ovo obezbjeđuje da je osumnjičeni, odnosno optuženi svjestan da krivična sankcija nije jedina posljedica sporazuma i da sud može u presudi da donese odluku o imovinskopравnom zahtjevu ili da uputi oštećenog da svoj zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Uloga oštećenog je u skladu s koncepcijom samog zakona, ali postavlja se pitanje da li on ima pravo da izjavi žalbu, koja mu je inače dozvoljena u redovnom postupku, na odluku o imovinskopравnom zahtjevu i troškovima krivičnog postupka. S obzirom na to da u dijelu zakona o žalbi ona nije isključena, a ni u odredbama o pregovaranju, zaključujemo da je žalba dozvoljena.

Postojeći pravni okvir ne daje mogućnost za uključivanje oštećenog u postupak pregovaranja o krivici. Međutim, shodno ulozi tužioca da je obavezan prikupljati i podatke koji se odnose na imovinskopравni zahtjev, postoje i primjeri kada je u sporazum uključivan i oštećeni. Ovakav sporazum sud je prihvatao, a što je pozitivan primjer kako sudska praksa može da koriguje određenu nedorečenost i tromost zakonske norme.

Rezultati u praksi

U SAD se gotovo 90% krivičnih predmeta završava priznanjem krivice, u čemu je značajno učesće sporazuma o priznanju krivice između tužioca i optuženog.¹³ Ovakav efekat bilo bi nerealistno očekivati u BiH, gdje se sporazum ranije nije primjenjivao. Trebalo je prebroditi niz teškoća, shvatiti da to nije privremeno rješenje i u tome premostiti postojeće psihološke barijere. One su u pravosuđu uspješno prevaziđene, ali kod javnosti se sporazum doživljava kao nešto neprihvatljivo, često kao nečasno i – kao povlađivanje kriminalcima. Ovo bi se djelimično moglo pripisati nedovoljnoj obaviještenosti o suštini sporazuma, kontroli zaključivanja i kaznenoj politici sa i bez sporazuma. S druge strane, negativni komentari najviših predstavnika državnih institucija koji se daju, posebno u posljednje vrijeme, prije nego što je sud razmatrao najavljeni sporazum, dodatno zbunjuju javnost. Osim toga, oni predstavljaju indirektni uticaj na sud da sporazum

12 Iz presude Vrhovnog suda Republike Srpske br. 80 O K 001043 13 Kžž od 13.03.2013. godine: „Nakon što je na pretresu pred drugostepenim sudom dostavljen sporazum o priznanju krivice zaključen između optužene i njezinog branioca s jedne i okružnog tužioca s druge strane, te nakon što je sud taj sporazum prihvatio, održan je pretres za izricanje krivične sankcije i na tom pretresu je donesena pobijana presuda, kojom je optužena oglašena krivom i osuđena na kaznu zatvora u trajanju od 3 (tri) mjeseca. „Odredbom člana 333 ZKP RS propisano je u kojim slučajevima je protiv drugostepene presude dopuštena žalba. Situacija kada su i prvostepena i drugostepena presuda osuđujuće, ili oslobađajuće, ne daje mogućnost u skladu s navedenom odredbom – izjavljivanje žalbe protiv drugostepene presude. Kako se u ovom slučaju radi upravo o takvoj situaciji, to žalba branioca optužene po zakonu nije dopuštena, zbog čega je tu žalbu valjalo odbaciti na osnovu člana 326, a u vezi s članom 333 ZKP RS i odlučiti kao u izreci ovog rješenja.“

13 Dž. Fišer, *Trijumf pregovaranja o krivici – Istorija pregovaranja o krivici*, Stanford University Press, 2003.

odbaci. Koliko god ponekad kritike bile osnovane, ovo nije pravi put kojim se otklanjaju propusti. Time se stvara loša klima za sporazum i njegove učesnike, posebno tužioce. Bez obzira na sve što smo iznijeli, sporazum je značajno doprinio ubrzanju krivičnog postupka i efikasnosti pravosuđa. Ostvarene efekte u Republici Srpskoj, a slični su i u drugim dijelovima BiH, pokušaćemo predstaviti na osnovu statističkih podataka prikazanih za period od 2006. do 2012. godine, u tabelama br. 1 i 2, koje dajemo u prilogu.¹⁴

U 2006. godini od 5.257 podignutih optužnica 688 je bilo s predloženim sporazumom o priznanju krivice, a ukupan broj predloženih sporazuma je iznosio 1.038 (poslije podizanja optužnice još 350). Sudovi su odbacili 3 sporazuma i po sporazumu donijeli ukupno 920 osuđujućih presuda, a o 152 sporazuma nije donio odluku.

U 2012. godini od 5.517 podignutih optužnica 116 je bilo s predloženim sporazumom o priznanju krivice, a ukupan broj predloženih sporazuma je iznosio 738 (poslije podizanja optužnice još 622). Sudovi su odbacili 8 sporazuma i po sporazumu donijeli ukupno 663 osuđujućih presuda, a o 67 sporazuma nisu donijeli odluku.

Prikazani podaci pokazuju da je priznanje krivice postalo značajan institut u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, koji omogućava da se godišnje završi više od polovine ukupnog broja predmeta bez redovnog suđenja, složenog i skupog dokazivanja na glavnom pretresu i dugog trajanja postupka. Najviše sporazuma je zaključeno u ranijem periodu, što se može shvatiti kao rezultat rješavanja nagomilanog broja starih predmeta. Takođe je vidljivo da se povećao broj sporazuma koji su zaključeni poslije podizanja optužnice, dok je u prvim godinama bio veći broj koji su predloženi uz optužnicu. Ovome su doprinijele i izmjene zakona koje su fazu pregovaranja proširile sve do pretresa pred drugostepenim sudom. Broj sporazuma koji su sudovi odbacili je zanemariv, što može biti rezultat njihovog kvaliteta, ali djelimično i konformizma da se poštede rada u redovnom postupku.

Odmjeravanje kazne

Odnos procesnog i materijalnog krivičnog zakona u vezi s priznavanjem krivice najviše dolazi do izražaja prilikom odmjerenja kazne. Ovo nije iz razloga složenosti tih odnosa, već zbog propusta, a potom odsustva želje zakonodavca da ovaj odnos uredi u skladu s pravilima pravne nauke i nomotehnike. Smatramo da je potrebno ukratko ukazati i na određene specifičnosti odmjerenja kazne kod primjene ovog instituta. Reformom krivičnog procesnog zakonodavstva i uvođenjem novih pravila krivičnog postupka, stvorene su određene pretpostavke da se utiče na ublažavanje kazne pregovaranjem tužioca i optuženog o uslovima priznanja krivice. Primjena ovog instituta najviše zavisi i od aktivnosti tužioca, optuženog i branioca, ako ga optuženi ima, dok je uloga suda ograničena i svodi se na prihvatanje ili odbacivanje takvih radnji.

Ovdje se mora naglasiti da postoji neusklađenost materijalnog i krivičnog procesnog zakonodavstva, što stvara određene teškoće u primjeni opštih pravila o odmjerenju kazne. Naime, procesni zakon na posredan i nedozvoljen način uzima i ugrađuje odredbe materijalnog zakona, gdje pravila za odmjerenje kazne nesporno spadaju. Ova neusklađenost ima veću težinu i zbog toga

14 Podaci dobijeni od zamjenika glavnog Republičkog tužioca Republike Srpske, kome posebno zahvaljujemo.

što je i materijalno krivično zakonodavstvo mijenjano paralelno s procesnim, a da nije stvorilo pretpostavke za ono što se radi u krivičnom postupku. Ni nakon više izmjena procesnog zakonodavstva nije se pristupilo izmjenama Krivičnog zakona koje bi dale podlogu za ovakva procesna rješenja.

Rijetki su radovi koji su ukazivali na ovu neusklađenost,¹⁵ zakonodavac na to nije obraćao pažnju, a sudska praksa ako ga je i uočila očigledno je nastojala da problem zanemari. Održavanje ovakvog stanja ide u prilog to što drugostepeni sudovi ne paze ni na jednu povredu zakona po službenoj dužnosti, već po prigovoru žalbe (novim ZKP RS to je djelimično izmijenjeno). Prigovora koji bi se zasnivali na ovoj neusklađenosti očigledno nije ni bilo.

Predmet pregovaranja između optuženog i tužioca o uslovima priznanja krivice najvećim dijelom se i odnosi na sankciju koja će biti predložena sudu. Optuženi, opravdano, očekuje povoljniji položaj u pogledu moguće krivičnopravne sankcije koja će mu biti izrečena. Stranke mogu iznositi svoje prijedloge o zakonom predviđenoj sankciji za konkretno krivično djelo i spremnosti optuženog da prizna krivicu, pod uslovom da predložena sankcija bude najblaže vrste ili najmanje moguće mjere. Neizvjesnost koju sa sobom nosi suđenje u pogledu sankcije koja se može izreći najčešći je razlog zbog kojeg optuženi pristaje na zaključivanje sporazuma. Izricanjem sankcije predložene sporazumom optuženi se oslobađa neizvjesnosti da bi drugostepeni sud mogao izrečenu sankciju preinačiti.

S obzirom na to da sud ne mora prihvatiti sporazum, on je i ovlašćen da procijeni da li predložena sankcija odgovara krivičnom djelu i učiniocu.¹⁶ Ovdje će sud cijeniti sve one okolnosti koje se i redovno cijene kod odmjeravanja kazne. Međutim, optuženi često u toku pregovaranja prihvata i određene obaveze, pruža određene informacije tužiocu ili obećava saradnju i time omogućava otkrivanje i procesuiranje učinilaca istog ili drugih krivičnih djela. Ovo su nesporno one „ostale okolnosti“, koje mogu biti cijanjene kao olakšavajuće i koje trebaju ostvariti određeni uticaj na vrstu i visinu kazne. Teško je očekivati da sve ove okolnosti budu navedene u pravilima odmjeravanja kazne, ali je opravdano da se dio tih najosjetljivijih okolnosti, kao stav u pregovaranju o krivici, ugradi u te odredbe. Ovim bi sudovi dobili veću sigurnost kako i da li uopšte treba da cijene ponašanje optuženog u pregovaranju o krivici, a posebno da ocijene prihvatljivost predložene sankcije.

Postoje i suprotna shvatanja, da sud nije ovlašćen da cijeni da li je predložena sankcija adekvatna, već samo da li je u okviru zakona, pa da je uvijek mora prihvatiti ako su ispunjene ostale pretpostavke za valjanost sporazuma. Ovakvo shvatanje je pogrešno i ono ne odgovara suštini ovog instituta. Smisao nije da se suđenje prenese na stranke, a što bi se davanjem prava izbora vrste sankcije, mjere i visine kazne učinilo. Suština je da se ustupcima objiju strana omogući brže i efikasnije vođenje postupka, smanje troškovi, omogući otkrivanje drugih učinilaca krivičnih djela, saizvršilaca i saučesnika, a što će poslužiti kao realna podloga za prijedlog sudu da prihvati sankciju koju stranke predlažu kao rezultat tog kompromisa. Ovakav stav zauzeo je Vrhovni sud

15 O tome G. Rubil, „Neusaglašenost pravila o odmjeravanju sankcija“, www.pravosudje.ba, pristupljeno 15.03.2010.

16 Vidi Pravilo 62ter Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ.

Republike Srpske u svojoj presudi kojom je odbio žalbe tužioca i branioca optuženog izjavljenu u korist optuženog.¹⁷

Da bi se sve uočene i ostale dileme otklonile, prije svega materijalno zakonodavstvo mora dati osnovu za primjenu ovih instituta u krivičnom postupku. Smatramo da njihovo nepostojanje narušava načelo zakonitosti, omogućava samovolju tužioca, dovodi do različitog postupanja sudova, kojima je uloga svedena na odbijanje prijedloga stranaka i branioca ili njihovo prihvatanje, što sve proizvodi nejednak tretman optuženih za ista krivična djela u sličnim ili identičnim situacijama. Time se ozbiljno ugrožava načelo pravičnosti, što sigurno nije bila namjera zakonodavca, niti je to cilj savremenih zakonskih rješenja.

Procesna situacija s više saoptuženih

Zakon ne propisuje kako će sud postupiti u situaciji kada ima više saoptuženih od kojih jedni priznaju krivicu, a drugi ne priznaju već se protiv njih nastavlja redovni postupak. Ovakvi primjeri nisu rijetki u praksi i situacija je jasna i jednostavna ako se oba postupka završe osuđujućom presudom. Međutim, bilo je slučajeva da jedan optuženi prizna krivicu (prilikom izjašnjenja ili po sporazumu), a da drugi optuženi to ne žele, opredijele se za suđenje i nakon toga budu oslobođeni od optužbe. Ovdje se radilo o istom činjeničnom opisu, istoj pravnoj kvalifikaciji, istim dokazima koji su bili uz optužnicu, a donesene su različite presude. Postavlja se pitanje da li ranija osuđujuća presuda može opstati. Ovdje se mora početi od toga da je napušteno načelo materijalne, a prihvaćeno načelo (formalne) istine.¹⁸ Kod razmatranja priznanja sud je cijenio raspoložive dokaze u smislu da li je priznanje optuženog u skladu s njima. S obzirom na to da su dokazi u skladu s njima ne znači da je pogrešna odluka o krivici optuženog i osuđujuća presuda. Ona je rezultat subjektivnog odnosa optuženog prema učinjenom krivičnom djelu i on je svojim priznanjem olakšao njegovo dokazivanje uprošćavanjem postupka dokazivanja. Na drugoj strani, dokazi koje tužilac izvodi na glavnom pretresu mogu biti pobijani dokazima koje izvodi odbrana. Ovo je u dominantnom adversarnom postupku igra sjenki koja može da zamagli suštinu i da dovede do oslobađajuće presude zbog nedovoljne uvjerljivosti izvedenih dokaza, koje ovdje ne potkrepljuje priznanje, već negira odbrana optuženog. Zato smatramo da ovakva situacija, kao rezultat različitih puteva koji vode ka presudi, ne treba da dovodi do nepotrebnih dilema i sporenja. To znači i da na postavljeno pitanje da li oslobađajuća presuda saoptuženim može da posluži kao osnov za ponavljanje postupka po prijedlogu optuženog, odgovor treba da bude negativan. Ovo optuženog koji je priznao krivicu štiti i od revidiranja presude na njegovu štetu ako bi ostali optuženi bili osuđeni za strože krivično djelo zbog preinačenja optužbe na glavnom pretresu. S druge strane, smatramo da bi bilo opravdano dozvoliti ponavljanje postupka po prijedlogu tužioca ako bi se na glavnom pretresu utvrdilo da je priznanje lažno (npr. priznanje krivičnog djela ubistva da se prikrije drugi učinilac, možda bliski srodnik). Sudska praksa još nije dala odgovore na ova pitanja, jer nije bilo odluka po žalbi.

17 Izvod iz obrazloženja: „Nasuprot drugačijoj tvrdnji iznesenoj u žalbi branioca optuženog, prvostepeni sud je bio ovlašten u smislu odredbe čl. 246 st. 6 tač. g) u vezi sa st. 3 Zakona o krivičnom postupku – Prečišćeni tekst, da ispituje i to da li će se kaznom predloženom sporazumom priznanja krivice ispuniti svrha kažnjavanja, pa u slučaju negativnog odgovora, sud je nadalje bio ovlašten da podneseni sporazum odbaci, a na osnovu ovlaštenja propisanog odredbom st. 8 citirane zakonske odredbe. Prema tome, u konkretnom slučaju prvostepeni sud nije povrijedio citirane zakonske odredbe, pa samim tim nije ni počinjena povreda odredba krivičnog postupka propisana odredbom čl. 311 st. 2. Zakona o krivičnom postupku – Prečišćeni tekst, na koju se neosnovano ukazuje žalbom branioca optuženog.“ (Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske broj 11 0 K 004039 10 Kž, od 29.3.2011. godine).

18 Više o tome M. Blagojević, *Ogledi iz krivičnog procesnog prava*, Doboj 2005.

Sporazum s obavezom svjedočenja

Od samog početka postavilo se pitanje da li u uslove priznanja može biti uključena obaveza da optuženi svjedoči u istoj optužnici protiv drugih optuženih ili u drugom krivičnom postupku. Zakon ovakav dogovor ne isključuje, a smatramo da on i jeste jedna od značajnih poluga, koja ovom institutu daje opravdanje postojanja. Oprez tužioca i neizvjesnost kako će sudska praksa postupiti ako se to ugradi u sporazum doveli su da se takvi dogovori rješavaju na zaobilazan način. Tužilac i optuženi bi zaključili sporazum u koji ta obaveza nije ugrađena, ali on se nije podnosio sudu dok ga tužilac ne sasluša u svojstvu svjedoka. Time bi tužilac obezbijedio validan iskaz koji može upotrijebiti na glavnom pretresu prilikom direktnog ispitivanja svjedoka ako ovaj odstupa od ranijeg iskaza. Međutim, ako je sporazum u međuvremenu prihvaćen, to što optuženi ne želi da svjedoči ili mijenja iskaz nema uticaja na već donesenu presudu prema njemu i izrečenu, po pravilu blažu, sankciju. Ovim se premošćuje praznina u zakonu koju treba popuniti jasno definisanim uslovima i posljedicama kršenja sporazuma.

Zaključak

U ovom radu predstavljen je desetogodišnji razvoj instituta pregovaranja o krivici u BiH. Ono što je izloženo pokazuje da se taj institut već deset godina veoma uspješno primjenjuje u praksi i da je prihvaćen mnogo lakše nego što se očekivalo. Ovo ne znači da nije bilo određenih problema, dilema i nerazumijevanja, koji su i danas prisutni. Problemi su se često pojavljivali gdje su najmanje očekivani, ali fleksibilna sudska praksa ih je rješavala na prihvatljiv način, utirući time put za buduće zakonske promjene. Odluke sudova u ovoj oblasti najčešće su predmet ocjene pred Ustavnim sudom BiH u vezi sa zaštitom ljudskih prava, što garantuje da slobodnije tumačenje zakona neće voditi kršenju prava čovjeka. Procesne odredbe su još nedorečene i neprecizne, a nisu usklađene ni s krivičnim zakonima. Ovo ukazuje na to da je ovu materiju potrebno urediti potpunije, sistematičnije i kvalitetnije. Time bi se olakšao rad pravosuđa, a proizvoljnost u tumačenju osjetljive zakonske materije svela bi se na minimum. Osim toga, to bi doprinijelo i smanjenju negativnog reagovanja javnog mnjenja. Radi toga su ove promjene koje ne diraju suštinu instituta pregovaranja o krivici neophodne i korisne.

TABELA br. 1

2006

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	119	227	51	114	205	43
Ratni zločin		5			5	
Opšti kriminal	3.221	2.201	809	3.059	1.180	645
Ukupno	3.340	2.433	860	3.173	1.390	688

2007

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	89	174	43	92	167	43
Ratni zločin		8			8	
Opšti kriminal	3.262	1.876	616	3.268	1.990	616
Ukupno	3.351	2.058	659	3.360	2.165	659

2008

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	127	145	41	108	132	41
Ratni zločin		10			5	
Opšti kriminal	2.786	1.894	307	2.636	1.787	307
Ukupno	2.913	2.049	348	2.744	1.924	348

2009

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	42	133	63	60	129	57
Ratni zločin		8			7	
Opšti kriminal	2.468	1.753	240	2.489	1.638	238
Ukupno	2.510	1.894	303	2.549	1.774	295

2010

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	63	180	19	56	177	19
Ratni zločin		8			8	
Opšti kriminal	1903	2246	58	1817	2091	58
Ukupno	1966	2434	77	1873	2276	77

2011

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	86	175	11	81	165	21
Ratni zločin	1	15			11	
Opšti kriminal	2.281	2.354	135	2.069	2.310	162
Ukupno	2.368	2.544	146	2.150	2.486	183

Vrsta predmeta „Kt“	Broj optužnica podignutih u toku izvještajnog perioda*			Broj potvrđenih optužnica u toku izvještajnog perioda*		
	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice	S kaznenim nalogom	Bez kaznenog naloga	S predloženim sporazumom o priznanju krivice
KOLONA =	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
Privredni kriminal	163	208	14	160	169	14
Ratni zločin		14			22	
Opšti kriminal	2.343	2.670	105	2.193	2.440	102
Ukupno	2.506	2.892	119	2.353	2.631	116

TABELA br. 2

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osudjujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	50		45	6
Ratni zločin				
Opšti kriminal	988	3	875	146
Ukupno	1.038	3	920	152

2007

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osuđujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	59		64	4
Ratni zločin				
Opšti kriminal	1.024	1	794	96
Ukupno	1.083	1	858	100

2008

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osuđujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	64		51	13
Ratni zločin				
Opšti kriminal	934	6	857	92
Ukupno	998	6	908	105

2009

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osuđujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	75		65	10
Ratni zločin				
Opšti kriminal	797	1	747	49
Ukupno	872	1	812	59

2010

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osuđujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	62	1	52	9
Ratni zločin				
Opšti kriminal	564	2	530	32
Ukupno	626	3	582	41

2011

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osuđujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	54		49	5
Ratni zločin				
Opšti kriminal	616	1	577	38
Ukupno	670	1	626	43

2012

Vrsta predmeta „Kt“	Sporazumi o priznanju krivice			
	Broj predloženih sporazuma	Broj odbačenih sporazuma	Osuđujuće presude po sporazumu o priznanju krivice	Broj predloženih sporazuma o kojima sud nije odlučio
KOLONA =	VIII	IX	X	XI
Privredni kriminal	66		59	7
Ratni zločin				
Opšti kriminal	672	8	604	60
Ukupno	738	8	663	67

Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici kao oblici pojednostavljenog krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini

Uvodne napomene

Sredinom 2002. godine započela je ubrzana reforma krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine, koja je završena 01.03.2003. godine donošenjem i stupanjem na snagu Zakona o krivičnom postupku BiH, Krivičnog zakona BiH i Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, a nastavljena postupkom izmjena i dopuna navedenih zakona koji je još uvijek u toku.² Centralno mjesto završene zakonodavne reforme pripada Zakonu o krivičnom postupku BiH (ZKP BiH) jer su najznačajnije promjene, koje se prvi put uvode na ovim prostorima, učinjene u krivičnoprocesnoj oblasti: istraga tužioca, određivanje pritvora s vremenskim ograničenjima kroz sve faze postupka, davanje imuniteta svjedoku od strane tužioca, posebne istražne radnje, potvrđivanje optužnice, izjašnjenje o krivici, sporazum o priznanju krivice, prethodni prigovori, postupak izdavanja kaznenog naloga, održavanje glavnih pretresa i donošenje odluka pred drugostepenim sudom bez mogućnosti vraćanja predmeta na ponovni prvostepeni postupak, direktno i unakrsno ispitivanje, ispitivanje prvostepenih presuda samo u granicama žalbenih navoda, postupak protiv pravnih lica.

Zakoni o krivičnom postupku entiteta (ZKP RS i ZKP F BiH) i Brčko distrikta BiH (ZKP Bd BiH) specifična su varijanta ZKP BiH pa su osnovna načela, osnovni pojmovi, faze krivičnog postupka, osnovni krivičnoprocesni instituti, drugostepeni i posebni postupci identični. Komparativna analiza postupka optuživanja i presuda bez suđenja pokazuje da su svi krivičnoprocesni zakoni

1 Predsjednik Apelacionog suda Brčko distrikta BiH. U izradi referata učestvovao je i Velibor Miličević, sudija Osnovnog suda Brčko distrikta BiH.

2 ZKP BiH, objavljen u *Službenom glasniku BiH* br. 3/03 od 10.02.2003. godine, stupio na snagu 01.03.2003. godine, a nakon toga uslijedilo je 17 izmjena i dopuna zakona!

prihvatili ista rješenja koja su najdirektnije uticala na povećanje efikasnosti i ekonomičnosti postupka, uz obavezno poštovanje svih prava optuženog kao osnovnog krivičnoprocesnog subjekta.

Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici predstavljaju pojednostavljene, racionalne i efikasne procesne ustanove koje omogućavaju procesnim subjektima da već u ovoj ranoj fazi krivičnog postupka završe krivični predmet ili pak da se predmet odmah uputi sudiji ili vijeću na glavni pretres. Jednostavnost i ekonomičnost ovog dijela krivičnog postupka potvrđuje i činjenica da u ovoj fazi krivičnog postupka postupa samo jedan sudija, sudija za prethodno saslušanje. ZKP Bd BiH je u tom pogledu otišao korak dalje jer je proširio nadležnost sudije za prethodno saslušanje tako da isti odlučuje i o prihvatanju odnosno odbacivanju izjave o priznanju krivice analogno zakonskom rješenju koje je propisano za postupak razmatranja sporazuma o priznanju krivice u fazi postupka optuživanja.

Postupak optuživanja

Poslije istrage, prve faze prethodnog postupka, postupak optuživanja³ je druga i posljednja faza kojom se završava prethodni postupak kao prvi stadijum krivičnog postupka. Postupak optuživanja se sastoji od postupka pripreme, podizanja i upućivanja optužnice sudiji za prethodno saslušanje, potvrđivanja ili odbijanja svih ili pojedinih tačaka optužnice, izjašnjenja o krivici, poricanja ili priznanja krivice, pregovaranja o krivici i sporazuma o priznanju krivice, povlačenja optužnice i prethodnih prigovora. Optužnica je jedini optužni akt tužioca u redovnom krivičnom postupku koju priprema i u pisanoj formi podiže samo jedan ovlašćeni tužilac, Tužilac BiH.

Imajući u vidu pomenute procesne ustanove očigledno je da je ova faza krivičnog postupka pretrpjela korjenite izmjene koje raniji, tradicionalno istražni model krivičnog postupka nije poznao. Ova faza postupka daje odgovor na pitanje da li optužba ispunjava zakonske uslove da bi bila predmet glavnog pretresa, odnosno da li će doći do suđenja ili obustave krivičnog postupka. Praktično, vrši se preliminarno ispitivanje krivičnog predmeta, čime se tužilac ograničava u mogućnosti nepotrebnog izvođenja optuženog na sud i suđenja po optužbama koje ne ispunjavaju zakonske uslove. Prvo preliminarno ispitivanje optužbe vrši sudija za prethodno saslušanje kroz formalnu i činjeničnu kontrolu optužnice, procesnim radnjama ispitivanja urednosti optužnice u formalnom smislu i odlučivanja o optužnici, a druga i završna kontrola optužnice vrši se na inicijativu optuženog i branioca kroz procesnu ustanovu prethodnih prigovora. Nove procesne ustanove u postupku optuživanja svoj uzor nalaze u Pravilniku o postupku i dokazima (*Rules of Procedure and Evidence*) koji se primjenjuje u postupcima pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju i Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda od 17.07.1998. godine.

Pojam optužnice odnosno „krivične optužbe“ u smislu čl. 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP) treba shvatiti suštinski, a ne formalnopravno. Formalnopravni pojam optužbe određuju krivičnoprocesni zakoni, a suštinski pojam optužbe određuje klasifikacija djela u pravnom sistemu države kao pomoćni kriterijum i, priroda djela,

3 Opširnije o tome: Komentar Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini, autorski tim: Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomeragić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović, prof. dr. Miodrag Simović, Savjet/Vijeće Evrope, Evropska komisija, Sarajevo 2005, 608–631.

te priroda i težina kazne kao osnovni kriterijum. To znači da nije od odlučujućeg značaja da li je djelo definisano kao prekršaj ili krivično djelo, već da li priroda i oštrina kazne poprима krivični karakter⁴. Dakle, svaki prekršaj za koji je vezano lišenje slobode i mogućnost izricanja zatvorske kazne ili pretvaranje novčane kazne u zatvorsku kaznu treba podvesti pod krivičnu optužbu. Na ovaj način se obezbjeđuje primjena čl. 6 i 7 EKLJP i zaštita prava koja se garantuju ovim članovima, bez obzira kako su države ugovornice u nacionalnom zakonodavstvu razgraničile krivično i prekršajno pravo.

Podizanje optužnice

Kad u toku istrage tužilac nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se optužnica može podići istraga se okončava, a optužnica priprema i upućuje sudiji za prethodno saslušanje. Priprema optužnice podrazumijeva procesne radnje tužioca koje se sastoje u analizi prikupljenih dokaza tokom istrage, činjeničnom i pravnom zaključku i sastavljanju optužnice u pisanoj formi. Za podizanje optužnice neophodan je standard dokazivanja koji se sastoji u postojanju dovoljno dokaza iz kojih proizlazi osnovana sumnja da je upravo osumnjičeni učinio krivično djelo. Osnovana sumnja je viši stepen sumnje zasnovan na prikupljenim dokazima, koji upućuje na zaključak da je izvršeno krivično djelo (v. čl. 20 tač. m ZKP BiH). Zakon ne predviđa poseban rok za podizanje optužnice nakon okončanja istrage, ali optužnica će biti podignuta bez odlaganja ako je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se optužnica može podići.

Podizanjem optužnice osumnjičeni, odnosno optuženi i branilac, stiču pravo uvida u sve spise i dokaze. Ovdje je dovoljno upotrebiti termin osumnjičeni, osoba za koju postoje osnovi sumnje da učinila krivično djelo, jer optužnica još uvijek nije potvrđena. Sudija za prethodno saslušanje koji postupa nakon podizanja optužnice, odnosno u fazi postupka optuživanja, odlučuje o zahtjevu branioca osumnjičenog odnosno optuženog za uvid i fotokopiranje svih ili pojedinih spisa i dokaza stranke i branilac imaju pravo predlaganja sudskog obezbjeđenja dokaza i nakon podizanja optužnice pod istim uslovima kao u fazi istrage. Tužilac, osumnjičeni, odnosno optuženi, i branilac upućuju svoje predloge sudiji za prethodno saslušanje.

Sadržaj optužnice

Sadržaj optužnice pokazuje da je optužnica formalni, procesni akt s precizno određenim elementima, isključivo pisani akt tužioca sastavljen u zakonskoj formi. Čl. 227 ZKP BiH propisuje sadržaj obaveznih elemenata optužnice koje mora imati da bi formalnopravno bila uredna. Sud kome se upućuje optužnica je mjesno i stvarno nadležan sud, a za krivična djela propisana u KZ BiH to je uvijek Sud BiH.

Lični podaci osumnjičenog su svi podaci iz čl. 78 ZKP BiH, a posebno trebaju biti potpuni podaci o ranijim osudama, izdržanim kaznama, vođenje drugih krivičnih postupaka, tačni podaci o trajanju pritvora ukoliko se osumnjičeni nalazio ili još uvijek nalazi u pritvoru itd.

4 Vidi odluke Evropskog suda za ljudska prava: Engel i ostali protiv Holandije od 08.06.1976. godine, Lauko protiv Slovačke od 02.09.1998. godine, Ezeh i Connors protiv Ujedinjenog kraljevstva od 09.10.2003. godine i dr.

Opis djela iz kog proizlaze zakonska obilježja krivičnog djela sadrži sve činjenice neophodne da se krivično djelo što bliže odredi, vrijeme i mjesto izvršenja, predmet na kome je i sredstvo kojim je izvršeno krivično djelo itd. Sve ovo predstavlja činjenični osnov optužnice (dispozitiv optužnice) kojim se određuje predmet krivičnog postupka odnosno predmet glavnog pretresa. Činjenični osnov optužbe određuje i ograničava predmet suđenja zbog čega i postoji vezanost presude za optužbu (v. čl. 280).

Zakonski naziv krivičnog djela je naziv djela prema KZ BiH, uz navođenje zakonske odredbe koja odgovara tom krivičnom djelu, njegovom osnovnom ili kvalifikovanom obliku, obliku saučesništva ili neke druge odredbe materijalnopravnog karaktera koja se može primijeniti u konkretnom slučaju. Na ovaj način tužilac daje pravnu ocjenu djela iz optužbe odnosno određuje pravnu kvalifikaciju krivičnog djela.

Prijedlog o dokazima koje treba izvesti uvijek pretpostavlja neposredno izvođenje dokaza, pa oni moraju biti precizno označeni, od imena svjedoka i vještaka s potpunim adresama, do tačne oznake spisa i predmeta koje treba pročitati ili predložiti tokom postupka. Razumljivo, imena svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i njihove adrese neće biti označene u optužnici ako su svjedoci uključeni u mjere zaštite (npr. zaštita identiteta) u skladu sa Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, već se navodi pseudonim zaštićenog svjedoka.

Rezultat istrage je poseban vid skraćenog obrazloženja, činjenični zaključak tužioca o dokazima koje je on proveo i koje je predložio da se izvedu na glavnom pretresu. Dokazi koji se dostavljaju uz optužnicu dovoljni su sudiji za prethodno saslušanje da donese odluku o potvrđivanju ili odbijanju svih ili pojedinih tačaka optužnice.

Dokazi koji potkrepljuju navode optužnice podrazumijevaju sve vrste dokaza: zapisnici o ispitivanju osumnjičenog, iskazi svjedoka, nalaz i mišljenja vještaka, oduzeti predmeti, pismena dokumentacija, službene zabilješke, skice, proračuni, analize, fotodokumentacija, razni tehnički snimci itd. Sadržaj dokaza koji potkrepljuju navode optužnice se ne navodi, jer postoji mogućnost da se na ovaj način utiče na sudiju odnosno predsjednika vijeća, na stvaranje i formiranje njegovog predubjeđenja u pogledu relevantnosti pojedinih dokaza prije samog suđenja ukoliko do njega dođe. Naime, sudija odnosno vijeće prije suđenja u spisu ne smije imati ništa više osim optužnice, rješenja o određivanju i produženju pritvora, prijedlog dokaza odbrane koje treba izvesti na glavnom pretresu i popis do tada učinjenih troškova krivičnog postupka.

Jednom optužnicom može se obuhvatiti više krivičnih djela ili više osumnjičenih pod istim uslovima kao i kod spajanja postupka, tako da se u fazi podizanja optužnice jednostavno rješava moguć problem spajanja krivičnog postupka. Ovo je prvi fakultativni dio optužnice.

Prijedlog za odlučivanje o pritvoru je drugi fakultativni dio optužnice. Prijedlog za određivanje pritvora može se postaviti ako se osumnjičeni u trenutku podizanja optužnice nalazi na slobodi. Ako se osumnjičeni nalazi u pritvoru predložiće se produženje pritvora ili puštanje na slobodu. Sistemskim tumačenjem zakona dolazi se do zaključka da se odluka o pritvoru može donijeti tek poslije potvrđivanja optužnice, jer zakon poznaje tri vrste pritvora koje se određuju po fazama krivičnog postupka: pritvor u istrazi, pritvor nakon potvrđivanja optužnice i pritvor nakon izricanja presude. Sudija za prethodno saslušanje je nadležan za donošenje rješenja o određivanju ili ukidanju pritvora, dok je vanpretresno vijeće nadležno za donošenje rješenja o produženju

privitvora. Međutim, ZKP Bd BiH je proširio ovlašćenje sudije za prethodno saslušanje, analogno nadležnostima sudije za prethodni postupak u toku istrage, tako da su sudija za prethodni postupak i sudija za prethodno saslušanje funkcionalno nadležni da odlučuju o određivanju, ukidanju i produženju pritvora. Ovo dodatno pojednostavljuje i ubrzava krivični postupak jer nema potrebe za angažovanjem vanpretresnog vijeća i trojice novih sudija u prethodnom postupku.

Odlučivanje o optužnici

Sudija za prethodno saslušanje potvrđuje ili odbija sve ili pojedine tačke optužnice u zavisnosti od sadržaja optužnice, da li optužnica ima jednu ili više tačaka. Naravno, prije toga sudija za prethodno saslušanje je ovlašćen da ispita urednost optužnice u formalnopravnom smislu i po potrebi pozove tužioca da ispravi odnosno dopuni optužnicu kako bi se po njoj moglo postupati, s upozorenjem na posledice propuštanja (v. čl. 148). Nepostupanje tužioca po zahtjevu suda za ispravku optužnice ima za posledicu odbacivanje optužnice kao neurednog podneska. Pored toga, sudija za prethodno saslušanje provjerava nadležnost suda, da li postoje uslovi za obustavu istrage zbog postojanja okolnosti koji isključuju krivično gonjenje i da li je optužnica propisno sastavljena odnosno da li sadrži zakonske elemente propisane u čl. 227 ZKP BiH. Ovom procesnom radnjom vrši se formalnopravna kontrola optužnice.

Ukoliko odbije sve ili pojedine tačke optužnice sudija za prethodno saslušanje obavezno donosi rješenje koje dostavlja tužiocu. Protiv rješenja kojim se odbija potvrđivanje svih ili pojedinih tačaka optužnice tužilac može izjaviti žalbu u roku od 24 sata, a drugostepeni sud je dužan odlučiti o žalbi u roku od 72 sata. Ovo zakonsko rješenje nepotrebno favorizuje tužioca u odnosu na optuženog i to dvostruko. Prvo, tužiocu se omogućava pravo na žalbu u slučaju nepotvrđivanja svih ili pojedinih tačaka optužnice (čl. 228 st. 2), a na kraju i pravo na podizanje nove ili izmijenjene optužnice zasnovane na novim dokazima koja se podnosi na potvrđivanje (čl. 228 st. 6). U novom postupku odlučivanja po optužnici tužilac ponovno stiče pravo na žalbu u slučaju odbijanja svih ili pojedinih tačaka nove ili izmijenjene optužnice! Ne postoje racionalni razlozi za ovo zakonsko rješenje jer je tužilac specijalizovani državni organ koji se profesionalno bavi gonjenjem učinilaca krivičnih djela i nije mu potrebna dvostruka zakonska zaštita u slučaju pogreške u ovoj fazi krivičnog postupka. Dovoljno je pravo na podizanje nove ili izmijenjene optužnice bez prava na žalbu na odluke sudije za prethodno saslušanje. Pored toga, ako je cilj reforme krivičnoprocesnog zakonodavstva efikasnost i jednakost stranaka u postupku (tzv. jednakost u oružju, sredstvima), zašto krivični postupak usporavati kroz favorizovanje jedne od stranaka. Ova povlastica tužiocu nije potrebna i više šteti integritetu krivičnog postupka nego što tužilac od toga može ostvariti procesnu korist.

Tačke optužnice u zakonskom smislu predstavljaju pojedinačne, samostalne opise djela iz kojih proizlaze zakonska obilježja jednog krivičnog djela, krivičnih djela učinjenih u sticaju ili produženog krivičnog djela. Odluka o optužnici donosi se u roku od osam dana, a u složenim predmetima u roku od 15 dana od dana prijema optužbe u sud, bez pozivanja i prisustva stranaka. Ovo je prva činjenična kontrola optužnice, vrši je sudija za prethodno saslušanje po službenoj dužnosti, a predmet ispitivanja je činjenični osnov optužnice, njen dispozitiv i dokazi koje je tužilac dostavio uz optužnicu. Ova procesna radnja daje odgovor na pitanje da li dokazi koje je prikupio tužilac tokom istrage potkrepljuju osnovanost optužnice. Ako dokazi potkrepljuju osnovanost

optužnice onda postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo u vrijeme i na način kako mu je to optužnicom stavljeno na teret, pa se optužnica potvrđuje.

Sudija za prethodno saslušanje prilikom potvrđivanja optužnice proučava svaku njenu tačku i dokaze koje mu je dostavio tužilac. Na osnovu dokaza dostavljenih uz optužnicu sudija za prethodno saslušanje utvrđuje postojanje osnovane sumnje. Dakle, ključni i osnovni elementi za donošenje odluke prilikom potvrđivanja optužnice su dokazi koje je prikupio i dostavio tužilac. Potvrđivanje optužnice je procesna radnja koja u suštini predstavlja činjeničnu kontrolu optužnice koja je povjerena sudiji za prethodno saslušanje i preduzima se *ex officio*. Zbog toga ona predstavlja sudsku, zakonsku, činjeničnu i obaveznu kontrolu optužnice. Poslije potvrđivanja optužnice ne može se ponovo vršiti činjenično ispitivanje optužbe, osim na glavnom pretresu tokom dokaznog postupka i izricanja presude. U posebnim postupcima potvrđivanje optužnice je specifično. Tako u postupku izdavanja kaznenog naloga sudija koji odlučuje o zahtjevu, ako se složi sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga, taj sudija će i potvrditi optužnicu (čl. 336). Na kraju, u postupku prema neuračunljivim učiniocima obavezno je potvrđivanje optužnice kako bi se mogao održati glavni pretres radi utvrđivanja da li je optuženi učinio krivično djelo u stanju neuračunljivosti. Naravno, izjašnjenje o krivici je isključeno jer je uračunljivost pretpostavka za krivicu.

Nakon potvrđivanja pojedinih ili svih tačaka optužnice osumnjičeni dobija status optuženog što za posljedicu ima ograničenje određenih prava odnosno nastupanja pravnih posledica pokretanja postupka (v. čl. 18). Zakon ne precizira formu potvrđivanja optužnice, na primjer potvrđivanje u formi rješenja ili naredbe. Najjednostavniji način potvrđivanja optužnice je stavljanje sudskog pečata u gornji desni ugao optužnice koji sadrži poslovni broj optužnice, datum potvrđivanja, ime i potpis sudije za prethodno saslušanje koji je izvršio potvrđivanje optužnice. Ova forma potvrđivanja optužnice je primjenjiva kada optužnica sadrži samo jednu tačku ili se potvrđuju sve tačke optužnice. Međutim, ako optužnica sadrži više tačaka, a potvrđuju se ili odbijaju samo pojedine tačke optužnice, potvrđivanje je neophodno izvršiti u formi rješenja. O svim tačkama optužnice odlučuje se jednim rješenjem tako da se jasno vidi koje su tačke optužnice potvrđene, a koje su odbijene. Potvrđena optužnica dostavlja se optuženom i njegovom braniocu ako optuženi ima branioca, a ako optuženi nije izabrao branioca onda će se branilac postaviti pod uslovom da je optužnica podignuta za krivično djelo za koje se može izreći 10 godina zatvora ili teža kazna. Naravno, tužilac kao jedna od stranaka u postupku mora biti upoznat s pozitivnim ishodom odlučivanja o optužnici kako bi učestvovao u daljem toku krivičnog postupka. Praktično, sud potvrđenu optužnicu dostavlja i tužiocu zajedno s pozivom za ročište na kome će se optuženi izjasniti o krivici po svim tačkama potvrđene optužnice.

Ako se optuženi nalazi na slobodi optužnica se dostavlja bez odlaganja, a ako se nalazi u pritvoru onda se dostavljanje optužnice vrši u roku od 24 sata po potvrđivanju optužnice. Dakle, potvrđena optužnica se uvijek dostavlja odmah nakon potvrđivanja, ali ako se optuženi nalazi u pritvoru sudija za prethodno saslušanje dužan je postupati s posebnom hitnošću. Uz dostavu potvrđene optužnice, sudija za prethodno saslušanje poziva i obavještava optuženog da u roku od 15 dana od dana dostavljanja optužnice ima pravo na podnošenje prethodnih prigovora, da će ročište o izjašnjavanju o krivici biti zakazano odmah nakon donošenja odluke o prethodnim prigovorima ili po isteku roka za ulaganje prethodnih prigovora, te da može i na ovom ročištu navesti prijedloge dokaza koje namjerava izvesti na glavnom pretresu. Prethodni prigovori su pravno sredstvo kojim se vrši kontrola optužnice samo na inicijativu optuženog i odbrane, zbog čega imaju

fakultativni karakter. Međutim, pojam „prethodni prigovori“ ne odgovara sadržaju, suštini ovog pravnog sredstva, jer se njime osporava optužnica koja je već stupila na pravnu snagu, koja je potvrđena. U procesnom smislu, suštinski se radi o „naknadnim prigovorima“ kojima odbrana teško može postići krajnji cilj – da izdejstuje obustavu krivičnog postupka povlačenjem optužnice od strane tužioca (v. čl. 232). Stoga, pravo na korištenje ovog pravnog sredstva mora da prethodi postupku potvrđivanja optužnice da bi bilo efektivno pravno sredstvo s aspekta odbrane optuženog. Osim toga, postavlja se i pitanje nepristrasnosti sudije za prethodno saslušanje prilikom odlučivanja o prethodnim prigovorima iz prostog razloga što je upravo taj sudija potvrdio optužnicu i što nema procesnu mogućnost da tu odluku izmijeni. Na kraju, ponovo je dovedena u pitanje jednakost stranaka u postupku, jer odbrana ima pravo na neefektivno pravno sredstvo, podnošenje prethodnih prigovora, dok tužilac ima pravo na efektivan pravni lijek protiv odluke o odbijanju svih ili pojedinih tačaka optužnice, pravo žalbe.

Zakon ostavlja tužiocu mogućnost da podnese novu ili izmijenjenu optužnicu nakon što sve ili pojedine tačke u optužnici budu odbijene. Nova ili izmijenjena optužnica mora biti zasnovana na novim dokazima, jer je prethodna optužnica odbijena upravo zbog toga što sudija za prethodno saslušanje nije utvrdio postojanje osnovane sumnje. Ova optužnica se obavezno podnosi na potvrđivanje za razliku od optužnice izmijenjene na glavnom pretresu koja se ne potvrđuje (čl. 275).

Nakon što sudija za prethodno saslušanje odluči o prethodnim prigovorima protiv optužnice, odnosno nakon što protekne rok za izjavljivanje prethodnih prigovora, zakazuje se ročište za izjašnjenje o krivici o kome je optuženi već obaviješten prilikom dostavljanja optužnice.

Izjašnjenje o krivici

Izjavu o krivici optuženi daje sudiji za prethodno saslušanje u prisustvu tužioca i branioca, ako je izabran ili postavljen pod uslovima propisanim zakonom. Izjava o krivici unosi se u zapisnik, odnosno vrši se audio-zapis ove procesne radnje. Optuženi se prethodno upozorava o svim mogućim procesnim posledicama priznanja taksativno navedenih u čl. 230 ZKP BiH, a koji su odlučujući za prihvatanje izjave o priznanju na ročištu na kome se razmatra izjava o priznanju krivice i donosi odluka. Ovo je prvo, neposredno pojavljivanje optuženog pred sudom otkada je započeo krivični postupak protiv njega, pod uslovom da se brani sa slobode. Naime, ako je protiv osumnjičenog određen pritvor u istrazi, prije donošenja rješenja o određivanju pritvora, morao je biti izveden pred sudiju za prethodni postupak kako bi se izjasnio o prijedlogu tužioca, iznio svoje argumente i osporio zakonitost zahtjeva za određivanje pritvora, tzv. habeas corpus (v. čl. 5 st. 3 EKLJP). Ako se optuženi ne želi izjasniti o krivici, apsolutna je pretpostavka da se izjašnjava da nije kriv odnosno da poriče krivicu, što se unosi u zapisnik. Ovo znači da se pravo optuženog da ne iznosi svoju odbranu može koristiti u svakoj fazi krivičnog postupka, pa i u fazi postupka optuživanja.

Ako se optuženi izjasni da je kriv (guilty plea), sudija za prethodno saslušanje upućuje, dostavlja predmet sudiji, odnosno vijeću, radi zakazivanja ročišta za utvrđivanje postojanja uslova iz čl. 230 ovog zakona. Zakon ne određuje rok u kome mora postupiti sudija za prethodno saslušanje, ali je očigledno da se ova radnja mora preduzeti bez odlaganja. Najčešći razlozi koji utiču na odluku optuženog da se potvrdno izjasni o krivici su čvrsti dokazi optužbe i činjenica da se

priznanje krivice u pravilu uzima kao olakšavajuća okolnost prilikom odmjeravanja kazne. Ako je jednom optužnicom obuhvaćeno više optuženih, pa se jedan ili više njih, ali ne svi, izjasne da su krivi, krivični postupak se u odnosu na njih može razdvojiti. U odnosu na optužene koji su priznali krivicu nastavlja se postupak izricanja presude bez održavanja glavnog pretresa, ako sud prihvati izjavu o priznanju krivice. Prema optuženima koji su negirali krivicu ili sud odbaci njihovu izjavu o priznanju krivice, nastavlja redovan krivični postupak. Nasuprot tome, ako se jedan optuženi izjasni da je kriv samo za pojedine tačke optužnice, nije cjelishodno razdvajati postupak iz više razloga. Prvo, postupak se ne ubrzava već usporava i komplikuje, što nije intencija ustanove priznanja krivice. Osim toga, moguća je povreda prava optuženog na suđenje bez odlaganja i povreda krivičnog zakona na štetu optuženog. Naime, protiv optuženog bi tekla dva paralelna postupka po istoj optužnici, a izrečene krivičnopravne sankcije bi bile samostalne i ne bi se mogle primijeniti odredbe o izricanju jedinstvene kazne za krivična djela učinjena u sticaju. Da li se predmet odnosno izjava o priznanju krivice upućuje sudiji pojedincu ili vijeću zavisi od propisane kazne za najteže krivično djelo iz optužnice prema kojoj se određuje sastav suda. U Brčko distriktu izjavu o priznanju krivice razmatra sudija za prethodno saslušanje preuzimajući na taj način rješenje koje zakonodavac propisuje za razmatranje sporazuma o priznanju krivice u fazi postupka optuživanja (v. čl. 231), što je s aspekta efikasnosti i ekonomičnosti krivičnog postupka optimalno rješenje. Ovo zakonsko rješenje je u skladu i s principom zakonitosti iz čl. 2 st. 3 ZKP BiH, jer krivičnu sankciju može učiniocu krivičnog djela izreći samo nadležni sud u postupku koji je sproveden po ovom zakonu, ukoliko ovim zakonom nije drugačije propisano. Zakon upravo propisuje da je davanje izjave o krivici i razmatranje izjave o priznanju krivice od strane optuženog, kao i pretres za izricanje krivičnopravne sankcije, u nadležnosti jednog sudije, sudije za prethodno saslušanje, a ne novog sudije pojedinca ili pak vijeća sastavljenog od trojice novih sudija.

Prvobitna izjava o poricanju krivice ne uzima se u obzir kod odmjeravanja sankcije u dva slučaja. Prvo, optuženi ne mijenja svoju prvobitnu izjavu o poricanju krivice i nakon održanog glavnog pretresa bude oglašen krivim i drugo, optuženi tokom dokaznog postupka promijenjeni prvobitnu izjavu o poricanju krivice i naknadno prizna krivicu. Ova zabrana se prije svega odnosi na sud i onemogućava da se ranije negiranje krivice optuženog upotrijebi protiv njega, na njegovu štetu, prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije. Poricanje krivice je sastavni dio prava na odbranu optuženog i ovo pravo se ne može uskratiti.

Ukoliko se optuženi izjasni da nije kriv (*not guilty plea*), nakon unošenja izjave o poricanju krivice u zapisnik, sudija za prethodno saslušanje prosljeđuje predmet sudiji, odnosno vijeću kojem je predmet dodijeljen u svrhu zakazivanja glavnog pretresa, koji se zakazuje u roku od 30 dana od dana izjašnjavanja o krivici. Ovaj rok se može izuzetno produžiti za još 30 dana na prijedlog zainteresovane strane, najčešće optuženog i njegovog branioca radi pripreme odbrane. Zakon ne određuje rok za upućivanje predmeta sudiji odnosno vijeću, ali se očekuje da to bude bez odlaganja, odmah nakon unošenja izjave o poricanju krivice u zapisnik. Isto tako, ukoliko dođe do odbacivanja izjave o priznanju krivice, predmet se takođe upućuje sudiji odnosno vijeću, jer u ovom slučaju dolazi do održavanja glavnog pretresa odnosno suđenja. Kod preduzimanja navedenih procesnih radnji neophodno je hitno postupanje sudije za prethodno saslušanje da bi sudu ostalo na raspolaganju dovoljno vremena za izricanje prvostepene presude u svim predmetima gdje je priltvor produžen ili određen nakon podizanja optužnice.

Razmatranje izjave o priznanju krivice

Prilikom razmatranja izjave o priznanju krivice sudija odnosno vijeće provjerava više kumulativno postavljenih elemenata. Najprije, da li je izjava data dobrovoljno, svjesno i s razumijevanjem, a to znači da priznanje mora biti potpuno i nedvosmisleno, svjesno i bez sumnje u uračunljivost optuženog. To znači da se izjave o priznanju krivice koje su nepotpune, djelimične, sporne i dvosmislene trebaju odbaciti. Isto tako, izjava o priznanju krivice ne smije biti posledica prijetnje, iznude, uslovljavanja, neznanja, nerazumijevanja, trajne duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti itd. Prethodno navedene činjenice samo potvrđuju da je prilikom preuzimanja ove procesne radnje neophodno prisustvo branioca radi zaštite prava optuženog. Zbog toga, ako optuženi nije uzeo branioca, sud će u svakom predmetu utvrditi da li su ispunjeni zakonski uslovi za postavljanje branioca: složenost predmeta, mentalno stanje optuženog, interesi pravde ili interesi pravičnosti. U suprotnom, sud dolazi u opasnost da povrijedi pravo na odbranu optuženog i tako učini bitnu povredu odredaba krivičnog postupka.

Optuženi se upoznaje i o mogućim posledicama priznanja krivice koje su izvjesne. Posebno se provjerava da li je optuženi razumio da se izjavom o priznanju krivice odriče prava na suđenje, tj. svih onih prava koja su vezana za glavni pretres i dokazni postupak odnosno redovan krivični postupak. Takođe, prezentuju se ostale zakonske posljedice: izricanje adekvatne krivičnopravne sankcije, oduzimanja predmeta, oduzimanje imovinske koristi, dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva, obaveza plaćanja troškova krivičnog postupka itd. Kad je riječ o mogućim posledicama priznanja krivice u njih su uključene i činjenice vezane za karakter budućeg krivičnog postupka. Naime, optuženi mora da zna da se čitav postupak svodi na pretres za izricanje krivičnopravne sankcije i da se priznanjem krivice praktično odriče prava na suđenje. Dakle, optuženi se detaljno i formalno obavještava o svim posledicama priznanja i okolnostima vezanim za ovu ustanovu, utvrđuje se da li je imao dovoljno vremena za pripremu odbrane, da li je imao mogućnost biranja branioca s liste advokata prije postavljanja branioca u slučaju obavezne odbrane ili slabog imovnog stanja. Sve su ovo okolnosti prema kojima se cijeni da li je do izjave o priznanju došlo dobrovoljno, svjesno i s razumijevanjem i bez povrede prava na odbranu. Dakle, izjava o priznanju krivice od strane optuženog i prihvatanje takve izjave od strane suda rezultiraju završetkom krivičnog postupka bez održavanja glavnog pretresa pa se krivični postupak jednostavno i efikasno završava ograničavajući se na pretres za izricanja krivičnopravne sankcije.

Nadalje, sud provjerava da li postoji dovoljno dokaza o krivici optuženog. Ovo podrazumijeva krivicu optuženog za učinjeno krivično djelo u smislu čl. 35 KZ BiH. Praktično, utvrđuju se elementi krivice optuženog na osnovu dokaza koje je sudiji za prethodno saslušanje dostavio tužilac zajedno s optužnicom i na osnovu sadržaja same izjave optuženog o priznanju krivice koju provjerava sud. Dakle, utvrđuje se da li postoje osnovi koji isključuju krivicu optuženog ili ne, jer se krivičnopravna sankcija može izreći samo učiniocu koji je uračunljiv i koji je krivično djelo učinio s umišljajem ili iz nehata ako to zakon izričito propisuje. Ukoliko kvalitet dostavljenih dokaza uz optužnicu ne potvrđuje da je upravo optuženi izvršio krivično djelo, izjava o priznanju krivice će se odbaciti.

Prije postupka razmatranja izjave o priznanju krivice stranke ne mogu dostaviti sudu sporazum o priznanju krivice, jer čl. 231 st. 2 ZKP BiH zabranjuje zaključenje sporazuma o priznanju krivice ako se optuženi na ročištu za izjašnjenje o krivici izjasnio da je kriv. Međutim, sporazum je procesna ustanova koja predstavlja povoljniju i izvjesniju procesnu situaciju za optuženog.

Prednost ustanove sporazuma o priznanju krivice za optuženog je očigledna, jer je potpuno izvjesna vrsta i mjera krivičnopravne sankcije koja se izriče na osnovu sporazuma i protiv koje se ne može izjaviti žalba. Stoga, imajući u vidu interese optuženog, odbrana može na ročištu na kome se razmatra izjava o priznanju krivice negirati krivicu po bilo kom osnovu kako bi sud odbacio izjavu o priznanju krivice. Nakon toga odbrana stiče procesnu mogućnost sačinjavanja i dostavljanja sporazuma o priznanju krivice sudiji pojedincu odnosno vijeću kome je predmet dodijeljen s ciljem zakazivanja glavnog pretresa. Ako sud prihvati izjavu o priznanju krivice, izjava o priznanju optuženog unosi se u zapisnik i odmah se nastavlja s pretresom za izricanje krivičnopravne sankcije. Pretres za izricanje krivičnopravne sankcije vodi sudija pojedinac, odnosno vijeće koje je razmatralo i prihvatilo izjavu o priznanju krivice. Predmet pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije su samo oni dokazi koji se odnose na odluku o sankciji, olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća. Dakle, smisao ove ustanove je u činjenici da je odluka suda o prihvatanju izjave o priznanju krivice konačna, protiv odluke nije dozvoljena žalba i ona ne može biti predmet preispitivanja ili promjene na pretresu za izricanje krivičnopravne sankcije. Razumljivo, protiv presude donesene na osnovu prihvatanja izjave o priznanju krivice dozvoljena je žalba zbog odluke o krivičnopravnoj sankciji, ali žalba nije isključena ni po ostalim žalbenim osnovima. Međutim, zbog prirode ove procesne ustanove žalba po drugim žalbenim osnovima, u pravilu, nema velike izgleda na uspjeh, jer se optuženi prethodno izričito odrekao prava na suđenje.

Ukoliko sud odbaci izjavu o priznanju krivice, o tome se obavještavaju stranke i branilac i odbacivanje izjave se konstatuje u zapisniku. Protiv odluke o odbacivanju izjave o priznanju krivice nije dozvoljena žalba. S ovom procesnom radnjom suda završava se postupak razmatranja izjave o priznanju krivice i nastavlja se redovan krivični postupak u skladu sa zakonom. Naravno, izjava o priznanju krivice ne može se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, pa zapisnici o izjašnjenju o priznanju krivice i razmatranju izjave o priznanju krivice ostaju i čuvaju se u posebnom omotu u spisu sudije za prethodno saslušanje. Ovi zapisnici se ne smiju naći u prilogu optužnice odnosno predmeta koji se dostavlja sudiji odnosno vijeću u svrhu zakazivanja glavnog pretresa. Praktično, sudu se dostavlja propratni akt u vidu obavještenja o datumu završetka postupka razmatranja izjave o priznanju krivice, jer od ovog datuma teče rok za zakazivanje glavnog pretresa. Ova procesna radnja analogno se primjenjuje i prilikom odbacivanja sporazuma o priznanju krivice.

Podsjećamo da je razmatranje izjave o priznanju krivice i održavanje pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije, po ZKP Bd BiH, u nadležnosti sudije za prethodno saslušanje, što višestruko pojednostavljuje i ubrzava krivični postupak, jer sve procesne radnje završava jedan sudija bez nepotrebnog dostavljanja predmeta novom sudiji pojedincu odnosno vijeću.

Osnovna karakteristika ove procesne radnje i efikasnog modela završetka krivičnog postupka je potpuni izostanak dokaznog postupka i prelazak na postupak izricanja krivičnopravne sankcije. Priznanje krivice nije ograničeno vrstom i težinom krivičnog djela, kategorijom optuženog koji se izjašnjava o krivici i vrstom suda pred kojim se vodi krivični postupak, a statistički podaci pokazuju da se primjenom procesnih ustanova priznanja krivice, sporazuma o priznanju krivice i kaznenog naloga završi više od polovine krivičnih predmeta u Bosni i Hercegovini, od čega se oko 10% predmeta završi primjenom instituta priznanja krivice.

ZAKLJUČAK

Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici predstavljaju pojednostavljene procesne forme i obavezne procesne radnje, čije je uvođenje u krivične postupke u Bosni i Hercegovini opravdalo očekivanja s aspekta efikasnosti i ekonomičnosti krivičnog postupka i prava na suđenje u razumnom roku.

Postupak sporazumevanja prema ZKP Republike Makedonije

1. Uvodna razmatranja

Poslednja se dekada u odnosu na kaznenoproceno zakonodavstvo može opisati kao reformska dekada u više zemalja kontinentalne Evrope. Nju karakterišu dinamičan razvoj i legislativni zahvati u pravcu rešenja koja vode ka ubrzanju krivičnog postupka, deformalizacija načina rešavanja krivičnih slučajeva i prihvatanje određenih anglosaksonskih instituta uz nužno prilagođavanje mešovitom postupku. Mešovitom krivičnom postupku upućuju se brojne kritike za naglašen formalizam, krutost i neefikasnost. Ključnu ulogu u prihvatanju različitih oblika postupanja ima Savet Evrope koji je Preporukom P(87)18 ukazao na potrebu pojednostavljenja krivičnog postupka, da isti treba biti jednostavan, brz i efikasan i da okrivljeni koji prizna krivicu ne treba dugo da bude u neizvesnosti u pogledu krivične sankcije.³ Različitim rešenjima o ubrzanju postupka u makedonskom ZKP prethodila je komparativna analiza krivičnoprocesnih rešenja u nekoliko evropskih i balkanskih država (Nemačka, Italija, Francuska, Norveška, Holandija; Srbija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska).⁴ Najnovija rešenja Zakona o krivičnom postupku Republike Makedonije preuređuju nekoliko procesnih instrumenata što prouzrokuje redefinisana uloga procesnih subjekata i branilaca u toku postupka, naglašavanje značaja dispozicije stranaka u krivičnom postupku, kao i mogućnost izbegavanja redovnog krivičnog postupka i s tim u vezi racionalizacija i sprovođenje kaznene pravde. Treba ukazati da osobit značaj ima sporazumevanje kao izraz tzv. dogovorne krivične pravde.⁵

1 Redovni profesor Pravnog fakulteta „Justinijan Prvi“, Skoplje.

2 Asistent na Pravnom fakultetu „Justinijan Prvi“, Skoplje.

3 Recommendation No. R(87)18 concerning the simplification of criminal justice, 17 September 1987.

4 Gordana Lažetić-Bužarovska/Lazar Nanov/Boban Misoski, „Komparativno istraživanje na rešenijata za zabruvanje i poednostavuvanje na kaznenata postapka“, *MPKK*, br. 1/2008.

5 Novi ZKP je objavljen u *Služben Vesnik na RM*, br. 150/2010.

Komparativna analiza koja je prethodila novim rešenjima o sporazumevanju, pored pravila i zakona iz zemalja anglosaksonske pravne tradicije – SAD i Engleske, obuhvatila je i zakonodavstva u Italiji, Nemačkoj, Francuskoj, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kao evropskih države koje imaju mešoviti krivični postupak kombinovan s anglosaksonskim institutima.⁶ Analiza je navela na zaključak da se klasični kontinentalni kazneni postupak sve češće kombinuje s anglosaksonskim institutima i načinom postupanja s ciljem rasterećivanja redovnog kaznenog postupka, izbegavanja nepotrebnih odugovlačenja, umanjena formalnosti redovnog postupka i procesnih radnji, naglašena dispozicija stranaka u zakonski određenim uslovima, poboljšana uloga oštećenog, obogaćene mogućnosti za alternativno i vansudsko rešavanje slučaja. Ako se uzmu u obzir ciljevi i tok reforme, može se izvesti zaključak da polako ali sigurno prestaje da postoji klasični oblik mešovitog postupka, koji sve češće biva kombinovan s anglosaksonskim institutima i modelom konsenzualne kaznene pravde.

2. Karakteristike sporazumevanja

Makedonski zakonodavac prihvatio je legislativni koncept koji postoji u nekim evropskim državama i regulisao je postupak izricanja krivične sankcije na osnovu sporazumevanja stranaka u toku istražnog postupka. Ovakvo rešenje postoji u italijanskom zakonodavstvu (*patteggiamento*) i u francuskom zakonodavstvu (*plaider coupable*).⁷ Sledeći italijanski primer o donošenju presude na predlog stranaka (*patteggiamento*), makedonski zakonodavac je prihvatio postupak za donošenje presude na osnovu sporazuma između javnog tužioca i okrivljenog u toku istražnog postupka.

Upravo je sporazumevanje jedan od modusa koji omogućavaju manifestaciju *inicijativnosti i saglasnosti stranaka*, optimalnu iskorišćenost finansijskih i kadrovskih resursa i dovodi do ekonomske racionalnosti. Evidentna je razlika koja postoji između pregovaračkih motiva u državama anglosaksonske pravne tradicije i evropskih zemalja. Američki model obuhvata sporazumevanje o krivici (*charge bargaining*) koje utiče na obim optužnice (broj, opis, pravna kvalifikacija krivičnih dela), dok je na evropskom tlu prihvaćen model sporazumevanja koji se odnosi na vrstu i visinu krivične sankcije (*sentence bargaining*), a razlike u zakonodavstvima postoje i u odnosu na učešće sudije u sporazumevanju. Kontinentalna pravna tradicija, u kojoj je dominantan princip legaliteta, onemogućava nešto što se veoma često koristi u anglosaksonskim državama – da se sporazumevanje prvo razvije u praksi, a da se kasnije ozakoni. Tako na primer, u Engleskoj je pogađanje imalo dugu praktičnu primenu, a u zakonodavstvo je uvedeno 1996. godine.

Koncept je baziran na Preporuci R(87)18 koja omogućava da sud donese odluku i bez sprovođenja istražnog postupka, ali nakon saslušanja stranaka u odnosu na predmet sporazumevanja. Naime, sudija mora imati mogućnost da proveri je li osumnjičeni svestan toga šta je smisao sporazumevanja i posledica koje proizlaze iz ovog postupka, da oceni okolnosti slučaja na bazi dostupnih dokaza vezanih za činjenično stanje, kao i ocenu ličnosti počinioca.

6 Гордана Лажетик-Бужаровска/Бобан Мисоски, „Спогодување и медијација“, МРКПГ, бр. 2/2009, 215–260.

7 Članovi 444 do 448, ZKP Italije, Andrea Tassi, „Posebna postupanja“, u *Talijanski Kazneni Postupak* (ed. B.Pavišić), Pravni Fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002, 197–212; u Francuskoj uvedena sa Zakonom Loi Perben II, 09.03.2004, *Official Journal* 10.03.2004; primena je započela oktobra 2004, detaljnije videti kod Elizabeta Ivičević, *Plaider coupable – Nove alternative klasičnom kaznenom postupku u francuskom pravu*, 203–208, www.pravo.hr/_download/repository/09ivicevic%5B3%5D.pdf.

Odredbama novog ZKP uvodi se koncept *sporazumevanja o krivičnoj sankciji (sentence bargaining)* između javnog tužioca i okrivljenog, a ne i sporazumevanje o sadržaju optužnice. Naime, u nalogu za sprovođenje istražnog postupka tužilac je dužan da navede opis činjeničnog stanja i kvalifikaciju krivičnih dela za koja se sprovodi istraga. Sporazumevanje je moguće za sva krivična dela ili samo za neka od krivičnih dela sadržanih u nalogu i u odnosu na sve ili samo na neke osumnjičene osobe. To znači da između naloga za sprovođenje istražnog postupka i predmeta sporazumevanja ne mora biti potpuno poklapanje u objektivnom i subjektivnom smislu. Ali postoji obaveza za subjektivni i objektivni identitet – ne može se tužilac sporazumevati za krivičnu sankciju s osobom i za krivično delo koji nisu navedeni u nalogu. Predmet sporazuma su vrsta i visina krivične sankcije. U odnosu na krivičnu sankciju koja se može sporazumno odrediti, tužilac mora voditi računa o granicama određenim u Krivičnom zakoniku i propisanim mogućnostima za ublažavanje sankcije.

Finalni akt sporazumevanja je *predlog-sporazum*. Ovaj je termin izabran pošto nije reč o sporazumu koji proizvodi neke pravne posledice. Iako su ga stranke i branilac potpisali, predlog-sporazum nema status izvršnog akta, za njega ne važe *ne bis in idem* i *res judicata*. Potpisani predlog-sporazum je pismeni dokument koji je osnov za pokretanje postupka ocene predmeta sporazumevanja od strane suda. Predmet predloga-sporazuma proizvodi pravne posledice kada postane deo dispozitiva osuđujuće presude donesene na bazi prihvaćenog predloga-sporazuma od strane suda. Prema odredbama ZKP, predlog-sporazum ima nekoliko elemenata, koji bi se mogli podeliti na tri dela. Prvi deo obuhvata podatke o strankama i braniocima, opis činjeničnog stanja krivičnog dela o kojem se sprovodilo sporazumevanje i pravnu kvalifikaciju prema odredbama Krivičnog zakonika. Ovo su delovi koji nisu predmet sporazumevanja i zato bi se mogli ubrojiti u tzv. uvodni deo predloga-sporazuma. Glavni deo predloga-sporazuma sadrži predmet sporazumevanja, i to predloženu krivičnu sankciju prema vrsti i visini i vid, visinu imovinskopravnog zahteva (pod uslovom da je postojala saglasnost odbrane da imovinskopravni zahtev bude predmet sporazumevanja), izjavu osumnjičenog da je svestan i da dobrovoljno prihvata predlog-sporazum i izjavu stranaka da se odriču prava podnošenja žalbe ako predlog-sporazum bude prihvaćen i sud donese presudu na bazi predloga-sporazuma. Treći deo predloga-sporazuma sadrži troškove postupka i način njihove naknade, potpise stranaka i branilaca, datum i mesto sklapanja predloga-sporazuma.

Jedino je u makedonskom rešenju o sporazumevanju implicitno obuhvaćena *oštećena osoba*. Naime, oštećena osoba ne učestvuje u sporazumevanju. Vodeći računa o interesima oštećenog, tužilac je dužan da obezbedi njegovu pismenu izjavu. Naime, tužilac mora obavestiti oštećenu osobu da je u toku sporazumevanje s osumnjičenim i da postoji mogućnost da oštećeni podnese pismeni imovinskopravni zahtev. Oštećeni treba da zna da imovinskopravni zahtev može ali ne mora biti predmet sporazumevanja. Naime, od odluke odbrane zavisi da li će imovinskopravni zahtev biti predmet sporazumevanja. Ipak, oštećeni ne ostaje bez pravne zaštite i u slučajevima kada njegov zahtev nije bio deo sporazuma, jer on može inicirati građanski postupak za obeštećenje nakon prijema presude donesene na osnovu sporazuma stranaka.

Sporazumevanje omogućava postizanje *zajednički prihvatljivog ishoda krivičnog postupka, još u stadijumu istrage*. Pravo i dužnost je javnog tužioca da u predmetima gde se krivični progon vrši po službenoj dužnosti odluči da li postoje opravdani razlozi da pristupi ka sporazumevanju s okrivljenim pod uslovima koje predviđa ZKP. Inicijator sporazumevanja mogu biti i tužilac i odbrana. Naime, odbrana (okrivljeni i branilac) može inicirati sporazumevanje ako oceni da je to

oportuno s obzirom na okolnosti slučaja. Novina je mogućnost da se presuda na osnovu sporazumevanja donese još u toku istražnog postupka. Sudija prethodnog postupka ima ovakva ovlašćenja i ovim se rešenjem u velikoj meri ubrzava krivični postupak.

Ceneći da je sporazumevanje uslovljeno dokaznim materijalom a ne težinom krivičnog dela, makedonski je zakonodavac odlučio da ne ograničava sporazumevanje prema propisanoj krivičnoj sankciji. U ovom smislu, *sporazumevanje je dostupno za sva krivična dela*. Priznanje krivice nije preduslov za početak sporazumevanja u istražnom postupku. Predlog-sporazum je izraz saglasnosti obe stranke, a ne samo jedne od njih i mora sadržati predloženu sankciju po vrsti i visini u zakonski predviđenom okviru za konkretno krivično delo, ali ne nižu u odnosu na granice ublažavanja kazne predviđene u Krivičnom zakonu.

Da bi sporazumevanje bilo realno i pravično, makedonski zakonodavac je proširio osnove *obavezne odbrane* – prisustvo branioca tokom sporazumevanja je obavezno od samog početka postupka. Cilj ovog rešenja jeste zaštita prava okrivljenog, što znači i ispunjavanje načela jednakosti oružja, a samim tim se onemogućuje samostalna participacija okrivljenog, koji je po pravilu laik za pravo i ne zna koja je sankcija realna i koje se činjenice vezane za krivičnopравни slučaj mogu iskoristiti prilikom pregovaranja. Na ovaj se način okrivljenom omogućuje profesionalna pomoć prilikom donošenja ocene o celishodnosti i opravdanosti njegovog učešća u postupku sporazumevanja.

Pošto se sporazumevanje definiše kao postupak pregovaranja tužioca i odbrane (okrivljenog i branioca) *nema mesta za učešće suda u toku pregovaranja*. Naime, izričito je apostrofirani stav zakonodavca da sudija ne učestvuje u sporazumevanju. Cilj ove zabrane jeste limitiranje uticaja suda na izbor vrste i visine sankcije, kao i naglašavanje uloge stranaka u postupku sporazumevanja. Budući da sudija ne učestvuje tokom pregovaranja, on nema nikakvih saznanja o toku pregovaranja. Jedino ima uvid u predlog-sporazum koji mu tužilac dostavi. Pošto primi predlog-sporazum, dolazi do punog izraza uloga suda u odnosu na ocenu sporazuma. Sudija prethodnog postupka je dužan da ceni podneseni predlog-sporazum na posebnom ročištu, na kom se vodi zapisnik. Ovo je u duhu preporuke Saveta Evrope, da se ocena sporazumevanja mora odvijati na javnoj raspravi u prisustvu obe stranke, a ne da sudija samostalno donese odluku na osnovu predloga-sporazuma a da nema mogućnost da proveri njegov sadržaj, da postavi neka kontrolna pitanja okrivljenom u odnosu na posledice sporazuma, njegovu dobrovoljnost i odsustvo moguće zablude o sadržaju i posledicama sporazuma. Ujedno, sudija mora proveriti da li je okrivljeni svestan posledica vezanih za imovinskopravni zahtev, kao i troškova krivičnog postupka. Sudija prethodnog postupka je dužan da pouči stranke o mogućnosti da odustanu od podnetog sporazuma pre nego što sud pristupi njegovoj oceni, kao i da prihvatanje podnetog sporazuma i donošenje presude na osnovu sporazuma znači da su se stranke odrekle prava na podnošenje žalbe. Ove su činjenice poznate strankama pošto su deo samog sporazuma, ali ipak je dužnost sudije da ih proveri pre nego što donese odluku o sporazumu.

Bilo koja stranka može izričito *odustati od podnesenog sporazuma* kada u toku ročišta izjavi da se povlači iz sporazuma ili pismeno obavesti sudiju da odustaje od podnesenog sporazuma. Ukoliko u toku ročišta neka stranka sporazuma izrazi sumnju u krivičnu sankciju sadržanu u sporazumu i smatra da bi sankcija mogla biti stroža (tužilac) ili blaža (odbrana), smatra se da je sporazum povučen i sudija obustavlja dalje postupanje po sporazumu. Makedonski zakonodavac je odlučio da ne uvede ograničenje sporazumevanja u odnosu na broj predloga-sporazuma

koje stranke mogu uputiti sudiji. Naime, stranke mogu odustati od jednog predloga-sporazuma, pa poslati novi predlog-sporazum sudiji prethodnog postupka i sudija je dužan da postupi kao da prethodnog sporazuma uopšte nije bilo. Ovo znači da je sporazumevanje u potpunoj dispoziciji stranaka.

Uloga sudije je najviše izražena prilikom *ocene predloga-sporazuma*. Rešenjem će odbaciti predlog-sporazum u slučaju kada neka stranka odustane od pogodbe ili predloži različitu krivičnu sankciju od one navedene u predlogu-sporazumu. Međutim, sudija u prethodnom postupku prilikom ocene predloga-sporazuma ceni kvantitet i kvalitet podnesenih dokaza u odnosu na činjenično stanje, nepobitne dokaze u odnosu na krivicu okrivljenog i dokaze bitne za izbor i odmeravanje sankcije. Ukoliko oceni da predlog-sporazum ne opravdava donošenje presude zbog problematičnosti ili nepotpunosti pribavljenih dokaza, ako nije ubeđen u krivicu osumnjičenog ili smatra da se na osnovu pribavljenih dokaza ne može oceniti da je predložena sankcija zakonita i opravdana, sudija donosi rešenje kojim odbacuje predlog-sporazum. Znači, predlog-sporazum je u domenu dispozicije stranaka, a odluka o njegovom prihvatanju u domenu ocene sudije. U slučajevima donošenja rešenja o odbacivanju predloga-sporazuma, sudija je dužan da vrati sve spise javnom tužiocu, dok se zapisnik sa sprovedenog ročišta i pismeni predlog-sporazum ne mogu koristiti u daljem krivičnom postupanju – oni se izdvajaju od spisa predmeta i ostaju zatvoreni u posebnom zapečaćenom kovertu. Ukoliko sudija iz prethodnog postupka odluči da prihvati predlog-sporazum, on izriče *presudu na osnovu predloga-sporazuma* koja ne sme da sadrži sankciju različitu od sankcije predložene u sporazumu. Ova presuda sadrži sve elemente kondemnatorne presude, javno se objavljuje odmah nakon donošenja, a pismeno se izrađuje u roku od tri dana. Presuda se odmah dostavlja javnom tužiocu, okrivljenom i njegovom branio-cu. Primerak presude dostavlja se i oštećenom, pa u slučajevima kad on nije zadovoljan ishodom presude u delu imovinskopravnog zahteva, on može ostvariti svoje pravo u građanskom postupku. Ova presuda je meritorna, pravosnažna i izvršna. Na ovaj način se omogućuje okončavanje krivičnog postupka još u stadijumu istrage.

Prema preporuci Saveta Evrope, zakonodavac mora omogućiti da se priznanje krivice odvija na javnom pretresu, a da sudija ima mogućnosti da proveri da li optuženi stvarno prihvata krivicu i da li je svestan posledica koje proizlaze nakon priznanja. U ZKP Republike Makedonije sporazumevanje je moguće i u *stadijumu ocene optužnice*, ali predušlov je da osumnjičeni izričito prizna krivicu. Priznanje krivice je moguće za sva krivična dela sadržana u optužnici ili samo za neka krivična dela. Isto tako, priznanje može ponuditi neko od osumnjičenih, a ne svi protiv kojih je optužnica podignuta. Priznanje krivice može se ostvariti na dva načina. Nakon prijema optužnice, odbrana ima 8 dana da obavesti sudiju, ili veće za ocenu optužnice, da je osumnjičeni spreman da da izjavu o priznanje krivice. U ovakvom slučaju, nadležni sudski organ određuje datum održavanja ročišta. Uloga ovog ročišta jeste da sudija ili veće proveri tačnost date izjave, dobrovoljnost priznanja, svesnost i želju osumnjičenog da se proces završi donošenjem presude u stadijumu ocene optužnice. Ako se izjava o priznanju krivice ne prihvati, ročište se nastavlja ocenom optužnice, a izjava i zapisnik bivaju isključeni od spisa predmeta u posebnom omotu i ne mogu se koristiti u daljem postupku. Ako se izjava prihvati, sudija ili veće ne donosi posebnu odluku već odlažu ročište za 15 dana. Stranke imaju 15 dana za pregovaranje i podnošenje predloga-sporazuma. Drugi način da osumnjičeni prizna krivicu je u toku ročišta o oceni optužnice. Nakon date izjave, ako ona bude prihvaćena, postupa se istovetno kao i kada je prihvaćena izjava u prethodnom slučaju. Ukoliko na odloženom ročištu javni tužilac i osumnjičeni podnesu predlog-sporazum u zakonski predviđenom obliku, sudija ili veće za ocenu optužnice moraju

se upustiti u ocenu osnovanosti predloga-sporazuma: ako je predlog-sporazum ocenjen kao neprihvatljiv, sudija ili veće za ocenu optužnice donosi rešenje za odbijanje predloga-sporazuma i pristupa oceni optužnice. Predlog-sporazum koji je odbijen ne može biti korišćen kako dokaz u sledećim stadijuma krivičnog postupaka, pa se predlog-sporazum kovertira i izdvaja od predmetnog spisa; ako predlog-sporazum bude ocenjen kao prihvatljiv, sudija ili veće za ocenu optužnice donosi presudu analognom primenom odredaba za donošenje presude na osnovu sporazuma između javnog tužioca i okrivljenog u fazi istrage i ako se izjava o priznanju krivice i predlog-sporazum odnose samo na neka od krivičnih dela sadržana u optužnici, sudija ili veće za ocenu optužnice ceni osnovanost optužnice jedino u onom delu koji nije obuhvaćen predlogom-sporazumom. Proizlazi da sporazumevanje tokom ocene optužnice ima bitne razlike u odnosu na sporazumevanje tokom istrage. Naime, tokom ocene optužnice, inicijativa može doći samo od strane odbrane, a ne i od strane tužioca. Sporazumevanje je vremenski ograničeno i može trajati samo 15 dana. Neuspelo sporazumevanje ne može se ponoviti. Ako je sporazumevanje neuspelo i stranke ne dostave sudu predlog-sporazum, postupanje se produžava ocenom optužnice. Istovetnost ne postoji u odnosu na ulogu suda. Naime, sud mora prvo ceniti i prihvatiti izjavu o priznanju krivice da bi sporazumevanje započelo, a nakon toga ceni predlog-sporazum.

Izjava o priznanju krivice najkasnije se može dati tokom *prvog ročišta glavne rasprave*. Mora se ukazati na činjenicu da tokom glavne rasprave ne postoji sporazumevanje i podnošenje predloga-sporazuma, već da je izjava o priznanju krivice osnov da se dokazni postupak ograniči na dokaze važne za vrstu i visinu krivične sankcije. Izjava o priznanju krivice tokom glavne rasprave daje se nakon uvodnih reči stranaka, a pre početka dokaznog postupka. Ujedno, predsednik sudskog veća poziva optuženog da da iskaz kojim se izjašnjava u odnosu na navode u optužnici i, bez obzira na prirodu i težinu krivičnog dela o kome se vodi krivični postupak, okrivljeni može dobrovoljno dati izjavu o priznanju krivice za jedno ili više krivičnih dela sadržanih u optužnici. Predsednik sudskog veća dužan je da ispita da li je priznanje dobrovoljno i da li je optuženi svestan pravnih posledica priznanja krivice, posledica koje su vezane za imovinskopравни zahtev i troškove krivičnog postupka. Ako sud oceni da je izjava osnovana, to saopštava prisutnima, unosi u zapisnik i glavna rasprava se produžava izvođenjem dokaza povezanih s krivičnom sankcijom. U suprotnom slučaju, konstatuje se da izjava nije prihvaćena i postupak nastavlja redovnim putem, a izjava se ne može koristiti kao dokaz tokom dokaznog postupka. Protiv presude donesene kao rezultat prihvaćene izjave o priznanju krivice tokom glavne rasprave, optuženi se ne može žaliti po osnovu pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja. Odredbe koje se odnose na izjavu o priznanju krivice na glavnoj raspravi omogućuju racionalizaciju procesnih radnji koje su deo glavne rasprave. U ovom slučaju, težište glavne rasprave se prenosi, umesto na razmatranje pitanja koja su u vezi s utvrđivanjem krivice, krivične odgovornosti i činjeničnog stanja, na izvođenje dokaza koji pomažu pravilnom izboru i odmeravanju vrste i visine krivične sankcije.

Odredbe koje se odnose na priznanje krivice u toku glavne rasprave redovnog krivičnog postupka analogno se primenjuju i tokom glavne rasprave u skraćenom postupku koji vodi sudija pojedinac. Ovo znači da u toku skraćenog postupka sporazum o krivici nije predviđen, već je samo predviđena izjava o priznanju krivice, čije prihvatanje vodi ka izvođenju dokaza povezanih s krivičnom sankcijom.

3. Uloga procesnih subjekata u toku sporazumevanja

S obzirom na to da je postupak sporazumevanja novina u makedonskom kaznenoprocesnom zakonodavstvu da bi se bolje shvatio njegov smisao i ostvario očekivani efekat praktične primene, možemo se ukratko osvrnuti na ulogu procesnih subjekata.

Tužilac. S obzirom na to da je tužilac *dominus litis* istražnog postupka i da se odbrana prilično kasno obaveštava o sprovedenoj istrazi, može se očekivati da inicijativa za sporazumevanje bude na strani tužioca. Ovo je u saglasnosti ovlašćenja tužioca da *diskreciono odlučuje o načinu krivičnog progona*. U SAD, ova se uloga tužioca naziva menadžiranje krivičnog progona – omogućava da tužilac efikasno upravlja obimom krivičnih predmeta po kojima će postupati uzimajući u obzir ukupan broj predmeta, kompleksnost slučaja, finansijska sredstva i kadrovski potencijal s kojima raspolaže, zaštitu javnog interesa i sl. Osim ovlašćenja u odnosu na pitanje pokretanja krivične istrage, tužilac odlučuje i o načinu progona, a jedan od načina jeste sporazumevanje s okrivljenim umesto pokretanja i sprovođenja redovnog kaznenog postupka, primena oblika oportuniteta i nepokretanje krivičnog postupka kada je to zakonski predviđeno. S obzirom na ovlašćenja koja tužilac ima u toku sporazumevanja, njegova se uloga približava ulozi sudije, pošto sporazumevanje o krivici podrazumeva dogovor u odnosu na činjenično stanje polazeći od dostupnog dokaznog materijala. Ujedno, tužilac treba da vodi računa o interesu počinioca krivičnog dela i o širem društvenom interesu kaznenog progona počinioca.⁸ Ovakva njegova uloga postoji u zakonodavstvima koja prihvataju neki oblik oportuniteta kaznenog progona o kojima odlučuje tužilac.⁹

Tužilac treba proaktivno da deluje i da bude fleksibilan u toku sporazumevanja, ali istodobno mora voditi računa o zakonitosti postupanja i predloženoj krivičnoj sankciji. Veoma je važna njegova uloga garanta i čuvara zakonitosti. U ovom smislu tužilac ceni kvalitet i dokaznu vrednost pribavljenih dokaza i na osnovu ovakve ocene donosi odluku o iniciranju sporazumevanja. U praksi će tužilac morati da odluči koju će krivičnu sankciju predložiti s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja. Pri tome se mora rukovoditi sudskom praksom za predmetno krivično delo i krivičnom sankcijom koju bi osumnjičeni dobio ako bi se vodio redovni krivični postupak. Na nivou tužilaštva mora da postoji način predlaganja sankcija, okvirni uputi i kriterijumi koji će pomoći tužiocu da donese pravilnu odluku, uvek vodeći računa o odredbama za ublažavanje predviđenim u Krivičnom zakoniku. U Makedoniji neće biti moguća anglosaksonska praksa tzv. taktičnog pregovarača – kada s ciljem ostvarivanja što bolje pregovaračke pozicije tužilac može primeniti strategiju preopširnog horizontalnog optuživanja putem povećavanja broja krivičnih dela koja se stavljaju na teret optuženom ili strategiju preopširnog vertikalnog optuživanja, putem navođenja u optužnici teže kvalifikovanog oblika krivičnog dela umesto lakšeg; postoji opasnost da odbrana osujeti strategiju tužioca s obzirom na kvalitet dokaza na kojima tužilac bazira optužnicu pa u slučaju kada sporazumevanje nije uspešno tužilac mora podneti realnu optužnicu s obzirom na to da porotno suđenje ne dozvoljava nikakve nerealne strategije optuživanja. Ovlašćenje da tužilac predlaže i odlučuje o krivičnoj sankciji u SAD naziva se i uloga

8 Alshuler, „The Prosecutor’s Role in Plea Bargaining”, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 36, No. 1. (Autumn, 1968), 50–112; McConville, Mike, „Plea Bargaining: Ethics and Politics”, 562–587, *Journal of Law and Society*, Vol 25, No. 4, 1998, 572; Hudson Barbara, Bramhall Gaynor, „Assessing the “Other”, Constructions of ‘Asianness’ in Risk Assessments by Probation Officers”, 45 *British Journal of Criminology*, September 2005, 721–749.

9 Yue, Ma, „Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the USA, Germany, France and Italy: A Comparative Perspective”, *International Criminal Justice Review*, 2002, 12, 22.

tužioca kao neposrednog kreatora zakona jer, s obzirom na precedentni *case-law* sistem, odluka tužioca može imati osobiti uticaj na slične buduće krivične situacije.¹⁰

Branilac. Uloga branioca podrazumeva njegovu profesionalnu pravnu pomoć, nepristrasnu i adekvatnu ocenu koja je isključivo usmerena prema zaštiti interesa okrivljenog. Branilac mora proučiti dokazni materijal i oceniti da li je u korist osumnjičenog da se upusti u postupak sporazumevanja koji je inicirao tužilac ili ide u korist odbrani da ona inicira sporazumevanje. Branilac treba da ima iskustva i da bude upućen u kaznenu politiku sudova kako bi mogao oceniti koja je krivična sankcija prihvatljiva u konkretnom slučaju. S obzirom na to da je učešće branioca obavezno od samog početka postupka sporazumevanja, može se zaključiti da je postupak pravedan i da su interesi okrivljenog bili adekvatno zastupljeni. Ovo je pretpostavka koja se može osporiti, verovatno kod nekih slučajeva branilaca po službenoj dužnosti. Naime, primećena je negativna praksa, kada branioci, verovatno usled obima posla ili iz čisto konformističkih razloga, zbog lakšeg i bržeg rešenja spora, podstiču okrivljenog da prihvati sporazum s tužiocem o priznanju krivice.¹¹ O sličnim nedostacima u postupku sporazuma podaci se mogu naći i u Italiji.¹² Izlaz iz ovog problema je uspostavljanje obaveze da tokom postupka o sporazumu bude prisutan i sam okrivljeni, te bi u tom slučaju branilac bio moralno dužan da najadekvatnije zastupa interese okrivljenog. Uloga branioca u SAD uređena je u nekoliko akata Advokatske komore.¹³ U američkoj literaturi može se naći mišljenje da pored motiva finansijske prirode, branilac može vršiti pritisak na okrivljenog da prihvati sporazum i radi postojanja nekog prethodnog ugovora između njega i tužioca da ovaj pruži lakši ili povlašćeni tretman nekom drugom okrivljenom u nekom drugom predmetu, zastupan od istog branioca. To je neka vrsta „trampe“, zbog koje branilac, umesto da štiti, zanemaruje interese okrivljenog, što predstavlja posebnu povredu prava okrivljenog, a to može biti osnova za ništavost njegovog priznanja.¹⁴ Ipak, uloga branioca ne sme se tumačiti kao negativna, već kao veliki doprinos u postupku sporazumevanja, s obzirom na to da je uloga branioca da bude čuvar i garant prava okrivljenog, koji je dužan da, pravno dozvoljenim sredstvima, reaguje na moguće zloupotrebe prava okrivljenog u ovom postupku od strane tužioca ili suda.

Sud. Sud je uključen u zadnjem stadijumu sporazumevanja tokom istrage – nakon dostavljanja predloga-sporazuma, kada je dužan da se upusti u ocenu njegove prihvatljivosti. Sud zadržava funkciju presuđivanja prema principu akuzatorne podele uloga između stranke i suda. Sasvim je prihvatljivo da sudija nema saznanja o toku pregovaranja, neuspeh pokušaja, različitih pregovaračkih stavova, odstupanja i sl. U američkom sistemu kaznene pravde Pravilom 11 Modela federalnih pravila o kaznenom postupku predviđeno je isključenje sudije iz procesa sporazumevanja. Naime, sudija je nezavisan arbitar, koji bi jedino utvrđivao dobrovoljnost okrivljenog o prihvatanju krivične odgovornosti, kao i arbitar koji ceni je li prihvatanje krivične odgovornosti svesno i dobrovoljno i da li je okrivljeni znao sve posledice koje će proizaći iz njegovog priznanja.

10 Mather, Lynn M., *Plea bargaining or trial? The Process of Criminal-Case Disposition*, Lexington, Mass. (etc.), Teakfield Ltd, 1979. 142; Heumann Milton, *Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges and Defense Attorneys*, University of Chicago Press, 1978, 107. Za francusku praksu v.Dervieux, Valerie, „The French System“, in *European Criminal Procedures*, Ed. by Delmas-Marty, Mirreille and Spencer, J. R., Cambridge University Press, 2002.

11 Alshuler, „The Defense Attorney’s Role in Plea Bargaining“, *The Yale Law Journal*, Vol. 84, No. 6. (May, 1975), 1179–1314.

12 Maffei, Stefano, „Negotiations on evidence, Negotiations on sentence, (Adversarial exoeriments in Italian Criminal Procedure)“, *Journal of International Criminal Justice*, Oxford University Press, 2 (2004), 1050–1069.

13 ABA Standards Relating to the Defence Function; ABA Code for Dicipinary responsibility of the defence attorneys. Isto i Alshuler, *op. cit.*, 1252, 1308; Kamisar Y., LaFave W. R., Israel J. H., King N. J., *Modern Criminal Procedure, Cases, Comments and Questions*, 9-th edition, American Casebook Series, West Group, St. Paul, Minn. 1999, 1302.

14 McConville, *Plea Bargaining: Ethics and Politics*, 567.

Zakonodavno rešenje prema kojem sudija ne učestvuje u postupku sporazumevanja smatra se kao najpoželjnije zbog toga što sudija zadržava svoju nepristrasnost i svoj položaj arbitra koji sudi samo na osnovu dokaza i nema saznanje o postupku pregovaranja i sporazumevanja. Na ovaj je način sudija oslobođen prethodnih informacija prezentovanih između tužioca, okrivljenog i njegovog branioca.¹⁵

4. Zaključak

Odredbe novog ZKP Republike Makedonije lociraju koncept kaznene pravde u okviru savremenih evrokontinentalnih sistema s izraženim akuzatornim elementima čiji je cilj povećavanje efikasnosti i ekonomičnosti kaznene pravde, ali i dužno poštovanje garancije odbrane optuženog i prava oštećene osobe.

Sporazumevanje o vrsti i visini krivične sankcije može biti uspešno primenjivano u praksi ako je svaki subjekt dobro upućen i aktivno koristi zakonske mogućnosti koje pruža sporazumevanje, a to podrazumeva inicijativnost i fleksibilnost stranaka i osećaj kod sudije tokom ocene podnetog predloga-sporazuma. Zakonodavac je široko postavio mogućnosti sporazumevanja i priznanja krivice kako bi se stranke motivisale da utiču na tok postupka s obzirom na dostupni dokazni materijal, svoje praktično iskustvo i aktuelnu kaznenu politiku. Korisno je da su stranke, branilac i sudija upućeni u svoja ovlašćenja kako bi ih maksimalno iskoristili.

Nije preterano očekivanje da će se sporazumevanje šire koristiti u praksi zbog prilično zahtevnog koncepta glavne rasprave i sistema *cross examination* koji pretpostavlja odličnu pripremu, brzu reakciju u slučaju neprijatnih iznenađenja tokom ispitivanja svedoka, ocene koji će svedoci biti unakrsno ispitivani a koji ne, da li je u korist optuženog da odbrana predloži njegovo svedočenje i sl.

Nesporno je da će samo pravilna primena sporazumevanja u praksi omogućiti efikasniji i brži krivični postupak koji neće ići na uštrb pravičnosti postupanja i odmeravanja krivične sankcije.

15 Alshuler, „The Trial Judge’s Role in Plea Bargaining, Part I”, *Columbia Law Review*, Vol. 76, No. 7. (Nov., 1976), 1059–1154.

Nova uloga javnog tužioca u ubrzanim postupcima u Makedoniji s posebnim osvrtom na dogovaranje

Preporuka broj R(87)18 Komiteta ministara Saveta Evrope o pojednostavljenju kaznene pravde predviđa institut postupka za dogovaranje, s ciljem da se ubrza postupanje u krivičnim predmetima. Pravilo je da, kad optuženo lice priznaje krivicu, postupak treba da bude jednostavniji i treba da se izbegne dugotrajna neizvesnost o sankciji koja sledi. S druge strane, javni tužilac ima mogućnost da u kratkom roku završi predmet, odnosno da završi jedan njegov deo, a sud samo da izrekne sankciju. Put do postizanja ovakve dobrobiti u savremenom postupanju trasi-ran je novim ZKP, čiji se početak primene u Republici Makedoniji očekuje krajem iduće godine. Tada se može očekivati i da se praksa u svakodnevnom postupanju obogati čestim primenjivanjem dogovaranja. Očekuje se da će se redovnom primenom ovog novog instituta veći deo krivičnih predmeta završiti u ranijoj fazi, dok bi u takvim uslovima samo mali broj krivičnih predmeta išao u redovnu krivičnu proceduru – tamo gde se odbrana nada da će na suđenju ubediti sudiju u nevinost osumnjičenog.

Novi ZKP prvi put u makedonskom kaznenoprocenom zakonodavstvu predviđa i reguliše mogućnost primene dogovaranja o krivici, i to javnom tužiocu s jedne strane i optuženom s njegovim braniocem na drugoj strani. Dogovaranje se odnosi jedino na vid i visinu krivične sankcije. Predviđeno je da se dogovaranje može primeniti na svako krivično delo, bez obzira na propisanu sankciju. U dogovaranju za određivanje krivične sankcije prema vidu i visini, ova se odmerava u zakonom određenim okvirima za konkretna krivična dela, ali je predviđeno da se o visini kazne ne pregovara i da se ona određuje ispod granice ublažavanja zakonom predviđene kazne.

Predlog-sporazuma izražava prethodno dostignutu saglasnost obe strane, odbrane i javnog tužioca, pri čemu svakako nije dozvoljeno da sporazum bude jednostran, odnosno podnesen sudu

1 Tužilac u Tužilaštvu za organizovani kriminal i korupciju, Skoplje.

samo od strane jednog subjekta. Inicijativa o predlogu-sporazumu može biti podnesena od bilo koje dve strane, a kada se ustanovi spremnost na dogovor strana, pristupa se pripremama.

Novi ZKP dozvoljava dogovaranje od trenutka kada javni tužilac donese naredbu o početku istražnog postupka pa sve do trenutka kada se savet upušta u ocenu optužnog akta. Izjava o priznavanju krivice nije preduslov za početak postupka o dogovaranju u toku istrage, ali u fazi ocene optužnog akta priznanje krivice je nužni preduslov za početak postupka o dogovaranju.

Kako se štite prava oštećenog u postupku pregovaranja?

Javni tužilac ima obavezu prema predlogu-sporazumu tako što, zajedno sa svim ostalim pribavljenim dokazima, mora da priloži pismenu izjavu koju je potpisao oštećeni o vidu i visini imovinskopravnih zahteva. Kao deo dogovora u toku postupka o dogovaranju, javni tužilac može da nametne i pitanje odštetnog zahteva i da na kraju i to bude deo postignutog dogovora. Ukoliko imovinskopravni zahtev uopšte nije bio deo dogovaranja, ili je bio delimično prihvaćen, oštećeni može da koristi pravosnažnu presudu kojom je bio prihvaćen predlog-sporazum kao pravni osnov zahteva za naknadu neisplaćene štete pred građanskim sudom.

Obavezan procesni uslov u dogovaranju je da osumnjičeni u toku celog procesa dogovaranja ima branioca koga će sam izabrati ili će mu se postaviti po službenoj dužnosti. Obavezna odbrana u toku celog ovog postupka je garancija o jednakosti oružja. Odbrana koja će imati potpuni uvid u predmet, kao i u dokaze koji idu u prilog odbrani, i u dokaze protiv optuženog, biće u mogućnosti da pravilno oceni podesnost početka dogovaranja, a imaće i saznanje do kakvog krajnjeg ishoda će ih dogovaranje dovesti, što je preduslov za potpunu brigu o tome da će se poštovati sva prava optuženog.

U prvoj fazi dogovaranja postupak se odvija isključivo između stranaka. Nakon što se javni tužilac i odbrana dogovore i taj čin konstatuju u pismenoj formi, ulazi se u drugu fazu dogovaranja, gde će glavnu reč imati sud. Sudija je taj koji će proveriti da li je postupak sproveden uz poštovanje svih zakonskih pretpostavki i doneće presudu o dogovaranju kojom će se potvrditi zakonitost.

Novi ZKP određuje elemente predloga-sporazuma. Ovaj pismeni dokument mora da sadrži uvodne podatke, predmet dogovaranja, izjave stranaka, da predvidi način nadoknade troškova u postupku i završni deo. Pojedinačno posmatrano, njihova sadržina je sledeća:

- Uvodni podaci su podaci koji se odnose na unošenje podataka o učesnicima u postupku – javnog tužioca koji postupa u predmetu, optuženog i branioca, pravna kvalifikacija krivičnog dela za koje se tereti optuženi i opis krivično pravnog događaja.
- Predmet dogovaranja su vid i visina krivične sankcije koja je predložena, kao i vid i visina imovinskopravnog potraživanja i, u slučaju saglasnosti osumnjičenog da isto nadoknadi, predviđa se i način ostvarivanja naknade.

-
- Izjave stranaka su suštinski deo predloga-sporazuma. Osumnjičeni pismeno izjavljuju da svesno i dobrovoljno prihvata predlog-sporazum i njegove posledice. Javni tužilac i osumnjičeni pismeno izjavljaju da se odriču prava na žalbu kada sud prihvati predlog-sporazum.
 - Opis načina nadoknade troškova u postupku.
 - Završni deo sadrži potpise javnog tužioca, osumnjičenog i njegovog branioca i datum kada je dokument zaključen.

Druga faza započinje podnošenjem predloga-sporazuma sudu na sudsku procenu.

Javni tužilac ima ključnu ulogu u preuzimanju ovog izuzetno važnog procesnog čina kada je glavni cilj brzo završavanje postupka prema jednom od optuženih ili potpuno okončanje predmeta s dogovaranjem sa svim osumnjičenima. Uostalom, brzo završavanje predmeta je glavni motiv za donošenje novog krivičnoprocesnog zakona. Istrajna i pravilna ocena javnog tužioca o dokazima do kojih se došlo u predistražnom postupku i kojima raspolaže u konkretnom krivičnopravnom predmetu osnova su od koje se kreće kad treba da se donese odluka o iniciranju ili prihvatanju predloga odbrane za dogovaranje s osumnjičenim.

Javni tužilac, koji je *dominus litis* u ovoj fazi krivičnog postupka, ima ulogu garanta zakonitosti u procesu dogovaranja. Ujedno, javni tužilac treba da uspostavi odnos potpune diskrecije dogovaranja i onda kad se dogovor ne ostvari i predmet se nastavi u redovnom postupku.

Izjava o priznanju krivice optužene osobe preduslov je za sprovođenje postupka dogovaranja sa strankom u fazi kontrole optužnice, što se razlikuje od opisanog slučaja u fazi istrage. U istrazi inicijativa o dogovaranju može doći s obe strane. U fazi ocene optužnog akta jedino odbrana inicira ovaj postupak – kad izražava spremnost da prizna krivicu i kad priznaje dela za koja se tereti u podnesenom optužnom aktu. Izjava se podnosi usmeno na ročištu za ocenu optužnog akta ili pismeno, pa sud nakon prijema te pismene spremnosti zakazuje ročište za ocenu priznanja. Ukoliko sud ne prihvati izjavu, izjava se kovertira i ne koristi se u daljem toku krivičnog postupka.

Prednost završetka krivičnog postupka s dogovorom o krivici je u pojednostavljenim pravilima ponašanja. Ne izvode se dokazi o faktičkom stanju, a sud ceni samo dokaze koji se odnose na vid i visinu sankcije. Donosi se presuda koja je pravosnažna u ranijoj fazi postupka, nema podnošenja žalbi i na ovaj se način efektuira kaznena pravda.

Postupak dogovaranja ima i svojih poteškoća i rizika. Visina kazne koja treba da bude predmet i glavna tema dogovaranja ne sme da bude ispod zakonskog minimuma sankcija u vezi s krivičnim delom za koje se osumnjičeni tereti. U ovakvim uslovima, stranke, a u tom kontekstu posebno odbrana, moraju dobro da procene da li bi bolje prošli s kaznom ako se predmet procesurira, to jest, ako se uđe u redovni krivični postupak. Neosporno je da je u ovom trenutku sudska praksa u Republici Makedoniji u izricanju krivičnih sankcija neujednačena. Ova činjenica predstavlja realni problem koji se mora prevazići u periodu koji je pred nama – do početka primene novog ZKP. Korist od dogovaranja o krivici je uistinu velika, jer sudstvo će se rasteretiti velikog broja predmeta, a sudije, i svakako javni tužilac, moći će više vremena da posvete složenim krivičnim predmetima sa složenim činjeničnim stanjem, gde je veliki broj dokaza i prestupnika, a

sa skraćanjem postupka od početka donošenja krivične prijave do donošenja pravosnažne presude troškovi krivičnog postupka će se smanjiti. Naravno, i stranke će biti aktivnije u postupku i samo tako će krajnji rezultat za optuženog biti ranije izvestan s donošenjem pravosnažne presude. U ovom smislu treba posebno istaći to da spremnost optuženog da se dogovori još u najranijoj fazi istrage, odmah nakon donošenja naredbe o sprovođenju istrage, imaće svoje pogodnosti i u delu odluke vezanom uz pritvor. Ako je za osnov pritvora bio predviđen osnovani strah da bi se osumnjičeni, ukoliko se brani sa slobode, dao u bekstvo, odnosno da bi se sakrio u cilju izbegavanja krivične odgovornosti, okolnost da bi on ometao istragu koja je u toku i uticao na svedoke, saučesnike ili veštace, postaje irelevantna u uslovima kad se osumnjičeni dogovori s javnim tužiocem o krivici. Ako se našao u pritvoru zbog ovih okolnosti, pritvor se rešenjem može ukinuti s konstatacijom da taj osnov više ne postoji.

Na izazov da se pravilno i zakonito odmeri ravnoteža između potpunog poštovanja čovekovih prava i sloboda garantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i efikasnim krivičnom pravnim sistemom, novi ZKP je regulisao ubrzane postupke s rešenjima koja potpuno odgovaraju postavljenim standardima što proizlaze iz Preporuka i Rezolucija koje je usvojio Savet Evrope.

Alternativni putevi kojima se rešavaju sporovi potpuno su ugrađeni u ZKP. Oni će biti korisni za građane, jer će se postupci efikasno završavati u kratkom vremenu. Svakako, brzina u postupanju doneće i blagodet potpunog poštovanja prava učesnika postupka.

Ubrzani postupci predviđeni novim Zakonom o krivičnom postupku, osim dogovaranja javnog tužioca s osumnjičenim i odbranom, jesu skraćena procedura, postupak medijacije i postupak izdavanja kaznenog naloga.

U postupku koji se vodi pred sudom koji sudi u prvom stepenu za krivična dela za koja je zakonodavac kao glavnu kaznu predvideo kaznu zatvora u trajanju do 5 godina primenjuju se odredbe u vezi sa skraćenim postupkom. Ovaj se pokreće na osnovu optužnog predloga koji podnosi javni tužilac ili na osnovu privatne tužbe koju je podneo privatni tužilac i, naravno, u onoliko primeraka koliko ima osumnjičenih, plus primerak za sud. Skraćeni postupak predviđa odredbe koje regulišu i pritvor, ali sa znatno manje dana u pritvoru. Tako, pritvor pre podnošenja optužnog akta može da traje samo 8 dana, a nakon podizanja optužnog predloga da se produži najviše do 60 dana. Osnove za pritvor su samo postojanje straha da bi se osumnjičeni, ako se nađe na slobodi, mogao dati u bekstvo ili se sakriti, ili njegov identitet nije ni utvrđen. U periodu pre podnošenja optužnog predloga pritvor određuje sudija iz prethodnog postupka, a zatim, pošto se podnese optužni predlog, pritvor određuje ili produžuje sudija pojedinac. U slučaju kad se optuženi nalazi u pritvoru, postupak se vodi s posebnom hitnošću. U sadržaj optužnog predloga ulaze podaci o generalijama optuženog s opisom krivičnog događaja, označi se pred kojim sudom se vodi postupak, predlog o tome koji dokazi treba da se iznesu na glavnoj raspravi i predlog da se proglašuje krivim i osudi prema zakonu. Nakon prijema optužnog predloga, sudija prethodno ispituje da li je nadležan i da li postoje uslovi za odbacivanje optužnog predloga. Nakon toga se zakazuje ročište.

Rešenje kojim je sud utvrdio da nije nadležan ili da postoje uslovi za odbacivanje optužnog predloga dostavlja se javnom tužiocu. Na glavnoj raspravi o optužnom aktu prisustvuju i tužilac i optuženi s braniocem, oštećeni s njegovim zastupnikom, svedoci, veštaci i prevodioci i tumači. Optuženi se opominje u pozivu za glavnu raspravu da mora da donese dokaze u svoju korist, a za

svoju odbranu. Isto tako, optuženi se opominje da će se rasprava, ako on ne dođe na glavnu raspravu, održati u njegovom odsustvu. Optuženi se upozorava i na to da se glavna rasprava neće odložiti ako njegov branilac ne dođe, naravno, kad odbrana nije obavezna. Kao uslov za održavanje glavne rasprave predviđeno je da javni tužilac mora da prisustvuje. Na početku glavne rasprave javni tužilac će izneti sadržaj optužnog predloga. Kad se presuda donese, stranke imaju pravo na žalbu u roku od osam dana od prijema presude. U postupanju po žalbi, javni tužilac, nakon što dobije spise na uvid, daće drugostepenom sudu pismeno mišljenje o krivičnom predmetu, a prisustvo na sednici drugostepenog suda zavisi od ocene suda o potrebi za tim, shodno čemu sud poziva ili ne poziva stranke da prisustvuju na sednici.

U krivičnom postupku gde je sudija pojedinac nadležan da postupa, kad javni tužilac ima dovoljno dokaza, može da podnese predlog za izdavanje kaznenog naloga. Predlog za izdavanje kaznenog naloga sadrži podatke o generalijama optuženog, opis krivičnopravnog slučaja, pravnu kvalifikaciju dela, dokaze s kojima raspolaže i vid i visinu krivične sankcije koja je predložena. U predlogu za izdavanje kaznenog naloga javni tužilac može sudu da predloži novčanu kaznu u visini od deset do sto dnevnih iznosa, uslovnu osudu s utvrđenom zatvorskom kaznom do tri meseca ili novčanu kaznu, zabranu upravljanja motornim vozilom do dve godine, kao i konfiskaciju imovine i imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i oduzimanje predmeta. Ako sudija donese rešenje kojim odbacuje predlog za izdavanje kaznenog naloga (kad oceni da se ne radi o krivičnom delu za koje može da se podnese takav predlog), javni tužilac ima pravo da podnese žalbu krivičnom savetu predviđen članom 25 st. 5 ZKP, u roku od 48 sati. Ovaj kratki utvrđeni rok u ovom zakonu je u duhu novog ZKP u cilju bržeg okončavanja krivičnih predmeta. Sud može da se ne saglasi s predlogom javnog tužioca sadržanim u predlogu za izdavanje kaznenog naloga u vezi s krivičnom sankcijom ili da ne prihvati osnovanost za izdavanje kaznenog naloga, pa u tom slučaju može zakazati glavnu raspravu i suditi u skladu s odredbama koje regulišu skraćeni postupak. Ako se sudija pojedinac saglasi s predlogom o izdavanju kaznenog naloga, izdaće kazneni nalog s presudom u kojima se izriču sankcije koje je predvideo javni tužilac. Nakon isteka roka za prigovor, ili ako ovaj nije podnesen, kazneni nalog postaje pravosnažan. Zakazivanjem glavne rasprave kad je prigovor odbrane prihvaćen smatraće se da presuda za izdavanje kaznenog naloga uopšte nije donesena.

Postupak dogovora o krivici s aspekta branioca

Uvod

Dogovaranje kao novina u krivičnom postupku nametnulo je i potrebu definisanja uloge branioca u tom postupku. U krivičnom postupku su od velikog značaja stanovišta Evropskog suda za ljudska prava, budući da taj sud, kroz prizmu primene člana 6 – prava na pravično suđenje, zauzima svoj stav i u odnosu na sam postupak dogovaranja. ESLjP na postupak dogovaranja gleda kao na pozitivan postupak s aspekta čovekovih prava zauzimajući stanovište da taj postupak daje prednost optuženom, ukoliko je optužen, uz mogućnost za dobijanje znatno umanjene kazne, a tužilaštvu oduzima mogućnost da se žali na kaznu koja ne zadire u kategorizaciju samog krivičnog dela. Za ESLjP od velikog značaja je načelo o „jednakosti oružja“. Ovo načelo traži jednak tretman svih lica pred sudom. ESLjP daje sledeće objašnjenje: „...svakoj stranci mora da se da razumna mogućnost da prezentira svoj koncept odbrane ili optužbe – uključujući i svoje dokaze – pod uslovima koji je ne stavljaju u ozbiljno podređen položaj u odnosu na suprotnu stranku...“ (Dombo Beheer B. V. protiv Holandije).

Uloga branioca u postupku dogovaranja od interesa je i za OEBS, koji u jednom izveštaju kaže: „U kontekstu dogovaranja o krivici, ovo načelo ima implikacije o stepenu do kojeg postoji jednakost pregovaračke moći između tužioca i osumnjičenog ili optuženog. *U praksi, najbolji način za ujednačenje položaja stranke je da optuženi dobije pomoć branioca u procesu dogovaranja*“. (Izveštaj OEBS o dogovorima o priznavanju krivice iz 2006. godine). I u SAD, gde se ovaj postupak praktikuje duži niz godina, učešće branioca u postupku za dogovaranje je obavezno, osim kod najminornijih krivičnih dela – *misdemeanors*, dela gde pretila kazna do godinu dana.

1 Advokat, Skoplje.

Polazeći od ovakvih stavova ESLJP, OEBS i drugih pravno relevantnih organizacija, kristalizuju se pozicije da, iako je postupak sporazuma postupak koji se vodi između tužioca i osumnjičenog, odnosno optuženog, ipak (bar prema makedonskom ZKP) *neophodno je* učešće branioca na strani optuženog radi obezbeđenja načela o „jednakosti oružja”. Otuda je učešće branioca neophodan uslov, *conditio sine qua non*, postupka dogovaranja.

Kako da se pristupi dogovaranju?

U postupku dogovaranja jedan od problema koji mogu da se pojave na samom početku jeste činjenica da se svaka strana uzdržava od toga da prva pristupi suprotnoj strani sa svojom ponudom o dogovaranju, naprosto zato što bi smatrala da bi takva njena ponuda mogla biti od suprotne strane tumačena kao „slabost“, a samim tim bila bi joj oslabljena i početna pregovaračka pozicija, što u stvarnosti ne mora biti tačno. Tako se javni tužilac može uzdržati da prvi pristupi dogovaranju sa svojom ponudom, da to ne bi bilo objašnjeno od strane osumnjičenog i njegovog branioca kao njegova slabost, a važi i obrnuto. Ovo može da na samom početku onemogućí postupak dogovaranja. Zbog toga se moraju odrediti mehanizmi za savladavanje ove opasnosti.

Jedan od tih mehanizama mogao bi da bude sledeći: za razliku od osumnjičenog i njegovog branioca, javni tužilac ima zakonom predviđenu obavezu da pregovara o krivici sa osumnjičenim. Tako, saglasno čl. 39 st. 2 alineja 8 novog ZKP Republike Makedonije „U predmetima o krivičnim delima za koja se gonjenje preuzima po službenoj dužnosti, javni tužilac ima pravo i dužnost da [...] pregovara i da se dogovara s optuženim o njegovom priznanju krivice, na način i pod uslovima određenim ovim zakonom...”

I pored ovakve obaveze javnog tužioca da pregovara, ne mora se očekivati da je on dužan da prvi ponudi dogovor. On je dužan da pregovara, ali ne i da prvi pristupi dogovoru i da ponudi dogovor, polazeći od ideje da ovako nešto može pogrešno biti protumačeno od strane osumnjičenog i njegovog branioca kao njegova slabost. S druge strane, i branilac optuženog možda ne bi hteo da počne postupak pregovaranja ne želeći da ostavi mogućnost da ovakav njegov postupak prvog koraka ka pregovaranju bude objašnjen kao slabost i odsustvo vere u njegov koncept odbrane. Da bi se prevazišla ovakva situacija u kojoj niko ne želi da učini prvi korak, ima više mogućnosti. Javni tužilac to može da učini ukazujući na svoju obavezu da pregovara, čime će biti izbegnuta mogućnost da njegov prvi korak bude protumačen kao slabost već naprotiv, kao ispunjenje njegove zakonom predviđene obaveze. Odbrana isto tako ima mogućnost da njeno činjenje prvog koraka ka pregovaranju ne bude protumačeno kao njeno osećanje slabosti u konkretnom slučaju. Da branilac ne bi bio doveden u takav položaj, on može za svaki slučaj koji njegova kancelarija prihvati da učini pokušaj u cilju dogovora. Kad branilac ima takvu „praksu“, onda njegovo ponašanje nikad ne može biti protumačeno kao osećanje slabosti u konkretnom slučaju. Naprotiv, to je nešto što branilac čini u svakom slučaju i zato i ne može da bude protumačeno ni na kakav drugi način osim kao jedna dobra i stalna praksa branioca. Znači, postoji više načina da se prevaziđe situacija u kojoj se ne želi ostaviti utisak ili privid slabosti prema suprotnoj strani time što se čini prvi korak prema postupku dogovora. Potrebno je samo postojanje prave volje, koja kod javnog tužioca svakako treba da postoji s ciljem da se uštede državna sredstva, kao i postizanje pravde u što kraćem mogućem roku, a za odbranu treba da postoji cilj da se za njenog klijenta postigne najbolji rezultat u krivičnom postupku i najpovoljnija kazna.

Integritet

U postupku dogovaranja svaki učesnik, a tu se misli na branioca i javnog tužioca, treba da čuva integritet drugog učesnika. Javni tužilac ima za cilj da progona učinioca krivičnih dela i da ovome bude izrečena kazna koja će biti primerena stepenu njegove odgovornosti. Branilac treba da ima razumevanja za ovakvu poziciju javnog tužioca i samo s pravim razumevanjem te pozicije može voditi uspešan postupak dogovaranja. Isto tako i javni tužilac treba da obavezno ima razumevanja za poziciju branioca u krivičnom postupku uopšte uzev, pa svakako i za njegovu poziciju u postupku dogovaranja. Stav branioca da ne dozvoli da se njegov klijent proglašuje krivim i da mu bude izrečena kazna ne treba da bude stran tužilaštvu. Uostalom, još od davnih vremena, još od rimskog prava, postoji jedna maksima koja treba da nas sve vodi kroz postupak, a to je „bolje hiljadu krivih na slobodi nego jedan nevin u zatvoru“. Ova maksima je posebno izražena kod odbrane. Cilj odbrane je da zaštiti interese njenih klijenata, a u jednom pravnom sistemu gde se polako napušta načelo „materijalne istine“ i prihvata se načelo tzv. „procesne istine“ ili istine o tome šta od dokaza izvedenih na glavnoj raspravi može da se smatra istinom, razumljiva je težnja branioca da ne dozvoli da se njegov klijent proglašuje krivim u nedostatku dokaza ili uz dokaze na kojima ne može da se temelji presuda. Osnovna briga odbrane je da ne dozvoli da se takvi dokazi, a posebno oni koji se pribavljaju nedozvoljenim načinom, odstrane iz predmeta i da se na njima ne može zasnivati presuda, pa čak da se na njima ne može zasnivati ni optužba.

Samo ako i branilac i tužilac imaju potpuno razumevanje položaja druge strane, oni mogu voditi prave pregovore, koji će težiti ka dogovoru o priznanju krivičnog dela.

Kao što treba da se pazi na integritet suprotne strane, svaki učesnik treba da čuva i svoj lični integritet. Javni tužilac treba da prevaziđe želju da „nadmudri“ branioca, pa tako čak ni u situaciji kad mu je protivnik nedovoljno iskusan ne sme težiti da ga navede da isključi „štetan“ dogovor. To može da uspe tom javnom tužiocu jedanput ili dva puta. Branioci su soj eksperata koji imaju stalne međusobne kontakte i prenose iskustva jedan drugome, a svakako da je to slučaj i sa javnim tužiocem. Tako, javni tužilac koji „uspeva da nadmudri“ svoga manje iskusnog protivnika najednom će biti „obežeren“ od branilaca kao javni tužilac koji je sklon takvom ponašanju, pa će od tog momenta svi branioци pristupati takvom javnom tužiocu s osobitom pažnjom i čak, u krajnjoj liniji, da ne bi bili „nadmudreni“, neće hteti da se dogovaraju s njim. Taj javni tužilac, koji je, uslovno rečeno, uspešno rešio jedan ili dva slučaja i kratkotrajno stekao „slavu“, najednom će se naći u situaciji da s njim niko ne želi da pregovara, neće imati uspešno rešene predmete putem dogovaranja i u budućnosti će morati svoje predmete da rešava na glavnoj raspravi, a to svakako nije njegova želja. Isto to može da se kaže o braniocu. Branilac samo jedanput može „nadmudriti“ javnog tužioca, a zatim će teže postizati kvalitetne dogovore s bilo kojim drugim tužiocem. Zbog toga svaki učesnik u dogovaranju, kako tužilac tako i branilac, treba da pazi ne samo na svoj integritet, nego u jednakoj meri i na integritet druge strane u pregovaranju o krivici. Ovo svakako treba da se posmatra na način kojim se ostavlja prostor za sami čin dogovaranja, budući da je dogovaranje ipak svojevrsan način „trgovanja“ (bargaining) odnosno prikazivanja suprotnoj strani onih argumenata koji stoje na našoj strani i kojima se potvrđuje naša „teorija slučaja“. To je osnovni cilj dogovora, da se putem pregovora dođe do zajednički prihvatljivog rešenja za obe strane. Uspešno dogovaranje postiže se preko tzv. „vin-vin“ stanja stvari, a to je stanje kada obe stranke u pregovorima imaju osećaj da su uspele i obe se osećaju kao pobednici.

Poznavanje predmeta i dokaza

Da bi se postiglo gornje, osnovno pravilo, osnovni uslov je da branilac postigne potpuno poznavanje predmeta, da je predmet dobro proučio, analizirao sve dokaze koji su mu prezentirani od strane branjenika, koji, da ne zaboravimo, ima dužnost da prezentira dokaze braniocu najkasnije do završetka istrage, kao i da ima prikupljene svoje dokaze ukoliko u toku istrage i istražnih radnji odbrane dozna za takve. Zatim, prvi korak bi bio da branilac utvrdi da li postoje dokazi koji mogu da se problematizuju sa formalnog aspekta. Tako, treba da se utvrdi da li postoje određeni dokazi koji su prikupljeni na nezakonit način, pa ako postoje, da se zahteva njihovo izdvajanje. Ukoliko se dogovara u fazi završetka istrage, pre podnošenja prigovora optužnom aktu, onda je dobro da se ima saznanje i čvrsta argumentacija o nezakonitosti takvih dokaza, pa ovakvi argumenti mogu da se koriste u pregovaranju.

Druga faza sastoji se u sastavljanju *teorije slučaja odbrane* na osnovu fakata o kojima neosporno postoje dokazi, kao i mogućnost interpretacije dokaza iz različitih uglova i postizanje različitih gledišta na osnovu tih dokaza u zavisnosti od teorije slučaja koji odbrana hoće da razvije i predstavi suprotnoj strani. Tu bi spadao objektivni stav odbrane o tome da li postoji dovoljno dokaza koji ne mogu da budu problematizovani s formalnog aspekta, a koji bi neminovno vodili osuđujućoj presudi protiv njegovog klijenta. Objektivni stav odbrane prema sakupljenim dokazima svakako će biti veoma koristan za uspešno vođenje postupka dogovaranja.

Treća faza je da nakon proučavanja faktičkog stanja i dokaza, branilac mora zauzeti svoj stav u odnosu na predmet i sa materijalnopravnog aspekta, tačnije, da sagleda koja bi bila pravna kvalifikacija krivičnog dela o kome se vodila istraga i za koje se njegov klijent optužuje, a s tim i da uoči koja kazna je zaprečena u skladu sa zakonom. Zatim, da li postoji krivica, da li se javlja nemarnost, da li postoji namera kao objektivni element inkriminacije nekog dela a time i krivična odgovornost, da li postoji uračunljivost, neuračunljivost ili možda bitno smanjena ili smanjena uračunljivost kod optuženog *tempore crimini*. Kakvi su dokazi koji bi doveli do ublažavanja kazne? Jednostavno, branilac treba da ima jednu opštu sliku koja može da se očekuje ukoliko se dođe do glavne rasprave i da predvidi kakva bi eventualno bila očekivana presuda.

Ali, neophodan uslov, *conditio sine qua non*, jeste pre svega transparentna i uobičajena kaznena politika. U sistemima koji praktikuju dogovaranje o krivici postoji kaznena politika čak i u obliku napisanog akta – uputstva, (tzv. *sentencing guidelines*), pa će svaka osoba, u zavisnosti od uslova određenih u tom pisanom aktu za njeno određeno ponašanje s velikom merom sigurnosti znati kolika kazna može da se očekuje na glavnoj raspravi. Za dogovaranje u krivičnom postupku osnovni uslov je da optuženi preko svog branioca zna kakva ga kazna očekuje na glavnoj raspravi. Samo ukoliko optuženik to zna, može se očekivati da će pristupiti dogovaranju o krivici, pa će se s javnim tužiocem dogovoriti o manjoj kazni od one koju bi dobio ako se vodi glavna rasprava. Ne postoji nijedan drugi uslov zbog kojega bi se optuženi složio da bude doneta presuda na osnovu dogovora, osim ako se tom presudom ne dobija značajno manja kazna od one koju bi dobio sprovedenim redovnim postupkom. U suprotnom, ako mu ne bi bila ponuđena znatno manja kazna, svaki optuženi bi bio spreman da „rizikuje“ odlaskom na glavnu raspravu. Zbog toga transparentna kaznena politika, koja bi bila poznata svakom braniocu, predstavlja isključivi uslov za uspešan dogovor. Ne može se očekivati da optuženi i njegov branilac zdravo za gotovo prihvate da će im javni tužilac tačno kazati kakvu će kaznu dobiti optuženik na glavnoj raspravi i da je zbog toga kazna ponuđena od strane javnog tužioca „dobar sporazum“. To će svakako biti

jedan od načina pregovaranja javnog tužioca, ali obavezno je da i branilac bude tačno upoznat s kaznenom politikom i kakvu kaznu realno očekuje njegov klijent na glavnoj raspravi ako proces dogovaranja o krivici ne bude uspešan.

Upoznajte vašeg klijenta sa svim faktima

Branilac obavezno treba da upozna svog klijenta sa svim faktima koji imaju značaja u donošenju odluke o tome da li da se pristupi dogovaranju o krivici. Ali, najvažnije je da branilac treba sve fakte da predstavi klijentu na objektivnan način. Branilac ne sme da dozvoli sebi da bude zaveden željama svog klijenta i da svoje ponašanje prilagođava takvim željama. Klijent će uvek hteti da čuje od svoga branioca da će biti oslobođen optužbe. Branilac ne sme da dozvoli takva obećanja. Čak i kad je siguran da ne postoji dovoljno dokaza da klijent bude proglašen krivim, branilac treba da se uzdrži davanja obećanja bilo kakve prirode, a posebno da se uzdrži davanja obećanja lukrativne prirode, što onda može da se vrati kao bumerang. Branilac treba da svome klijentu na najobjektivniji način predstavi sve činjenice. Klijent treba da bude suočen sa svim dokazima koji stoje protiv njega da bi sam mogao da izvuče zaključak šta može da očekuje. Odluka uvek treba da bude donesena od strane klijenta. Autor ovoga teksta je, u jednom slučaju, svome klijentu predočio da je na licu mesta pronađena dlaka i da se DNK analizom utvrdilo da s verovatnoćom od 99,9987 procenata dlaka spada u genetski profil njegovog klijenta. Stav klijenta je bio da to ipak nije 100 procenata! Daljnja odluka o načinu vođenja predmeta bila je klijentova, ali branilac je klijentu predočio sve fakte, uključujući činjenicu da takvoj DNK analizi sud poklanja veru. Zbog toga, nakon završetka predmeta i izrečene osuđujuće presude, klijent nije mogao da izrazi bilo kakvo nezadovoljstvo prema braniocu. Imajući u vidu gornje, branilac ne treba da se trudi da svom klijentu stvori bilo kakvu perspektivu u gledanju na stvari, već je dužan da mu samo prenese sve fakte, sve dokaze, a da se uzdrži davanja bilo kakvih signala o svom viđenju stvari. Klijent treba sam da izgradi svoje gledište. Svakako, klijent će odmah potražiti mišljenje svoga branioca o tome da li su dokazi dovoljni za izricanje osuđujuće presude i šta je po mišljenju branioca najbolje da se uradi, ali branilac u tom slučaju treba da se potruži da da svoje najobjektivnije gledište i da ne daje obećanje koje neće moći da ispuni. U suprotnom, može se desiti da u budućnosti bude suočen s činjenicom da je dao nepotkrepljeno obećanje. Odluka o tome da li da se pristupi dogovaranju uvek treba da bude klijentova, kao i odluka o tome da li da se prihvati ponuđeni dogovor.

U kojoj fazi postupka je moguće dogovaranje

Makedonski Zakon o krivičnom postupku ograničava proces dogovaranja i donošenja presude na osnovu dogovora „do podnošenja optužbe“. Tako u skladu sa čl. 483 st. 1 ZKP „do podnošenja optužbe“ javni tužilac i osumnjičeni mogu da podnesu predlog-sporazum kojim se traži od sudije u prethodnom postupku da primeni krivičnu sankciju određenu prema vrsti i visini, u zakonski određenom okviru za konkretni krivični postupak, ali ne ispod granice ublažavanja kazne određene krivičnim zakonom.“

Nažalost, naš zakonodavac nije prihvatio koncept u kome je dogovor moguć i u fazi glavne rasprave. Zemlje regiona koje su pre nas promenile svoje zakone o krivičnom postupku, uvodeći novine među kojima je i dogovaranje, prihvatile su da dogovaranje može da se odvija i u toku

glavne rasprave. U Bosni i Hercegovini ovakav način dogovaranja funkcioniše uistinu dobro, pa javni tužilac i osumnjičeni sa njegovim braniocem pregovaraju u toku celog postupka. Svakako, iz iskustava u Bosni i Hercegovini doznajemo da ponuda koja je bila data u fazi istrage nije istovetna s onom koja se daje u početku glavne rasprave ili pred sam njen završetak. Ono što je bilo najpovoljnije u početku pregovora postaje sve manje povoljno za optuženog u toku postupka.

Ali, zadržaćemo se na onome što je predviđeno zakonskim odredbama novog Zakona o krivičnom postupku.

Uloga branioca u svakoj fazi dogovaranja je da to pregovaranje obavlja na najtransparentniji način u odnosu na svog klijenta. Branilac mora svome klijentu da prenese svaku ponudu javnog tužioca, pa makar takva ponuda bila sa strane branjenika ocenjena i kao nepovoljna. Klijent ima pravo da zna šta nudi javni tužilac, jer krajnja odluka o dogovoru i kako će se postići dogovor ipak zavisi od klijenta, a ne od branioca, poslednju reč će imati klijent, a branilac postupa u njegovom interesu. Zbog toga branilac treba da prenese klijentu svaku ponudu javnog tužioca.

U prvom kontaktu sa klijentom branilac, konsultujući se s njim, treba da ukaže ovome da postoji i mogućnost dogovaranja s javnim tužiocem o krivici, a time i donošenje presude na osnovu predloga-sporazuma. Branilac treba klijentu da izloži sve mogućnosti o završetku krivičnog postupka koji se vodi protiv klijenta, pa između ostaloga i ovaj način. Naravno, ideja klijenta u različitim fazama postupaka će se i različito formirati. Ukoliko u početku postupka postoje snažni dokazi, na primer, klijent je uhvaćen *in flagranti* u izvršavanju krivičnog dela, pa se možda nalazi i u pritvoru, odbrana treba klijentu da predoči kako stoje dokazi protiv njega. Klijent je već svakako svestan da su dokazi ozbiljni pa će još u samom početku biti pripravan za početak postupka dogovaranja. S druge strane, ukoliko postupak koji je sproveden od strane javnog tužioca ne nudi u početku ozbiljne dokaze u podupiranju pokretanja optužbe, osumnjičeni i njegov branilac svakako neće videti poseban razlog za pregovaranje o krivici, ali ukoliko se u daljem toku istrage dozna za nove dokaze koji idu na teret osumnjičenog, očekuje se da će on promeniti svoju poziciju i da će hteti da započne postupak pregovaranja.

Iako zakon kaže da se dogovaranje može odvijati „do podnošenja optužnog akta“, on ipak dopušta da se postupak dogovaranja odvija i nakon podnošenja optužnog akta, odnosno u fazi prigovora na optužni akt. Tako, u skladu sa čl. 334 st. 3 ZKP „Ako sudija ili savet za ocenu optužnog akta prihvati izjavu o priznavanju krivice, na predlog osumnjičenog i njegovog branioca ili na predlog javnog tužioca može se zatražiti odlaganje ročišta radi sprovođenja postupka dogovaranja, uz dostavljanje predloga-sporazuma u skladu s odredbama čl. 483–490 ovoga zakona.“ Svakako, u ovoj fazi optuženi već zna sve dokaze tužilaštva i odbrane, zna dokaze na kojima tužilaštvo temelji optužnicu i koji mogu biti izneti na glavnoj raspravi, sud je već procenio da li su dokazi prikupljeni na zakonit način ili ne i, ako nisu, dokazi se izdvajaju u poseban omot i ne mogu se koristiti, a optuženi zajedno s braniocem već ima svoju teoriju slučaja i može u dovoljnoj meri da proceni da li tu teoriju slučaja može učiniti prihvatljivom za sud u fazi glavne rasprave preko dokaza, pa može da donese i odluku da li u ovoj fazi da prizna krivicu i da pristupi dogovaranju.

Dogovaranje

Dogovaranje je proces koji liči na „trgovanje“ na zelenim i drugim pijacama (bargaining – pogađanje), ali je ipak daleko sofisticiraniji proces od jednostavnog trgovanja koji obe strane počinju sa suprotnih krajnjih stanovišta i polako, putem „cenkanja“, približavaju se nekoj „srednjoj“ i za obe strane prihvatljivoj ceni. Dogovaranje je slično pogađanju, ali s obaveznim razumevanjem pozicije druge strane i usled takvog razumevanja pozicije druge strane svaka strana izbegavaće da postavlja uslove za koje zna da su neprihvatljivi za suprotnu stranu. Za dogovaranje je veoma važno da se znaju gledišta, potrebe i obaveze druge strane. Samo na takav način mogu se voditi uspešni pregovori i može se postići dogovor o kazni. Kod dogovaranja cilj je da se postigne takozvana „vin-vin“ situacija ili situacija u kojoj se svaka strana oseća kao pobednik. Tužilac će se osećati kao pobednik ako bez rizika ide na suđenje i prođe kroz dokazni postupak u mnogo kraćem vremenskom roku nego nakon procesa suđenja, a optuženi ako dobije prihvatljivu kaznu koja će biti niža od one koju bi dobio na suđenju, pa je ipak prihvatljiva. Optuženi će se osećati kao pobednik ako sa sigurnošću zna da je dobio manju kaznu od one koju bi dobio na suđenju. Polazeći od razumevanja potrebe druge strane, obe strane, tužilac i branilac kao zastupnik optuženog, svakako ne treba da kreću iz krajnje suprotstavljenih pozicija, tako što bi javni tužilac kao svoju pravičnu poziciju zauzeo stav da zahteva kaznu koja je čak i veća nego ona koja se može očekivati na glavnoj raspravi, a odbrana ne bi trebalo da krene iz veoma niskih pozicija za koje unapred zna da su daleko od prihvatljivih.

Svakako, još pre nego što počne „pregovarački proces“, branilac treba da ima jasan i nedvosmišlen dogovor sa klijentom:

1. da li uopšte da se dogovara o krivici;
2. ako se dogovara o krivici, koje su granice prihvatljivosti kazne za njegovog klijenta.

Ove dve stvari su osnovni pravci za delovanje branioca i on se obavezno mora rukovoditi njima. Za svoje potrebe, a i da bi se izbegao bilo kakav nesporazum sa klijentom, dobro bi bilo da branilac sa svojim klijentom sačini i potpiše memorandum u kome će se navesti osnovni pravci delovanja, da li da se pristupi dogovaranju i u kom okviru da se realizuje dogovaranje. Klijent može da insistira da se svi pregovori vode isključivo u njegovom prisustvu, pa i to treba navesti u memorandumu, a treba navesti i najpovoljniju kaznu prema mišljenju klijenta. Branilac mora u maksimalnoj meri da poštuje pravce zacrtane u memorandumu s klijentom, a ako klijent želi da učestvuje u dogovaranju, da ukaže javnom tužiocu na ovaj stav klijenta i da vodi pregovore isključivo u prisustvu klijenta.

Kada se identifikuje potreba klijenta (najprihvatljivija kazna), treba sagledati i potrebe tužioca da bi se mogli voditi uspešni, a ne besmisleni pregovori.

Isto tako, da bi se vodili uspešni pregovori treba prikupiti što više podataka i o protivničkoj strani. Tako, branilac mora da se potruži da prikupi što više podataka o javnom tužiocu, o njegovoj ličnosti, da li je reč o fleksibilnoj ličnosti, da li joj je svojstvena prijemčivost, pa čak i sitnije detalje, da ne bi na neki način, ma i nehotice, povredio tužioca, čime bi u krajnjoj liniji negativno uticao na same pregovore. Ovakve informacije svakako se najlakše mogu prikupiti iz iskustva kolega advokata. Javni tužilac, s druge strane, treba da se potruži da bude prijemčiv za predloge suprotne strane (da podsetimo, on ima zakonski tačno predviđenu obavezu da se dogovara, dok

takva obaveza nije predviđena za optuženog i njegovog branioca) i da ih ne odbija *a priori*. Ipak, javni tužilac treba da da šansu pregovorima i on uvek treba da veruje da se pregovori mogu uspešno završiti. Javni tužilac treba da ima jasnu predstavu da je cilj dogovaranja rešavanje predmeta još u fazi optuživanja, da bi se izbeglo suđenje i da se prištede sredstva.

Poznavanje ličnosti sa kojom pregovaramo ima veliki značaj u dogovaranju o krivici.

Ročište

Obe strane u pregovaranju moraju biti svesne da su njihovi pregovori uzaludni ako na kraju sporazum ne bude prihvaćen od sudije. Radi toga, obe strane moraju pre svega da budu svesne zakonskih ograničenja u vezi s kaznom o kojoj će se dogovoriti, odnosno, da ne dogovore kaznu koja se ne može izreći u skladu sa zakonom, tj. koja je blaža od one koja je u granicama ublaženja utvrđenog Krivičnim zakonom. Takav sporazum će sudija u prethodnom postupku svojim rešenjem odbaciti kao nedozvoljen. Dalje, sudiji u prethodnom postupku treba svakako obezbediti dovoljnu argumentaciju zašto je takva kazna primerena slučaju. Iako će sudija možda u najvećem broju slučajeva prihvatiti predloženu kaznu (ako je ista u zakonski predviđenom okviru), ipak ne treba zaboraviti da u skladu sa čl. 489 st. 1 makedonskog ZKP „Ako sudija u prethodnom postupku zaključi da prikupljeni dokazi o faktima koji su važni za izbor i merenje krivične sankcije ne opravdavaju izricanje predložene krivične sankcije, odnosno da su javni tužilac, optuženi i njegov branilac u toku ročišta podneli zahtev za utvrđenje krivične sankcije koja se razlikuje od krivične sankcije sadržane u predlogu-sporazumu, donosi rešenje kojim odbija predlog-sporazum i spise dostavlja javnom tužiocu.“

Tako obe strane u pregovorima moraju biti svesne da sudija, naravno, ima pravo da odbije predloženu sankciju ukoliko je oceni kako neprimerenu konkretnom slučaju.

Branilac posebno mora poučiti svoga klijenta i na ročištu ne sme tražiti kaznu koja se razlikuje od one iz pismenog predloga-sporazuma. Ukoliko tako postupi, sudija u prethodnom postupku će ponovo rešenjem odbiti predlog-sporazum. On, isto tako mora pripremiti klijenta za ono što će se dešavati na ročištu o predlogu-sporazumu. Treba da poduči svoga klijenta kako će se odvijati proces u sudu, koja će mu pitanja sudija u prethodnom postupku postaviti, a bilo bi dobro i da objasni klijentu razloge za ta pitanja. Tako će klijent tačno znati šta da očekuje u sudu na zakazanom ročištu u odnosu na predlog-sporazum. Klijent mora da se informiše da je presuda o predlogu-sporazumu, ukoliko je sudija u prethodnom postupku prihvati, konačna i da ne može biti predmet žalbe. Klijent mora biti svestan ovog fakta, jer će nakon toga u veoma kratkom roku biti upućen na izdržavanje kazne, tako da mora na to da bude psihički spreman.

Oportunitet krivičnog gonjenja i dosadašnja iskustva u njegovoj primeni

Uvod

Odsustvo jedinstvene koncepcije u izradi Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije i lutanje u traženju adekvatnih zakonskih rešenja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu najbolje se može sagledati na primeru oportuniteta. Ovaj značajni institut uveden je prvi put u Zakonik o krivičnom postupku iz 2002. godine, a zatim u više navrata menjan, i to tako što su pojedini stavovi čl. 236 i 237 ZKP, koji regulišu načelo oportuniteta, najpre propisani, potom brisani, onda ponovo propisani bez ikakve doslednosti i logike. Na prvi pogled može se učiniti da je načelo oportuniteta evoluiralo u našem krivičnoprocesnom pravu, kako u sferi krivičnih dela na koja se može primeniti, tako i u sferi procesnih faza postupka u kojima se može predložiti, ali se zapravo nije mnogo odmaklo od početne koncepcije, što samo ukazuje na odsustvo sluha zakonopisca na brojne primedbe stručne javnosti u pogledu zakonske regulative ovog instituta i problema u njegovoj primeni u praksi. Hronološki posmatrano, naše krivičnoprocesno zakonodavstvo najpre se zasnivalo na načelu legaliteta, bez ikakvih izuzetaka, nakon čega je u postupak prema maloletnicima uvedeno i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja, a potom, u skladu sa savremenim tendencijama procesnog zakonodavstva, zasnovanog na ideji restorativne pravde, i u postupku prema punoletnim licima. Očigledno da se i u našem sistemu, zasnovanom isključivo na načelu legaliteta krivičnog gonjenja, postepeno menjao stav zakonodavca o načelu oportuniteta. Međutim, i pored brojnih stručnih skupova na ovu temu i više izmena i dopuna Zakonika o krivičnom postupku, važeće zakonsko rešenje, kao i rešenje u predlogu novog Zakonika, nije u skladu s komparativnim zakonodavstvom i Preporukom br. R(87)18 Saveta ministara u vezi s po-

1 Zamenik Republičkog javnog tužioca Republike Srbije.

2 Zamenik Apelacionog javnog tužioca u Beogradu.

jednostavljenjem krivičnog pravosuđa³, kao ni Preporukom Rec(2000)19 u vezi s ulogom javnog tužioca u krivičnopravnom sistemu⁴. Preporuka br. R(87)18 precizira cilj ovog načela i uslove u okviru kojih bi trebalo da se primenjuje, a Preporuka Rec(2000)19 sadrži kriterijume koji mogu poslužiti kao referenca prilikom odlučivanja u pojedinačnim slučajevima, kako bi se ostvarila zaštita od proizvoljnog donošenja odluka kod primenjivanja načela diskrecionog gonjenja. Bez obzira na činjenicu da se svi dosadašnji stručni radovi koji se odnose na oportunitet pozivaju na ove preporuke, smatramo da nije na odmet ponoviti da se u poglavlju I, pod nazivom *Diskreciono gonjenje*, u Preporuci br. R(87)18 navodi da se odluka o odricanju od gonjenja, prema ovom načelu, donosi samo ako organ koji goni raspolaže odgovarajućim dokazima krivice, te da ovom načelu treba pribegavati na nekoj opštoj osnovi, kao što je javni interes. Dalje, nadležni organ pri vršenju ovog ovlašćenja treba da se, u skladu s domaćim zakonima, rukovodi načelom jednakosti svih građana pred zakonom i individualizacijom krivice, posebno ozbiljnošću, prirodom, okolnostima i posledicama krivičnog dela, ličnošću počinioca, verovatnom presudom suda, efektima kazne na navodnog počinioca i položajem žrtve.

O značaju navedenih preporuka govori i Peta Konferencija vrhovnih tužilaca Evrope (CPGE) pod nazivom *Diskreciona ovlašćenja javnog tužilaštva: oportunitet ili pravno načelo – prednosti i negativne strane*⁵. Posvetivši najveći deo diskusije načelima diskrecionog ili obaveznog gonjenja prema kojima se upravljaju tužilaštva, Konferencija je konstatovala da se pojavila tendencija ka evropskom usaglašavanju ciljeva različitih pravnih sistema, koji su sada skloni da se usredsrede prvenstveno na načela javnog interesa, jednakosti svih lica pred zakonom i personalizacije krivične pravde, u skladu s Preporukom br. R(87)18 Saveta Evrope i Preporukom Rec(2000)19. Pitanje izbora tužilačkog sistema treba rešavati tek pošto se razmotre alternativni odgovori na krivično pravo, kao što su građanskopravna ili upravna opcija, koje bi trebalo da budu na prvom mestu kao sredstva za rešavanje velikog broja „krivičnih dela koja su po svojoj suštini laka“, te samim tim u sasvim maloj meri ugrožavaju javni interes i ne opravdavaju intervenciju tužilaštava ili sudova. Načelo diskrecionog tužilačkog postupanja i slični programi u pravnim sistemima koji se upravljaju prema načelu obaveznog gonjenja nastali su s ciljem da se primenjuju na „lakša krivična dela shodno okolnostima predmeta“ u svetlu vrste krivičnog dela i uzrasta i ličnosti počinioca. Iz tih razloga, Konferencija je uputila podsticaj državama da ozbiljno razmotre mogućnost skidanja tih dela sa spiska krivičnih dela. U potpunosti podržavamo ovakav zaključak Konferencije, s obzirom na to da naš krivični zakonik propisuje brojna lakša krivična dela, koja u velikoj meri opterećuju tužilaštva i sudove i onemogućavaju njihovu efikasnost u radu. U tom kontekstu, kada s aspekta javnog interesa nisu opravdana suđenja i krivične sankcije, pravosuđe bi trebalo da se založi za iznalaženje ozbiljnih, pouzdanih alternativa u gonjenju i suđenju, kako bi se sprečilo da počinilac ponovi delo i kako bi se uzeli u obzir interesi žrtve. Prema dosadašnjem iskustvu u komparativnom zakonodavstvu pokazalo se da je u tom slučaju najbolji izbor posredovanje, u skladu s Preporukom Saveta Evrope br. R (99)19 u vezi s posredovanjem u kaznenim stvarima, a taj postupak posredovanja radi postizanja poravnjanja između okrivljenog i oštećenog predviđao je i naš Zakonik o krivičnom postupku iz 2006. godine (čl. 4754–82).

Na pomenutoj Konferenciji zauzet je stav da tužilaštvo treba da donese odluku da li će predložiti takve alternative, u zavisnosti od primenjivog sistema. Svaka alternativa trebalo bi da bude

3 Usvojena od strane Saveta ministara na 410. sednici, održanoj 17. septembra 1987.

4 Usvojena od strane Saveta ministara na 724. sednici, održanoj 6. oktobra 2000.

5 Održana u Celu od 23. do 25. maja 2004. godine pod pokroviteljstvom Saveta Evrope, na poziv Vrhovnog tužioca Donje Saksonije (Celle, Germany).

zakonski regulisana u smislu kriterijuma i postupanja, kako bi se osujetio svaki rizik od nepravde ili proizvoljnosti. Odluka da se primeni neka od alternativa podrazumeva izričit ili prećutni pristanak optuženog i, tamo gde je to primereno, pristanak žrtve, s ciljem da se očuva pravo obe strane na suđenje. Iz tih razloga, treba navesti obrazloženje za te odluke, uzimajući pri tom u obzir načelo sudijske personalizacije koje se primenjuje kako na tužioce tako i na sudije, a sve odluke bi trebalo da budu jasno motivisane i predočene zainteresovanim stranama, kako bi one mogle na vreme da ulože žalbu ili da preduzmu neki drugi, odgovarajući korak. Pored toga, zakonom bi trebalo precizirati posledice preduzetih mera ili uslove koji se za njihovo preduzimanje postavljaju u skladu s Preporukom br. R(92)16 o evropskim pravilima⁶ koja se u zajednici primenjuju prilikom izricanja sankcija i preduzimanja mera. Nosioci pravosudnih funkcija, a posebno tužilaštvo, treba da se postaraju da sve odluke budu koherentne u smislu jednakosti postupanja prema stranama i strogo poštovanja načela nepristrasnosti. U skladu s načelima Konferencije Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije predviđa, pored oportuniteta, i druge institute, kojima je cilj racionalizacija i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima, kao što su postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa, u koje spadaju postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa (čl. 449–454), postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije (čl. 455–458) i sporazum o priznanju krivice (čl. 282a–282).

1. Pojam oportuniteta krivičnog gonjenja

Mišljenja smo da je jedan od ključnih problema u primeni načela oportuniteta kod nas nedostatak kriterijuma koji bi olakšali i usmerili rad tužilaštva u njegovoj primeni. Takođe, smatramo da nedovoljnoj primeni ovog načela doprinosi i nerazumevanje samog pojma, svrhe i cilja oportuniteta. Pre svega, treba imati u vidu da se pojam oportuniteta koristi i za čl. 236 i za čl. 237 još uvek važećeg ZKP, iako se u prvom slučaju radi o takozvanom uslovljenom oportunitetu⁷, po kojem javni tužilac svoje diskreciono pravo može da koristi tek pošto osumnjičeni prihvati, a potom i izvrši jednu od predviđenih mera, dok u drugom slučaju javni tužilac može, ali ne mora, da odbaci krivičnu prijavu iz razloga celishodnosti, odnosno pravičnosti, bez ikakvih uslovljavanja, postupajući po oportunitetu krivičnog gonjenja u pravom smislu te reči. Stoga se za ovlašćenje javnog tužioca iz čl. 237 ZKP često koristi termin „pravi“ ili „čisti“ oportunitet. Primenom čl. 236 ZKP odluka javnog tužioca o nepreduzimanju krivičnog gonjenja je privremena, jer je uslovljena, dok je u slučaju primene čl. 237 ZKP ta odluka konačna. Ipak, u praksi se pojam oportuniteta uglavnom poistovećuje s odredbom čl. 236 ZKP, o čemu govore i priloženi statistički podaci.

Takođe, neosnovano se u praksi smatra da je jedan od primarnih ciljeva, odnosno svrha primene uslovljenog oportuniteta, uplata novčanih sredstava u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove, budući da je to samo jedna od mogućih mera predviđenih zakonom i samo jedna od prednosti ovog načela. Nažalost, praksa i statistički podaci pokazuju da se primena oportuniteta uglavnom svodi na uplatu novčanih sredstava, zanemarujući pri tom da zakonodavac daje ovlašćenje javnom tužiocu da može osumnjičenom naložiti izvršenje jedne ili više mera iz čl. 236

6 Usvojena od strane Saveta Ministara na 482. sednici, održanoj 19. oktobra 1992.

7 Bejatović, S. Radulović, D. (2002) *Zakonik o krivičnom postupku SR Jugoslavije*, Beograd, 160: „Načelo oportuniteta se odnosi samo na odredbe čl. 237 ZKP, dok se u članu 236 Zakonika govori o odloženom gonjenju, odnosno institutu koji poznaju savremena zakonodavstva i kojim se stvar želi rešiti bez otvaranja krivičnog postupka.“ Ako pođemo od opšte definicije načela oportuniteta, možemo zaključiti da se oba člana odnose na primenu ovog načela i zajednički cilj im je ubrzanje i pojednostavljenje rada sistema krivičnog pravosuđa.

ZKP. Naprotiv, mišljenja smo da i druge mere iz ovog člana mogu na isti način, ako ne i bolje, da ostvare svrhu oportuniteta u zavisnosti od konkretnog slučaja (na primer: ispunjenje dospelne obaveze izdržavanja kod krivičnog dela nedavanja izdržavanja iz čl. 195 KZ, zatim podvrgavanje odvikavanju od alkohola kod krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 KZ ili opojnih droga kod krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga iz čl. 246a KZ i slično). Ne treba zaboraviti da je osnovni smisao načela oportuniteta restorativna pravda, pa tako primena mere ispunjenja dospelne obaveze izdržavanja u odnosu na izvršioca krivičnog dela nedavanje izdržavanja iz čl. 195 KZ predstavlja svojevrsan vid poravnanja u krivičnom postupku. Uslovljeni oportunitet krivičnog gonjenja predstavlja jednu vrstu hibridne, odnosno, po svom karakteru mešovite krivičnoprocesne ustanove, koja ima elemente kako klasičnog nepokretanja krivičnog postupka zbog necelishodnosti, tako i elemente oprostaja učiniocu krivičnog dela ukoliko on ispunjenjem određenih obaveza tu specifičnu aboliciju „zasluži“. A s obzirom na karakter tih obaveza, koje u određenoj meri imaju sličnosti i s nekim krivičnim sankcijama (na primer, s novčanom kaznom, kao i s radom u javnom interesu), ovom ustanovom se u određenoj meri može ostvariti i svrha krivičnog sankcionisanja, a da pri tom, u formalnom smislu, ne dolazi do kažnjavanja i nekih uobičajenih štetnih posledica izvršenja kazne, niti nastupa tzv. stigmatizacija osuđivanosti.⁸ U odgovarajućim slučajevima načelo oportuniteta može da obezbedi veću korist za učinioca, žrtvu i društvo nego što to može formalni krivični postupak. Primena oportuniteta nije namenjena za svakog učinioca i za svako krivično delo i to je upravo potvrda da bi u nekim slučajevima, imajući u vidu prirodu i okolnosti krivičnog dela i učinioca, za zaštitu javnog interesa bolje služilo rešenje postignuto van tradicionalnog krivičnog postupka.

Načelo oportuniteta je suprotno načelu legaliteta⁹, koje znači da javni tužilac ne mora preduzeti krivično gonjenje iako su se stekle sve zakonske pretpostavke za pokretanje krivičnog postupka, rukovodeći se razlozima celishodnosti. Prema načelu oportuniteta javni tužilac je ovlašćen da u svakom pojedinom slučaju ceni da li je celishodno pokrenuti postupak, i to tako što će najpre da utvrdi da li su ispunjeni stvarni i pravni razlozi za pokretanje krivičnog postupka, a potom da proceni da li je, s obzirom na javni interes, gonjenje celishodno ili ne. To znači da načelo oportuniteta sadrži ovlašćenje javnog tužioca da po diskrecionoj oceni odluči o vršenju funkcije krivičnog gonjenja. Međutim, ni načelo oportuniteta ne daje ovlašćenje javnom tužiocu da proizvoljno, po svom nahođenju, odlučuje o gonjenju ili negonjenju učinioca dela. Obzire celishodnosti on mora da ceni sa stanovišta javnog interesa, odnosno – da li je u javnom interesu da se učinilac krivično goni ili ne goni.¹⁰ To znači da je javni tužilac i po načelu oportuniteta obavezan da krivično goni kad se steknu zakonske pretpostavke za pokretanje krivičnog postupka ako je to prema okolnostima slučaja u javnom interesu. Iz ovako određenog pojma načela oportuniteta sledi da se ono primenjuje samo na krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti *ex officio*, bez obzira na volju oštećenog. Suprotno tome, načela legaliteta i oportuniteta ne važe za krivična dela koja se gone po privatnoj tužbi. Za oštećenog, gde je prisutan privatni interes, važi načelo dispozitivnosti i od njegove volje isključivo zavisi da li će preduzeti krivično gonjenje. Tako i u slučaju kad su ispunjeni stvarni i pravni uslovi, do krivičnog gonjenja neće doći ako to privatni tužilac ne želi. Postojanje javnog interesa formalno nije merodavno za takvu odluku privatnog tužioca, već se on pri odlučivanju o preduzimanju ili nepreduzimanju krivičnog gonjenja rukovodi privatnim interesima.

8 Škulić, M. (2010) *Krivično procesno pravo*, opšti deo, Beograd, 52.

9 Načelo legaliteta propisano je čl. 20 ZKP, po kojem je „javni tužilac dužan da preduzme krivično gonjenje kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti“.

10 Đurčić, V.(2009) „Opravljanost i svrha načela oportuniteta krivičnog gonjenja“, *Oportunitet krivičnog gonjenja*, Beograd, 13.

Diskreciono pravo javnog tužioca (ocena celishodnosti, pitanje javnog interesa) nužno podrazumeva izvesnu slobodu u odlučivanju, koja se ne sme poistovetiti sa samovoljom. Da bi se to izbeglo potrebno je utvrditi kriterijume pomoću kojih se ona formira i tako izbeći stvaranje nejednakih merila pri oceni opravdanosti primene načela oportuniteta. Tako se krivično gonjenje ne mora obavezno preduzeti iako su ispunjeni svi traženi uslovi koji proizlaze iz načela legaliteta, već se, shodno svrsishodnosti krivičnog gonjenja u određenom slučaju, gonjenje može ili ne mora preduzeti, pri čemu je kriterijum za negonjenje u nekim nacionalnim krivičnim postupcima, na primer, povezan s visokim troškovima postupka ili se zasniva na nekim svojstvima optuženog.¹¹

Smatramo da odmeravanje interesa treba da stoji iza svakog krivičnog gonjenja, bez obzira na kom načelu ono počiva. Javni tužilac treba da tužilačko diskreciono pravo primenjuje nezavisno i na objektivan i dosledan način. Zahtev za nezavisnošću u ostvarivanju tužilačke funkcije treba da je zagaranтован brojnim zaštitnim merama. U primeni načela oportuniteta, kao i drugih novih instituta, tužioci treba da deluju samostalno, bez straha od političkog uplitanja ili neopravdanog uticaja. Oni se u donošenju svojih odluka moraju rukovoditi samo javnim interesom. Shodno tome, tužilac mora da primenjuje diskreciono pravo pravično, nepristrasno, u dobroj veri i u skladu s najvišim etičkim standardima. Da bi se obezbedilo poverenje javnosti u krivično pravosuđe, tužilačka sloboda odlučivanja treba da se obavlja na način koji je objektivan, fer, transparentan i konzistentan. Svakako da ta velika diskreciona ovlašćenja nose i veliku odgovornost za javne tužioce. Kako princip samostalnosti i funkcionalne nezavisnosti javnog tužioca još uvek nije čvrsto ukorenjen u našem pravnom sistemu, i pored sprovedene reforme pravosuđa, to se zalažemo za donošenje posebnih uputstava (smernica) kada je reč o primeni načela oportuniteta ili drugih novih instituta.¹²

Države koje tradicionalno prihvataju načelo oportuniteta (Francuska, SAD, Velika Britanija) i dalje ostaju pri tom načelu, koristeći se raznim formalnim i neformalnim kontrolnim mehanizmima za njegovu pravilnu primenu. S tim u vezi, nužno se nameće i pitanje kontrole u primeni ovog instituta, s obzirom na to da iza odluke javnog tužioca o odlaganju krivičnog gonjenja, odnosno odbačanju krivične prijave može stajati pogrešna procena javnog tužioca o nepostojanju zakonskih uslova ili nepostojanju javnog interesa za krivično gonjenje, a može se raditi i o zlonamernom propuštanju. Savremena zakonodavstva poznaju dva oblika kontrole: unutrašnju (unutar tužilačke organizacije) i spoljnu (sudsku). Mišljenja smo da je oblik unutrašnje kontrole prihvatljiviji, s obzirom na to da se zasniva na hijerarhijskoj strukturi javnotužilačkog organa, pri čemu viši organ može po sopstvenoj inicijativi, ili na inicijativu trećeg lica, narediti podređenom organu vršenje krivičnog gonjenja ili ga sam preduzeti. Dakle, odluka o krivičnom gonjenju je u isključivoj nadležnosti javnog tužilaštva, pa je stoga opravdano da na tom nivou bude i njeno preispitivanje.¹³ Zakon o javnom tužilaštvu Republike Srbije predviđa tri oblika kontrole na osnovu pomenute hijerarhije i to su *devolucija*, *supstitucija* i *izdavanje obaveznih uputstava*.¹⁴ Zakon o javnom tužilaštvu i Pravilnik o upravi u javnim tužilaštvima predviđaju i druge vidove kontrole, kao što su redovni pregledi rada od strane neposredno višeg javnog tužilaštva, zatim

11 Škulić, M. (2008), *Krivično procesno pravo, Opšti deo*, Beograd, 43.

12 Republičko javno tužilaštvo donelo je Obavezno uputstvo o primeni i zaključenju sporazuma o priznanju krivice A, br. 299/09 od 22.10.2009. godine radi postizanja zakonitosti i ujednačenosti u postupanju svih javnih tužilaca. Uputstvo sadrži i obrasce za primenu ovog instituta s ciljem da olakša i pojednostavi rad javnih tužilaca. Postupak za zaključivanje Sporazuma obuhvata sledeće faze: predlaganje, pregovaranje, zaključenje Sporazuma i postupak pred nadležnim sudom (sudska ocena Sporazuma).

13 Cigler, S. (1994), "Obezbeđenje načela legaliteta i oportuniteta krivičnog gonjenja", *Pravo – teorija i praksa*, 10–12, Novi sad, 134–136.

14 *Službeni glasnik RS*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, čl. 18, 19 i 20 Zakona o javnom tužilaštvu.

putem mesečnih i godišnjih izveštaja tužilaštava o radu, kao i pravom građana da šalju predstavke i pritužbe na rad javnog tužioca. Ovi vidovi kontrole odnose se kako na primenu načela oportuniteta tako i na primenu načela legaliteta.

Sudska kontrola može biti prethodna ili naknadna. U prvom slučaju odnosi se na pojedine oportunitetske odluke javnog tužioca koje su uslovljene prethodnim odobrenjem suda i ne mogu biti punovažne u slučaju uskraćivanja tog odobrenja (na primer, čl. 236 st. 1 Zakonika iz 2004. i čl. 236 st. 6 i 7 Zakonika iz 2009). U drugom slučaju, treće lice, najčešće oštećeni, zahteva od suda preispitivanje već donete odluke o negonjenju i prinuđuje ovlašćenog tužioca na gonjenje. Protivimo se svakom obliku sudske kontrole kada je posredi primena načela oportuniteta krivičnog gonjenja, posebno na način kako je to do sada predviđao zakonodavac, jer je gonjenje učinilaca krivičnih dela osnovno pravo i osnovna dužnost javnog tužioca kao samostalnog državnog organa po Ustavu Republike Srbije (čl. 156), Zakonu o javnom tužilaštvu (čl. 2) i Zakoniku o krivičnom postupku (čl. 46). To svakako ne isključuje dvostепенost u odlučivanju u okviru javnotužilačke organizacije, imajući u vidu značaj odluke javnog tužioca primenom oportuniteta.

Mišljenja smo da je ovaj stepen nepoverenja prema tužilaštvu, kada je reč o primeni načela oportuniteta, neopravdan i neosnovan, jer do sada u praksi nije prijavljen ni jedan slučaj zloupotrebe diskrecionog prava od strane javnog tužioca. Pokazalo se da pojedina tužilaštva odustaju od primene ovog instituta upravo zbog nepoverenja javnosti u rad tužilaštva. Stoga smatramo da je kontrola odluke javnog tužioca o primeni načela oportuniteta neophodna, jer je to meritorna odluka s obzirom na to da oštećeni nema pravo gonjenja u smislu odredbe čl. 61 ZKP, po mogućstvu putem prigovora neposredno višem javnom tužiocu, što je inače uglavnom i prisutno rešenje u komparativnom krivičnom procesnom zakonodavstvu.

2. Primena načela oportuniteta

Međutim, i pored navedenih primedbi na zakonsko rešenje načela oportuniteta, odsustvu kriterijuma koje bi javni tužilac cenio prilikom odlučivanja o celishodnosti pokretanja postupka, pitanja ustavnog načela jednakosti građana pred zakonom, pitanja kompatibilnosti tog načela s načelom oficijelnosti i slično, poslednjih godina, a posebno tokom 2010. godine, uočen je znatan porast broja predmeta u kojima je primenjeno načelo oportuniteta. Statistički podaci ukazuju na tendenciju daljeg rasta primene načela oportuniteta. Imajući u vidu zakonske mogućnosti primene i prisutnost u praksi, načelo oportuniteta sve više gubi karakter izuzetka od načela legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja.

Povećanoj primeni načela oportuniteta svakako je doprinelo i Uputstvo Republičkog javnog tužioca A br. 246/08 od 28.08.2008. godine, kojim je bila predviđena obaveza javnog tužioca da po prijemu krivične prijave razmotri mogućnost primene čl. 236 i 237 ZKP i da u tom cilju traži izjašnjenja prijavljenog lica i oštećenog, o čemu obavezno sačinjava službenu belešku, i da preko pisarnice Republičkog javnog tužilaštva zatraži podatke o tome da li je u jedinstvenom upisniku koji se vodi u navedenom tužilaštvu prijavljeno lice evidentirano kao lice prema kome je primenjena mera iz čl. 236 ili čl. 237 ZKP. Značajan doprinos u primeni ovog instituta dao je i Zakonik o krivičnom postupku iz 2009. godine¹⁵, koji u članu 236 st. 9 propisuje da je javni tužilac dužan

15 Službeni glasnik RS, br. 72 od 03.09.2009. godine.

da, pre podnošenja optužnog predloga odnosno predloga za sprovođenje istražne radnje, kada je krivična prijava podnesena za krivično delo za koje je kao glavna kazna predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, ispita postojanje mogućnosti za odlaganje krivičnog gonjenja, zbog čega može obaviti razgovor s osumnjičenim i oštećenim, kao i drugim licima, odnosno prikupiti druge potrebne podatke, o čemu sastavlja službenu belešku. Treba pomenuti i Uputstvo Republičkog javnog tužioca A br. 478/10 od 24.02.2011. godine, kojim se predviđa mogućnost primene čl. 236 ZKP za krivično delo neovlašćenog držanja opojnih droga iz čl. 246a Krivičnog zakonika, u slučajevima neovlašćenog držanja opojne droge „marihuane“ u količini do 5 gr, uz sve druge okolnosti koje se cene i kod svakog drugog krivičnog dela. Činjenica da za krivična dela za koja je zakonom propisana kazna zatvora do tri godine zatvora više nije potrebna saglasnost suda, u velikoj meri je doprinela povećanoj primeni načela oportuniteta.

Da bismo pravilno sagledali dosadašnja iskustva u primeni oportuniteta krivičnog gonjenja punoletnih lica, potrebno je dati hronološki prikaz zakonskih rešenja, sa svim nedostacima i prednostima koje su bile od uticaja na primenu ovog načela.

3. Zakonik o krivičnom postupku iz 2002. i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja

Zakonik o krivičnom postupku iz 2002. godine¹⁶ odstupio je od strogog načela legaliteta uvođenjem odredaba čl. 236 i 237, sledeći tako opšti svetski trend u krivičnoprocensnom pravu, obeležen mogućnošću dogovora između učesnika u krivičnom postupku i idejom restorativne pravde. Smisao njihovog uvođenja je da se sudovi rasterete bagatelnog kriminaliteta na taj način što se krivični postupak ne bi pokretao u situacijama kada to iz određenih razloga ne bi bilo celishodno.¹⁷ U slučaju primene čl. 236 ZKP javni tužilac je bio u obavezi da prvo utvrdi da li je krivična prijava osnovana, potom naloži osumnjičenom, ako on to prihvati, jednu ili više zakonom predviđenih mera i konačno odbaci krivičnu prijavu ako osumnjičeni izvrši prihvaćenu obavezu u predviđenom roku, koji nije mogao biti duži od šest meseci. U nedostatku navedene saglasnosti osumnjičenog javni tužilac je bio u obavezi da pokrene krivični postupak protiv učinio- ca krivičnog dela, osim ako iz nekog drugog razloga ne bi odustao od krivičnog gonjenja. Stoga je bilo potrebno da se odrede pravila koja bi potvrdila da je tražena saglasnost data slobodno, a ne pod prinudom. S obzirom na to da je neophodan uslov za primenu ove ustanove pristanak osumnjičenog da ispuni predloženu obavezu, takvu saglasnost je potrebno uneti u zapisnik, koji osumnjičeni treba da potpiše.¹⁸ Podržavamo ovakav stav, ali je problem u njegovoj primeni, jer zakon ne predviđa zapisnik, niti bilo koju drugu pisanu formu odluke. Odluka odustajanja od krivičnog gonjenja, u okviru ovog načela, bila je moguća samo ako postoje odgovarajući dokazi o krivici, što znači da je javni tužilac morao da utvrdi postojanje krivičnog dela i krivične

16 *Službeni list SR Jugoslavije*, br. 68/2002, stupio na snagu 28.03.2002. godine. Član 236 je glasio: „(1) Državni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih mera: 1. da ukloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu; 2. da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove; 3. da obavi određeni društveno korisan ili humanitarni rad; 4. da ispuni dospеле obaveze izdržavanja. (2) Osumnjičeni je dužan da prihvaćenu obavezu izvrši u roku koji ne može biti duži od 6 meseci. (3) Ako osumnjičeni izvrši obavezu iz st. 1 tač. 1 i 4 ovog člana ili, uz pristanak oštećenog, obavezu iz st. 1 tač. 2 i 3 ovog člana u roku iz prethodnog stava ovog člana, državni tužilac će odbaciti krivičnu prijavu, a odredbe čl. 61 ovog Zakonika neće se primenjivati.“ Član 237 je glasio: „U slučaju krivičnih dela iz čl. 236, državni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu ako je osumnjičeni, usled stvarnog kajanja, sprečio nastupanje štete ili je štetu u potpunosti već nadoknadio, a državni tužilac, prema okolnostima slučaja, oceni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično. U ovom slučaju odredbe čl. 61 ovog Zakonika se neće primenjivati.“

17 Lazin, Đ. (2003). „Odlaganje krivičnog gonjenja“, *Krivično zakonodavstvo državne zajednice Srbije i Crne Gore*, Beograd, 295.

18 Škulić, M. (2007). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 832.

odgovornosti učinioca, što je za posledicu imalo pitanje da li se i u kojoj meri, u ovoj fazi pretkrivičnog postupka, može govoriti o postojanju ili nepostojanju krivičnog dela, odnosno krivice, koju po Ustavu može utvrditi samo sud. Možemo zaključiti da odluku o uslovnom odlaganju krivičnog gonjenja javni tužilac donosi kada proceni da je u datom slučaju ispunjenje datih obaveza od strane osumnjičenog celishodnije od vođenja krivičnog postupka i eventualnog kažnjavanja.¹⁹ Kako smo već naveli, zakonodavac je učinio veliki propust, jer u odredbi ovog člana nije bila propisana forma odluke javnog tužioca o odlaganju krivičnog gonjenja, koja je po našem mišljenju trebalo da bude obrazloženo rešenje. Naime, osumnjičeni su, kao i oštećeni, morali da dobiju u ruke akt u kome je utvrđena dužnost osumnjičenog i određen rok za njeno ispunjenje. Bez obzira na ovakvo nepotpuno zakonsko rešenje, javni tužilac je bio u obavezi da upozori oštećenog da, u slučaju davanja saglasnosti na odlaganje krivičnog gonjenja i donošenja odluke o odbačaju krivične prijave, gubi pravo iz čl. 61 Zakonika, ali ne i pravo da svoj imovinsko pravni zahtev ostvari u parnici.

Osnovna primedba u primeni čl. 237 ZKP odnosila se na određene izraze u zakonskom tekstu – „stvarno kajanje“, „pravično“ i „okolnosti slučaja“, koji su kao takvi bili podložni tumačenju, jer nisu postojali jasno definisani kriterijumi na osnovu kojih je javni tužilac mogao da utvrdi njihovo postojanje. Pri ovakvom zakonskom rešenju javni tužilac je donosio odluku o krivičnom gonjenju na osnovu sopstvene procene i ličnog zapažanja od slučaja do slučaja, bez objektivnih kriterijuma koji su mogli poslužiti kao putokaz u primeni diskrecionog prava. Nepotpuna i neprecizna pravna regulativa imala je za posledicu različitu primenu ovog načela u praksi, a time u krajnjoj liniji i nejednakost građana pred zakonom.²⁰

4. Zakonik o krivičnom postupku iz 2004. i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja

Izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku iz maja meseca 2004. godine²¹ propisano je da odluku o odlaganju krivičnog gonjenja javni tužilac može da donese samo uz saglasnost suda. Naime, u čl. 236 st. 1 ZKP, posle reči „može“ stavlja se zapeta i dodaju reči „uz saglasnost suda“. S ovakvim izmenama čl. 236 ZKP dovedeno je u pitanje funkcionisanje načela oportuniteta kao diskrecionog prava javnog tužioca. Pored toga, zakonodavac nije precizirao koji bi sud bio nadležan za davanje takve saglasnosti, što je stvaralo nove probleme u praksi. Naime, u nekim sudovima ovu saglasnost je davalo krivično vanraspravno veće, u nekim istražni sudija, a u nekim sudija pojedinac. Mišljenja smo da je ovu saglasnost moglo dati jedino krivično vanraspravno veće, jer je čl. 24 st. 6 ZKP bilo jasno propisano da odluke u prvom stepenu van glavnog pretresa donosi veće. U vezi s primenom odloženog krivičnog gonjenja iz čl. 236 ZKP, u praksi se javila nedoumica u kojem trenutku javni tužilac treba da zahteva saglasnost od suda za primenu ovog instituta. Preovladalo je stanovište da se saglasnost od suda zahteva pošto se za primenu oportuniteta pribavi saglasnost osumnjičenog, odnosno oštećenog.

Takođe, davanje saglasnosti od strane suda zahtevalo je određeno vreme, čime se gubilo na efikasnosti u postupanju, što predstavlja jednu od glavnih karakteristika načela oportuniteta. Stoga je sasvim opravdano ova odredba uglavnom bila osporavana od strane naše stručne javnosti.

19 Grubač, M. (2006) *Krivično procesno pravo*, Beograd, 139.

20 Kirski, J. (2004) „Načelo oportuniteta“, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore*, Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Srbije i Crne Gore.

21 *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004.

Pomenutim izmenama zakonodavac je uveo i dve nove mere, po kojima osumnjičeni može da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga ili da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji (dodate tačke 5 i 6 u st. 1 čl. 236 ZKP).

U odnosu na čl. 237 ZKP zakonski tekst je ostao neizmenjen.

5. Primena načela oportuniteta na teritoriji Grada Beograda za period od 28.02.2002. do 01.05.2005.

Iz statističkih podataka izveštaja opštinskih javnih tužilaštava Grada Beograda za period od stupanja na snagu Zakonika o krivičnom postupku 28.02.2002. godine pa do 01.05.2004. godine, proizlazi da su obrađivači predmeta uglavnom primenjivali čl. 236 ZKP, i to u 574 slučaja, dok je primenom čl. 237 ZKP krivična prijava odbačena samo u jednom slučaju – od strane Opštinskog javnog tužilaštva u Obrenovcu, u odnosu na osumnjičenog koji je izvršio krivično delo izazivanja opšte opasnosti iz čl. 187 st. 4 u vezi sa st. 1 KZ RS.

Analizom podataka za javna tužilaštva na teritoriji Grada Beograda za navedeni period utvrđeno je da su najčešće korišćene mere predviđene čl. 236 st. 1 tač. 1 i 2 ZKP (naknada pričinjene štete i uplata određenog novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije), potom mera predviđena tač. 4 (ispunjenje dospelje obaveze izdržavanja), dok mera obavljanja određenog društveno korisnog ili humanitarnog rada propisana tač. 3 ovog člana nije korišćena u praksi. U izveštajima se dalje navodi da se primena mere uplate novčanih iznosa u korist humanitarnih organizacija pokazala opravdanom, s obzirom na to da su je prijavljena lica doživljavala kao sankciju, tako da su na ovaj način ostvareni rezultati na planu specijalne prevencije, dok su određene državne ustanove imale konkretnu finansijsku korist. Prilikom donošenja odluke o visini novčanog iznosa i roku za ispunjenje novčane obaveze u svakom pojedinačnom slučaju posebno su cenjene lične i imovinske prilike osumnjičenog, odnosno prijavljenog lica. Raspon novčane obaveze kretao se od 10.000 do 30.000 dinara, a rokovi za izvršenje naloga od 10 do 90 dana i, retko, 160 dana. U pojedinim slučajevima, ukoliko su iznosi bili veći, osumnjičenima je, u skladu s njihovim materijalnim primanjima, bila data mogućnost da obavezu izvršavaju sukcesivno, odnosno na rate. Osumnjičeni je tada bio u obavezi da nakon svake uplate dostavi tužilaštvu dokaz o izvršenoj uplati, a rešenje o odbačaju krivične prijave donosilo se pošto je osumnjičeni u potpunosti izmirio svoju obavezu.

Načelo oportuniteta najviše je primenjivano u odnosu na krivično delo ugrožavanja javnog saobraćaja iz čl. 195 KZ RS, s tim što je Prvo opštinsko javno tužilaštvo u Beogradu tada zauzelo stav da nema mesta primeni čl. 236 ZKP ukoliko je osumnjičeni ranije osuđivan za istovrsno krivično delo, ukoliko je prekršajno kažnjavan iz oblasti javnog saobraćaja ili je saobraćajnu nezgodu prouzrokovao vožnjom u alkoholisanom stanju, prolaskom kroz crveno svetlo ili pri drskoj ili bezobzirnoj vožnji. Zatim, kod krivičnog dela izazivanja opšte opasnosti iz čl. 187 KZRS, oduzimanja tuđe stvari iz čl. 175 KZRS, oštećenja tuđe stvari iz čl. 176 KZRS, falsifikovanja službene isprave iz čl. 233 KZRS itd.

Opravdanost primene čl. 236 ZKP u praksi je došla do izražaja i kod onih krivičnih dela kod kojih je bilo moguće primeniti odredbu čl. 8 OKZ (na primer, čl. 54 KZ RS, čl. 52a KZ RS, čl. 184 st. 2 KZ RS, čl. 149 st. 2 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o izgradnji objekata Republike

Srbije i slično). Tada se postavilo pitanje da li je u odnosu na ovu vrstu krivičnih dela adekvatna primena čl. 8 OKZ ili čl. 236, odnosno čl. 237 ZKP, jer po mnogima institut neznatne društvene opasnosti nije u suprotnosti s načelom legaliteta krivičnog gonjenja.

Kako u zakonskom tekstu nije bila predviđena forma odluke javnog tužioca o odlaganju krivičnog gonjenja, to su javna tužilaštva postupala različito u praksi, i to tako što su jedni sačinjavali modele obrazaca u cilju jednoobraznog postupanja obrađivača predmeta prilikom primene čl. 236 ZKP, dok su drugi sačinjavali službene beleške u kojima je bila utvrđena neka od mera i određen rok za njeno ispunjenje od strane osumnjičenog.

Analiza navedenih podataka nametnula je dva pitanja značajna za primenu načela oportuniteta, koja su bila aktuelna kako u vreme uvođenja ovog načela tako i danas. Prvo pitanje odnosi se na mogućnost primene odloženog krivičnog gonjenja, odnosno odbačaja krivične prijave na osnovu čl. 236 ZKP ukoliko osumnjičeni u predviđenom roku ne ispuni u celosti naloženu meru. Po pravilu, ukoliko osumnjičeni ne izvrši ili samo delimično izvrši prihvaćenu obavezu, javni tužilac će podneti optužni predlog nadležnom sudu ili predložiti istražnom sudiji preduzimanje određenih istražnih radnji. Međutim, kako se radi o instruktivnom roku od šest meseci, to u teoriji postoji shvatanje da javni tužilac može ceniti da li je osumnjičeni i u kojoj meri ispunio obavezu koja mu je određena, i u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja doneti rešenje o odbačaju krivične prijave. Prekoračenje roka se u osnovi smatra neispunjenjem obaveze, ali se to ne mora kruto tumačiti ako je najveći deo obaveze ispunjen ili ukoliko su neki objektivni razlozi sprečili osumnjičenog da ispuni celokupnu obavezu, naročito kada za to ne snosi krivicu.²²

Drugo pitanje tiče se odnosa krivičnog dela malog značaja (čl. 18 KZ) i načela oportuniteta. Naime, smatra se da je načelo oportuniteta karakteristično za procesna zakonodavstva zemalja čije materijalno pravo usvaja formalni, a ne materijalni pojam krivičnog dela. Naš zakonodavac je od materijalnog prešao na formalni pojam krivičnog dela, ali je i pored toga u krivičnom procesnom pravu zadržao načelo legaliteta krivičnog gonjenja, a u materijalnom krivičnom pravu zadržao je delo malog značaja kao osnov koji isključuje postojanje krivičnog dela – kao da se u definisanju opšteg pojma krivičnog dela ništa nije promenilo.²³

Primena krivičnoprocesnog principa oportuniteta krivičnog gonjenja pretpostavlja postojanje krivičnog dela u objektivno-subjektivnom smislu, tj. ispunjenost svih formalnih (pravnih) determinanti pojma krivičnog dela, kao i osnovnih procesnih uslova neophodnih za krivično gonjenje.²⁴ Delo malog značaja predstavlja materijalnopравни institut čija primena isključuje postojanje krivičnog dela. Cilj instituta dela malog značaja jeste da isključi primenu krivičnog prava u odnosu na slučajeve u kojima su ispunjena sva obeležja nekog krivičnog dela, ali se radi o tako beznačajnom delu da primena krivičnih sankcija zbog toga nije opravdana. U tom slučaju, kao i kod oportuniteta, javni tužilac može da koristi svoje diskreciono pravo i odluči da odbaci krivičnu prijavu na osnovu čl. 18 KZ. Naime, reč je o osnovu koji u našem krivičnom zakonodavstvu isključuje formalnu krivičnu protivpravost, što ne znači da isključuje i protivpravost uopšte. Postoji shvatanje po kojem su, kao teorijski model za rešavanje bagatelnog kriminaliteta, prihvatljivija rešenja na planu krivičnog procesnog prava (načelo oportuniteta krivičnog gonjenja),

22 Škulić, M. (2007.) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 832.

23 Đurđić, V. (2009.), „Opravdanost i svrha načela oportuniteta krivičnog gonjenja”, u zborniku *Oportunitet krivičnog gonjenja*, Beograd, 17.

24 Đokić, I. (2009), „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja”, *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja*, III deo, Beograd, 303–316.

jer se time izbegavaju neka sporna pitanja vezana za pravnu prirodu instituta dela malog značaja.²⁵ Bez obzira na to što je u teoriji prihvaćeno postojanje oba instituta (jer se razlikuje zakonski osnov njihove primene), mišljenja smo da je to u praksi doprinelo nepravilnoj primeni instituta dela malog značaja u pojedinim slučajevima, kao i nedovoljnoj primeni načela oportuniteta (na primer, javni tužioc su u većini slučajeva krivične prijave podnete zbog krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga iz čl. 246 st. 3 KZ odbacivali primenom čl. 18 KZ, iako se ovo krivično delo nije moglo tretirati kao delo malog značaja zbog stepena društvene opasnosti). Napominjemo da je do 1. januara 2006. naše zakonodavstvo prihvatalo materijalni i objektivni opšti pojam krivičnog dela, sa sledećim elementima: društvena opasnost, delo čoveka, protivpravnost i određenost u zakonu. Krivični zakonik Republike Srbije, međutim, prihvata objektivno-subjektivni pojam, unoseći i krivicu kao opšte obeležje krivičnog dela. Po članu 14 Zakonika „krivično delo je ono delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno“. Osnovna primedba odnosi se na izostavljanje materijalnog elementa iz opšteg pojma krivičnog dela. To, dakle, nije više „društvenoopasno“ delo, već samo protivpravno i skrivljeno, čija su obeležja određena u zakonu. Razlog koji se za to navodio bio je da društvena opasnost predstavlja političku kategoriju i da je to relikv prošlosti koji treba otkloniti. Podržavamo mišljenje da se ne radi ni o kakvoj političkoj kategoriji, već o jednom sociološkom pojmu koji izražava suštinsku supstancu svakog dela. Bez obzira na to kako ćemo to nazvati, nema nikakve sumnje da je svako krivično delo pojava u društvu, jer se njime povređuju ili ugrožavaju određene društvene ili pojedinačne vrednosti. Zbog toga se društvo i bori protiv kriminaliteta. Protivpravnost dela i određenost zakonom samo su formalni izrazi njegove materijalne supstance. Nije krivično delo opasno za društvo zato što je protivpravno, već je protivpravno i propisano u zakonu zato što je društveno opasno.²⁶

6. Zakonik o krivičnom postupku iz 2006. i oportunitet krivičnog gonjenja

Zakonik o krivičnom postupku iz 2006. godine²⁷ uvodi izvesne novine u pogledu načela oportuniteta. Pre svega u st. 1 čl. 268 Zakonika brišu se reči „uz saglasnost suda“ i time se otklanja navedeni problem. Uslovljeni oportunitet krivičnog gonjenja, odnosno sada postojeći institut odlaganja krivičnog gonjenja, definiše se kao „Oproštaj krivičnog gonjenja osumnjičenom koji je ispunio određene obaveze“ (čl. 268), kome su dodate alternativne mere koje stoje na raspolaganju javnom tužiocu, tako da osumnjičeni, pored ostalog, može da prihvati da se zaposli na radnom mestu koje je dostupno i odgovara njegovim radnim sposobnostima i kvalifikacijama (čl. 268 st. 1 tač. 5). Precizirano je u korist kojih organizacija se može platiti određeni novčani iznos (čl. 268 st. 1 tač. 6), zatim je predviđeno da Republički javni tužilac pravi spisak i prioritetni redosled organizacija, fondova i javnih ustanova, odnosno spisak i prioritetni redosled mogućih oblika društveno korisnog ili humanitarnog rada (čl. 268 st. 2). Uz svaku od obaveza kao poseban uslov osumnjičenom se može odrediti da ispuni imovinsko pravni zahtev oštećenog i da se lično izvini oštećenom (čl. 268 st. 3). U preostalom delu, zakonski tekst je ostao neizmenjen.

25 Stojanović, Z. (2005), „Tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i neka pitanja našeg materijalnog krivičnog zakonodavstva“, *Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo*, Beograd, 23.

26 Čejović, B. (2008), *Krivično pravo u sudskoj praksi, Opšti deo*, Kragujevac, 48–49.

27 *Službeni glasnik RS*, br. 46 od 02.06.2006. godine. Ovaj Zakonik o krivičnom postupku stupio je na snagu 10.06.2006. godine, a trebalo je da počne s primenom od 01.06.2007. osim odredaba članova 107, 110, 117–122 i 333–335, koji su se primenjivali od 10.06.2006.

Član 237 ZKP predviđen je kao čl. 269 novog Zakonika pod nazivom „Necelishodnost krivičnog gonjenja zbog stvarnog kajanja osumnjičenog“. Pored formalnih uslova, koji su ostali neizmjenjeni, javni tužilac ceni i ličnost osumnjičenog kao i okolnosti pod kojima je delo učinjeno i u skladu s tim donosi odluku da li je krivično gonjenje osumnjičenog i izricanje krivične sankcije celishodno i pravično. Ličnost osumnjičenog i okolnosti pod kojima je delo učinjeno otvaraju brojna pitanja od značaja za praktičnu primenu čl. 269 ZKP. Pre svega, da li se ova odredba može primeniti na osumnjičenog koji je prema izveštaju iz kaznene ili prekršajne evidencije već osuđivan, odnosno kažnjavan, zatim da li se može primeniti na osumnjičenog koji je učinio krivično delo s elementima nasilja, da li se može primeniti dva ili više puta prema istom licu itd. Takođe, iz zakonske formulacije proizlazi da je za odbačaj krivične prijave po ovom osnovu potrebno da su svi „uslovi“ kumulativno ispunjeni, što bi znatno otežavalo primenu čl. 239 ZKP u praksi, iako je namera zakonopisca očigledno bila suprotna.

7. Primena načela oportuniteta na teritoriji Grada Beograda

za period od 28.03.2002 god. do 1.09.2006. i

za period od 1.01.2003 god. do 31.12.2007.

O značaju načela oportuniteta u ovom periodu govori i podatak da su na teritoriji Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu, za period od 28.03.2002. godine do 01.09.2006. godine, Okružno javno tužilaštvo i područna opštinska javna tužilaštva u 1.104 slučaja odbacili krivične prijave primenom čl. 236 ZKP. Od tog broja 1.095 lica je izvršilo preuzetu obavezu, a u odnosu na 9 lica pokrenut je sudski postupak, s obzirom na to da u predviđenom roku nisu izvršila naloženu obavezu. Kao i u prethodnom periodu, najčešće je primenjivana mera iz čl. 236 st. 1 tač. 2 i 3 ZKP, dok je odlaganje krivičnog gonjenja najčešće primenjeno zbog izvršenja krivičnih dela: ugrožavanje javnog saobraćaja iz čl. 195 KZ RS, nedavanje izdržavanja iz čl. 119 KZ RS, ugrožavanje sigurnosti iz čl. 187 KZ RS, krivičnog dela iz čl. 159 Zakona o energetici i čl. 23 Zakona o javnom redu i miru i slično. U navedenom periodu ukupno je uplaćeno 27.653.139,00 dinara u korist humanitarnih organizacija. Društveno korisni, odnosno humanitarni rad izvršen je u Institutu za transfuziju krvi u trajanju od 30 sati i u Centru za zaštitu odojčadi, dece i omladine, Beograd, u trajanju od 120 sati. Lečenje u smislu čl. 236 st. 1 tač. 5 i 6 ZKP obavljeno je u Zavodu za mentalno zdravlje, Beograd, Palmotićeve br. 37.

U izveštajnom periodu od 1.01.2003. do 31.12.2007. godine područna opštinska javna tužilaštva Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu odbacila su krivične prijave primenom oportuniteta u 10–11% slučajeva, s izuzetkom 2007. godine, kada dolazi do pada na 8,38%. Naime, tokom 2003. godine, od ukupno 14.862 primljene krivične prijave, odbačajem su rešene 3.382 prijave (22,75%), od čega primenom oportuniteta 388 slučajeva (11,47%). Naredne, 2004. godine, primljeno je 14.021 prijava, a 3.373 (24,05%) odbačeno, od toga 358 (10,61%) primenom oportuniteta. Dalje, 2005. godine 14.575 primljeno, 3.542 (24,81%) odbačeno, 373 (10,53%) primenom oportuniteta. Godine 2006. 16.244 primljeno, 3.899 (24,00%) odbačeno, 436 (11,18%) primenom oportuniteta. Najzad, 2007. godine 16.276 primljeno, 3.780 (23,22%) odbačeno, od čega 317 (8,38%) primenom oportuniteta.

8. Zakonik o krivičnom postupku iz 2009. i oportunitet krivičnog gonjenja

Zakonikom o krivičnom postupku iz 2009. godine²⁸ konačno je brisana saglasnost suda kao uslov za primenu načela oportuniteta kod krivičnih dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (čl. 236 st. 1). Pored toga, ovaj Zakonik je uveo i neke opravdane i značajne novine koje se tiču načela oportuniteta krivičnog gonjenja. Pre svega, proširena je mogućnost njegove primene i na krivična dela za koja je zakonom propisana kazna zatvora od tri do pet godina (st. 2). Takođe, proširen je krug mera koje mogu biti naložene osumnjičenom u slučaju primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja: da izvrši obavezu ustanovljenu pravosnažnom odlukom suda, odnosno poštuje ograničenje utvrđeno pravosnažnom sudskom odlukom (st. 7) i da položi vozački ispit, obavi dodatnu vozačku obuku ili završi drugi odgovarajući kurs (st. 8). Značajnu novinu predstavlja i st. 6 ovoga člana, kada javni tužilac može, uz saglasnost suda pred kojim se vodi glavni pretres, do završetka glavnog pretresa za krivično delo za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine odustati od krivičnog gonjenja ako osumnjičeni ispuni jednu ili više mera iz st. 1 ovoga člana. Kada se radi o merama iz st. 1 tač. 2 i 3 ovoga člana, potrebna je i saglasnost oštećenog, odnosno primenjuje se pravilo iz st. 5 ovoga člana. Javni tužilac može odustati od krivičnog gonjenja do kraja glavnog pretresa i kada se postupak vodi za krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora preko tri, a do pet godina, ako to svojim rešenjem odobri veće iz čl. 24 st. 6 ovog Zakonika. Osnovna primedba ovom članu je da zakonodavac briše saglasnost suda iz st. 1 ovoga člana, ali je zato uvodi u st. 6 i 7, tako da ostaju svi komentari vezani za kontrolnu ulogu suda u odnosu na rad tužilaštva kada je reč o primeni načela oportuniteta. Suštinske razlike nema, osim što se radi o različitim procesnim fazama kada je potrebna saglasnost suda. Ostajemo pri stavu da je kontrola odluke javnog tužioca o primeni načela oportuniteta neophodna, ali se ona mora obezbediti u okviru javnotužilačke organizacije, a ne od strane suda, kako smo to već naveli. Takođe, postavlja se pitanje različite funkcionalne nadležnosti suda koji daje saglasnost u primeni ovog načela na glavnom pretresu. Na značaj st. 9 ovog člana već smo ukazali u vezi s povećanom primenom načela oportuniteta. Međutim, postavlja se pitanje da li je ova odredba u suprotnosti s pravnom sadržinom, odnosno suštinom načela oportuniteta. Naime, stavom 9 propisana je obaveza odnosno dužnost javnog tužioca da ispita postojanje mogućnosti za odlaganje krivičnog gonjenja, a smisao načela oportuniteta je diskreciono ovlašćenje tužioca da slobodnom ocenom svakog konkretnog slučaja odluči o primeni ovog načela. Mišljenja smo da se s razlogom postavlja pitanje njegove opravdanosti, ali da je zakonodavac ovo rešenje uveo isključivo iz praktičnih razloga, s ciljem da se poveća primena načela oportuniteta. Naime, ova odredba „obavezuje“ javnog tužioca da, u slučaju kada su ispunjeni formalni uslovi za primenu oportuniteta, ispita mogućnost primene čl. 236 ZKP, odnosno odlaganja krivičnog gonjenja, ali ne i da primeni ovo načelo. Interesantno je da zakonodavac ne pominje i čl. 237 ZKP, već samo mogućnost za odlaganje krivičnog gonjenja.

9. Zakonik o krivičnom postupku iz 2011.²⁹ i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja

Dva su moguća oblika načela oportuniteta prema ovom zakonskom tekstu. Prvi je odlaganje krivičnog gonjenja. Shodno čl. 283 ovog zakonskog teksta, javni tužilac može odložiti krivično go-

28 Službeni glasnik RS, br. 72 od 03.09.2009.

29 Službeni glasnik RS, br. 72/2011.

njenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina ako osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih obaveza:

- 1) da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu;
- 2) da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove;
- 3) da obavi određeni društveno korisni ili humanitarni rad;
- 4) da ispuni dospеле obaveze izdržavanja;
- 5) da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga;
- 6) da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja;
- 7) da izvrši obavezu ustanovljenu pravosnažnom odlukom suda, odnosno poštuje ograničenje utvrđeno pravosnažnom sudskom odlukom.

U naredbi o odlaganju krivičnog gonjenja javni tužilac će odrediti rok u kojem osumnjičeni mora izvršiti preuzete obaveze, s tim što rok ne može biti duži od godinu dana.

Nadzor nad izvršenjem obaveza vrši poverenik iz organa uprave nadležnog za poslove izvršenja krivičnih sankcija.

Ako osumnjičeni u roku izvrši naloženu obavezu, javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenog, a odredba čl. 51 st. 2 Zakonika neće se primenjivati.

Drugi mogući oblik načela oportuniteta je odbacivanje krivične prijave. Prema čl. 284 Zakonika, javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu ako iz same prijave proističe:

- 1) da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti;
- 2) da je nastupila zastarelost ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju gonjenje;
- 3) da iz krivične prijave ne proizlaze osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti.

O odbacivanju prijave, kao i o razlozima za to, javni tužilac će obavestiti oštećenog u roku od osam dana i poučiti ga o njegovim pravima (čl. 51 st. 1), a ako je krivičnu prijavu podneo organ policije, obavestiće i taj organ.

U slučaju krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine, javni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu ako je osumnjičeni, usled stvarnog kajanja, sprečio nastupanje štete ili je štetu u potpunosti već nadoknadio, a javni tužilac, prema okolnostima slučaja, oceni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično. U ovom slučaju odredba čl. 51 st. 2 ovog Zakonika neće se primenjivati.

Kao i obično, zakonopisac nije poštovao sugestije i primedbe stručne javnosti, s obzirom na to da Zakonik ne predviđa ništa novo ni značajno u navedenim odredbama čl. 283 i 284. Izostavljeni su pojedini stavovi, pa i st. 9, koji je na izvestan način doprineo primeni načela oportuniteta, i to ne samo kvantitativno već i kvalitativno, što se vidi iz godišnjih izveštaja osnovnih i viših javnih tužilaštava. Pitanje položaja i prava oštećenog nije dodatno regulisano, ni usklađeno s

navedenim preporukama, mada je veće uvažavanje interesa oštećenog od izuzetnog značaja za pravilno shvatanje, a samim tim i pravilnu primenu načela oportuniteta. Napominjemo da je ovaj stav ostao neizmenjen od uvođenja načela oportuniteta u Zakonik iz 2002. godine. Stoga je veoma važno da građani i javnost oportunitet i druge nove, značajne institute, kao što je sporazum o priznanju krivice, ne doživljavaju kao isključivu privilegiju osumnjičenog, a još manje kao „tajni“ dogovor između javnog tužioca i osumnjičenog. Zato je potrebno da se obezbedi, bolje rečeno – povrati poverenje javnosti u rad tužilaštva i krivičnog pravosuđa uopšte. To podrazumeva ne samo izmene zakona već i izmenu svesti i mentaliteta, kako javnosti tako i pravosudnih organa, posebno kada je posredi primena navedenih instituta.

S druge strane, veoma je dobro rešenje u st. 1 čl. 283, kojim se proširuje primena odlaganja krivičnog gonjenja na sva krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, bez saglasnosti suda na glavnom pretresu, odnosno veća iz čl. 24 st. 6 ZKP. Takođe smatramo da je opravdano izostavljena mera iz čl. 236 st. 1 tač. 8 ZKP, po kojoj je osumnjičeni mogao da prihvati da položi vozački ispit, obavi dodatnu vozačku obuku ili završi drugi odgovarajući kurs.

U odnosu na čl. 237 ZKP zakonodavac je učinio korak unazad, jer se načelo oportuniteta, na kojem toliko insistiramo ukazujući na njegov značaj, u novom članu 284 „gubi“ i postaje samo jedan od uobičajenih zakonskih osnova za odbačaj krivične prijave. Potpuno je nejasno i neopravdano zašto se pravi razlika u pogledu vrste i težine krivičnih dela na koja se može primeniti, s obzirom na to da javni tužilac pitanje celishodnosti i pravičnosti može ceniti samo u slučaju krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine. Ponovo se nameće se pitanje poverenja i odgovornosti javnog tužioca.

10. Primena načela oportuniteta na teritoriji Republike Srbije za period od 1.01.2010. do 31.12.2010.

Jedna od značajnih novina je to što izveštaj Republičkog javnog tužilaštva iz marta 2011. godine o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2010. godini prvi put sadrži zvanične podatke o primeni načela oportuniteta i sporazuma o priznanju krivice. Uvođenje posebne rubrike u izveštajima osnovnih, viših i apelacionih javnih tužilaštava na teritoriji Republike Srbije o primeni načela oportuniteta i sporazuma o priznanju krivice jasno ukazuje na značaj ovih instituta. Napominjemo da se u izveštaju Republičkog javnog tužilaštva kao naslov navodi *Primena instituta odlaganja krivičnog gonjenja* (ispod toga u zagradi čl. 236 i čl. 237 ZKP), dok se u tekstu govori o primeni čl. 236 i čl. 237 ZKP, iako se odlaganje krivičnog gonjenja odnosi isključivo na čl. 236 ZKP.

Iz priloženih izveštaja proizlazi da su osnovna i viša javna tužilaštva u Republici Srbiji u izveštajnom periodu primenila načelo oportuniteta u odnosu na 5.268 lica, a ukupan iznos uplaćenih novčanih sredstava u korist humanitarnih organizacija, fondova ili javnih ustanova iznosi 138.052.838,49 dinara. Na osnovu dostavljenih podataka, načelo oportuniteta je najviše primenjivano na teritoriji Apelacionog javnog tužilaštva u Novom Sadu, gde su osnovna i viša javna tužilaštva, primenom čl. 236 i 237 ZKP odbacila krivičnu prijavu ili odustala od krivičnog gonjenja protiv 1.910 lica, koja su u smislu čl. 236 st. 1 tač. 2 ZKP, uplatila ukupan iznos od 54.596.262,18 dinara u korist humanitarnih organizacija, fondova ili javnih ustanova. Osnovna i viša javna

tužilaštva na teritoriji Apelacionog javnog tužilaštva u Beogradu, primenom ovog načela su odbacila krivične prijave ili odustala od gonjenja protiv 1.489 lica, a ukupan iznos uplaćenih novčanih sredstava je 46.563.236,31 dinara. Tužilaštva na teritoriji Apelacionog javnog tužilaštva u Kragujevcu, primenom načela oportuniteta odbacila su krivične prijave ili odustala od krivičnog gonjenja protiv 1.089 lica, a ukupan iznos uplaćenih novčanih sredstava je 21.893.340,00 dinara. Na teritoriji Apelacionog javnog tužilaštva u Nišu, primenom čl. 236 i 237 ZKP osnovna i viša javna tužilaštva odbacila su krivične prijave ili odustala od krivičnog gonjenja protiv 780 lica, a ukupan iznos uplaćenih novčanih sredstava je 15.000.000,00 dinara.

Tužilaštva su kao jednu od mera predviđenih odredbom čl. 236 st. 1 ZKP najčešće nalagala uplatu određenog novčanog iznosa u humanitarne svrhe i on je u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu, na primer, bio minimalno 40.000,00 dinara, a na teritoriji Apelacionog javnog tužilaštva u Kragujevcu kretao se u rasponu od 15.000,00 do 100.000,00 dinara. Iz priloženih statističkih podataka proizlazi da se, bez obzira na izmene zakonskog teksta, načelo oportuniteta u najvećem broju slučajeva primenjuje kod istih krivičnih dela kao u prethodnom periodu, a to su: ugrožavanje javnog saobraćaja iz čl. 289 st. 3 KZ, nedavanje izdržavanja iz čl. 195 KZ, krađa iz čl. 203 KZ, sitna krađa iz čl. 210 KZ, nasilje u porodici iz čl. 194 st. 1 KZ, laka telesna povreda iz čl. 122 KZ, falsifikovanje isprave iz čl. 355 i 356 KZ, krivično delo iz čl. 159 Zakona o energetici, krivično delo građenja bez građevinske dozvole iz čl. 219 KZ i čl. 149 Zakona o planiranju i izgradnji, prevara iz čl. 208 KZ, izdavanje i korišćenje platnih kartica bez pokrića iz čl. 228 KZ i šumska krađa iz čl. 275 KZ.

Iz dostavljenih podataka o krivičnim delima može se zaključiti da su načelo oportuniteta primenjivala uglavnom osnovna javna tužilaštva, a viša javna tužilaštva samo izuzetno, s tim što viša javna tužilaštva na području Apelacionog javnog tužilaštva u Beogradu u izveštajnom periodu nisu donela nijednu odluku primenom načela oportuniteta. Izveštaj Republičkog javnog tužilaštva sadrži ukupan broj lica prema kojima je primenjeno načelo oportuniteta, kao i ukupan iznos novčanih sredstava uplaćenih u korist humanitarnih organizacija, fondova ili javnih ustanova, s tim što pojedinačno dostavljeni izveštaji osnovnih i viših javnih tužilaštava s teritorije Apelacionih javnih tužilaštava u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu, sadrže detaljne podatke o primeni ovog načela, s primedbama i sugestijama koje su od značaja za praktičnu primenu načela oportuniteta. S tim u vezi važno je napomenuti da je načelo oportuniteta u toku 2010. godine na teritoriji Apelacionog javnog tužilaštva u Kragujevcu primenjeno prema 1.603 lica, ali da u odnosu na 567 lica ovaj postupak nije bio uspešan usled neizvršavanja obaveza koje su naložene prijavljenim licima. Ovaj podatak je značajan po više osnova. Pre svega, radi se o izuzetno velikom broju lica koja nisu izvršila svoju obavezu, što ugrožava značaj ovog instituta, a s druge strane postavlja se pitanje da li se neizvršavanjem obaveza smatra svako neizvršavanje u predviđenom roku, o čemu je već bilo reči, jer se taj podatak ne vidi iz dostavljenih izveštaja.

U odsustvu bliže opisanih kriterijuma, uputstava ili smernica za primenu načela oportuniteta, pojedina tužilaštva su samoinicijativno donela pravila u pogledu iznosa koji se može uplatiti, vrste krivičnih dela na koja se može primeniti i slično. U pogledu aktivnosti vezanih za primenu načela oportuniteta posebnu pažnju zaslužuje Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu. Na kolegijumu Prvog osnovnog javnog tužioca u Beogradu s prvim zamenicima i rukovodiocima odeljenja, održanom dana 25.01.2010. godine, usvojen je zaključak koji sadrži taksativno nabrojana krivična dela u odnosu na koja je uvek potrebno pokušati s primenom instituta odlaganja krivičnog gonjenja: nedavanje izdržavanja iz čl. 195 KZ, neosnovano dobijanje kredita iz čl.

209 KZ, laka telesna povreda iz čl. 122 KZ, utaja iz čl. 207 KZ ukoliko je u pitanju situacija da je zaključen ugovor o lizingu pa osumnjičeni u toku postupka vrati vozilo, oduzimanje maloletnog lica iz čl. 191 KZ (neophodno je prethodno staviti zahtev za prikupljanje potrebnih obaveštenja ili preduzeti istražne radnje), građenje bez građevinske dozvole iz čl. 219a KZ, i to u slučajevima kada su investitor ili izvođač radova fizička lica i reč je o izvođenju manjih građevinskih radova i čl. 159 Zakona o energetici, kao i krivična dela kod kojih se ne može primenjivati ovaj institut: poreska utaja iz čl. 229 KZ, neuplaćivanje poreza po odbitku iz čl. 229a KZ (restriktivna primena), falsifikovanje isprave iz čl. 355 st. 2 u vezi sa st. 1 (u pojedinim slučajevima je opravdana primena, npr. upotreba lažnih registarskih oznaka kada se upotrebe registarske oznake drugog automobila), nasilje u porodici iz čl. 194 KZ, ugrožavanje javnog saobraćaja iz čl. 289 st. 1 i čl. 289 st. 3 u vezi sa st. 1, teška dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja iz čl. 297 KZ, teška telesna povreda iz čl. 121 KZ, izuzetno kada se radi o istom krivičnom delu iz 121 st. 4 KZ, ili su povrede teške, ali po prirodi na samoj granici između lakih i teških (npr. prelom prsta) i neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ i krivična dela protiv državnih organa i protiv JRM (eventualno je dozvoljena primena odlaganja krivičnog gonjenja kod krivičnih dela iz čl. 23 Zakona o javnom redu i miru Republike Srbije).

Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu zaključilo je i Protokol o saradnji s Gradom Beogradom, kojim je određeno da će se sredstva koja uplaćuju osumnjičeni transferisati isključivo na račun Uprave za trezor Ministarstva finansija, na poseban podračun s nazivom *Grad Beograd – Sekretarijat za zdravstvo – sredstva u vezi s oportunitetom za krivično gonjenje*, u okviru konsolidovanog računa trezora Grada Beograda. Cilj ovog protokola je efikasna i pravična raspodela finansijskih sredstava zdravstvenim ustanovama na teritoriji Grada Beograda, s tim da Grad Beograd, na osnovu finansijskih sredstava prikupljenih primenom instituta odlaganja krivičnog gonjenja, sačinjava za svaku kalendarsku godinu finansijski plan prihoda i rashoda za finansijska sredstva na posebnom podračunu i isti usklađuje s ostvarenim prilivom finansijskih sredstava. Zaključenje ovog protokola od izuzetnog je značaja, jer se godinama ukazivalo na izostanak povratnih informacija o sredstvima uplaćenim u korist humanitarnih organizacija, fondova ili javnih ustanova od strane javnih tužilaštava primenom čl. 236 ZKP.

Pored toga, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu zaključilo je i protokole o saradnji s JKP „Zelenilo Beograd“ i JKP „Gradska čistoća“, dana 22.02.2010. godine, u kojima će osumnjičeni u smislu čl. 236 st. 1 tač. 3 ZKP moći da obavljaju društveno korisni rad. Prema navedenim protokolima, dužinu društveno korisnog rada za svako lice određuje Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, a JKP „Gradska čistoća“ i JKP „Zelenilo Beograd“ obavezali su se da će se u odnosu na lica koja po navedenim protokolima obavljaju društveno korisni rad primenjivati sve mere zaštite na radu, shodno Zakonu o radu i drugim propisima koji regulišu oblast rada. Takođe, potpisnici protokola su se obavezali da u pismenoj formi obaveštavaju Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu o početku i završetku obavljanja društveno korisnog rada svih upućenih lica, kao i o svim bitnim činjenicama vezanim za sprovođenje odluke javnog tužilaštva.

Mišljenja smo da je ovakvo postupanje Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu za svaku pohvalu, jer pokazuje da se ozbiljnim radom i uspešnom organizacijom mogu postići znatno bolji rezultati u primeni načela oportuniteta, ali svakako i u primeni svih ostalih instituta značajnih za rad tužilaštva.

Ključni problem u primeni načela oportuniteta je upravo neujednačeno postupanje osnovnih i viših javnih tužilaštava na teritoriji Srbije. Mišljenja smo da bi obavezna uputstva Republičkog javnog tužilaštva svakako doprinela ne samo ujednačenoj već i kvalitetnijoj i široj primeni načela oportuniteta u javnotužilačkoj praksi.

Analizom priloženih izveštaja osnovnih i viših javnih tužilaštava na teritoriji Republike Srbije može se zaključiti da su sva tužilaštva ukazala na značaj primene načela oportuniteta, relativno povećan broj lica u odnosu na koji je primenjen ovaj institut u odnosu na ranije izveštajne periode, ali s konstatacijom da se načelo oportuniteta ne koristi u onolikoj meri u kojoj to zakon dozvoljava. Naime, spisak krivičnih dela je gotovo identičan kao i u periodu kada je načelo oportuniteta uvedeno u naše pozitivno zakonodavstvo, bez obzira na izmene Zakonika o krivičnom postupku iz 2009. godine i mogućnost primene načela oportuniteta i na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina, s napomenom da se ovo načelo uglavnom primenjuje pre pokretanja krivičnog postupka, a mnogo ređe posle optuženja, odnosno na glavnom pretresu u smislu odredbe čl. 236 st. 6 i 7 ZKP.

Zaključak

Cilj rada je da prikaže primenu oportuniteta krivičnog gonjenja u našoj praksi u periodu od nepunih deset godina, što otvara brojna pitanja i daje mogućnost kreativnog i veoma obimnog pisanja u traženju i davanju odgovora. Imajući u vidu ograničenost obima rada, pokušali smo da ovom prilikom ukažemo, po ko zna koji put, na značaj oportuniteta i probleme u njegovoj primeni. Značaj oportuniteta se mora posmatrati s aspekta savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva, koje uvodi sve veći broj novih instituta, pa i tužilačku istragu, u čijoj primeni javni tužilac dobija primarnu ulogu. Stoga se postavlja opravdano pitanje da li su javni tužioci u Srbiji spremni da se suoče s ozbiljnošću tog zadatka i ponesu teret te odgovornosti. Ako realno sagledamo situaciju i probleme s kojima se suočavamo moramo biti samokritični i priznati, barem kada je u pitanju primena oportuniteta, da problem nije samo u (ne)kvalitetu zakonskih propisa, već da veliku odgovornost za nedovoljnu primenu ovog instituta snose upravo javni tužioci. U prilog tome govore statistički podaci iz kojih se vidi da su pojedina javna tužilaštva pokazala da se, i pored svih nedostataka i nepreciznosti zakonskog teksta na koje smo ukazali, oportunitet može veoma uspešno primenjivati.³⁰

Činjenica je da je mnogim javnim tužiocima, usled preopterećenosti i zahtevane ažurnosti bez obzira na kvalitet rada, bilo jednostavnije i brže da podnesu optužni predlog bez obaveze da idu na glavni pretres, a da konačnu odluku prepuste sudu, nego da se dodatno angažuju i, što je najvažnije, snose odgovornost u slučaju primene oportuniteta. To se odnosi i na sudije, kada je reč o postupcima za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa. Očigledno je da se u slučaju alternativnih rešenja, u praksi primenjuju stare, „proverene“, a ne nove, savremene odredbe

30 Nakon uvođenja načela oportuniteta u naše pozitivno zakonodavstvo većina javnih tužilaštava je ovaj institut primenjivala simbolično. Međutim, Četvrto i Peto opštinsko javno tužilaštvo u Beogradu su se znatno izdvajala po broju lica prema kojima je primenjen oportunitet, kao i po iznosu uplaćenih novčanih sredstava. Zbog toga je Društvo za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim osobama iz Novog Beograda dana 12.03.2004. godine uručilo *Zahvalnicu za razumevanje, toplinu, saradnju i pomoć osobama sa smetnjama u razvoju* Četvrtom opštinskom javnom tužilaštvu u Beogradu, jer su na žiro račun tog društva prijavljena lica u više navrata vršila uplate po rešenjima ovog tužilaštva. Analizom statističkih podataka iz kasnijeg perioda takođe se uočava neujednačeno postupanje javnih tužilaštava i potpuno neopravdana razlika u primeni načela oportuniteta, što je za posledicu imalo nejednakost građana pred zakonom.

Zakonika. Nesporno je da javni tužioci nisu ostvarili svoju rukovodeću ulogu u prekrivičnom postupku shodno odredbi čl. 46 ZKP i iskoristili brojna druga ovlašćenja predviđena Zakonikom, čime bi doprineli efikasnosti krivičnog postupka. Razloge možda treba tražiti u nedovoljnoj osposobljenosti i organizovanosti postojećih kadrova u javnim tužilaštvima, ali isto tako i u stalnim pritiscima učestalim izborima, koji za posledicu imaju pasivnost i nezainteresovanost u radu javnih tužilaca. Nedovoljnu primenu načela oportuniteta javni tužioci objašnjavaju svojim nepovoljnim procesnim položajem u sistemu pravosuđa i brojnim, često neopravdanim, kritikama o korumpiranosti. Stoga smatramo da je za pravilnu primenu oportuniteta, osim spremnosti javnih tužilaca da svojom odlučnošću i znanjem prevaziđu postojeću situaciju, neophodna i edukacija građana o prednostima ovog instituta.

Da bi javni tužioci ostvarili svoja zakonom data ovlašćenja potrebno je pre svega stvoriti uslove za njihov rad i motivisati ih za primenu načela oportuniteta kada su posredi lakša krivična dela, kako bi s jedne strane rasteretili sudove, a s druge strane više pažnje i vremena posvetili obradi složenih i kompleksnih predmeta i tako omogućili punu efikasnost pravosudnog sistema.

Oportunitet krivičnog gonjenja kao pojednostavljena forma rješavanja krivične stvari u Crnoj Gori

Uvod

Oportunitet krivičnog gonjenja kao oblik diverzije krivičnog postupka poznavalo je i ranije krivično procesno pravo, iz perioda socijalističkog društvenog uređenja naše zemlje, ali samo u odnosu na maloljetnike. U Crnoj Gori se pravila o oportunitetu krivičnog gonjenja punoljetnih lica uvode za krivična djela koja se gone po službenoj dužnosti tek 2003. godine.²

Imajući u vidu namjenu ovoga rada, u njemu će biti izostavljeni teorijski stavovi o oportunitetu krivičnog gonjenja kao jednom od široko prihvaćenih načela krivičnog postupka, a detaljnije će biti prikazani pravni okvir za primjenu ovog instituta u Crnoj Gori i podaci o njegovoj primjeni.

1. Pravni okvir

Kao što je navedeno, ovaj institut uveden je u pravni sistem Crne Gore čl. 244 i čl. 245 Zakonika o krivičnom postupku iz 2003. godine, čije su odredbe inovirane 2006. godine³, a zatim konačno donošenjem novog Zakonika o krivičnom postupku 2009. godine⁴, u kojima je materija o oportunitetu krivičnog gonjenja prenijeta u čl. 272 i čl. 273 novog ZKP.

1 Advokat iz Podgorice.

2 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni list CG br. 71/03*), u primjeni od 29.03.2004. godine, čl. 244 i čl. 245 ZKP.

3 Zakon o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku (*Službeni list CG br. 47/2006*).

4 Zakonik o krivičnom postupku (*Službeni list CG br. 57/2009 i 49/2010*).

Osim toga, materija o oportunitetu krivičnog gonjenja prema maloljetnicima uređena je posebnim zakonom iz 2011. godine koji je u primjeni od 1. septembra 2012. godine.⁵

Takođe, postupajući po zakonskom ovlaštenju, Ministarstvo pravde je donijelo podzakonski akt pod nazivom *Pravilnik o odloženom krivičnom gonjenju*⁶. Osim ovoga, o oportunitetu krivičnog gonjenja donijet je još jedan podzakonski akt – Uputstvo o odlaganju krivičnog gonjenja, koje je Vrhovni državni tužilac donio septembra 2005. godine.

1.1. *Zakonik o krivičnom postupku* u čl. 272 uvodi tzv. uslovljeni oportunitet, kod koga do odbacivanja krivične prijave može doći pod uslovom da osumnjičeni ispuni naložene mu obaveze.

Prema toj odredbi javni tužilac može odložiti krivično gonjenje ako se radi o krivičnom djelu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, pri čemu kumulativno moraju da budu ispunjena dva uslova, i to:

- prvo, da državni tužilac nađe da ne bi bilo cjelishodno da se vodi krivični postupak, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, kao i na raniji život učionica i njegova lična svojstva;
- drugo, da osumnjičeni prihvati ispunjenje jedne ili više obaveza koje su dalje u Zakoniku propisane.

Obaveze koje se stavljaju pred osumnjičenog imaju karakter osnovnih mjera koje se mogu podijeliti na:

- a) mjere koje se mogu odrediti nezavisno od samog oštećenog;
- b) mjere za čije je određivanje neophodna saglasnost oštećenog krivičnim djelom koje je u pitanju.

U prvu grupu, tj. u mjere koje se mogu odrediti nezavisno od stava oštećenog, spadaju one čije ispunjenje osumnjičeni prihvati, i to:

- a) mjera reparacionog karaktera, koja se sastoji u tome da osumnjičeni prihvati da otkloni štetnu posljedicu nastalu izvršenjem krivičnog djela ili da naknadi pričinjenu štetu;
- b) mjera alimentacionog karaktera, koja se sastoji u tome da osumnjičeni prihvati da ispuni dospjele obaveze izdržavanja, odnosno druge obaveze utvrđene pravosnažnom sudskom odlukom.

Za ovu grupu mjera, koje se mogu odrediti nezavisno od stava oštećenog, karakteristično je da državni tužilac može, ukoliko nađe da je to zbog okolnosti slučaja neophodno, prethodno sprovesti postupak posredovanja između oštećenog i osumnjičenog.

Sasvim je drugačija situacija kod mjera za čije određivanje je propisana obavezna saglasnost oštećenog predmetnim krivičnim djelom, jer je u tom slučaju neophodno pribavljanje izričite

5 Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (*Službeni list CG* br. 64/2011), čl. 66 i čl. 69.

6 *Službeni list CG* br. 60/2010.

saglasnosti oštećenog, u kom slučaju je osumnjičeni dužan da ispuni jednu ili više od sledećih obaveza:

- a) da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove i/ili
- b) da obavi određeni društveno korisni ili humanitarni rad.

Obavezu koju prihvati osumnjičeni je dužan da izvrši u roku koji ne može biti duži od 6 meseci. Obaveza osumnjičenog utvrđuje se rješenjem koje donosi nadležni državni tužilac, a rješenje se dostavlja osumnjičenom, oštećenom ako ga ima, odnosno humanitarnoj organizaciji ili javnoj ustanovi u čiju se korist nalaže izvršenje.

Ovom odredbom uveden je tzv. uslovljeni oportunitet, s obzirom na to da do odbacivanja krivične prijave može da dođe samo pod uslovom da osumnjičeni ispuni naložene mu obaveze. Ako osumnjičeni izvrši naloženu mu obavezu u roku koji je utvrđen rješenjem, državni tužilac će odbaciti krivičnu prijavu, u kom slučaju oštećeni više neće imati pravo na preduzimanje, odnosno nastavljanje gonjenja u svojstvu supsidijarnog tužioca. To znači da ovdje imamo slučaj konačnog odbacivanja krivične prijave.

Pored ovog slučaja uslovljenog oportuniteta, postoji i slučaj tzv. čistog načela oportuniteta krivičnog gonjenja⁷, prema kojem državni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu iz razloga pravičnosti za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Uslov za odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti je da je osumnjičeni usled stvarnog kajanja spriječio nastupanje štete ili je štetu u potpunosti nadoknadio, a državni tužilac, prema okolnostima slučaja, ocijeni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično. U slučaju donošenja rješenja o odbacivanju krivične prijave iz razloga pravičnosti oštećeni nema pravo na korišćenje pravila Zakonika o krivičnom postupku po kojima bi mogao da se pojavi kao supsidijarni tužilac.

1.2. *Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku* poznaje kako uslovljeni oportunitet, tako i čisto načelo oportuniteta krivičnog gonjenja prema maloljetnicima. Za razliku od uslovljenog oportuniteta prema punoljetnim licima, državni tužilac za maloljetnike može odlučiti da ne pokrene postupak za krivično djelo za koje je kao glavna kazna propisana novčana kazna i/ili kazna zatvora do 10 godina i ako su ispunjeni uslovi za pokretanje postupka, pod uslovom da rješenjem odredi jedan ili više vaspitnih naloga, i to:

- a) poravnanje s oštećenim;
- b) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao;
- c) uključivanje u određene sportske aktivnosti;
- d) obavljanje društveno korisnog ili humanitarnog rada;
- e) plaćanje novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove;
- f) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkohola ili droge;

7 Čl. 273 ZKP. (Službeni list CG br. 57/2009 i 49/2010).

-
- g) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, savjetovalištu ili drugoj odgovarajućoj organizaciji;
 - h) pohađanje kurseva za stručno osposobljavanje ili priprema i polaganje ispita;
 - i) uzdržavanje od posjećivanja određenog mjesta ili kontakta s određenim licima.

Uz to, neophodan uslov je da državni tužilac za maloljetnike zaključi da ne bi bilo cjelishodno da se vodi postupak prema maloljetniku, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, te raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva.

Radi utvrđivanja navedenih okolnosti državni tužilac za maloljetnike može zatražiti obavještenja od zakonskog zastupnika maloljetnika, drugih lica, organa i ustanova, a kad je to potrebno, može ova lica i maloljetnika pozvati radi neposrednog obavješćavanja. Državni tužilac za maloljetnike može zatražiti izvještaj o ličnosti maloljetnika i prilikama u kojima živi od organa starateljstva i stručne službe.

Kad je u toku izvršenje krivične sankcije prema maloljetniku, državni tužilac za maloljetnike može odlučiti da ne pokrene krivični postupak za drugo krivično djelo koje je maloljetnik učinio ako s obzirom na težinu tog krivičnog djela, kao i na kaznu, odnosno vaspitnu mjeru koja se izvršava, ne bi imalo svrhe vođenje novog postupka i izricanje krivične sankcije za to djelo. Prilikom izbora vaspitnog naloga državni tužilac za maloljetnike će posebno voditi računa da vaspitni nalog bude prilagođen ličnosti maloljetnika i prilikama u kojima maloljetnik živi, uzimajući u obzir njegovu spremnost da saraduje u primjeni vaspitnog naloga. Ako maloljetnik u potpunosti ispuni vaspitni nalog državni tužilac za maloljetnike će donijeti rješenje o odbacivanju krivične prijave.

Državni tužilac za maloljetnike može odbaciti krivičnu prijavu i kad maloljetnik djelimično ispuni vaspitni nalog, ako ocijeni da pokretanje postupka, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika, njegova lična svojstva i razloge neispunjenja u potpunosti vaspitnog naloga, očigledno ne bi bilo cjelishodno.

Ako maloljetnik ne izvrši vaspitni nalog ili ga izvrši samo djelimično u mjeri koja opravdava pokretanje postupka, državni tužilac za maloljetnike pokreće i sprovodi pripremni postupak.

Kad državni tužilac odluči da ne pokrene postupak i donese rješenje kojim se određuje jedan ili više vaspitnih naloga, protiv toga rješenja nije dozvoljena žalba.

O odbacivanju krivične prijave državni tužilac za maloljetnike obavještava oštećenog koji ima pravo da zahtijeva od sudije za maloljetnike nadležnog suda da odluči o pokretanju postupka prema maloljetniku, odnosno u roku od tri mjeseca od dana saznanja za odbacivanje krivične prijave ako nije obaviješten da postupak neće biti pokrenut.⁸

Slučaj čistog načela oportuniteta u krivičnom postupku prema maloljetnicima u vidu odbacivanja krivične prijave iz razloga pravičnosti, propisan je za krivična djela za koja je kao glavna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. U ovom slučaju državni tužilac za maloljetnike može odbaciti krivičnu prijavu, ako je maloljetnik usljed stvarnog kajanja spriječio

8 Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, (*Službeni list CG* 64/2011), čl. 69.

nastupanje štete ili je štetu u potpunosti već naknadio, a državni tužilac za maloljetnike, prema okolnostima slučaja, ocijeni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično.

Kad državni tužilac za maloljetnike odbaci krivičnu prijavu iz razloga pravičnosti, o tome će obavijestiti organ starateljstva, oštećenog i policiju, ako je ona podnijela krivičnu prijavu, a oštećeni ne može zahtijevati od sudije za maloljetnike nadležnog suda da odluči o pokretanju postupka prema maloljetniku.⁹

Specifičnosti krivično pravnog progona maloljetnika naročito su došle do izražaja u odredbi o poravnanju za krivična djela koja se gone po privatnoj tužbi¹⁰, kojom odredbom se oportunitet u postupku prema maloljetnicima proteže i na radnje koje preduzima policija. Prema toj odredbi policajac za maloljetnike, kad sazna za izvršenje krivičnog djela za koje se goni po privatnoj tužbi, uz saglasnost državnog tužioca za maloljetnike, upoznaje maloljetnika i oštećenog s mogućnošću poravnanja i, uz njihovu saglasnost, postupak poravnanja povjerava posredniku.

Ako maloljetnik i oštećeni ne prihvate postupak poravnanja ili se postupak poravnanja ne okonča u roku od 30 dana ili ne postignu sporazum ili maloljetnik ne ispuni u cjelini ili u pretežnom dijelu obaveze utvrđene sporazumom, oštećeni ima pravo da podnese predlog za pokretanje postupka nadležnom državnim tužiocu za maloljetnike, u roku propisanom za podnošenje privatne tužbe.

1.3. Prvobitnom odredbom čl. 244, st. 5 Zakonika o krivičnom postupku iz 2003. godine, kojom je prvi put uveden oportunitet krivičnog gonjenja za punoljetna lica, ovlašten je državni tužilac da uputstvom bliže uredi postupak donošenja i sadržinu rješenja o odlaganju krivičnog gonjenja. U skladu s tim ovlaštenjem državni tužilac je septembra 2005. godine donio *Uputstvo o odlaganju krivičnog gonjenja*¹¹. Kako je ovo ovlaštenje državnog tužioca za donošenje pomenutog uputstva izostavljeno u novom Zakoniku o krivičnom postupku iz 2009. godine, a umjesto njega je naloženo donošenje podzakonskog akta od strane Ministarstva pravde (taj podzakonski akt je prikazan u narednoj tački 1.4. ovoga rada), to proizilazi da je stupanjem na snagu Zakonika o krivičnom postupku iz 2009. godine pomenuto Uputstvo o odlaganju krivičnog gonjenja koje je državni tužilac donio u septembru 2005. godine prestalo da važi. Iako se upoređivanjem mogu konstatovati određene sličnosti u sadržaju između pomenutog Uputstva o odlaganju krivičnog gonjenja koje je državni tužilac donio u septembru 2005. godine i Pravilnika o odloženom krivičnom gonjenju koji je donijelo Ministarstvo pravde 2010. godine, smatramo da je korisno imati u vidu da je državni tužilac u Uputstvu prezentirao svojevrсни registar krivičnih djela za koja smatra da su u Crnoj Gori podobna za primjenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja. Tako se u čl. 7 pomenutog uputstva propisuje da su za odloženo krivično gonjenje posebno primjerena sledeća krivična djela iz Krivičnog zakonika Crne Gore iz 2003. godine:

Krivična djela protiv braka i porodice:

- Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica iz čl. 219, st. 1;
- Nedavanje izdržavanja iz čl. 221, st. 1;

⁹ *Ibid.*, čl. 66.

¹⁰ *Ibid.*, čl. 68.

¹¹ Uputstvo za postupanje Državnih tužilaca u vezi primjene odredbi člana 244. Zakonika o krivičnom postupku o odlaganju krivičnog gonjenja.

-
- Kršenje porodičnih obaveza iz čl. 222, st. 1.

Krivična djela protiv prava iz rada:

- Povreda obaveza i prava iz rada iz čl. 224;
- Povreda prava iz socijalnog osiguranja iz čl. 229.

Krivična djela protiv imovine:

- Krađa iz čl. 239 (ukoliko vrijednost oduzete stvari značajno ne prelazi iznos potreban za postojanje tog krivičnog djela – 150 €, a učinilac je išao za tim da pribavi tu vrijednost – do 250 €);
- Utaja iz čl. 243, st. 1 (ako utajena stvar nije u svojini građana);
- Prevara iz čl. 244, st. 1 i 2 (ukoliko vrijednost oduzete stvari značajno ne prelazi iznos potreban za postojanje tog krivičnog djela – 150 €), a učinilac je išao za tim da pribavi tu vrijednost, odnosno pričini tu štetu – do 250 €);
- Sitna krađa, utaja ili prevara iz čl. 246, st. 1 (ako djelo nije izvršeno na štetu imovine građana);
- Oduzimanje tuđe stvari iz čl. 247, st. 1 i 2 (ako oduzeta stvar nije u privatnoj svojini);
- Oduzimanje vozila iz čl. 248;
- Uništenje i oštećenje tuđe stvari iz čl. 253, st. 1 i 2 (ako oštećena stvar nije u svojini građana);
- Protivpravno oduzimanje zemljišta iz čl. 254, st. 1.

Krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja:

- Nesavjestan rad u privrednom poslovanju iz čl. 272, st. 1.

Krivična djela protiv bezbjednosti javnog saobraćaja:

- Ugrožavanje javnog saobraćaja iz čl. 339, st. 1. i 3.

Krivična djela protiv pravosuđa:

- Neizvršenje sudske odluke iz čl. 395.

Krivična djela protiv službene dužnosti:

- Nesavjestan rad u službi iz čl. 417. st. 1

1.4. *Pravilnik o odloženom krivičnom gonjenju* donijelo je Ministarstvo pravde Crne Gore na osnovu ovlaštenja iz čl. 272, stav 5 Zakonika o krivičnom postupku.¹² Tim podzakonskim aktom uređeno je sprovođenje radnji u primjeni odlaganja krivičnog gonjenja, te određeni načini ispunjenja obaveza, kao i sadržaj rješenja o odlaganju krivičnog gonjenja.

Kad je riječ o radnjama u primjeni odlaganja krivičnog gonjenja, *Pravilnik* sadrži odredbe o samoj ocjeni državnog tužioca u pogledu cjelishodnosti vođenja krivičnog postupka, zatim o pozivanju osumnjičenog i njegovom izjašnjenju, pozivanju oštećenog i njegovoj saglasnosti, o posredovanju i sporazumu kao ishodu posredovanja, te o sadržaju rješenja o odlaganju krivičnog gonjenja.

Pravilnikom se posebno određuju načini ispunjenja obaveza kod odloženog krivičnog gonjenja, i to:

- a) otklanjanje štetne posledice nastale izvršenjem krivičnog djela ili naknada pričinjene štete;
- b) ispunjenje dospjele obaveze izdržavanja, odnosno druge obaveze utvrđene pravosnažnom sudskom odlukom;
- c) plaćanje određenog novčanog iznosa u korist određene humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove.

Pravilnikom je, takođe, određen i način obavljanja određenog društveno korisnog ili humanitarnog rada kroz odredbe o pravnim licima u kojima se obavlja taj rad, o sporazumu s pravnom licem koji zaključuje Vrhovno državno tužilaštvo, zatim o kriterijumima za određivanje vrste rada, te o karakteristikama društveno korisnog ili humanitarnog rada. Kad su posrijedi karakteristike rada, propisano je da se rad osumnjičenog ne smije ekonomski vrednovati, da se rad može obavljati najduže u periodu od tri mjeseca i ne može biti kraći od 40 časova niti duži od 120 časova, kao i da rad mora biti raspoređen tako da ne ometa zaposlenje i ispunjenje drugih obaveza osumnjičenog.

Pravilnikom je propisano da državni tužilac donosi rješenje o odbacivanju krivične prijave kad primi dokaze o ispunjenju obaveze iz rješenja o odloženom krivičnom gonjenju, kao i da se o predmetima odloženog krivičnog gonjenja vodi posebna evidencija.

2. Primjena načela oportuniteta

U ovom poglavlju biće predstavljeni statistički podaci i tabelarni prikazi iz Izvještaja o radu Vrhovnog državnog tužioca za prethodnih sedam godina, objavljeni na zvaničnom sajtu Vrhovnog državnog tužilaštva, koji sadrže informacije o učestalosti i stepenu primjene načela oportuniteta u praksi crnogorskog sudstva, kao jednog od načina kojim se može uticati na smanjenje broja predmeta pred sudovima, odnosno na skraćivanje postupka pred istima.

Podaci su predstavljeni hronološki počev od podataka o primjeni načela oportuniteta u 2005. godini, pa do 2011. godine.

¹² *Službeni list CG* br. 60/2010.

2.1. Primjena načela oportuniteta u 2005. godini

Kao što je naprijed pomenuto, državni tužilac je u septembru 2005. godine donio Uputstvo o odlaganju krivičnog gonjenja, čije donošenje je imalo za cilj da se u praksi u narednom periodu više počne primjenjivati načelo oportuniteta, kako bi se krivične stvari brže rješavale bez otvaranja krivičnog postupka.

Prema statističkim podacima sadržanim u Izvještaju o radu Državnog tužilaštva za 2005. godinu, od ukupnog broja od 9.482 podnesene krivične prijave, odbačene su krivične prijave protiv 2.106 lica ili 22,21 % ukupnog broja podnesenih krivičnih prijava, što je za dva posto više odbačenih krivičnih prijava nego u 2004. godini.

Primjena načela oportuniteta je prema pomenutim podacima najviše bila zastupljena pri rješavanju o krivičnim prijavama protiv mlađih punoljetnih lica i maloljetnih osoba. Tačnije od ukupnog broja podnesenih krivičnih prijava, rješenjima državnih tužilaca odbačene su prijave protiv 74 maloljetnih lica, od čega su krivične prijave prema 19 maloljetnika odbačene jer se radilo o krivično neodgovornim maloljetnicima ili djeci, a prema 18 maloljetnih lica krivične prijave su odbačene iz razloga oportuniteta, dok su u 2004. godini iz razloga oportuniteta odbačene krivične prijave prema 28 maloljetnih lica.

2.2. Primjena načela oportuniteta u 2006. godini

Od ukupnog broja riješenih krivičnih prijava, protiv 11.679 lica, nadležni organi su odbacili krivične prijave protiv 3.266 lica ili 27,96 % (što je za 5,75% više nego u 2005. godini). U svim slučajevima u kojima je došlo do odbačaja krivičnih prijava, a postojali su uslovi za prekršajnu odgovornost, podneseni su zahtjevi za pokretanje prekršajnog postupka. U 2006. godini, zbog izvršenja krivičnih djela prijavljeno je 620 maloljetnih lica, što je za 19,23% više nego prethodne godine, u kojoj je prijavljeno 520 maloljetnih lica. Kod sudova je ostalo neriješeno predmeta protiv 53 maloljetna lica, što čini broj od 673 prijavljena maloljetna lica u radu ili 10,14% više nego u prethodnoj godini.

Od ukupnog broja primljenih krivičnih prijava, rješenjima državnih tužilaca odbačeno je prijava prema 75 maloljetnih lica, od čega su prema 49 maloljetnika odbačene prijave, pošto se radilo o krivično neodgovornim maloljetnicima – djeci, dok su u 2005. godini odbačene prijave prema 19 lica mlađih od 14 godina, što procentualno prikazano iznosi 157,8% više odbačaja iz razloga krivične neodgovornosti maloljetnih lica. Prema 9 maloljetnih lica krivične prijave su odbačene iz razloga oportuniteta (u 2005. godini, prema 18 maloljetnih lica su krivične prijave odbačene iz istog razloga) i protiv 17 maloljetnih lica prijave su odbačene iz drugih razloga.

Institut odlaganja krivičnog gonjenja iz člana 244 ZKP se u 2006. godini već uveliko primjenjivao, ali je izveštajem o radu Vrhovnog državnog tužilaštva za predstojeći period predviđen veći stepen primjene ovog instituta, što je državnim tužiocima kao imperativ nametnuto, s obzirom na obavezu da šestomjesečno izvještavaju Kancelariju Vrhovnog državnog tužioca o broju pokrenutih postupaka i o rezultatu sprovedenog postupka.

2.3. Primjena načela oportuniteta u 2007. godini

Prema statističkim podacima Državno tužilaštvo je u 2007. godini od ukupnog broja podnesenih krivičnih prijava protiv 16.275 lica, odbacilo krivične prijave protiv 2.705 lica, od toga u nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava protiv 2.644, a u nadležnosti viših državnih tužilaštava protiv 41 lica. Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 16,62%, što je u poređenju s prethodnom godinom manje za 11,34%.

Državno tužilaštvo je u 2007. godini, više nego ranije, svoje aktivnosti usmjeravalo prema odloženom gonjenju kao jednom od vidova tzv. alternativnog rješavanja krivičnog spora. Državni tužioci su u 254 slučaja u skladu sa zakonom pokušali da riješe nastale krivičnopravne sporove na ovaj način. U tome su uspjeli u 164 ili 64,57% slučajeva, koji su okončani rješenjem o odbačaju krivične prijave nakon što je oštećena strana obeštećena isplatom duga ili je prijavljeno lice obavezano da određeni novčani iznos uplati u humanitarne svrhe.

U 2007. godini postupajući po podnesenim krivičnim prijavama, državni tužioci su donijeli rješenja o odbačaju prema 80 maloljetnih učinilaca.

2.4. Primjena načela oportuniteta u 2008. godini

Državno tužilaštvo je u 2008. godini je od od ukupnog broja od 15.255 podnesenih krivičnih prijava odbacilo krivične prijave protiv 3.121 lica, od toga u nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava protiv 3.101, a u nadležnosti viših državnih tužilaštava protiv 20 lica. Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 20,46%, što je u poređenju s prethodnom godinom više za 9,12%.

Činjenica da je od ukupnog broja odbačenih krivičnih prijava samo 20 protiv lica koja su prijavljena višim državnim tužilaštvima u Crnoj Gori dovoljno upućuje na zaključak da su krivične prijave rješavane odbačajem protiv lica koja su prijavljena zbog lakših krivičnih djela, koja su u stvarnoj nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava i čiji podnosilac nije bila Uprava policije.

Najveći broj odbačenih krivičnih prijava je protiv izvršilaca krivičnog djela krađe, protiv izvršilaca lakših krivičnih djela iz oblasti bezbjednosti javnog saobraćaja, nasilja u porodici i krivičnih djela protiv službene dužnosti. U najvećem broju slučajeva u pitanju su krivične prijave koje su podnijete od strane građana čija osnovanost u postupku provjere nije mogla biti dokazana.

Povećanom procentu odbačenih krivičnih prijava doprinijela je i češća primjena instituta odloženog gonjenja. Statistika o radu osnovnih državnih tužilaštava u 2008. godini pokazuje da je primjenom instituta odloženog krivičnog gonjenja, završeno 240 krivičnih sporova u tužilaštvu, sprovođenjem postupka poravnjanja s osumnjičenim, uz uslov ispunjavanja zakonom propisanih obaveza.

Postupajući po podnesenim krivičnim prijavama u 2008. godini državni tužioci su donijeli rješenja o odbačaju prema 70 maloljetnih učinilaca.

Tabela 1
Odložena krivična gonjenja u 2007. i 2008. godini

Tužilaštvo	Br. KTO u 2007.	Br. KTO u 2008.	Naplaćeno u 2007.	Naplaćeno u 2008.	Oštećeni u 2007.	Oštećeni u 2008.
Podgorica	23	86	3.870 €	18.050 €	3.870 €	5.300 €
Nikšić	25	39	4.940 €	7.350 €		
Ulcinj	5	1	750 €	200 €		
Bar	5	6	600 €	850 €		
Kotor	7	11	1.400 €	2.300 €		
Herceg Novi		25		2.950 €		3.093 €
Kolašin	4			250 €		1.095 €
Bijelo Polje	6	34	750 €	1.600 €		8.920 €
Pljevlja	17	20	1.250 €	1.300 €	600 €	750 €
Berane	6	2	1.200 €	300 €		

Podaci prikazani u tabeli pokazuju da je institut odloženog gonjenja u 2008. godini u odnosu na prethodnu godinu korišćen više za 105%.

2.5. Primjena načela oportuniteta u 2009. godini

Državno tužilaštvo je u 2009. godini od ukupnog broja od 9.751 podnesenih krivičnih prijava odbacilo krivične prijave protiv 3.330 lica, od toga u nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava protiv 3.280, a u nadležnosti viših državnih tužilaštava protiv 50 lica. Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 34,15%, što je u poređenju s prethodnom godinom više za 13,69%.

Činjenica da je od ukupnog broja odbačenih krivičnih prijava samo 50 protiv lica koja su prijavljena višim državnim tužilaštvima u Crnoj Gori dovoljno upućuje na zaključak da su krivične prijave rješavane odbačajem protiv lica prijavljenih zbog lakših krivičnih djela, koja su u stvarnoj nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava i čiji podnosilac nije bila Uprava policije.

Najveći broj odbačenih krivičnih prijava je protiv izvršilaca krivičnog djela prevara, protiv izvršilaca lakših krivičnih djela iz oblasti bezbjednosti javnog saobraćaja, krađa, zloupotreba službenog položaja, nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici.

U najvećem broju slučajeva riječ je o krivičnim prijavama koje su podnijete od strane građana čija osnovanost u postupku provjere nije mogla biti dokazana. Povećani procenat odbačenih krivičnih prijava je rezultat češće primjene instituta odloženog gonjenja.

Statistika o radu osnovnih državnih tužilaštava u 2009. godini pokazuje da je, primjenjujući institut odloženog krivičnog gonjenja, završeno 339 krivičnih sporova u tužilaštvu, to jest 10,18% od ukupnog broja odbačenih prijava, odnosno 3,48 % od ukupnog broja podnesenih prijava.

Primjenom ovog instituta tužiocima su od osumnjičenih naplatili 84.565 € i uplatili ih u korist humanitarnih organizacija i javnih ustanova i 3.530,72 € na ime naknade štete oštećenim.

Ova aktivnost državnih tužilaštava značajno je doprinijela efikasnom rješavanju velikog broja krivičnih predmeta, jer nijesu upućeni u redovnu sudsku proceduru.

Postupajući po podnesenim krivičnim prijavama, državni tužiocima su u 2009. godini donijeli rješenja o odbačaju prema 64 maloljetna učinioca.

Tabela 2
Odložena krivična gonjenja u 2009. godini

Tužilaštvo	Uspjelo	Humanitarne svrhe	Oštećeni
Podgorica	159	48.750	690
Nikšić	44	8.450	270
Ulcinj	4	1.200	
Bar	8	2.000	
Kotor	22	4.500	
Herceg Novi	33	8.300	
Kolašin	3	300	
Bijelo Polje	17	2.300	607
Pljevlja	21	4.450	1.913,72
Berane	7	1.000	
Rožaje	11	1.600	50
Plav	5	800	
Cetinje	5	915	
UKUPNO:	339	84.565	3.530,72

Podaci prikazani u tabeli pokazuju da je institut odloženog gonjenja u 2009. godini u odnosu na prethodnu godinu korišćen više za 70,79%.

2.6. Primjena načela oportuniteta u 2010. godini

Državno tužilaštvo je u 2010. godini od ukupnog broja podnesenih krivičnih prijava protiv 10.036 lica, odbacilo krivične prijave protiv 2.815 lica, od toga u nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava protiv 2.780, a u nadležnosti viših državnih tužilaštava protiv 35 lica. Procenat odbačenih krivičnih prijava iznosi 28,05%, što je u poređenju s prethodnom godinom manje za 6,1%.

Činjenica da je od ukupnog broja odbačenih krivičnih prijava samo 35 protiv lica koja su prijavljena višim državnim tužilaštvima, potvrđuje da su u najvećem broju slučajeva odbačajem rješavane krivične prijave u stvarnoj nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava.

Najveći broj krivičnih prijava odbačen je u odnosu na učinioce krivičnih djela protiv imovine, lakših oblika krivičnih djela protiv bezbjednosti javnog saobraćaja, protiv braka i porodice – nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici. U pitanju su krivične prijave čija osnovanost u postupku provjere nije mogla biti dokazana. Kod ovih podataka treba imati u vidu da u ukupnom broju odbačenih krivičnih prijava učestvuju i oni slučajevi u kojima je sproveden postupak odloženog gonjenja.

Primjenjujući institut odloženog krivičnog gonjenja, državni tužioci su riješili 382 krivična spora, ili 13,57% od ukupnog broja odbačenih krivičnih prijava, odnosno 3,8% od ukupnog broja podnesenih, što je za oko 13% više nego u prethodnoj godini, sprovodeći postupak poravnjanja s osumnjičenim, uz uslov ispunjavanja zakonom propisanih obaveza. Primjenom ovog instituta tužioci su od osumnjičenih naplatili 127.339,00 € i uplatili ih u korist humanitarnih organizacija i javnih ustanova i 17.056,42 € na ime naknade štete oštećenim. Osim toga tužioci su u 165 slučajeva pokušali da postupak riješe odloženim gonjenjem u čemu nijesu uspjeli.

Podatak ukazuje da iz godine u godinu raste broj slučajeva riješenih primjenom instituta odloženog gonjenja. Ova aktivnost državnih tužilaštava značajno je doprinijela efikasnom rješavanju velikog broja krivičnih predmeta, jer nijesu upućeni u redovnu sudsku proceduru.

U drugom kvartalu 2010. godine, počela je primjena novog Zakonika o krivičnom postupku u dijelu koji se odnosi na sporazum o priznanju krivice. S obzirom na to da ovaj institut alternativnog načina rješavanja sporova predstavlja jednu od najvećih novina u praksi tužilaštava, jer podrazumijeva nagodbu tužioca i okrivljenog o najznačajnijim pitanjima krivičnog postupka, tužioci su veoma oprezno ušli u njegovu primjenu. Tako su u 2010. godini zaključili samo tri sporazuma o priznanju krivice.

U 2010. godini državni tužioci su donijeli rješenja o odbačaju prema 76 maloljetnih učinilaca.

Tabela 3
Odložena krivična gonjenja u 2010. godini

Tužilaštvo	Uspjelo	Humanitarne svrhe	Oštećeni
Podgorica	178	81.649	583
Nikšić	38	9.100	405
Ulcinj	3	900	
Bar	8	1.800	
Kotor	22	7.200	
Herceg Novi	37	9.420	6.218,42
Kolašin	12	3.500	
Bijelo Polje	13	1.600	8.000
Pljevlja	22	4.250	200
Berane	14	2.500	
Rožaje	16	3.300	50
Plav	11	2.020	300
Cetinje	8	100	1300
UKUPNO	382	127.339	17.056,42

Podaci prikazani u tabeli pokazuju da je institut odloženog gonjenja u 2010. godini u odnosu na prethodnu godinu korišćen više za 12,68%.

2.7. Primjena načela oportuniteta u 2011. godini

U 2011. godini je od strane Državnog tužilaštva, od ukupnog broja podnesenih krivičnih prijava protiv 9.480 lica, odbačeno krivičnih prijava protiv 3.608 lica, od kojih u nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava protiv 3.582 lica, pri čemu 571 nakon sprovedenog postupka odloženog gonjenja, dok su u nadležnosti viših državnih tužilaštava odbačene krivične prijave protiv 25 lica. Odbačenih krivičnih prijava u 2011. godini bilo je 38,06%, što je u poređenju s prethodnom godinom više za 10,55%. Statistika govori da je od ukupnog broja odbačenih krivičnih prijava samo 25 bilo protiv lica prijavljenih višim državnim tužilaštvima, što potvrđuje da su najčešće odbačajem rješavane krivične prijave u stvarnoj nadležnosti osnovnih državnih tužilaštava. U najvećem broju slučajeva glavni razlog odbačaja krivičnih prijava je trend rasta njihove neosnovanosti i nekvalitetnosti njihove sadržine.

Najviše odbačenih krivičnih prijava odnosi se na učioce krivičnih djela protiv imovine, protiv službene dužnosti, protiv slobode i prava čovjeka i građanina – ugrožavanje sigurnosti, protiv državnih organa, krivičnih djela protiv bezbjednosti javnog saobraćaja, protiv braka i porodice – nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici. Drugim riječima, krivične prijave u čijim postupcima provjere nije mogla biti dokazana njihova osnovanost.

Primjenom instituta odloženog krivičnog gonjenja, sprovodeći postupak poravnanja s osumnjičenim, uz uslov ispunjavanja zakonom propisanih obaveza, državni tužioci su riješili 571

krivičnu stvar u tužilaštvu, što iznosi 15,82% od ukupnog broja odbačenih krivičnih prijava, odnosno 6,02% od ukupnog broja podnesenih krivičnih prijava, što je za 33,50% više nego u prethodnoj godini. Tužiocu su, primjenom ovog instituta, od osumnjičenih naplatili 199.620,54 eura i uplatili ih u korist javnih ustanova i humanitarnih organizacija, a na ime naknade štete oštećenim 26.748,98 eura. U 187 slučajeva tužiocu nisu uspjeli da postupak riješe odloženim gonjenjem, a na kraju 2011. godine u toku odlučivanja je bilo 88 slučajeva.

Statistika ukazuje na trend rasta broja slučajeva riješenih primjenom instituta odloženog gonjenja. U 2008. godini na ovaj način riješeno je u tužilaštvu 240 krivičnih sporova, u 2009. godini 339 sporova, a u 2010. godini 382 krivična spora, što je doprinijelo efikasnijem rješavanju velikog broja krivičnih predmeta, jer nijesu upućeni u redovnu sudsku proceduru.

U 2011. godini državni tužiocu su zaključili 13 sporazuma o priznanju krivice, 10 više nego u prethodnoj godini.

U praksi tužilaštva institut odloženog krivičnog gonjenja predstavlja jednu od najvećih novina. Iako njegova primjena još uvijek nailazi na oprez kod tužilaca, očigledan je napredak u korišćenju ovog alternativnog načina rješavanja krivičnih stvari.

Postupajući po podnesenim krivičnim prijavama, državni tužiocu su u 2011. godini, donijeli rješenja o odbačaju prema 114 maloljetnih učinilaca.

Tabela 4
Odložena krivična gonjenja u 2011. godini

Tužilaštvo	Uspjelo		Humanitarne svrhe		Oštećeni	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Podgorica	178	208	81.649	101.115,54	583	
Nikšić	38	56	9.100	12.600	405	300
Ulcinj	3	43	900	1.440		
Bar	8	36	1.800	17.000		1.000
Kotor	22	58	7.200	18.250		2.890
Herceg Novi	37	34	9.420	6.705	6.218,42	4.895,76
Kolašin	12	12	3.500	3.100		375
Bijelo Polje	13	38	1.600	9.700	8.000	4.945
Pljevlja	22	23	4.250	4.000	200	4.710
Berane	14	11	2.500	3.300		
Rožaje	16	12	3.300	2.000	50	2.433,22
Plav	11	14	2.020	2.450	300	
Cetinje	8	26	100	5.000	1.300	5.200
UKUPNO	382	571	127.339	199.620,54	17.056,42	26.748,98

Podaci iz gornje tabele ukazuju da je institut odloženog krivičnog gonjenja u 2011. godini u odnosu na 2010. godinu korišćen više za 33,50%.

3. Ocjena stanja

Kada je riječ o pozitivnopravnom regulisanju načela odloženog krivičnog gonjenja u Crnoj Gori, može se zaključiti da ono korespondira s optimalnim modelima u uporednom pravu. Mislimo da se mogući pravci za poboljšanje pravnih pravila o odloženom gonjenju u krivičnom postupku nalaze u insistiranju na tome da sva krivična djela za koja je kao sankcija propisana kazna zatvora u trajanju do 5 godina, ili novčana kazna, uđu u fond krivičnih djela na koja će se primjenjivati ovo načelo. Istina, Zakonik o krivičnom postupku u čl. 272 sadrži direktnu takvu odredbu, ali vidjeli smo da je državni tužilac u čl. 7 svog Uputstva iz 2005. godine, tu zakonsku odredbu redukovao samo na „primjerena krivična djela“ i tako višestruko suzio prostor koji je Zakonikom ostavljen za život ovog novog načela. Smatramo da bi ovo pitanje trebalo urediti podzakonskim aktom, bilo u formi inovacije postojećeg Pravilnika o odloženom krivičnom gonjenju bilo novim potpunijim aktom državnog tužilaštva.

Kada je riječ o primjeni pravila o odloženom krivičnom gonjenju u praksi u Crnoj Gori, onda je osnovno zapažanje da izvještaji o radu državnog tužioca pokazuju kontinuirano povećanje broja donijetih rješenja o odlaganju krivičnog gonjenja. Mislimo da se razumno može očekivati da će u budućnosti biti znatno povećan broj u kojima će krivični postupak biti okončan primjenom ovog instituta.

Zaključci

Prethodna analiza pozitivnopravnog regulisanja načela oportuniteta krivičnog gonjenja i analitički podaci o njegovoj primjeni u Crnoj Gori omogućavaju da se izvedu sljedeći zaključci:

- a) da odredbe Zakonika o krivičnom postupku od 2009. godine, zatim Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku od 2011. godine, kao i Pravilnik o odloženom krivičnom gonjenju od 2010. godine, predstavljaju optimalan pravni okvir za valjanu primjenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja;
- b) da Državno tužilaštvo Crne Gore kontinuirano primjenjuje zakonske odredbe o oportunitetu krivičnog gonjenja i da su podaci o primjeni istog u porastu.

Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu

1. Uvodna razmatranja

Opsežna reforma kaznenog procesnog zakonodavstva u Republici Hrvatskoj započela je 2002. i trajala je do 2008. godine. Važan dokument te reforme su Načela za izradu novog Zakona o kaznenom postupku, kojega je Vlada Republike Hrvatske usvojila 9.2.2007. godine.² Njima su postavljena tri glavna cilja koja je valjalo ostvariti započetom reformom: (1) strukturalna promjena prethodnog postupka ukidanjem sudske i uvođenjem državnoodvjetničke (tužiteljske) istrage, (2) pojednostavljenje i ubrzanje kaznenog postupka kojim bi se postiglo: proširena primjena skraćenog postupka, odlučivanje o kaznenom progonu prema načelu svrhovitosti, češća primjena kaznenog naloga i uvođenje novih uvjeta i ustanova za okončanje postupka prije (i izvan) rasprave, te (3) općenito poboljšanje procesnih pravila.³ Novi Zakon o kaznenom postupku donesen je 15.12.2008. godine (ZKP/08).⁴ I pored različitih ocjena njegova domašaja, uzima se da on predstavlja najradikalniju reformu hrvatskog kaznenog postupovnog zakonodavstva u zadnjem stoljeću. Jedan od bitnih razloga za tu reformu bila je i dugogodišnja neučinkovitost kaznenog pravosuđa u borbi protiv kriminaliteta.⁵ Ostavimo li po strani druge značajne novine koje su uvedene u ZKP/08, u ovom će se radu dati prikaz i analiza novoga uređenja skraćenih kaznenih postupaka, koji se strukturalno razlikuju od rješenja u ZKP/97.

1 Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.

2 Načela izrade novog Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske od 9.2.2007. objavljena su u: Pavišić, B., i suradnici, *Kazneno postupovno pravo*, Rijeka 2010, 482–495, (u nastavku: Pavišić, B., *KPP*, 2010).

3 Detaljnije o reformskim ciljevima hrvatskog kaznenog postupka, v. Pavišić, B., „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, 2/2008, 511–519, (u nastavku: Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008).

4 Zakon o kaznenom postupku, NN br. 158/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U4–448/2009 od 19. 7. 2012, NN br. 143/12. Djelomično je stupio na snagu 1.1.2009, za predmete iz nadležnosti USKOK-a 1.7.2009, da bi u potpunosti stupio na snagu 1.9.2011. Numerično označenje članaka i stavaka u ovom radu odnosi se na Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske – pročišćeni tekst, od 11.10.2011. godine, NN br. 121/11.

5 Đurđević, Z., „Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011, HLJKPP“, br. 2/2011, 311–313.

2. Pojam i struktura suvremenog kaznenog postupka

Opće društvene promjene do kojih je došlo krajem 20. stoljeća dovele su do znatnog porasta kriminaliteta ali i promjena u njegovoj strukturi. Istovremeno dolazi i do značajne polarizacije kriminalnih ponašanja na sitni (masovni) kriminalitet i onaj teži i složeniji. Neovisno o kojem je kriminalitetu riječ, društvo ima potrebu za brzim i učinkovitim sprječavanjem kriminaliteta. Dugo trajanje kaznenog postupka neprihvatljivo je i za okrivljenika i za društvo u cjelini. Duže trajanje kaznenog postupka može biti opravdano kad su u pitanju najteža kaznena djela, ali ne i za ona lakša i jednostavnija. Jednak tretman najsloženijih i najlakših kaznenih slučajeva nije opravdan i dopustiv. Zbog toga je nužna diferencijacija oblika kaznenog postupka njihovim prilagođavanjem prirodi i težini različitih kategorija kaznenih predmeta.

Suvremeni kazneni postupak, strukturalno gledano, utemeljen je u kontradiktornoj, usmenoj i neposrednoj raspravi. Tome su doprinijele međunarodne nadnacionalne ustanove koje se, posebice u posljednje vrijeme, sve intenzivnije bave strukturalnim pitanjima kaznenog postupka na međunarodnoj razini.⁶ Kao temeljne vrijednosti toga novog suvremenog kaznenog postupka uzimaju se: a) potpunija zaštita ljudskih prava u kaznenom postupku, b) djelotvornija međusobna suradnja nacionalnih pravnih sustava te c) brzina i ekonomičnost kaznenog postupanja.⁷ Iz toga proizlaze i tri osnovne značajke suvremenog kaznenog postupka: aktivno sudjelovanje okrivljenika u postupku, kontradiktorna struktura kaznenog postupka i postupovna stranačka jednakost („jednakost oružja“ – *equality of arms*) u stadiju rasprave.⁸

3. Pojam skraćenog kaznenog postupka

Teorija kaznenog procesnog prava poznaje više naziva za skraćene oblike kaznenog postupanja: *sumarni*, *simplificirani*, *urgentni*. Pri tome treba razlikovati druge slične institute koji su pojmovno i sadržajno slični ili usko povezani. Prije svega, treba razlikovati *skraćeni postupak* od *ubrzanog postupka*. Ubrzani postupak nije poseban oblik kaznenog postupka, već predstavlja ubrzanje redovitog kaznenog postupka, koje se ogleda u smanjenju vremena između počinjenja kaznenog djela i donošenja konačne sudske odluke (npr. izbjegavanjem prolaska kroz sve postupovne stadije i sl).⁹ U nekim zakonodavstvima (npr. germanskom) primjenjuje se načelo „vremenskog sažimanja“ (ili načelo kontinuiteta), koje nalaže da se sve procesne radnje, od prvog ročišta do donošenja presude, moraju provesti u „cjelovitom kontinuitetu“.¹⁰ U nekim sustavima propisani su kazneni postupci s ubrzanom raspravom,¹¹ ili oni za flagrantna kaznena djela. Pojam *pojednostavljeni postupak* sadržajno je širi od pojma *skraćenog postupka* iako se radi o srodnim pojmovima te se opravdano mogu poistovjetiti u svom značenju. Pojednostavljena forma uključuje pravila koja vrijede za ubrzane postupke, ali i pravila skraćenih postupaka. Obilježja pojednostavljenih postupovnih formi najčešće se ogledaju u odstupanju od opće postupovne strukture

6 O tome detaljnije: Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, 492; Pradel, J., *Droit penal compare*, 2-e ed., Paris 2002, 773–783. O pravu Europske unije vidi i Pradel, J. – Corstens, G., *Droit penal europeen*, 2-e ed., Paris 2002.

7 O tome detaljnije: Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja*, knjiga II, Zagreb 1995.

8 Preporuka Vijeća Europe R(87)18 odnosi se na pojednostavljenje kaznenog pravosuđa, a Preporuka R(99)19 na posredovanje u kaznenim stvarima.

9 O različitim kriterijima za prepoznavanje više vrsta ubrzanog redovitog kaznenog postupka, v. Pavišić, B., *KPP*, 2010, 193–194.

10 Prema: Pradel, J., *Droit penal compare*, Paris, 2002, 603.

11 O tim postupcima v. Bouloc, B., *Procedure penale*, Paris 2006, 576–580, 780–783.

(izostankom u cijelosti ili djelomično pojedinih postupovnih etapa, npr. prethodnog postupka) ili u odstupanju od općih postupovnih načela.¹²

Skraćeni ili sumarni oblik kaznenog postupka je poseban zakonom uređeni postupak u kojem se, pojednostavljenjem postupovnih formi postupanja i izostavljanjem pojedinih postupovnih stadija, odstupa od redovitog kaznenog postupka s ciljem omogućavanja jednostavnijeg, bržeg i kraćeg kaznenog rješavanja lakših i srednje teških kaznenih djela.¹³ Skraćeni postupak koncepcijski je uređen kao brža, jednostavnija i ekonomičnija procedura u odnosu prema redovitom postupku.¹⁴ Bitna oznaka tog postupka je što se u njemu ne provodi istraga.¹⁵ Skraćeni kazneni postupak odlikuje se i manjim ili većim pojednostavljenjem postupovne strukture, što se ostvaruje skraćivanjem postupka, izostavljanjem pojedinog postupovnog stadija ili njegova dijela, ubrzanjem postupka propisivanjem kraćih ili prekluzivnih rokova, uklanjanjem nepotrebnih formalnosti u postupku kao i sužavanjem kataloga postupovnih garancija okrivljeniku.

Treba razlikovati skraćeni postupak u užem i širem smislu. Skraćeni postupak u užem smislu je poseban oblik kaznenog postupka u kojem su predviđena određena skraćivanja u kaznenom postupanju. To su: postupak izdavanja kaznenog naloga, postupak izricanja sudske opomene te postupanje državnog odvjetnika prema načelu svrhovitosti. Skraćeni kazneni postupak u širem smislu predstavlja zaobilaženje ili preskakanje pojedinih procesnih stadija, neovisno o obliku kaznenog postupanja. U taj bi postupak mogli ubrojati: postupanje po neposrednoj optužnici, donošenje presude na temelju sporazuma stranaka ili postupanje po usmenoj optužnici za kaznena djela počinjena na raspravi. U poredbenom pravu skraćeni kazneni postupak u širem smislu podrazumijeva postupak u kojem se može ostvariti jednostavnije dokazivanje kaznenog djela i krivnje počinitelja, odnosno brže donošenje meritorne odluke (npr. postupci za flagrantna kaznena djela i kaznena djela počinjena na raspravi).¹⁶

U teoriji se razlikuju tri grupe skraćenih kaznenih postupaka.¹⁷ U prvu grupu pripadaju skraćeni postupci čije je obilježje subjektivni sastojak, tj. mogućnost stranaka da slobodno raspolažu svojim postupovnim pravima. To je tipični model „konsenzualnog suđenja“. Toj grupi pripadaju i engleski skraćeni postupak (*summary trial*), talijansko skraćeno suđenje (*giudizio abbreviato*) i primjena kazne na zahtjev stranaka (*applicazione della pena su richiesta delle parti*).¹⁸ Obilježje druge grupe skraćenih postupaka je objektivni sastojak, kojeg određuje priroda i težina pojedinih (lakših i jednostavnijih) kaznenih djela. Uvjet za primjenu pravila skraćenog postupka je, dakle, postojanje lakših kaznenih djela. Treću grupu skraćenih postupaka obilježavaju mješovi-

12 O bitnim obilježjima pojednostavljenih procesnih formi, v. Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad 2004, 108.

13 Postanak suvremenih oblika skraćenog postupka započinje odmah nakon Francuske revolucije kao reakcija na mješoviti oblik kaznenog postupka kodificiranog u *Code procedure penal* iz 1808. godine. Naime, obveza provođenja istrage u svim postupcima neovisno o prirodi i težini kaznenog djela ili ako postoji priznanje osumnjičenika, nepotrebno je dovodila do produženja kaznenog postupka, što je bilo neracionalno u slučajevima lakših i jednostavnijih kaznenih djela. Stoga već tada jača svijest da redoviti kazneni postupak za teška kaznena djela nije nužan i za suđenje u slučajevima lakših kaznenih djela.

14 Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, bilj. 10, 517.

15 Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, 517.

16 *Usp. Skraćeni kazneni postupak*, u: Pravni leksikon, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2007, 1458–1459.

17 O razlikovanju skraćenih kaznenih postupaka i njihovim bitnim obilježjima, detaljnije v. Orlandi, R., *Procedimenti speciali*, u: Conso, G. – Grevi, V. *Compendio di procedura penale*, Seconda edizione, Cedam, Padova 2000, 521–529.

18 Prema: Orlandi, R., *Procedimenti speciali*, op. cit., 521–529.

ti, objektivno-subjektivni sastojci. Postupak za izdavanje kaznenog naloga tipičan je primjer ove grupe skraćenih postupaka.¹⁹

U uporednom pravu poznat je i tzv. „ekonomični model“ (*economy model*) kaznenog postupka, koji sadržajno odgovara skraćenom obliku kaznenog postupka. Takav je izvorni oblik engleskog sumarnog postupka (*summary trial*), koji je bio temelj njemačkom ubrzanom postupku (*beschleunigtes Verfahren*). U ekonomične modele mogu se ubrojiti i englesko priznanje krivnje (*guilty plea*), njemački kazneni nalog (*Strafbefehlsverfahren*) i francuski kazneni nalog (*ordonnance pénale*), ali i engleska „formalna opomena“ (*formal caution*). Za sve vrste „ekonomičnih modela“ problemsko je pitanje tko odlučuje hoće li se provesti skraćeni postupak ili ne (sud, javni tužitelj, okrivljenik, oštećenik)? U pojedinim zakonodavstvima to je različito uređeno.²⁰

Iako je riječ o posebnom obliku općega kaznenog postupka, postoje značajne razlike između redovitog i skraćenog kaznenog postupka. Opći oblici postupanja predviđeni kao tipični načini rješavanja najsofženijih i najtežih kaznenih predmeta, u kojima postupovna pravila imaju opće značenje, najčešće se označava kao redoviti postupak.²¹ Bitno obilježje redovitog postupka je da sadrži najpotpunija pravila postupanja. Ta ista pravila u drugim oblicima postupka imaju subsidiarnu primjenu. Redoviti postupak obuhvaća različite stadije postupanja, najčešće: prethodni postupak (istragu), postupak optuživanja, raspravu i postupak o pravnim lijekovima. Skraćeni oblik kaznenog postupka razlikuje se od redovitog kaznenog postupka u sljedećem: 1) skraćivanje vremena trajanja postupka – izostavljanjem pojedinog postupovnog stadija ili njegova dijela, 2) ubrzanje postupka – propisivanjem kratkih ili prekluzivnih rokova, te 3) smanjenje formalnosti postupka – odustankom od primjene nepotrebnih formalnosti te 4) sužavanjem kataloga postupovnih garancija okrivljenika.²² I u skraćenom obliku kaznenog postupka sudjeluju svi glavni kaznenopostupovni subjekti (ovlašteni tužitelj, okrivljenik i sud), iako u nekim slučajevima sud ima pretežno kontrolnu ulogu (npr. u postupcima s konsenzualnim elementom). Oštećenikova prava su također pravno uređena u tim postupcima. Cilj skraćenog postupka je isti kao i redovitog postupka, samo se do njega dolazi na drugi, brži i kraći način.

Poznati su novi oblici izvanpostupovnog rješavanja sukoba nastalog kaznenim djelom. To su sporazum počinitelja i žrtve izvan kaznenog postupka, odnosno postupak obeštećenja žrtve (*restorative justice*), što se postiže mirenjem, nagodbom i sl., te neki oblici posredovanja. Suvremena shvaćanja pojma skraćenog oblika kaznenog postupka razlikuju klasični, tradicionalni oblik skraćenog kaznenog postupka od skraćenih postupaka s konsenzualnim elementima ili onih s diverzijskim konceptom.

Jedno od problemskih pitanja u ovoj materiji odnosi se na dilemu: je li skraćeni postupak pravi kazneni postupak ili je riječ samo o postupku koji vodi kazneni sud? Odgovarajući na postavljeno pitanje, sasvim je prihvatljivo stajalište da su i skraćeni postupci pravi kazneni postupci u kojima se također odlučuje o kaznenom djelu i krivnji počinitelja u skladu s općim ali i posebnim zakonskim pravilima.

19 Najveći broj kaznenih zakonodavstava kontinentalne Europe poznaje upravo ovakve skraćene postupke (npr. njemački ubrzani postupak – *beschleunigtes Verfahren*).

20 Detaljnije v. Pesquie, B., *Introduction to Part I*, u: Delmas-Marty, M. / Spencer, J. R. (ed), op. cit., 80.

21 O različitim nazivima za pojedine vrste kaznenih postupaka, v. Grubač, M., *Krivnično procesno pravo*, Beograd, 2008, 32–33.

22 O tome: Brkić, S., op. cit., 166.

Skraćeni postupak nije u cijelosti uređen posebnim odredbama. Naime, odredbom članka 520 predviđena je supsidijarna primjena odredbi redovitog postupka ako nema posebnih pravila, a odredbom članka 203 st. 2 propisano je da se odredbe o redovitom postupku primjenjuju i u skraćenom postupku, ako nije drukčije propisano Zakonom.²³ U strukturalnom pogledu, skraćeni postupak uređen je općim, zajedničkim odredbama o skraćenom postupku (glava XXV), odredbama o izdavanju kaznenog naloga i izricanju sudske opomene (glava XXVI), te pojedinim člancima koji se odnose na skraćeni postupak. Pored već navedenog članka 203 stavka 2, na skraćeni postupak odnose se i odredbe članaka 19a i 19b o nadležnosti i sastavu općinskih sudova, članka 216 st. 2, iz kojega proizlazi da se istraga ne provodi za kaznena djela za koja se vodi skraćeni postupak,²⁴ članka 304 st. 2 o očevidu na mjestu počinjenja kaznenih djela za koja se vodi skraćeni postupak, te članka 365 st. 2 o roku za podizanje izmijenjene optužnice, koja je povučena prije nego što je potvrđena.²⁵

4. Opravdanje i cilj skraćenog postupka

Klasični mješoviti tip kaznenog postupka krajem 20. stoljeća doživljava bitne promjene. One se sastoje u sve snažnijem prodoru akuzatornih elemenata u taj postupak, dosljednijoj primjeni načela kontradiktornosti i jednakosti oružja kao bitnih sastavnica načela pravičnog postupka, većim jamstvima temeljnih ljudskih prava okrivljenika u kaznenom postupku te učinkovitijoj zaštiti prava žrtve u tom postupku. Taj novi tip kaznenog postupka pokazao se uspješnim u borbi protiv teških i složenih oblika kriminaliteta. Međutim, istovremeno se pokazao neučinkovitim pa i neracionalnim u borbi protiv lakšega i jednostavnijeg kriminaliteta, što je dovelo do uvođenja novih jednostavnijih i bržih postupovnih rješenja u mnoga suvremena zakonodavstva. Rješavanje takvih slučajeva provođenjem potpunog redovitog kaznenog postupka opterećivalo je i zagušivalo kazneno pravosuđe. To je bio povod, ali i opravdanje uvođenja jednostavnijeg i bržeg oblika kaznenog postupanja, u vidu skraćenih oblika kaznenog postupka u suvremenim kaznenim zakonodavstvima. Preopterećenost pravosuđa porastom svih oblika kriminaliteta dovela je do njegovog sporog, neažurnog i neučinkovitog rada. Jedno od rješenja ovoga problema bilo je usvajanje jednostavnijih i bržih oblika kaznenog postupaka. Manja formalnost i brzina postupanja doveli bi u slučajevima lakših kaznenih djela do provođenja većeg broja postupaka, a time i do bržeg presuđivanja znatno većeg broja predmeta, što je od koristi i građaninu i društvu u cjelini.

Glavni ciljevi skraćenih kaznenih postupaka su ubrzanje, pojednostavljenje i veća učinkovitost kaznenog postupanja kada su u pitanju lakša i jednostavnija kaznena djela. To se postiže izbjegavanjem procesnih formi koje nisu nužne, preskakanjem pojedinih stadija ili njihovih dijelova te skraćivanjem vremena trajanja postupka u cjelini. Konačni cilj skraćenih postupaka je povećanje učinkovitosti kaznenog postupanja, odnosno postizanje djelotvornosti kaznenog postup-

23 O normativnopravnom uređenju skraćenog postupka u uporednom pravu, v. Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, Rijeka 2011., 909–934. (u nastavku: Pavišić, B., *Komentar ZKP*, 2011). Tomašević, G., *Kazneno procesno pravo*, Split 2011. (u nastavku: Tomašević, G., KPP, 2011), Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, Beograd 2008, 511–519, Đurđić, V., *Krivično procesno pravo – Posebni dio*, Niš 2011, Škulić, M., *Krivično procesno pravo*, Beograd 475–481.

24 U odredbama o skraćenom postupku nije izričito propisano da se u njemu istraga ne provodi, već se zaključak o tome izvlači *argumentum a contrario* iz odredbe čl. 216 st. 2 ZKP.

25 Usp. Pavičić, A. / Bonačić, M., „Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, Zagreb 2/2011., 489–520.

ka, ali i osiguranje postupovnih jamstava svih okrivljenikovih prava, kao i prava žrtve u kaznenom postupku.²⁶

5. Vrste skraćenih oblika kaznenog postupanja

Skraćeni oblici kaznenog postupanja u hrvatskom kaznenom procesnom pravu su:

- (1) postupanje državnog odvjetnika prema načelu svrhovitosti (oportuniteta) (čl. 521–523);
- (2) skraćeni postupak prema ZKP/08 (čl. 520, čl. 524–539);
- (3) postupak sporazumijevanja stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodba o kazni (čl. 360–364);
- (4) postupak izdavanja kaznenog naloga (čl. 540–545);
- (5) postupak izricanja sudske opomene, (čl. 546–548).

Prema svojoj strukturi, pojednostavljenim pravilima postupanja i bržoj proceduri okončanja tih postupaka, navedeni se postupci mogu označiti kao skraćeni oblici postupanja u kaznenim stvarima ili skraćeni kazneni postupci.

5.1. Postupanje državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta)

Primjena *načela svrhovitosti* moguća je samo u skraćenom postupku, putem bezuvjetnog ili uvjetnog odustanka državnog odvjetnika od kaznenog progona, za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do pet godina, s ciljem rasterećenja kaznenog pravosuđa. Bezuvjetni odustanak od kaznenog progona novi je pravni institut u hrvatskom kaznenom postupovnom pravu. Uvjetni odustanak od kaznenog progona bio je predviđen i u ZKP/97, ali mu je sada prošireno područje primjene na kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do pet godina. Po svojoj pravnoj prirodi sličan je austrijskom institutu „*diversion*“. Oba oblika odustanka od kaznenog progona u skladu su s Preporukom Vijeća Europe R(87)18.²⁷

Članak 522 st. 1 ZKP propisuje *bezuovjetni odustanak* državnog odvjetnika od kaznenog progona. Prema navedenoj odredbi, državni odvjetnik može rješenjem odbaciti kaznenu prijavu ili odustati od kaznenog progona, iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti i za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina ako je:

- (1) vjerojatno da će u kaznenom postupku okrivljenik biti *oslobođen od kazne* (članak 58 KZ);
- (2) protiv okrivljenika u tijeku izvršenje kazne ili sigurnosne mjere, a pokretanje kaznenog postupka za drugo kazneno djelo nema svrhe;
- (3) okrivljenik izručen ili predan stranoj državi ili međunarodnom kaznenom sudu radi provođenja postupka za drugo kazneno djelo;

26 Zaštita prava žrtve (oštećenika) u nekim je zakonodavstvima bolje i potpunije uređena (primjerice u švicarskom skraćenom postupku), a u drugima manje, ili samo uzgredno.

27 Prema noveli austrijskog Zakonika o kaznenom postupku iz 2004. godine, moguće je uvjetni odustanak državnog odvjetnika od kaznenog progona („*diversion*“) i primjena alternativnih mjera umjesto kazne. Institut *diversion* je nerepresivni način reakcije na kriminalitet, a sastoji se u „skretanju“ kaznenog postupka odnosno njegovom izbjegavanju.

-
- (4) okrivljenik prijavljen za više kaznenih djela kojima je ostvario bića dvaju ili više kaznenih djela, ali je svrhovito da se počinitelj osudi samo za jedno.²⁸

Odluku o tome državni odvjetnik donosi u formi rješenja koje dostavlja okrivljeniku, oštećeniku i podnositelju kaznene prijave, uz pouku oštećeniku da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parnici. Protiv tog rješenja državnog odvjetnika žalba nije dopuštena.

Članak 522 st. 1 ZKP propisuje *uvjetni odustanak* državnog odvjetnika od kaznenog progona. Prema toj odredbi, državni odvjetnik može rješenjem odbaciti kaznenu prijavu ili odustati od kaznenog progona iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo za koje se progona po službenoj dužnosti i za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina i u slučajevima ako je prethodno pribavljena suglasnost žrtve ili oštećenika, a okrivljenik preuzme obvezu:

- 1) izvršenja kakve činidbe u svrhu popravljavanja ili naknade štete prouzročene kaznenim djelom;
- 2) uplate određene svote u korist javne ustanove, u humanitarne ili karitativne svrhe, odnosno u fond za naknadu štete žrtvama kaznenih djela;
- 3) isplate dospjelog zakonskog uzdržavanja i urednog plaćanja dospjelih obveza;
- 4) obavljanja rada za opće dobro;
- 5) podvrgavanja odvikavanju od droge ili drugih ovisnosti sukladno posebnim propisima;
- 6) podvrgavanju psihosocijalnoj terapiji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja uz pristanak osumnjičenika na napuštanje obiteljske zajednice za vrijeme trajanja terapije (članak 522 st. 1).

Državni odvjetnik rješenjem određuje rok u kojem okrivljenik mora ispuniti preuzete obveze, koji ne smije prelaziti godinu dana. To se rješenje, protiv kojega žalba nije dopuštena, dostavlja okrivljeniku, oštećeniku i podnositelju kaznene prijave, uz pouku oštećeniku da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parnici.

ZKP/08 značajno je proširio primjenu načela svrhovitosti kaznenog progona u skraćenom postupku, tako što je propisao da je njegova primjena moguća za kaznena djela s propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do pet godina, dakle za djela iz nadležnosti općinskog suda za koja se vodi skraćeni postupak. Iz navedenog proizlazi da je ovim odredbama o proširenoj primjeni načela svrhovitosti dana velika ovlast državnim odvjetnicima općinske nadležnosti u odlučivanju kojeg će počinitelja procesuirati a kojeg ne.²⁹

28 Posebnim zakonom može biti određeno da državni odvjetnik nije dužan pokrenuti kazneni postupak iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo (čl. 521 st. 1). Od tog pravila treba razlikovati postupanje državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta).

29 O tome, Pavišić, B., *Komentar ZKP*, 2011., 911.

5.2. Skraćeni postupak prema ZKP/08

5.2.1. Pojam i struktura skraćenog postupka

Skraćeni postupak³⁰ je oblik kaznenog postupka koji se vodi pred općinskim sudom, u pravilu za kaznena djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina. Skraćeni postupak koncepcijski je zamišljen kao brža i jednostavnija procedura u odnosu na redoviti kazneni postupak.³¹ Više je odredaba u ZKP/08 kojima se uređuje skraćeni postupak. Tako, u čl. 520 je propisano da se „u postupku pred općinskim sudom primjenjuju odredbe čl. 5215–48 (skraćeni postupak)“. Čl. 19a st. 1 t. 1 predviđeno je da su općinski sudovi nadležni „suditi u prvom stupnju za kaznena djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina, osim ako zakonom nije drukčije propisano“. I odredba čl. 203 st. 1 razlikuje skraćeni od redovitog postupka, jer predviđa da se za kaznena djela za koja je propisana nadležnost županijskog suda primjenjuju odredbe o redovitom postupku.

Hrvatsko kazneno postupovno pravo od 1993. obilježeno je stalnim širenjem nadležnosti suca pojedinca. Prema ZKP/93 sudac pojedinac bio je nadležan za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine, prema ZKP/97 za kaznena djela do tri godine,³² prema noveli ZKP iz 2002. za kaznena djela do pet godina,³³ s iznimkom kaznenih djela u nadležnosti vijeća, a uz suglasnost stranaka i za kaznena djela do deset godina,³⁴ prema ZKP/08 za kaznena djela do pet godina, a uz suglasnost stranaka i do deset godina, osim za kaznena djela za koja je bio nadležan županijski sud, te konačno novelom ZKP iz 2011. godine za kaznena djela s propisanim kaznom zatvora do osam godina, a uz suglasnost stranaka i do dvanaest godina.³⁵ Prema Kaznenom zakonu RH (KZ/2011),³⁶ koji se primjenjuje od 1.1.2013. godine, skraćeni će se postupak primjenjivati na veliku većinu kaznenih predmeta pred sudovima. Naime, od ukupno 797 oblika kaznenih djela u KZ/2011. (osnovni, kvalificirani i privilegirani oblici), za 594 kaznena djela (ili 74,2%) propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, dok je za 95 kaznenih djela (ili 12,0%) propisana kazna zatvora do 12 godina, a samo za 111 kaznenih djela (ili 13,8%) propisana je kazna zatvora iznad 12 godina.³⁷ Pored navedenih pokazatelja, valja napomenuti da se u praksi najčešće čine lakša i srednje teška kaznena djela, a mnogo rjeđe teška kaznena djela. Iz navedenog bi se moglo zaključiti kako je upravo skraćeni postupak u svakodnevnoj sudskoj praksi „redoviti“, uobičajeni postupak, a redoviti kazneni postupak „izvanredni“.³⁸ Takav je trend³⁹ i u drugim nacionalnim zakonodavstvima. Stoga je potrebno što potpunije i što

30 Pod pojmom „skraćenog postupka“ u ovom dijelu rada treba razumjeti klasični, tradicionalni skraćeni postupak, kojega ZKP uređuje u člancima 520, 524–539.

31 Usp. Pavišić, B. i suradnici, *Kazneno postupovno pravo*, Rijeka 2011., 375. (u nastavku: Pavišić, B., *KPP*, 2011).

32 V. čl. 18 st. 2 i čl. 430 ZKP/97, *Narodne novine*, br. 110/97.

33 V. čl. 3 i čl. 157 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, *Narodne novine*, br. 58/02.

34 Tada su prvi put iz nadležnosti suca pojedinca izdvojena određena kaznena djela ili njihovi oblici, „zbog njihove složenosti, značaja ili češćeg izricanja bezuvjetnih kazni zatvora“, usp. Tripalo, D., „Novosti u posebnim postupcima i skraćenom postupku“, *HLJKPP*, Zagreb, br. 2/2002., 303.

35 Usp. Mazalin, S., „Skraćeni postupak i ostali posebni postupci u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, br. 2/2008., 753–773.

36 Kazneni zakon, *Narodne novine*, br. 125/2011.

37 Prema: Pavišić, B., *Novi hrvatski ZKP*, bilj. 10, 580.

38 O tome i Novosel, D. / Pajčić, M., „Državnik odvjetnik kao gospodar novog prethodnog kaznenog postupka“, *HLJKPP*, br. 2/2009., 444–445.

39 I prije je isticano da će tradicionalni, redoviti tip postupka predviđen za najteža kaznena djela, biti marginaliziran. O tome: Pesquie, B., „Introduction to Part 1“, u: *European Criminal Procedures*, (Delmas–Marty, M. / Spencer, J. R. (eds.) Cambridge 2002., 80.

određeni je urediti sva ključna pitanja skraćenog postupka, po mogućnosti u jedinstvenoj glavi Zakona.

Potpuni skraćeni postupak ima dva oblika, ovisno o visini propisane kazne za konkretno kazneno djelo:

- (1) oblik skraćenog postupka koji se vodi pred *sucem pojedincem* u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, i
- (2) oblik skraćenog postupka koji se vodi pred *vijećem općinskog suda* u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora iznad osam do dvanaest godina, uz primjenu nekih odredaba redovitog postupka.⁴⁰

U oba se slučaja radi o skraćenom postupku, s određenim razlikama.

1) Skraćeni postupak za kaznena djela u nadležnosti suca pojedinca

Skraćeni postupak za kaznena djela u nadležnosti suca pojedinca predviđen je za lakša kaznena djela i u njemu ne vrijede sva pravila o redovitom postupku.⁴¹ Prema odredbi čl. 19b st. 2, sudac pojedinac sudi samo u općinskim sudovima, u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina. Od tog pravila izuzeta su neka pojedinačno određena kaznena djela.⁴² Zakon je omogućio da predsjednik vijeća može, uz suglasnost stranaka, provesti raspravu kao sudac pojedinac i u predmetima iz nadležnosti vijeća općinskog suda, osim ako zakonom izričito nije propisan sastav vijeća (čl. 19b st. 3).

Razlikuju se tri skupine odredbi skraćenog postupka za kaznena djela u nadležnosti suca pojedinca: a) odredbe kojima se izbjegava vođenje dijela kaznenog postupka ili cjelokupnog postupka, u koje ulaze pravila o odlučivanju državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta), izdavanje kaznenog naloga, ali i nagodbe stranaka o vrsti i mjeri sankcije (čl. 535 st. 6); b) odredbe kojima se pojednostavnjuju pravila redovitog postupka, te c) odredbe o kaznenom postupku na temelju privatne tužbe.⁴³

Rasprava u skraćenom postupku pred *sucem pojedincem* razlikuje se od rasprave pred *vijećem*. Kada se rasprava vodi pred *sucem pojedincem*, optuženik se ispituje na početku dokaznog postupka neovisno o tome kako se očitovao o optužbi (čl. 535 st. 2), pri čemu sudac pojedinac prvi postavlja pitanja (čl. 535 st. 3), i koncepcijski se razlikuje od rasprave redovitog postupka. S tim u vezi, opravdano se postavlja pitanje, dovodi li se okrivljenik u neravnopravan položaj u odnosu na onoga koji iskazuje na kraju postupka, ako mora iskazivati na početku dokaznog postupka, prije nego sazna za sadržaj svih dokaza suprotne strane. To je pitanje za daljnu raspravu i eventualno prenormiranje toga zakonskog rješenja. Postupak pred *sucem pojedincem* općinskog suda trebalo bi cjelovito i potpuno urediti.⁴⁴

40 Detaljnije, v. Pavičić, B., *Novi hrvatski ZKP*, 2008, 511–512.

41 Krapac, D., *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava*, Zagreb 2006, 618.

42 Iznimka su sljedeća kaznena djela: čl. 93, čl. 94, čl. 95, čl. 96 st. 2, čl. 189 st. 1, čl. 190, čl. 191 st. 2, čl. 196 st. 1, čl. 249 st. 4, čl. 272 st. 4 te kaznena djela za koja je sastav suda propisan posebnim zakonom.

43 Usp. Pavičić, A. / Bonačić, M., „Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, br. 2/2011, 495.

44 Neka zakonodavstva predviđaju primjenu odredbi skraćenog postupka samo za kaznena djela koja su u nadležnosti suca pojedinca, npr. Zakonik o krivičnom postupku RS iz 2011. (čl. 495 i čl. 22 st. 1), *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011.

Iako proširena nadležnost suca pojedinca nije u suprotnosti s Ustavom RH (čl. 121 st. 2) i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (čl. 6 st. 1), ipak se postavlja pitanje je li opravdano propisivati tako široku nadležnost suca pojedinca u kaznenim predmetima? U tom pogledu različita su rješenja u stranim zakonodavstvima.⁴⁵

2) Skraćeni postupak za kaznena djela u nadležnosti vijeća općinskog suda

Prema odredbi čl. 19a st. 1 t. 1, te čl. 19b st. 2, vijeće općinskog suda, koje sudi u sastavu od jednog suca i dva suca porotnika ako nije drukčije određeno, nadležno je (*argumentum a contrario*) u pravilu za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora preko osam godina do dvanaest godina zatvora,⁴⁶ te za druga kaznena djela koja su mu stavljena u nadležnost. Skraćeni postupak pred vijećem općinskog suda razlikuje se od postupka pred sucem pojedincem u sljedećim aspektima: a) nije predviđeno postupanje državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti,⁴⁷ b) nije predviđeno izdavanje kaznenog naloga; c) postupak za ova djela nikad se ne pokreće privatnom tužbom, te d) ne primjenjuju se sve odredbe skraćenog postupka. To se ostvaruje tako što se posebnim odredbama isključuje primjena pravila skraćenog postupka za kaznena djela u nadležnosti vijeća te istodobno upućuje na primjenu odgovarajućih odredaba redovitog postupka. Tako na primjer, posebnim je odredbama propisano da optužnica ima sadržaj kao i optužnica u redovitom postupku, uz navođenje vrste i mjere kaznenopravne sankcije čije se izricanje traži (čl. 524 st. 2). U pogledu kontrole optužnice za kazneno djelo iznad osam godina upućuje se na odredbe redovitog postupka o postupku pred optužnim vijećem (čl. 526 st. 1). Ako se rasprava vodi pred vijećem, predsjednik vijeća može održati pripremno ročište prema pravilima redovitog postupka (čl. 529 st. 1), a sama rasprava se vodi po odredbama redovitog postupka (čl. 536). Valja, međutim, istaknuti da se postupak za kaznena djela u nadležnosti vijeća općinskog suda ipak razlikuje od redovitog postupka.

5.2.2. Pokretanje skraćenog postupka

Skraćeni postupak pokreće se: a) na temelju optužnice državnog odvjetnika, odnosno oštećenika kao tužitelja ili b) na temelju privatne tužbe (čl. 524 st. 1). Iz navedenog proizlazi da su u skraćenom postupku dvije vrste optužnih akata: (1) optužnica i (2) privatna tužba koju podiže privatni tužitelj. Optužnica, u pravilu, mora imati isti sadržaj kao i ona za redoviti postupak. U njoj se mora naznačiti vrsta i mjera kaznenopravne sankcije čije se izricanje traži. Optužnica sadrži i obrazloženje, osim za kaznena djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, u kojoj je dovoljno samo navođenje kratkih razloga za njezino podizanje. Privatna tužba također mora imati određeni sadržaj (čl. 342 st. 1 t. 14 ZKP). Prema čl. 17 st. 1 ZKP, skraćeni kazneni postupak počinje: a) potvrđivanjem optužnice, b) određivanjem rasprave na temelju privatne tužbe, c) donošenjem presude o izdavanju kaznenog naloga (čl. 541 st. 1).⁴⁸

45 Tako na primjer, prema Zakoniku o krivičnom postupku Crne Gore, sudac pojedinac je nadležan za kaznena djela do deset godina, *Službeni list Crne Gore*, 57/09.

46 Iznimka su već navedena kaznena djela za koja je propisana nadležnost županijskog suda.

47 Riječ je o bezuvjetnom i uvjetnom odustanku državnog odvjetnika od kaznenog progona.

48 Usp. Pavišić, B., *KPP*, 2011, 375.

5.2.3. Ispitivanje (kontrola) optužnog akta u skraćenom postupku

U skraćenom postupku predviđena je dvostruka kontrola optužnog akta: 1) prethodno ispitivanje optužnice i 2) ispitivanje optužnice pred optužnim vijećem. Prvu vrši *sudac pojedinac*, odnosno predsjednik vijeća za kaznena djela u nadležnosti vijeća općinskog suda u obliku prethodnog ispitivanja optužnice i privatne tužbe po čl. 525 st. 1. Drugu kontrolu vrši *optužno vijeće*, koje ispituje optužnicu (ne i privatnu tužbu) na sjednici optužnog vijeća. Novina je u tome da optužno vijeće ispituje svaku optužnicu, bez obzira na to je li podnesen prigovor. Time se želi postići da neutemeljene optužbe ne dođu do stadija rasprave (što je u interesu građanina), ali i omogućavanje brzog i učinkovitog provođenja rasprave (što je u interesu države).

Prethodno ispitivanje optužnice. Po primitku optužnice ili privatne tužbe, sudac pojedinac ili predsjednik vijeća prethodno će ispitati: (a) je li sud nadležan za taj kazneni predmet i (b) postoje li uvjeti za odbacivanje optužnice (čl. 344) odnosno privatne tužbe. Ako postoje ti razlozi, donijet će rješenje o odbacivanju optužnice ili privatne tužbe. To se rješenje dostavlja državnom odvjetniku, oštećeniku kao tužitelju ili privatnom tužitelju, te okrivljeniku. Ako ne donese takvo rješenje, sudac dostavlja optužnicu odnosno privatnu tužbu okrivljeniku.

Ispitivanje optužnice pred optužnim vijećem. Po optužnici za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora iznad osam godina, optužno vijeće postupa kao i po optužnicama koje se podnose u redovitom postupku (čl. 348–367). Za kaznena djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, optužno vijeće ispituje optužnicu u sjednici vijeća bez sudjelovanja stranaka (nekontradiktorna sjednica).⁴⁹ Ako ocijeni optužnicu osnovanom, optužno vijeće donosi rješenje kojim potvrđuje optužnicu i sastavlja raspravni spis, koju potom dostavlja pisarnici nadležnog suda.

5.2.4. Rasprava u skraćenom postupku

Rasprava u skraćenom postupku diferencirano je uređena. Na postupak pred općinskim sudom primjenjuju se odredbe čl. 521 do 548 ZKP. Ako nema posebnih pravila koja uređuju taj postupak, primjenjuju se odredbe o redovitom postupku.

Pripremno ročište u skraćenom postupku. Ako se rasprava ima provesti pred sućem pojedincem, pripremno ročište se ne provodi. Ako je riječ o raspravi pred vijećem, pripremno ročište se može održati, ali ne mora.

Određivanje rasprave. Po primitku optužnice rasprava se određuje najkasnije u roku od mjesec dana, a ako je okrivljenik u istražnom zatvoru, u roku od petnaest dana. Po privatnoj tužbi sudac će odrediti raspravu u roku od mjesec dana od primitka privatne tužbe. Prije određivanja rasprave, sudac pojedinac može pozvati privatnog tužitelja i okrivljenika na ročište radi prethodnog razjašnjenja stvari, ako smatra da bi to bilo korisno za brže okončanje postupka. Na tom ročištu može doći do izmirenja stranaka i povlačenja privatne tužbe, ili odbacivanja tužbe. U protivnom,

⁴⁹ Nije najbolje zakonsko rješenje prema kojem se drži nekontradiktorna sjednica optužnog vijeća u slučaju lakših kaznenih djela s propisanim kaznom zatvora do osam godina (čl. 526 st. 2 ZKP), jer onemogućava (zbog neprisustva stranaka i branitelja) donošenje konsenzualne presude u stadiju optuženja za lakša kaznena djela.

sudac pojedinac može odmah otvoriti raspravu, ili naknadno. U mjestima u kojima djeluju mirovna vijeća, sud može stranke uputiti tim vijećima radi pokušaja mirenja. Ako mirenje ne uspije, postupak se nastavlja.

Održavanje rasprave bez stranaka moguće je samo kad je izgledno donošenje presude kojom se optužba odbija. Održavanje rasprave bez državnog odvjetnika nije moguće ni u skraćenom postupku. U tom slučaju rasprava se odgađa.

Na raspravu se poziva optuženik, koji će se u pozivu poučiti o njegovim pravima te upozoriti da će se rasprava održati i u njegovoj odsutnosti ako za to budu postojali zakonski uvjeti (čl. 531 st. 2), kao i o tome da se, u slučaju kad obrana nije obvezna, zbog nedolaska branitelja na raspravu ili uzimanja branitelja tek na raspravi, rasprava neće dogoditi.

U skraćenom postupku rasprava se može održati bez prisutnosti optuženika samo u zakonom određenim slučajevima (čl. 531 st. 2). Rasprava se može održati i bez privatnog tužitelja koji ima prebivalište izvan područja suda ako je sudu stavio prijedlog da se rasprava održi u njegovoj odsutnosti.⁵⁰

Rasprava. Rasprava u skraćenom postupku počinje upoznavanjem prisutnih sa sadržajem optužnice ili privatne tužbe. Ako se rasprava vodi pred vijećem, postupa se prema odredbama redovitog postupka o toku rasprave. Nakon otvaranja zasjedanja pristupa se uzimanju osobnih podataka od okrivljenika, provjeri primitka pouke o pravima, upućivanju svjedoka izvan sudnice do ispitivanja te postavljanju imovinskopravnog zahtjeva od strane prisutnog oštećenika. Sama rasprava započinje čitanjem optužnice. Potom se okrivljenik izjašnjava o osnovanosti optužnice te o podnesenom imovinskopravnom zahtjevu. Slijede uvodni govori stranaka, prvo tužitelja, onda branitelja te okrivljenika. Nakon toga, pristupa se ispitivanju optuženika odmah na početku dokaznog postupka neovisno od toga kakav je stav zauzeo prema optužbi.⁵¹ U postupku izvođenja dokaza pred sucem pojedincem, optuženiku, svjedoku i vještaku pitanja prvi postavlja sudac, nakon njega stranke i to tako da optuženika najprije ispituje branitelj ako ga ima, a svjedoke i vještake ona stranka koja ih je predložila.⁵² Optuženik koji se očitovao krivim u odnosu na sve točke optužbe, na kraju svog iskaza izjasnit će se je li suglasan s predloženom vrstom i mjerom kaznenopravne sankcije.⁵³ Ako se optuženik očitovao krivim u odnosu na sve točke optužbe, a sud to ocijenio sukladnim do tada prikupljenim dokazima, u nastavku dokaznog postupka izvest će samo one dokaze koji se odnose na odluku o kaznenopravnim sankcijama.⁵⁴ Potom slijede završni govori stranaka i zaključenje rasprave.⁵⁵

Presuda. Zakon ne propisuje posebna pravila za donošenje presude u skraćenom postupku, što znači da se i na nju primjenjuju opće odredbe o presudi koja se donosi u redovitom postupku.

50 Sudac koji je ispitivao optužnicu i privatnu tužbu nije izuzet da na raspravi sudjeluje kao predsjednik vijeća ili kao sudac pojedinac.

51 U pogledu odredbe o ispitivanju optuženika na početku dokaznog postupka u skraćenom postupku, neovisno o tome kako se očitovao o optužbi, čini se da bi pravilnije zakonsko rješenje bilo i u skraćenom postupku vezati ispitivanje optuženika uz način njegova očitovanja o optužbi, što znači da ako se optuženik očituje da se u odnosu na sve ili pojedine točke optužbe ne smatra krivim, trebalo bi ga ispitati na završetku dokaznog postupka, osim ako on sam drukčije zahtijeva.

52 V. članak 45 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, *Narodne novine*, br. 80/11.

53 Do ovog očitovanja optuženika, državni odvjetnik može izmijeniti vrstu i mjeru kaznenopravne sankcije iz optužnice.

54 Posebno je pravilo da ako se optuženik suglasi s vrstom i mjerom predložene kaznenopravne sankcije sud u presudi ne smije izreći drugu vrstu kaznenopravne sankcije niti veću mjeru kazne od predložene.

55 Usp. Mazalin, S., „Skraćeni postupak i ostali posebni postupci u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, Zagreb, br. 2/2008, 767.

Posebno je, međutim, propisano da presuda kojom je optuženiku izrečena kazna zatvora, uvijek sadrži obrazloženje, a presuda kojom nije izrečena kazna zatvora, sadrži kratko obrazloženje samo na zahtjev stranke. Ako stranke ne zahtijevaju pisani otpравак presude, te ako se optuženik očitovao krivim i prihvatio predloženu sankciju, kratko obrazloženje unosi se u zapisnik o raspravi, što znači da prijepis presude ne mora sadržavati obrazloženje.

5.2.5. Pravo na žalbu u skraćenom postupku

Protiv presude donesene u skraćenom postupku žalba se može podnijeti u roku od osam dana od dana dostave prijepisa presude. Ako je presudom izrečena kazna zatvora, prijepis presude uvijek mora sadržavati uvod, izreku i obrazloženje (čl. 538). Stranke i oštećenik koji imaju pravo žalbe protiv presude (čl. 464 st. 4) mogu se odreći prava na žalbu odmah nakon objave presude. U tom slučaju presuda im se dostavlja bez obrazloženja u roku od tri radna dana.

Zakon propisuje i posebno pravo žalbe. Ako je tijekom rasprave snimljen, stranke i oštećenik mogu u roku od tri dana od dana dostave prijepisa presude najaviti žalbu. U tom slučaju, rok za žalbu žaliteljima započinje teći od dostave prijepisa zvučne snimke. Ako nije prepisana zvučna snimka rasprave, ili ako prijepis presude nije napisan i otpremljen u roku, sudac će o tome izvijestiti predsjednika suda.

Rješavajući o žalbi protiv presude prvostupanjskog suda donesene u skraćenom postupku, drugostupanjski sud će obavijestiti obje stranke o sjednici vijeća ako je u prvostupanjskoj presudi izrečena kazna zatvora i ako su stranke zahtijevale da budu obaviještene o sjednici, ili ako predsjednik vijeća ili vijeće drugostupanjskog suda smatraju da bi prisutnost stranaka ili jedne od njih bilo korisno za razjašnjenje stvari. Odluke drugostupanjskog suda o žalbi protiv presude prvostupanjskog suda po svome sadržaju i pravnom učinku mogu biti iste kao i u redovitom postupku.

5.3. Sporazumijevanje stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodba o kazni

5.3.1. Očitovanje okrivljenika o krivnji

Člancima 359 i 360 predviđene su dvije različite postupovne ustanove: 1) očitovanje okrivljenika o krivnji i 2) pregovaranje stranaka o uvjetima za priznanje krivnje te nagodba o sankciji. Prema odredbi čl. 350 st. 4, okrivljenik može pred optužnim vijećem dati izjavu da je kriv po svim ili nekim točkama optužbe.⁵⁶ Riječ je o očitovanju okrivljenika o krivnji, odnosno o potpunom ili djelomičnom priznanju krivnje. Ako se okrivljenik pred tim vijećem izjasnio da je kriv, a nije postignut sporazum o sankciji, vijeće će potvrditi optužnicu i odmah je sa spisom dostaviti sudskoj pisarnici radi određivanja rasprave, osim ako ne postoje razlozi za obustavu postupka iz čl. 355 Zakona. Očitovanje okrivljenika o krivnji (*plea of guilty*) novost je u hrvatskom kaznenom postupovnom pravu. Okrivljenik zapravo ima dvije mogućnosti očitovanja: da je kriv (*guilty*) i nije kriv (*not guilty*).⁵⁷ Očitovanje okrivljenika pred optužnim vijećem o krivnji u odnosu na optuž-

⁵⁶ Usp. Pavišić, B., *Komentar ZKP*, 2011, 745.

⁵⁷ Ipak, različite su pravne posljedice očitovanja o krivnji ili priznanja kaznenog djela u pravnim sustavima.

nicu u smislu čl. 359 ne postiže se i sporazum o sankciji. To je očitovanje „jednosmjerno“ i „bezuvjetno“. S druge strane, očitovanje okrivljenika da je kriv u smislu čl. 360 rezultat je pregovaranja o uvjetima za to priznanje krivnje, koje uključuje nagodbu o sankciji.

5.3.2. Općenito o sporazumijevanju stranaka

Poseban aspekt stadija optuživanja, i u okviru njega sudske kontrole optužbe, jest mogućnost stranačkog sporazumijevanja o krivnji i sankciji te donošenje presude na temelju sporazuma stranaka.⁵⁸ Presudu na temelju sporazuma stranaka moguće je donijeti u redovitom kaznenom postupku za sva kaznena djela neovisno o zapriječenoj kazni, te u skraćenom postupku za kaznena djela iz nadležnosti vijeća općinskog suda, što znači za djela s propisanom kaznom zatvora od osam do dvanaest godina. Obvezna kontrola optužnice provodi se na sjednici optužnog vijeća. Okrivljenik tada dobiva priliku da se pred optužnim vijećem u skraćenom postupku očituje o krivnji, ali te mogućnosti nema i za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do osam godina. *Ratio legis* postojanja ove zakonske mogućnosti nalazi se u pojednostavljenju, ubrzanju i učinkovitosti kaznenog postupka. Upravo zbog toga, to je poseban, samostalan oblik skraćenog postupka, s konsenzualnim elementom odlučivanja. Ovo sporazumijevanje stranaka o krivnji i sankciji i donošenje presude na temelju sporazuma stranaka najčešće se odvija u prethodnom postupku, dakle prije početka kaznenog postupka.

Odredba čl. 360 ZKP pripisuje da stranke mogu pregovarati o uvjetima priznavanja krivnje i sporazumijevanja o sankciji. Zbog osjetljivosti toga pregovaranja, Zakon je propisao da tokom njegova vođenja okrivljenik mora imati branitelja. Uspješno okončani pregovori završavaju potpisivanjem *izjave* od strane državnog odvjetnika s jedne strane,⁵⁹ i okrivljenika i njegovog branitelja s druge strane za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka. Predmet sporazumijevanja odnosno nagodbe mogu biti samo uvjeti okrivljenikovog priznanja krivnje, te vrsta i mjera kaznenopravne sankcije koja bi bila izrečena. Potpisana izjava predaje se vijeću. Izjava kojom je postignuta nagodna treba sadržavati: 1) opis kaznenog djela koje je predmet optužbe, 2) izjavu okrivljenika o priznanju krivnje za to kazneno djelo, 3) sporazum o vrsti i mjeri kazne ili druge sankcije odnosno mjere, 4) sporazum o troškovima kaznenog postupka, 5) očitovanje okrivljenika o podnesenom imovinskopravnom zahtjevu, te 6) potpis stranaka i branitelja. Državni odvjetnik je dužan odmah nakon potpisivanja izjave obavijestiti o tome žrtvu ili oštećenika. Ta obavijest i davanje prednosti rješavanju imovinskopravnog zahtjeva u odnosu na oduzimanje imovinske koristi, ukazuju na bolji položaj oštećenika u tom postupku nego što ga je imao prema ZKP/97.

58. Mogućnost sporazumijevanja stranaka o krivnji i sankciji predviđena je izmjenama i dopunama ZKP/97 od 2002. godine, kroz institut donošenja presude u stadiju istrage na zahtjev stranke (čl. 190a. ZKP/97). O tome detaljnije v. Mrčela, M., „Presuda na zahtjev stranaka u istrazi“, *HLJKPP*, Zagreb, 2/2002, 360–370, te posebno Krstulović, A., *Nagodbe stranaka u suvremenom kaznenom postupku*, Zagreb 2007, 172–187.

59. Ovlast pregovaranja o krivnji i sankciji imaju i zamjenici državnog odvjetnika, ali su prije potpisivanja izjave za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka dužni o tome izvijestiti državnog odvjetnika. U tom postupku državni odvjetnik postupka po čl. 74–75 Zakona o državnom odvjetništvu. Usp. Novosel, D./ Pajčić, M., *op.cit.*, 470.

5.3.3. Postupak pregovaranja o uvjetima za priznanje krivnje

Sam postupak pregovaranja o uvjetima priznanja krivnje i nagodbe o sankciji ZKP/08 nije detaljno propisao. U osnovi, riječ je o usaglašavaju oko uzajamnih činidbi i protučinidbi.⁶⁰ Okrivljenikova činidba bila bi priznanje krivnje, a protučinidba državnog odvjetnika ponuda blaže vrste ili manje mjere kaznenopravne sankcije.⁶¹ Nagodba o sankciji uvijek je uvjetovana prethodnim priznavanjem krivnje. U postupku priznanja krivnje i nagodbe o sankciji okrivljenik mora imati branitelja (čl. 66 st. 2 t. 6). Pregovaranje o uvjetima priznanja krivnje odvija se na načelima legalitetnog postupanja⁶² i pravičnog (*fair*) odnosa državnog odvjetnika prema okrivljeniku, a pregovaranje o sankciji na načelu oportuniteta (svrhovitosti) kaznenog postupka.⁶³ Sporazumom stranaka ne mogu se mijenjati zakonski propisi o oduzimanju imovinske koristi stečene kaznenim djelom. Državni odvjetnik ne smije nakon okrivljenikovog priznanja krivnje izmijeniti optužbu na gore. Nužno je poći od toga da priznavanje krivnje i nagodba o sankciji moraju činiti jednu nagodbenu cjelinu (*sentence bargaining*).⁶⁴ Nagodba stranaka zasniva se, dakle, na uzajamnim stranačkim ustupcima, s ciljem postizanja zajedničkog cilja: okončanje kaznenog postupka na obostrano prihvatljiv način.

5.3.4. Donošenje presude na temelju sporazuma stranaka

Postupak sporazumijevanja i donošenje presude na temelju sporazuma stranaka spada u oblik konsenzualnih postupaka. Njegove su posebnosti što se u tom postupku može ostvariti određeni pritisak na okrivljenikovu volju, a s druge strane odstupa se od pojedinih načela kaznenog postupovnog prava. Upravo zbog toga zakon predviđa stroge uvjete za donošenje sporazumne presude. Ti su uvjeti formalne i materijalne prirode. Formalni uvjeti su: a) obveza naznake vrste i mjere kaznenopravne sankcije čije se izricanje traži u pisanoj izjavi, b) obvezno prisustvo branitelja pregovorima stranaka, c) potpisivanje pisane izjave, d) mogućnost odustanka stranaka od prijedloga do donošenja presude, te e) vezanost suda pri izricanju osuđujuće presude prijedlogom stranaka oko predloženih kaznenopravnih sankcija. Materijalni uvjeti su: a) usklađenost sporazuma s odmjerenjem kazne propisane zakonom, b) zakonitost sporazuma, te c) neki dodatni uvjeti na strani državnog odvjetnika.⁶⁵

Presudu na temelju sporazuma stranaka (*plea agreement*) u skraćenom postupku moguće je donijeti za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora od osam do dvanaest godina.⁶⁶ Optužno vijeće donosi presudu na temelju sporazuma stranaka na osnovi dostavljene pisane izjave za donošenje takve presude. Ako sud utvrdi da su stranke suglasne sa sadržajem zahtjeva, odlučuje o prihvaćanju sporazuma, tako što može: 1) prihvatiti sporazum, te okrivljeniku presudom izreći kaznu te drugu kaznenopravnu sankciju ili mjeru koju su stranke predložile u izjavi (čl. 361 st. 2), ili 2) ne prihvatiti sporazum, ako njegovu prihvaćanje nije u skladu s odmjerenjem ka-

60 O tome: Krapac, D., *KPP*, 2010, 89.

61 Ocjenu o postojanju okolnosti koje opravdavaju prihvaćanje inicijative za početak pregovaranja državni je odvjetnik dužan unijeti u službenu zabilješku koja ostaje u spisu i omogućava unutarnju kontrolu.

62 O tome: Krapac, D., *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava*, Zagreb 2008, 373.

63 Usp. Tomašević, G., *KPP* 2011, 203.

64 Usp. Pavišić, B., *Komentari ZKP* 2011, 690.

65 O tome detaljnije: Krapac, D., *KPP* 2010, 269–270.

66 Presuda na zahtjev stranaka u istrazi prema čl. 190a ZKP/97 mogla se donijeti samo za kaznena djela za koja je bila propisana kazna zatvora do deset godina.

zne propisanim zakonom, ili sporazum inače nije zakonit, u kojem slučaju vijeće rješenjem odbija sporazum i nastavlja s ispitivanjem optužnice. Iz navedenog proizlazi da se presuda na temelju sporazuma stranaka donosi bez prethodnog potvrđivanja optužnice, dakle prije početka kaznenog postupka. Iako se time postiže učinkovitost i ekonomičnost postupka, jer se izbjegava najsloženiji stadij postupka – rasprava, takvo zakonsko rješenje, po nekima, nije nabolje.⁶⁷

Donesenom presudom mogu se izreći samo one kaznenopravne sankcije i mjere koje su stranke predložile u izjavi za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka. Iz navedenog proizlazi da je optužno vijeće dužno ocijeniti zakonitost sporazuma (npr. za određeno kazneno djelo nije predviđena uvjetna osuda),⁶⁸ ali i visinu predložene sankcije odnosno kazne (koju može ocijeniti kao prestrogu ili kao preblagu). To dalje znači da sud nije ovlašten cijeliti činjenično stanje kaznenog djela koje je predmet optužbe.

Stranke mogu pregovarati o uvjetima priznanja krivnje i nagodbe o sankciji i nakon potvrđivanja optužnice. Ako se radi o kaznenim djelima s propisanom kaznom zatvora od osam do dvanaest godina, predsjednik vijeća općinskog suda može odrediti *pripremno ročište*, na kojem se može donijeti presuda na temelju sporazuma stranaka.

U slučaju odbijanja sporazuma, optužno vijeće dostavlja optužnicu s raspravnim spisom sudskoj pisarnici radi određivanja rasprave (čl. 361 st. 4). Do donošenja presude stranke mogu odustati od podnesenog prijedloga sporazuma (čl. 362 st. 1). U tom slučaju prijedlog sporazuma i svi ostali podaci koji se odnose na njega izdvajaju se rješenjem iz spisa i predaju tajniku suda i ne mogu se razgledati ni upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku.

Presuda donesena na temelju sporazuma stranaka mora imati sadržaj kao i presuda kojom se optuženik proglašava krivim (čl. 455). Riječ je o posebnoj vrsti osuđujuće presude. Pisani otpis presude mora sadržavati uvod, izreku i kratko obrazloženje, u kojem se navodi sporazum na temelju kojeg je presuda donesena (čl. 363 st. 2). Ta se presuda odmah objavljuje, a pisano sastavljena dostavlja strankama u roku od osam dana od objave.

Člankom 363 st. 3 je predviđeno da se presudom na temelju sporazuma stranaka uz kaznu zatvora i mjeru upozorenja *fizičkim osobama* mogu izreći i sljedeće sigurnosne mjere: a) obvezno psihijatrijsko liječenje (čl. 75 KZ), b) obvezno liječenje od ovisnosti (čl. 76 KZ), c) zabrana obavljanja zvanja djelatnosti ili dužnosti (čl. 77 KZ), d) protjerivanje stranca iz zemlje (čl. 79 KZ) i e) oduzimanje predmeta (čl. 80 KZ). Sigurnosne mjere koje se mogu izreći *pravnim osobama* prema Zakonu o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (u daljnjem tekstu: ZOPOK),⁶⁹ su: a) zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova (čl. 16 ZOPOK), b) zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija (čl. 17 ZOPOK), c) zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnih proračuna (čl. 18 ZOPOK) i d) oduzimanje predmeta (čl. 19 ZOPOK), te mjera oduzimanja imovinske koristi.⁷⁰ U pogledu troškova kaznenog postupka, vijeće može odrediti da se okrivljenik u cijelosti oslobađa troškova.

67 O tome: Tomašević, G., *KPP* 2010, bilj. 823, 189.

68 Usp. Tripalo, D., "Tijek kaznenog postupka – kontrola optužnice, rasprava, pravni lijekovi", *HLJKPP*, br. 2/2008, 736.

69 Zakonu o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, *Narodne novine*, br. 151/2003, 110/2007, 45/2011.

70 Prijedlog za izricanje mjere oduzimanja imovinske koristi podnosi se u skladu sa Zakonom o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, *Narodne novine*, br. 145/2010.

Presuda na temelju sporazuma stranaka ne može se pobijati žalbom zbog odluke o kaznenopravnoj sankciji, oduzimanju imovinske koristi, troškovima kaznenog postupka i imovinskopravnom zahtjevu (čl. 364 st. 1). Ta se presuda ne može pobijati žalbom ni zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (čl. 470), osim ako je optuženik za dokaze o isključenju protupravnosti i krivnje saznao nakon donošenja presude. Presuda na temelju sporazuma stranaka može se pobijati samo zbog: a) bitne povrede odredaba kaznenog postupka (čl. 468) i b) povrede kaznenog zakona (čl. 469).

5.3.5. Ograničenje pojedinih temeljnih načela kaznenog postupka

Konsenzualni karakter postupka u kojem se donosi presuda na temelju sporazuma stranaka dovodi do odstupanja od pojedinih načela kaznenog postupka. Prije svega, nagodba između državnog odvjetnika i okrivljenika odstupaju od dosljedne primjene načela legaliteta kaznenog progona, načela akuzatornosti i načela oficijelnosti kaznenog progona.⁷¹ Okrivljenikovo priznanje krivnje odstupaju od presumpcije okrivljenikove nedužnosti, pravila o teretu dokazivanja te načela slobodne (sudske) ocjene dokaza. Posebno je odstupanje od primjene pravila da se presuda donosi se na temelju činjenica i dokaza iznesenih na raspravi i da ta rasprava mora biti neposredna, javna, usmena i kontradiktorna, kao i to da sudska odluka mora biti obrazložena.⁷² Odstupa se i od potpunog prava na žalbu, koje uključuje pravo svakoga da od višeg suda zatraži ponovno razmatranje svoje presude i kazne. Opravdanje za odstupanje od navedenih načela nalazi se u pravnoj prirodi sporazuma stranaka koja se zasniva na međusobnim (dobrovoljnim) uzajamnim ustupcima s pozitivnim i korisnim učincima za obje strane.⁷³

5.4. Postupak izdavanja kaznenog naloga

5.4.1. Pojam i pravna priroda kaznenog naloga

Kazneni nalog je sudska odluka kojom se na prijedlog državnoga odvjetnika u posebnom, skraćenom postupku (*abbreviated criminal procedure*) izriču zakonom propisane kaznenopravne sankcije počiniteljima određenih kaznenih djela bez održavanja rasprave. Postupak izdavanja kaznenog naloga također predstavlja skraćeni oblik kaznenog postupanja. Kazneni nalog, kao mjera ubrzanja kaznenog postupka, svojevrsna je „ponuda“ okrivljeniku, koju on može, ali i ne mora, prihvatiti tako što protiv njega neće uložiti prigovor, na koji način se stvara „prešutni sporazum“ između državnog odvjetnika i suda s jedne te okrivljenika s druge strane.⁷⁴ Time ne samo stranke već i sud ostvaruju svoje konkretne interese. Državno odvjetništvo lakše i brže dolazi do meritorne (konačne) odluke, sud se oslobađa vođenja redovitog skraćenog postupka, a optuženik je pošteđen neugodnosti i stigmatizacije javnog suđenja. Kazneni nalog je predviđen u go-

71 Usp. Krapac, D., *KPP* 2010, 91–93.

72 Potpuno i pravilno obrazloženom presudom postiže se: kvaliteta odluke, stvara se informacijska osnova za odluku, te iskazuje poštovanje časti i dostojanstva subjekta o čijim pravima se odlučuje. Usp. Galligan, D. J., op.cit., 431 etc.

73 Jedan od načina sporazumnog rješavanja sukoba nastalog kaznenim djelom je i mirenje ili posredovanje (*medijacija, koncilijacija*) koji također susrećemo u pojedinim zakonodavstvima.

74 Usp. Krapac, D., *KPP* 2010, 90.

tovo svim suvremenim zakonodavstvima i smatra se najekonomičnijim oblikom skraćenog kaznenog postupanja.

Kazneni nalog kao pravni institut ima svoju *materijalnoppravnu* i *postupovnoppravnu* komponentu. Materijalnoppravna komponenta sastoji se u dostatnoj količini dokaznog materijala, odnosno takvom činjeničnom stanju za koje se opravdano uzima da ne bi bilo bitno izmijenjeno ni nakon provedene rasprave, što znači da je dovoljno za donošenje kaznenog naloga kao osuđujuće presude za predmetno kazneno djelo. Postupovnoppravna komponenta sastoji se u potpunoj suglasnosti svih triju glavnih kaznenopostupovnih subjekata. Sudac mora prihvatiti bez ikakvih izmjena zahtjev državnog odvjetnika za izdavanje kaznenog naloga. Okrivljenik se mora suglasiti s presudom o kaznenom nalogu, tako što neće izjaviti prigovor protiv te presude.⁷⁵

Posebnost toga postupka ogleda se u tome što se: (a) presudom odlučuje prije otvaranja rasprave, (b) presuda se donosi na temelju podataka kaznene prijave koja inače ne služi kao dokaz, (c) podaci kao dokazi nisu se izveli na neposredan, usmen i kontradiktoran način.⁷⁶ Navedene specifičnosti ukazuju da je postupak izdavanja kaznenog naloga poseban oblik skraćenog postupka.⁷⁷ Novine u ZKP/08 o kaznenom nalogu ogledaju se i u tome da je povišena visina kazne zatvora koja se može izreći uvjetnom osudom (čl. 540 st. 2), kazneni nalog može se izreći i protiv pravne osobe (čl. 540 st. 3), te su preciznije propisana prava oštećenika prilikom njegova izricanja (čl. 540 st. 4).⁷⁸

5.4.2. Opće pretpostavke za izdavanje kaznenog naloga

Prema čl. 540 st. 1, državni odvjetnik može u optužnici zatražiti da sud izda kazneni nalog za kaznena djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a za koja nije nadležno vijeće, i u tom nalogu zatražiti da se okrivljeniku izreknu sljedeće kazne ili mjere: 1) novčana kazna u visini od deset do sto prosječnih dnevnih prihoda u Republici Hrvatskoj (čl. 51 st. 4 Kaznenog zakona), 2) uvjetna osuda s izricanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne, ili sudska opomena, 3) oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, 4) objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog priopćavanja, 5) zabrana upravljanja motornim vozilom do dvije godine i 6) oduzimanje predmeta. Navedenim člankom taksativno su nabrojene kazne i mjere čije izricanje državni odvjetnik može zatražiti u zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga,⁷⁹ što znači da se druge sankcije i mjere ne mogu izreći kaznim nalogom.⁸⁰

75 O postupku izdavanja kaznenog naloga prema ZKP BiH, v. Simović, N. M., *Krivično procesno pravo*, Banja Luka 2009, 244–248, Sijerčić–Čolić, H., *Krivično procesno pravo*, Sarajevo 2012, 167–174.

76 O tome: Pavišić, B., KPP 2011, 381. Usp. Ivičević Karas, E. / Novosel, D., „Vrsta i mjere kazne primjenjive u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama“, *HLJKPP*, Zagreb, br. 2/2004, Novosel, D., „Primjena kaznenog naloga u radu državnih odvjetnika“, *HLJKPP*, Zagreb, br. 1/2002.

77 Pavišić, B., KPP 2011, 381.

78 Mazalin, S., *op. cit.*, bilj 19 na 768.

79 Hrvatsko rješenje propisuje dosta širok katalog sankcija i mjera koje državni odvjetnik može tražiti u zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga. I njemačko i slovensko pravo također propisuju gotovo identične kaznenopravne sankcije i mjere, a švicarsko i srpsko pravo predviđaju još i bezuvjetnu kaznu zatvora.

80 O vrstama i mjerama kazni te drugih mjera koje je državno odvjetništvo zatražilo i koje su izricane u kaznenim nalogima, usp. istraživanja Ivičević, E. / Novosel, D., „Vrste i mjere kazne primjenjive u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama“, *HLJKPP*, br. 2/2004, 698–699.

Iz dikcije navedene odredbe čl. 540 proizlaze materijalnopravne i procesnopravne pretpostavke za izdavanje kaznenog naloga. Materijalnopravne pretpostavke su: a) da je počinjeno kazneno djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a za koje nije nadležno vijeće nego sudac pojedinac i b) da je državni odvjetnik za to kazneno djelo saznao temeljem vjerodostojnog sadržaja kaznene prijave. Procesnopravne pretpostavke su: a) da je zahtjev za izdavanje kaznenog naloga podnio državni odvjetnik kao ovlaštenu tužitelj, b) da je u zahtjevu tražio izricanje zakonom određenih kaznenopravnih sankcija i mjera i c) da je u zahtjevu predložio izdavanje kaznenog naloga bez provođenja rasprave.⁸¹

Poseban uvjet za izdavanje kaznenog naloga je okolnost da je državni odvjetnik za kazneno djelo saznao temeljem „vjerodostojnog sadržaja kaznene prijave“. Iako podaci u kaznenoj prijavi nisu dokaz u kaznenom postupku, već su samo osnova i povod državnom odvjetniku za kazneni progon,⁸² ne bi bilo ispravno govoriti o „vjerodostojnom sadržaju“ teksta kaznene prijave. Pa ipak, kako se uz kaznenu prijavu najčešće dostavljaju i izjave oštećenika, zapisnik o očevidu, nalaz i mišljenje vještaka, skica lica mjesta, fotodokumentacija i sl., sasvim je izvjesno da će državni odvjetnik svoju optužnicu temeljiti ne samo na tekstu kaznene prijave već ponajprije na navedenim izjavama i materijalnim dokazima dostavljenim uz istu. Uostalom, svako započinjanje kaznenog progona mora se temeljiti na načelu legaliteta. Konačno, činjenično stanje koje proizlazi iz kaznene prijave i dostavljenih priloga mora biti takvo da bi se okrivljeniku i nakon provedene rasprave izrekla određena kazna ili kaznenopravna mjera.⁸³

Zakon je uredio i položaj žrtve odnosno oštećenika u tom postupku tako što je odredio da državni odvjetnik u kaznenom nalogu treba predložiti da sud odluči o postavljenom imovinsko-pravnom zahtjevu.

5.4.3. Optužnica kojom se traži izdavanje kaznenog naloga

Zakon je čl. 540 st. 1 propisao da državni odvjetnik, ako su ispunjeni propisani zakonski uvjeti, može u optužnici zatražiti da sud izda kazneni nalog i izrekne okrivljeniku određenu kaznu ili mjeru bez provođenja rasprave. Nije, dakle, riječ o općoj, „običnoj“ optužnici. Ova optužnica sadrži poseban zahtjev kojega nema u općim optužnim aktima. Zakon ne određuje poseban sadržaj takve optužnice, iako bi to bilo potrebno. Ipak, bitni sastojci te optužnice bili bi: a) izričito postavljanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, b) izricanje kaznenog naloga bez provođenja rasprave, c) prijedlog da se okrivljenika proglasi krivim za kazneno djelo iz optužnice i osudi i d) osuda okrivljenika na određenu vrstu i/ili mjeru jedne ili više kaznenopravnih sankcija (čl. 540 st. 2 i 3). S druge strane, ne moraju postojati prijedlozi koji se odnose na održavanje rasprave, jer nje i nema u ovom postupku. Budući da se presuda kojom se izdaje kazneni nalog donosi bez provođenja rasprave, a da rasprava započinje čitanjem optužnice, državni bi odvjetnik mogao do tog trenutka izmijeniti prvobitnu optužnicu i nadopuniti je zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga, ali ne i poslije toga.⁸⁴

81 O materijalnopравnim i postupkovnopравnim pretpostavkama zahtijevanja i izdavanja kaznenog naloga, detaljnije v. Novosel, D., „Primjena kaznenog naloga u radu državnih odvjetništava“, *HLJKPP*, br. 1/2002, 60.

82 Usp. Pavišić, B., *KPP* 2011, 200–201.

83 Krapac, D., *ZKP* 2008, 678.

84 Usp. Krapac, D., *ZKP*, 2008, 678.

Pravilno i potpuno formuliranje optužnice kojom se predlaže izdavanje kaznenog naloga neopodno je i zbog toga što sud taj nalog mora prihvatiti u onom sadržaju i obliku kako ga je postavio državni odvjetnik i ne smije ga ni u kojem pravcu mijenjati. To znači da sadržaj optužnice treba biti takav da je dovoljan za donošenje presude kojom se izdaje kazneni nalog kao podvrsta osuđujuće presude.

Sud se ne mora složiti sa zahtjevom za izdavanjem kaznenog naloga. U tom će slučaju sudac pojedinac dostaviti optužnicu okrivljeniku uz pouku o pravu na odgovor i uz obavijest da sud nije prihvatio zahtjev za izdavanje kaznenog naloga (čl. 543 st. 2). U takvoj optužnici više ne bi bio pravno egzistirajući zahtjev za izdavanje kaznenog naloga. Međutim, takva optužnica ne bi sadržavala ni prijedloge vezane uz raspravu, uključujući i dokazne prijedloge. Time okrivljenik ostaje prikraćen za saznanje koji se dokazi protiv njega predlažu, što objektivno može ograničiti pripremu obrane na raspravi. Stoga bi pravilnije rješenje bilo, kada to već ne može učiniti sudac pojedinac, da državni odvjetnik, u optužnici u kojoj postavlja zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, navede i sve prijedloge koji se odnose na raspravu, za slučaj da zahtjev za izdavanje kaznenog naloga ne bude prihvaćen. Jedino bi takva optužnica bila podobna i za donošenje presude kojom se izdaje kazneni nalog, ali i za provođenje rasprave, ako dođe do nje.⁸⁵

U čl. 341 st. 3 propisano je da prije podizanja optužnice osumnjičenik mora biti ispitan, osim ako je predloženo suđenje u odsutnosti. U praksi se postavilo pitanje da li ta odredba obvezuje državno odvjetništvo i u slučaju podizanja optužnice sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga. Dosljedno poštujući tu zakonsku odredbu, državni odvjetnici ispituju osumnjičenika prije podizanja optužnice kojom traže izdavanje kaznenog naloga. Pa ipak, s pravnoteorijskog aspekta ne bi bilo nužno ispitivati osumnjičenika prije podizanja takve optužnice, što bi trebalo i zakonom izričito propisati. Naime, svestranijim tumačenjem više odnosnih zakonskih odredaba ZKP (čl. 520 i čl. 540 st. 1), moglo bi se zaključiti da obvezno ispitivanje osumnjičenika prije podizanja optužnice kojom se traži za izdavanje kaznenog naloga i nije izričita zakonska obveza.⁸⁶

Postupak izdavanja kaznenog naloga odstupa od sljedećih temeljnih načela kaznenog postupka: a) načela usmenosti i kontradiktornosti rasprave, c) odluka suda o kaznenom nalogu temelji se isključivo na pisanim aktima,⁸⁷ d) načela neposrednosti sudske ocjene dokaza, e) načela javnosti sudske rasprave, te nekih drugih.⁸⁸

5.4.4. Odluke suda povodom zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga

Ako se sud složiti sa zahtjevom, sudac pojedinac će presudom izdati kazneni nalog. U presudi o kaznenom nalogu sud će navesti da prihvaća zahtjev državnog odvjetnika te optuženiku izreći kaznu ili mjeru iz zahtjeva. Ako je državni odvjetnik predložio oduzimanje imovinske kori-

85 Usp. Pavišić, B., *Komentar ZKP 2011*, 692–693.

86 Usp. Petković, N. / Pajčić, M., „Kazneni progon, istraga i optuživanje – nova iskustva“, *HLJKPP*, br. 2/2011, 438.

87 Krapac, D., *KPP 2010*, 108.

88 U povodu stajališta da bi se ispitivanjem osumnjičenika osigurala kontradiktornost postupka, zaštitila prava osumnjičenika uz poštivanje načela pravičnosti, izjasnio se i sam ESLJP u predmetu *Hennings v. Germany*, prema čijem stajalištu proizlazi da ustanova kaznenog naloga ne predstavlja povredu prava na pravično suđenje pred nadležnim sudom iz čl. 6 st. 1 EKLP, ako je okrivljeniku osigurano pravno sredstvo protiv sudske odluke, koje dovodi do otvaranja rasprave u istom postupku pred istim sudom. V. presudu *ESLJP Hennings v. Germany*, 12129/86 od 23.11.1992.

sti pribavljene kaznenim djelom, a oštećenik je podnio imovinskopravni zahtjev, sud će dosuditi imovinskopravni zahtjev, ili oštećenika uputiti da svoj zahtjev može ostvarivati u parnici.

Kazneni nalog je podvrsta osuđujuće presude.⁸⁹ Donošenjem presude kojom je izdan kazneni nalog započinje kazneni postupak (čl. 17 st. 1 t. 3).⁹⁰ Sadržaj presude o kaznenom nalogu obuhvaća podatke iz čl. 455 i čl. 459 st. 1–3. U njoj mora biti navedeno da se prihvaća prijedlog državnog odvjetnika za izdavanje kaznenog naloga. U izreci presude okrivljenik se proglašava krivim za kaznenog djela koje mu je optužnicom stavljeno na teret. Pri tom treba navesti činjenični i pravni opis kaznenog djela i njegov zakonski naziv. Presuda sadrži i osudu na određenu kaznenopravnu sankciju ili mjeru iz zahtjeva, te odluku o imovinskopravnom zahtjevu, ako je bio postavljen. U obrazloženju presude navode se samo dokazi koji opravdavaju izdavanje kaznenog naloga (čl. 541 st. 2).⁹¹

Presuda kojom se izdaje kazneni nalog mora sadržavati pouku okrivljeniku o pravu na podnošenje prigovora protiv presude, u roku od osam dana po njezinom primitku, kao i upozorenje da će po proteku roka za prigovor, ako ne bude podnesen, kazneni nalog postati pravomoćan i da će se izrečena kazna izvršiti (čl. 541 st.4).

Sudac pojedinac odbacit će zahtjev za izdavanje kaznenog naloga: 1) ako postoje razlozi za obustavu postupka iz čl. 380,⁹² 2) ako se radi o kaznenom djelu za koje se takav zahtjev ne može postaviti i 3) ako je državni odvjetnik zatražio izricanje kazne ili mjere koje po zakonu nije dopušteno (čl. 543). Treba razlikovati odbacivanje optužnice, od odbacivanja kaznenog naloga, u kojem slučaju sudac pojedinac odbacuje zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, ali ne i optužnicu.

Prema čl. 543 st. 2, sudac pojedinac neće prihvatiti zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, ako ocijeni: a) da podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga, ili b) da se prema tim podacima može očekivati izricanje neke druge kazne ili mjere, a ne one koju je zatražio državni odvjetnik.⁹³ U tim slučajevima sud će postupiti prema čl. 542 st. 4, tj. provesti kontrolu optužnice prema pravilima koja vrijede u skraćenom postupku.⁹⁴ Ako optužno vijeće potvrdi optužnicu, sudac pojedinac će zakazati raspravu koja teče po odredbama za skraćeni postupak. Ako optužno vijeće ne potvrdi optužnicu, rješenjem će staviti izvan snage kazneni nalog u odnosu na optuženika koji je podnio prigovor. Tako će postupiti i sudac pojedinac pri donošenju nove presude. Sudac pojedinac nije vezan na zahtjev državnog odvjetnika iz čl. 540, kao niti na zabranu iz čl. 13.

5.4.5. Prigovor protiv kaznenog naloga

Prema čl. 542 st. 1, presuda kojom je izdan kazneni nalog dostavlja se okrivljeniku i njegovom branitelju ako ga ima, te državnom odvjetniku i oštećeniku. Ako okrivljenik nema branitelja, a

89 Krapac, D., *KPP 2010*, 268.

90 Tomašević, G., *KPP 2010*, bilj. 763, 261.

91 O formi i bitnim sastojcima presude o izricanju kaznenog naloga, detaljnije v. Mrčela, M., „Sporazumna presuda i druga problematika skraćenog kaznenog postupka“, u: *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Inženjerski biro, Zagreb 2005, 280–287.

92 Usp. Pavišić, B., *Komentar ZKP 2011*, 694.

93 Usp. Pavišić, B., *Komentar ZKP 2011*, 694–695.

94 U postupku za izdavanje kaznenog naloga presuda se donosi bez potvrđivanja optužnice. Sudska kontrola optužnice provest će se jedino ako okrivljenik podnese prigovor protiv presude s kaznenim nalogom. O tome detaljnije, v. Ivičević Karaš, E. / Kos, D., *op. cit.*, 457.

presuda se ne može dostaviti na njegovu dosadašnju adresu, u tom se slučaju okrivljeniku postavlja branitelj po službenoj dužnosti dok se ne sazna adresa okrivljenika. Njemu se dostavlja presuda, protiv koje on može izjaviti prigovor.

Protiv kaznenog naloga okrivljenik ili njegov branitelj mogu u roku od osam dana po primitku podnijeti *prigovor* (čl. 542). Prigovor treba shvatiti kao očitovanje volje o neprihvatanju ponude, a ne kao poseban pravi pravni lijek. Izjavljivanjem prigovora raskida se konsenzualni odnos između stranaka, te stvara obvezu sudu da provede postupak po odredbama koje vrijede za vođenje skraćenog kaznenog postupka. Okrivljenik se može odreći prava na prigovor. Nakon započinjanja rasprave okrivljenik ne može odustati od podnesenog prigovora. U prigovoru se mogu predložiti dokazi u korist obrane, ali on ne mora biti obrazložen.

Ako je prigovor pravovremen i podnesen od ovlaštene osobe, sud dostavlja optužnicu optužnom vijeću radi ispitivanja u smislu čl. 562 st. 2. Optužno vijeće ispituje optužnicu u sjednici vijeća bez sudjelovanja stranaka u smislu čl. 344, te je li optužnica podignuta na temelju vjerodostojne kaznene prijave (čl. 542 st. 5). Također utvrđuje je li optužnica podnesena od ovlaštenog tužitelja, je li propisno sastavljena, te je li podnesena u propisanim rokovima. Ako optužno vijeće ne potvrdi optužnicu, rješenjem stavlja izvan snage kazneni nalog u odnosu na optuženika koji je podnio prigovor.⁹⁵ Na isti način postupaju i sud prilikom donošenja nove presude nakon provedene rasprave povodom podnesenog prigovora.

5.4.6. Rasprava i presuda povodom prigovora

Prigovor okrivljenika protiv kaznenog naloga dovodi do obvezatnog zakazivanja rasprave po pravilima o skraćenom postupku.⁹⁶ Raspravu povodom prihvaćenog prigovora sudac pojedinac provodi izvođenjem dokaza koji su priloženi kaznenoj prijavi, te dokaza koje je okrivljenik predložio u korist svoje obrane u prigovoru. Tok rasprave se odvija po propisima za provođenje rasprave u skraćenom postupku za kaznena djela s propisanom kaznom zatvora do osam godina.

Ako nema dovoljno dokaza o krivnji, sudac pojedinac će osloboditi okrivljenika optužbe. U tom slučaju presudu kojom je izdan kazneni nalog stavlja izvan snage. Sud će donijeti presudu kojom proglašava krivim i osuđuje okrivljenika za kazneno djelo iz optužnice ako su provedenim dokazima potvrđeni navodi optužnice. U tom slučaju sadržajno potvrđuje raniju presudu i ostavlja je na snazi. Moguće je i preinačenje ranije presude, npr. u odluci o kazni. U navedenim slučajevima sudac pojedinac nije vezan zahtjevom državnog odvjetnika iz čl. 540 (u pogledu predložene kazne i mjere) kao ni zabranom *reformatio in peius* iz čl. 13, što znači da sud prilikom donošenja presude povodom prigovora može donijeti odluku koja je za okrivljenika nepovoljnija od one donesene presudom kojom je izdan kazneni nalog, što bi moglo predstavljati znatno odstupanje od temeljnih prava okrivljenika u kaznenom postupku. S druge strane, predviđanjem zabrane *reformatio in peius* kazneni bi nalog izgubio svoj osnovni smisao postojanja, a to je pojednostavljenje, ubrzanje i ekonomičnost kaznenog postupka. Ta bi zabrana mogla stimulirati okrivljeni-

95 Kada optužno vijeće ne potvrdi optužnicu, ono bi istovremeno moralo odbaciti optužnicu ovlaštenog tužitelja, jer ona više ne može egzistirati, a što zakonom nije predviđeno. O tome: Pavičić, A. / Bonačić, M., *op. cit.*, 515.

96 Usp. Tomašević, G., *KPP 2010*, 190.

ke na podnošenje prigovora bez straha da im se u tom slučaju može izreći stroža sankcija od one izrečene u presudi kojom se izdaje kazneni nalog.⁹⁷

5.4.7. Žalba protiv presude kojom je izdan kazneni nalog

ZKP/08 kao novi institut poznaje pravo na žalbu državnog odvjetnika protiv presude o kaznenom nalogu. Prema odredbi čl. 545, protiv presude o kaznenom nalogu državni odvjetnik ima pravo žalbe o kojoj odlučuje viši sud. Takvu žalbu nije predviđao ZKP/97. Sada je pravo državnog odvjetnika na podnošenje žalbe protiv presude o kaznenom nalogu izrijekom propisano, npr. zbog mogućih postupovnih ili materijalnih povreda u presudi o kaznenom nalogu.⁹⁸ Međutim, ako okrivljenik podnese prigovor protiv iste presude, žalba državnog odvjetnika postaje bespredmetna.

5.4.8. Prednosti i nedostaci kaznenog naloga

Glavna prednost postupka za izdavanje kaznenog naloga je njegova ekonomičnost. Osnovni nedostatak je taj što je u tom postupku moguće izreći okrivljeniku uvjetnu kaznu zatvora do jedne godine, bez njegovog prethodnog ispitivanja pred sudom,⁹⁹ što je protivno pravu okrivljenika da bude saslušan pred sudom. Nadalje, mogućnost izdavanja kaznenog naloga za brojna kaznena djela mogla bi dovesti do toga da okrivljenici ne shvate ozbiljno težinu i pogibelnost i tih kaznenih djela. Realnost je da se za većinu tih kaznenih djela predlažu i izriču blage kaznenopravne sankcije.¹⁰⁰ Primjerice, za kazneno djelo s propisanom kaznom zatvora do pet godina, najteža kazna koja se može izreći kaznenim nalogom je uvjetna kazna zatvora do jedne godine. Vrlo je upitno i zakonsko rješenje po kojem je sudac pojedinac vezan prijedlogom državnog odvjetnika o vrsti i mjeri kazne odnosno druge mjere koju će izreći u presudi s kaznenim nalogom. To je suprotno općem pravilu o izboru vrste i mjere kazne od strane suda.

5.4.9. Položaj oštećenika u postupku izricanja kaznenog naloga

Državni odvjetnik u svom zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga, osim izricanja određenih kaznenopravnih sankcija, treba predložiti i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu oštećenika i oduzimanju imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom. Upravo o tim zahtjevima i donešenoj odluci ovisi položaj oštećenika u postupku izdavanja kaznenog naloga. Naime, ZKP je u čl. 540 st. 4 propisao da će državni odvjetnik, ako je oštećenik postavio imovinskopravni zahtjev, predložiti sudu da odluči o tom zahtjevu. S tim u vezi valja posebno istaknuti da u slučajevima kada dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, postoji obveza državnog odvjetnika da o tome obavijesti oštećenika i na taj način mu omogućiti postavljanje imovinskopravnog zahtjeva.¹⁰¹

97 Ivičević, E. / Novosel, D., *op. cit.*, 678.

98 Usp. Pavišić, B., *Komentar ZKP 2011*, 697.

99 Neka zakonodavstva, npr. BiH, Srbije i Poljske, predviđaju ispitivanje optuženika pred sudom prije donošenja presude s kaznenim nalogom.

100 Tako, Roxin, C., *Strafprozeßordnung*, München, 1998, 371–372.

101 Usp. Pavišić, A. / Bonačić, M., *op. cit.*, 515.

Čl. 541 st. 1 propisuje da ako postoji konkurencija između postavljenog imovinskopravnog zahtjeva (od strane oštećenika) i oduzimanja imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom (od strane državnog odvjetnika), sud je ovlašten dosuditi oštećeniku imovinskopravni zahtjev. Ako ga ne dosudi, oduzet će imovinsku korist pribavljenu kaznenim djelom, a oštećenika će sa njegovim imovinskopravnim zahtjevom uputiti na parnicu. To znači da imovinskopravni zahtjev oštećenika ima prednost pred mjerom oduzimanja imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, što ukazuje da povoljniji položaj oštećenika u postupku izdavanja kaznenog naloga.

5.5. Postupak izricanja sudske opomene

Prema čl. 546 ZKP, sudska se opomena izriče presudom. U postupku u kojem se izriče, ako nije što drugo predviđeno, primjenjuju se odredbe Zakona koje se odnose na presudu kojom se optuženik proglašava krivim. Posebno je propisano da se u izreci presude kojom se izriče sudska opomena, uz osobne podatke o optuženiku, navodi da je optuženik kriv za djelo koje je predmet optužbe i zakonski naziv kaznenog djela. U obrazloženju presude sud će iznijeti kojim se razlozima vodio pri izricanju sudske opomene. Presuda kojom je izrečena sudska opomena objavljuje se odmah nakon završetka rasprave s bitnim razlozima te upozorenjem da više ne čini kaznena djela. Za odricanje od prava na žalbu i pisanu izradu presude primjenjuje se odredba čl. 537 st. 2.

Presuda kojom se izriče sudska opomena može se pobijati zbog svih razloga navedenih u čl. 467. Odluka o sigurnosnim mjerama, troškovima kaznenog postupka, oduzimanju imovinske koristi ili o imovinskopravnom zahtjevu, može se pobijati zato što sud nije pravilno primijenio sigurnosnu mjeru ili oduzimanje imovinske koristi, odnosno što je odluku o troškovima kaznenog postupka ili imovinskopravnom zahtjevu donio protivno zakonskim odredbama.

ZAKLJUČAK

Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom procesnom pravu u novom su ZKP/08 uređeni su na osnovi uređenja u ZKP/97, ali sa značajnim novinama koje se ogledaju u proširenju njihove primjene, uvođenju novih procesnih ustanova u tom postupku, promjeni položaja i ovlasti nekih subjekata (npr. suca pojedinca), proširenoj mogućnosti primjene kaznenog naloga te, što je posebno važno, uređenju toka skraćenog kaznenog postupka na drugi način. Pored pojednostavljenog i skraćenog kaznenog postupka, predviđeni su i drugi mehanizmi ubrzanja kaznenog postupanja, kao što su proširene mogućnosti odlučivanja državnog odvjetnika po načelu svrhovitosti (oportuniteta) te omogućavanje konsenzualnih postupanja u formi očitovanja o krivnji, sporazumijevanja stranaka o uvjetima za priznanje krivnje i nagodbe o sankciji. Kada je riječ o usklađenosti domaćeg zakonodavstva s aktualnim tendencijama u tom području, moguće je istaknuti da je i u hrvatskom kaznenom procesnom zakonodavstvu povećan broj skraćenih oblika kaznenog postupanja normativnopravno uređenih sukladno Preporuci R(87)18 Vijeća Europe o pojednostavljenju kaznenog pravosuđa. Zaključno se može ustvrditi da je hrvatsko kazneno procesno zakonodavstvo prihvatilo općeprihvaćene legislativne standarde otprije prihvaćene u europskim nacionalnim zakonodavstvima i međunarodnom pravu. Pozitivnim zakonskim rješenjima o skraćenim oblicima kaznenog postupanja na zadovoljavajući je način uspostavljena ravnoteža između nastojanja za djelotvornošću kaznenog postupka i potrebe poštivanja temeljnih ljudskih prava okrivljenika u tim postupcima.

LITERATURA

1. Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja*, knjiga II, Zagreb 1995.
2. Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, Beograd 2008.
3. Brkić, S., *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad 2004.
4. Đurđević, Z., „Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011“, *HLJKPP*, br. 2/2011.
5. Đurđić, V., *Krivično procesno pravo – Posebni dio*, Niš 2011.
6. Grubač, M., *Krivično procesno pravo*, Beograd 2008.
7. Ivičević Karas, E. / Novosel, D., „Vrsta i mjere kazne primjenjive u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama“, *HLJKPP*, br. 2/2004.
8. Krapac, D., i suradnici, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Zagreb 2010.
9. Krapac, D., *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava*, Zagreb 2008.
10. Mazalin, S., „Skraćeni postupak i ostali posebni postupci u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/2008.
11. Mrčela, M., „Presuda na zahtjev stranaka u istrazi“, *HLJKPP*, Zagreb 2/2002.
12. Mrčela, M., „Sporazumna presuda i druga problematika skraćenog kaznenog postupka“, u: *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Inženjerski biro, Zagreb 2005.
13. Novosel, D., „Primjena kaznenog naloga u radu državnih odvjetnika“, *HLJKPP*, br. 1/2002.
14. Krstulović, A., *Nagodbe stranaka u suvremenom kaznenom postupku*, Zagreb 2007.
15. Orlandi, R., „Procedimenti speciali“, u: Conso, G.–Grevi, V., *Compendio di procedura penale*, Seconda edizione, Cedam, Padova 2000.
16. Petković, N. / Pajičić, M., „Kazneni progon, istraga i optuživanje – nova iskustva“, *HLJKPP*, br. 2/2011.
17. Pradel, J., *Droit penal compare*, 2-e ed, Paris 2002.
18. Pradel, J. – Corstens, G., *Droit penal europeen*, 2-e ed, Paris 2002.
19. Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, Rijeka 2011.
20. Pavišić, B., „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, br. 2/2008.
21. Pavišić, B., i suradnici, *Kazneno postupovno pravo*, Rijeka 2012 (2011).
22. Pesquie, B., „Introduction to Part 1“, u: *European Criminal Procedures*, (Delmas-Marty, M. / Spencer, J. R. (eds.) Cambridge 2002, 80.
23. Pavičić, A. / Bonačić, M., „Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku“, *HLJKPP*, br. 2/2011.
24. Roxin, C., *Strafprozeßordnung*, München 1998.
25. Simović, N. M., *Krivično procesno pravo*, Banja Luka 2009.
26. Sijerčić-Čolić, H., *Krivično procesno pravo*, knjiga II, Sarajevo 2012.
27. Škulić, M., *Krivično procesno pravo*, Beograd 2010.
28. Tomašević, G., *Kazneno procesno pravo*, Split 2011.
29. Tripalo, D., „Novosti u posebnim postupcima i skraćenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/2002.
30. Načela za izradu novog Zakona o kaznenom postupku od 9.2.2007.
31. Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine*, br. 158/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U44–48/2009 od 19.7.2012, *Narodne novine*, br. 143/12.
32. Zakon o kaznenom postupku – ZKP/97, *Narodne novine*, br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 62/03, 178/04 i 115/06.

-
33. Kazneni zakon, *Narodne novine*, br. 125/2011.
 34. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BiH*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.
 35. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011.
 36. Zakonik o krivičnom postupku Republike Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 57/09.
 37. Zakon o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, *Narodne novine*, 145/2010.
 38. Preporuka Vijeća Europe R(87)18.
 39. Preporuka Vijeća Europe R(99)19.

Neka pitanja skraćenog kaznenog postupka u europskom kaznenom pravu

1. Pojam i opće napomene o skraćenom kaznenom postupku

U predmetnom razmatranju predmet je pravi kazneni postupak kojega obilježavaju četiri cilja: 1. je li kazneno djelo počinjeno, 2. je li optuženik počinitelj, 3. je li počinitelj kriv i 4. da li postoje uvjeti za izricanje kazne i/ili druge mjere. Razmatra se način ostvarenja tih ciljeva u skraćenom kaznenom postupku (u tekstu: skraćeni postupak). Pojava skraćenog kaznenog postupka uvjetovana je porastom broja kaznenih djela u materijalnom kaznenom zakonodavstvu i htijenjem da kazneni postupak ne bude dugotrajan i pretjerano skup.

Skraćeni kazneni postupak predviđa se u predmetima u kojima su ispunjeni posebni uvjeti. U pravilu radi se o težini kaznenog djela izraženom propisanom kaznom koja uvjetuje skraćeni kazneni postupak. Prvi oblici skraćenog kaznenog postupka javljaju se kad je kazneni postupak postao složen i skup i/ili u predmetima u kojima je kriminalna situacija (a time i postupovni problemi) praćena posebnim značajkama.² Taj postupak je namijenjen pojednostavljenju kaznenog postupka te izricanju kazne ili druge mjere predviđene kaznenim zakonom.

U vezi sa skraćenim kaznenim postupkom postavlja se osnovno pitanje: vrijede li jamstva iz članka 6 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda³ za skraćeni kazneni postupak bez obzira na to kad on započinje i kad se okončava, ili naprotiv ta jamstva vrijede diferencirano samo za pojedinu vrstu tog postupka? U poredbenoj analizi nužno je razlikovati sustave ka-

1 Redoviti profesor, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.

2 Zbog razlika među nacionalnim sustavima teško je reći u kojem trenutku je nastao skraćeni postupak. To je moguće u odnosu na pojedini nacionalni sustav. Za povijesni osvrt usp. Carić, *Skraćeni oblici kaznenog postupka* (disertacija) Split 2012, 7–89.

3 ETS 005. *Narodne novine* – Međunarodni ugovori 18/1997, 6/1999, 14/2002, 9/2005, 13/2003, 1/2006 u daljnjem tekstu: Konvencija (uključivši i protokole).

znenog prava koji razlikuju kriminalno od nekriminalnog prava i sustave koji imaju pojam kažnjivog djela.

Grosso modo razlikovanje kriminalnog i nekriminalnog neprava u svojem zakonodavstvu poznaju u suvremenom pravu prije svega tranzicijske zemlje.⁴ Zemlje tradicionalne demokracije tu razliku uglavnom nemaju.⁵ Predmetno razmatranje odnosi se na skraćeni kazneni postupak prema nacionalnom sustavu.⁶

Nacionalni sustav određuje koji su predmeti skraćenog kaznenog postupka. U tom pogledu u sadašnjim uvjetima drukčiji pristup ne dolazi u obzir. Za taj pristup u sadašnjim uvjetima nema prikladnih mehanizama. Suradnja u predmetima skraćenog postupka je prije svega pitanje kaznenopravne suradnje pojedine države.⁷ Načelno, jamstva pravičnog postupka vrijede i u odnosu na predmete skraćenog kaznenog postupka. Skraćeni kazneni postupak ovisi o uređenju u nacionalnom sustavu. Međutim, to ne bi smjelo ići preko granice koju čine jamstva iz članka 6 Konvencije.

Postupanje prema počinitelju koji nije sposoban za krivnju uslijed svojega stanja ili dobi u okviru predmetnog rada se ne razmatra.

2. Pojam kaznenog djela u praksi Europskog suda za ljudska prava

Zbog razlika koje postoje među sustavima uzima se pojam kaznenog djela kao autonoman, skladno sastojcima koje je istakao Europski sud za ljudska prava (ESLjP). Da bi se neko djelo klasificiralo kao kazneno djelo (*criminal offence*), ESLjP koristi tri kriterija. To su tzv. Engel kriteriji prema odluci u predmetu *Engel et al. v. The Netherlands*: 1. klasifikacija po unutarnjem pravu (*the domestic classification*), 2. priroda djela (*the nature of the offence*) i 3. težina predviđene kazne (*the severity of the potential penalty which the person concerned risk incurring* (ESLjP: *Jussila v. Finland*; *Dewer v. Belgium*; *Eckle v. Germany*)).

Načelno je polazište ESLjP (prvi kriterij) da država slobodno određuje u svom unutarnjem pravu je li pojedino djelo kazneno, prekršajno ili disciplinsko djelo, sve dok to nije u suprotnosti s Konvencijom. To je prema ESLjP prvi kriterij: klasificiranje po nacionalnom pravu, tj. pripada li djelo u pravnom sustavu države kaznenom pravu. Shvaćanja o pripadnosti nekog instituta određenoj grani prava (npr. pripadnosti prekršaja upravnom, odnosno kaznenom pravu), prema nacionalnom pravu države relativne su vrijednosti. Ako je u nacionalnom pravu djelo klasificirano kao kazneno djelo, ima se na njega primijeniti članak 6 Konvencije. Međutim, taj je kriterij za ESLjP preliminaran, jer to država može učiniti zbog izbjegavanja primjene članka 6 Konvencije. U takvom slučaju ESLjP ispituje prema ranije opisanim kriterijima je li to ipak prema svojim značajkama kazneno (zapravo kažnjivo) djelo. Kada se pravilo primjenjuje samo na ograničenu skupinu (npr. profesiju, sudionike postupka, članove udruge), usmjereno je na to da

4 To je npr. slučaj sa zakonodavstvom Republike Hrvatske, Republike Srbije i Ruske Federacije.

5 Pojam *reato* u talijanskom zakonodavstvu obuhvaća pojmove *delitto* i *contravvenzione*, a pojam *Straftat* u njemačkom (austrijskom i švicarskom) pravu obuhvaća *Verbrechen* i *Vergehen*. U francuskom zakonodavstvu poznata je trodioba na *crimes*, *delits* i *contraventions*.

6 U nekim sustavima se skraćeni kazneni postupak predviđa i za djela koja se u drugim sustavima procesuiraju u redovitim postupcima.

7 Donedavno među nacionalnim sustavima kaznenog prava vladala su načela nepovjerenja i isključivosti. Mobilnošću čovjeka, internacionaliziranjem, (i univerzaliziranjem) kaznenih djela i zaštita od tih pojava mora biti (barem približno) jednako uređena. Usp. npr. Konvenciju o međunarodnoj važnosti kaznenih presuda Vijeća Europe (ETS 70) i dodatni protokol.

pripadnici poštuju određena za tu skupinu uređena pravila (ESLjP: *Demicoli v. Malta*). Međutim, ako je pravilo takvo da se primjenjuje nezavisno o pripadnosti određenoj skupini, onda je riječ o kaznenom djelu u smislu predmetnoga članka (ESLjP: *Weber v. Switzerland*). Opisani pristup ne isključuje mogućnost primjene kumulativnog pristupa u slučajevima u kojima iz odvojene provjere prema pojedinim kriterijima ne proizlazi jasan zaključak (ESLjP: *Bendenoun v. France*). Isto tako se uzima u obzir i priroda mjera koje se mogu primijeniti, a što u konkretnom slučaju može promijeniti pravnu prirodu slučaja (ESLjP: *Adolf v. Austria*). U odluci *Öztürk v. Germany*, ESLjP je jasno zauzeo stajalište da države ne mogu „prerušavati“ kazneni predmet (npr. prometni prekršaj) postupajući s njim kao da je upravni ili građanski predmet. ESLjP ispituje je li propis kojim je to predviđeno općeg karaktera, te koja je svrha kažnjavanja. Ako propis makar potencijalno ima opću primjenu, u pravilu će odgovarati kaznenom propisu (ESLjP: *Weber v. Switzerland*). Zapravo, radi se o dva podkriterija: doseg prekršenog pravila i svrha kazne koji moraju biti ispunjeni kumulativno. Naknada štete kao svrha kažnjavanja u pravilu opravdava zaključak da nije riječ o kaznenoj odredbi. Naprotiv, ako odredba ide za odvracanjem od ponovnog činenja djela, propis ima kazneni karakter (ESLjP: *Öztürk v. Germany*). Dakle, ako se norma može općenito primijeniti (kao što je novčana kazna za prometni prekršaj) i ako ima kazneni i odgojni smisao, to se ima uzeti kao kazna u smislu članka 6 Konvencije.

Drugi je kriterij priroda djela. Prema tom se kriteriju ispituje priroda djela, tj. je li djelo sa stajališta Konvencije po svojoj prirodi kazneno djelo, dakle ispituje se njegovu materijalnu težinu, sustavno mjesto i dr.

Treći kriterij je priroda, težina i svrha sankcije. Sankcija mora biti odvracajuća i opća prema namjeni (ESLjP: *Weber v. Switzerland*; *Demicoli v. Malta*). Takve nisu postupovne novčane kazne (ESLjP: *Ravnsborg v. Sweden*). Ako je djelo sankcionirano kaznom lišenja (oduzimanja) slobode, u pravilu se radi o kaznenom predmetu. ESLjP je zauzeo stajalište prema kojem se u društvu koje se temelji na poštivanju načela vladavine prava predmeti u kojima se kazna može sastojati u oduzimanju slobode pripadaju kaznenoj sferi, uz iznimku onih gdje s obzirom na prirodu, duljinu trajanja i način izvršenja, oduzimanje slobode nije određene težine (ESLjP: *Engel and Others v. the Netherlands*; *Adolf v. Austria*; *Demicoli v. Malta*; *Garyfallou AEBE v. Greece*; *Lauko v. Slovakia*).

Ispitivanje drugog i trećeg kriterija potrebno je ako prema prvom kriteriju nije jasno pripada li određeno djelo sferi kaznenog prava, a za primjenu članka 6 Konvencije dovoljno je pozitivno utvrđenje prema jednom od njih.

Iz opisanog stajališta ESLjP slijedi da i upravni predmeti u kojima je moguće izricanje kazne lišenja (oduzimanja) slobode moraju udovoljavati uvjetima iz predmetnog članka, ali da to nije isključeno ni onda ako se radi o imovinskoj kazni (ESLjP: *Air Canada v. the United Kingdom*; *AP, MP and TP v. Switzerland*).

3. Pojam optužbe za kazneno djelo u praksi Europskog suda za ljudska prava

U praksi Europskog suda za ljudska prava zauzeto je stajalište o optužnici za kazneno djelo (*criminal charge, charged with a criminal offence*). Izraz optužnica valja tumačiti suštinski i u skladu

s autonomnim smislom u kontekstu Konvencije, a ne na osnovu njegova značenja u nacionalnim pravima (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*).

Službeni prijevod „optužnica“ odnosi se zapravo na sve optužne akte u kaznenom postupku i bilo bi prikladnije da je „charge“ preveden na hrvatski jezik kao optužba. Kad bi se definirala optužnica u smislu ove odredbe, onda bi se moglo reći da je to službena obavijest nadležne vlasti pojedincu u kojoj se tvrdi da je počinio kazneno djelo (*Eckle v. Germany*). Spomenuti sud dakle, uzima optužnicu za kazneno djelo u smislu kaznene optužbe kao oznake mjera koje utječu na položaj pojedinca kao osumnjičenika za kazneno djelo (*Foti v. Italy*). Pritom se ima u vidu uvjet bitnog učinka na položaj osobe kao osumnjičenika. Iz takva stajališta navedenog suda slijedi da mjere koje nemaju takva učinka, ali se primjenjuju (npr. ispitivanje svjedoka), nemaju značenje kaznene optužbe.

Zakonodavstvo države je svakako značajno, ali ne predstavlja više od početne točke, polazišta u ispitivanju je li u određenom trenutku postojala kaznena optužba. Istaknuto mjesto koje u demokratskom društvu zauzima pravo na pravični postupak nalaže materijalni (*Delcourt v. Belgium*), prije nego li formalni kriterij pri ocjeni postojanja kaznene optužbe. Optužba u smislu Konvencije je službena obavijest dana pojedincu od strane nadležnog tijela koja sadrži tvrdnju (allegation) da je on počinio određeno kazneno djelo (*Eckle v. Germany*).

Mora se smatrati da optužba postoji ako je na neki način bitno utjecano na osumnjičenikov položaj (where the situation of the suspect has been substantially affected), a to je i u slučaju ako je tužitelj predložio nagodbu (*Deweere v. Belgium*).

Na opisani način je za određenje autonomnog konvencijskog pojma kaznene optužbe ključno postojanje bitnog učinka na položaj osobe i onda ako nije u pitanju optužnica, nego druge mjere koje imaju suštinski istovjetno djelovanje (*Fotti v. Italy; Lauko v. Slovakia*).

U okviru pojma optužnice ulaze takve mjere kao pretraga i privremeno oduzimanje predmeta (*Eckle v. Germany*), zatim zahtjev za oduzimanjem imuniteta (*Frau v. Italy*), odluka o određivanju ili produljenju pritvora (*Lüdicke, Belkacem and Koç v. Germany*).

Nije bitno na čiji se zahtjev provodi kazneni postupak (*Minelli v. Switzerland*), međutim, prema praksi Suda, oštećenik nema Konvencijom zaštićenog prava na nastavak kaznenog progona u slučaju odustanka državnog odvjetnika (*Helmers v. Sweden*). Naime, općenito valja imati u vidu ako su prava treće osobe ograničena zbog mjera poduzetih protiv osoba koje se kazneno progone, ti treći se ne mogu pozivati na jamstva iz članka 6, jer protiv njih niti nema optužnice za kazneno djelo (*Air Canada v. the United Kingdom*).

Koncepciji kaznene optužbe u opisanom smislu ne odgovaraju mjere zabrane ulaska ili protjerivanja ilegalnih emigranata, niti odluke o izručenju.

4. Skraćeni kazneni postupak predviđa se za lakša kaznena djela

Skraćeni postupak se predviđa i uređuje za kaznena djela koja su prema težini i propisanoj kazni lakša.⁸ Za ta se kaznena djela očekuje da su i postupovno jednostavnija, a to prije svega znači da je jednostavniji dokazni postupak. Ekonomski, za takva kaznena djela predviđa se postupak koji je jeftiniji. Konačno, ali ne na posljednjem mjestu, jeste djelotvornost kaznenog postupka.⁹ U nekim sustavima skraćeni kazneni postupak propisan je za vrlo različite vidove kaznenog neprava.

U sustavima koji poznaju razlikovanje na kriminalno i nekriminalno nepravo skraćeni postupak se odnosi na najlakše oblike kaznenih djela. Ako se ne razlikuje kriminalno od nekriminalnog neprava, u skupinu kaznenih djela za koja se predviđa skraćeni postupak ulaze brojna kažnjiva djela koja se sastoje u radnji.¹⁰ Sustavi koji nisu utemeljeni na toj razlici već izjednačavaju kažnjiva djela, skraćeni postupak se odnosi na kategoriju najlakših oblika kažnjivih djela. U svakom slučaju, značajka kaznenih djela za koja je predviđen skraćeni postupak jeste masovnost tih pojava.

Skraćeni kazneni postupak može biti obavezan (obligatoran) ili moguć (fakultativan). U tom drugom slučaju mogu se predvidjeti posebni uvjeti.

U predmetnom razmatranju izostavljene su redukcije i ubrzanja redovitog postupka, bilo da ovise o pojavi kaznenog djela,¹¹ ili o izjavi volje subjekta tog postupka.¹² Naime, redovit kazneni postupak može imati ubrzan (ili reduciran) tijek, time da je u nekim predmetima ubrzanje isključeno, a u drugima se zahtijeva nastupanje posebnih uvjeta.¹³ U nekim situacijama neka zakonodavstva predviđaju mogućnost vođenja skraćenog postupka i u predmetima teških kaznenih djela. I to je izvan predmetnog razmatranja.

Dakle, niti jedan oblik postupanja koji je nabrojen a u vezi je s kaznenim djelom nije obuhvaćen predmetnim razmatranjem. Za obuhvaćanje određenog pravila unutar predmetnog razmatranja služio je izvor na kojega se odnosi. Često se na iste oblike odnose različita pravila pa je tako neki oblik sporazumnog rješavanja uređen različito.

5. Određenje predmeta razmatranja

Predmetno razmatranje je ograničeno na tri pitanja: (1) koji se oblici skraćenog postupka predviđaju u nekoliko nacionalnih sustava, (2) u čemu je kazneni postupak skraćen, (3) kako bi trebalo skraćivati kazneni postupak.

8 Kaznena djela za koja je predviđen skraćeni postupak i u sustavima koji razlikuju kriminalno od nekriminalnog neprava čine preko 80% konkretnih predmeta. U drugim sustavima se taj udio još uvećava.

9 Usp. Jean Pradel, *Droit pénal comparée*, 2. Éd. Paris, 2006, 381–510.

10 Tu se prije svega javljaju brojni prometni delikti.

11 To je prije svega slučaj s flagrantnim kaznenim djelom. Za takva kaznena djela više sustava predviđa posebni postupak. Usp. npr. članke 53, 54, francuskog CPP i članke 18, 379, 380, 382 i dr. talijanskog CPP.

12 Npr. okrivljenik se odriče pripremnog ročišta ili ne podnosi pravni lijek.

13 Tako npr., francusko i talijansko pravo predviđaju posebno postupanja u slučaju flagrantnog kaznenog djela pri čemu je njegova težina u drugom planu.

U ovisnosti o pojedinom zakonodavstvu skraćeni kazneni postupak odnosi se na preko 85% predmeta.¹⁴ Namijenjen je za određena kaznena djela koja se odlikuju načinom počinjenja, težinom, vrstom, počiniteljem, žrtvom itd. Od redovitog kaznenog postupka skraćeni postupak se razlikuje posebnim pravilima koja se primjenjuju u tom postupku. Taj postupak moguće je izučavati s raznih stajališta i u pogledu mnogih pitanja.¹⁵

Valja ponoviti da se ne smije izgubiti iz vida da se ovdje razmatra samo skraćeni kazneni postupak, a ne postupanja koja su uređena pravilima izvan kaznenog prava ili nisu uopće pravno uređena. Zajednička značajka tih postupanja sa skraćenim kaznenim postupkom je u tome da im je povod kazneno djelo i da je cilj tih postupanja postizanje brzog, jeftinog i jednostavnog rješenja. Sve ostalo može biti (i jeste) različito kao što je oblik, vrsta odluke, subjekti itd. (npr. da li se radi o nagodbi počinitelja i žrtve, pregovaranju, mirenju, arbitraži i dr.).¹⁶ Dakle, u predmetnom radu, koji je ograničen na spomenuta tri pitanja, razmatraju se samo ustanove kaznenog prava koje se pojavljuju u skraćenom kaznenom postupku.

Predmetno razmatranje ne odnosi se na predmete protiv određenih počinitelja (npr. maloljetnici, tj. djeca koja mogu biti odgovorna za kazneno djelo, osobe s duševnim smetnjama), gdje se, dakle, skraćeni postupak *ratione personae* može isključiti. Isto se tako ne odnosi na predmete određenih kaznenih djela u podnosu na koja je taj oblik kaznenog postupka isključen *ratione materiae*, npr. kaznena djela protiv gospodarstva, ili teroristička kaznena djela.

6. Izvori koji su predmet razmatranja

Predmetno razmatranje obuhvaća nekoliko europskih nacionalnih zakonodavstava.¹⁷ Naime, predmet razmatranja su važeći skraćeni kazneni postupci u Austriji, Bosni i Hercegovini, Francuskoj, Italiji, Kraljevini Španjolskoj, Kraljevini Švedskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Ruskoj Federaciji, Švicarskoj i Ujedinjenom kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske. Uz spomenute nacionalne sustave razmotrene su i preporuke Vijeća Europe R(87)18 i R(99)19.

7. Najvažniji oblici skraćenog kaznenog postupka u nacionalnim sustavima

U austrijskom Strafprozeßordnung postoji više posebnih postupaka (*Besondere Verfahrensarten*).¹⁸ Međutim, u toj skupini su i postupci u predmetima za koje se vodi redoviti postupak.¹⁹ Skraćeni kazneni postupak su nesumnjivo postupak o privatnim zahtjevima (*Verfahren über privatrechtliche Ansprüche*, §366–379) i neki drugi. *Strafverfügung* ili *Strafmandat* odgovara pojmu *Bussgeld*

14 To ovisi o poimanju kaznenog djela iako je to podatak koji vrijedi općenito. Usp. bilj. 2 i 4.

15 Pradel, *op. cit.* str. 367, i dalje ističe važnost organizacije pravosuđa, posebno u složenim državama gdje se razlikuje nadležnost savezne i lokalne vlasti.

16 U skraćenom postupku postoji razlika ne samo u vrsti optužbe (optužnica, optužni prijedlog, privatna tužba), nego i u sadržaju (npr. sadržaj optužnice je kraći za najlakša kaznena djela).

17 Usp. *Procedure penale d'Europa*, Deleuze B., Delmas Marty Mireille, Dervieux V., Jung H., Juy-Birmann R., Lemonde M., Mathias E., Perrodet A., Pesquie B., Salas D., Spencer J. R., Tulkens F. (a cura di Chiavario Mario), Milano 2001.

18 Austrijski *Strafprozeßordnung* je, zapravo, pošao od teksta koji je vrijedio još 1873, a kao savezni zakon je objavljen 1975. Više je puta izmijenjen i dopunjen (značajna izmjena je uslijedila 2004, a posljednja izmjena je iz prosinca 2013). Može se spomenuti da je isti postupak prihvaćen i u Lichtensteinu. Usp. Bertel. C. – Venier, A., *Grundriss des österreichischen Strafprozessrechts*, 7. Aufl., Wien 2002, 181–183, 248–262.

19 Npr. postupak protiv odsutnog okrivljenika (*Verfahren wegen Abwesende*).

u njemačkom pravu. Te odredbe uređuju materiju kaznenog naloga. Državni odvjetnik u okviru ustanove *diversion* može u četiri slučaja odustati od kaznenog progona (200–204). To je slučaj zamjene kaznenog s nekaznenim postupkom ali se ovdje spominje jer je uređen propisima kaznenog postupka. Za Austriju je posebno značajno postojanje upravnog kaznenog prava (*Verwaltungsstrafrecht*).²⁰ To nije predmet razmatranja.

Bosna i Hercegovina ima pluralitetni ustroj pravila kaznenog postupka. Zakon o kaznenom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine iz 2000. uređuje postupak za izricanje kaznenog naloga u člancima 308–313, a posebne postupke u člancima 340–400. Zakon o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. pravila o kaznenom nalogu te izricanju sudske opomene sadrži u člancima 412–473, a odredbe posebnih postupaka u člancima 475–536. Prema Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske iz 2002. skraćeni postupak je uređen odredbama koje sadrže pravila o izdavanju kaznenog naloga i onima koje se odnose na izricanje sudske opomene.²¹

Francuski *Code pénale* počiva na trodiobi kaznenih djela.²² U francuskom *Code de procédure pénale* predviđeno je više oblika skraćenog postupka uz mogućnost redukcije redovitog postupka u slučaju flagrantnog kaznenog djela. To su postupak izdavanja kaznenog naloga (*l'ordonnance pénale*), izricanje novčane kazne (*l'amende forfaitaire*), te postupak pred *tribunal de police*.²³ Postupak izdavanja kaznenog naloga je propisan još od 1972. Njegova najvažnija značajka je da je predviđen za lakša kaznena djela (*contraventions*) i da se provodi bez održavanja rasprave. Postupak je moguć za sva lakša kaznena djela osim onih koja su izričito izdvojena. Postupak je prvi put uveden 1958. a znatno proširen 2002. U postupku izricanja novčane kazne danas su uočljivi sastojci upravnog prava, ali se postupak može nastaviti i pred tijelom kaznenog postupka. Značajno je za ovaj, kao i za prethodni postupak, razvrstavanje prekršaja u više razreda, time da se za teže prekršaje (npr. prekršaje 5. razreda) ili za određene počinitelje (npr. djecu) isključuje primjena tih propisa. Izricanjem novčane kazne izbjegava se vođenje kaznenog postupka. Odgovor se, kao i žalba, dostavlja državnom odvjetniku, koji ga prosljeđuje kaznenom sudu ili ga rješava (u slučaju nepostojanja obrazloženja). Kazneni sud ne može izreći lakšu kaznu od izrečene.

Njemački *Strafprozeßordnung* je izvorno donesen 1877, ali je tijekom kasnijih godina više puta mijenjan i dopunjavani.²⁴ Odredbe o skraćenom postupku predviđene su u šestoj knjizi u četiri odjeljka (*besondere Arten des Verfahrens*). Kao skraćeni postupak ovdje se uzima samo postupak o izdavanju kaznenog naloga (*Strafbefehlsverfahrens*), prije svega §408. Osim toga, važno je imati u vidu da taj sustav predviđa novčanu kaznu (*Bussgeldbescheid*). Upozorenje (*Verwarnung*) može sadržavati zahtjev za plaćanjem (*Zahlungsaufforderung*), što je prije svega značajka za niz lakših kaznenih djela u prometu.

20 Usp. npr. austrijski *Verwaltungsstrafgesetz* BGBl 52/1991 i dr.

21 Usp. Miodrag N. Simović, *Krivično procesno pravo*, 3 izdanje, Banja Luka 2009, 413 i dalje, i referat istog autora koji se odnosi na kazneni postupak Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine objavljen u *Le altre procedure penali*, Torino 2002, 37–73.

22 Usp. bilj. 2.

23 Neki u tu skupinu svrstavaju i pojavljivanje uz prethodno priznanje krivnje (*comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*) ili *plaide culpable*. Usp. Carić, *op. cit.*, 192–196. Ta se ustanova primjenjuje od 2004. godine, a uvedena je pod utjecajem poredbenih rješenja u portugalskom, španjolskom i talijanskom pravu. Postupak pred *tribunal de police* može se, *grosso modo*, uzeti kao postupak pred sudom za prekršaje. Usp. Stefal, G. – Levasseur, G. – Bouloc, B, *Procédure pénale*, Paris 1984, 12. Éd., 424–428.

24 Uredba je donesena kao zakon i ima takav sadržaj. Usp. Hans-Heiner Kühne, *Strafprozeßrecht*, 3. Aufl., Heidelberg 2004, 12 i dalje.

U poljskom Zakoniku o kaznenom postupku (*Kodeks postępowania karnego*) iz 1997. posebne odredbe o skraćenom postupku su u 468–517. U tim odredbama Zakon uređuje izdavanje kaznenog naloga, postupak po privatnoj tužbi i prekršajni postupak.

Zakonik o kaznenom postupku Ruske Federacije iz 2000. u odredbama o nadležnosti (članak 31 točka 1) sadrži katalog kaznenih djela za koja je nadležan mirovni sudac (*mirovni sudac*).²⁵ Radi se o kaznenim djelima za koja je propisana kazna do tri godine zatvora. Posebni postupak mirovnoga suca uređen je propisima čl. 318 i 319 za predmete povodom privatne tužbe, time da mirovni sudac može u tim predmetima postupiti prema općim propisima. Isto vrijedi za predmete koji se vode na temelju optužnog prijedloga. Vrlo sličnu nadležnost imaju kotarski sudovi (*rajonski sud*).²⁶

Skraćeni postupak prema *Ley de Enjuiciamiento Criminal* Kraljevine Španjolske je propisan u II naslovu (*Del Sumario*) u čl. 757–794, ali odredbe koje se odnose na skraćeni postupak također su u III i IV naslovu.²⁷ U čl. 795 je katalog kaznenih djela (time da za konkretnu pojavu kaznenog djela propisana kazna nije viša od pet godina).

Kazneni postupak Kraljevine Švedske podijeljen je na istražni postupak (*förundersökning*) i suđenje (*rättegång*), koje dijeli optuživanje (*åtals väckande*). Inače pravila kaznenog postupka u toj, kao i drugim skandinavskim zemljama, uređena su kao pravila sudskog postupka (*rättegångsbalk*, RB 1942). Posebnih izvora za kazneni postupak nema.

Prvi švicarski jedinstveni Zakonik o kaznenom postupku (*Strafprozeßordnung, Code de procédure pénale, Codice di procedura penale*) donesen je 2007. a primjenjuje se od 2010. Taj zakonik u osmom naslovu (*Besondere Verfahren, Procédure spéciales, Procedure speciali*), uređuje postupak po nalogu za optuživanje i postupak u predmetima prekršaja. Skraćeni postupci su nedvojbeno: postupak o privatnoj tužbi (*Privatklageverfahren*) i postupak o kaznenom nalogu (*Strafbefehlsverfahren*). Potonji je uređen u čl. 352.²⁸

Talijanski *Codice di procedura penale* propisuje više oblika skraćenog kaznenog postupka.²⁹ Općenito se uočavaju dva pristupa izbjegavanju skupe ali jamstvene akuzatorne procedure koju razrađuje Zakonik: posebni postupci i postupak pred sucem pojedincem. To je originalni pristup talijanskog zakonodavca. Posebni postupci imaju neka obilježja mješovitog postupka (npr. *giudizio direttissimo i giudizio immediato*), a dijele se na postupke u kojima nema (samo) rasprave (npr. *giudizio abbreviato*) i na postupke u kojima je naglašena uloga sporazuma (npr. *applicazione della pena su richiesta delle parti – tzv. patteggiamento*) ili se postupa po nalogu (npr. *procedimento per decreto*). Postupak pred sucem pojedincem (*procedimento davanti al tribunale in composizione monocratica*) je skup pravila koje su *lex specialis*, a ako nema posebnih pravila primjenjuju se propisi prethodnih naslova.³⁰ Zapravo, kriterije skraćenog postupka kako se ovdje shvaća udovo-

25 To su, npr., kaznena djela blažeg nasilja, pijanstva na javnom mjestu, ozbiljnih prometnih prekršaja itd. Inače, mirovni sudac je u ruski sustav uveden pravosudnom reformom koju je proveo car Aleksandar II. Formalno je taj subjekt vraćen Ustavnim zakonom o pravosuđu 1996.

26 Ti sudovi su do 1996. nazivani narodnim sudovima.

27 Zakon je donesen još 1882.

28 Prije tog zakona kazneni nalog kao *Strafmandat* postojao je samo u predmetima koje je vodio vojni sud.

29 Zakonik uređuje čak 5 takvih reduciranih postupaka. Usp. za detaljni prikaz pojedinog postupka Carić, *op. cit.*, 199–224.

30 Time su zamijenjena pravila koja su bila u izvornom tekstu. Propis je mijenjan (dopunjavan) u više navrata.

ljavaju samo sporazumijevanje i postupak pred sucem pojedincem ako se radi o odgovarajućem kaznenom djelu te postupak po nalogu.³¹

Skraćeni postupak u Ujedinjenom Kraljevstvu odvija se pred *Magistrates Courts* kao *summary trial*. Može se voditi za dvije skupine kaznenih djela: a) koja se mogu suditi samo u tom postupku i b) koja se mogu suditi u redovitom i tom postupku. Značajke skraćenog kaznenog postupka u odnosu na kaznena djela koja se ovdje razmatraju su: sudac nema nikakvih prethodnih saznanja, dokazi se izvode pred sudom, odlučuje se o krivnji a zatim nakon određenog vremena o izricanje određenih kazni.³²

(I) na skraćeni kazneni postupak odnose se neke preporuke Odbora ministara Vijeća Europe. Mora se spomenuti Preporuka R(87)18 o pojednostavljenju kaznenog pravosuđa u dijelu koji se odnosi na činjenicu sporosti kaznenog pravosuđa bez obzira na sredstva koja se u njega ulažu, zatim na potrebu proširenja područja odlučivanja prema oportunisti, odbacivanja kaznene prijave i prepuštanje slučaja alternativnom postupku uz ili bez posebnih uvjeta, širenje primjene kaznenog naloga, istragu tijekom glavnog stadija, sporazumijevanje stranaka, sastav suda. Također valja spomenuti Preporuku R(94)12 o ulozi sudaca, koja se odnosi općenito na neovisnost, autoritet, uvjete rada, udruživanje, odgovornost, te Preporuku R(95)12 o upravljanju kaznenim pravosuđem. Posebno je značajna točka 3 Preporuke R(00)19 o ulozi državnog odvjetnika u sustavu kaznenog pravosuđa koja obuhvaća najvažnije zadaće državnog odvjetnika u nekim sustavima. Točka 5 te preporuke odnosi se na pitanja koja imaju naglašenu važnost za regrutiranje i osposobljavanje državnih odvjetnika. Spomenuta preporuka posebno se bavi odnosom državnog odvjetnika prema zakonodavnoj, izvršnoj vlasti, prema sucu i prema policiji.

Prethodno izlaganje pokazuje da je skraćeni kazneni postupak propisan u mnogim europskim postupovnim izvorima. Uočljiva je vezanost materijalnog i postupovnog prava. Većinom se radi o kaznenim djelima koja se progone po službenoj dužnosti. No, nikako se ne smije izgubiti iz vida da postoji značajan broj kaznenih djela koja se progone privatnom tužbom. Tipični oblici skraćenog kaznenog postupka su postupak izdavanja kaznenog naloga s određenim vrstama i visinom kazni, zatim izdavanje opomene (sa i bez plaćanja) itd.

8. Značajke skraćenog kaznenog postupka važne za predmetno razmatranje

Za djela za koja je propisan skraćeni kazneni postupak predviđene su tri mogućnosti: a) vođenje kaznenog postupka, b) postupanje kojim se zamjenjuje vođenje kaznenog postupka i c) izricanje posebnih sankcija u presudi kojom se izriče kazneni nalog i sudska opomena. U predmetnom razmatranju izostavljen je osvrt na drugu skupinu koja je u praksi iznimno važna.³³

31 Za *patteggiamento* reformom je 2003. postavljena gornja granica od 7,5 godina kazne zatvora. Zapravo, postoje dva oblika navedene nagodbe (*tradizionale* i *allargato*), pri čemu je kriterij podjele primijenjena kazna.

32 Detaljan prikaz suđenja pred magistratskim sudom daje Carić, *op. cit.*, 147–159.

33 Potrebno je samo spomenuti da ovdje ulaze različite vrste koje se mogu označiti kao *diversion*. Neki postupci mirenja i nagodbe odvijaju se prema pravilima kaznenog postupka, a drugi ne. Iscrpno o tome Marina Carić, *op. cit.*, 310–362.

Za postupak koji se okončava odlukama navedenim pod c) mogu ali ne moraju vrijediti jamstva prava na pravični postupak.³⁴ Osim toga postojanje tih dviju, odluka dovodi u pitanje tvrdnju da krivnju za kazneno djelo mora utvrditi sud. Naime, spomenutim se odlukama utvrđuje skrivljeno počinjenje kaznenog djela. Presuda se donosi prije rasprave. Rasprave uopće nema. S obzirom na to, pravo na pošteno suđenje u punini svojeg sadržaja se uopće ne može ostvariti.

Ako se pažljivo razmotri ta situacija, može se zaključiti: a) da je postupanje u vezi s kaznenim nalogom i sudskom opomenom uređeno propisima kaznenog prava i b) da se tim odlukama utvrđuje skrivljeno počinjenje kaznenog djela. Okrivljeniku se ili sudi, ili se on dragovoljno odriče jamstva prava na pravični postupak prihvaćajući (preuzimajući) krivnju za određeno kazneno djelo te kaznenu i druge mjere koje mu se izriču.

Skraćeni kazneni postupak može se odvijati kao i redoviti kazneni postupak. Ako skraćeni postupak prolazi kroz sve stadije kao i redoviti postupak, osim predmeta o kojemu se raspravlja nema drugih posebnosti ako ih ne propisuje nacionalni sustav. Za takav postupak vrijede sva jamstva kao i za redoviti postupak. O tome slučaju se u predmetnom razmatranju ne govori.

Kazneni postupak može biti skraćen: a) u pravilima koja se odnose na prethodni postupak, b) u pravilima koja uređuju raspravu, c) u pravilima koja se odnose na dokaze, d) u pravilima osoba koje sudjeluju u tom postupku i nekim drugim pitanjima. U nastavku se ističu tipične značajke skraćenog postupka. Ne spominju se sve nego samo najvažnije.

Nadležnost je u skraćenom kaznenom postupku uređena diferencirano. Za najlakša kaznena djela sudi sudac pojedinac. Nacionalni sustavi različito određuju propisanu kaznu za kaznena djela za koja se vodi taj postupak. Imajući u vidu porast broja kaznenih djela očekivati je da će doći do proširenja nadležnosti suca pojedinca.

Skraćeni kazneni postupak provodi se samo za određena kaznena djela. Skupina tih kaznenih djela je uvijek određena prema težini. Težina (društvena opasnost) kaznenih djela određena je visinom propisane kazne. Skraćeni kazneni postupak je namijenjen lakšim, tj. manje teškim kaznenim djelima. U ovisnosti o tome da li u nacionalnom sustavu postoji podjela na kriminalno i nekriminalno nepravo, uređen je i skraćeni kazneni postupak. Ako takve razlike nema, u sustavima u kojima postoji jedinstveni pojam kažnjivog djela državni odvjetnik, ali i neka druga tijela, mogu izdavati kazneni nalog ili opomenu za najlakša kaznena djela.³⁵

U skraćenom kaznenom postupku značajno je postupanje prema oportunisti.³⁶ To vrijedi za sve sustave. Posebnu pozornost privlače dvije skupine kaznenih djela u užem smislu. Prva skupina su laka kaznena djela koja ne predstavljaju interpersonalni sukob između počinitelja (*is qui fecit*) i žrtve (*qui passus est*). U drugoj skupini su kaznena djela koja uključuju interpersonalni sukob.

34 Neki smatraju da sva jamstva ne mogu vrijediti u odnosu na cjelinu kaznenih djela. Usp. npr. Stephen C. Thaman, „Plea-Bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases“, *Electronic Journal of Comparative Law* (December 2007), <http://www.ejcl.org/113/article113-34>. (vol. 11.3, December 2007).

35 To je posebno slučaj s većim brojem prometnih kažnjivih djela i slično. Usp., npr., talijansko, njemačko i švicarsko pravo.

36 Skraćeni kazneni postupak su prije svega predmeti koji tvore tzv. *Massenkriminalität*, prije svega prometni delikti, zatim lakše tjelesne ozljede, imovinski kriminalitet itd. Valja imati u vidu da se ne radi samo o kaznenim djelima u užem smislu nego i o ponašanjima koja su nekriminalno nepravo.

U odnosu na prvu skupinu državni odvjetnik postupa prema oportunistički ako smatra da za to ima zakonsko uporište. Za takvo postupanje u odnosu na drugu skupinu u pravilu mora imati privolu žrtve. To je prvi postupovni moment, prema kojemu se odlikuje skraćeni postupak, a koji se tiče kaznenog progona. Državni odvjetnik za kaznena djela za koja se progoni po službenoj dužnosti sam odlučuje hoće li poduzeti progon ili će progon izostati ako okrivljenik obavi kakvu činidbu. Takva se obveza postavlja pred državnog odvjetnika u odnosu na kaznena djela u užem smislu.

U drugom slučaju državni odvjetnik tako postupa uz privolu žrtve. To može biti zakonska obveza ili način postupanja državnog odvjetnika. Privola žrtve u pravilu ima utjecaja na imovinski zahtjev žrtve. Taj zahtjev žrtva, naime, može istaknuti kao *l'action civile* ili se pridružiti kaznenom postupku kao oštećenik s imovinskopravnim zahtjevom (u nekim sustavima biti i supsidijarni tužitelj). Glede tog prava žrtve kaznenog djela zakonski sustavi predviđaju namirenje od strane počinitelja i izjavu da je time zahtjev oštećenika u cijelosti riješen. Iz tog razloga privola žrtve mora biti formalizirana.

Druga je značajka skraćenog postupka nepostojanje prethodnog postupka. Nepostojanje prethodnog postupka ima pozitivne i negativne posljedice. Najvažnija pozitivna posljedica je što zakonodavac nastoji ostvariti određenu dinamiku i razumno trajanje kaznenog postupka. Kazneni postupak koji nema stadij prethodnog postupka po naravi stvari jeste (ili bi trebao biti) brži i dinamičniji.

Skraćeni kazneni postupak često ide za izbjegavanjem rasprave kao središnjeg i najvažnijeg dijela kaznenog postupka. Rasprava u skraćenom kaznenom postupku može biti drukčije uređena od rasprave u redovitom postupku. U skraćenom kaznenom postupku je pojačan zahtjev kontinuiteta, jer se rasprava nastoji provesti na jednom ročištu, izmijenjen je redoslijed radnja jer okrivljenik daje iskaz drukčije nego u redovitom postupku, rasprava se bilježi drukčije od rasprave u redovitom postupku, tj. u skraćenom kaznenom postupku se snima, zapisnik se vodi drukčije, zahtjevi u odnosu na zapisničara su drukčiji itd.

Među negativnim posljedicama izostanka rasprave u skraćenom kaznenom postupku valja svakako imati u vidu da je nemoguće provesti načela koja uređuju kazneni postupak, jer se načela najpotpunije ostvaruju na raspravi (npr. presumpcija nedužnosti), a neka se samo u toj fazi uopće mogu ostvariti (npr. kontradiktornost). Najozbiljnije negativne posljedice skraćenog postupka koji nema prethodnog postupka pripadaju dokaznom postupku. Primjer za to je opažanje službene osobe, uporaba raznih uređaja čijom se pomoću utvrđuje određena okolnost ako nisu propisani jasni uvjeti za ispravnost tih uređaja, ili vjerodostojna kaznena prijava. U tom slučaju se odluka u skraćenom kaznenom postupku temelji na dokazu koji nije tijekom postupka podvrgnut kontradiktornoj provjeri. To je svakako negativna posljedica skraćenog kaznenog postupka.

Skraćeni kazneni postupak koji ne obuhvaća raspravu ima značajke kaznenopravne nagodbe. Okrivljenik se u pravilu ne žali ili ne prigovara izrečenoj kazni i/ili drugoj mjeri. Međutim, u takvom se kaznenom postupku ne ostvaruju najvažnija postupovna načela. Posebno je isključenje rasprave značajno za dokaze, jer se kao podloga odluci (u pravilu je to kazneni nalog ili sudska opomena) kao „dokazi“ pojavljuju izvori saznanja koji se na raspravi ne mogu pribaviti.³⁷

37 Npr. kaznena prijava.

Četvrta, za okrivljenika posebno značajna, jeste odluka koja se donosi u skraćenom postupku. Skraćeni kazneni postupak glede oblika odluke slijedi opće odredbe kaznenog postupka. Dakle, i u tom obliku postupka odluke se donose u obliku presude i rješenja. Skraćeni kazneni postupak diferencirano uređuje pravne lijekove imajući u vidu tijelo koje je donijelo odluku i da li odluka sadrži određenu kaznu ili drugu mjeru.

9. Skraćeni kazneni postupak *de lege ferenda*

a) Reforma materijalnog kaznenog prava

Preliminarna zadaća odnosi se na materijalno kazneno pravo. Valja prije svega razmotriti postojeće inkriminacije. Danas materijalno kazneno pravo predviđa mnogo vrsta kažnjivih djela, ali i mnogo kaznenih djela. S tom magmatskom masom kažnjivih djela posve je sigurno da se postojeći (visokojamstveni) postupovni sustav ne može nositi. Dakle, u području materijalnog kaznenog prava prije svega valja prethodno filtrirati kaznena djela i druga kažnjiva djela. U skraćenom kaznenom postupku moraju ostati netaknuti učinkovitost i najvažnija jamstva kaznenog postupka.³⁸

Posebno pitanje je da li nacionalni sustav razlikuje kriminalno od nekriminalnog neprava. Za to razlikovanje u suvremenim uvjetima teško je naći opravdanje. Spomenuto razlikovanje nema opravdanog razloga imajući u vidu prije svega da su kazne i druge mjere za prekršaje često teže od onih koje se izriču za kaznena djela. Izgleda da postoji razlika između gledanja zakonodavca i sudske prakse u ocjeni težine pojedinih postupaka. Dokle god postoje te razlike teško je očekivati veći udio sporazumijevanja među strankama.³⁹

Nacionalni sustavi kaznenog postupka morali bi ispitati jesu li pojedina kaznena djela približno sukladna takva da omogućuju kaznenopravnu suradnju. U tom pogledu valja razlikovati tri skupine kaznenih djela. Prva obuhvaća kaznena djela koja su predmet uređenja međunarodnih izvora. Ta kaznena djela moraju biti sukladna međunarodnom izvoru i mogu odstupati samo u okvirima koje priznaje međunarodno pravo. Druga skupina su kaznena djela koja su kao pojave tradicionalno zastupljena kao transnacionalna kaznena djela. Ovdje je zahtjev za identitetom norme delikatniji i zahtjeva ispitivanje od slučaja do slučaja. Treća skupina su kaznena djela koja izražavaju posebnost nacionalnog sustava. Za razliku od prve dvije skupine ovdje identitet norme uglavnom ne postoji.

b) Razlozi postojanja skraćenog kaznenog postupka

Slijedeće pitanje koje se nameće jeste ima li razloga za postojanje skraćene procedure. U traženju odgovora na to pitanje valja imati u vidu da je skraćeni kazneni postupak skup pravila prema kojim se uređuje postupanje u odnosu na najveći broj predmeta i da je stoga iznimno važno kako

38 Usp. članak 6 Konvencije.

39 *Sentencing* koji postoji u SAD je čimbenik koji posve sigurno pridonosi broju sporazuma kojima se rješava spor nastao kaznenim djelom.

će biti uređena njegova pravila. Skraćeni kazneni postupak u grubom sadrži tri skupine pravila: a) pravila o sporazumu stranaka, b) o odlučivanju prema oportunitetu i c) pravila o kaznenom postupku u najužem smislu riječi.

Okrivljenik može izraziti pristanak na izricanje određene kazne ili druge mjere u presudi kojom se izriče sudski nalog ili sudska opomena. Presude u oba slučaja moraju biti podložne sudskom nadzoru. Sud dakako ne može postupiti *ultra petita partium*. Sud i u toj fazi postupka mora nadzirati sporazum stranaka. U tom smislu postoje dva najvažnija ograničenja. Prvo je da odluka koja se donosi sukladno prijedlogu nije protuzakonita, a drugo da ne povređuje pravilo *ne ultra petita partium*. Okrivljenik kao stranka može izraziti svoju suglasnost za izricanje određene sankcije predviđene kaznenim pravom, ali to mora biti pod nadzorom suda. Stranka (posebno okrivljenik) mora imati mogućnost obraćanja sudu. Međutim, odluka suda može biti samo upućivanje na kazneni postupak.

Odlučivanje prema oportunitetu u nekim je slučajevima itekako prikladno za postizanje ciljeva kriminalne politike. Uvjeti za to moraju biti jasno određeni zakonom. Državni odvjetnik mora biti osposobljen procijeniti prikladnost primjene tog načina.

Skraćeni kazneni postupak u najužem smislu riječi znači reduciranje postupanja, brzinu, ali istodobno poštivanje određenih prava. O tome se govori u nastavku izlaganja.

c) Skraćeni kazneni postupak mora biti sukladan međunarodnim standardima

Skraćeni kazneni postupak može postati model postupanja za većinu kaznenih predmeta pod uvjetom da se ispune određeni uvjeti. Je li izlaz u tome da se za određena kaznena djela isključivo jamstva? Na to pitanje valja odgovoriti negativno. Kazneni postupak uvijek mora biti postupak određene kakvoće. To vrijedi bez daljnega za redoviti postupak. To bi moralo vrijediti i za skraćeni postupak. Skraćeni je također kazneni postupak.

Općenito valja proširiti odlučivanje prema oportuniteti. Za te slučajeve sva kaznena djela valja podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu tvore kaznena djela koja ne uključuju interpersonalni sukob. Odlučivanje državnog odvjetnika ovdje nije vezano uz prethodnu privolu žrtve. U svim kaznenim djelima koja su praćena interpersonalnim sukobom neophodno je uvažavanje stajališta žrtve takvih kaznenih djela. Ovdje se mora naći mjesto izvanpostupovnih rješenja i mora se voditi računa da su ta kaznena djela prije svega povreda prava i da kod tih oblika restitucija narušenog prava mora biti na prvom mjestu. To za državnog odvjetnika znači preuzimanje sasvim novih i složenih dužnosti.

d) Nacionalni sustavi skraćenog kaznenog postupka moraju biti komunikabilni

Prethodno je izlaganje pokazalo da se suvremeni kazneni postupak velikom većinom provodi kao skraćeni kazneni postupak. Nacionalni sustavi kaznenog postupka moraju biti komunikabilni. To znači najmanje dvije stvari. Prva nalaže usklađivanje materijalnog kaznenog prava. Taj se zahtjev odnosi prije svega na materijalno kazneno pravo. To pravo mora biti slično. Za kaznena djela kaznene i druge mjere moraju biti slične. Drugi zahtjev se odnosi na područje kaznenog

postupka, točnije, na područje međunarodne suradnje. Nacionalni sustavi moraju biti rubno otvoreni – takvi da omogućuju zajedničko postupanje u otkrivanju i suzbijanju kriminalnih djelatnosti. To je posebno važno za područje masovnog kriminaliteta, a to znači prije svega za područje skraćenog kaznenog postupka. U predmetima skraćenog kaznenog postupka ne bi smjelo biti pojava *forum shoppinga*.

e) Stabilnost prakse i skraćeni kazneni postupak

U skraćenom kaznenom postupku u prvi plan bi moralo doći priznanje djela i krivnje (*guilty plea*) počinitelja – okrivljenika. Temeljno je pravo svake osobe da prizna određenu činjenicu, bez obzira što to može utjecati na utvrđivanje istine. Ta je okolnost važna za svaki kazneni postupak. Pri tome se mora paziti da je to priznanje slobodno i da nije motivirano nekim posebnim razlozima. Osim toga, to ne smije postati mjesto osвете žrtve, već stajalište okrivljenika, koji time izražava da je svjestan kaznenog djela i povrede prava koju je njime uzrokovao. Priznanje okrivljenika mora biti osnova sporazuma. Valja uložiti napore da sporazumijevanje postane mehanizam ostvarenja kriminalne politike. Tu valja posebno detaljno propisati uvjete koji moraju biti ispunjeni kad je druga strana državni odvjetnik i privatni tužitelj. S tim u vezi valja razlikovati o kakvom se kaznenom djelu radi, pa ovisno o tome razlikovati žrtvu i oštećenika. Sporazum strana-ka može okončati kazneni postupak koji je započeo ili zamijeniti taj postupak.

Skraćeni kazneni postupak može prije rasprave završiti sporazumom samo uz jasno izraženu stabilnu praksu. Ta praksa ne mora postati izvor prava kao u nekim akuzatornim postupcima, ali bez velike vjerojatnosti izricanja određene kazne i druge mjere i više manje točnog određenja utjecaja otegotnih i olakotnih okolnosti teško je očekivati veći uspjeh u području sporazumijevanja.

f) Odvijanje skraćenog kaznenog postupka

Teško su prihvatljiva skraćivanja kaznenog postupka koja podrazumijevaju isključenje stadija rasprave. U prilog takvu stajalištu govori prije svega okolnost da se načela postupka najpotpunije ostvaruju baš na raspravi. To posebno vrijedi za dokaze na kojima se može temeljiti presuda. Skraćivanja kaznenog postupka prije svega moraju biti vezana uz prethodni stadij. On može biti kraći, brži i jednostavniji. Međutim, pravo na pravično suđenje u skraćenom kaznenom postupku ne bi smjelo biti dovedeno u pitanje. Na raspravi mora biti i u skraćenom postupku osigurano da okrivljenik uživa jamstva iz članka 6. Bez tih jamstava kazneni postupak nije to i nije sukladan međunarodnim standardima. To vrijedi i za skraćeni kazneni postupak.

Sud mora prethodno potvrditi optužbu i samo potvrđena optužba može biti predmet rasprave. To vrijedi za sve oblike optužbe (optužnicu, optužni prijedlog i privatnu tužbu) te za sve slučajeve počinjenja kaznenog djela, pa tako i za skupinu kaznenih djela za koja je propisan skraćeni kazneni postupak za koja je nadležan sudac pojedinac. U području skraćenog kaznenog postupka nema suca istrage, jer nema ni istrage (prethodno postupka). U odnosu na predmete skraćenog kaznenog postupka postavlja se pitanje izuzeća suca koji je odlučivao o potvrđivanju optužnice. Smatrati je da bi se taj sudac morao izuzeti jer se izjasnio o potvrđivanju optužbe. Niti jedan predmet takvih kaznenih djela ne bi smio doći u fazu rasprave ako nije optužba prethodno potvrđena. Za kaznena djela u predmetima za koja je nadležno vijeće u skraćenom kaznenom

postupku, postupak ispitivanja optužbe mora biti izjednačen s odgovarajućim stadijem u redovitom postupku.

U skraćenom postupku prisutnost stranaka na raspravi nije nužna, ali samo pod određenim, zakonom propisanim uvjetima. Prije svega valja razlikovati radi li se o kaznenom djelu koje se progona po službenoj dužnosti ili po privatnoj tužbi. U prvom slučaju državni odvjetnik mora biti prisutan raspravi. Sudac pred kojim se vodi kazneni postupak nikad ne smije postati sudac tužitelj. Nikad nije prihvatljivo da sudac ima dvije uloge. Sudac mora biti neutralan treći, jednako udaljen od obje postupovne stranke. Razlozi kao što su nedostatak ljudi ne bi smjeli dovesti u pitanje to osnovno pravilo. Ovlašteni tužitelj niti u odnosu na skupinu kaznenih djela koja se progona po privatnoj tužbi ne bi smio izostati s rasprave.

U odnosu na kaznena djela za koja je propisan skraćeni kazneni postupak valja voditi računa o pravima žrtve i oštećenika. Okrivljenik ne mora biti prisutan na raspravi, ali samo ako je s tim pravom upoznat te ga se izričito odrekao i – ako je imao priliku iznijeti svoju obranu sa svim jamstvima obrane. Uvijek mora biti obaviješten o raspravi, osim ako je očito da izbjegava dostavu ili ako se nije pridržavao obveze obavještanja o promjeni adrese. Sud mora paziti da su ostvareni svi uvjeti kumulativno i tek tada može održati raspravu.

Rasprava u skraćenom kaznenom postupku može se provesti u sudskoj zgradi ili pod zakonskim uvjetima drugdje. Za odluku o održavanju rasprave izvan sudske zgrade mogu se predvidjeti posebni uvjeti.

Skraćeni kazneni postupak mora biti učinkovit i brz. To prije svega vrijedi za način vođenja zapisnika rasprave. Zapisnik bi trebalo voditi bez klasičnog diktata, tako da se rasprava ili snima, ili da taj zapisnik vodi osoba koja ima posebnu spremu. Zapisnik rasprave u skraćenom kaznenom postupku mora biti kratak i sadržavati samo određene stavke.

Tok rasprave u skraćenom kaznenom postupku može biti uređen drukčije nego u redovitom postupku. Posebno ispitivanje okrivljenika. Pisana izrada presude mora ovisiti o izrečenoj kazni. Ako je izrečena kazna zatvora (oduzimanja slobode), pisana presuda bi morala ispunjavati sve uvjete koji općenito vrijede za presudu. Ako to nije slučaj, ako se radi o blažoj kazni, presuda može biti kraća, tako da ne sadrži obrazloženje, ali izreku presude mora sadržavati. To je stvar nacionalnog zakonodavstva. U potonjem slučaju mogući su posebni propisi o dostavi.

Zaključak

Skraćeni kazneni postupak u važećem kaznenom pravu ima veliko značenje. Za njegov utjecaj na suzbijanje pojava kaznenih djela ima bitnu važnost reforma materijalnog kaznenog zakonodavstva. Bez toga će postupovno kazneno zakonodavstvo biti u stalnom zaostatku pred ogromnim brojem kaznenih djela. U skraćenom kaznenom postupku valja razvijati zamjenske ustanove kaznenog prava. Isto tako u tom postupku valja propisati mogućnosti priznavanja krivnje za određeno kazneno djelo. To je, uostalom, temeljno pravo svake osobe da prizna određenu činjenicu, bez obzira što to može utjecati na utvrđivanje istine.

Postupak za izdavanje kaznenog naloga: procesno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini i regionalni uporednopravni osvrt

1. Uvodne napomene

Pojednostavljenje procesnog postupanja u raspravljanju o krivičnom djelu i njegovom učiniocu može se vezati uz daleko i davno nastajanje krivičnog postupka i njegov razvoj. Historijski dokumenti, zakonski tekstovi, teorijske rasprave, svjedoče da su i u dalekoj prošlosti postojali elementi skraćenih postupaka i različiti oblici pregovaranja tužioca i optuženog u krivičnom postupku. Racionalizacija krivičnog postupka bilježi intenzivniji razvoj tokom XIX vijeka, što je razumljivo, jer je to vrijeme snažnih reformskih zahvata u krivičnom zakonodavstvu, naročito onom koje se nakon Francuske revolucije razvija u Evropi. Danas postoji veliki broj skraćenih postupaka i pojednostavljenih suđenja u nacionalnim krivičnoprocesnim sistemima, a tim pojednostavljenim oblicima postupanja pridružuju se i različite forme konsenzualnih procesnih ustanova. Bez obzira na to kako su normativno uređeni i kako ih pozitivno pravo naziva, oni otvaraju put racionalizaciji krivičnog postupka i krivičnog pravosuđa, otklanjaju dugotrajnost krivičnih postupaka i ubrzavaju ih, rasterećuju krivično pravosuđe, omogućavaju optuženom, naročito nakon priznanja krivičnog djela, brzo okončanje krivičnog postupka i donošenje sudske odluke.

Pojednostavljenje procesnih oblika i instituta kroz koje se razvija krivični postupak ne razmatra se samo u nacionalnim okvirima. Aktivnosti se preduzimaju i na međunarodnom planu s obzirom na to da se kroz različite dokumente favorizuje ideja o raspravljanju o krivičnom djelu u skraćenom krivičnom postupku. Zadržimo se na Preporuci Vijeća Evrope od 17. septembra 1987. godine (R(87)18) o pojednostavljenju krivičnog pravosuđa, u kojoj se državama članicama preporučuje da, u okviru svojih ustavnih principa i zakonodavne tradicije, u nacionalni sistem

1 Redovna profesorica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

krivičnog pravosuđa ugrade sumarne i pojednostavljene krivične procedure i tako omogućće rastećenje krivičnog pravosuđa i efikasnost u otkrivanju i rasvjetljavanju složenih oblika kriminaliteta. Ovi zahtjevi ponovljeni su i u Preporuci Vijeća Evrope o upravljanju krivičnim pravosuđem od 11. septembra 1995. godine (R(95)12), koja sadrži vrlo korisne upute državama članicama kako da usklade svoje pravosudne sisteme u sućeljavanju sa sve većim brojem, često i sve složenijih, krivičnih djela. Smatrajući da je pravično i djelotvorno krivično pravosuđe uslov za vladavinu prava, u ovoj Preporuci se, između ostalog, predlaže da se nepokretanjem krivičnog postupka za lakša krivična djela, posredovanjem i pojednostavljenjem krivičnog postupka, otvore vrata efikasnijoj primjeni krivičnog prava i adekvatnijem rješavanju teškoća s kojima se susreću nacionalni sistemi krivičnog pravosuđa.² Za racionalizaciju krivičnog postupka i različite alternative krivičnom gonjenju značajna je i Preporuka Vijeća Evrope od 15. septembra 1999. godine (R(99)19), koja naglašava aktivnu ulogu žrtve i učinioca krivičnog djela, te ukljućenost zajednice u kreiranje manje represivnog krivičnog pravosuđa. Konačno, ove opravdane zahtjeve podstiče i Evropski sud za ljudska prava (ESLJP), koji u svojim presudama, naročito onima koje se odnose na dugotrajnost krivičnih postupaka s aspekta prava na pravičan postupak, ističe da je pravično i efikasno pravosuđe *conditio sine qua non* vladavine prava u jednoj državi.

Uzimajući u obzir da su *jednostavnost*, *brzina* i *efikasnost* gesla koja danas utiču na rasprave o djelovanju i rezultatima krivičnog pravosuđa,³ moramo naglasiti da postoje raznovrsni i posebni oblici pojednostavljenog odvijanja krivičnog postupka. Njihove podjele su različite, ali se uglavnom svode na: a) uprošćene procesne forme zasnovane na priznanju osnovanosti optužbe pred sudom (priznanje krivnje, *guilty plea*) i na pregovaranje o krivnji i sporazumu tužioca i optuženog (sporazum o priznanju krivnje, *plea bargaining*); b) donošenje presude bez glavnog pretresa (kazneni nalog) i mandatne postupke; c) ubrzane procesne forme za flagrantna krivična djela; d) skraćene postupke koji ne poznaju stadij istrage; e) postupke koji ne predviđaju sudsku kontrolu optužnice ili f) različite oblike skraćenih i pojednostavljenih rasprava i sudskih sjednica.⁴

2. Kakvo je stanje u pogledu pojednostavljenih i konsenzualnih procesnih formi u Bosni i Hercegovini?

Uvodno. U traženju odgovora na pitanje istaknuto u naslovu potrebno je krenuti od razmatranja u krivičnoprocesnoj teoriji, zatim, (ne)prihvatanja stavova na zakonodavnom planu i, konačno, planiranja određenih kriminalnopolitičkih sadržaja. Kakvi su rezultati tih aktivnosti? Prvo, u krivičnoprocesnoj teoriji se smjelije podstiče zakonodavac na uvođenje različitih oblika alternativnih krivičnih sankcija i alternativnih mjera, kao i na regulisanje konsenzualnih modela, na otklanjanje, izbjegavanje ili zaobilazanje krivičnog postupka, odnosno skretanje ili odvrćanje

2 Bavcon, Lj. (2000). „Novejše težnje in modeli za obravnavanje bagatelne kriminalitete“. U: *Uveljavljanje novih institutov kazenskega materialnega in procesnega prava*. Ur. Ljubo Bavcon. *Uradni list Republike Slovenije*. Ljubljana, 21; Sijerčić-Ćolić, H. (2008). „Evropsko krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku“. *Pravo i pravda*, vol. 7, br. 1, 26 i 27.

3 Bavcon, Lj. (2000), *op. cit.*, 22.

4 Opširnije: Bavcon, Lj. (2000), *op. cit.*, 7–25; Brkić, S. (2004). *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*. Pravni fakultet. Novi Sad; Brants-Langeraar, C. H. (2007). „Consensual Criminal Procedures: Plea and Confession Bargaining and Abbreviated Procedures to Simplify Criminal Procedure“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.1 (May), <http://www.ejcl.org>; Herrmann, J. (1997). „Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva“. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 4, br. 1, 255-278; Stojanović, Z. (2009). „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije“. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja / Zoran Stojanović... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije*. Beograd, 15–38; Thaman, S. C. (2007). „Plea-bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.3 (December), <http://www.ejcl.org>.

od krivičnog postupka. Tako se o pojednostavljenim procesnim formama i mogućnostima za alternativno rješavanje krivičnih sporova raspravlja na konferencijama, seminarima, edukacijama učesnika u krivičnom pravosuđu, a preduzimaju se, doduše u skromnijim okvirima, i relevantna istraživanja.⁵ Drugo, zakonodavac se još uvijek rezervisano drži prema nekim od ovih temama, naročito prema onim prijedlozima koji su usmjereni na otklanjanje krivičnog postupka u smislu šire primjene načela oportuniteta krivičnog gonjenja.⁶ Do sada su u procesno pravo uvedeni samo oni sadržaji koji omogućavaju da se u odnosu na lakša krivična djela odvija skraćeni krivični postupak, čime se izbjegava vođenje redovnog krivičnog postupka i racionalizuje krivični postupak u realnosti društvenih odnosa. Treće, u preporukama za oblikovanje kriminalne politike ne raspravlja se često o pojednostavljenim procesnim formama i otklanjanju krivičnog postupka u smislu šire primjene načela oportuniteta krivičnog gonjenja. Pažnja je, još uvijek, usmjerena na suzbijanje i borbu protiv složenih oblika savremenog kriminaliteta, naročito su „sve oči uprte“ u kreiranje akcionih planova za borbu protiv terorizma, korupcije, organizovanog kriminaliteta, trgovine ljudima i drugih krivičnih djela koja zaokupljaju pažnju javnosti. Ako bi ipak, u okviru racionalizacije krivičnog pravosuđa i krivičnog postupka, imali potrebu izdvojiti određene aktivnosti, onda je vrijeme da spomenemo akcioni plan za provođenje *Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini*, u okviru kojeg se razmatraju potrebe i mogućnosti uvođenja novih mjera krivičnog gonjenja u cilju smanjenja broja predmeta na bosanskohercegovačkim sudovima.⁷

U razvoju krivičnog zakonodavstva i krivičnog pravosuđa u posljednjih desetak godina u Bosni i Hercegovini⁸ otvorena su vrata sljedećim oblicima skraćenih postupaka i stranačkog pregovaranja: *izjašnjavanje o krivnji, pregovaranje o krivnji, pravo svjedoka da ne odgovara na pojedina pitanja (imunitet svjedoka) i postupak za izdavanje kaznenog naloga*. Ove različite mogućnosti za efikasnije i jednostavnije odvijanje krivičnog postupka nisu rezervisane samo za lakša krivična djela. Naprotiv, samo posljednji navedeni oblik skraćenog postupka je ograničen na takva krivična djela, jer se odvija u slučaju kada postoji dovoljno dokaza koji pružaju osnov za tvrdnju da je osumnjičeni učinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina. Uostalom, prve tri mogućnosti i jesu nastale zato da bi reakcija u okviru krivičnog pravosuđa za teža i složenija krivična djela, također, bila pojednostavljena. U nastavku slijedi površno predstavljanje izjašnjavanja o krivnji, pregovaranja o krivnji i imuniteta svjedoka, dok se opširniji prikaz nudi za skraćeni ili sumarni krivični postupak koji se vodi za lakša krivič-

- 5 Opširno o tome Sijerčić-Čolić, H. (2011). „Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LIV, 2011, 301–329; Simović, M. N. (2009). „Načelo oportuniteta u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske“. U: *Oportunitet krivičnog gonjenja* (Vojislav Đurđić i dr). Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. Beograd, 145–170; Vranj, V. (2009). *Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini*. Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. Sarajevo. Uzimajući u obzir istraživačke napore, na ovom mjestu spomenućemo projekat EU koji se pod nazivom *Restorative Justice in Penal Matters in Europe* i pod vodstvom prof. dr. Friedera Dünkela i istraživačkog tima s Univerziteta u Greifswaldu (Njemačka) odvija u periodu od 2011. do 2013. godine. Projekat obuhvata 37 zemalja (među njima je i Bosna i Hercegovina; od zemalja u regionu tu su još i Hrvatska, Makedonija, Slovenija i Srbija) i njegova osnovna svrha jeste analiziranje modela koji su alternativna tradicionalnom krivičnom postupku i krivičnom pravosuđu.
- 6 Upućujemo na Sijerčić-Čolić, H. (2011), *op. cit.*
- 7 Up. godišnji *Izještaj o provođenju Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu*. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.
- 8 Misli se na: Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik BiH*, br. 3/2003, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007, 15/2008 i 58/2008, 12/2009, 16/2009, 93/2009), u daljem tekstu: ZKP BiH; Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 10/2003, 48/2004, 6/2005, 12/2007, 14/2007, 21/2007, 2/2008, 17/2009; prečišćeni tekst 44/2010), u daljem tekstu: ZKP BDBiH; Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (*Službene novine Federacije BiH*, br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013), u daljem tekstu: ZKP FBiH i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (*Službeni glasnik RS*, br. 50/2003, 111/2004, 115/2004, 29/2007, 68/2007, 119/2008, 55/2009, 80/2009, 88/2009, 92/2009, 100/2009; prečišćeni tekst 53/2012), u daljem tekstu: ZKP RS.

na djela i u okviru kojeg je moguće optuženom izreći zakonom propisanu krivičnu sankciju ili mjeru bez provođenja glavnog pretresa (postupak za izdavanje kaznenog naloga).

Izjašnjavanje o krivnji. Pred sudijom za prethodno saslušanje, a nakon potvrđivanja optužnice, optuženi može prihvatiti optužbu i na taj način isključiti mogućnost vođenja glavnog pretresa. Institutom izjašnjavanja o krivnji, čija se priroda ogleda u davanju formalnog odgovora pred sudom na optužbe u optužnom aktu, nastoji se prije početka glavnog pretresa utvrditi da li optuženi optužbu prihvata ili je osporava. Prihvatajući ono što mu se potvrđenom optužnicom stavlja na teret, optuženi izlazi pred (drugog) sudiju, odnosno vijeće, radi provjeravanja izjave o priznanju krivnje. Procesnim zakonima utvrđene su teme koje se „testiraju“ na spomenutom ročištu (npr., da li se do izjave o priznanju krivnje došlo dobrovoljno, svjesno i s razumijevanjem; da li je optuženi, prije davanja izjave o krivnji, bio upozoren da se izjavom o priznanju krivnje odriče prava na suđenje, jer ne dolazi do zakazivanja glavnog pretresa već samo pretresa za izricanje krivične sankcije; da li postoji dovoljno dokaza o krivnji optuženog). Ukoliko su rezultati tog testa pozitivni, sud će prihvatiti izjavu o priznanju krivnje i nastaviti s pretresom za izricanje krivične sankcije. Pretres za izricanje krivične sankcije se, dakle, mora održati odmah nakon što sud prihvati izjavu o priznanju krivnje. Na pretresu na kojem treba izreći krivičnu sankciju izvode se dokazi koji su važni za izricanje vrste i mjere krivične sankcije.⁹

Pregovaranje o krivnji. Osumnjičeni, odnosno optuženi, može u toku cijelog krivičnog postupka pregovarati s tužiocem o priznanju krivnje za djelo koje se osumnjičenom, odnosno optuženom, stavlja na teret, odnosno o vrsti i visini krivične sankcije za to djelo. Sporazum o priznanju krivnje mora se sačiniti u pismenom obliku i mora se podnijeti sudu na razmatranje i odluku. Aktivnosti suda na razmatranju spomenutog sporazuma obuhvataju, pored pitanja na koja se traže odgovori prilikom provjeravanja izjave o krivnji (u postupku izjašnjavanja o krivnji, v. gore), još i utvrđivanje stava optuženog o tome da ne može uložiti žalbu na krivičnu sankciju koja će mu biti izrečena, zatim, usklađenost dogovorene sankcije (po vrsti i mjeri) s krivičnim zakonom, te da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu. Ako sud prihvati sporazum o priznanju krivnje, izjava optuženog se unosi u zapisnik, a sud nastavlja s pretresom za izricanje krivične sankcije koja je predviđena prihvaćenim sporazumom.¹⁰

Pravo svjedoka da ne odgovara na pojedina pitanja (imunitet svjedoka). O odustajanju od načela legaliteta krivičnog gonjenja i primjeni načela oportuniteta može se govoriti u slučaju kad tužilac daje imunitet svjedoku, a svjedok pristaje na saradnju s tužiocem. Naše procesno pravo poznaje mogućnost davanja imuniteta svjedoku onda kada svjedok pristaje da odgovara na pitanja na koja ima pravo da uskrati odgovore, jer će ga istiniti odgovori izložiti krivičnom gonjenju. S obzirom na to da se radi o svjedoku koji koristi pravo da ne odgovara na pojedina pitanja ako bi ga istinit odgovor izložio krivičnom gonjenju, odnosno da će takav svjedok odgovoriti na ta pitanja ako mu tužilac da imunitet, može se zaključiti da je riječ o svjedoku koji pristaje na saradnju s tužiocem. Opravdanost davanja imuniteta procjenjuje glavni tužilac koji svojom odlukom daje imunitet svjedoku. Spomenutom odlukom glavnog tužioca mora biti naglašeno da se svjedok koji je dobio imunitet i koji je svjedočio neće krivično goniti osim za davanje lažnog iskaza. Iz toga se može zaključiti da kroz ovaj procesni institut nastaju obaveze i za glavnog tužioca

9 Čl. 229 i 230 ZKP BiH, čl. 229. i 230. ZKP BD BiH, čl. 244 i 245 ZKP FBIH, čl. 244 i 245 ZKP RS.

10 Čl. 231 ZKP BiH, čl. 231 ZKP BD BiH, čl. 246 ZKP FBIH, čl. 246 ZKP RS.

i za svjedoka: za glavnog tužioca u vidu odustanka od krivičnog gonjenja, za svjedoka u obliku davanja istinitog iskaza tokom svjedočenja.¹¹

Stanje prije procesnih zakona iz 2003. godine. Nakon ovog šematskog prikaza a prije izlaganja o postupku za izdavanje kaznenog naloga korisno je podsjetiti na institute koji su prije dva desetak godina, kroz proces „nasljeđivanja“ Zakona o krivičnom postupku SFRJ (*Službeni list SFRJ*, br. 4/77 i 26/86) bili prihvaćeni u Bosni i Hercegovini i koji nisu zadržani u novim zakonima o krivičnom postupku iz 2003. godine. Misli se na sljedeće oblike pojednostavljenih procesnih formi. Skraćeni postupak pred opštinskim sudom koji se vodio pred sudom koji je sudio u prvom stepenu za krivična djela za koja je kao glavna kazna bila propisana novčana kazna ili zatvor do tri godine i koji se razlikovao od redovnog krivičnog postupka po optužnim aktima na osnovu kojih se pokretao ovaj sumarni krivični postupak (optužni prijedlog i privatna tužba) i po zakonskim rješenjima o izostajanju stadija istrage. Zatim, proširenje optužbe u slučajevima kada je optuženi u toku glavnog pretresa u zasjedanju učinio krivično djelo i ako se u toku glavnog pretresa otkrilo neko ranije učinjeno krivično djelo optuženog (ovaj posljednji razlog „izgubio se“ donošenjem Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, koji je stupio na snagu 28. novembra 1998. [*Službene novine Federacije BiH*, br. 43/98 i 23/99], ali je ostao u Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske [*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 43/98 i 23/99] sve do 2003). I, treće, podnošenje optužnice bez sprovođenja istrage ili neposredne optužnice, ako prikupljeni podaci i dokazi koji se odnose na krivično djelo i učinioca pružaju dovoljno osnova za podizanje optužnice.

3. Postupak za izdavanje kaznenog naloga u krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini

Uopšte o kaznenom nalogu i zakonski uslovi za njegovo izdavanje. Postupak za izdavanje kaznenog naloga u osnovi je sumarni postupak i namijenjen je brzom provođenju i završetku krivičnog postupka za lakša krivična djela. U ovom postupku ne zakazuje se glavni pretres. Očito je da se gašenjem ovog stadija krivičnog postupka pojednostavljuje i racionalizuje donošenje sudske odluke o krivičnom djelu i njegovom učiniocu za određena krivična djela. Istovremeno, u toku postupka za izdavanje kaznenog naloga treba obezbijediti ostvarivanje procesnih prava, naročito prava na odbranu. Istraživanje Misije OSCE u Bosni i Hercegovini završeno krajem 2004. godine skrenulo je pažnju stručne javnosti na slabosti u praktičnoj primjeni novouvedenih procesnih rješenja o ovom sumarnom postupku, naročito na reduciranje prava na odbranu uz pomoć branioca u postupcima za izdavanje kaznenog naloga. Također je zapaženo da se, zbog pasivnije uloge tužioca, otežano odvijaju ovi skraćeni postupci, te da se teže osiguravaju prava optuženih osoba. Konačno, istaknuto je da su zbog neprisustvovanja tužioca krivičnoprocesnim radnjama tokom postupka, odnosno zbog toga što su tužioci bili pasivni tokom postupka, sudovi preuzimali njihovu ulogu (npr., sudija je čitao optužnicu, ili je iznosio dokaze protiv optuženog). Zbog uočenih nedostataka i preporuka OSCE, preduzete su određene aktivnosti, i to na dva nivoa. S jedne strane, podstaknuta je edukacija sudija i tužilaca. Edukacija sudija na temu standarda i postupaka koji se primjenjuju pri postavljanju branioca osobama slabog imovnog stanja ili ako je to u interesu pravde, kao i pravila o davanju obavještenja optuženom u toku preduzimanja procesnih radnji na izricanju kaznenog naloga. Edukacija tužilaca s ciljem isticanja njihovih prava i

11 Čl. 84 ZKP BiH, čl. 84 ZKP BD BiH, čl. 98 ZKP FBiH, čl. 149 ZKP RS.

dužnosti u postupku izdavanja kaznenog naloga, kao što su iznošenje optužnice i dokaza koji je potkrepljuju, postavljanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, obrazlaganje predložene krivične sankcije. Na drugoj strani, novelirana su dotadašnja procesna rješenja o postupku za izdavanje kaznenog naloga kako bi se otklonile protivrječnosti u zakonskom tekstu, naročito u pogledu ostvarivanja prava na odbranu (u širem smislu riječi) i uloge krivičnoprocesnih subjekata (posebno tužioca i sudije pojedinca).¹²

Bez obzira na uočene slabosti, postupak za izdavanje kaznenog naloga, od kada je uveden u naše procesno zakonodavstvo, daje dobre rezultate u smislu da se koristi često i da se pokazuje kao efikasan model za rješavanje krivičnih predmeta za koja zakon dozvoljava raspravljanje o krivičnom djelu kroz ovu formu postupanja. Prema provedenim istraživanjima, u više od jedne polovine predmeta se raspravljanje o krivičnom pravnom zahtjevu završava kroz postupak za izdavanje kaznenog naloga, a rokovi u kojima su ti krivični postupci okončani bili su u vremenu kraćem od 60 dana od dana potvrđivanja optužnice.¹³

Postupak za izdavanje kaznenog naloga vodi se pred Sudom BiH, Osnovnim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, te pred opštinskim (u Federaciji Bosne i Hercegovine), odnosno osnovnim (u Republici Srpskoj) sudovima. Uzimajući u obzir pravila o funkcionalnoj nadležnosti, ovaj postupak se vodi za krivična djela iz nadležnosti sudije pojedinca. Procesni zakoni su ga regulisali posebnim odredbama, s tim što je predviđena shodna primjena odredbi kojima se uređuje redovni krivični postupak.¹⁴ Te posebne zakonske norme imaju za cilj izbjegavanje glavnog pretresa, određivanje rokova u kraćem trajanju u odnosu na redovni krivični postupak, neprijemljivanje svih odredbi koje se odnose na pismenu izradu obrazloženja presude kojom se izdaje kazneni nalog. Na ovaj način postiže se pojednostavljenje i racionalizacija krivičnog postupka s namjerom da se postupak ubrza i učini efikasnijim. Polazni kriteriji za iniciranje postupka za izdavanje kaznenog naloga su priroda osnovnog predmeta krivičnog postupka i vrsta i visina zapriječene krivične sankcije, te da li tužilac raspolaže s dovoljno dokaza kojima može, u optužnici, potkrijepiti svoj zahtjev za izdavanje kaznenog naloga.¹⁵

Zakonski uslovi za provođenje postupka za izdavanje kaznenog naloga bez sprovođenja glavnog pretresa su sljedeći: 1) da je u pitanju krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna kao glavna kazna; 2) da tužilac raspolaže s dovoljno dokaza koji pružaju osnov za tvrdnju da je osumnjičeni učinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret; 3) da je tužilac u optužnici zatražio od sudije pojedinca da izda kazneni nalog; 4) da je tužilac zatražio izricanje jedne ili više od taksativno navedenih krivičnih sankcija ili mjera. Taksativno propisa-

12 Zakon o izmjenama i dopunama ZKP BiH (*Službeni glasnik BiH*, br. 58/2008), Zakon o izmjenama i dopunama ZKP BD BiH (*Službeni glasnik BDBiH*, br. 17/2009), Zakon o izmjenama i dopunama ZKP FBiH (*Službene novine Federacije BiH*, br. 9/2009), Zakon o izmjenama i dopunama ZKP RS (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 119/2008). Up. i Simović, M. (2007). „Osvrt na nova rješenja predložena u Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine koja se odnose na glavni postupak, postupak pravnih lijekova i posebne postupke”. *Pravo i pravda*, vol. 6, br. 1, 63–64.

13 Upućujemo na istraživanje Misije OSCE u Bosni i Hercegovini koje je objavljeno pod naslovom: *Izveštaj o primjeni zakona o krivičnom postupku na sudovima u Bosni i Hercegovini* (2004). OSCE, Sarajevo, 24–30. V. i godišnje izvještaje Visokog sudskog i tužilačkog vijeća u dijelu koji se odnosi na primjenu kaznenog naloga.

14 Čl. 334–339 ZKP BiH, čl. 334–339 ZKP BD BiH, čl. 350–355 ZKP FBiH, čl. 358–363 ZKP RS.

15 Sijerčić-Čolić, H. (2003). „Konzenzualni modeli u novom procesnom zakonodavstvu BiH”. *Pravo i pravda*, vol. 2, br. 1–2, 84–89; Sijerčić-Čolić, H., Hadžimeragić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005). *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije. Sarajevo, 831–832; Simović, M. N. (2009). „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (zakonska rješenja i iskustva u dosadašnjoj primjeni)”. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja / Zoran Stojanović. ... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije*. Beograd, 223–226.

ne krivične sankcije i mjere su: novčana kazna (izricanje novčane kazne može se zatražiti u visini koja ne može biti veća od 50.000 KM), uslovna osuda, zabrana vršenja određenih poziva, djelatnosti ili dužnosti ili oduzimanje predmeta, kao i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.¹⁶ Može se zaključiti da tužilac ne može predložiti izricanje kazne lišenja slobode, bez obzira na činjenicu da je za konkretno krivično djelo predviđena kazna zatvora kao krivična sankcija.¹⁷

Prihvatanje zahtjeva tužioca za izdavanje kaznenog naloga. Kao što smo već naglasili, o optužnici koja sadrži zahtjev za izdavanje kaznenog naloga odlučuje sudija pojedinac, koji takav zahtjev može prihvatiti ili ne prihvatiti.

Prihvatajući zahtjev za izdavanje kaznenog naloga,¹⁸ sudija pojedinac će prvo potvrditi optužnicu, a zatim zakazati saslušanje optuženog bez odlaganja, a najkasnije u roku od osam dana od dana potvrđivanja optužnice. Ovom saslušanju, pored optuženog, prisustvuju još i tužilac¹⁹ i branilac ako optuženi u konkretnom krivičnom predmetu ima branioca. U slučaju njihovog nedolaska na spomenuto ročište, postupa se kao da se radi o glavnom pretresu, dakle, pod zakonskim uslovima, naređuju se određene prinudne i druge mjere, a samo ročište za saslušanje sudija pojedinac odlaže. Na osnovu izloženog može se zaključiti da je (noveliranim) procesnim normama utvrđeno vrijeme (najkasnije u roku od osam dana od dana potvrđivanja optužnice) u kojem će optuženi, nakon potvrđivanja optužnice i njenog dostavljanja, biti pozvan pred sudiju kako bi se izjasnio o vrlo važnim aspektima, kako optuživanja, tako i prijedloga tužioca za okončanje krivičnog postupka. Dakle, uzimajući u obzir specifičnosti ovog skraćenog krivičnog postupka, značaj prava na odbranu i u postupku za izdavanje kaznenog naloga, te stav da osumnjičeni, odnosno optuženi ima pravo da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja, zakonodavac potencira kraći rok od onog koji je propisan za redovni krivični postupak u kojem se raspravlja o krivičnim djelima za koja je zapriječena kazna zatvora preko pet godina i koji iznosi 15 dana od dana dostavljanja optužnice.

Prilikom saslušanja optuženog sudija pojedinac će utvrditi da li je poštovano pravo optuženog na branioca, te da li je optuženi razumio optužnicu i zahtjev tužioca za izricanje odgovarajuće krivične sankcije ili mjere. Zatim će pozvati tužioca da upozna optuženog sa sadržajem dokaza i pozvati optuženog na davanje izjave o predočenim dokazima. Konačno, sudija pojedinac poziva optuženog da se izjasni o krivnji i predloženoj krivičnoj sankciji ili mjeri.

Ročište za saslušanje na kojem će se optuženi izjasniti o krivnji i zahtjevu tužioca za izdavanje kaznenog naloga usmjerava dalji tok konkretnog krivičnog postupka. Naime, ako optuženi izjavi da je kriv i da prihvata krivičnu sankciju ili mjeru koju je predložio tužilac, sudija će prvo utvrditi krivnju, a onda presudom izdati kazneni nalog u skladu s optužnicom. Presudom se, dakle, optuženi oglašava krivim i izdaje se kazneni nalog koji odgovara zahtjevu tužioca istaknutom u optužnici. Presuda kojom se izdaje kazneni nalog treba da sadrži podatke koji su zakonom propisani za presudu kojom se optuženi oglašava krivim. U obrazloženju ove presude ukratko se navode razlozi koji opravdavaju izdavanje kaznenog naloga.²⁰ Također, u presudi kojom se izdaje ka-

16 Čl. 334 ZKP BiH, čl. 334 ZKP BD BiH, čl. 350 ZKP FBiH, čl. 358 ZKP RS.

17 Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005), *op. cit.*, 831.

18 Čl. 337 st. 2 ZKP BiH, čl. 337 st. 2 ZKP BD BiH, čl. 353 st. 2 ZKP FBiH, čl. 361 st. 2 ZKP RS.

19 Umjesto tužioca saslušanju može prisustvovati stručni saradnik tužilaštva kojeg ovlasti glavni tužilac, v. čl. 360 st. 2 ZKP RS.

20 Čl. 338 st. 1 i 2 ZKP BiH, čl. 338 st. 1 i 2 ZKP BD BiH, čl. 354 st. 1 i 2 ZKP FBiH, čl. 362 st. 1 i 2 ZKP RS.

zneni nalog mora biti i pouka o pravnom lijeku, jer je protiv te presude dozvoljena žalba u roku od osam dana od dana dostavljanja presude. Žalba se može izjaviti kako zbog povrede zakona (materijalnog ili procesnog), tako i zbog odluke o troškovima krivičnog postupka ili imovinsko-pravnom zahtjevu.²¹ Ukoliko je kaznenim nalogom obuhvaćena novčana kazna, njeno plaćanje prije isteka roka za podnošenje žalbe ne uzima se kao odricanje od prava na žalbu. Presuda kojom se izdaje kazneni nalog dostavlja se optuženom, njegovom braniocu, tužiocu i oštećenom.

Procesni zakoni uređuju pravo optuženog da se na ročištu za saslušanje izjasni da nije kriv ili izjavi prigovore na optužnicu. Bez obzira na to o kojoj je procesnoj situaciji riječ (izjašnjenje o neprihvatanju krivnje ili izjavljivanje prigovora), sudija pojedinac će proslijediti optužnicu radi zakazivanja glavnog pretresa. Glavni pretres će biti zakazan u roku od 30 dana. S obzirom na to da je optužnica već ranije potvrđena (kad se sudija složio sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga), dalji postupak zavisi od toga da li su uloženi prigovori ili ne. Shodna primjena procesnih pravila iz redovnog krivičnog postupka omogućava ulaganje prigovora iz sljedećih razloga: 1) osporavanje sudske nadležnosti, 2) isticanje razloga koji isključuju krivično gonjenje, 3) ukazivanje na formalne nedostatke u optužnici, 4) osporavanje zakonitosti dokaza, 5) zahtijevanje spajanja ili razdvajanja krivičnog postupka i 6) osporavanje odluke o odbijanju zahtjeva za postavljanje branioca zbog slabog imovnog stanja.²² Ako su izjavljeni prigovori na optužnicu, o njima će se morati odlučiti prije glavnog pretresa.

Neprihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga. Sudija pojedinac će odbaciti zahtjev za izdavanje kaznenog naloga ako ustanovi: 1-da postoji osnov za spajanje postupka, 2-da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, te 3-ako je tužilac zatražio izricanje krivične sankcije ili mjere koja po zakonu nije dopuštena. Odbacivanje kaznenog naloga iz navedenih razloga ne povlači za sobom odbacivanje optužnog akta, jer su nedostaci u zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga, a ne u optužnom aktu. Dakle, kad se odbaci zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, onda se s optužnicom postupa kao da je podnesena na potvrđivanje. Tužilac ima pravo žalbe na rješenje kojim se ne prihvata zahtjev za izdavanje kaznenog naloga. O žalbi tužioca protiv odluke sudije pojedinca odlučuje vijeće od trojice sudija u roku od 48 sati. Uz navedene formalne nedostatke zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga zakonska rješenja poznaju i materijalne nedostatke u samom optužnom aktu, što ima za posljedicu neslaganje i sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga. Naime, ako sudija pojedinac smatra da podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga ili da se prema tim podacima može očekivati izricanje neke druge krivične sankcije ili mjere, a ne one koju je zatražio tužilac, postupit će s optužnicom kao da je podnijeta na potvrđivanje.²³

4. Postupak za izdavanje kaznenog naloga i druge pojednostavljene forme postupanja – regionalni uporednopravni osvrt

Upoređujući procesna prava koja su se razvila na temeljima naslijeđenog procesnog zakonodavstva nekadašnje SFRJ uočava se da krivični postupak u dinamičkom smislu prolazi odgovarajuće stadije, odnosno da, u zavisnosti od težine krivičnog djela, neki procesni stadiji „nestaju“, čime

21 Čl. 338 st. 3 ZKP BiH, čl. 338 st. 3 ZKP BD BiH, čl. 354 st. 3 ZKP FBiH, čl. 362 st. 3 ZKP RS.

22 Čl. 233 ZKP BiH, čl. 233 ZKP BD BiH, čl. 248 st. 3 ZKP FBiH, čl. 248 st. 3 ZKP RS.

23 Čl. 335 ZKP BiH, čl. 335 ZKP BD BiH, čl. 351 ZKP FBiH, čl. 359 ZKP RS. V. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005), *op. cit.*, 832–833.

se realizuju zahtjevi za pojednostavljenim i konsenzualnim procesnim formama. Regionalna procesna zakonodavstva poznaju, dakle, pojednostavljene i konsenzualne forme postupanja. U tom smislu može se govoriti o klasičnom skraćenom krivičnom postupku, postupku za izdavanje kaznenog naloga ili kažnjavanje bez održavanja glavnog pretresa, postupku za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije, davanju izjave o krivnji na predraspravnom ročištu ili na glavnom pretresu, sporazumu o priznanju krivičnog djela i prihvatanju krivične sankcije. Ovaj veći broj pojednostavljenih i konsenzualnih formi postupanja u krivičnim predmetima odražava specifičnosti nacionalnih procesnih sistema, a njihovo uporednopravno izučavanje otkriva kako sličnosti, tako i razlike.

U nastavku slijedi regionalni uporednopravni osvrt na one pojednostavljene forme u kojima se ne odvija glavni pretres, nego se odgovarajuća krivična sankcija ili mjera izriče izvan ovog procesnog stadija. Imajući u vidu prethodno predstavljene postupak za izdavanje kaznenog naloga u Bosni i Hercegovini, ovaj osvrt može ukazati na sličnosti i razlike u nacionalnim procesnim zakonodavstvima.

Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore (*Službeni list Crne Gore*, br. 57/2009 i 49/2010) stupio je na snagu 26. augusta 2009. godine. Njegova postepena primjena započela je 26. augusta 2010. godine u postupcima za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, dok je puna primjena počela 1. septembra 2011. godine.²⁴ U pogledu pojednostavljenih procesnih formi i skraćenih postupaka za lakša krivična djela ovaj zakonik sadrži posebne odredbe o *skraćenom postupku* (čl. 446–460) i *postupku za kažnjavanje bez glavnoga pretresa* (čl. 461–464). U dosadašnjem razvoju na normativnom planu, skraćeni postupak proširen je na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina, a postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine.

Postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa provodi se na inicijativu državnog tužioca, a uz pristanak okrivljenog. Rješenje o kažnjavanju bez održavanja glavnog pretresa donosi sudija. Prijedlog za donošenje ove odluke državni tužilac daje u optužnom prijedlogu, kad ocijeni da održavanje glavnog pretresa nije potrebno. Ako je podnesen imovinskopravni zahtjev, oštećeni se upućuje na parnicu. Sankcije i mjere koje se mogu izreći su: novčana kazna (može biti izrečena u iznosu do 3.000 €), rad u javnom interesu, uslovna osuda ili sudska opomena i uz nju oduzimanje imovinske koristi, oduzimanje predmeta i zabrana upravljanja motornim vozilom (u trajanju do dvije godine).

Prije nego što utvrdi da li postoje pretpostavke za donošenje rješenja o kažnjavanju sudija će ispitati optužni prijedlog i ako utvrdi da pretpostavke za donošenje rješenja o kažnjavanju nisu ispunjene, dostavit će optužbu okrivljenom i odmah zakazati glavni pretres. Ako se sudija saglasi s prijedlogom državnog tužioca, pribavit će podatke o ranijim osudama, a po potrebi i o ličnosti okrivljenog, a nakon saslušanja okrivljenog i uz njegov pristanak donijet će rješenje o kažnjavanju. Rješenje o kažnjavanju se dostavlja državnom tužiocu i okrivljenom. Na rješenje o kažnjavanju dozvoljena je žalba u roku od osam dana.²⁵

24 Informacija o primjeni Zakonika o krivičnom postupku (2012). Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, Podgorica, 2.

25 Radulović, D. (2009). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*. Pravni fakultet. Podgorica, 599–603.

Zakon o kaznenom postupku Hrvatske (*Narodne novine*, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12 i 143/12) u Glavi XXV donosi odredbe o *skraćenom postupku* (čl. 520–548), a u Glavi XXVI još i odredbe o izricanju kaznenog naloga (čl. 540–545). Odredbe o skraćenom postupku primjenjuju se, u pravilu, za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina.²⁶ (Prema dotadašnjem Zakonu o kaznenom postupku skraćeni postupak se primjenjivao na krivična djela za koja je bila propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina). Skraćeni postupak bio je predmetom raspravljanja i u postupku ocjene saglasnosti Zakona o kaznenom postupku s Ustavom Republike Hrvatske (*Narodne novine*, br. 152/08, 76/09, 80/11). Tokom te rasprave uočeno je da su određene odredbe (misli se na čl. 530 st. 3, čl. 531 st. 2 i čl. 532 st. 2), neustavne, jer dovode u pitanje osnovne premise prava na pravičan postupak, naročito u aspektima ostvarivanja prava na odbranu uz pomoć branioca, prava na prisustvovanje glavnom pretresu i prava na suđenje pred nepristrasnim sudom. Kako se naglašava u Odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske od 6. augusta 2012. godine, (*Narodne novine*, br. 91/12), nepridržavanje tih procesnih pravila dovodi u pitanje poštovanje drugih načela u skraćenom postupku, kao što su jednakost pred zakonom, pravna sigurnost i vladavina prava.

Ako se vratimo aktuelnim zakonskim rješenjima (*Narodne novine*, br. 121/11 i 143/12), možemo, ukratko, istaći da je *postupak za izdavanje kaznenog naloga* koncepcijski uređen kao brža i jednostavnija procedura u odnosu na redovni krivični postupak, da se u okviru tog postupka ne vodi glavni pretres, te da su pojednostavljena pravila redovnog krivičnog postupka u drugim procesnim stadijima.²⁷ Zakonska rješenja upućuju na to da se ovaj pojednostavljeni krivični postupak vodi za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Državni odvjetnik će za ta krivična djela, pod uslovom da je za njih saznao na temelju vjerodostojnog sadržaja krivične prijave, u optužnici zatražiti da sud izda kazneni nalog u kojem će okrivljenom izreći određenu kaznu ili mjeru bez sprovođenja glavnog pretresa. Državni odvjetnik može zatražiti izricanje jedne ili više od sljedećih kazni ili mjera: 1) novčanu kaznu u visini od deset do sto prosječnih dnevnih prihoda u Republici Hrvatskoj, odnosno trideset do sto dnevnih iznosa u Republici Hrvatskoj; 2) uslovnu osudu s izricanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne, ili sudske opomene; 3) oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog informisanja; 4) zabranu upravljanja motornim vozilom do dvije godine, odnosno oduzimanje predmeta.

Kazneni nalog se izdaje presudom, nakon što se sudija pojedinac složio sa zahtjevom državnog odvjetnika. Kazneni nalog se dostavlja okrivljenom, braniocu ako ga ima, državnom odvjetniku i oštećenom. Izricanje kazne ili mjere iz zahtjeva povlači obavezu sudije da pouči okrivljenog

26 Procesne norme o skraćenom postupku upućuju, u stvari, na dva postupka koja se oblikuju prema težini djela za koje se postupak vodi. S jedne strane se postupak u nadležnosti sudije pojedinca za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina. Prema ocjenama u literaturi, u okviru sumarnog postupka koji se odvija pred sudijom pojedincem moguće je razlikovati tri grupe odredbi skraćeno postupka: 1. pravila o postupanju nadležnog tužioca po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja, izdavanje kaznenog naloga i nagodba stranaka o vrsti i mjeri sankcije; 2. odredbe kojima se pojednostavljaju pravila redovnog krivičnog postupka i 3. odredbe o krivičnom postupku na osnovu privatne tužbe. S druge strane su odredbe o sumarnom postupku za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora preko osam do dvanaest godina i koji je u nadležnosti vijeća sudija opštinskog suda (jedan sudija i dvojica sudija porotnika). Ovaj oblik sumarnog postupka razlikuje se od onog koji se vodi pred sudijom pojedincem i te se razlike ogledaju u sljedećem: 1. javni tužilac ne može postupati po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja; 2. nije prihvaćeno gonjenje po privatnoj tužbi; 3. nije moguće izdavanje kaznenog naloga i 4. ne primjenjuju se sve odredbe koje se odnose na sumarni postupak u nadležnosti sudije pojedinca. Opširnije Pavičić, A., Bonačić, M. (2011). „Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2, 489–520. Up. i Đurđević, Z. (2011). „Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2, 353. Pavičić, B. i sur. (2010). *Kazneno postupovno pravo*. 3. izdanje. Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 428, 430–434.

27 Opširnije o tome u literaturi navedenoj u prethodnoj bilješci.

(i njegovog branioca ako ga ima) da ima pravo na ulaganje prigovora u pisanom obliku u roku od osam dana po prijemu sudske odluke. Prigovor ne mora biti obrazložen, u njemu se mogu predložiti dokazi u korist odbrane, a okrivljeni se može odreći prava na ulaganje prigovora. Uz spomenuta upozorenja, okrivljeni se, također, poučava da će u slučaju nepodnošenja prigovora, kazneni nalog postati pravosnažan i da će se izrečena kazna izvršiti. Izjavljivanje prigovora i njegovo prihvatanje u smislu da je blagovremen i podnesen od ovlaštene osobe usmjerava postupak u pravcu sudske kontrole optužnice i, pod zakonskim uslovima, zakazivanja rasprave u tom krivičnom predmetu. Vezano za imovinskopravni zahtjev oštećenog, zakon postavlja određena pravila kojima nastoji riješiti eventualnu koliziju interesa između tog sporednog predmeta krivičnog postupka i mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Jedna od mogućih procesnih situacija u ovom skraćenom postupku jeste i pravo sudije pojedinca da odbaci zahtjev za izdavanjem kaznenog naloga, pod zakonskim uslovima, odnosno da ocijeni da podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga ili da se prema tim podacima može očekivati izricanje neke druge kazne ili mjere, a ne one koju je zatražio državni odvjetnik. To ima za posljedicu upućivanje optužnice optužnom vijeću, koje ispituje optužnicu u sjednici vijeća bez sudjelovanja stranaka, zatim, dostavljanje optužnice optuženom uz pouku o pravu na odgovor, kao i uz obavještenje da sud nije prihvatio zahtjev državnog odvjetnika za izdavanje kaznenog naloga.

Konačno, izdavanje kaznenog naloga predviđeno je i za pravnu osobu, kojoj se mogu u kaznenom nalogu izreći sljedeće sankcije: 1) novčana kazna do 2.000.000,00 kuna; 2) uslovna osuda s novčanom kaznom; 3) oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i 4) objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog informisanja.

Zakon o krivičnom postupku Makedonije (Zakonot za krivičnata postapka, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 15/1997, 44/2002, 74/2004, 83/2008, 67/2009, 51/2011) sadrži posebne odredbe o *skraćenom postupku* za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine (čl. 4164–31), te odredbe o *donošenju presude bez glavnog pretresa* (čl. 431a–431d). Kao i neki drugi procesni zakoni na području nekadašnje SFRJ, i ove odredbe o skraćenom postupku predviđaju optužne akte u vidu optužnog prijedloga i privatne tužbe, zatim, izostajanje istrage i, treće, zakazivanje glavnog pretresa na kojem se izriče krivična sankcija ili mjera.

Uzimajući u obzir temu ovog rada, u nastavku ćemo se osvrnuti na odredbe o *donošenju presude bez glavnog pretresa* za krivična djela iz nadležnosti sudije pojedinca. Naime, za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine, javni tužilac može, ako raspolaže s dovoljno dokaza, u optužnom prijedlogu predložiti sudu da donese presudu bez suđenja. Iznoseći takav prijedlog, javni tužilac može predložiti izricanje određene (jedne ili više) krivične sankcije ili mjere, i to: 1) novčanu kaznu u visini od 10 do 100 dnevnih iznosa; 2) uslovnu osudu s utvrđenom kaznom zatvora do tri mjeseca ili novčanom kaznom; 3) zabranu upravljanja motornim vozilom do dvije godine; 4) konfiskaciju imovine i imovinske koristi koja je pribavljena krivičnim djelom i 5) oduzimanje predmeta. Zanimljivo je navesti da prijedlog za donošenje presude bez glavnog pretresa može podnijeti i oštećeni kao tužilac, te privatni tužilac.

Sudija pojedinac može prihvatiti, odnosno ne prihvatiti prijedlog tužioca. U slučaju saglašavanja i prihvatanja spomenutog prijedloga, sudija presudom izriče predloženu sankciju ili mjeru. Na

donesenu presudu, optuženi i njegov branilac mogu izjaviti prigovor u roku od osam dana, pisмено, usmeno ili na zapisnik na sudu. Prigovor ne mora biti obrazložen, a može sadržavati dokaze koji su u korist optuženog. Prihvatanje prigovora kao blagovremenog i dopuštenog ima za posljedicu zakazivanje glavnog pretresa koji se odvija prema pravilima za glavni pretres u skraćenom krivičnom postupku. Zakazivanjem glavnog pretresa smatra se da je ranije donesena presuda nepostojeća. Konačno, sudija pojedinac može ne prihvatiti prijedlog tužioca o izricanju sankcije ili mjere van glavnog pretresa. Razlozi tome su da je riječ o krivičnom djelu za koje se ne može postaviti takav prijedlog, da se može očekivati izricanje druge sankcije ili mjere, a ne one koju je predložio tužilac, ili da podaci iz obrazloženog prijedloga ne daju dovoljno osnova za donošenje presude bez glavnog pretresa.

Novo procesno zakonodavstvo – Zakonot za krivičnata postapka (*Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 150/2010), čija se primjena očekuje od novembra 2013. godine, poznaje *skraćeni postupak* (čl. 468–482) za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina. Riječ je o postupku u kojem, kao i u važećem procesnom pravu, izostaje stadij istrage, a za izricanje sankcije i mjere zakazuje se glavni pretres na osnovu optuženog prijedloga ili privatne tužbe.²⁸

Za ishodište ovog prikaza uzet ćemo drugi oblik pojednostavljenog postupka i to *postupak za izdavanje kaznenog naloga* (čl. 497–500), koji, u stvari, zamjenjuje donošenje presude bez glavnog pretresa u važećem procesnom pravu. Postupak za izdavanje kaznenog naloga se vodi za krivična djela iz nadležnosti sudije pojedinca, odnosno za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina. U poređenju s još uvijek važećim procesnim zakonom, novi propisi šire nadležnost suda u inokosnom sastavu, pa se i postupak za izdavanje kaznenog naloga preduzima za krivična djela preko tri godine (v. gore). Uslovi za ovaj postupak su pored težine krivičnog djela još i postojanje dovoljno dokaza o krivičnom djelu i njegovom učiniocu, te prijedlog javnog tužioca. Sadržaj ovog prijedloga je zakonom utvrđen i obuhvata lične podatke optuženog, činjenični opis djela, pravnu kvalifikaciju, dokaze s kojima raspolaze tužilaštvo, i vrstu i visinu sankcije ili mjere koja se predlaže sudu. U prijedlogu za izdavanje kaznenog naloga javni tužilac može predložiti izricanje taksativno navedenih krivičnih sankcija ili mjera: 1) novčanu kaznu u visini od 10 do 100 dnevnih iznosa; 2) uslovnu osudu s utvrđenom kaznom zatvora do tri mjeseca ili novčanom kaznom; 3) zabranu upravljanja motornim vozilom do dvije godine; 4) konfiskaciju imovine i imovinske koristi koja je pribavljena krivičnim djelom i 5) oduzimanje predmeta. Prihvatajući ovaj prijedlog, sudija pojedinac presudom izriče predloženu sankciju ili mjeru (jednu ili više njih) i u obrazloženju presude iznosi dokaze koji opravdavaju izricanje kaznenog naloga. Krivičnoprocesni subjekti kojima se dostavlja presuda su javni tužilac, optuženi i njegov branilac, s poukom optuženom da može izjaviti prigovor. Uslovi za izjavljivanje prigovora su isti kao i u važećem pravu, kao i pravne posljedice u smislu da ulaganjem blagovremenog i dopuštenog prigovora dolazi do zakazivanja glavnog pretresa u skladu sa specifičnim odredbama o glavnom pretresu u skraćenom postupku. Konačno, novi propisi regulišu postupak neprihvatanja prijedloga za izdavanje kaznenog naloga, te donošenje odluke o zakazivanju glavnog pretresa. S tim u vezi treba navesti da su ta zakonska rješenja identična još uvijek važećim propisima o spomenutim odlukama sudije pojedinca.

28 Kalajdžiev, G., Buzarovska, G. (2009). „Ključne novine u Zakonu o krivičnom postupku Republike Makedonije“. U: Đorđe Ignjatović (ur.). *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja*, III deo. Pravni fakultet. Beograd, 349–367.

Zakon o kaznenom postupku Slovenije (Zakon o kazenskem postopku, službeni prečišćeni tekst, *Uradni list RS*, br. 32/2012) u odjeljku D obuhvata, između ostalog, i odredbe o *skraćenom postupku* (čl. 429–445) i *postupku za izdavanje kaznenog naloga* (čl. 445a–445e). I jedan i drugi postupak primjenjuju se na krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Koji su uslovi za *izdavanje kaznenog naloga* i po kakvim se pravilima odvija taj oblik pojednostavljenog postupanja? Inicijativa za pokretanje ovog postupka je, kao i u prethodno poređenim procesnim zakonima, u rukama državnog tužioca. Dovoljno je da je riječ o lakšim krivičnim djelima, pa da tužilac prilikom ulaganja optužnog prijedloga predloži sudu izdavanje kaznenog naloga i izricanje krivične sankcije ili mjere bez održavanja glavnog pretresa. Državni tužilac može predložiti izricanje sljedećih krivičnih sankcija ili mjera: 1) novčanu kaznu; 2) zabranu upravljanja motornim vozilom; 3) uslovnu osudu s utvrđenom novčanom kaznom ili utvrđenom kaznom zatvora do šest mjeseci; 4) sudsku opomenu; 5) oduzimanje predmeta i 6) oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Na inicijativu tužioca prvi odgovara sudija pojedinac, koji može prihvatiti prijedlog ili ne. Naime, ako se složi s prijedlogom, sudija presudom izdaje kazneni nalog, čije obrazloženje obuhvata samo dokaze iz optužnog prijedloga koji opravdavaju izricanje predlagane sankcije ili mjere bez održavanja glavnog pretresa. Kazneni nalog mora sadržavati i pouku optuženom o pravu na prigovor, odnosno o posljedicama koje nastupaju ako prigovor ne bude uložen i koje se ogledaju u pravosnažnosti sudske odluke o kaznenom nalogu i izvršenju izrečene krivične sankcije ili mjere. Ovjereni prepis presude koja sadrži kazneni nalog dostavlja se optuženom i njegovom braniocu, ako ga ima, i državnom tužiocu. Rok za ulaganje prigovora iznosi osam dana od uručivanja presude s kaznenim nalogom, može biti u pisanom obliku ili usmeno na zapisnik kod suda, te može sadržavati prijedloge o dokazima koji bi se izveli na glavnom pretresu. Prihvatanje prigovora u smislu blagovremenosti i dopuštenosti ima za posljedicu ukidanje presuda s kaznenim nalogom i nastavljanje krivičnog postupka po odredbama koje se primjenjuju na glavnom pretresu u skraćenom krivičnom postupku. Pogledajmo još mogućnost sudije da ne prihvati prijedlog tužioca za izricanje kaznenog naloga, polazeći od sadržine predloženih dokaza, kao i prijedloga za izricanje odgovarajuće krivične sankcije ili mjere. Posmatrano uopšteno, u toj procesnoj situaciji sudija zakazuje glavni pretres, a optuženom se uručuje optužni prijedlog bez prijedloga za izdavanje kaznenog naloga.

Zakonik o krivičnom postupku Srbije (*Službeni list SRJ*, br. 70/2001 i 68/2002 i *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009, 72/2009 i 76/2010) poznaje skraćeni postupak (čl. 433–448), postupak za kažnjavanje prije glavnog pretresa (čl. 449–454) i postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije (čl. 455–458). Novi procesni zakon – **Zakonik o krivičnom postupku** (*Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012), čija se primjena očekuje od 1. oktobra 2013. godine (izuzev u postupcima za krivična djela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti od 15. januara 2012. godine) uređuje u Glavi XX skraćeni postupak, koji se vodi za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina (čl. 495–511). U okviru tih zakonskih rješenja, ako javni tužilac na osnovu prikupljenih dokaza smatra da nije potrebno održavanje glavnog pretresa, u optužnom prijedlogu može staviti zahtjev da se zakaže ročište za izricanje krivične sankcije za krivična djela za koja se može izreći kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina (čl. 512–518).

U čemu se ogledaju specifičnosti još uvijek važećih procesnih rješenja, odnosno onih procesnih odredbi čija se primjena tek očekuje? U aktuelnom Zakoniku o krivičnom postupku, pod zajedničkim nazivom – postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa – govori se o kažnjavanju prije glavnog pretresa za krivična djela za koja se može izreći novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine, odnosno o ubrzanom postupku za izricanje uslovne osude kod krivičnih djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Kažnjavanje prije glavnog pretresa preduzima se na prijedlog javnog tužioca, a rješenje o kažnjavanju bez održavanja glavnog pretresa donosi sudija. Takav prijedlog javni tužilac stavlja u optužnom prijedlogu, kad ocijeni da održavanje glavnog pretresa nije potrebno. Rješenjem o kažnjavanju sudija može izreći: 1) novčanu kaznu; 2) kaznu rada u javnom interesu; 3) kaznu oduzimanja vozačke dozvole ili 4) uslovnu osudu i uz njih jednu ili više od sljedećih mjera: oduzimanje predmeta, zabranu upravljanja motornim vozilom i oduzimanje imovinske koristi. Ovo rješenje donosi se nakon saslušanja okrivljenog, te pribavljanja podataka o njegovim ranijim osudama i njegovoj ličnosti. Rješenje o kažnjavanju mora da sadrži navod da je prijedlog javnog tužioca prihvaćen, zatim lične podatke okrivljenog, djelo za koje se oglašava krivim, uz navođenje činjenica i okolnosti koje čine obilježja krivičnog djela i od kojih zavisi primjena određene odredbe krivičnog zakona, zakonski naziv krivičnog djela i koje su odredbe krivičnog i drugog zakona primijenjene, odluku o izrečenoj kazni i mjeri, kao i odluku o upućivanju ovlaštene osobe na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u parničnom postupku, obrazloženje izrečene kazne i mjere, pouku o pravu na prigovor, kao i upozorenje da će po proteku roka za prigovor, ako ne bude podnesen, rješenje o kažnjavanju postati pravosnažno. Rješenje o kažnjavanju se dostavlja javnom tužiocu i okrivljenom, koji može u roku od osam dana od dana dostavljanja podnijeti već spomenuti prigovor protiv rješenja o kažnjavanju. Podnošenjem, kako to zakon kaže, blagovremenog prigovora postupak se nastavlja u pravcu zakazivanja glavnog pretresa po optužnom prijedlogu javnog tužioca. U postupku po optužnom prijedlogu sudija nije vezan prijedlogom javnog tužioca za kažnjavanje. Sasvim očekivano, zakonodavac je propisao da ako sudija utvrdi da pretpostavke za donošenje rješenja o kažnjavanju nisu ispunjene, dostaviće optužbu osumnjičenom i odmah će zakazati glavni pretres.

Postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije vezuje se, između ostalog, i uz potpuno priznanje učinioca krivičnog djela, datog u prisustvu branioca istražnom sudiji, odnosno organu unutrašnjih poslova. Ovo priznanje mora biti potkrijepljeno i drugim dokazima prikupljenim u istrazi. Prijedlog da se umjesto glavnog pretresa zakaže posebno javno ročište pred istražnim sudijom javni tužilac ispisuje u svojoj optužnici odmah nakon završene istrage, a najkasnije u roku od osam dana. Presuda se može donijeti nakon saslušanja stranaka i uz izričiti pristanak okrivljenog. Primjenu ovog postupka isključuje podnošenje prigovora od strane okrivljenog i njegovog branioca, u roku od osam dana od dana dostavljanja optužnice. Izricanje presude od strane istražnog sudije može uslijediti i po prijedlogu okrivljenog u roku od osam dana od dana dostavljanja optužnice, ako se s time saglase javni tužilac i istražni sudija. Ova presuda može se pobijati žalbom, u roku od osam dana od dana dostavljanja.²⁹

29 Bejatović, S. (2009), „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja* / Zoran Stojanović... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 95–98; Vasiljević, T., Grubač, M. (2005). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku. Deseto izmenjeno i dopunjeno izdanje*. Justinijan. Beograd, 777-782.

Novi krivičnoprocesni odnosi odrazili su se i na koncepciju pojednostavljenih procesnih formi. Tako je donošenjem novog Zakonika o krivičnom postupku, prvo, prošireno vođenje *skraćenog postupka* za krivična djela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina, drugo, umjesto kažnjavanja prije glavnog pretresa predviđeno je *ročište za izricanje krivične sankcije* i, treće, ukinut je postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije. Našu pažnju usmjerit ćemo na ročište za izricanje krivične sankcije, ostavljajući po strani opšte odredbe o skraćenom postupku koji se ogleda, između ostalog, i u zakazivanju glavnog pretresa po optužnom prijedlogu, odnosno privatnoj tužbi.³⁰

Koji su uslovi za održavanje *ročišta za izricanje krivične sankcije*? Prvo, težina krivičnog djela, s obzirom na to da je zakonom utvrđeno da javni tužilac može u optužnom prijedlogu staviti zahtjev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije za krivična djela za koja se može izreći kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Drugo, takav zahtjev javni tužilac može staviti ako smatra da na osnovu složenosti predmeta i prikupljenih dokaza, a naročito usljed hapšenja okrivljenog pri izvršenju krivičnog djela ili priznanja da je učinio krivično djelo, održavanje glavnog pretresa nije potrebno. Treće, taksativno su navedene sankcije koje javni tužilac može predložiti sudu da okrivljenom izrekne: 1) kazna zatvora u trajanju do dvije godine, novčana kazna do dvjesto četrdeset dnevnih iznosa odnosno do petsto hiljada dinara ili uslovna osuda s utvrđivanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom provjeravanja do pet godina – ako je okrivljeni priznao da je učinio krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina; 2) kazna zatvora u trajanju do jedne godine, novčana kazna do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara, kazna rada u javnom interesu do dvjesto četrdeset sati, kazna oduzimanja vozačke dozvole u trajanju do jedne godine, uslovna osuda s utvrđivanjem kazne zatvora do godinu dana ili novčane kazne do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom provjeravanja do tri godine, uz mogućnost stavljanja okrivljenog pod zaštitni nadzor ili sudsku opomenu – ako je okrivljeni učinio krivično djelo za koje je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Ispitivanje zahtjeva za održavanje ročišta prati upravo navedene zahtjeve, i na osnovu tog nalaza sudija će odrediti ročište za izricanje krivične sankcije ili glavni pretres. Ročište za izricanje krivične sankcije naređuje sudija ako se složi za zahtjevom. Ročište se održava u roku od 15 dana od dana donošenja naredbe. Na ročište se pozivaju stranke i branilac, a uz poziv se optuženom i njegovom braniocu dostavlja i optužni prijedlog. Poziv optuženom mora se dostaviti tako da između dana dostavljanja poziva i dana održavanja ročišta ostane najmanje pet dana. Ročište za izricanje krivične sankcije počinje sažetim izlaganjem javnog tužioca o dokazima kojima raspolaže i o vrsti i mjeri krivične sankcije čije izricanje predlaže. Nakon toga sudija poziva optuženog da se izjasni i upozorava ga na posljedice saglašavanja s navodima javnog tužioca. Sudija će odmah po okončanju ročišta za izricanje krivične sankcije donijeti osuđujuću presudu ili naredbu o zakazivanju glavnog pretresa. Dakle, tokom ovog postupka, u dva navrata sudija ima mogućnost da otvori glavni pretres. Prvi put, ako ne prihvata zahtjev tužioca za održavanje ročišta, jer je, npr., u pitanju teže krivično djelo ili složenost predmeta i prikupljeni dokazi ukazuju na potrebu održavanja glavnog pretresa. Drugi put na ročištu ako se optuženi nije saglasio s prijedlogom javnog

30 Opširnije Ilić, G. P., Majić, M., Beljanski, S., Trešnjev, A. (2012). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku. Prema Zakoniku iz 2011. godine s izmenama i dopunama iz 2011.* Službeni glasnik. Beograd, 997-1005.

tužioca ili ako sudija nije prihvatio prijedlog javnog tužioca. Dakle, odluke kojima se okončava ročište mogu biti osuđujuća presuda ili naredba o određivanju glavnog pretresa.

S obzirom na to da se osuđujuća presuda donosi kako onda kad se optuženi saglasio s prijedlogom javnog tužioca iznesenim na ročištu, tako i onda kad se nije odazvao na poziv za ročište, zakonski propisi regulišu ulaganje prigovora na osuđujuću presudu upravo u ovom drugom slučaju. Dakle, protiv presude kojom se izriče sankcija ili mjera, optuženi nema pravo na ulaganje prigovora ili žalbe, o čemu ga blagovremeno poučava sudija. Međutim, u slučaju donošenja osuđujuće presude na ročištu na kome optuženi nije prisutan, optuženi i njegov branilac mogu u roku od osam dana od dana dostavljanja sudske odluke podnijeti prigovor protiv osuđujuće presude. Ulaganje prigovora koji je blagovremen i dozvoljen za sudiju znači obavezu zakazivanja glavnog pretresa po optužnom prijedlogu javnog tužioca. Na glavnom pretresu sudija nije vezan za prijedlog javnog tužioca u pogledu vrste i mjere krivične sankcije. Konačno, ako protiv presude ne bude uložen prigovor, presuda stupa na pravnu snagu.

5. Zaključna razmatranja o skraćenim i pojednostavljenim formama krivičnog postupka

Iz ovog pregleda o pojednostavljenim mogućnostima vođenja krivičnog postupka jasna je zajednička težnja – ubrzanje raspravljanja o krivičnom događaju i izricanje sankcije ili mjere uz uvažavanje osnovnih procesnih prava optužene osobe. Izbor modela skraćenih krivičnih postupaka i njihovi zakonski nazivi, njihova organizacija, odstupanja od opšteg toka redovnog krivičnog postupka, nadležnost za sumarne procesne forme, obim primjene procesnih garancija, sve to, kao i druga pitanja koja se mogu postaviti, zavise od organizacije tradicionalnog modela krivičnog postupka, efikasnog odvijanja krivičnog postupka za određena krivična djela, specifičnosti i opterećenosti konkretnog krivičnog pravosuđa, kao i od raspravljanja o dugotrajnosti krivičnih postupaka u smislu otklanjanja onih prepreka koje usporavaju tok konkretnog krivičnog postupka.

Zajedničke karakteristike težnje rasterećenja krivičnog pravosuđa pojednostavljenjem procesnih oblika i instituta kroz koje se razvija krivični postupak su sljedeće:

1. Odlučujući uticaj na zakonodavno regulisanje i primjenu skraćenih i pojednostavljenih formi jeste težina krivičnog djela. Iako prethodni komparativni pregled ne ulazi u detaljnije opisivanje različitih pitanja koja se postavljaju s tim u vezi, ipak se može uočiti da presudan uticaj na oblikovanje pojednostavljenih procesnih formi ima težina krivičnog djela. Tako su *postupci za izdavanje kaznenog naloga i kažnjavanje bez glavnog pretresa*, odnosno *ročišta za izricanje sankcije* mogući za krivična djela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri, odnosno do pet godina.³¹ Time se potvrđuje odavno iskazan stav da pojednostavljene procesne forme i nastaju zato da reakcija u okviru krivičnog pravosuđa bude jednostavnija i brža u odnosu na ona krivična djela koja u materijalnom krivičnom zakonu čine gotovo 2/3 propisanih inkriminacija i koja preovladavaju i u krivičnom pravosuđu.

31 Po strani ostavljamo druge forme pojednostavljenog postupanja koje se u zakonskim tekstovima označavaju kao *skraćeni postupci*, koji se vode za krivična djela ne samo do tri, odnosno do pet godina, nego i za teža djela, do osam, pa čak i 12 godina (npr. u Hrvatskoj). V. prethodne napomene o tome.

2. Uočava se sličnost, pa čak i identičnost, krivičnih sankcija i mjera koje se mogu izreći bez održavanja glavnog pretresa. U ovom komparativnom pregledu tako smo zabilježili da sva prava predviđaju izricanje novčane kazne (u određenom iznosu), uslovnu osudu (sa ili bez zakonskog određenja o utvrđenom iznosu novčane kazne ili utvrđenoj visini kazne zatvora), oduzimanje imovinske koristi, oduzimanje predmeta; neka od njih su još i rad u javnom interesu, sudska opomena, zabrana vršenja određenih poziva, djelatnosti ili dužnosti, objavljivanje presude s kaznenim nalogom u sredstvima javnog informisanja, zabrana upravljanja motornim vozilom (u propisanom trajanju), kazna oduzimanja vozačke dozvole, kazna lišenja slobode (u određenom trajanju) ili uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom.
3. Bez obzira na to o kojem obliku skraćenog postupanja govorimo (da li je riječ o *izdavanju kaznenog naloga*, *kažnjavanju bez glavnog pretresa*, *izricanju presude u istrazi ili poslije njenog okončanja*, *ročištu za izricanje sankcije*), svaki od njih mijenja strukturu redovnog krivičnog postupka i iz svoje organizacije „gubi“ stadij glavnog pretresa.
4. S obzirom na to da se sudska odluka o krivičnoj sankciji ili mjeri donosi bez glavnog pretresa, u pogledu dokaznog materijala postoji jedinstven stav da tužilac mora raspolagati s dovoljno dokaza o krivičnom djelu i učiniocu.
5. U svakom od ovih pojednostavljenih modela očekuje se inicijativa javnog tužioca po službenoj dužnosti, u slučaju da raspolaže s dovoljno dokaza o djelu za koje je dozvoljena takva forma postupanja i njegovom učiniocu. Neka prava ovakvo postupanje tužioca vežu još i uz lišenje slobode i priznanje osumnjičenog.
6. Među zajedničke karakteristike mora se uključiti i ostvarivanje prava na odbranu. Nacionalni propisi o izricanju krivične sankcije ili mjere bez održavanja glavnog pretresa koncentrišu se na izjašnjavanje učinioca krivičnog djela o prijedlogu tužioca, prihvatanje takvog prijedloga kao uslova za vođenje ovakvog postupka i donošenje osuđujuće presude izvan glavnog pretresa, ulaganje žalbe ili prigovora na presudu kojom je izrečena krivična sankcija ili mjera, te ostvarivanje prava na odbranu uz pomoć branioca.
7. Neizostavno se uz stranke mora spomenuti i sudija pojedinac. Njegova aktivna uloga, prava i dužnosti jasno su istaknute u zakonskim tekstovima. One se kreću od razmatranja prijedloga tužioca za kažnjavanjem bez glavnog pretresa i donošenja presude ako sudija prihvati prijedlog tužioca, do mogućnosti neprihvatanja takvog prijedloga i upućivanja predmeta na glavni pretres.
8. Kakav je položaj oštećenog? Uloga oštećenog se ne izdvaja posebno. Uglavnom se spominje imovinskopravni zahtjev u smislu prava na njegovo podnošenje, ili se detaljnije razrađuje postupanje s ovim zahtjevom (naročito u odnosu na institut oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom).

Završavajući ovaj regionalni uporednopravni osvrt moguće je reći da zakonodavci imaju pravo što pažnju usmjeravaju na pojednostavljene procesne forme i tako naglašavaju važnost sumarnog postupka za jednostavnije i ekonomičnije postupanje u okviru krivičnog pravosuđa, naročito za lakša krivična djela.³² Kad je riječ o krivičnom pravosuđu u Bosni i Hercegovini, imajući u vidu doktrinarne rasprave, te rješenja u uporednom pravu, sasvim je jasno da se ne posvećuje dovoljno pažnje ovim temama. Naime, na osnovu uporednopravnog osvrta moguće je tvrditi da

32 O mogućnosti zamjene ovih postupaka, naročito postupka za izdavanje kaznenog naloga, drugim mehanizmima, npr. dogovor između tužioca i optuženog, zatim pomirenje između optuženog i oštećenog na temelju odluke državnog tužioca ili suda, ili o njihovom preoblikovanju v. Bošnjak, M. (2006). „Izbirni mehanizmi v kazenskom postupku“. U: *Izhodišća za nov model kazenskoga postupka*. Urednica Katja Sugman. Institut za kriminologiju pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Ljubljana, 452–456.

se na efikasnost krivičnog postupka utiče propisivanjem različitih oblika pojednostavljenih postupaka. Sva procesna prava, osim procesnih zakona u Bosni i Hercegovini, poznaju, uz postupak za izdavanje kaznenog naloga ili postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa, još i skraćeni postupak koji se pokreće na osnovu optužnog akta ovlaštenog tužioca kada postoji opravdana sumnja da je određena osoba učinila krivično djelo i u okviru kojeg se sankcija ili mjera izriče na glavnom pretresu. Još ako ponovimo da u Bosni i Hercegovini na zakonodavnom planu nisu prihvaćeni ni zahtjevi o široj primjeni načela oportuniteta krivičnog gonjenja kroz otklanjanje krivičnog postupka, onda možemo podvući da je naš pravosudni sistem opterećen ne samo složenijim i teškim krivičnim djelima, već i onim koja se svrstavaju u kategoriju lakših i jednostavnijih.

LITERATURA

1. Bavcon, Lj. (2000). „Novejše težnje in modeli za obravnavanje bagatelne kriminalitete”. U: *Uveljavljanje novih institutov kazenskega materialnega in procesnega prava*. Ur. Ljubo Bavcon. *Uradni list Republike Slovenije*. Ljubljana, 15–25.
2. Bejatović, S. (2009). „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka”. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja* /Zoran Stojanović... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu : Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. Beograd, 77–104.
3. Bošnjak, M. (2006). „Izborni mehanizmi v kazenskem postopku”. U: *Izhodišča za nov model kazenskega postopka*. Urednica Katja Šugman. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Ljubljana, 419–459.
4. Brants-Langeraar, C. H. (2007). „Consensual Criminal Procedures: Plea and Confession Bargaining and Abbreviated Procedures to Simplify Criminal Procedure”. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.1 (May), <http://www.ejclo.org>
5. Brkić, S. (2004). *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*. Pravni fakultet. Novi Sad, 496.
6. Đurđević, Z. (2011). „Suvremeni razvoj hrvatskog kaznenog procesnog prava s posebnim osvrtom na novelu ZKP iz 2011”. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2, 311–357.
7. Herrmann, J. (1997). „Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva”. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 4, br. 1, 2552–78.
8. Ilić, G. P., Majić, M., Beljanski, S., Trešnjev, A. (2012). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku. Prema Zakoniku iz 2011. godine s izmenama i dopunama iz 2011.* Službeni glasnik. Beograd.
9. *Informacija o primjeni Zakonika o krivičnom postupku* (2012). Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, Podgorica, 7.
10. *Izveštaj o primjeni zakona o krivičnom postupku na sudovima u Bosni i Hercegovini* (2004). OSCE, Sarajevo, 54.
11. *Izveštaj o provođenju Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu*. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.
12. Kalajdziev, G., Buzarovska, G. (2009). „Ključne novine u Zakonu o krivičnom postupku Republike Makedonije”. U: Đorđe Ignjatović (ur.). *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja*, III deo. Pravni fakultet. Beograd, 349–367.

-
13. Pavičić, A., Bonačić, M. (2011). „Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku“. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2, 489–520.
 14. Pavišić, B. i sur. (2010). *Kazneno postupovno pravo*. 3. izdanje. Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka.
 15. Radulović, D. (2009). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*. Pravni fakultet. Podgorica.
 16. Sijerčić-Čolić, H. (2003). „Konsenzualni modeli u novom procesnom zakonodavstvu BiH“. *Pravo i pravda*, vol. 2, br. 1–2, 69–90.
 17. Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomeragić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005). *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije. Sarajevo.
 18. Sijerčić-Čolić, H. (2008). „Evropsko krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku“. *Pravo i pravda*, vol. 7, br. 1, 7–47.
 19. Sijerčić-Čolić, H. (2011). „Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LIV, 301–329.
 20. Simović, M. (2007). „Osvrt na nova rješenja predložena u Zakon u o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine koja se odnose na glavni postupak, postupak pravnih lijekova i posebne postupke“. *Pravo i pravda*, vol. 6, br. 1, 45–92.
 21. Simović, M. N. (2009). „Načelo oportuniteta u krivičnom procesnom pravu zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske“. U: *Oportunitet krivičnog gonjenja* (Vojislav Đurđić i dr). Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. Beograd, 145–170.
 22. Simović, M. N. (2009). „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (zakonska rješenja i iskustva u dosadašnjoj primjeni)“. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja* /Zoran Stojanović... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. Beograd, 195–226.
 23. Stojanović, Z. (2009). „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije“. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja* / Zoran Stojanović... i dr. / Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu : Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. Beograd, 15–38.
 24. Thaman, S. C. (2007). „Plea-bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases“. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 11.3 (December), <http://www.ejclo.org>.
 25. Vasiljević, T., Grubač, M. (2005). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Deseto izmenjeno i dopunjeno izdanje. Justinijan. Beograd.
 26. Vranj, V. (2009). *Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini*. Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. Sarajevo.

Skraćeni krivični postupak u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije i zemalja regiona

1. Opšte napomene

Tendencija porasta kriminaliteta, te samim tim i povećan priliv krivičnih predmeta, imaju za posledicu preopterećenost organa pravosuđa i njihov otežan rad. Ovo je uslovalo da se pojednostavljene forme krivičnog postupka sve više uvode u nacionalna zakonodavstva i u praksi sve više primenjuju. U tom kontekstu i Savet Evrope kontinuirano je davao preporuke državama članicama da u svoje krivičnopravne sisteme ugrade skraćene postupke i druge forme pojednostavljenih procesnih postupanja, kao i da razmotre različite načine pojednostavljivanja krivičnog postupka u celini, kako bi se pravosuđe rasteretilo i efikasnije gonilo izvršioce krivičnih dela. Prva među njima bila je Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope R (87) 18 o pojednostavljenju krivičnopravnog sistema od 17. septembra 1987. godine, u kojoj se državama članicama preporučuje da, između ostalog, razmotre uvođenje i razradu formi skraćenog postupka, posebno za dela koja po svojoj prirodi ili prema okolnostima konkretnog slučaja spadaju u lakša (*minor offences*).²

Među pojednostavljenim formama skraćeni krivični postupak, uz postupak za izricanje sudske opomene, figurira u pravu Srbije kao već tradicionalna i dobro poznata forma pojednostavljenog postupka. Pojam skraćenog postupka ima svoja šira i uža značenja, koja variraju i kroz ra-

1 Pravni savetnici u Odeljenju za ljudska prava i vladavinu prava u Misiji OEBS u Srbiji. Stavovi izneti u tekstu su mišljenja autora i ne odražavaju nužno stavove i politiku OEBS.

2 Recommendation No R(87)18 of the Committee of Ministers to Member States concerning Simplification of Criminal Justice adopted on 17 September 1987, Paragraph II. Sugestije u pravcu pojednostavljenja postupka i pronalaženja alternative krivičnom gonjenju davane su državama članicama i u Preporuci R(95)12 o upravljanju krivičnim pravosuđem iz 1995. godine, i Preporuci R(99)19 od 15. septembra 1999. godine o medijaciji u krivičnim stvarima.

zličite klasifikacije u teoriji, i kroz različita nacionalna zakonodavstva. Postupak koji je predmet analize ovog rada podrazumeva izostajanje prethodnog stadijuma, to jest istrage, skraćanjem i znatnim modifikovanjem glavnog pretresa i determinisan je težinom krivičnog dela, ponegde u kombinaciji s jednostavnošću činjenične odnosno dokazne građe.³ Ovaj oblik pojednostavljenog postupanja, u različitim svojim varijacijama, poznat je već dugo velikom broju drugih nacionalnih krivičnopравnih sistema.⁴ Prema nekim uporednopravnim podacima, na krivična dela za koja je predviđen skraćeni postupak odlazi 80% predmeta, a u nekim pravnim sistemima i više.⁵

Skraćeni krivični postupak je, dakle, pojednostavljen vid krivičnog postupka, koji je, uz predviđena odstupanja od redovnog krivičnog postupka, koncipiran da teži većoj efikasnosti, efektivnosti i ekonomičnosti – brži je i jednostavniji, samim tim i jeftiniji – ali tako da ne dovodi u pitanje javni interes i da osnovna prava građana, to jest pravo okrivljenog na pravičan postupak, ostanu u okviru obavezujućih ili poželjnih standarda.⁶ Uvodi se i primenjuje pre svega u cilju rasterećenja rada pravosuđa, kao i samih građana koji se pojavljuju pred sudom u ulogama okrivljenih ili oštećenih. U takvom postupku se sudi za krivična dela koja su manje društvene opasnosti i stepena složenosti. Stoga su i krivična dela na koja se može primeniti skraćeni postupak najčešće ograničena određenom vrstom i visinom zaprečene kazne (ili, u nekim slučajevima, nadležnošću suda, koja se, opet, određuje u zavisnosti od visine zaprečene kazne). Primena skraćelog postupka, pri tom, ne dovodi samo do bržeg procesuiranja manje složenih i lakših dela, već se njome doprinosi i suzbijanju težih oblika kriminaliteta, jer rasterećenjem sudovi i tužilaštva imaju više vremena i resursa na raspolaganju da se posvete tim težim oblicima.

2. Skraćeni krivični postupak i krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije

2.1. Skraćeni krivični postupak i ZKP iz 2001. godine

Posebne odredbe o skraćenom postupku u važećem ZKP iz 2001. godine sadržane su u okviru glave XXVI (čl. 433 do 448). Odredbama čl. 433 predviđeno je da se u takvom postupku sudi za krivična dela za koja je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Ukoliko odredbama koje regulišu skraćeni postupak nije nešto posebno propisano, supsidijarno se primenjuju odredbe redovnog krivičnog postupka. Inače, do novela ovog zakonika usvojenih 2009. godine skraćeni postupak bio je predviđen tako da se, po pravilu, vodi za dela sa zaprečenom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Postojala je i mogućnost, uvedena izmenama iz 2004. godine,⁷ da se odredbe skraćelog postupka koje se odnose na glavni pretres, presudu i postupak po žalbi primenjuju i za dela za koja bi propisana kazna bila u rasponu između tri i pet godina. Ova mogućnost bi se primenjivala ukoliko bi ovlašćeni tužilac dao takav predlog, uz izričit pristanak okrivljenog, a predsednik suda to odobrio, i u tom slučaju se okrivljenom ne bi mogla izreći kazna od tri godine zatvora.⁸ Ovakvo rešenje je nailazilo na kriti-

3 S. Brkić, *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad 2004, 301–302.

4 O tome više u: S. Brkić, *nav. delo*, 301–338.

5 Vid. tekst B. Pavišića, „Neka pitanja skraćelog postupka u evropskom kaznenom pravu” str. 292 u ovom zborniku.

6 U tom pogledu pravila Evropske konvencije o ljudskim pravima praćena su tumačenjima Evropskog suda za ljudska prava, vid. S. Brkić, *nav. delo*, 295–298.

7 *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004.

8 Čl. 433 st. 2–6 Zakonika o krivičnom postupku, *Službeni list SRJ*, br. 70/2001 i 68/2002.

ke u stručnoj javnosti kao neefikasno i neopravdano sa stanovišta krivičnopravne politike,⁹ te se izmenama i dopunama Zakonika iz avgusta 2009. zakonodavac opredelio za isti režim skraćenog postupka za sva dela s propisanom kaznom do pet godina.¹⁰

Postupak se, u skladu s čl. 434, pokreće podnošenjem optužnog predloga javnog tužioca, oštećenog kao tužioca ili privatnom tužbom. Specifičnost postupka ogleda se u tome što nije potrebno u optužnom predlogu ili privatnoj tužbi navesti pravnu kvalifikaciju krivičnog dela ni obrazloženje, a sve u svrhu ubrzanja i pojednostavljenja postupka. Dalje, specifičnost se ogleda i u izostanku istrage, što je jedna od osnovnih odlika skraćenog postupka, mada Zakonik iz 2001. u članu 435 dozvoljava mogućnost javnom tužiocu da pre podnošenja optužnog predloga predloži istražnom sudiji da preduzme određene istražne radnje, koje se sprovode što je moguće brže i kraće.

U skraćenom postupku je ograničena i primena mera procesne prinude. Tako se u važećem ZKP iz 2001, u okviru čl. 436, sužavaju osnovi za određivanje pritvora u odnosu na pritvor u redovnom postupku, i to na skrivanje okrivljenog, odnosno opasnost od bekstva i opasnost od ponavljanja ili dovršavanja krivičnog dela ili izvršenja krivičnog dela kojim se preti. Ovaj poslednji osnov odnosi se samo na krivična dela za koja se može izreći zatvorska kazna od tri godine. Takođe je skraćeno vreme trajanja pritvora pre podnošenja optužnog predloga, i to samo na onoliko vremena koliko je potrebno da se sprovedu istražne radnje, ali ne duže od 8 dana. Izuzetno, pritvor može trajati i do 30 dana, ali samo u slučaju da se radi o krivičnim delima s elementima nasilja. Nakon podnetog optužnog predloga pa do izricanja prvostepene presude shodno se primenjuju odredbe redovnog postupka, s tim da veće, po službenoj dužnosti, preispituje dalju opravdanost pritvora na svakih mesec dana. Što se tiče određivanja pritvora nakon izricanja kazne zatvora, uslovi su, kako je navedeno u čl. 446 st. 9, da je kazna zatvora izrečena i da i dalje postoje razlozi iz pomenutog čl. 436 zbog kojih se pritvor može odrediti u toku skraćenog krivičnog postupka. Pritvor u ovom slučaju može trajati do pravosnažnosti presude, ali najduže dok okrivljenom ne istekne kazna koju je izrekao prvostepeni sud.

Jedna od sledećih posebnosti skraćenog krivičnog postupka u odnosu na redovni postupak je u tome što sud po službenoj dužnosti ispituje optužni akt u skladu s čl. 439, bez prethodnog upućivanja suprotnoj strani na prigovor. Optužba se dostavlja okrivljenom i glavni pretres zakazuje u rokovima kraćim nego u redovnom postupku. Po pravilu odmah, a ukoliko sudija ne zakaže glavni pretres u roku od mesec dana od prijema optužnog predloga ili privatne tužbe, dužan je da o razlozima izvesti predsednika suda.¹¹

Položaj oštećenog je takođe specifičan, tako da ako javni tužilac u roku od mesec dana od prijema krivične prijave koju je podneo oštećeni ne podnese optužni predlog, niti obavesti oštećenog da je odbacio prijavu, ovaj može samostalno preduzeti gonjenje podnošenjem optužnog predloga sudu (čl. 437). Takođe, u situaciji regulisanoj čl. 445(1), kada uredno pozvani javni tužilac ne dođe na glavni pretres, oštećeni postupa umesto javnog tužioca zastupajući optužbu u granicama optužnog predloga i ima prava da u tom slučaju izjavi žalbu protiv presude po svim osnovima.

9 S. Bejatović, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka“, u zborniku *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009, 69.

10 Čl. 114 Zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku od 31. avgusta 2009, *Službeni glasnik RS*, br. 72/09.

11 Uoprediti s čl. 283 st. 2 ZKP iz 2001.

Posebnu specifičnost skraćenom postupku daje mogućnost, predviđena u čl. 445, da se glavni pretres pod zakonom predviđenim uslovima održi i bez prisustva stranaka, što predstavlja izuzetak od nekih od glavnih karakteristika redovnog postupka, kao što su kontradiktornost i neposrednost.

U skraćenom postupku pre glavnog pretresa za krivična dela za koja se goni po privatnoj tužbi, sudija – ako smatra da je to celishodno iz razloga efikasnosti – može pozvati privatnog tužioca i osumnjičenog radi prethodnog razjašnjenja stvari (pomirenja). U slučaju neuspelog mirjenja, glavni pretres se može otvoriti odmah ako sudija smatra da nije potrebno pribavljanje dokaza i nema drugih razloga za odlaganje pretresa (čl. 447).

Žalba na presudu, koju sud izriče odmah po zaključenju glavnog pretresa, može da se izjavi u roku od 8 dana, umesto u roku od 15 dana, kao u redovnom postupku. Ukoliko se stranke i oštećeni odreknu prava na žalbu i ako niko od njih nije zahtevao dostavljanje presude, pismeno izrađena presuda u tom slučaju ne mora da sadrži obrazloženje (čl. 446 st. 7).

Uređenje skraćenog postupka po ZKP iz 2001. je, generalno, dobijalo pozitivne ocene iz teorije i prakse, s tim što su neka od rešenja kritikovana. Predlagane su određene alternative ili novine. Slučaj, na primer, s proširenjem primene skraćenog postupka na dela sa zaprećenom kaznom do osam godina, postupanjem isključivo sudije pojedinca u ovakvom postupku, tužiočevim predlaganjem vrste i visine kazne koja bi – uz saglašavanje okrivljenog s tim predlogom – vezivala sud, ispitivanjem svedoka na konkretne okolnosti umesto saslušanja svedoka o svemu što mu je poznato, uskraćivanjem prava uredno pozvanim strankama koje nisu pristupile na glavni pretres da izjave žalbu zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.¹² Neki od ovih predloga našli su mesto u novom ZKP iz 2011. godine.

2.2. Skraćeni krivični postupci i ZKP iz 2011. godine

a) Skraćeni krivični postupak

Odredbe o skraćenom postupku sadržane su u glavi XX novog ZKP Srbije iz 2011. godine, i to od čl. 496 do čl. 520. Naravno, ukoliko u ovim odredbama nije nešto posebno propisano, shodno će se primenjivati ostale odredbe Zakonika. Prva i osnovna novina je da se novim Zakonikom znatno proširuje krug krivičnih dela u odnosu na koja se primenjuje skraćeni postupak, jer se, kako je sada predviđeno, u skraćenom postupku odlučuje o krivičnim delima za koja je kao glavna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do osam godina (čl. 495). Iako je, kako je i prethodno navedeno, bilo predloga da se i dalje proširi krug dela na koja se primenjuje skraćeni postupak, ovakvo određivanje polja primene skraćenog postupka naišlo je i na kritike nakon usvajanja novog ZKP. Tako je radna grupa Ministarstva pravde i državne uprave, koja je u drugoj polovini 2012. godine radila na izmenama i dopunama novog ZKP, predložila da se, s jedne strane, za sva dela koja se gone po privatnoj tužbi sudi u skraćenom postupku, a s druge, da se iz primene skraćenog postupka izuzmu dela iz tzv. „posebne“ nadležnosti – ona u kojima postupaju Tužilaštvo

12 S. Važić, „Skraćeni krivični postupak – dosadašnja iskustva i predlozi *de lege ferenda*“, u zborniku *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009, 169–172.

za organizovani kriminal i Tužilaštvo za ratne zločine.¹³ Stoje neki od razloga da se krivična dela iz posebne nadležnosti izuzmu iz režima skraćenog postupka, zbog svoje težine i prirode, što je, uostalom, i motivisalo zakonodavca da za takva dela ustanovi specijalizovana tužilaštva i sudska odeljenja. Međutim, i među takvim krivičnim delima postoje ona za koja bi – u skladu s njihovom težinom, društvenom opasnošću i složnošću – skraćeni postupak bio adekvatan. Primer takvog dela bio bi pomoć učiniocu posle izvršenog krivičnog dela iz čl. 333 Krivičnog zakonika, ili još drugih nekoliko iz grupe krivičnih dela protiv pravosuđa. Ona spadaju u nadležnost Tužilaštva za organizovani kriminal, a u slučaju Tužilaštva za ratne zločine samo dela iz čl. 333, ukoliko su izvršena u vezi s krivičnim delima iz primarne nadležnosti ovih tužilaštava. No, u svakom slučaju, kako radna verzija izmena i dopuna koju je pomenuta radna grupa izradila za sada nije ušla u proceduru usvajanja, ovaj predlog radne grupe i dalje ostaje u domenu razmatranja – *de lege ferenda*.

Postupak se, u skladu s čl. 499, pokreće ili na osnovu optužnog predloga javnog tužioca, ili na osnovu privatne tužbe, kada postoji opravdana sumnja da je određeno lice učinilo krivično delo. U skladu s izmenjenom ulogom tužioca kao „gospodara“ istrage po novom ZKP, javni tužilac sam preduzima određene dokazne radnje ako smatra za shodno pre nego što odluči da li će podneti optužni predlog ili odbaciti krivičnu prijavu, dok je to po ZKP iz 2001. tužilac mogao samo da predloži istražnom sudiji, odnosno zatraži odluku veća ako se istražni sudija ne složi, čime se svakako ubrzava postupak. Novina je i ona predviđena čl. 500, da optužni akt sada sadrži dodatni obavezni element, a to je zakonski naziv krivičnog dela. U okviru istog člana ostavljena je mogućnost da javni tužilac, ukoliko na osnovu prikupljenih dokaza smatra da nije potrebno održavanje glavnog pretresa, u optužnom predlogu stavi zahtev da se zakaže ročište za izricanje krivične sankcije. Ovo je na tragu odredbe iz čl. 438 st. 3 ZKP iz 2001. po kojoj je javni tužilac iz istih razloga mogao da predloži donošenje rešenja o kažnjavanju okrivljenog bez zakazivanja glavnog pretresa, što je bilo regulisano kao poseban postupak za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa.

U skladu s čl. 7 st. 3 i 4 novog Zakonika, skraćeni postupak je pokrenut donošenjem rešenja o određivanju pritvora pre podnošenja optužnog predloga (čl. 498. st. 2) ili određivanjem glavnog pretresa ili ročišta za izricanje krivične sankcije (čl. 504 st. 1, čl. 514 st. 1 i čl. 515 st. 1). U okviru obuke za trenere koje je Pravosudna akademija tokom aprila 2013. organizovala s Misijom OEBS u Srbiji i kancelarijom stalnog pravnog savetnika Ministarstva pravde SAD u vezi s primenom novog ZKP, jedno od pitanja koja su se javila kao nedovoljno precizno definisana prema mišljenju učesnika obuke – sudija i tužilaca, bilo je i pitanje određivanja pritvora od strane sudije pojedinca pre podizanja optužnog predloga u skraćenom postupku iz čl. 498 st. 2 novog ZKP. Tom prilikom je zauzet stav da u ovom slučaju treba shodno primeniti odredbe redovnog postupka i da odluku o pritvoru donosi sudija za prethodni postupak. Međutim, sam novi ZKP, u čl. 7 st. 3 određuje donošenje rešenja o određivanju pritvora pre podnošenja optužnog predloga kao početak skraćenog krivičnog postupka, a to rešenje donosi sudija pred kojim će se postupak voditi, a ne sudija za prethodni postupak.¹⁴

13 Čl. 495 radne verzija izmena i dopuna Zakonika o krivičnom postupku od 16. novembra 2012, dostupne u arhivi sajta Ministarstva pravde i državne uprave na <http://arhiva.mpravde.gov.rs/cr/articles/zakonodavna-aktivnost/>.

14 Videti i G. P. Ilić, M. Majić, S. Beljanski, A. Trešnjev, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku (prema Zakoniku iz 2011. godine s izmenama i dopunama iz 2011. godine)*, Službeni glasnik, Beograd 2012, 980.

U čl. 499 položaj oštećenog je takođe izmenjen i to u slučaju kada oštećeni podnosi krivičnu prijavu, a javni tužilac u sada izmenjenom roku od 6 meseci ne podnese optužni predlog niti obavesti oštećenog da je odbacio prijavu. U tom slučaju, oštećeni umesto mogućnosti da samostalno preduzme gonjenje podnošenjem optužnog predloga sudu kao što je predviđao stari ZKP (u čl. 437), može podneti prigovor neposredno višem javnom tužiocu na način propisan čl. 51 novog ZKP. U slučaju odustanka javnog tužioca od krivičnog gonjenja ili optužbe, oštećeni ima prava predviđena odredbama redovnog postupka u čl. 51 i 52 – pravo na podnošenje prigovora i na preuzimanje krivičnog gonjenja.

S obzirom na to da se radi o krivičnim delima za koja je zaprećena zatvorska kazna do osam godina, a u skladu s čl. 22 st. 1 novog Zakonika, u skraćenom postupku sudi sudija pojedinac. Ako pak sudija pojedinac u toku glavnog pretresa nađe da je, s obzirom na konkretno krivično delo, nadležno veće, glavni pretres mora početi iznova, pošto bude obrazovano veće (čl. 507 st. 3). Sudija zakazuje glavni pretres najkasnije 30 dana, a ako je određen pritvor – 15 dana od dana dostavljanja optužnog predloga, odnosno privatne tužbe okrivljenom, što su rokovi koji nisu postojali u prethodnom ZKP.¹⁵

Novina u odnosu na rešenje u ZKP iz 2001. je i obaveza – a ne mogućnost, kao do sada – sudije pojedinca da pre određivanja glavnog pretresa za krivična dela za koja se goni po privatnoj tužbi pozove privatnog tužioca i okrivljenog radi upoznavanja s mogućnošću upućivanja na postupak medijacije (čl. 505).

Pritvor je u novom ZKP regulisan odredbama čl. 498. Pritvor se u skraćenom postupku može odrediti ako postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično delo i neki od razloga predviđenih za pritvor u redovnom postupku u čl. 211 st. 1 tač. 1 do 3. Ovim su prošireni osnovi za određivanje pritvora u skraćenom postupku u odnosu na ZKP iz 2001, time što se pritvor sada može odrediti, pored ranijih razloga, i radi sprečavanja dokazne opstrukcije, kao i zbog toga što optuženi očigledno izbegava da dođe na glavni pretres, a ne postoji više ograničenje da se pritvor zbog opasnosti od dovršavanja, ponavljanja ili počinjenja krivičnog dela određuje samo kada se može izreći kazna od tri godine. Pre podizanja optužnog predloga pritvor može trajati samo onoliko koliko je potrebno da se sprovedu dokazne radnje, ali ne duže od 30 dana. Izuzetno, što je opet novina novog ZKP, pritvor se može produžiti za još 30 dana ako se postupak vodi za krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna i uz obrazložen predlog javnog tužioca. Osnov za produženje ove mere predstavlja potreba za prikupljanjem dokaza koji iz opravdanih razloga nisu prikupljeni. Novina je i da umesto istražnog sudije odluku o predlogu za određivanje pritvora donosi sudija pojedinac, odnosno sudija pred kojim se postupak ima voditi, s obzirom na to da se postupak smatra pokrenutim donošenjem rešenja o određivanju pritvora (čl. 7 tač. 3 novog ZKP). Takođe, u slučaju odustanka javnog tužioca od optužbe, odluku o obustavi postupka donosi sudija pojedinac, tako da se funkcionalnom nadležnošću sudije pojedinca u potpunosti pokriva pokretanje i okončanje krivičnog postupka.¹⁶ U pogledu pritvora od podnošenja optužbe do izricanja prvostepene presude, primenjuju se shodno odredbe redovnog postupka, s tim što je veće dužno da svakih 30 dana ispita da li postoje razlozi za pritvor. Promene

15 Radna grupa Ministarstva pravde koja je radila na radnoj verziji izmena i dopuna novog ZKP smatrala je da su ovde potrebni kraći rokovi pa je predložila rok od 15 dana, odnosno 8 dana u slučaju pritvora (čl. 504 radne verzije izmena i dopuna Zakonika o krivičnom postupku od 16. novembra 2012, dostupne u arhivi sajta Ministarstva pravde i državne uprave na <http://arhiva.mpravde.gov.rs/cr/articles/zakonodavna-aktivnost/>).

16 G. P. Ilić, M. Majić, S. Beljanski, A. Trešnjević, *nav. delo*, 980.

postoje i u vezi s uslovima pod kojima se može odrediti pritvor nakon izricanja kazne. Naime, neophodno je da su kumulativno ispunjena dva uslova, i to izrečena zatvorska kazna od pet godina ili teža kazna i da postoje posebno teške okolnosti krivičnog dela (okolnosti pod kojima je delo učinjeno ili koje su izazvane krivičnim delom i koje se utvrđuju *in concreto*).¹⁷

Ukoliko optuženi prizna krivicu na glavnom pretresu, sudija može odmah preći na izvođenje dokaza, od kojih zavisi odluka o vrsti i meri sankcije. U ovom slučaju sudija, kako predviđa čl. 508, može izreći kaznu zatvora do tri godine – ukoliko se radi o delima za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, odnosno kaznu zatvora do pet godina – ukoliko se radi o delima sa zaprećenom kaznom do osam godina.

Novim ZKP je znatno ograničena mogućnost održavanja glavnog pretresa bez prisustva tužioca. Ovo je sada, za razliku od pređašnjeg čl. 445 st. 1 iz ZKP iz 2001, moguće izuzetno, i to interesu otkrivenog – ukoliko sudija oceni da bi se prema stanju u spisima očigledno moralo doneti rešenje o odbacivanju tužbe ili odbijajuća presuda (čl. 506 st. 6).

Rok za izradu presude po novom ZKP je 15 dana (čl. 507 st. 4), umesto ranijih 8 dana. U članu 509 predviđeni su rokovi za izjavljivanje žalbe. Tako se protiv presude, kao i po prethodnom ZKP, žalba može izjaviti u roku od 8 dana od dana dostavljanja overenog prepisa presude, a uvedena je i mogućnost da se u složenim predmetima, i pod određenim uslovima, na zahtev stranaka ili branioca ovaj rok može produžiti do 15 dana.

b) Ročište za izricanje krivične sankcije

Značajna novina je i ročište za izricanje krivične sankcije predviđeno članovima 512–518, koje predstavlja procesni mehanizam uz pomoć kojeg, pod zakonom predviđenim uslovima, izostaje glavni pretres i time se ubrzava postupak. Ovaj mehanizam je zamenio svog prethodnika postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa iz članova 449–454 ZKP iz 2011. uvedenog novelama iz 2004. godine, koji se primenjivao na dela zaprećena novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.

Uslov za održavanje ročišta predviđen je u čl. 512, a to je da se radi o krivičnim delima za koja se može izreći kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Takođe je potrebno da javni tužilac stavi zahtev za održavanje ročišta u optužnom predlogu ako smatra da složenost predmeta i prikupljeni dokazi, a naročito hapšenje okrivljenog pri izvršenju krivičnog dela ili priznanja da je izvršio krivično delo, ukazuju na to da održavanje glavnog pretresa nije potrebno. U zahtevu javni tužilac još predlaže i da se okrivljenom izrekne određena krivična sankcija među onima koje su u čl. 512 navedene po vrsti i meri, pri čemu je zakonodavac napravio razliku u tome šta tužilac može predložiti sudu u vezi s dvema grupama krivičnih dela s obzirom na propisanu kaznu. Tako javni tužilac može predložiti sudu da okrivljenom izrekne:

- 1) kaznu zatvora u trajanju do dve godine, novčanu kaznu do dvesta četrdeset dnevnih iznosa, odnosno do petsto hiljada dinara, ili uslovnu osudu s utvrđivanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista

¹⁷ Isto.

-
- hiljada dinara i vremenom proveravanja do pet godina – ako je okrivljeni priznao da je učinio krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina;
- 2) kaznu zatvora u trajanju do jedne godine, novčanu kaznu do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara, kaznu rada u javnom interesu do dvesta četrdeset časova, kaznu oduzimanja vozačke dozvole u trajanju do jedne godine, uslovnu osudu s utvrđivanjem kazne zatvora do godinu dana ili novčane kazne do sto osamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom proveravanja do tri godine, uz mogućnost stavljanja okrivljenog pod zaštitni nadzor ili sudsku opomenu – ako je okrivljeni učinio krivično delo za koje je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

U sklopu iznesenog posebno treba istaći da je uslov za izricanje kazne u prvom slučaju taj da je okrivljeni priznao izvršenje krivičnog dela. Ukoliko zahtev javnog tužioca ne ispunjava pomenute uslove iz čl. 512, ili ako složenost predmeta i prikupljeni dokazi ukazuju na potrebu održavanja glavnog pretresa, neće se odrediti ročište već će se ići na glavni pretres (čl. 514).

Ročište za izricanje krivične sankcije sada je zasnovano na raspravnom modelu, i strankama koje se pozivaju na ročište data je mogućnost, uz neka ograničenja, da se izjasne o okolnostima slučaja. Ročište će se u skladu s čl. 515 održati u roku od 15 dana od dana donošenja naredbe. U istom članu je takođe predviđeno ko se i pod kojim uslovima poziva na ročište. Tako se poziv optuženom mora dostaviti tako da između dana dostavljanja poziva i dana održavanja ročišta ostane najmanje 5 dana. Optuženi takođe mora biti upozoren da će se u slučaju njegovog nedolaska, ako je uredno pozvan, ili nedolaska branioca, kada odbrana nije obavezna, ročište ipak održati. Na ročištu javni tužilac podnosi sažeto izlaganje o dokazima kojima raspolaže i o vrsti i meri sankcije koju predlaže. U skladu s čl. 517, ročište se može okončati na dva načina: ili donošenjem osuđujuće presude – ako se optuženi saglasio s predlogom tužioca na ročištu ili nije došao na ročište, ili određivanjem glavnog pretresa – ukoliko se optuženi nije saglasio s predlogom javnog tužioca ili ako sudija nije prihvatio taj predlog. Protiv presude se može uložiti prigovor u roku od 8 dana, i to samo ako je osuđujuća presuda doneta usled neodazivanja optuženog na ročište (čl. 518). Ukoliko nije podnet prigovor, presuda postaje pravosnažna. Uslov, dakle, da bi ovaj institut bio primenjen jeste da se okrivljeni saglasi s predlogom tužioca, a ukoliko te saglasnosti nema, postupak se vraća u „redovni tok“ u skraćenom postupku, to jest ide se na glavni pretres.

Na kraju izlaganja o ovoj vrsti postupaka u novom ZKP ističemo i to da je jedna od njegovih novina u ovom pitanju i to da se sudska opomena izriče presudom, a ne rešenjem kao ranije, i ona se objavljuje odmah po završetku glavnog pretresa ili ročišta za izricanje krivične sankcije (čl. 519).

3. Skraćeni krivični postupak i krivičnoprocesno zakonodavstvo zemalja regiona

3.1. *Hrvatska* ubedljivo prednjači među svim zemljama u regionu u pogledu mogućnosti primene skraćenog postupka, to jest obimu krivičnih dela na koja se može primeniti ovaj postupak. Hrvatski Zakon o kaznenom postupku iz 2008. godine predviđa primenu skraćenog postupka u postupcima pred opštinskim (*općinskim*) sudovima, što bi značilo u postupcima za dela za koja je propisa-

na novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina.¹⁸ Odredbe o skraćenom postupku stupile su na snagu 1. septembra 2011. godine. Inače, prema ranijem ZKP Hrvatske, skraćeni postupak je bio predviđen za dela zaprećena novčanom kaznom ili kaznom zatvora do pet godina.¹⁹ Skraćeni postupak je najzastupljeniji oblik krivičnog postupka u hrvatskoj praksi i daleko najveći broj krivičnih dela, kao i najveći broj predmeta koji se vode, procesuiraju se upravo prema pravilima o skraćenom postupku.²⁰ Skraćeni postupak u Hrvatskoj se deli na dva oblika, u zavisnosti od visine propisane kazne: prvi je za dela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do osam godina, i on se vodi pred sudijom pojedincem, a drugi je za dela zaprećena kaznom između osam i dvanaest godina, i vodi se pred sudskim većem.²¹ U postupku pred većem nije predviđeno postupanje tužioca po načelu oportuniteta, postupak se za dela u tom rasponu zaprećene kazne ne pokreće privatnom tužbom, i nema primene nekih odredbi skraćenog postupka, već se umesto njih primenjuju pravila redovnog postupka naročito u pogledu rasprave (čl. 536 ZKP iz 2008).²²

Reformom hrvatskog krivičnoprocesnog zakonodavstva uvođene su među pravila o skraćenom postupku mnoge odredbe koje teže pojednostavljanju postupka, kao što su proširenje mogućnosti odlučivanja javnog tužioca prema načelu oportuniteta, smanjenje broja oblika optužnih akata, neposredno optuživanje, pojednostavljen i diferenciran postupak ispitivanja optužnice, pripremno ročište koje se primenjuje samo za dela za koja sudi veće i koje se održava u zavisnosti od procene predsednika veća, pojednostavljenost rasprave u skraćenom postupku.²³ Ustavni sud Hrvatske je 2012. godine oglosio neustavnim i u suprotnosti s čl. 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima veliki broj odredaba ZKP Hrvatske iz 2008, a među njima, u celini ili delimično, i neke od članova koji se odnose na skraćeni postupak. Ono što je Ustavni sud našao problematičnim u ovim članovima bilo je kršenje prava na stručnu pomoć branioca po sopstvenom izboru (čl. 530 st. 3 ZKP iz 2008), prava na prisustvovanje glavnom pretresu (čl. 531 st. 2), kao i prava na suđenje pred nepristrasnim sudom, zbog mogućnosti da sudija koji je ispitivao optužnicu učestvuje i u raspravi o meritumu (čl. 532 st. 2).²⁴ U nekim komentarima kritikovano je rešenje po kome se okrivljeni ispituje odmah na početku dokaznog postupka koji se vodi pred sudijom pojedincem, jer se time u neravnopravan položaj stavlja okrivljeni u odnosu na onog koji odgovara u redovnom postupku, iako se i u skraćenom postupku pred sudijom pojedincem može raditi o ozbiljnijim delima.²⁵

Za razliku od Srbije, gde rasprava može biti održana i bez prisustva pozvanog tužioca (s tim što je po ZKP iz 2011, kao što je pomenuto, to moguće samo ako bi odluka bila u korist okrivljenog),

18 Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, pročišćeni tekst od 11.10.2011, čl. 520 u vezi s čl. 19a st. 1 tač. 1. Zakonik iz 2008. delimično je stupio na snagu 1. januara 2009, zatim, za predmete iz nadležnosti Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, 1. juna 2009, a u potpunosti je stupio na snagu 1. septembra 2011.

19 Čl. 447 Zakona o kaznenom postupku, *Narodne novine*, br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02 i 143/02.

20 Za zastupljenost skraćenog postupka u Hrvatskoj videti B. Pavišić, „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 15, br. 2/2008, 580–581, kao i tekst Tadije Bubalovića „Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu“ 269 u ovom zborniku. Prema podacima koje Bubalović iznosi, 86,2% krivičnih dela predviđenih novim hrvatskim Kaznenim zakonom, koji je stupio na snagu 1. januara 2013, ispunjava uslove, u pogledu zaprećene kazne, da se na njih primenjuje skraćeni postupak. Slične podatke, da se skraćeni postupak primenjuje na 83,5% svih krivičnih dela predviđenih u Hrvatskoj, uključujući i ona propisana posebnim zakonima, iznose i B. Pavišić, nav. delo, i drugi autori koji se pozivaju na Pavišića.

21 A. Pavišić, M. Bonačić, „Skraćeni postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 18, br. 2/2011, 494.

22 Isto, 495.

23 T. Bubalović, „Novi koncept i nova zakonska rešenja u Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske od 15.12.2008“, *Analiza Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 30, i B. Pavišić, nav. delo, 581–585.

24 Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U-I-448/2009 i dr. od 19. srpnja 2012. godine, *Narodne novine*, br. 143/12, 143–149, dostupno na sajtu [http://sljeme.usud.hr/usud/prakswen.nsf/92b93a268fe63c89c1256e2f000538db/c12570d30061ce54c1257a40002a6523/\\$FILE/U-I-448-2009%20%20dr.%20-%20ODLUKA.pdf](http://sljeme.usud.hr/usud/prakswen.nsf/92b93a268fe63c89c1256e2f000538db/c12570d30061ce54c1257a40002a6523/$FILE/U-I-448-2009%20%20dr.%20-%20ODLUKA.pdf) (pristupljeno 12. maja 2013).

25 A. Pavišić, M. Bonačić, nav. delo, 510.

u Hrvatskoj tužilac uvek mora prisustvovati raspravi, a ako ne dođe, rasprava se odgađa (čl. 534). Time je ukinuta mogućnost koja je prethodno postojala i u Hrvatskoj, da, kako se smatra, sud kumulira procesne uloge u odsustvu tužioca i time preuzme na sebe ulogu koja ne bi smela da mu pripada.²⁶ I ZKP Crne Gore je takođe potpuno napustio mogućnost da se glavni pretres održi bez prisustva tužioca.²⁷

U Hrvatskoj postoji i kazneni nalog, kao još jedan oblik pojednostavljenog postupanja, veoma blizak skraćenom postupku u tradicionalnom smislu, o kojem smo do sada govorili. Kazneni nalog se izriče za dela zaprećena novčanom kaznom ili kaznom do pet godina zatvora. Uslovi za izricanje veoma su slični onima za kažnjavanje putem ročišta za izricanje krivične sankcije po novom ZKP Srbije. Može se izreći i pravnom licu i posebno se navodi koje su sankcije moguće u tom slučaju (čl. 540 st. 3). Hrvatski ZKP dodatno štiti prava oštećenog tako što u okviru regulisanja izdavanja kaznenog naloga propisuje (čl. 540 st. 4) da ukoliko je oštećeni postavio imovinskopravni zahtev, tužilac mora predložiti da sud prvo odluči o tom zahtevu i ako sud ne dosudi imovinskopravni zahtev, izreći će oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom. Iz navedenog proizilazi obaveza tužioca da prvo kontaktira oštećenog kada u obzir dolazi oduzimanje imovinske koristi.²⁸

3.2. *Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore* iz 2009. godine predviđa skraćeni postupak za dela za koja je predviđena kao glavna kazna novčana kaza ili zatvor do pet godina.²⁹ Za razliku od novog ZKP Srbije, među osnovama za određivanje ili produženje pritvora u skraćenom postupku u Crnoj Gori nema koluzione opasnosti (dokazne opstrukcije), kao ni očiglednog izbegavanja optuženog da dođe na glavni pretres, s tim što u pogledu ovog potonjeg osnova postoje različita gledišta u praksi i među komentatorima da li bi se on ipak mogao primeniti u skraćenom postupku.³⁰ Takođe nije moguć pritvor ni po osnovu izricanja kazne od pet godina ili teže kazne uz prisustvo posebno teških okolnosti krivičnog dela. Oštećeni u Crnoj Gori ima pravo da preduzme gonjenje ukoliko tužilac već posle mesec dana od podnošenja krivične prijave ne podnese optužni predlog niti obavesti oštećenog da je odbacio krivičnu prijavu (čl. 449 st. 1 ZKP CG). Ovakav rok, isti kao po ZK Srbije iz 2001, ali znatno kraći od onog po novom srpskom ZKP (koji iznosi šest meseci od podnošenja prijave), pruža bolju zaštitu interesa oštećenog, ubrzava postupak (jer se ne traži prethodno neka radnja tužioca kao u redovnom postupku), ali i stavlja tužioca u položaj da nekad mora možda i prebrzo odlučivati o krivičnoj prijavi. Još jedna od razlika u odnosu na ZKP Srbije je i ta što medijacija (mirenje) nije obavezna već se ostavlja sudiji da proceni da li da stranke uputi na medijaciju ukoliko bi to bilo celishodno za brže okončanje postupka (ZKP čl. 459), što je isto rešenje kao i u reformisanim zakonima u krivičnom postupku u Hrvatskoj i Makedoniji.

Crnogorski ZKP kao posebnu pojednostavljenu procesnu formu predviđa i postupak za kažnjavanje bez glavnog pretresa, koji se sprovodi za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do tri godine (čl. 461). Ova forma postupka sprovodi se na inicijativu državnog tužioca, uz pristanak okrivljenog, kada tužilac oceni da su raspoloživi dokazi o relevantnim činjenicama

26 B. Pavišić, *nav. delo*, 583.

27 ZKP Crne Gore, čl. 457. Videti i D. Radulović, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Podgorica 2009, 593.

28 A. Pavišić, M. Bonačić, *nav. delo*, 515.

29 Čl. 446 Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 57/2009 i 49/2010. Zakonik je stupio na snagu 26. avgusta 2009. godine. Nakon godinu dana počela je primena u postupcima za krivična dela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, a puna primena počela je 1. septembra 2011. godine.

30 Videti čl. 448 st. 1 i 458, st. 9 ZKP Crne Gore. O pozivanju na očigledno izbegavanje okrivljenog da dođe na glavni pretres videti Radulović, *nav. delo*, 585.

od kojih zavisi ocena osnovanosti tužbenog zahteva takvi da eliminišu potrebu za glavnim pretresom.³¹ I sudija koji donosi rešenje o kažnjavanju zasniva svoju odluku na istim dokazima na kojima je tužilac temeljio svoj predlog i oni moraju da budu takvi da dovedu do nedvosmislenog zaključka da je okrivljeni učinio krivično delo koje mu se stavlja na teret.³² Sankcije i mere koje se mogu izreći u ovom postupku su: novčana kazna do 3.000 evra, rad u javnom interesu, uslovna osuda ili sudska opomena i uz nju oduzimanje imovinske koristi, oduzimanje predmeta i zabrana upravljanja motornim vozilom u trajanju do dve godine (čl. 462). Među njima, dakle, nema zatvorske kazne, kao što je bio slučaj s kažnjavanjem pre glavnog pretresa u ZKP Srbije iz 2001. Inače, odredbe o ovom institutu u Zakoniku Crne Gore su u velikoj meri slične ili identične odredbama o postupku za kažnjavanje pre glavnog pretresa iz ZKP Srbije iz 2001. god.

3.3. *Slovenija* takođe poznaje skraćeni postupak i postupak za izdavanje kaznenog naloga.³³ Za razliku od ostalih zemalja u regionu, nema razlikovanja između ova dva postupka u pogledu dela za koja važe. I jedan i drugi se primenjuju na krivična dela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine.

3.4. *U Makedoniji* (BJRM) se prema trenutno važećem Zakonu o krivičnom postupku odredbe o skraćenom postupku primenjuju na krivična dela za koja je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine. U novom krivičnoprocesnom zakonu Makedonije, čija primena će početi u novembru 2013, skraćeni postupak će se primenjivati za krivična dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.³⁴

3.5. *U Bosni i Hercegovini* je, nakon reforme krivičnoprocesnog sistema 2003. godine, prestao da postoji skraćeni postupak u obliku kakav postoji u drugim zemljama regiona. Do tada je postojao skraćeni postupak pred opštinskim sudom, koji se vodio za dela za koja je zaprećena novčana kazna kao glavna ili zatvor do tri godine. Važećim Zakonom o krivičnom postupku BiH, kao i krivičnoprocesnim zakonima oba entiteta i Brčko distrikta, uveden je postupak za izdavanje kaznenog naloga kao najčešći oblik pojednostavljenog postupanja kome se pristupa kada se radi o delu za koje je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina.³⁵ Ovaj postupak se vodi za dela iz nadležnosti sudije pojedinca, i to pred Sudom BiH, Osnovnim sudom Distrikta Brčko, opštinskim sudovima u Republici Srpskoj i osnovnim sudovima u Federaciji BiH. U ovom postupku se ne može predložiti, samim tim ni izreći kazna zatvora, već samo sledeće propisane krivične sankcije i mere: novčana kazna (do 50.000 KM), uslovna osuda, zabrana vršenja određenih poziva, delatnosti ili dužnosti, oduzimanje predmeta i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom.³⁶

31 D. Radulović, *nav. delo*, 600–601.

32 *Isto*, 602.

33 „Zakon o kazenskom postupku“, *Uradni list RS*, br. 32/2012, prečišćeni tekst. O skraćenom postupku u Sloveniji videti u tekstu Vida Jakulina, „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Sloveniji“ u ovom zborniku.

34 „Zakonot za krivičnata postapka“, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 150/2010. Više o skraćenom postupku u Makedoniji videti tekst Gordana Kalajdzijeva i Gordane Bužarovske-Lažetić, „Ubrzanje postupka kao jedan od ciljeva reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji“ u ovom zborniku.

35 O postupku za izdavanje kaznenog naloga u BiH videti tekst Hajrije Sijerčić-Čolić, „Postupak za izdavanje kaznenog naloga: procesno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini i regionalni uporednopravni osvrt“ u ovom zborniku.

36 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BiH*, br. 3/2003, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007, 15/2008 i 58/2008, 12/2009, 16/2009, 93/2009, čl. 334; Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 10/2003, 48/2004, 6/2005, 12/2007, 14/2007, 21/2007, 2/2008, 17/2009; prečišćeni tekst 44/2010, čl. 334; Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, čl. 350 i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, br. 50/2003, 111/2004, 115/2004, 29/2007, 68/2007, 119/2008, 55/2009, 80/2009, 88/2009, 92/2009, 100/2009; prečišćeni tekst 53/2012, čl. 358. Videti H. Sijerčić-Čolić, M. Hadžiomeragić, M. Jurčević, D. Kaurinović, M. Simović, *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo 2005, 831.

Zaključak

Sve zemlje regiona, s izuzetkom Bosne i Hercegovine, poznaju skraćeni krivični postupak u tradicionalnom smislu i propisuju ga s određenim varijacijama. Najveći deo odredbi o skraćenom postupku u ovom zakonodavstvu je veoma slično, a nekad i identično normiran, sledeći one osnovne principe koji inače odlikuju ovaj procesni oblik. Tako sva pomenuta zakonodavstva koja imaju ovaj institut predviđaju supsidijarnu primenu pravila redovnog postupka, izostajanje istrage, optužne akte u vidu optužnog predloga i privatne tužbe, pripreme optuženog za glavni pretres i učešća na njemu, odnosno mogućnosti izostajanja, glavnog pretresa na kom se izriče sankcija ili mera, nastojanja da se rasprava završi na jednom ročištu, kao i mogućnosti izostajanja glavnog pretresa, postupak i rokove za žalbu (uz navedeno odstupanje u Srbiji) i drugo.

Uvođenje tužilačke istrage u nacionalne sisteme dovelo je i do napuštanja mogućnosti održavanja glavne rasprave u odsustvu tužioca u nekim sistemima, poput hrvatskog. Osobine skraćenog postupka – izostajanje pojedinih procesnih faza i skraćivanje drugih, kraći zakonski rokovi za bitne procesne radnje, diskrecija tužioca i suda da na osnovu jasnog činjeničnog supstrata predloženog dokazima brže odluče o meritumu i kazni, norme koje motivišu okrivljene da priznaju delo ili da se ne upuštaju u dokazni postupak sa svim svojim nacionalnim varijacijama, daju državi i građanima sredstvo za brže rešavanje krivičnih stvari.

Neke od najbitnijih novina u Srbiji koje se tiču skraćenog postupka odražavaju nameru čvršćeg oslanjanja na ovaj oblik postupka u rešavanju krivičnih stvari: proširen je krug dela za koja se može voditi skraćeni postupak i uvedeno je ročište za izricanje krivične sankcije umesto ranijeg kažnjavanja pre glavnog pretresa. Skraćeni postupak je tradicionalno prihvaćen u nacionalnim krivičnim sistemima za lakša krivična dela. U Srbiji se tendencija širenja kruga primene skraćenog postupka, započeta noveliranjem ZKP iz 2001, nastavila i novim ZKP iz 2011, proširivanjem na krivična dela zaprećena kaznom do osam godina zatvora. Nakon Hrvatske, gde je granica postavljena na dvanaest godina, Srbija je zemlja regiona sa sledećom najšire postavljenom granicom za primenu ovog oblika postupka. Takvim povećanjem broja dela ulazi se, kroz skraćeni postupak, u zonu izricanja kazni koje se mogu smatrati dugotrajnim zatvorskim kaznama.³⁷ Ovo će svakako imati za posledicu u praksi rasterećenje redovnog krivičnog postupka, ali nadamo se da će biti praćeno neophodnim poštovanjem svih osnovnih načela i standarda koji važe podjednako i za redovni i za skraćeni postupak. U tom smislu bi bilo poželjno zaustaviti dalje podizanje granice za skraćeni postupak nekim eventualnim novelama u budućnosti. Praksa primene skraćenog postupka po novom ZKP Srbije se tek očekuje od oktobra 2013. godine i ona će pokazati koliko su ispunjena očekivanja od ovog oblika pojednostavljenog postupka u pogledu doprinosa željenom opštem porastu efikasnosti krivičnog postupka i suzbijanja kriminaliteta, kao i da li je do toga došlo na uštrb nekih zagarantovanih prava okrivljenog. Rešenja iz novog ZKP Srbije za sada daju solidan osnov za pozitivna nadanja u tom pravcu.

37 Preporuka Saveta Evrope br (2003) 23, na primer, dugotrajnom zatvorskom kaznom smatra kaznu iznad pet godina. Definition of life sentence and long-term prisoners. Appendix to Recommendation Rec (2003) 23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners, 9 October 2003.

Pritvor u skraćenom krivičnom postupku i u sporazumu o priznanju krivice

1. Pritvor u skraćenom krivičnom postupku

Odredbom čl. 443 Zakonika o krivičnom postupku predviđeno je da se u skraćenom krivičnom postupku sudi za krivična dela koja nisu preterano složena, previše obimna i koja su s manjim stepenom protivpravnosti. Navedeno je da su to društveno manje značajna krivična dela, tačnije, da su to krivična dela za koja je kao glavna kazna predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina.

Reč je o pojednostavljenom krivičnom postupku koji je brži, kraći i ekonomičniji od redovnog ili opšteg krivičnog postupka. Pojednostavljenje postupka postignuto je „preskakanjem“ nekih faza redovnog krivičnog postupka, prenebregavanjem nekih od načela krivičnog postupka ili izmenama nekih instituta postupka. Zakonodavac je pretpostavio da se i ovako skraćenim postupkom, koji je ne samo brz i jasan već i zakonit, može ostvariti jedan od trenutno najvažnijih ciljeva u borbi protiv kriminaliteta, a to je efikasan krivični progon i brzo izricanje primerene sankcije. Notorna je činjenica da izvesnost da će učinilac krivičnog dela biti otkriven, brzo izveden pred sud i u zakonitom postupku adekvatno kažnjen ima mnogo veću preventivnu snagu od same težine propisane kazne.

Nesumnjivo je da je pitanje pritvora kao jedne od mera kojom se obezbeđuje prisustvo okrivljenog u krivičnom postupku jedno od najtežih i najkompleksnijih. Pritvor predstavlja meru i radnju kojom država u nameri da zaštiti osnovne slobode i prava čoveka ali i društva – da se zaštite osnovne vrednosti koje su zagarantovane Ustavom, krivičnim zakonodavstvom i međunarodnim pravom – reaguje na način da pojedincu koji je narušio te osnovne vrednosti (tačnije, kada postoji sumnja da je to učinio) oduzima to osnovno ljudsko pravo – slobodu (naravno privremeno). To drugim rečima znači da država, u nameri da zaštiti neke vrednosti svojom intervencijom, ukida pojedincu, članu tog društva, njegovo osnovno pravo i jednu od njegovih najvećih

1 Sudija Apelacionog suda u Beogradu.

vrednosti – pravo na slobodu. Reč je o situaciji koja je oduvek tražila i traži posebnu opreznost i obazrivost svih onih koji o tome odlučuju i u tome postupaju.

Ustav Republike Srbije stavlja pravo na slobodu na visoko mesto između vrednosti koje promovira i štiti. O pravu na slobodu govori se u drugom delu Ustava gde se tretira pitanje ljudskih i manjinskih prava i sloboda, posebno u čl. 27 (pravo na slobodu i bezbednost), zatim u čl. 28 (postupanje s licem lišenim slobode) i čl. 29 (dopunska prava u slučaju lišenja slobode bez odluke suda). Posebno je čl. 30 i 31 regulisano pitanje pritvora i trajanja pritvora. U čl. 30 je između ostalog navedeno da lice za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo može biti pritvoreno samo na osnovu odluke suda, ako je pritvaranje neophodno radi vođenja krivičnog postupka. Članom 31 predviđeno je trajanje pritvora koje sud „svodi na najkraće neophodno vreme, imajući u vidu razloge pritvora“. Nadalje, navedeno je da se „pritvorenik pušta da se brani sa slobode čim prestanu razlozi zbog kojih je pritvor određen“.

U četvrtom delu Ustava koji se odnosi na nadležnost Republike Srbije navedeno je u čl. 97 da, između ostalog, Republika Srbija uređuje i obezbeđuje „ostvarivanje i zaštitu sloboda i prava građana: ustavnost i zakonitost; postupak pred sudovima i drugim držanim organima; odgovornost i sankcije za povredu sloboda i prava građana utvrđenih ovim Ustavom i za povredu zakona i drugih propisa i opštih akata; amnestije i pomilovanja za krivična dela“.

Odredbom čl. 436 ZKP (iz 2001. godine) regulisano je pitanje određivanja, produžavanja i trajanja pritvora, pitanje postupka koji se u tim slučajevima sprovodi, kao i uslovi koji se moraju steći kada se odlučuje o pritvoru.

(1) Pritvor se može odrediti u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo u sledećim slučajevima:

1) ako se krije ili ako se ne može utvrditi njegova istovetnost, ili ako postoje druge okolnosti koje očigledno ukazuju na opasnost od bekstva;

2) ako je u pitanju krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine, a osobite okolnosti ukazuju da će okrivljeni dovršiti pokušano krivično delo ili da će izvršiti krivično delo kojim pretili ili da će ponoviti krivično delo.

(2) Pre podnošenja optužnog predloga pritvor može trajati samo onoliko koliko je potrebno da se sprovedu istražne radnje, ali ne duže od osam dana, a izuzetno do trideset dana ako se radi o krivičnom delu s elementima nasilja. O žalbi protiv rešenja o pritvoru rešava veće (čl. 24 st. 6).

(3) U pogledu pritvora, od predaje optužnog predloga do izricanja prvostepene presude, primećuju se shodno odredbe čl. 146 ovog zakonika, s tim što je veće dužno da svakih mesec dana ispita da li postoje razlozi za pritvor.

(4) Kad se okrivljeni nalazi u pritvoru, sud je dužan da postupa s naročitom hitnošću.

Napred navedeni razlozi za određivanje i produžavanje pritvora predviđeni su i u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Reč je zapravo o nalogu da kada nadležni državni organ u zakonitom postupku bude odlučivao o pritvoru, mora utvrditi postojanje

ili nepostojanje određenih materijalnopравnih činjenica od važnosti za odlučivanje o pritvoru. Konvencija traži postojanje razumne sumnje, tačnije, postojanje činjenica ili podataka na osnovu kojih bi objektivni posmatrač verovao da je neko lice izvršilo krivično delo. Stepен verovatnoće postojanja krivice nekog lica za određeno krivično delo koji opravdava određivanje pritvora može biti i niži od onoga koji opravdava podizanje optužnog akta protiv tog lica.

U čl. 5 st. 3 Evropske konvencije kao razlozi za pritvor su izričito predviđeni: opasnost od bekstva, zatim sprečavanje izvršenja krivičnog dela (iteracijska opasnost), a zanimljivo je napomenuti da su koluzivni razlozi za pritvor (koji doduše postoje samo u redovnom krivičnom postupku) prihvaćeni kroz praksu Suda za ljudska prava. Kao izuzetni razlozi za pritvor dozvoljeni su i oni koji se odnose na održavanje javnog reda i oni koji se tiču brige da se zaštiti okrivljeni. Razume se da to i nisu razlozi za određivanje i produžavanje pritvora u skraćenom postupku u našem Zakoniku o krivičnom postupku.

Za određivanje, trajanje odnosno ukidanje pritvora u skraćenom krivičnom postupku treba pomenuti i odredbu čl. 446 st. 8 i 9 ZKP. U st. 8 pomenutog člana navedeno je da će se odredbe čl. 358 ZKP shodno primenjivati i u pogledu ukidanja pritvora posle izricanja presude. Inače sam čl. 358 ZKP u st. 1 govori o određivanju, produženju i ukidanju pritvora u redovnom krivičnom postupku prilikom izricanja presude. U st. 9 čl. 446 ZKP predviđeno je da „kad sud izrekne kaznu zatvora, može se odrediti da se okrivljeni stavi u pritvor, odnosno da ostane u pritvoru, ako postoje razlozi iz čl. 436 st. 1 ovog zakonika. Pritvor u takvom slučaju može trajati do pravosnažnosti presude, ali najduže dok okrivljenom ne istekne kazna koju je izrekao prvostepeni sud“.

Što se pak tiče funkcionalne nadležnosti u okviru suda u fazi istražnih radnji odluku o određivanju pritvora donosi istražni sudija. Kako je već navedeno, pritvor u toj fazi može trajati najduže osam dana, odnosno, ako je reč o krivičnim delima s elementima nasilja, pritvor u toj fazi može trajati do 30 dana. O žalbi na rešenje o određivanju pritvora odlučuje vanpretpresno veće istog suda. Ovo veće je dužno da i bez predloga stranaka ispita na svakih mesec dana da li postoje razlozi za pritvor i da donese rešenje o produženju ili ukidanju pritvora.

Bez sumnje, pritvor je najteža mera kojom se obezbeđuje prisustvo okrivljenog u toku krivičnog postupka i predstavlja najintenzivniji i najdrastičniji oblik zadiranja u pravo na slobodu, koji se doživljava kao „nužno zlo“ – kao ona vrsta narušavanja tog prava koja se smatra opravdanom da bi se njome ostvario viši društveni cilj.

Svest o tome da je pritvaranje nekog lica trenutak kada je nekome sloboda faktički ukinuta, kao i svest da će zasigurno to lice neko vreme da provede u tom stanju, podrazumeva i potrebu da se poštuju određeni uslovi koji treba da se postave, kao i kriterijumi za određivanje i trajanje pritvora i ograničenja i drugi limiti koji treba da postoje i koji zapravo predstavljaju jemstvo da će sloboda pojedinca biti ograničena samo u meri koja je potrebna i dovoljna.

Što se pak tiče razloga ili osnova za određivanje pritvora, ovde u prvom redu treba imati na umu postojanje pretpostavke nevinosti. Ova pretpostavka podrazumeva da okrivljenog treba tretirati kao nevino lice. On ima pravo da se brani sa slobode i ne sme mu se oduzimati sloboda samo zbog postojanja osnovane sumnje da je učinio krivično delo, već u svrhu nesmetanog vođenja krivičnog postupka koji se vodi protiv tog okrivljenog, a u kom slučaju je nužno postojanje osnovane sumnje da je to lice učinilo određeno krivično delo.

Nadalje, potrebno je utvrditi tzv. legitimne razloge za pritvor, odnosno materijalnopravne činjenice čije je postojanje potrebno utvrditi pre odlučivanja o pritvoru i od čijeg postojanja ili nepostojanja zavisi određivanje ili produžavanje pritvora. To podrazumeva postojanje osnovane ili razumne sumnje, odnosno činjenica ili podataka na osnovu kojih bi objektivni posmatrač verovao da je neko lice izvršilo krivično delo.

Određivanje pritvora, a pogotovo produžavanje pritvora u skraćenom krivičnom postupku uz ispunjavanje pomenutih uslova, trebalo bi da bude pažljivo procenjeno od strane onoga ko o tome odlučuje, jer bi uz napred navedeno trebalo voditi računa i o prirodi i težini dela za koje se neko lice tereti, kao i o zaprećenoj kazni (koja kod krivičnih dela iz skraćenog krivičnog postupka ne prelazi pet godina zatvora), starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, socijalnim okolnostima okrivljenog, ponašanju pre izvršenja krivičnog dela kao i nakon izvršenja dela itd.

Trajanje pritvora ne sme biti neproporcionalno u odnosu na kaznu koja je predviđena za učinjeno delo i ne sme da krši pravo pritvorenog lica na suđenje u razumnom roku. Sud treba, na osnovu stanja u spisima, da vodi računa o stadijumu krivičnog postupka, dotadašnjoj dužini trajanja postupka i o konkretnom kriterijumu, tj. kazni koja se može očekivati u tom konkretnom predmetu i za to konkretno krivično delo. Time bi trebalo da se izbegne situacija koja se ponekad dešavala u našim sudovima, koji su izricali kazne zatvora kojima je „pokriven“ pritvor, odnosno izrečena je kazna zatvora koja je odgovarala vremenu koje je okrivljeni proveo u pritvoru.

2. Pritvor i institut sporazuma o priznanju krivice

Što se tiče pitanja pritvora u sporazumu o priznanju krivice, iako je sporazum o priznanju krivice tema drugih radova na ovom savetovanju, ipak je neophodno i za potrebe ovog rada navesti osnovne elemente sporazuma o priznanju krivice.

Odredbom čl. 282a ZKP predviđeno je da:

(1) Kada se krivični postupak vodi za jedno krivično delo ili za krivična dela u sticaju za koja je propisana kazna zatvora do 12 godina, javni tužilac može predložiti okrivljenom i njegovom braniocu zaključenje sporazuma o priznanju krivice, odnosno okrivljeni i njegov branilac mogu javnom tužiocu predložiti zaključenje takvog sporazuma.

(2) Kada se uputi predlog iz stava 1 ovog člana, stranke i branilac mogu pregovarati o uslovima priznanja krivice za krivično delo, odnosno krivična dela koja se okrivljenom stavljaju na teret.

U čl. 282b ZKP navedeno je:

(1) Sporazumom o priznanju krivice okrivljeni u potpunosti priznaje krivično delo za koje se tereti, odnosno priznaje jedno ili više krivičnih dela učinjenih u sticaju, koja su predmet optužbe, a okrivljeni i javni tužilac se saglašavaju o:

1) vrsti i visini kazne, odnosno drugim krivičnim sankcijama koje će okrivljenom biti izrečene;

2) odustajanju javnog tužioca od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom o priznanju krivice;

3) troškovima krivičnog postupka i o imovinskopravnom zahtevu;

4) odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke suda donese na osnovu sporazuma o priznanju krivice kada je sud u potpunosti prihvatio sporazum.

(2) U sporazumu o priznanju krivice javni tužilac i okrivljeni se mogu saglasiti o izricanju okrivljenom kazne koja po pravilu ne može biti ispod zakonskog minimuma za krivično delo koje se okrivljenom stavlja na teret.

O sporazumu o priznanju krivice odlučuje sud, koji sporazum rešenjem može odbaciti, usvojiti ili odbiti. Zakonikom o krivičnom postupku detaljno su regulisani postupak i odluke suda kada odlučuje o sporazumu o priznanju krivice, kao i o pravima stanaka i oštećenog u slučaju odbijanja odnosno usvajanja tog sporazuma. Na kraju, u čl. 282d st. 1 ZKP, govori se i o sudbini pravosnažnog rešenja o usvajanju sporazuma o priznanju krivice, koji se smatra sastavnim delom optužnice ako je ona već podnesena, odnosno o obavezi javnog tužioca da u roku od tri dana sastavi optužnicu u koju uključuje sporazum o priznanju krivice ako optužnica prethodno još nije bila podnesena, a predsednik veća bez odlaganja donosi presudu kojom okrivljenog oglašava krivim i izriče mu kaznu, odnosno drugu krivičnu sankciju i odlučuje o ostalim pitanjima predviđenim u sporazumu o priznanju krivice iz čl. 282b ZKP. U st. 2 istog člana navedeno je da presuda iz stava 1, pored sadržaja iz sporazuma o priznanju krivice, shodno sadrži i podatke iz čl. 356 ZKP.

Kao što se zna, čl. 356 st. 1 tač. 1–7 ZKP govori o sadržini osuđujuće presude u kojoj treba da se nalazi:

- 1) za koje se delo oglašava krivim, uz naznačenje činjenica i okolnosti koje čine obeležja krivičnog dela, kao i onih od kojih zavisi primena određene odredbe krivičnog zakona;
- 2) zakonski naziv krivičnog dela i koje su odredbe zakona primenjene;
- 3) na kakvu se kaznu osuđuje optuženi ili se po odredbama krivičnog zakona oslobađa od kazne;
- 4) odluku o uslovnoj osudi, odnosno o opozivanju uslovne osude ili uslovnog otpusta;
- 5) odluku o merama bezbednosti i oduzimanju imovinske koristi;
- 6) odluku o uračunavanju pritvora ili već izdržane kazne;
- 7) odluku o troškovima krivičnog postupka i o imovinskopravnom zahtevu.

Iz napred navedenog vidljivo je da pitanje pritvora nije obuhvaćeno elementima sporazuma o priznanju krivice pa se kao prvi zaključak nameće stav da pritvor (ili, preciznije, ukidanje pritvora) u kojem se okrivljeni nalazi a želi da s javnim tužiocem sklopi ovaj sporazum zapravo i ne može biti predmet takvog sporazuma.

Postavlja se pitanje – šta ako tužilac smatra da je zaključenje sporazuma kojim okrivljeni prizna krivicu za izvršeno jedno ili više krivičnih dela važno, da se time krivični postupak značajno skraćuje i pojeftinjuje i da je i sam u osnovi saglasan da se pritvor prema okrivljenom ukine prilikom donošenja presude? Da li sud treba takav sporazum, koji u sebi uključuje i saglasnost stranaka (dakle i javnog tužioca) o ukidanju pritvora, da odbije jednostavno primenjujući odredbu čl. 282v stav 9 ZKP i konstatujući da nisu ispunjeni uslovi iz stava 8 istog člana, odnosno

uočavajući da je dodat još jedan uslov koji nije predviđen zakonom, što sam sporazum čini nezakonitim, odnosno neosnovanim ili neprihvatljivim?

Sud ne može da usvoji sporazum delimično, prihvatajući one njegove elemente koji su predviđeni zakonom, a odbijajući one koji nisu. Tako i nije moguće prihvatiti sporazum u pojedinim delovima, jer on takav predstavlja jednu celinu i o njemu se kao o celini i odlučuje.

Mišljenja sam da nije nemoguće da sud usvoji sporazum o priznanju krivice koji u sebi uz ostale zakonom predviđene elemente sporazuma sadrži i sporazum stranaka o ukidanju pritvora po pravosnažnosti presude. Ovakva odluka suda bi se mogla pravdati s jedne strane činjenicom da tako nešto nije izričito zabranjeno zakonom (pa je dakle dozvoljeno), a s druge strane analogijom s procesnom situacijom koja se dešava u toku glavnog pretresa, kada se javni tužilac saglašava s predlogom odbrane da se prema okrivljenom ukine pritvor, nakon čega po pravilu sledi i takva odluka suda.

Odluka suda o ukidanju pritvora u takvom slučaju bi se mogla pozvati na činjenicu da su prestali razlozi zbog kojih je pritvor bio određen, odnosno do tada produžavan, kao i na konstatovanu saglasnost javnog tužioca da se okrivljenom ukine pritvor. Odbijanje suda da prema okrivljenom ukine pritvor nalazeći da ti razlozi nisu prihvatljivi, a samim time i neprihvatanje celog sporazuma o priznanju krivice, s obzirom na to da je ukidanje pritvora bilo jedan od elemenata tog sporazuma i izvesno jedan od razloga zbog kojih je okrivljeni i odlučio da zaključi sporazum o priznanju krivice, može se opravdati stavom da je „protivno razlozima pravičnosti“, a kako je to, uostalom, i navedeno u čl. 282v st. 8 tač. 5 ZKP.

Inače, samo ukidanje pritvora u takvom slučaju bi trebalo da se upodobi sa situacijom iz čl. 358 st. 1 ZKP, gde je između ostalog navedeno da će se optuženom koji se nalazi u pritvoru ukinuti pritvor ako za pritvor više ne postoje razlozi zbog kojih je bio određen.

U sudskoj praksi se pojavila dilema šta s pritvorom u slučaju zaključenja sporazuma o priznanju krivice kada pritvor nije bio predmet sporazuma, ali okrivljeni, koji se inače saglasio s visinom zatvorske kazne navedene u sporazumu, smatra da bi sud trebalo da ga pusti na slobodu do poziva ustanove za izvršenje krivičnih sankcija da izdrži ostatak zatvorske kazne. Mišljenja sam da se u takvom slučaju primenjuje odredba čl. 358 st. 6 ZKP, odnosno da okrivljeni ostaje u pritvoru do upućivanja u ustanovu za izdržavanje kazne, iako, istini za volju, to često može biti relativno kratko vreme ostatka kazne koju okrivljeni treba da izdrži, a neretko i okrivljeni ima uistinu važne razloge zbog kojih bi hteo da izvesno vreme, do poziva na izdržavanje kazne, provede na slobodi, kako bi, na primer, rešio neka svoja porodična ili egzistencijalna pitanja.

Zaključak

Na kraju treba reći da je lična sloboda jedan od temeljnih uslova koji načelno svi treba da uživaju i da na nju imaju pravo. Ograničavanja prava na slobodu moraju se smatrati izuzetkom i mogu da se prihvate samo kada se za njih da jasno, objektivno i realno opravdanje, koje mora biti detaljno razrađeno i ne sme predstavljati stereotipnu formaciju koja u sebi sadrži samo zakonsku definiciju bez kritičke analize postupajućeg suda. Pritvor kao najteža mera kojom se obezbeđuje prisustvo okrivljenog u krivičnom postupku posebno traži i zahteva brižljivu ocenu i odgovoran pristup suda kada o njemu odlučuje.

Pojednostavljene forme postupanja u prekršajnim stvarima u BiH

a) Uopšte o pokretanju prekršajnog postupka

Pod postupkom uopšte obično se podrazumijeva način rada kod kojeg je određeno da se radne operacije jednako obavljaju u jednakim slučajevima.² Pojam „prekršajni postupak“ u teoriji prekršajnog procesnog prava ima različita shvatanja i značenja, najčešće u zavisnosti od njegove sadržine kao osnovnog elementa, kao i autora koji se ovom problematikom bavi. Čini se ipak nespornim da prekršajni postupak predstavlja zakonom regulisani postupak koji se vodi povodom izvršenog prekršaja, a u kojem prekršajnoprocetni subjekti preduzimaju određene prekršajnoprocetne radnje i zasnivaju određene prekršajnoprocetne odnose s ciljem donošenja pravilne i zakonite odluke od strane nadležnog suda, odnosno ovlašćenog organa o određenoj prekršajnoj stvari.³

Savremena prekršajnoprocetna zakonodavstva najčešće prave razliku između dva oblika (dvije forme postupanja) vođenja prekršajnog postupka u zavisnosti od vrste i težine učinjenog prekršaja, ali i osobina učinioca prekršaja, i to: 1) opšti ili redovni prekršajni postupak (radi se o redovnom, sudskom postupku, koji se sprovodi nakon što se utvrdi da je učinjen prekršaj; u tom postupku, pošto se utvrdi da je određeno lice učinilac prekršaja, utvrđuje se njegova prekršajna odgovornost, te ako se utvrdi i ona, izriče se odgovarajuća prekršajna sankcija) i 2) posebni prekršajni postupci (postupci koji se od redovnog prekršajnog postupka razlikuju prema subjektima protiv kojih se prekršajni postupak vodi ili prema organima pred kojima se prekršajni postupak vodi ili prema specifičnostima pitanja koja se u prekršajnom postupku rješavaju). U ove posebne, specifične forme postupanja nadležnih prekršajnih organa, svakako ubrajamo: a) po-

1 Vanredni profesor Univerziteta u Banjoj Luci (imejl: ljubinko58@gmail.com).

2 Mitrović, Lj., Mandić, M.: *Upravni postupak i upravni spor*, Panevropski univerzitet „Apeiron“, Banja Luka 2011.

3 Mitrović, Lj.: *Prekršajno pravo – materijalno i procesno*, Panevropski univerzitet „Apeiron“, Banja Luka 2010.

stupak prema maloljetnicima (radi se o specifičnom postupku koji se vodi prema maloljetnim učiniocima prekršaja; pod maloljetnim licem podrazumijeva se, u pravilu, lice koje je u vrijeme izvršenja prekršaja bilo mlađe od 18 godina, a starije od 14 godina; za sankcionisanje i kažnjavanje maloljetnika zakonom su propisani posebni uslovi, pa i poseban prekršajni postupak, koji je specifičan u odnosu na redovni postupak koji se vodi prema punoljetnim učiniocima prekršaja; prekršajni postupak prema maloljetnicima je hitan, zahtijeva obazrivo postupanje prema maloljetniku i mišljenje nadležnog organa starateljstva; pozivanje maloljetnika vrši se preko roditelja, odnosno staratelja; u ovom postupku propisane su posebne dužnosti svjedočenja i dr); b) postupak za naplatu novčane kazne na licu mjesta ili tzv. organski mandat (ovdje je riječ o posebnom postupku u kojem zakonom određena službena lica mogu učiniocima prekršaja na licu mjesta izricati i naplaćivati novčane kazne u određenom iznosu pod uslovom da su ta lica zatečena u vršenju prekršaja; u ovom postupku ovlašćena lica ne određuju visinu novčane kazne, već samo vrše njenu naplatu; novčana kazna koja se naplaćuje od strane službenog lica propisom je utvrđena u fiksnoj iznosu; o izvršenoj naplati novčane kazne službeno lice izdaje potvrdu u kojoj je evidentiran prekršaj koji je učinjen i visina novčane kazne koja je izrečena i naplaćena; u slučaju izricanja i naplate novčane kazne na ovaj način nije dopuštena žalba itd.) i c) postupak za naknadu štete, odnosno postupak za povraćaj novčanih iznosa licima u slučaju neopravdanog kažnjavanja (radi se o postupku koji se vodi zbog naknade štete licu koje je pravnosnažnim rješenjem o prekršaju kažnjeno za prekršaj ali je vanrednim pravnim lijekom obustavljen prekršajni postupak; lice koje je neopravdano kažnjeno u prekršajnom postupku ima pravo na naknadu štete koja mu je time pričinjena; isto tako, lice koje je neopravdano kažnjeno ima pravo na povraćaj plaćenog novčanog iznosa).

S druge strane, u posebne prekršajne postupke, a prema kriteriju koji se odnosi na organ pred kojim se prekršajna stvar, odnosno prekršajno djelo rješava, ubrajamo sljedeće postupke: a) prekršajni postupak koji vode organi državne uprave (i ovaj postupak može biti redovan postupak i postupak za naplatu novčane kazne na licu mjesta), koji je bio veoma karakterističan za države koje su činile bivšu SFRJ i b) prekršajni postupak koji se pokreće, vodi i završava od strane ovlašćenog organa izdavanjem prekršajnog naloga.

Poseban oblik postupanja po prekršajnim predmetima koji je imao niz pozitivnih karakteristika i bio dugo vremena u primjeni u Republici Srpskoj jeste tzv. skraćeni prekršajni postupak. Suština skraćenog postupka odnosila se na mogućnost datu sudu za prekršaje da na osnovu zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, priložene dokumentacije i drugih dokaza donese odluku o kažnjavanju i bez suđenja na usmenom pretresu, odnosno bez pozivanja i ispitivanja okrivljenog. U ovakvom postupku, okrivljenom za koga sud utvrdi da je izvršio prekršaj mogla se izreći isključivo novčana kazna do određenog iznosa (zaštitna mjera i odluka o naknadi štete nisu se mogle izricati u skraćenom postupku). Protiv odluke, odnosno rješenja donesenog u tom postupku, okrivljeni je mogao uložiti prigovor i tada se rješenje moralo staviti van snage i sprovesti potpuni, odnosno redovni postupak. Skraćeni prekršajni postupak se u tom periodu široko koristio u praksi, a prema statističkim podacima više od polovine prekršajnih predmeta rješavano je na ovaj način. Okrivljeni nisu masovno podnosili prigovore protiv rješenja o kažnjavanju donesenih u skraćenom postupku iz prostog razloga što je upuštanje u redovni postupak podrazumijevalo gubljenje vremena i povećavanje troškova, za razliku od najčešće izrečene blage kazne u skraćenom postupku. U skraćenom postupku su, statistički gledano, najčešće rješavani prekršaji iz oblasti bezbjednosti saobraćaja na putevima. Danas, skraćeni prekršajni postupak u kome izostaje usmeni pretres, a odluka, odnosno rješenje, donosi se u nekoj ranijoj procesnoj fazi, ne

postoji u Republici Srpskoj (naime, odlukom Ustavnog suda Republike Srpske⁴ čl. 216 Zakona o prekršajima Republike Srpske, objavljen u *Službenom glasniku Republike Srpske*, br. 12/1994 do 40/1998, oglašen je neustavnim, odnosno nesaglasnim sa Ustavom Republike Srpske). Ipak, bez obzira na sve primjedbe, ovaj postupak je predstavljao veoma uspješan, efikasan i adekvatan procesni model za suđenje velikog broja prekršajnih delikata. Ustavni sud Republike Srpske je svojom odlukom našao da zakonske odredbe o ovom postupku nisu u skladu sa Ustavom Republike Srpske, prema kom niko ko je dostupan sudu ne može biti kažnjen ako mu nije bilo omogućeno da bude saslušan i da se brani, odnosno da se bez poziva i saslušanja ne može voditi postupak protiv učinioca pred sudom ako je on bio dostupan sudu (čl. 19 Ustava Republike Srpske).⁵ Stava smo da je odluka Ustavnog suda Republike Srpske bila svakako isuviše stroga, posebno ako se uzme u obzir činjenica da navedena prava okrivljenog, ovakvim, skraćanim postupkom nisu mogla biti povrijeđena ili uskraćena, budući da je okrivljeni ulaganjem prigovora uvijek mogao doći do redovnog postupka u kome je ta svoja prava mogao u potpunosti koristiti.

Današnje prekršajnoproceno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i Republike Srpske poznaje dvije forme vođenja prekršajnog postupka, i to: a) prekršajni postupak koji se pokreće i vodi izdavanjem prekršajnog naloga od strane ovlašćenog organa i b) prekršajni postupak koji se pokreće od strane podnosioca zahtjeva podnošenjem zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom sudu.⁶

Dakle, posljednja i jedina forma jednostavnijeg rješavanja prekršajnih djela (pored one standardne koja se dešava na sudu nakon podnošenja zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka) koja je uvedena u prekršajno zakonodavstvo Republike Srpske, odnosno Bosne i Hercegovine 2006. godine donošenjem Zakona o prekršajima Republike Srpske, odnosno odgovarajućim prekršajnim zakonima u Bosni i Hercegovini, jeste tzv. prekršajni nalog. Prema slovu zakona, prekršajni nalog je predstavljao značajnu, a možda i najznačajniju novinu u prekršajnoj praksi Bosne i Hercegovine, odnosno prekršajni nalog se pojavio kao rezultat višegodišnje reforme prekršajnog zakonodavstva, odnosno prekršajnog sistema. S druge strane, opravdanje za uvođenje ovog instituta zakonodavac je našao u konstataciji da se na ovaj način eliminiše dotadašnji postupak naplate novčane kazne na licu mjesta kao posebna vrsta prekršajnog postupka, te ovaj postupak postaje efikasniji i ekonomičniji. Danas, kao poseban institut pokretanja i vođenja prekršajnog postupka predviđen i u zakonodavstvima Republike Slovenije⁷, Republike Hrvatske⁸ i, najnovije, u Zakonu o prekršajima Republike Crne Gore⁹.

b) Prekršajni nalog

Prema odredbi čl. 32 st. 1 Zakona o prekršajima Republike Srpske ovlašćeni organ izdaje prekršajni nalog ukoliko ustanovi da je prekršaj iz njegove nadležnosti utvrđen na jedan od sljedećih načina: 1) neposrednim opažanjem od strane ovlašćenog službenog lica ili ovlašćenog organa prilikom inspekcije, nadzora i pregleda iz njihove nadležnosti, kao i uvidom u službenu

4 Odluka Ustavnog suda Republike Srpske broj U-8/2000 od 27. decembra 2000. godine, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 4/2001.

5 Ustav Republike Srpske s Amandmanima od I do CXXII, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 3/1992 do 19/2010.

6 Mitrović, Lj.: *Komentar Zakona o prekršajima Republike Srpske*, Comesgrafika, Banja Luka 2006.

7 Zakon o prekrških Republike Slovenije, *Uradni list Republike Slovenije*, br. 7/2003 do 51/2006.

8 Zakon o prekršajima Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 107/2007.

9 Zakon o prekršajima Republike Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 1/2011, 6/2011 i 39/2011.

evidenciju nadležnog organa; 2) podacima koji su dobijeni uređajima za nadzor ili mjerenje; 3) prilikom inspekcijskog ili drugog nadzora, pregledom dokumentacije, prostorija i robe ili na drugi zakonit način ili 4) na osnovu priznanja o izvršenju prekršaja od strane okrivljenog pred ovlašćenim organom na licu mjesta izvršenja prekršaja ili u nekom drugom sudskom ili administrativnom postupku. S druge strane, prekršajni nalozi se mogu izdavati samo u sljedećim slučajevima: 1) kada odgovarajući zakon ili drugi propis za određeni prekršaj određuje fiksnu novčanu kaznu; 2) kada novčana kazna koju će izreći ovlašćeni organ prekršajnim nalogom može biti izračunata korišćenjem matematičke formule ili 3) kada ovlašćeni organ odluči da izrekne minimalnu, odnosno početnu novčanu kaznu, odnosno zaštitnu mjeru u najkraćem trajanju, odnosno zaštitnu mjeru oduzimanja predmeta određenu takvim zakonom ili drugim propisom.¹⁰

Prekršajnim nalogom, pored novčane kazne, ovlašćeni organ može izricati i zaštitne mjere, i to zaštitnu mjeru oduzimanja predmeta i zaštitnu mjeru zabrane upravljanja motornim vozilom u najkraćem predviđenom trajanju. Primjena prekršajnog naloga kao načina pokretanja i vođenja prekršajnog postupka isključena je u odnosu na maloljetna lica, odnosno u postupku prema maloljetnicima.

Sadržaj i forma prekršajnog naloga detaljno su definisani Zakonom o prekršajima Republike Srpske, a prekršajni nalog se obavezno donosi u pisanoj formi. Prekršajni nalog sadrži posebno mjesto na kojem se okrivljeni potpisuje u slučaju da zahtijeva sudsko odlučivanje. Različiti ovlašćeni organi mogu imati svoj vlastiti obrazac prekršajnog naloga, s tim što njegov oblik mora biti odobren od strane Ministarstva pravde Republike Srpske. Inače, prekršajni nalog se sastoji od originala i najmanje dvije kopije. Original zadržava ovlašćeni organ u svojoj evidenciji, dok se dvije kopije uručuju okrivljenom licu.

Prema osnovnoj verziji zakona, prekršajni nalog se mogao uručiti na tri načina: 1. ličnim uručenjem, 2. uručenjem putem pošte i 3. pričvršćivanjem ili ostavljanjem prekršajnog naloga na bezbjednom i vidljivom mjestu na motornom vozilu. Posljednja dva načina uručenja prekršajnog naloga okrivljenom izazvala su velike polemike u pravničkoj, odnosno stručnoj javnosti, pri čemu su često pominjana ljudska prava, te na kraju i apelacije i ocjenu ustavnosti navedenih odredbi. I konačno, Odlukom Ustavnog suda Republike Srpske broj U-28/10 od 27. septembra 2011. godine utvrđuje se da čl. 34 st. 3 Zakona o prekršajima Republike Srpske, koji glasi: „Kada je prekršajni nalog uručen putem pošte, smatraće se da je dostavljanje izvršeno po proteku pet (5) radnih dana nakon što ga je ovlašćeni organ predao na poštu. Kada je prekršajni nalog ostavljen na motornom vozilu, datum uručenja je datum kada je ostavljen na motornom vozilu“ nije u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske. Naravno, zbog potrebe usklađivanja odredbi Zakona o prekršajima Republike Srpske s navedenom odlukom Ustavnog suda Republike Srpske,

10 Mitrović, Lj., „Prekršajni nalog kao način pokretanja prekršajnog postupka“, *Pravna misao*, časopis za pravnu teoriju i praksu, br. 9–10, Sarajevo 2005.

Ministarstvo pravde Republike Srpske predložilo je donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prekršajima Republike Srpske.¹¹

Po prijemu prekršajnog naloga okrivljeni može prihvatiti odgovornost za počinjeni prekršaj na dva načina, i to: 1) Tako što će platiti novčanu kaznu i sve druge obaveze koje su određene prekršajnim nalogom u roku koji je za plaćanje prekršajnim nalogom predviđen. Plaćanjem novčane kazne okrivljeni se odriče prava na prigovor protiv prekršajnog naloga, što znači da okrivljeni ne može kasnije odbijati, odnosno poricati odgovornost ili se žaliti na visinu novčane kazne, odnosno vrstu prekršajne sankcije ili na visinu troškova postupka. Ako okrivljeni u ostavljenom roku od osam dana plati novčanu kaznu i druge obaveze iz prekršajnog naloga pa se nakon toga predomisli te zatraži sudsko odlučivanje, sud će takav zahtjev za sudskim odlučivanjem odbaciti jer je okrivljeni već prihvatio odgovornost; 2) Tako što će po prijemu prekršajnog naloga obavijestiti ovlašćeni organ o prihvatanju prekršajne sankcije koja je u prekršajnom nalogu određena, ako je u prekršajnom nalogu takva mogućnost izričito data okrivljenom. Ovo obavještenje o prihvatanju sankcije određene prekršajnim nalogom okrivljeni je dužan ovlašćenom organu dati u pismenoj formi, a prekršajnu sankciju ili sankcije ako se radi o više njih, mora prihvatiti u cijelosti.

Prihvatanje odgovornosti za izvršeni prekršaj propuštanjem druga je moguća situacija koja se može pojaviti nakon što okrivljeni primi izdati prekršajni nalog. Prema zakonskom tekstu, smatra se da je okrivljeni prihvatio odgovornost za počinjeni prekršaj propuštanjem ukoliko su ispunjeni sljedeći uslovi: a) kada je okrivljenom prekršajni nalog uredno dostavljen na jedan od zakonom predviđenih načina i b) kada okrivljeni u roku koji je određen u prekršajnom nalogu ne prihvati odgovornost za prekršaj. U ovoj situaciji prekršajni nalog će postati konačan i izvršan, jer je okrivljeni prihvatio odgovornost propuštanjem, a ovlašćeni organ koji je izdao prekršajni nalog odrediće okrivljenom i dodatnu taksu za naplatu u iznosu od 20 KM. Ova taksa po automatizmu se upisuje u Registar novčanih kazni i predstavlja naknadu troškova dostavljanja prekršajnog naloga putem pošte ovlašćenog organa.

Treća moguća situacija nastaje kada okrivljeni koji primi prekršajni nalog želi da se o predmetu prekršajnog postupka odlučuje pred nadležnim sudom. U ovoj situaciji okrivljeni mora: 1) zatražiti sudsko odlučivanje tako što će se potpisati na određenom mjestu kopije prekršajnog naloga, a zatim jednu od dvije mu uručene kopije naloga, i to onu potpisanu kopiju prekršajnog naloga, vratiti nadležnom sudu na način određen prekršajnim nalogom i prije isteka roka određenog prekršajnim nalogom, 2) pojaviti se pred nadležnim sudom na dan i u vrijeme određeno za usmeni pretres po prekršajnom nalogu (ako je vrijeme pretresa određeno od strane ovlašćenog organa i suda), odnosno, ako datum nije naveden, onda na dan koji je sud odredio za usmeni pretres. U ovoj trećoj mogućoj situaciji, iz prethodnog je potpuno jasno da je donošenje odluke o sudskom odlučivanju, odnosno teret podnošenja prigovora kojim se zahtijeva sudsko odlučivanje, na licu koje je primilo prekršajni nalog, odnosno o čijoj je odgovornosti odlučeno

11 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prekršajima Republike Srpske je u formi nacрта razmatran i usvojen na sjednici Narodne skupštine Republike Srpske održanoj 15. maja 2012. godine. U obrazloženju Nacrta istaknuto je sljedeće: „Razlog za donošenje Nacrta sadržan je u potrebi da se izvrši usklađivanje njegovih odredbi s Odlukom Ustavnog suda Republike Srpske broj U-28/10 od 27. septembra 2011. godine, kojom je abrogaciono određeno da je uredno dostavljanje prekršajnog naloga hipoteza za daljnje postupanje okrivljenog, te da se propisivanjem kada se prekršajni nalog smatra uručen, na način kako je to učinjeno osporenim odredbama člana 35 do 37 Zakona o prekršajima Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 34/2006; 1/2009; 29/2010 i 109/2011), ograničava princip iz člana 16 Ustava Republike Srpske. Naime, navedenim članom određeno je da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava u postupku pred sudom i drugim državnim organom i organizacijom i da je svakome zajemčeno pravo na žalbu.“

prekršajnim nalogom (u protivnom, izrečena novčana kazna postaje konačna i izvršna). Ukoliko okrivljeni zatraži sudsko odlučivanje, prekršajne sankcije određene u prekršajnom nalogu smatraju se ništavim, što opet znači da je zahtjev za sudsko odlučivanje, ako je podnesen na vrijeme, suspenzivnog karaktera i on odgađa izvršenje prekršajnog naloga. Samo zahtijevanje sudskog odlučivanja izlaže okrivljenog mogućnosti izricanja veće novčane kazne, odnosno bilo koje, pa čak i strože prekršajne sankcije koju zakon dozvoljava (podrazumijeva se i veće novčane kazne od novčane kazne po prekršajnom nalogu, što bi u svakom slučaju trebalo biti pravilo), kao i plaćanja sudskih troškova.

Najveći broj izdatih prekršajnih naloga odnosi se na prekršaje iz oblasti bezbjednosti saobraćaja (preko 95%), ali se oni mogu koristiti i u drugim prekršajnim oblastima, kao što su javni red i mir, poreski i carinski prekršaji, nasilje na sportskim priredbama, oružje i municija, itd.

c) Prednosti i nedostaci ove forme postupanja u prekršajnim predmetima i njena primjena u Republici Srpskoj

Na osnovu izloženog može se zaključiti da koncept ili institut tzv. prekršajnog naloga predviđen najnovijim prekršajnim zakonodavstvom Republike Srpske (i Bosne i Hercegovine) ima sljedeće karakteristike: a) predviđanjem prekršajnog naloga eliminisan je dotadašnji postupak naplate novčane kazne na licu mjesta kao posebne vrste prekršajnog postupka koji je imao niz opravdanih zamjerki, posebno onih koje se tiču korupcije ovlašćenih lica koja su novčanu kaznu naplaćivala na licu mjesta; b) postupak izdavanja prekršajnog naloga predstavlja varijantu skraćenog ili pojednostavljenog prekršajnog postupka s jasno izraženom intencijom zakonodavca koja je vodila rasterećenju osnovnih sudova u vođenju prekršajnog postupka; c) uvođenjem prekršajnog naloga ostvaren je možda i najvažniji cilj prekršajne reforme – naime, ovim načinom pokretanja prekršajnog postupka reformisan je prekršajni postupak tako što je prekršajni postupak pretvoren u jedan potpuno nov, savremeniji, svrsishodniji, efikasniji i ekonomičniji kazneni postupak koji mnogo uspješnije uspostavlja ravnotežu između opštih, odnosno društvenih i individualnih interesa; s druge strane, povećanje stepena efikasnosti prekršajnog postupka, s posebnim naglaskom na jedno od najvažnijih načela prekršajnog postupka – načelo ekonomičnosti postupka, podrazumijevalo je istovremeno obezbjeđenje odgovarajućeg nivoa prava okrivljenog u toku prekršajnog postupka; u svakom slučaju, uvođenjem prekršajnog naloga skupi i dugotrajni sudski prekršajni postupci postali su prošlost; d) uvođenje prekršajnog naloga umjesto plaćanja novčane kazne na licu mjesta uveliko je doprinijelo ostvarenju načela zakonitosti u prekršajnom postupku (u tom cilju predviđen je niz procesnopravnih instituta poput povraćaja u predašnje stanje ili pravnih lijekova); e) prihvatanjem ovog koncepta ovlašćeni organi su kao stranka u prekršajnom postupku dobili mnogo značajniju ulogu i ovlašćenja, jer se izdavanjem prekršajnog naloga istovremeno i pokreće prekršajni postupak, a najčešće, nakon plaćanja novčane kazne određene prekršajnim nalogom, postupak se i završava što je prema ranijim zakonskim rješenjima bilo u isključivoj nadležnosti sudova za prekršaje; f) plaćanje novčane kazne označene u prekršajnom nalogu povoljnije je po okrivljenog, jer se na ovaj način isključuje sudsko odlučivanje o prekršaju koje okrivljenog izlaže opasnosti izricanja teže prekršajne sankcije, kao i plaćanja troš-

kova postupka¹² i g) prekršajni nalog svakako daje mogućnost ovlaštenom organu da uz minimalne troškove postupka izrekne zakonitu i pravilnu prekršajnu sankciju

Kada je riječ o nedostacima ovog načina pokretanja i vođenja prekršajnog postupka, oni se mogu svesti na sljedeće: a) u praksi, a nakon izdavanja prekršajnog naloga, veoma često nastupaju određene okolnosti koje negativno utiču na efektivnost i efikasnost represivne djelatnosti ovlaštenih organa (što ima za posljedicu odgađanje, odnosno izbjegavanje plaćanja novčane kazne), b) poseban problem predstavlja relativno nizak nivo naplate izrečenih novčanih kazni, što nije samo problem ovog koncepta već i redovnog, koji se završava donošenjem rješenja o prekršaju, c) problem ustavom i međunarodnopravnim dokumentima zagwarantovanih ljudskih prava pojavljuje se kod niza procesnopravnih instituta predviđenih prekršajnim zakonima u Bosni i Hercegovini, d) znatnih problema ima i u funkcionisanju tzv. Evidencije o Registru novčanih kazni i prekršajnoj evidenciji, odnosno elektronske evidencije o izrečenim novčanim kaznama i troškovima postupka; naime, kako je vlasnik Registra Agencija za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine – IDEEA, problemi se javljaju prije svega u otežanom dobijanju podataka iz baze, ili čak nemogućnosti njihovog dobijanja, zatim u nemogućnosti praćenja realizacije prekršajnih naloga, odnosno podnesenih zahtjeva za sudsko odlučivanje, kao i neažurnosti baze podataka, s obzirom na to da su u praksi česti slučajevi da stranka uplati novčani iznos po osnovu prekršaja, a da se to u bazi ne proknjiži pa se stranka i dalje vodi kao dužnik, što se saznaje tek prilikom pokušaja stranke da ostvari neko od prava, kada joj se to uskrati jer u bazi nije evidentirano plaćanje kazne; e) evidentni su znatni problemi vezani za nefunkcionisanje instituta prinudne naplate, s obzirom na to da se veliki broj zahtjeva, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, upućuje prema Poreskoj upravi Republike Srpske na prinudnu naplatu, a ovi ostaju nerealizovani¹³; poseban problem predstavlja prinudna naplata izrečenih novčanih kazni u prekršajnom postupku prema licima koja nemaju primanja i imovinu registrovanu na svoje ime (a takvih lica je danas sve više, posebno u kategoriji tzv. neodgovornih građana, koji upravo iz ovih ili drugih kriminalnih razloga, na različite načine *de iure* ostaju bez imovine, a *de facto* posjeduju ogromnu imovinu, odnosno druga materijalna sredstva); f) kada je riječ o okrivljenim licima koja nemaju prebivalište u Bosni i Hercegovini, prilikom izdavanja prekršajnog naloga problem nastaje onog momenta kada se lica iz ove kategorije učinilaca prekršaja izjasne da kod sebe nemaju novčanih sredstava za plaćanje novčane kazne i g) sadržaj, odnosno sama veličina obrasca prekršajnog naloga, koji je na formatu A4, pa velikom dijelu ovlaštenih lica, prije svih policajaca, predstavlja problem njegova svakodnevna praktična upotreba, odnosno nošenje i popunjavanje.

Prema zvaničnim podacima, od 1. januara 2009. godine do 30. aprila 2011. godine ovlaštena službena lica Uprave za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine izdala su ukupno 31.666 prekršajnih naloga, te 1.281 zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Protiv rješenja nadležnih sudova ova Uprava je do sada podnijela ukupno 125 žalbi.

12 Prema dostupnim statističkim podacima, pravo na sudsko odlučivanje po izdatom prekršajnom nalogu je zatražio svaki deseti građanin, što ukazuje na visok procenat pravilne primjene ovlaštenja na izdavanje naloga od strane ovlaštenih lica.

13 Prema podacima Policijske stanice Centar Banja Luka, u toku 2011. godine Poreskoj upravi Republike Srpske proslijeđeno je 195 zahtjeva za pokretanje postupka prinudne naplate izrečenih novčanih kazni po prekršajnim nalogima koji nisu plaćeni u zakonskom roku. Poreska uprava realizovala je svega deset proslijeđenih prekršajnih naloga, odnosno izvršila prinudnu naplatu za deset prekršajnih naloga kojima se izrečene novčane kazne.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske broj podnesenih zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka iznosio je:

- a) javni red i mir: 2007. – 4.319; 2008. – 3.887; 2009. – 3.392; 2010. – 3.108; 2011. – 2.931;
- b) saobraćaj: 2007. – 12.028; 2008. – 11.428; 2009. – 8.777; 2010. – 5.708; 2011. – 5.603;
- c) oružje i municija: 2007. – 216; 2008. – 248; 2009. – 243; 2010. – 338; 2011. – 193 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Tokom 2011. godine podnesen je 681 zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka u oblasti nasilja u porodici (ukupno 1.047 prekršaja), zatim 41 zahtjev u oblasti nasilja na sportskim priredbama (ukupno 69 prekršaja), četiri zahtjeva u oblasti javnog okupljanja (ukupno 14 prekršaja), devet zahtjeva u oblasti obezbjeđenja lica i imovine (ukupno 27 prekršaja), te 196 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka u ostalim poslovima policije (ukupno 274 prekršaja).

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske broj izdatih prekršajnih naloga iznosio je:

- a) javni red i mir: 2007. – 3.448; 2008. – 3.905; 2009. – 4.523; 2010. – 4.671; 2011. – 5.424;
- b) saobraćaj: 2007. – 156.377; 2008. – 199.059; 2009. – 236.344; 2010. – 211.800; 2011. – 243.774;
- c) oružje i municija: 2007. – 37; 2008. – 79; 2009. – 92; 2010. – 146 i 2011. – 112 prekršajnih naloga.

Prema podacima Federalne uprave policije Federacije BiH tokom 2010. godine u oblasti saobraćaja podneseno je 10.603 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i izdato 441.114 prekršajnih naloga, dok je u oblasti javnog reda i mira podneseno 7.730 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i izdato 12.906 prekršajnih naloga.

Zaključna razmatranja

Sagledavajući i analizirajući prezentovane statističke pokazatelje o broju izdatih prekršajnih naloga, a posebno u pogledu odnosa broja izdatih prekršajnih naloga i podnesenih zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kao i konstatujući dobre (i loše) strane ove forme postupanja u prekršajnim predmetima, nakon više od šest godina od početka primjene posljednjeg Zakona o prekršajima Republike Srpske sasvim sigurno može se reći da je koncept prekršajnog naloga postigao svoj osnovni cilj. Jer, jasno je da smo uvođenjem prekršajnog naloga dobili jedan izuzetno efikasan, svrsishodan i ekonomičan prekršajnopравни, odnosno procesni institut. S druge strane, uvođenjem prekršajnog naloga eliminisan je dotadašnji postupak naplate novčane kazne na licu mjesta kao posebne forme postupanja prekršajnih organa koja je bila veoma česta na ovim našim prostorima, svakako s nizom mana i primjedbi poput one najznačajnije koja se odnosila na široko prisutnu korupciju onih koji su bili nadležni za naplatu novčane kazne na licu mjesta. Naravno, uvođenjem prekršajnog naloga, gotov novac više se ne pojavljuje u postupanju ovlašćenih lica i organa (prije svih policajaca i inspektora), a mogućnosti date licu kojem je izdat prekršajni nalog, prije svega mogućnost da zatraži sudsko odlučivanje, garancija su ostvarenja njegovih osnovnih prava i sloboda.

LITERATURA

1. Mitrović, Lj., *Komentar Zakona o prekršajima Republike Srpske*, Comesgrafika, Banja Luka 2006.
2. Mitrović, Lj., *Prekršajno pravo – materijalno i procesno*, Panevropski univerzitet „Apeiron“ Banja Luka 2010.
3. Mitrović, Lj., „Prekršajni nalog kao način pokretanja prekršajnog postupka“, *Pravna misao*, časopis za pravnu teoriju i praksu, br. 9–10, Sarajevo 2005.
4. Mitrović, Lj., Mandić, M., *Upravni postupak i upravni spor*, Panevropski univerzitet „Apeiron“, Banja Luka 2011.
5. Ustav Republike Srpske s Amandmanima od I do CXXII, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 3/92 do 19/2010.
6. Zakon o prekršajima Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 34/2006, 1/2009, 29/2010 i 109/2011.
7. Zakon o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 31/2006.
8. Zakon o prekršajima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*, br. 24/2007.
9. Zakon o prekršajima u Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 41/2007.
10. Zakon o prekršajima Republike Slovenije, *Uradni list Republike Slovenije*, 7/2003 do 51/2006.
11. Zakon o prekršajima Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 107/2007.
12. Zakon o prekršajima Republike Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 1/2011, 6/2011 i 39/2011.

Oduzimanje imovinske koristi i pojednostavljenje forme postupaka u krivičnim stvarima

1. Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i krivično zakonodavstvo BiH

Jedan od ciljeva odredaba krivičnog zakonodavstva u RS i BiH³ jeste i da se ispuni temeljni princip krivičnog prava da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom. Oduzimanje imovinske koristi je oduzimanje tačno utvrđene i konkretizovane imovinske koristi kroz mjesto i vrijeme izvršenja određenog krivičnog djela, izuzev ako se ne primjenjuje prošireno oduzimanje imovinske koristi. Zakonske odredbe koje se odnose na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u KZ BiH sadržane su u posebnoj glavi (glava XII) u čl. 110, 110a, 111 i 112. Odredbe materijalnopravnog karaktera koje se odnose na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom sadržane su i u KZ RS, KZ Federacije BiH i Brčko distrikta BiH. KZ RS ovu materiju reguliše u glavi VII, članovima 94, 95 i 96 KZ Federacije BiH u glavi XII, čl. 114, 115 i 116, a KZ Brčko Distrikta u glavi XII, čl. 114, 115 i 116. Posmatrajući zakonske

1 Koordinator IPA projekta (Komponenta IV) za BiH.

2 Načelnik Odjeljenja za finansijske istrage i otkrivanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela u BiH-RS.

3 Krivični zakon Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 49/03; 37/06; 70/06 i 73/10); Krivični zakon Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine* br. 3/03; 32/03; 37/03; 54/04; 61/04; 30/05; 53/06; 55/06; 32/07 i 8/10); Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 100/09, prečišćen tekst); Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 63/04, 13/05, 46/05, 48/05, 76/06, 27/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09); Krivični zakon FBIH (*Službene novine FBIH* br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11); Zakon o krivičnom postupku FBIH (*Službene novine FBIH* br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10); Krivični zakon BD (*Službeni glasnik BD* broj 10/03, 45/04, 06/05, 21/10); Zakon o krivičnom postupku BD (*Službeni glasnik BD* br. 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07); Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik FBIH* br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10); Krivični zakon Distrikta Brčko BiH (*Službeni glasnik BD BiH* br. 10/03, 45/04, 06/05 i 21/10). U daljem tekstu, Krivični zakon Republike Srpske – KZ RS; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine – KZ FBIH; Krivični zakon Brčko Distrikta – KZ BD; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske – ZKP RS; Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine – ZKP FBIH; Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta – ZKP BD; Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine – ZKP BiH.

odredbe predloženih zakona mogu se uočiti određene razlike u regulisanju ovoga krivičnog instituta u odnosu na KZ RS. Naime, u pogledu materijalnih uslova za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom postoji razlika između KZ BiH, KZ FBiH i KZ BD i KZ RS. U prva tri zakona uvedena je bitna novina, odredba u materijalnom krivičnom zakonodavstvu, a odnosi se na „prošireno oduzimanje imovinske koristi“ s obrnutim teretom dokazivanja „redukcija dokaznog standarda“ (KZ BiH čl. 110 st. 3, KZ FBiH i KZ BD, čl. 114 st. 3), s izuzetkom KZ RS⁴ u kojem nemamo ove odredbe. Ovakav pristup nalažu međunarodni dokumenti koje je potpisala i ratifikovala BiH.⁵ Ova odredba predstavlja uvođenje zakonskih pretpostavki usljed objektivnih faktičkih okolnosti, kao i prebacivanje tereta dokazivanja.

Prema prijašnjoj odredbi čl. 110 st. 3 KZ BiH (*Službeni glasnik BiH* br. 03/03), propisano je da sud može oduzeti imovinsku korist iz st. 1, i to u „odvojenom postupku ukoliko postoje opravdani razlozi da se vjeruje da je korist pribavljena krivičnim djelom, a vlasnik ili uživatelj nije u mogućnosti da pruži dokaze da je korist pribavljena zakonito“. Dosljedno značenje ovog člana zakona da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom u potpunosti opravdava uvođenje ovog zakonskog rješenja koje omogućava oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i onda kada nije bilo mogućnosti za vođenje krivičnog postupka i za donošenje sudske odluke kojom je utvrđeno da je učinjeno krivično djelo i da je njime pribavljena imovinska korist. I odredba st. 3, iako se prema samom tekstu odredba odnosi na korist iz st. 1 (na korist za koju je utvrđeno da je pribavljena krivičnim djelom), pruža mogućnost oduzimanja imovinske koristi za koju postoji samo „opravdani razlog da se vjeruje da je pribavljena krivičnim djelom“. Teret dokazivanja da je korist pribavljena zakonito prenosi se na vlasnika ili uživaoca, koji ne mora biti lice za koje postoji opravdani razlog da se vjeruje da je počinilac krivičnog djela kojim je korist pribavljena.

Zakon o krivičnom postupku BiH ne sadrži odredbe koje bi se odnosile na posebni postupak oduzimanja imovinske koristi u skladu sa st. 3 čl. 110 KZ BiH, što je dovelo do toga da se u sudskoj praksi nisu mogle primijeniti odredbe ovoga člana. Sudovi nisu primjenjivali prošireno oduzimanje kada se na osnovu konkretnih činjenica uvjere da imovina potiče od kriminalnih aktivnosti osuđenog lica u periodu koji je prethodio presudi kojom se oglašava krivim za to krivično djelo ili ako nema presude o krivici, na osnovu kriminalnih aktivnosti lica koje bi sud smatrao razumnim u okolnostima konkretnog predmeta, zatim kada je vrijednost utvrđene imovine neproporcionalna zakonitom prihodu. Sudska praksa ovog prostora je u suprotnosti s presudama ESLJP koje se temelje na međunarodnim dokumentima i standardima.

Odredbom čl. 110 st. 3 KZ BiH (kao i KZ FBiH i KZ BD) uspostavljen je samo pravni osnov za vođenje postupka koji nije krivični i u kojem se ne utvrđuje krivična odgovornost počinioca, već se utvrđuje nezakonitost, odnosno zakonitost pribavljene imovine. Možemo zaključiti da se ovdje ne radi o načelu prezumpcije nevinosti, jer se ne utvrđuje krivična odgovornost nego postupak utvrđivanja porijekla imovine. U pogledu sadašnjih procesnih odredaba ZKP, možemo

4 Do donošenja novog Zakona o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela (*Službeni glasnik Republike Srpske* br. 12/10), u kome je regulisan odvojeni postupak, s obrnutim teretom dokazivanja.

5 Postojanje znanja, namjere, ili svrha potrebna kao element krivičnog djela pranja novca ili predikatnog krivičnog djela, može se pretpostaviti na osnovu objektivnih faktičkih okolnosti (čl. 6 st. 2 tač. c. Strazburške konvencije 1999; čl. 9 st. 2 tač. c. Varšavske konvencije, Preporukama FATF – Preporuka 2: Prebacivanje tereta dokazivanja – redukcija dokaznog standarda, predviđeno je u nizu pomenutih međunarodnih dokumenata. (Bečka konvencija; čl. 3 st. 4 i čl. 9 st. 6 Varšavske konvencije; čl. 31 st. 8 Njujorške konvencije iz 2003; Strategija Evropske unije za prevenciju i kontrolu organizovanog kriminala 2000. preporuka 19; Preporuka 3 FATF; Okvirna odluka Savjeta Evrope 2005. uvodi obavezu proširenog oduzimanja; Model zakona UN).

konstatovati da se odvojeni postupak ne može sprovesti. Procesne odredbe o oduzimanju imovinske koristi isključivo se odnose na situaciju kada se već vodi krivični postupak, odnosno, kada je donesena sudska odluka, što je u suprotnosti s KZ BiH čl. 110 st. 3.

Osnov oduzimanja imovinske koristi je relevantna sudska odluka, i to:

- sudska odluka kojom je utvrđeno da je krivično djelo izvršeno, sudska opomena,;
- presuda kojom se optuženi oglašava krivim,;
- rješenje o primjeni vaspitne mjere,;
- presuda kojom se utvrđuje da je optuženi počinio krivično djelo u stanju neuračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti.

Zakonom o izmjenama i dopunama KZ BiH (*Službeni glasnik BiH* br. 8/10) promijenjena je odredba o proširenom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Umjesto čl. 110 st. 3, usvojen je novi član 110a – „prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom“, koje se primjenjuje kada se vodi krivični postupak iz glava XVII, XVIII, XIX, XXI, XXI A i XXII Krivičnog zakona, koje se primjenjuje kada se vodi krivični postupak iz glava XVII, XVIII, XIX, XXI, XXI A i XXII Krivičnog zakona⁶, „sud može odlukom iz čl. 110 st. 2 oduzeti i onu imovinsku korist za koju tužilac pruži dovoljno dokaza da se opravdano vjeruje da je pribavljena izvršenjem ovih krivičnih djela, a počinilac nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito“. Izmjenama i dopunama KZ izostavljeno je iz odredbe formulacija „u odvojenom postupku“, što je korak nazad, imajući u vidu pomenute međunarodne standarde i uporednopravna rješenja evropskih zemalja da se kriminalu suprotstavi kroz postupak u kom se neće utvrđivati krivična odgovornost već zakonitost stečene imovine.

Zakonskom odredbom čl. 110 st. 3 iz 2003. godine bilo je omogućeno prošireno oduzimanje od vlasnika ili uživaoca nezakonite imovine, dok je izmjenama i dopunama zakona iz 2010. godine, čl. 110a precizirano da se oduzimanje vrši od počinioaca krivičnog djela. Ovo rješenje, moramo primijetiti, takođe je korak unazad u odnosu na međunarodne standarde.

Analizirajući odredbu 111 KZ BiH⁷, može se primijetiti da ona u odnosu na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom od strane izvršioca krivičnog djela ima obavezuju-

6 (a) krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, (b) krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta, krivična djela iz oblasti carina, (c) krivična djela korupcije, krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti, (d) krivična djela protiv oružanih snaga BiH, krivična djela iz glave posebnog dijela KZ pod naslovom „dogovor, pripremanje, udruživanje i organizovani kriminal“.

7 Čl. 111 KZ BiH reguliše sam način oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Iz ovih odredaba vidi se da zakon nije odredio šta je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom, dakle nema značenja iste, samo je određeno u čemu se ona može sastojati. Pored već pomenutih st. 2 i 3 čl. 111 KZ BiH, stavom 1 ovoga člana određeno je da će se od učinioca oduzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist koja je pribavljena krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće, učinilac će se obavezati na isplatu novčanog iznosa srazmjernog pribavljenoj imovinskoj koristi. Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom može se oduzeti od lica na koje je prenesena bez naknade, ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrijednosti ako je to lice znalo ili je moglo znati da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom. U st. 1 ovoga člana nije određen pojam imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, već samo u čemu se ona sastoji. Naime, ona se može sastojati iz novca, predmeta od vrijednosti i svake druge imovinske koristi. Ova odredba je postavljena dosta široko i može se konstatovati da se imovinska korist pribavljena krivičnim djelom može sastojati od bilo koje vrste imovine, odnosno, može biti u stvarima ili u pravima, može biti pokretna ili nepokretna, ili biti u pravnim aktima ili dokumentima koji dokazuju naslov ili pravo na takvoj imovini.

ći karakter, što proizlazi iz formulacije „od učinioca će se oduzeti“, dok ista ima fakultativan karakter u odnosu na lica na koja je prenesena. Ovo u praksi izaziva određene dileme u pogledu imperativnosti norme zbog formulacije „može oduzeti“. Na osnovu čl. 392 ZKP imovinska korist pribavljena krivičnim djelom utvrđuje se u krivičnom postupku po službenoj dužnosti. Za utvrđivanje imovinske koristi u krivičnom postupku, proizlazi, nije potreban prijedlog tužioca ili oštećenog, a sud je obavezan da utvrđuje po službenoj dužnosti. Stavom 2 ovoga člana tužilac je u toku postupka dužan prikupljati dokaze i izviđati okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. U praksi, tužilac i sud ne prikupljaju moguće dokaze o visini imovinske koristi i bez prethodnih radnji utvrđuje se po službenoj dužnosti imovinska korist, zbog čega u žalbenom postupku dolazi do ukidanja presuda zbog nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja ili povreda određaba krivičnog postupka.

Prvostepena presuda se ne može ukidati samo u odnosu na mjeru oduzimanja imovinske koristi, jer se o takvoj mjeri rješava u odluci u kojoj se utvrđuje da je optuženi učinio krivično djelo koje je predmet optužbe, a nikako ne posebnim rješenjem poslije pravosnažnosti presude po onom krivičnom djelu na koje se odnosi predmetna mjera. Kad je prvostepeni sud propustio donijeti odluku o oduzimanju imovinske koristi, iako je bio dužan i morao presudu donijeti, to je takvim propustom prekoračio ovlaštenje koje sud ima po zakonu. Tu povredu Krivičnog zakona dužan je drugostepeni sud prihvatanjem žalbe tužioca otkloniti i izreći mjeru oduzimanja imovinske koristi. Ako je, međutim, odluka postala pravosnažna, onda se povreda zakona može otkloniti podnošenjem zahtjeva za zaštitu zakonitosti. Nakon pravosnažnosti odluke, ako je njome propušteno oduzimanje imovinske koristi, ona se više ne može oduzeti naknadno, posebnim rješenjem. Nije moguće ni djelimično ukidanje presude za dosuđeno krivično djelo samo zbog odluke o oduzimanju imovinske koristi.⁸

Kada se shodno načelu oportuniteta maloljetniku ne izrekne ni vaspitna mjera ni kazna,⁹ iako je sud utvrdio da je maloljetnik učinio krivično djelo i da je tim djelom pribavio imovinsku korist, maloljetnom učiniocu ne izriče se nikakva vaspitna mjera, pa se zato postavlja pitanje da li se u toj situaciji može prema maloljetniku izreći mjera oduzimanja imovinske koristi ako je ona pribavljena krivičnim djelom. Smatramo da se i u ovoj procesnoj situaciji maloljetniku može izreći navedena mjera s obzirom na odredbu da niko ne može zadržati imovinsku korist stečenu izvršenjem krivičnog djela i da će se ta imovinska korist oduzeti.

Kada sud donese presudu kojom se utvrđuje da je optuženi počinio krivično djelo u stanju neuračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti (čl. 383 st. 3 ZKP RS) presuda je zakonski osnov da se optuženom izrekne mjera oduzimanja imovinske koristi ako je ona ostvarena izvršenjem krivičnog djela.

Imovinska korist se ne može oduzeti u slučaju smrti okrivljenog ili osumnjičenog, zatim uslijed trajnog oboljenja učinioca, bjekstva učinioca, kao i uslijed zastare za gonjenje krivičnog djela. Takođe, ako je osumnjičenom odnosno okrivljenom dat imunitet od krivičnog gonjenja, ne može se po sadašnjem rješenju tome licu oduzeti imovinska korist. Ovakva rješenja nisu u skladu s međunarodnim standardima u kontekstu postojanja negativnih procesnih pretpostavki.

8 Ikanović, V., „Oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima u Bosni i Hercegovini – sadašnjost i izazovi za budućnost“, izlaganje na međunarodnoj naučnoj konferenciji, Banja Luka, 15. i 16. novembar 2012.

9 Čl. 113 st. 2 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (*Službeni glasnik Republike Srpske* br. 13/10 od 25.01.2010. godine).

2. Sporazum o priznanju krivice i prošireno oduzimanje imovinske koristi

U dijelu Zakona koji uređuje sklapanje sporazuma o priznanju krivice, propisano je da sud prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivice, *inter alia*, provjerava da li je optuženi shvatio moguće posljedice vezane za oduzimanje imovinske koristi (čl. 231 ZKP BiH).

Presudama na osnovu sporazuma o priznanju krivice precizirana je kazna – krivična sankcija i optuženom se izriče mjera oduzimanja imovinske koristi pribavljene predmetnim krivičnim djelom. Izvršenje takve mjere nije precizirano i obezbijeđeno sporazumom, tj. presudom, već se optuženi načelno obavezuje da isti iznos uplati u određenom roku od dana pravosnažnosti u korist budžetskih sredstava, pod prijetnjom prinudnog izvršenja. I u ovim predmetima, kada sudovi uvide da lice nije izvršilo izrečenu mjeru, imaju samo mogućnost da predmet dostave („ili ne dostave“) pravobranilaštvu na izvršenje, ali u većini slučajeva osuđena lica nemaju imovinu (otuđila su) na kojoj se može izvršiti mjera. Neizvršenjem mjere oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela gubi se smisao, pravičnost i objektivnost izrečene sankcije u sporazumu o priznanju krivice.¹⁰ Samo u sudu BiH, u periodu 1.1.2005. godine do 1.1.2011. godine, u presudama na osnovu sporazuma o priznanju krivice, izrečene su mjere oduzimanja imovinske koristi u višemilionskom iznosu, veći dio ove nezakonito stečene imovine nije povraćen, tj. nije izvršena uplata, iz naprijed navedenih razloga.

U sudskoj praksi imamo predmete u kojima je na osnovu sporazuma o priznanju krivice lice osuđeno za krivično djelo a oslobođeno od kazne, ali mu je izrečena mjera oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Izvršenje mjere nije precizirano i obezbijeđeno sporazumom, pa izrečena mjera nije izvršena prema dostupnim podacima,¹¹ ili je na osnovu sporazuma izrečena uslovna i novčana kazna, ili samo novčana, uz izricanje mjera oduzimanja imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, a izvršenje istih nije obezbijeđeno sporazumom-presudom. Takođe, u sudskoj praksi imamo i „manjkave“ sporazume o priznanju krivice u kojima nije uopšte izrečena mjera oduzimanja imovinske koristi (a imovinska korist je ostvarena). Takvi sporazumi ne sadrže izjašnjenje optuženog da je prije zaključenja sporazuma upoznat za mogućim posljedicama vezanim za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom koje je izričito propisano kao uslov za prihvatanje sporazuma o priznanju krivice. Prihvatanjem takvih manjkavih sporazuma sud je isključio mogućnost oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom od strane optuženog presudom koja se donese na osnovu takvog sporazuma o priznanju krivice.¹²

Shodno ovom, može se, na osnovu statističkih pokazatelja i analizom sudskih odluka, na području BiH konstatovati neadekvatna i pogrešna primjena sporazuma o priznavanju krivice kada

10 Zelenika, Branko, br. 011 0 K 004673 10 K-p, od 93.09.2010 godine.

11 Vidi presudu: Sead Akeljić KPV-09/05 od 14.10.2005. godine.

12 „Pošto je prvostepeni sud pobijanom presudom ipak donio odluku o oduzimanju od optuženog imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u iznosu od 16.160,00 KM, takva odluka, s obzirom na činjenice koje se odnose na sadržinu zaključenog sporazuma, a potom od suda prihvaćenog sporazuma o priznanju krivice, nepravilna je. Pošto se radi o nepravilnosti koja se ne može otkloniti ukidanjem pobijane presude, jer se osnov te nepravilnosti nalazi u manjkavo sačinjenom sporazumu o priznanju krivice i prihvatanju tog sporazuma od strane suda, iako se sud nije prethodno uvjerio da je optuženi prije zaključenog sporazuma bio upoznat sa mogućim posljedicama zaključenja sporazuma vezanim za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, ovaj sud je uvažavanjem žalbe branioca optuženog na osnovu čl. 329 ZKP FBiH donio presudu kojim je pobijanu presudu preinačio tako što je odluku o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, sadržanu u prvostepenoj presudi, ukinuo.“ Presuda Vrhovnog suda FBiH, br. 07 0 K 004309 10 Kž od 10.11.2010. godine.

je reč o mjeri oduzimanja imovinske koristi prijavljene izvršenjem presuđenog djela kao elementom sporazuma.

Interesantno je analizirati sudsku praksu u primjeni prijašnjeg čl. 110. st. 3, odnosno sada važećeg člana 110a. ZKP-a BiH (analogne odredbe ZKP FBiH i Brčko Distrikta), čije odredbe propisuju prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

Sud BiH (kao ni sudovi Federacije i Brčko Distrikta) nije primjenjivao prošireno oduzimanje u odvojenom kao ni u propisanom krivičnom postupku kada se na osnovu konkretnih činjenica uvjeri (vjeruje, tj. opravdano vjeruje) da imovina potiče od kriminalnih aktivnosti osuđenog lica tokom perioda koji je prethodio presudi kojom se oglašava krivim za to krivično djelo ili, ako nema presude o krivici, na osnovu kriminalnih aktivnosti lica, a koji bi sud smatrao razumnim u okolnostima konkretnog predmeta, zatim kada je vrijednost utvrđene imovine neproporcionalna zakonitom prihodu. Naša sudska praksa je u suprotnosti sa presudama ESLJP-a koje se temelje na međunarodnim dokumentima koje je BiH potpisala i ratifikovala i dužna je da ih primjenjuje.

U iznesenom kontekstu interesantan je krivični predmet br. KŽ-45/06 od 26.10.2006. U njemu je osuđeni podnio apelaciju Ustavnom sudu BiH protiv presuda Suda BiH. Naime, u prvostepenoj presudi sud je apelanta proglasio krivim zbog produženog krivičnog djela trgovine ljudima, te mu utvrdio jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od jedanaest godina i šest mjeseci. Na temelju čl. 110a u vezi s članom 111 st. 1 KZ BiH, od apelanta je oduzeta imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela, i to stan površine 82m² vrijednosti 61.481,55 KM, kao dio imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Apelant je, osim toga, obavezan isplatiti iznos od 45.000 KM na ime imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela. U zahtjevu, apelant se žalio, između ostalog, da mu je pobijanim presudama povrijeđeno pravo na imovinu iz čl. II/3 Ustava BiH i čl. 1 Protokola broj 1 Evropske konvencije, kao i da mu je povrijeđeno pravo retroaktivne primjene zakona iz čl. 7 Evropske konvencije. Apelant navodi da mu je oduzet stan koji je sagrađen 2002. godine, dakle prije stupanja na snagu KZ BiH. Potom ukazuje na obavezu primjene povoljnijeg zakona za optuženog. Osim toga apelant se žali na povredu prava na imovinu zbog odluke da mu se oduzme imovinska korist pribavljena krivičnim djelom, i to stan u Mostaru i novčani iznos pribavljen krivičnim djelom, navodeći da tužilac nije dokazao povezanost te imovinske koristi s radnjama koje mu se stavljaju na teret. U odgovoru na apelaciju Sud BiH u svemu ostaje kod navoda iz presude i utvrđenog stanja da je apelant bio prijavljen kod Zavoda za zapošljavanje od 2001. do 2006. godine i kako je ipak 2002. godine dobio dozvolu i izgradio stan u Mostaru. Zbog nedostatka dokaza (koje nije pružio apelant čl. 110 st. 3) da su apelant i njegova supruga imali regularne prihode, Sud je zaključio kako je izgradnja stana finansirana od prostitucije i da optuženi nije ponudio bilo kakav relevantan dokaz o postojanju zakonskih izvora sred-

stava iz kojih je mogao da finansira izgradnju stana.¹³ S tim u vezi Ustavni sud zaključuje da ne postoje povrede prava apelanta na imovinu iz čl. II/3 Ustava BiH i čl. 1 Protokola broj 1 Evropske konvencije (budući da je miješanje u apelantovu imovinu bilo u skladu sa zakonom i da je preduzeto u javnom interesu i da je poštovano načelo proporcionalnosti).¹⁴

3. Oduzimanje imovinske koristi bez postojanja krivične presude

Riječ je o standardu da, ukoliko nisu ispunjeni uslovi za vođenje krivičnog postupka zbog smrti ili odsutnosti (bjekstva) osumnjičenog odnosno optuženog ili drugih okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, pa i okolnosti davanja imuniteta, a postoje osnovi sumnje da je učinjenjem krivičnog djela pribavljena imovinska korist ili imovina, može se pokrenuti posebni postupak za oduzimanje takve koristi (engl. Confiscation Without a Criminal Conviction). U nekoliko međunarodnih ugovora¹⁵ predviđena je ova obaveza. U preporukama FATF (Preporuka br. 3) sugerirše se oduzimanje imovinske koristi bez postojanja krivične presude (dat je imunitet licu), uz prebacivanje tereta dokazivanja zakonitog porijekla sporne imovine. I u novoj Direktivi EU¹⁶, uspostavlja se obavezujući standard „odsustva krivične osude“ uz proširenje primjene mjere oduzimanja imovinske koristi uz prepostavljenu kriminalnu aktivnost i onemogućavanje ubacivanja u legalne tokove ekonomije i kriminalne aktivnosti. Direktiva uspostavlja minimalni standard na osnovnim principima:

- a) Imovina nezakonitog porijekla treba biti predmet oduzimanja.
- b) Ovaj princip treba primijeniti kao minimalni standard bar u specifičnim okolnostima (trajno oboljenje koje sprečava trenutno krivično gonjenje ili bilo koje buduće krivično gonjenje osumnjičenog ili optuženog, bolest ili bjekstvo od krivičnog gonjenja ili izdržavanja kazne sprečava efektivno krivično gonjenje, ili kad je efikasno gonjenje onemogućeno nastupanjem zastare uslijed bolesti ili bjekstva, uslijed smrti osumnjičenog ili optuženog, ako je dat imunitet licu ili je krivično gonjenje nemoguće zbog maloljetstva).
- c) Način ostvarenja ovog cilja može biti različit i zemlje članice mogu donijeti propise o oduzimanju imovine bez sudske presude pred krivičnim sudom ili bilo kojim drugim sudom.

13 U odluci Ustavnog suda navodi se da je od relevantnih propisa, između ostalog, primjenjivan i čl. 110 st. 1, 2 i 3 KZ BiH (st. 3 propisuje da se može oduzeti imovinska korist za koju postoji opravdan razlog da se vjeruje da je pribavljena krivičnim djelom; vlasnik ili uživatelj nije u mogućnosti pružiti dokaze da je korist pribavljena zakonito). U vezi sa pravom na imovinu i mirno uživanje imovine, Ustavni sud primjećuje da stan koji je oduzet nesumnjivo predstavlja imovinu. Pobjanim presudama je došlo do lišavanja apelanta njegove imovine. Ustavni sud je ispitao da li se apelantovo lišavanje imovine smatra opravljanim. Da bi miješanje u pravo na imovinu bilo opravdano, ono mora: a) biti predviđeno zakonom; b) imati legitiman cilj od javnog interesa, c) biti u skladu s načelom proporcionalnosti. U konkretnom slučaju Ustavni sud zaključuje da je imovina oduzeta u skladu sa zakonom KZ BiH članom 110, ZKP BiH kao i Ustavom BiH, čl. II/3 (e), čl. 6 st. 1 Evropske konvencije. Ustavni sud takođe smatra da postoji opšti interes države da sankcioniše počinioc krivičnih djela. Sankcija na počinioca djeluje restriktivno, a na ostale eventualne počinioc preventivno. Ustavni sud smatra da odredbe čl. 110 KZ BiH propisuju obavezno oduzimanje imovinske koristi od počinioca krivičnog djela, te je cilj spriječiti počinioca da „uživa u rezultatima“ krivičnog djela, odnosno u protivpravnoj imovinskoj koristi. Dakle, apelant je lišen svoje imovine u javnom interesu. Ustavni sud je zaključio da je u konkretnom slučaju teret koji se nameće apelantu proporcionalan cilju kojem se teži. Ustavni sud je prihvatio mišljenje Suda BiH u navedenim presudama da optuženi nije ponudio bilo kakav relevantan dokaz o postojanju zakonskih izvora prihoda kojima bi dokazao da je imovina pribavljena zakonito.

14 Ovo je jedina odluka postupajućih sudova u BiH (do usvajanja Zakona o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela) u kojoj je u jednom segmentu primijenjeno prošireno oduzimanje, u smislu da je teret dokazivanja proporcionalno prebačen na „suprotnu stranu“ odnosno počinioca tj. vlasnika – uživaoca imovine, iz primjenu retroaktivnosti.

15 Npr., Konvencija UN o borbi protiv korupcije – Njujorška konvencija, čl. 54 st. 1c.

16 Dana 13. marta 2012. Evropska komisija prosljedila je na usvajanje Evropskom parlamentu i Vijeću Evrope *Prijedlog Direktive o privremenom oduzimanju i konfiskaciji srestava pribavljenih krivičnim djelom u EU*. Čl. 3, čl. 4 i čl. 5 Direktive.

Švedska, kao trenutno predsjedavajuća država EU, inicirala je da se i u ovome dokumentu minimalni standard poveća na civilno oduzimanje imovine.¹⁷

4. Zakon o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela Republike Srpske i pojednostavljeni krivični postupci

Prije analiziranja samog Zakona o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela¹⁸ potrebno je objasniti razliku između dva instituta koja su slična ali u suštini različita: instituta imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom koji je propisan krivičnim i krivičnoprocesnim zakonima na prostoru BiH i instituta oduzimanja imovine stečene izvršenjem krivičnog djela koje je propisano Zakonom o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela.

Za oduzimanje imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela potrebno je dokazati uzročno-posljedičnu vezu između konkretnog krivičnog djela i stečene imovinske koristi. Kod oduzimanja imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, kriminalno porijeklo imovine se pretpostavlja uslijed očigledne nesrazmjere između zakonite i nezakonite imovine. Bitno je da je počinjeno jedno od krivičnih djela navedenih u Zakonu o oduzimanju imovine i bez značaja je kada je i kojim tačno krivičnim djelom stečena imovina. Što se tiče imovine koju obuhvataju odredbe ovoga zakona, ona se proteže i na period prije izvršenja konkretnog krivičnog djela za koje se vodi krivični postupak.

Sud svojim rješenjem ostavlja vlasniku dio imovine stečene izvršenjem krivičnog djela ukoliko bi bilo dovedeno u pitanje izdržavanje vlasnika ili lica koje je on dužan da izdržava. Imovinska korist se oduzima u cjelokupnom iznosu i sud ne može osuđenom ostaviti dio te imovinske koristi bez obzira na njegovo imovinsko stanje.

Oduzimanje imovine nije obavezno u krivičnom postupku suđenja za krivično djelo, dok niko ne može zadržati imovinsku korist i sud je utvrđuje i po službenoj dužnosti i po slobodnoj procjeni.

Oduzimanje imovinske koristi ne zastarijeva, što nije slučaj s imovinom stečenom izvršenjem krivičnog djela (zahtjev za trajno oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela mora se podnijeti najkasnije godinu dana od pravosnažnosti presude za učinjeno krivično djelo).

Pri oduzimanju imovine pribavljene krivičnim djelom može se oduzeti samo predmet prava svojine, a ne i samo pravo svojine. Predmet oduzimanja imovinske koristi može biti samo pravo svojine.

Imovina stečena izvršenjem krivičnog djela oduzima se rješenjem koje donosi sud i može se oduzeti od pravnih sljedbenika ostavioca ako je utvrđeno da je ostavilac vlasnik imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, a ostavilac je lice protiv koga, uslijed smrti, krivični postupak nije ni pokrenut ili je obustavljen, a u krivičnom postupku koji se vodi protiv drugih lica utvrđeno je da je imao imovinu stečenu izvršenjem krivičnog djela. Imovinska korist oduzima se presudom u kojoj je optuženi proglašen krivim. Presudom izrečena mjera oduzimanja imovinske koristi

17 Vidi: Govedarica, M., *Oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela (preventivni-represivni aspekt)*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka 2013, 51–52.

18 Zakon o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 12/10. U daljnjem tekstu Zakon o oduzimanju imovine.

pripravljene krivičnim djelom izvršava se po izvršnom postupku; rješenje o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela (privremeno ili trajno) sprovodi Agencija za upravljanje.¹⁹

Razlika nije samo terminološka već je suštinska. Prvo je oduzimanje konkretne imovinske koristi, tačno utvrđene i konkretizovane kroz mjesto i vrijeme izvršenja određenog krivičnog djela. Drugo je oduzimanje ukupne imovine koja je stečena prije izvršenja određenog krivičnog djela, koja je nesrazmjerna prihodima, bez obzira na konkretne radnje u određenom periodu i visinu koja je tada pribavljena. Smatramo da je prvenstveno potrebno prebroditi psihološku prepreku pri razgraničenju ovih odredaba, koje se suštinski razlikuju u pogledu imovinske koristi i imovine koja se oduzima. Tek tada je moguće pravilnom ocjenom zakonskih termina doći do ispunjenja potpune uloge suda u ovom postupku.²⁰

Uvođenjem korišćenja zakonskih pretpostavki i prebacivanjem tereta dokazivanja na učinioca krivičnog djela – prošireno oduzimanje, u Zakonu o oduzimanju imovine učinjen je radikalniji pomak u odnosu na dosadašnji sistem oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom²¹, jer je olakšano utvrđivanje porijekla cjelokupne imovine, budući da tužilac ne mora dokazivati postojanje uzročno-posljedične veze između izvršenog krivičnog djela i imovine koja je predmet oduzimanja. Režim oduzimanja obuhvata imovinu koja ne proističe direktno iz krivičnog djela za koje je određeno lice oglašeno krivim. Osuda za neko od krivičnih djela propisanih čl. 2 Zakona o oduzimanju imovine ne znači da imovina proističe baš iz tog krivičnog djela, već njeno postojanje predstavlja pretpostavku o kriminalnom porijeklu imovine, tj. da potiče od izvršenja bilo kojeg krivičnog djela čije postojanje ne mora biti dokazano. Ovim rješenjima otvoren je put efikasnoj borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije i drugih teških krivičnih djela. Radi se o mjeri oduzimanja imovine preventivnog karaktera a ne kaznenog, s obzirom na to da se ista odnosi na oduzimanje izvora prihoda od lica u cilju sprečavanja korišćenja tog prihoda u kriminalne svrhe. Tačno je da korišćenje ovih instituta traži poseban oprez i procjenu uslova za njihovu primjenu, ali nije ograničeno vremenskim intervalima izvršenja predmetnog krivičnog djela.

Shodno novim zakonskim rješenjima značajno je povećana efikasnost oduzimanja imovine u postupcima sporazuma o priznanju krivice, prvenstveno zbog pravovremenog obezbjeđenja imovine. Krivični postupak protiv učinioca za krivična djela propisana članom 2 Zakona o oduzimanju, a paralelno se vodi i finansijska istraga (podnesen je izvještaj o finansijskoj istrazi i utvrđena očigledna nesrazmjera) može da se okonča i sporazumom o priznanju krivice po ZKP. Sporazum o priznanju krivice treba da sadrži i odluku – sporazum o imovini. Primjenjuje se Zakon o oduzimanju imovine i, *mutatis mutandis*, Zakon o krivičnom postupku. U konkretnom krivičnom predmetu postupajući tužilac je, istovremeno s donošenjem naredbe o pokretanju istrage, donio naredbu o finansijskoj istrazi. Korišćene su, između ostalog, posebne istražne radnje koje su bile jedan o osnova za Izvještaj o finansijskoj istrazi (imovina prebacivana fiktivno na treća i povezana lica). U tom postupku tužilac je procijenio, hitnosti radi, da je bolje zahtijevati od nadležnog suda u skladu sa članom 138 ZKP da odredi privremenu mjeru zabrane korišćenja, otuđenja ili raspolaganja novčanim sredstvima prema osumnjičenim i drugim licima na njihovim računima, otvorenim kod

19 Vidi: Govedarica, M., *Oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela (preventivni-represivni aspekt)*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka 2013, 173–176.

20 Ikanović, V., „Oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima u Bosni i Hercegovini – sadašnjost i izazovi za budućnost“, izlaganje na međunarodnoj naučnoj konferenciji, Banja Luka, 15. i 16. novembar 2012.

21 Više o tome: Govedarica, M., „Oduzimanje imovinske koristi i usaglašenost sa međunarodnim standardima“, *Pravo i pravda*, Sarajevo, br. 1/2012.

više banaka, kao i na određenim nekretninama. Nadležni sud je prihvatio sporazum, a imovina, u vrijednosti oko 500.000,00 KM,²² koja je prenesena i na treća lica, trajno je oduzeta i predata je Agenciji za upravljanje oduzetom imovinom shodno Zakonu o oduzimanju.²³

Po sadašnjim odredbama u Zakonu o oduzimanju imovine (kao i u krivičnom zakonodavstvu na prostoru BiH), zbog postojanja negativnih procesnih pretpostavki, odnosno nemogućnosti vođenja krivičnog postupka protiv osumnjičenog ili okrivljenog u slučaju smrti, usled trajnog oboljenja, bjekstva, zastare, davanja imuniteta od krivičnog gonjenja, imovina od tih lica se ne može oduzimati.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Neadekvatna je i pogrešna primjena sporazuma o priznavanju krivice uz izricanje mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem presuđenog djela. Presudama na osnovu sporazuma o priznanju krivice precizirana je kazna i optuženima se izriče mjera oduzimanja imovinske koristi pribavljene predmetnim krivičnim djelom, a njeno izvršenje nije precizirano i obezbijeđeno sporazumom već se optuženi načelno obavezuje da isti iznos uplati u određenom roku od dana pravosnažnosti u korist budžetskih sredstava, pod prijetnjom prinudnog izvršenja. U ovim predmetima, kada uvide da lice nije izvršilo izrečenu mjeru, sudovi imaju samo mogućnost da predmet dostave pravobranilaštvu na izvršenje, ali u većini slučajeva osuđena lica nemaju imovinu (otuđila su je) na kojoj se može izvršiti mjera. Neizvršenjem mjere oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela gubi se smisao, pravičnost i objektivnost izrečene kazne u sporazumu o priznanju krivice – presudi, a kazna koja je izrečena je minimalna ili ispod minimuma.

S obzirom na izneseno, prilikom potpisivanja sporazuma o priznanju krivice u kome se izriče i mjera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela, potrebno je precizirati sprovođenje i osiguranje izvršenja ove mjere, od koje će zavisi i pravosnažnost sporazuma o priznanju krivice – presuda. Na primjer, posebnim ugovorom ovjerenim kod notara, koji je sastavni dio sporazuma, precizirati ugovorni odnos, npr. prenos vlasništva nekretnina, ili izvršnu zabilježbu u slučaju neizvršenja izrečene mjere u određenom periodu od strane osuđenog. Tek pod ovim uslovima sporazum o priznanju krivice – presuda u kojoj se izriče mjera oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela može biti pravosnažna po izrečenoj kazni.

Četiri krivična zakonodavna nivoa u BiH potrebno je usaglasiti sa standardom „negativnih procesnih pretpostavki” i omogućiti oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela i u slučaju da je krivični postupak obustavljen, prije potvrđivanja optužnice ili tokom trajanja krivičnog postupka, a zbog smrti, trajnog oboljenja, bjekstva, uslijed zastare za gonjenje krivičnog djela, davanja imuniteta od krivičnog gonjenja a postoji vjerovatnost da je pribavljena imovina stečena krivičnim djelom.

22 Od 01.09.2010. godine, od kada je Odjeljenje za finansijske istrage i otkrivanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, shodno zakonu, postupajuće, (zaključno sa 31.21.2012) ono je podnijelo nadležnim tužilaštvina 48 izvještaja o finansijskoj istrazi, na osnovu kojih su podneseni zahtjevi po kojima su postupajući sudovi privremeno oduzeli odnosno zamrzli imovinu u vrijednosti oko 38.375.575 KM. Od toga iznosa 19.314.970 KM je odlukom nadležnih sudova privremeno oduzeto i dato Agenciji na upravljanje. Imovina u vrijednosti 500.000 KM je trajno oduzeta i ta imovina (automobili, kompjuteri, motori i dr.) odlukom Vlade Republike Srpske predata je u vlasništvo MUP Republike Srpske. Ako se imaju u vidu statistički pokazatelji, odluke nadležnih sudova, izvršni predmeti, odluke kojima se nalaže oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom na prostoru BiH od 2003 godine do kraja 2011. godine (oduzeto 735.914,24 KM) vidljivi su praktični efekti Zakona o oduzimanju imovine.

23 Presuda Okružnog suda u Banjoj Luci br. 11 O K 009464 12 K ps-p, od 26.06.1012. Odlukom Vlade Republike Srpske trajno oduzeta imovina dodjeljena je u vlasništvo MUP Republike Srpske.

LITERATURA

1. Artkamper/Herman/Jakobs/Kruse., *Aufgabenfelder der Staatsanwaltschaft*, ZAP, Munster, 2008.
2. Babić, M., Marković I., *Krivično pravo – opšti dio*, Pravni fakultet, Banja Luka 2008.
3. Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, Kragujevac 2010.
4. Bejatović, S., – Banović, B., *Krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije*, Beograd 2005.
5. Bejatović, S., „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja u njemačkom krivično procesnom zakonodavstvu“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 2009.
6. Bejatović, S., „Krivično procesno zakonodavstvo kao pretpostavka uspješne borbe protiv kriminaliteta“, zbornik *Kriminalitet u tranziciji: Fenomenologija, prevencija i državna reakcija*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2007.
7. Simović, M., *Krivično procesno pravo, posebni dio*, Comesgrafika, Banja Luka 2006.
8. Simović, M., Simović, V., Todorović, Lj., *Krivični postupak BiH*, Federacije BiH i Republike Srpske, Sarajevo 2009.
9. Stojanović, Z., *Krivično pravo, opšti deo*, Službeni glasnik, Beograd 2001.
10. Govedarica, M., *Oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela (Preventivni-represivni aspekt)*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka 2013.
11. Govedarica, M., „Pojam osnove organizovanog kriminaliteta – svjedok saradnik u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske i BiH“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor 2010.
12. Matrix, *Assessing the Effectiveness of EU Member States Practices in the identification, Tracing, freezing an Confiscation of Criminal Assets*. European Commission 2009.
13. Nacrt Direktive Evropskog parlamenta i Vijeća o zamrzavanju i oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom u Europskoj uniji, 2012.
14. Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, JP Službeni glasnik, Beograd 2009.
15. Đurđić, V., „Zloupotreba vlasti organa krivičnog gonjenja“, zbornik *Zloupotreba prava*, Pravni fakultet, Niš 1996.
16. Council Framework Decision (2005/212/JHA) of 24 february 2005 on Confiscation of Crime-related Proceeds, Instrumentalities and Property. OJ L 068, 15.3.2005.
17. Council Framework Decision (2001/500/JHA) of June 26 2001 on Money Lanundering, the Identification, Tracing, Freezing, Seizing, and Confiscation of Instrumentalities and the Proceeds of Crime. OJ L, 5.7. 2001.
18. Council Framework Decision (2003/577/JHA) of 22 July 2003 on the Execution in the EU of Orders Freezing Property or Evidence. OJ L 196, 2. 8. 2003.
19. Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the Application of the Principle of Mutual recognition to Confiscation Orders. OJ L 328, 24. 11. 2006.
20. Council Decision (2007/845/JHA) of 6th December 2007 concerning Cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the Field of Tracing and Identification of Proceeds from, or other Property related to Crime. OJ L 332, 18. 12. 2007.
21. Rejec-Longar, K., Lobnikar, B. (2012). „Odvzem premoženja nezakonitega izvora v pravu EU“, *Zbornik prispevkov, 13. Dnevi varstvoslovja*. Fakulteta za varnostne vede Ljubljana. UNODOC. (2007). Stolen Asset recovery (StAR) Initiative: Challenges, Opportunities, and action Plan.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

340.134:343.1(4-12)(082)

POJEDNOSTAVLJENE forme postupanja u
krivičnim stvarima : regionalna
krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni / urednici Ivan Jovanović i
Miroljub Stanisljević. - Beograd : Misija OEBS u Srbiji, 2013 (Beograd : Fiducia
011). - 360 str. : tabele ; 24 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz
pojedine radove.

ISBN 978-86-85207-94-5

а) Кривични поступак - Законодавство -
Југоисточна Европа - Зборници
COBISS.SR-ID 198898444

